

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

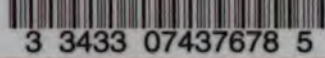
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

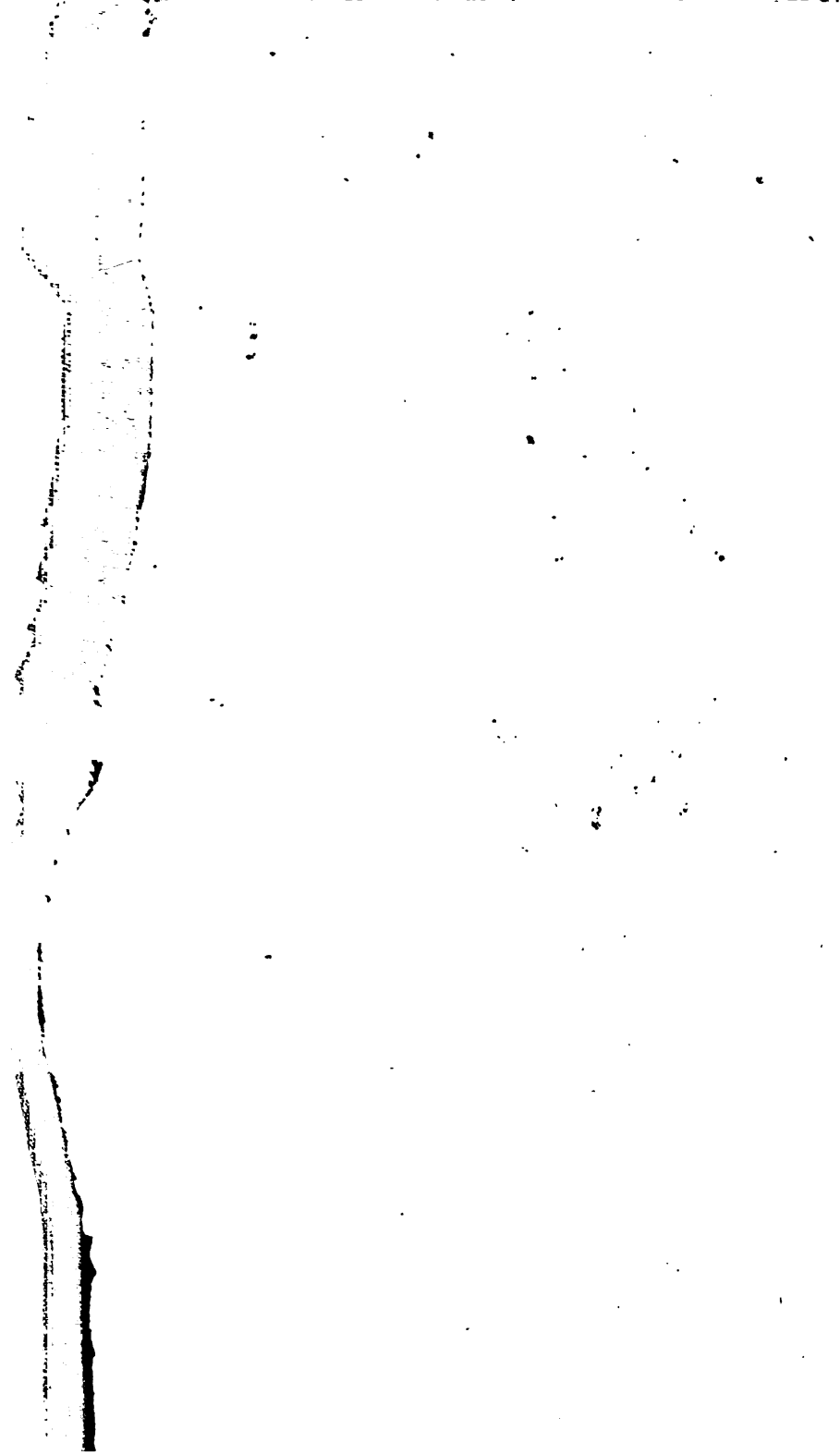

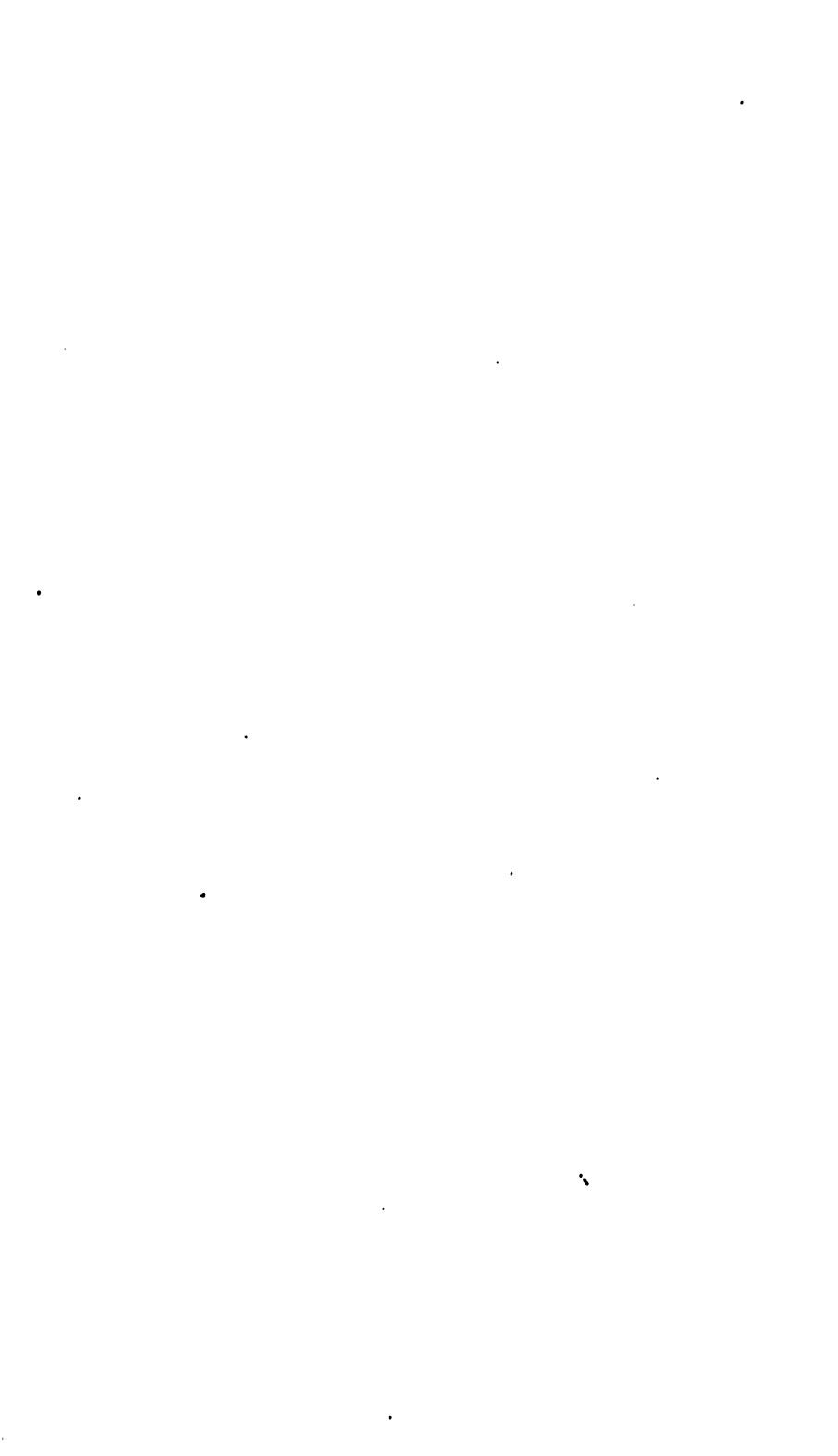
3 3433 07437678 5

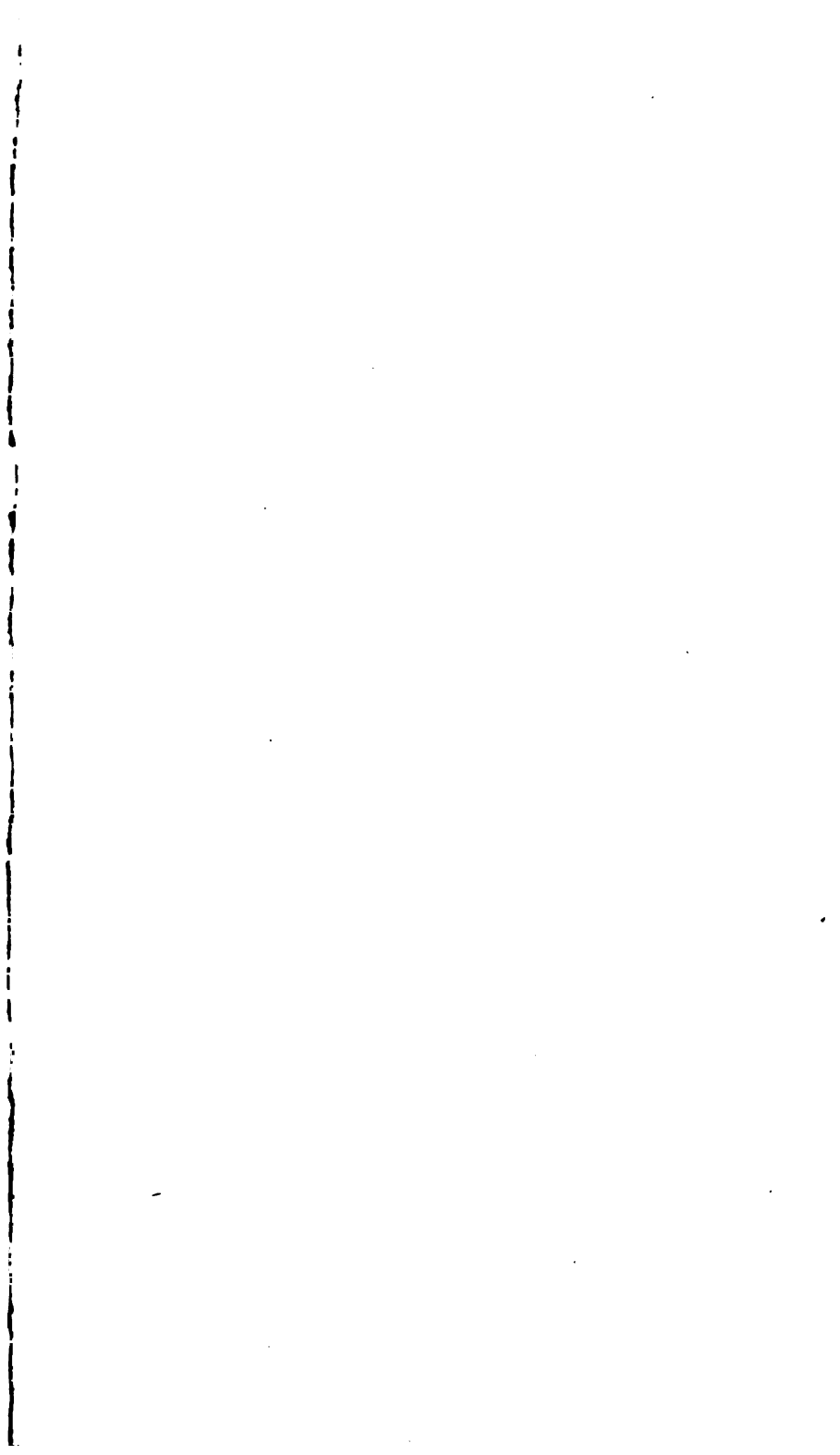
$\frac{3}{A}$

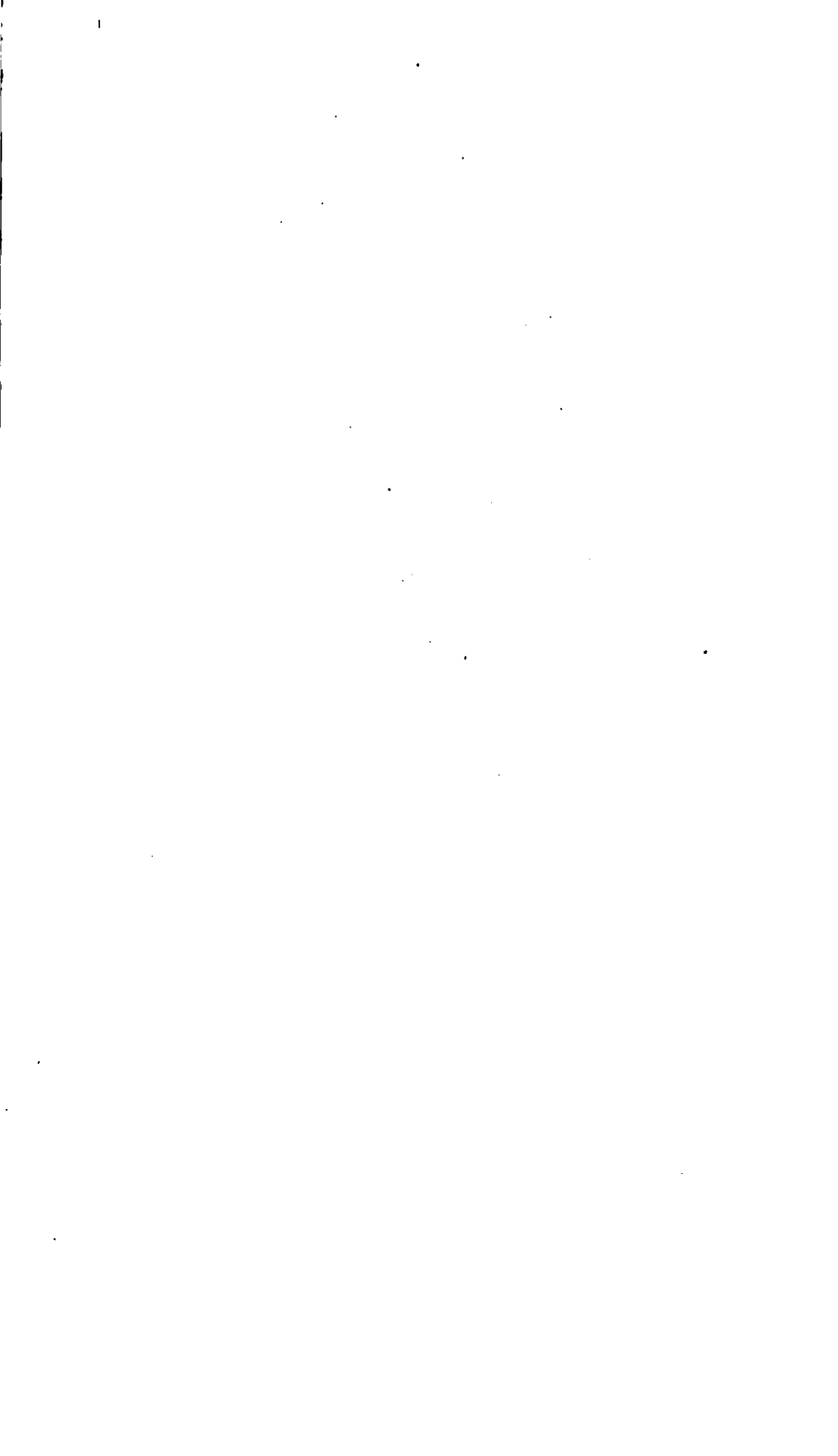

George Bancroft

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO.

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

- CHEZ N. E. LRMAIRE**, Éditeur, boulevard Italien, n° 22, en face
des Bains Chinois.
- BARROIS l'aîné**, libraire, rue de Seine, n° 10, Faub. St-Germ.
- DEBURE frères**, libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.
- TREUTTEL et WURTZ**, libraires, rue de Bourbon, n° 17.
- F. DIDOT**, imprimeur du Roi et de l'Institut, rue Jacob, n° 24.
- ANT. Avo. RENOUARD**, libraire, rue de Tournon, n° 6.
- BOSSANGE père**, libraire, rue de Richelieu, n° 60.
- BRUNOT-LABBE**, libraire de l'Université, quai des Augustins, n° 33.
- MONGIE aîné**, libraire, boulevard Poissonnière, n° 18.
- H. VERDIÈRE**, libraire, quai des Augustins, n° 25.
- ARTHUS-BERTRAND**, libraire, rue Hautefeuille, n° 23.
- Et chez tous les Libraires de France et des pays étrangers.

POETÆ LATINI
MINORES

EX RECENSIONE WERNSDORFIANA

. EXCUDEBAT FIRMINUS DIDOT,
REGIS ET GALLICARUM ACADEMIARUM TYPOGRAPHUS.

POETÆ LATINI MINORES

GRATII ET NEMESIANI CYNEGETICA,
T. CALPURNII SICULI ECLOGÆ,
Q. ENNII, SEVERI SANCTI, BEDÆ,
SEPTIMII SERENI, AUSONII,
CASSII PARMENSIS, OPTATIANI PORPHYRII,

ET ALIORUM CARMINA,

QUE NOTIS VETERIBUS AC NOVIS ILLUSTRAVIT

N. E. LEMAIRE

VOLUMEN PRIMUM

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POETARUM LATINARUM PROFESSOR

MDCCCXXIV

NOV 1951
1951
1951

PRÆMONITIO NOVI EDITORIS

AD LECTOREM.

ECCÆ prodeunt Poetæ Latini Minores, Gallicis curis hactenus intentati; quos adeo a nostratibus eruditis neglectos haud dubie mirabitur, qui debita attentione eorum opera perlegerit. Quod autem eos scriptoribus vulgo Classicorum nomine decoratis subjiendos judicaverim, nemo, ut opinor, indigne feret. Quamvis enim vel in hac Latinitatis inclinata ac labantis portione multa sæpe elegantissima oculis adpareant, non ideo promiscue in omnes hujus ordinis scriptores elegantiae Augusteæ famam extendere volui; sed aliquid huic, quod nunc extruere contendo, Latinæ linguæ integerrimo monumento defuturum arbitratus sum, si pretiosas virorum eruditissimorum judicio reliquias colligere injurioso fastidio prætermiserim.

Tale propositum mire juvit, quod ducem in eo virum clarissimum Wernsdorfium habuerim, quo nullo uti nec meliore potui, nec recentiore, cuique maxime hujus operis gloriam, si qua est, deberi libenti animo profiteor. Nemo enim unquam ad istos poetas ornandos accedere potuit, sagacitate ingenii, judicii acumine, assiduo Romanarum literarum usu, et in-

defessa investigandi diligentia instructor aut paratior. Sin autem ambitum operis spectemus, materiam amplexus est tam amplam, et tantum in omnes partes studium contulit, ut si, quos ille universos, eos alii pari ratione singuli singulos edidissent, unusquisque de literis bene meritus potuisset jure existimari.

Ego vero huic, etsi optimo, duci non ita fisus sum, ut, quasi ex mea parte diligentia quævis et opera supervacua foret, Wernsdorfium repetisse et serviliter secundis curis expressisse satis duxerim; sed et ejus observationes attentò animo ponderatas, sæpe vel auxi vel illustravi; aliquando etiam, rarius quidem et semper multa cum diffidentia, refellere tentavi. Cæterum ipsos auctores editionum et commentariorum a Wernsdorfio adductos sedulo retractavi, ut, quo judicio intelligendis eorum animadversionibus usus esset, ego rursus judicarem; neque semel aut bis sensum acutissimum viri non comprobavi. Quin et observationes notasque ad calcem quorundam Wernsdorfianæ collectionis voluminum sub nomine Addendorum et Corrigendorum rejectas, et infelicibus in locis illis exsultantes, in suam quamque sedem restitui; sic enim et Wernsdorfii propositum in hoc verisimillimum exsequerbar, et lectori temporis jacturam et inquisitionis tædium prævellebam. Nostrum tamen in hoc sequutus sum, ut longiores notas, haud immerito dixerim digressiones, proprio nomine EXCURSUS, quibus loca quædam intricatioris sensus aut ambiguae lectionis illustrat, ex

observationum columnis segregatas poematiis postposuerim; sed tunc quoque ita lectoris commodum respexi, ut Excursum quemque carmini, ex quo pendet, sine ullo intervallo succedere juberem, neque omnes in confusam farraginem, velut apud RICHTE-RIAM editionem, coacervari paterer.

Istis igitur curis in melius immutatum Nostri consilium, ut mihi, sic aliis, ni fallar, videbitur; sed cur in variarum lectionum expositione, quæ præcipue Cynegeticis et Calpurnii Bucolicis subjiciuntur, viam paullo magis diversam sim ingressus, ratio, quamquam in expedito sit reddere, tamen latius aperienda est. Scilicet viro doctissimo, Latinarum pariter et Græcarum literarum sapientissimo existimatori, mire displicebat exuberans variarum lectionum silva, quas sane cum pertinaci constantia et labore incredibili e vetustissimis codicibus collegit Wernsdorfius, sed quibus obrutus textus magis quam illustratus huic judici perito videbatur. Ipse Wernsdorfius in fine Proœmii ad secundum suæ collectionis tomum, quod quidem hujus primi voluminis parti secundæ, p. 371, præfigendum censui, fatetur se, nisi variantium silvam, quas Calpurnio subjecit, ante conguessisset quam sibi satis de earum familiis constaret, certe multo parciolem in iis enotandis futurum fuisse. Sed confusionis et erroris timore, quo se deterritum fuisse mox ait, quominus quidquam mutaret, ipse me liberavit, quoniam infra, hoc tomo, pag. 370, lin. 4, ordinem et familias varia-

rum editionum luculenter exponit. Ergo illius sententiam, vel quum ab illius vestigiis recessi, sequutus sum; neque timendum, ne non benigne adsentiat lector, quem tanta tot legendarum minutiarum molestia liberavi; eumque adeo his omissionibus non offensum iri persuasum habeo, ut contra, ne nimis multa me retinuisse impatienter ferat, verear. Animadvertent sane harum rerum diligentissimi me, ex recensione quam loco citato Noster exposuit, accuratissime variantium delectum exegisse, et quam paucissimas ex otiosis ac superfluis lectionibus admisisse; nam fere omnes, quas rejiciendas judicavi, mihi semper in supinas oscitantium librariorum hallucinationes transferendæ ac refundendæ videbantur. Insuper, ut in nota ad eisdem tomi Wernsdorfianam præfationem, pag. 320, monebo, adnotationes et lectiones varias eodem contextu conjungere decrevi, quum propter affinitatem argumenti in rebus, quæ ad eundem versum pertinentes non tanti erant momenti ut separatim legi mererentur, tum ut exempla a Wernsdorfio allegata et inutiliter utrimque repetita, semel tantum, ut æquum est, locis illustrandis subjicerentur.

Non solum mihi digna cognitione visa sunt, quæ Wernsdorfius edidit, sed quædam etiam tum ex Anthologia Latina Burmanni, tum ex aliis collectionibus vulgatori famæ tradere placuit. At quamvis poemata prioribus adjicienda nunc argumenti similitudo, nunc maxime styli elegancia et vis poetica, nunc vero qua-

rumdam rerum explananda notitia quasi designaverit, tamen in iis parcus admodum fui, ne in immensum operis hujus moles excresceret. Quare pretiosa tantum quæque monumenta passim notavi, nec, nisi ea quorum de antiquitate mihi constitit, admisi. Alconem solum Hieronymi Fracastoris, etsi recentioris notæ, ob affinitatem materiæ Cynegeticis scriptoribus subjecti; atque ut argumentum præcipue illud paucissimorum curis apud nos delibatum quam maxime nunc opera nostra illustratum prodiret, librum singularem Caii de Canibus Britannicis, rarissimum certe et cognitione dignum, appendicis instar, prodire jussi.

Præfationes quidem et Proœmia quæ singulis voluminibus et fere carminibus collectionis suæ Wernsdorfius præmisit, a me in integrum servata et edita, notis tantum et animadversionibus, ubi res poscebat, auxi. Operæ enim pretium esse existimavi, tum rationem ab ipso Wernsdorfio sui laboris redditam cognoscere, tum eruditas et subtiles disputationes perlegere, quibus literariam Romanorum historiam mira felicitate eruit, et sæpe carmina, quæ nullis aut dubiis aut incertis adhuc ferebantur auctoribus, legitimis vindicavit.

Denique Wernsdorfium, qui singulis tomis duos indices subjiciendos voluit, non sequendum per hanc viam decrevi, primo ne res vocesque similes, quæ bis aut sæpius in diversis occurrent voluminibus, usque ad fastidium in unoquoque repetantur; deinde ut ipsarum variis argumentis affinium, simul collectæ-

xij PRÆMON. NOVI EDIT. AD LECTOREM.

rum in generali INDICE, quo totius operis volumen ultimum coronabitur, facilior perceptio tutiorque comparatio fieri valeat. Neque sine piaculo taceam, quam diligentem et strenuam in his omnibus recognoscendis atque illustrandis operam mihi navaverit AD. DEMERSAND, quem Academia Parisiensis olim inter universos rhetorices alumnos prima honoris palma præcellentem, et nunc inter juvenes literarum, poeseos, jurisque simul peritia commendabiles clarissimum fovet, ostentat, amplectitur.

His necessariis, ut mihi videtur, præmissis, cætera benevolus lector judicet.

N. E. LEMAIRE.

PRÆFATIO

JO. CHR. WERNSDORFII.

SUSCEPISSE mihi non supervacuum nec rei literariæ minus profuturum laborem videor, qui minora veterum poetarum carmina in variis hinc inde libris dispersa, nunc in unum collecta, denuo edere et illustrare aggressus sim. Habuerunt præstantiores e Romanis poetæ per omnes ætates suos vindices et explanatores, et nostra memoria tantum eruditorum virorum studium in eorum editiones frequentandas incubuit, ut vix unus et alter vatum Romanorum reperiatur, quem non novis curis recensitum habeamus, aut expectemus. At minora, quæ e vetustate Romana exstant, poemata, postquam ea Petrus Pithœus et Jos. Scali-ger collecta vulgarunt, a quo tempore sesquialterum jam sæculum elapsum est, nemo fere repertus est, qui denuo juncta ederet, aut locupletaret; pauci admodum, qui quædam seorsum edita notis illustrarent. Equidem præclaram in eo genere operam posuerunt duo Petri Burmanni, de his literis excellenter meriti, quorum superior Poetas Latinos minores amplis commentariis illustratos prodire jussit; alter epigrammatibus Veterum minoribusque carminibus,

quotquot usquam reperiri potuerunt, in unum corpus conferendis, immortale opus Anthologiæ Latinæ condidit. Verum ille nihil aliud fere, quam Poetis venaticis et bucolicis paucos alios, tanquam comites, adjunxit; hic autem licet epigrammata a Pithœo vulgata reddiderit, multisque auxerit aliis, majora tamen poemata, quæ Pithœus adjunxerat, paucis exceptis, noluit in opus suum recipere. Et sunt præterea poemata Veterum singularia aliunde in pleniorum syllogem advocanda, quæ neque in antiquis illis Pithœi et Scaligeri, neque in hac recenti Burmanni collectione reperiantur. Quum itaque paulo plenior et locupletior potest collectio poetarum minorum institui, tum ea poemata, quæ in pristinis dudum collectionibus comparuerunt, partim nova editione vulgari magis, partim accuratiore studio recenseri merentur. Sunt enim pleraque eorum ex meliore linguæ Romanæ ætate profecta, prætereaque argumenti amœnitate conspicua, et digna adeo, quæ diligentius versentur; quædam vero nondum ita castigata prodierunt, quin nova recensione plus elegantiae et lucis possint accipere. Quæ ex sequiore latinitatis ævo proferuntur, hunc certe usum habent, ut deficientis cum ætate artis et linguæ nævos ostendant, rationem antiquiores melioresque imitandi vel prosperam vel infelicem commonstrent, denique, quas lingua Romana per ætatem vel mutationes vel accessiones habuerit, haud paucis exemplis doceant. Operæ igitur pretium

me facturum existimaui, si minoribus istis ex antiquitate Romana poetis recensendis et in unum corpus conferendis, studium impenderem.

Sed quo clarius exponam rationem instituti mei, in censum poetarum minorum abs me agendum non solum eos refero, qui carmina non multa, nec magnæ molis reliquerunt, ut Gratium, Corn. Severum, Valer. Catonem, Rutilium Numat. sed alia etiam et singularia poemata, quæ antiqua quidem, sed incertis auctoribus feruntur, et passim aliis poetarum voluminibus adjuncta, partem maximam autem in P. Pithœi collectione veter. epigr. et poem. in Jos. Scaligeri Appendice Virgil. et Catalectis, et recentissime edita in P. Burmanni Secundi Anthologia Latina reperiuntur, quibus tamen haud pauca accedent aliunde repetenda. Duo autem sunt maxime, quibus institutum meum differre a prioribus, quas memoravi, poetarum collectionibus velim. Unum est, quod non epigrammata et poemata brevia, quæ isti collegerunt, sed justa carmina et majora in opus meum recipienda puto: neque enim Anthologiam Burmanni repetere animus est; tametsi nec hoc, si quis agere velit, inconsultum et inutile futurum existimo. Pauca fortasse epigrammata vel brevia poemata interserentur, quæ vel partem ejusdem argumenti explicent, vel majorum carminum supplere defectum possint. Quæ antiquis auctoribus quidem, sed dubia fide, inscribuntur carmina, non plane proscribenda ex hac sylloge

arbitror, partim ut quibusque lectoribus iudicandi de iis facultatem relinquam, partim ut iis satisfaciam, qui de eorum ingenuitate forte minus dubitent, atque hæc etiam in veterum poetarum integra sylloge legi velint. Fragmenta quoque, si qua præter majora ista poetarum carmina reperiantur, his subicere constitui, ut unius auctoris reliquiæ omnes conjunctæ in meo opere compareant. Excipio tamen ex opusculis Veterum ea, quæ Virgilio probabiliter adscribi solent, ut Cirin et Culicem, et pleraque ejus Catalecta. Hæc enim quam opem et quem ornatum accipere e nova recensione poterant, affatim eis studium et iudicium acutissimum Heynii, viri ill., in nupera editione operum Virgilianorum (1) contulit. Altera collectionis meæ dos est in ordine et dispositione carminum, qua poetæ, ætate quidem diversos, sed argumento aut metro similes, in unum quasi fascem collegi, et distinctas eorum classes feci. Quæ mihi res eum usum videtur habitura, ut, quantum per diversas ætates in quaque materia, a quibusque poetis, elaboratum sit, quæque in quoque genere vel progressio facta sit, vel mutatio, perspiciatur, eoque historia tum poeseos, tum linguæ Latinæ quodammodo juvetur. Eadem ratio excusabit me lectoribus, quod in quibusdam poetarum classibus locum fecerim inclinantis ad barbariem ætatis carminibus. Etsi enim illa vix aliquam ab

(1) Vide nostram Editionem, vol. V. Ed.

ingenio vel elegantia commendationem habere possint, legi tamen merentur in serie similium carminum, ut ultima in eo genere conamina. Digesta igitur per certas classes minorum poetarum series etiam in plures dividetur tomos; quorum ordinem ut nunc aperiam, primo in tomo (1) produco rei venaticæ scriptores, Gratium et Nemesianum, quibus adjunguntur quæ ad aucupium et piscatum spectant, Latinorum carmina et fragmenta, præcipue Ovidii Halieutica et Ausonii Mosella. — Altero tomo (2) sequentur, quæ post Virgilium ex antiquitate Latina restant Bucolica, sigillatim T. Calpurnii Eclogæ XI, Severi Sancti carmen bucolicum, et quædam alia sequioris ætatis et affinis argumenti. — Tomo tertio (3) destinavi, qui dudum eo nomine editi sunt, Satyricos minores, nominatim Val. Catonem, Petronium, Sulpiciam, cum Turni, Satyrici veteris, fragmento, et Marii Victoris carmine: accedent Elegiæ variorum auctorum, et quædam Lyrica; demique Pervigilium Veneris, incerto auctore. — Quarto tomo (4) prodibunt poemata diversorum de re hortensi, rurali et villatica, quibus colligendis dudum alii præverunt, veluti Columellæ, Palladii, Vomanii, Avieni, Ausonii, Septimii Sereni, cum Moreto et Copa: his adjungetur Rutilii Itinerarium. — Quin-

(1) Qui hujusce nostræ Editionis tomi primi prima pars est. ED.

(2) Qui tomi primi secunda pars. ED.

(3) Qui nostræ Editionis secundus. ED.

(4) Qui in hac Editione tomi sexti prima pars. ED.

Halieuticis explicandis versarer, nec futurum sperabam quemquam lectorum meorum, qui scientiæ aquatiliū vel instruendæ vel amplificandæ gratia hos poetas sibi legendos existimaret. In texto Gratii et Nemesiani constituendo fundus mihi merito fuit Petri Burmanni recensio, et pauca sunt loca, in quibus deserendam ejus lectionem, auctoritate codicum adductus, putaverim. Etenim in recensendis hisce poetis eam mihi legem dixi, ut si aliam viderem a veteribus libris probari bonam lectionem, quam priores interpretes ignorassent, aut neglexissent temere, tum eam reciperem; ubi vero ingenio et conjectura æque mihi ac illis utendum esset, tum, quid mihi videretur in subjecta annotatione indicarem, et textum a prioribus constitutum relinquerem intactum. In reliquis carminibus quæ edo, quam recensionem sequutus, et quibus subsidiis emendandi et illustrandi usus sim, sigillatim expono in procemiis, quæ singulis poetarum classibus præmittuntur. Lectionis varietates, quæ subsidio emendandi essent, quanta potui diligentia enotavi; et quam in Gratio, Nemesiano et Calpurnio dudum Janus Vlitius et P. Burmannus con-gesserant, silvam variationum et conjecturarum auxi ex libris, quos illi non contulerant. Quanquam parum mihi fructuosum hunc laborem fuisse postea usu didici, præsertim in Gratio, cujus vix duo codices MSS exstant, et pleræque emendationes ingenio et conjecturæ debentur, tamen retexere et abjicere

quæ semel composueram, inconsultum et temerarium putavi. Silvam criticam omnem varietati lectionum inserui, subjectas annotationes sôli fere verborum interpretationi et sensui explicando servavi: neque puto locum aliquem eorum poetarum temere abs me relictum esse, in quo notabilis obscuritas non sublata, pro rei et verborum ratione, æquo lectori videatur. In Gratio, quod multitudo locorum difficiliorum urgebat, ut lucem iis afferrem, sola plerumque paraphrasi utendum fuit, et doctior verborum explicatio vitanda, ne longior annotatio locum præriperet aliis. Crisin non facile admiscui, nisi ubi ipsa poscebat interpretatio, ut, quam lectionem sequerer, prius indicarem: neque sententiam poetæ indicasse contentus, subinde etiam monui, si quis elegantior locus occurreret accuratiores consideratione dignus, aut ubi eximiæ pulchritudinis in poeta oblatae sensus meum animum percussisset. Quæ longiores observationes erant, neque tam sententiæ alicujus loci quam rei ex antiquitate et historia repetitæ explicationem spectabant, eas clarorum virorum qui veteres auctores ediderunt exemplo, Excursuum nomine ad calcem libri rejeci.

An ubique et legibus interpretandi, et instituto operis, et expectationi legentium satisfecerim, eruditorum esto judicium. Multis in rebus abs me erratum esse, et ipse credo libenter, nec alii mirabuntur, qui cogitent esse hoc opus, quod instituo, maxime varium, conflatumque e carminibus quum multiplicis

10 PRÆFATIO JO. CHR. WERNSDORFII.

argumenti, tum auctorum ætate, ingenio, doctrina, stylo valde dissimilium, quorum interpretatio et variam eruditionem, et judicium multa lectione et exercitatione subactum, quæ mihi vix ausim tribuere, requirant. In hac igitur si quando forte aberraverim a vero, id spero posse imbecillitati humanæ et nostræ bene de literis merendi voluntati æquo animo condonari. Scribebam Helmstadii, in Academia Julia Carolina, a. d. VII April. MDCCLXXIX.

GRATII FALISCI

ET

M. AURELII OLYMPII

NEMESIANI

CYNEGETICA

DE
GRATIO ET NEMESIANO
ET UTRIUSQUE
CYNEGETICO

PROOEMIUM.

GRATII nomen et ætatem, nemo est Veterum qui prodiderit, præter Ovidium, qui coævum sibi, Virgilioque proximum ponit lib. IV ex Ponto, eleg. ult. v. 33 :

Tityrus antiquas et erat qui pasceret herbas,
Aptaque venanti Gratius arma daret.

Quo versu ipsum Gratii poema quod habemus indicat, alludens ad versum 23 : *Carmine et arma dabo venanti, et persequar artem Armorum*. Jos. Scaliger (1), et Thomas Bartholinus (2), cum iisque Petr. Burmannus (3), existimant, Manilium etiam ad Gratium respexisse, quum lib. II, v. 43 scribit :

Ecce alius pictas volucres et bella ferarum,
Ille venenatos angues, hic nata per herbas
Fata refert, vitamque sua radice ferentes.

Nimirum per *bella ferarum* apte putant Gratii Cynegeticon significari, quod is ipse initio poematis, v. 13, venatum vocet bellum ferinum. Neque alius Augustei ævi poeta ex-

(1) Comment. ad Manil. p. m. 104, ed. Argent. 1655.

(2) De Medicis poetis, p. 108.

(3) Præfat. ad Poet. Lat. min.

stat de venatu agens, quem Manilius spectare potuerit. Ego vero et *pictas volucres* indicare Gratii opus existimo: etenim incommode loquutus videtur Manilius, siquidem, quod Scaliger asserit, per *pictas volucres*, et deinde *venenatos angues*, duo Æmilii Macri poemata, Ornithogoniam et Theriaca, intellexit, atque ita Gratii carmen duobus Macri poematibus disjunctis interposuit. *Pictas volucres* potius ita conjungit cum *bellis ferarum*, ut unum opus exprimere videatur, atque iis vel partem venationis, h. e. plagas, retia et formidines, pinnis avium distinctas, indicat, a quibus conficiendis Gratius ipsum opus suum orditur; vel aliud Gratii carmen respicit Cynegetico affine, quod forte intercidit, ἰεῦρος, de avium generibus et captura, quandoquidem de his etiam scribere solebant, qui universum venationis opus complecti vellent. Sunt qui mirentur Gratum poetam adeo ignotum fuisse Antiquis, ut a nemine, præter Ovidium, memoretur; eum præterea non alio quam Gratii nomine appellari, neque plures ejus nominis in historia Romana exstare fama aut facto aliquo notabiles (1). Propterea putant Gratorum gentem obscuram admodum, ignobilem, et plebeiam fuisse. Neque illos plane falli existimo: immo mihi Gratius videtur servili conditione natus, et libertus nobilis alicujus Romani fuisse. Hoc quum ipsum

(1) Id tamen infirmari videtur exemplo Gratii, quem Cicero, in oratione pro Archia poeta, cap. 4, accusatorem istius poetæ nominat; et Gulielmus etiam putavit intelligi de Nostro posse. Sed plane obscurus est Gratius ille Ciceronis, ipsaque lectio hujus loci valde dubia, quum vetustiores editiones Gracchi nomen præferant, aliæ etiam ejus loco vocem *gratis*. Quod si etiam concedamus verum ibi Gratii nomen exstare, nihil tamen impedit quominus et hunc Archiæ accusatorem existimemus libertinæ conditionis fuisse: nam certe Gratiæ gentis nulla vestigia ætate Ciceronis exstant. Idem vero si fuerit Gratius, poeta noster, liceret inde malum hominis animum colligere, qui, quam ingenio et studiis ipse meruisset civitatem, Archiæ poetæ invidisset. Sed habere eum pro Gratio vix licet, quum is Virgilio ætate suppar fuerit, neque adeo Ciceronis ævum attingerit. ED.

ejus nomen, tum studii genus et venationis experientia indicat. Servos suos qui in peculiari dominorum gratia erant, Romani blandis appellare nominibus solebant, ut sunt Erotis, Chresti, Evaristi, Onesimi, Charitis, Chariessæ, Philumenæ, Horææ; quorum e numero et Gratii esse videtur. Hinc in lapidibus antiquis inter libertorum nomina apparet, et gentili appositum nomini cernitur. In corpore Inscriptionum Gruteri invenitur **TIB. CLAUDIUS AVG. LIB. GRATIVS** (p. 582, 2; p. 652, 8), **Q. JUNIVS GRATIVS** (p. 876, 4), et **L. VITELLIVS L. LIB. GRATIVS** (p. 1114, 4). Si loco nominis gentilitii invenitur, fere semper tale cognomen habet, quod servile aut peregrinum, certe minime Romanum videatur, ut intelligi possit, hos homines aut libertini generis fuisse, et Gratii nomen a majoribus, qui serviissent, accepisse, aut, quod ipsi serviissent, Gratii nomen, quasi servis solenne, conjunctum cum alio proprio habuisse. Tales sunt apud Gruterum (p. 324, 7; p. 913, 6 et 7) **L. Gratius Glaucus**, **L. Gratius Eutiches**, et **Q. Gratius Xanthius**. Quum **Tib. Claudius Gratius**, Augusti libertus, et **Liviæ Augustæ** quondam servus a potione, antiquo in marmore memoretur, cujus ætas ac status apprime convenit cum Nostro, suspicor, hunc ipsum Gratius fortasse Cynegetici auctorem, aut certe alium ejusdem ætatis et familiæ Cæsareæ fuisse, qui nomen Claudii in gratiam **Tib. Claudii Neronis** acceperit, cujus e conjugio **Livia** transierat in Augusti domum. Nobiles Romani in fundis et villis suis inter operas rusticas habebant aucupes, piscatores et venatores, qui mensas dominorum quotidianis epulis instruebant (1). **Salustius** diserte servilibus officiis accenset venatum (2), tametsi ipsi domini haud raro voluptatis causa venationi studebant. Hanc operam fortasse Gratius præstiterat hero suo, atque exercitatione assidua tantum artis et gratiæ

(1) **Horat. Epist. I, 6, 56.** — **Martial. Epigr. III, 59, 26.** — **Figonius, de Servis, p. m. 270.**

(2) **Catil. cap. 4; Edit. nost. pag. 13. Ed.**

acquisiverat, ut non solum Gratii nomen mereretur, sed et literis et liberalibus studiis institutus et manumissus auderet artem, quam exercitaverat, carmine composito explicare. Hoc ipsum Grattius putatur, alludendo ad nomen suum, significasse, Cyneg. v. 74 :

Exige, si qua meis respondet ab artibus ergo
Gratia, quæ vires fallat collata ferinas.

Ne igitur miremur Grattium uno tantum gaudere nomine : nam si civis Romanus non fuit, nec adeo gentem habuit, plura gerere nomina non potuit, nisi voluit patroni, qui manumiserat, usurpare. Comparemus Phædrum, Augusti libertum, et fabularum elegantissimum scriptorem. Similiter Columellæ nomen olim dicitur servorum fuisse, et, si Donato ad Terent. Phorm. III, 1, 57, fides habenda est, columellæ dicti sunt servi majores domus. Hinc L. Junius Moderatus, ille rei rusticæ scriptor, haud dubie generis libertini fuit, cujus auctor quondam fuerit columella, sive servus Junii Moderati, et ab eo manumissus domini nomen acceperit. Falisci cognomento primus Grattium Casp. Barthius ornavit e codice suo, quem tamen nemo alius vidit, et patriam suam ipse indicasse hoc versu existimatur, v. 40 :

At contra nostris imbellia lina Faliscis.

Ipsam ejus carmen, nisi me fallit opinio, auctorem prodit, qui a natalibus, educatione et disciplina non eam ingenii et doctrinæ elegantiam nactus sit, qualem in aliis Romanis, feliciter natis, observare licet. Quamquam dictio ipsa pura est, et felicissimo Romani sermonis sæculo digna, structura tamen et contextio versuum sæpe durior et asperior est, nec materiam in qua versabatur poeta austeriorem, tanta emollire arte, tantis exornare luminibus valuit, quantis Virgilium in simili argumento potuisse novimus, cui *molle et facetum annuerunt gaudentes rure Camenæ* (1). Falluntur

(1) Horat. Serm. I, 10, 44.

propterea, et nimia Gratii existimatione ducuntur, qui cum Wasio, præfat. in Gratium, putant ideo Virgilio junctum ab Ovidio esse, quod huic proximus ingenio sit, et secundum a Virgilio locum inter poetas mereatur. Ut singulare nec ab aliis tractatum argumentum sibi sumpsit Gratius, ita singularis ejus dictio est, ut necesse sit, multo usu familiarem eum poetam habere, qui recte intelligere et interpretari velit. In multis locis vix ab alio petere interpretationem, quam ab ipso, possis. Peculiares in primis ei sunt permutationes temporum, præsertim usus præteriti pro præsentis, mutatæ turbatæque constructiones, frequens σύγχεσις et βραχυλογία in præceptis sæpe molesta (1). Præterea singulares, saltem insolentiores quorundam vocabulorum significatus amat. Lectiones ejus plures adhuc corruptæ, et propter defectum codicum MSS solo ingenio interpretum emendandæ: quæ omnia tantas sæpe difficultates pariunt, ut, quamvis tibi sensum aliquem reperisse videre, dubitare tamen possis, an verum inveneris. Sed hæc incommoda, quæ subinde Gratii interpreti objiciuntur, minime impediunt, quominus ipsum poetam egregium atque omni existimatione dignum habeamus. Quum enim ipsa hæc rariora, quæ adduximus, usum habent ad ampliorem linguæ notitiam, tum ei non desunt alia verborum et sententiarum ornamenta, quibus placere perito lectori possit, præsertim in digressionibus quibusdam, ubi ad exempla vetustatis et merita priscorum celebranda excurrit, quibus ut nihil est elegantius, ita magnum poemati lumen accedit. Videtur etiam in multis antiquiores poetas imitatus, et Lucretii maxime Virgiliique exemplum ante oculos habuisse. Quod autem ad rem venaticam attinet, Xenophontem quidem,

(1) Scriptor quidam anonymus in *Observ. Miscell.* vol. II, p. 79, ad *Stat. Achill.* lib. I, 459, monet poetas sæpe perfecto tempore pro præsentis uti, et in continua oratione verba præteriti et præsentis temporis conjungere, idque pluribus locis poetarum firmat; sed nemini tamen hic mos tam frequens et perpetuus et pæne familiaris est, quam Gratio. Ed.

ut ex locis haud paucis apparet, sequutus est, alia tamen habet quæ videtur ex aliis scriptoribus nunc deperditis petiisse. Tale est illud, quod de Dercyli Arcadis et Hagnonis Bœotii inventis in arte venatica memorat, quorum memoria apud Xenophontem nulla exstat. Tanto majus est Gratii meritum, qui de originibus venationis ea servaverit, quæ apud alios ejus argumenti scriptores frustra quærantur. Etiam illud fere mirandum est, quum primus venationem carmine celebrare aggressus sit Grattius, nec ipse habuerit quem imitaretur, sic sequutos esse posteriore ætate inter Græcos et Romanos, qui eandem quidem rem susciperent, Grattium tamen ignorarent. In Græcis præcipuus est Oppianus, qui venationem carmine describendam tanta felicitate ingenii aggressus est, ut absolutus in eo genere poeta habeatur. Reliquit *Cynegetica* libris IV, et *Haliutica* libris V, optime quidem olim edita et illustrata a Conr. Rittershusio, Lugd. Bat. 1597, nuper autem novis castigata curis a Jo. Gottlob Schneidero, V. C. Academiæ Viadrinæ nunc Professore celeb. *Ixeutica*, quæ pariter scripsisse dicitur, nemo recentiorum se vidisse affirmat, paraphrasis tamen eorum prosaica Eutecnii Sophistæ, qua olim jam usus est Conr. Gesnerus, nostra ætate græce edita et latina versione donata est ab Erasmo Windingio, Hafniæ, 1702 et 1715. Præter hunc poetis venaticis e Græcis accensendus est Christodorus, Thebis Ægypti oriundus, quem *ἕστια* sive de aucupio versibus scripsisse, Suidas tradit; hujus tamen nihil ætatem tulit (1). Oppianus vero Grattium ita ignorat, ut statim a principio poematis dicat, asperam se viam ingredi, quam nemo ante mortalium suis carminibus triverit (2).

(1) Præter Epigrammata quædam in Anthol. Græca: sed Epigrammata quæ sub Christodori nomine leguntur, illius esse Christodori videntur quem Suidas et Eudocia in Violario dicunt e Copto Ægypti urbe oriundum, sub Anastasio Imper. floruisse, atque inter alia poemata tres libros Epigrammatum scripsisse. Ed.

(2) *Cyneg.* lib. I, v. 20.

Equidem hoc per se haud mirum est, Romanum poetam ignotum fuisse Græco homini, quum sciamus Romanos haud æque lectos a Græcis, ut Græci a Romanis solebant; sed tamen insunt Oppiano sententiæ adeo similes Gratii, quæ vix videantur sic temere convenire, et a nulla imitatione profectæ, ut nesciam quanta fides assertioni Oppiani habenda sit. Sed libentius absolvimus Oppianum, ubi videmus, Nemesianum adeo, qui unus e Latinis Cynegetica post Gratium scripsit, hunc principem sui operis ignorare: nam idem fere, quod Oppianus, initio carminis versu 8 pronuntiat:

..... ducitque per avia, qua sola nunquam
Trita rotis.

et versu 11: *intacto premimus vestigia musco*. Apparet Cynegeticon Gratii ignotum fere Antiquis mansisse, et raro descriptum a librariis, ut mirum sit, exemplar ejus poetæ, cujus memoria fere nulla per tot sæcula et omnem mediæ ævi barbariem superfuisset, servari ad nostram ætatem potuisse. Fuit autem initio sæculi XVI talis codex, qui Gratii et Nemesiani Cynegeticon cum Halieutico Ovidii continebat, apud Actium Sannazarium, quem e Gallia asportatum in Italiam, sibi ostensum Neapoli a Sannazario, Gyraldus in historia poetarum testatur (1). Atque hunc codicem deinceps a Joanne Lucretio Æsiandro descriptum, Georgius Logus, e Silesia, additis Nemesiani et Calpurnii Bucolicis primum edidit Venetiis, 1534. Repetiit eodem anno Steynerus Augustæ Vindelicorum, et Gryphius Lugduni 1537, addita Hadriani Cardinalis Venatione. Halieuticon Ovidii, quod tum una prodiit, in alio etiam codice Thuaneo, eidem Gratio, sed mutilo, junctum reperit Janus Vlitius (2). Exstare Gratii Cynegeticon MS sæculi X, codice 8071, num. 17,

(1) Primus hæc poemata ab Actio reperta memorat Petr. Summontius in præfat. ad Joviani Pontani Dialogum, qui Actius inscribitur, in Pontani Opp. tom. II, p. 187, edit. Basil. Ed.

(2) Gratius in codice Thuaneo desinebat in versu 159. Ed.

Bibliothecæ Regiæ Parisiensis, indicat ejus bibliothecæ catalogus. Quod diversum a Thuaneo, an idem sit, nunc non inquiri. Jurene autem Halieuticon Ovidio tributum, an potius alii tribuendum sit auctori, quod Vlitio videbatur, alio loco accuratius disquiremus. Nunc de Nemesiano, alterius Cynegetici auctore, agendum est.

Is integro nomine fronti poematis in exemplari antiquo inscriptus est M. Aurelius Olympius Nemesianus, poeta Carthaginiensis. Apud Vopiscum in Numeriano tantum Olympius Nemesianus dicitur, et medio ævo ab Hincmaro Remensi Carthaginiensis Aurelius salutatur. Præcipuum nomen Olympius fuisse videtur, Nemesianus cognomentum familiæ, a patria majorum ortum: nam Olympius est Vopisco, et hoc solo nomine aliquando citatur a Lactantio, scholiaste Statii, ad Theb. V, 389. Ad Olympium, Comitem Africæ, scribit Augustinus, epist. 124 et 129. Idem Magister officiorum fuisse sub Honorio an. 408 videtur, ut apparet ex Cod. Theodos. leg. 42 de hæret. Olympius, Hispanus Episcopus, a Gennadio, libr. de S. E. cap. 23, Augustino in libris contra Julianum Pelag. et Paulino epist. 37 laudatur. Nemesiani dicti videntur ab oppido Marmaricæ Nemesio (1), de quo Cellar. Orb. Ant. P. III, p. 107, unde forte auctores ejus generis orti et honoribus aucti, nomen posteritati suæ fecerunt: nam in Africa præcipue celebres fuerunt Nemesiani. Fit mentio Nemesiani inter Episcopos Numidas duabus epistolis S. Cypriani, LX et LXX, atque ille in Concilio Carthaginiensi (2), item ab Augustino (3) a *Thubunis*, oppido Mauritanicæ Cæsarensis, cognominatur. Ad eundem postea martyrem, ad metalla cum aliis damnatum, epistola Cypriani, consolandi causa scripta, cum responsione Nemesiani ex-

(1) Malo nunc existimare, non a Nemesio oppido, sed a Nemesiorum nomine, quorum multi occurrunt, Nemesianum nomen esse derivandum, ut a Claudii Claudiani, a Tiberii Tiberiani, etc. ED.

(2) Op. Cypriani p. 360, edit. Pamel.

(3) Lib. VI contra Donat. cap. 12.

stat (1). Hunc Nemesianum, episcopum Thubunensem, non dubito gentilibus Olympii nostri accensere. Alius Nemesianus, vir militaris, inter consocios cædis Caracalli Imper. nominatur a Spartiano (2). Nemesianus, Comes largitionum sub Constantio occurrit Cod. Theod. leg. 5, de exactionibus: igitur non temere affirmat Crinitus, Afrum genere, patria Carthaginiensem fuisse Nostrum. Et patre usus videtur splendidis honoribus, aut magistratu aliquo in ea provincia functo. Quod enim in magna gratia et familiaritate apud Carum et Numerianum Imperatores fuit, ut Vopiscus innuit, id ille non ingenio solum et studiis literarum, sed etiam dignitati a natalibus debuisse videtur. Immo, si Vlitii hac de re conjecturæ credimus, id cognationi fortasse debuit: hic enim conjicit, M. Aurelii gentile nomen Nemesiano ex cognatione cum Caro ejusque filiis fuisse, qui passim in nummis et monumentis Marci Aurelii omnes vocantur (3). Quæ de vita et scriptis Nemesiani hodie novimus, fere omnia ad auctoritatem et testimonium Vopisci redeunt, qui eum memorat (4) cum Numeriano Cæsare, literarum et eloquentiæ studiosissimo, sæpe versu contendisse, scripsisse *ἄλιευτικά*, *κρηνητικά* et *ναυτικά*, atque *omnibus colonis*, sive, ut recte emendat Casaubonus, *coronis illustratum emicuisse*. Quibus verbis confirmat magnam Nemesiani ex eruditione et facultate poetica existimationem fuisse, adeo quidem, ut in omni genere poematum, certamine instituto, victor discesserit, et coronam adeptus sit. Apparet hinc, sub Numeriano Cæsare, magno fautore ingeniorum, et ipso eloquentissimo, commissiones poetarum et agones publicos, olim a Domitiano institutos, valde revixisse, magnoque studio agitados esse, excitatis hinc inde nobilioribus poetis qui de præmio certarent. E quibus non solum Vopiscus Nemesianum et

(1) Op. Cypr. epist. 77 et 78, edit. Pamel.

(2) In Carac. cap. 6.

(3) Vlitius, Comment. ad tit. Cyneg. Nemes.

(4) In Numeriano, sub initio.

Aurelium Apollinarem, iamborum scriptorem, nominat, sed Calpurnium etiam fuisse, ex hujus Bucolicis haud temere colligitur: hic enim quum pastores suos aliquoties vel carmine certantes, sedente arbitro et præmiis propositis, vel alios de aliorum voce et cantu altercantes inducit, ut Ecloga II et VI, haud obscure ad agones illos poeticos alludit. Et judicem aliquem poetarum, vel commissionum præsidem, qualis Horatii ætate Metius Tarpa fuit, Calpurnius in Thyrsis persona sistere videtur, Ecloga VIII, v. 11:

Nam dum lentus abes, iustravit ovilia Thyrsis,
Jussit et arguta juvenes certare cicuta.

In primis Melibœum, tanquam præcipuæ dignationis inter poetas, celebrat, eumque certantibus præmia distribuisse significat, ut Ecloga VIII, v. 15:

Te nunc rura sonant; nuper nam carmine victor
Risisti calamos et dissona flamina Mopsi,
Judice me; mecum senior Melibœus utrumque
Audierat, laudesque tuas sublime ferebat.

Et eadem Ecloga, v. 60, de Melibœo:

Nec segnem passus nobis marcere juventam,
Sæpe dabis meritæ non vilia præmia Musæ.

Sub Melibœi nomine Nemesianum laudari a Calpurnio, docti viri qui in hujus Bucolica scripserunt, tantum non omnes existimant, inducti maxime inscriptione eclogarum, quæ in quibusdam antiquis exemplaribus invenitur, easque scriptas perhibet *ad Nemesianum Carthaginiensem*. Melibœo vero ipse Calpurnius passim in eclogis, sub Corydonis persona, non solum carmina sua diserte tradit et commendat (Ecl. I, v. ult. et IV, 158), sed eidem etiam ut patrono et amplificatori fortunæ suæ Ecloga IV et VIII amplissimis verbis gratias agit. Non inficior, satis aptam hanc esse rationem Nemesiani in Melibœo inveniendi; sed vereor, ut fundamento satis firmo nitatur: nam inscriptio illa *ad Nemesianum*, quæ in pluribus aliis, iisque antiquissimis, exem-

plaribus non invenitur, potius glossema recentiorum Grammaticorum videtur, qui patronum Calpurnii statuebant non alium esse, quam, qui a Vopisco ut nobilis poeta ejusdem ætatis et Numeriani Cæsaris familiaris laudatur, Nemesianum, ideoque versibus Calpurnii quibus Melibœo sua carmina commendat, inducebantur, ut dedicationem ad Nemesianum titulo eclogarum apponerent. Præterea, quæ Calpurnius de Melibœo, et Vopiscus de Nemesiano prædicat, non plane conveniunt. Ille non solum poetam et poetis faventem Melibœum, sed maxime etiam honoribus illustrem et officio sacri Palatii functum esse indicat. Sic enim Ecl. IV, v. 158:

Fer, Melibœe, Deo mea carmina; nam tibi fas est
Sacra Palatini penetralia visere Phœbi.

Magistratum vel officium juris dicundi ei tribuit Ecl. VIII, v. 51:

..... Plenum tibi ponderis æqui
Pectus erat; tu ruricolam discernere lites
Adsueras, varias patiens mulcendo querelas.
Sub te ruris amor, sub te reverentia justis
Floruit, ambiguos signavit terminus agros.

Præterea *honorati* ejus Manes dicuntur v. 22, quod verbum de nobilibus et magistratu functis dici solet (1). Denique favorem Melibœi et beneficia prædicans Calpurnius, talem in se esse agnoscit, qualem olim Virgilius expertus sit Mæcenatem, Ecl. IV, v. 160, eique parem honoris gradum ac Mæcenati tribuit. Quod si hæc omnia Melibœo tributa accipienda de Nemesiano sunt, vix dubitari potest, eum summo honore aut Præfecti Urbis, aut Magistri officiorum, aut Comitum sacri Palatii functum esse apud Carum Imperatorem: enimvero Olympium tales honores gessisse. Caro imperante nusquam legitur. Vopiscus eum ut poetam carmi-

(1) Ut potissimum locus Velleii Paterculi demonstrat, lib. II, 88, 2, ubi de Mæcenate: « Non minus Agrippa Cæsari carus, sed minus honoratus; quippe vixit angusto clavo pœne contentus ». Ed.

nibus celebrem laudat, magistratum ejus et honorum titulos plane tacet, quod fieri ab historico in viro illustri commemorando non poterat, nec debebat. Proinde totum hoc, quod de Nemesiano Calpurnii patrono, eique dicatis ab hoc eclogis, narrari solet, ut incertum et dubium, ampliandum censeo.

Scriptorum Olympii hodie nullum exstat, præter Cynegeticon et carmen de laudibus Herculis, quod huic tomo primo, post scriptores venaticos, adjunximus : nam quæ illi vulgo tribuuntur quatuor eclogæ, Nemesiani non esse, certis rationibus alio loco demonstrabimus. Quæ ex libro de aucupio proferuntur duo fragmenta, Janus Vlitius quidem existimavit vix digna Nemesiano auctore esse; de iis tamen quid nobis videatur, suo loco exponemus. Libri etiam ἀλιευτικῶν, quæ idem scripsisse perhibetur, reliquias exstare in fragmento Sertorii Quadrimani, infra producendo, suspicor, de quo amplius disserendi occasio ad ipsum hoc fragmentum commentantibus erit. Alia ejusdem auctoris necdum edita, habuisse apud se Franciscum Modium putavit Casp. Barthius, optavitque, ut in suam potestatem venirent (1). Sed ipsum Modii locum, quem Barthius respicit, Novantiqu. lect. epist. XVII, qui inspicere voluerit, cognoscet, non ἀνέκδοτα Nemesiani, sed novam editionem Grati, Calpurnii et Nemesiani, quantum eorum poetarum exstat, promitti, videri tantum ἀλιευτικῶν fragmentum Nemesiano ab ipso tribui. Cynegeticon, quod ipsum magna parte mutilum est, scripsit Nemesianus, et duobus Cari Imperatoris filiis Cæsaribus, Carino et Numeriano, ut e versu 63 sqq. apparet, dedicavit eo ipso anno, quo Cæsares isti patri in expeditione Persica mortuo successerant, eorumque adventus Romæ exspectabatur. Eadem in Cynegetici dedicatione significat, primum hoc esse majus et longius opus, quod molitur; antea minora se tantum carmina lusisse. Sic enim scribit versu 59 :

Dum non magna ratis vicinis sueta moveri
Litoribus, tutosque sinus percurrere remis,

(1) Advers. lib. III, cap. 15.

Nunc primum dat vela Notis, portusque fideles
Linqvit, et Hadriacas audet tentare procellas.

Eclogas itaque, si quas scripsit Olympius, ante Cynegeticon scripserit necesse est. Et tamen eclogæ, quæ Nemesiano tribuuntur, manifeste apparent scriptæ post Calpurnianas, quas certum est eodem tempore quo Cynegeticon illius, nempe Caro et ejus filii imperantibus, esse editas: nam, qui duabus Calpurnii eclogis ut vivus et florens laudatur Melibæus, idem in ea, quæ prima Nemesiani censetur, defletur ut mortuus. Et sunt plures aliæ rationes sat graves, quæ Nemesiano eclogas, quæ feruntur, abrogandas cogant: sed has uberius exponemus, ubi de Calpurnio ejusque Eclogis dicendum erit.

Jam recensere hoc loco varias Gratii et Nemesiani editiones, et quid a viris doctis præstitum in his *κυνηγετικῶν* scriptoribus esset, commemorare animus erat. Quoniam vero hi poetæ inde a prima eorum editione fere nunquam, nisi conjuncti cum Calpurnii et Nemesiani Bucolicis, sæpius ante editis, prodierunt, et constitutum mihi est, tomo secundo Poetarum minorum, qui Bucolicos tenebit, integrum editionum, quibus isti vulgati sunt, recensum agere, malo nunc quidem Cynegeticorum editiones isti servare inserendas, quam his seorsum ponendis seriem recensione turbare, aut maximam ejus partem præcipere. Pauci admodum sunt, qui Gratii et Nemesiani Cynegeticis seorsum evulgandis et illustrandis singularem operam impenderunt. Primario hic nominandus est Janus Vlitius, Archigrammateus Bredanus, qui quidem anno 1645 ex officina Elzeviriana, forma duodecima, sub indicoe *Venationis Nov-antiquæ* Cynegeticorum scriptoribus cum Ovidii Halieutico editis, Bucolica Nemesiani et Calpurnii adjunxit, præcipuam tamen operam Venaticis navavit, eosque non solum uberrimo doctissimoque commentario instruxit, sed et adjectis duobus Nemesiani fragmentis de aucupio, alioque Ponticorum C. Julii Solini, locupletavit. Hujus libelli unica tantum ex-

stat editio, quanquam anno 1653, mutata indicis prima pagina, et addita nova dedicatione ad Christinam, Suecorum reginam, solita librarium fraude, quasi recentior comparuit. Curas secundas in scriptores venaticos a se recensitos Vlitius deinceps seorsum edidit an. 1655. Post hunc duo Britanni ad ornandos poetas venaticos accesserunt: unus quidem Christophorus Wasius, qui Gratium e Latino Anglicum fecit, et notis eruditum illustratum edidit Londini, 1654, 12; alter Thomas Johnson Gratii et Nemesiani Cynegetica cum variis lectionibus et notis vulgavit Londini, 1699, 8. Gratium castigavit ad editiones antiquiores, quas, præter unam, omnes se conquisivisse dicit: manuscriptis etiam usum esse, quod Fabricius affirmat, equidem non reperi. Nemesiano notas Vlitianas adjecit cum suis. Addidit præterea Hieron. Fracastorii *Alcona*, sive carmen de cura canum venaticorum, Joannis Caii libellum de canibus Britannicis, item opusculum vetus, *Κυνοσόπιον* dictum, quod etiam auctoribus rei accipitrariæ, Lutet. 1612, 4, editis, insertum est p. 259. Solum Nemesiani Cynegeticon nulla, ut opinor, annotatione explanatum, separatim Christianus Fridericus Schmidius evulgavit Luneb. 1716, 8 (1). Utrumque vero Cynegeticon, Gratii et Nemesiani, selectis Barthii et Vlitii, integris P. Burmanni notis instructum prodiit Mitaviæ, 1776, 8. Superest ut notas editionum, quibus ipsi in varietate lectionis indicanda utimur, breviter explicemus. Vide mox pag. 28.

(1) Sed cum Calpurnii Siculi Eclogis, ipsiusque Nemesiani, edita sunt Cynegetica ab Henrico Gottlob Schmidio, Luneburgi, literis Sternianis, anno 1746, 8: quæ editio, an eadem sit cum memorata a Fabricio editione Cynegetici Luneburgica, nescio. Primum ab eo editum est Nemesiani Cynegeticon solum, Luneb. 1716, deinde idem auctius Nemesiani et Calpurnii Eclogis, Luneb. 1746. Hoc in literis monuit Wernsdorfium V. C. Niclasius. Ed.

GRATII FALISCI
CYNEGETICON

NOTÆ

EDITIONUM

GRATII ET NEMESIANI.

A. *Aldina*, Venetiis 1534, quæ prima dedit poetas venaticos.

St. *Steyneri*, Augustæ Vindel. 1534, a Johnsonio citata.

Gr. *Gryphiana*, 1537.

G. *Germanica* ἀποκρῖ Barthii. |

P. *Parisiensis* vel *Pithœana*, inter Epigrammata et poematia vetera, 1590.

L. *Lugdunensis*, vel *Pithœana* altera, a Johnsonio citata, 1596.

B. Editio *Barthii*, vel ipsius commentarii, Hanovise 1613.

Vlit. Edit. *Vlitii*, 1645.

W. *Wasæana*, Londini impressa.

MS. *Codex Thuaneus*, a Vlitio et Burmanno adductus, qui partem Gratii Cynegetici, et Halienticon, ut exstat, totum continebat.

DE GRATIO

ELOGIA AUCTORUM AC JUDICIA.

I. OVIDIUS EX PONT. LIB. IV, ELEG. ULT. V. 33.

TITYRUS antiquas et erat qui pasceret herbas,
Aptaque venanti Gratius arma daret (1).

II. GYRALDUS DE PORT. HISTORIA, DIALOGO IV.

Quod Cynegetica Gratius scripserit, Actius Sannazarius mihi aliisque pluribus asseruit, et ostendit, quum Neapoli animi recreandi gratia ex Urbe profecti essemus: se enim ex Heduorum finibus atque e Turonibus detulisse opusculum de Piscibus Ovidii, et Cynegetica Gratii et Nemesiani; id quod etiam suo scripto testatus est Pontanus, quadam sua epistola ad ipsum Actium, et P. Summontius.

Epistolam Pontani, quam Gyraldus respicit, Goldastus in Philologicarum epistolarum Centuria n. XXXIII, p. 98, vulgavit. Eam integram hic subjiciamus:

(1) Ad testimonia antiquiora de Gratio referri poterat versus quidam carminis bucolici medio aëvo scripti, cujus fragmentum e MS codice desumptum Vlitius ad Grat. v. 253 adducit. Laudatur in eo canis venaticus e cane et lupa genitus, inter alia hoc versa: «Fortis et acer erat, multamque audebat in armis». Geminum hoc est illis Gratii de Umbro cane: «Quanta fides utinam et solertia naris, Tanta foret virtus, et tantum vellet in armis!» v. 173, seq. Quomodo et paulo ante, v. 160: «At contra faciles, magnique Lycaones armis». Idem de equis, v. 498: «Non omne meas genus audet in artes», et v. 528: «O quantus in armis Ille meis!» Scilicet hoc frequens Gratio et plane proprium est, ut venatum et bellicosam canum vel equorum virtutem *arma, velle et audere in armis* dicat, quam dictionem ubi ille aevi medii poeta usurpat, lectionem Gratii prodere videtur. Ed.

III. JOAN. JOVIANUS PONTANUS ACTIO SINCERO
ANIMI FIRMITATEM D.

Quæ ad Pudericum scripsisti, ea me mirificum in modum delectarunt : sunt enim plena pietatis tuæ erga vetustatem ac diligentiam. Quocirca vel attentissime exspecto videre Ovidianos illos Pisciculos in Euxino lusitantes Mæotideque in palude. Quod vero ad Venationem attinet, visus est mihi vates ille lepidus, numerosus et cultus ; deque eo, si recte memini, fit ab Apollinare mentio in Hendecasyllabis. (*In hoc fallitur Pontanus.*) Rutiliani illi versiculi enodes sunt et nitidi ; cultus vero ipse peregrinus potius quam urbanus, ne dicam, arcessitus. Sed de his omnibus cujus erit judicium rectius aut probatius, quam tuum ? Ego, ut dixi, mirifice exspecto Ovidianos illos *ὄνταξ*, nobis incognitos (*respicit Halliut. vers. 97*), præsertim sub Quadragesimale jejunium. Tu vale, et in isto voluntario exsilio seu potius peregrinatione, dignam nobilitate tua fortitudinem retine. Neapoli, Idibus Februariis, MDIII.

IV. JUL. CÆS. SCALIGER HYPERCRIT. CAP. 7.

Quum duo elegantes poetæ venationis præcepta poemate tractarint, Gratius et Nemesianus, alter alterius aut lima aut censor esse poterit. Igitur Nemesiani stylus candidus, nec vulgare sonans ; præterea silvæ propior, atque effusus. Gratius castigatior, et longe exactius simul cum natalibus ipsis canum designat mores, animos, vires, celeritatem, sagacitatem, faciem. Et sane divini versus multi. Ubi vero canum tum morbos, tum remedia describit Gratius, satis ostendit ætatis suæ felicitatem ; sunt enim luculentissima. Omnino vero ei Nemesianus impar, atque etiam longe minor.

V. PAULUS MANUTIUS IN EPIST. AD ANTONIUM MERLUM,
LIB. IV, EP. 43, P. 317, EDIT. COLON. 1624.

Mitto ad te Gratii poema de Venatione, paullo durius, nec omnino cum Pet. Bargæi carmine conferendum, qui hoc argumentum sex libris non minus eleganter quam copiose persecutus est.

VI. FRANCISCUS MODIUS NOVANTIQ. LECT. EPIST. XVII.

Est hic idem ille Gratius, cujus inter cæteros Ovidius his verbis alibi meminit: *Tityrus antiquas*, etc. Quæ ideo ab ingeniosissimo poeta dicta sunt, quod plurimus hic sit Gratius, ut venatorem armis primum et ante omnia instruat idoneis; quum simile postea argumentum tractans Nemesianus maxime in describenda canum natura et patria laborandum sibi existimet.

VII. CASPAR BARTHIUS ADVERS. LIB. I, CAP. 16.

Felicissimum Latinorum sæculorum facile in Gratio agnoscas; nil enim vulgare aut ineptum inest: omnia eodem filo gravitatem et elegantiam servant.

IDEM IN ALIO EX ADVERS. LIB. XLVIII, CAP. 16.

Gratum, tantarum virtutum scriptorem, ut proximus omnium superstitem Maronem accedat, solus Ovidius commemorat.

VIII. OLAUS BORRICHIVS DE POETIS LAT. DISS. I, § 25, P. 54.

Notamus in hoc scriptore eruditionem non pœnitendam, judicium acre, lectam dictionem, sed humiliorem subinde caractere epico, neque id injuria, quum argumentum operis id deponat.

IX. NICOL. HEINSIUS IN EPIST. AD GREV. TOMO IV
SYLLOG. BURM. P. 285.

Miram medius fidius præ se fert elegantiam et suavitatem
Gratius ; ut continere jam olim me non potuerim, quin fa-
miliarem mihi redderem hunc poetam, et ab ejus ore fre-
quenter penderem.

CYNETICI

A GRATIO FALISCO SCRIPTI

ARGUMENTUM.

Cyнетicon recte inscribitur hoc Gratii puta opus vel volumen, ut *κυνητικὸς* liber Xenophontis: etenim uno hoc libro Grattius totam venandi rationem breviter complexus est, appellavitque aliorum more a primaria ejus parte *κυνησία*. Qua autem via eam traditurus sit, aut quas ejus partes præcipuas existimet, ipse proponit versu 23:

*Carmine et arma dabo venanti, et persequar artes
Armorum; cassesque, plagarumque ordiar astus.*

Primo enim arma venatori vult dare, hoc est, omnem armorum et instrumentorum apparatus describere, variaque eorum genera, unde et quomodo parentur, conficiantur, serventur, ostendere; tum usum eorum, et qua arte feris vel insidiandum vel congreduendum sit, docere. Ad arma venatorum refert non solum retia, formidines, laqueos, jaculâ et tela reliqua, sed canes etiam et equos. Singula ita enarrat ordine, ut iis artem ipsam et usum quo præsent in venatione, subjungat. Itaque post invocationem et laudem Dianæ, cæterorumque Deorum venationis præsidium, incipit dicere de retibus, v. 25, iisque conficiendis modum et materiam optimam præscribit. Lina præstantissima laudat, etiam curam et tutelam retium diligentem commendat, denique necessitatem eorum e temeritate priscom, qui iis uti nescierunt, male multata ostendit. Retibus adjungit formidines, v. 75, atque ubi plumas iis adhibendas et connectendi modum perdocuit, ad laqueos transit et pedicas, ob quarum inventionem Dercylum Arcada magnifice laudat. Pergit v. 108 ad jacula et venabula describenda, in quibus simplicitatem et mediocritatem commendat, varia etiam lignorum

genera iis apta deligit, et quomodo proceritas silvæ hastilibus gignendis arte et cura juvanda sit, demonstrat. Accedit denique ad præcipuam præceptorum partem, quæ de canibus agit, v. 150. Horum primo patrias, diversa genera, mores, virtutes et vitia recenset, præcipue canem Metagonta laudat v. 211, et Hagnonis Bœotii meritum, qui primus τὴν ἰχθυοειδίαν et usum Metagontis ostendit, cujus canis deinde officium, sagacitatem et investigandi studium amplius describit. Posthæc agit v. 263 de canum sætura eorumque in admissura delectu, de cura sætarum, catulorum alimonia et educatione, in qua luxum et indulgentiam dissuadet, idque pulchra digressionem et exemplis gentium luxuria perditarum illustrat. Obiter describitur *κυναγωγὸς* vel magister canum, ejusque ad venatum exeuntis habitus, arma et instrumenta. Pergit v. 344 ad eam canum curam, quæ in vulneribus et morbis eorum sanandis versatur; et postquam vulneris curandi modum, item contagioni arcendæ et morbis quæ adhibenda sint remedia, exposuit, tum illam describit sanationem, quæ per sacra Vulcani in Sicilia fit, canibus morbosus oleo vivo ex lacu quodam ibi inveniendæ perungendis, a v. 430. Attingit etiam sacrum nemorale Dianæ Aricinæ quotannis institutum, quo canes et omne venatorium instrumentum lustrantur. Devenit tandem ad equos, quorum ubi multas gentes variasque dotes recensuit, Siculis palmam venationis deferre, de colore autem nihil pronuntiare videtur. Sic absoluto omni, quod proposuerat, venationis instrumento, ipsum opus finitur, ut, quamvis detriti extremi versus sint, parum tamen deesse integritati libelli videatur.

GRATII FALISCI * CYNEGETICON.

DONA cano divum, lætas venantibus artes,
Auspicio, Diana, tuo; prius omnis in armis
Spes fuit, et nuda silvas virtute movebant
Inconsulti homines, vitæque erat error in omni;
Post alia propiore via, meliusque profecti, 5
Te sociam, Ratio, rebus sumpsere gerendis.
Hinc omne auxilium vitæ, rectusque reluxit

* *Falisci* deest in A. Gr. P. *Phalisci*, G. et B. edit. — *Cynegeticon* puta opus, non *κυνηγετικὸν* ut libros suos inscripsit Oppianus. Ita *Astronomicon* Manilius libros suos nominavit. ED. — 1. Carmine, inquit, exponam artes, Deorum dono concessas, quæ efficiunt ut venantibus suis labor lætus et gratus sit; idque opus tuo, Diana, auspicio aggredior. — *Dona divum* appellat, ut Xenophon, principio *Cynegetici*, ἑρῆμα θεῶν Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος. *lætas artes*, ut Nemesianus, v. 1, *hilaris labores*.

2. *Prius*, olim vel antiquitus tota hominibus fiducia in lacertis et viribus erat. — *Armos*, non *arma*, hic accipe.

3. *Nuda virtute*, solis viribus: virtus enim vocabulum robor designat. Sic Phædrus, I, fab. 13; *Virtute semper prævalet sapientia*: et Lucretius, lib. V, v. 964. ED.

— *Nuda virtus*, non est armis destituta, quamvis et hoc sensu dici posse haudquaquam nego, sed potius arte et dolo vacua, ut *nudus sine fraudibus ensis* dicitur Silio, I, 219; et conf. Stat. Theb. IV, 229. Infra, v. 152, *nudus Mars* distinguitur a bello, quod *ex arte ministratur*. — *Silvas movere*, i. e. silvestres feras, dixit ut v. 65 *silvas impellere*. Cæterum hanc sententiam e Lucretio expressit lib. V, v. 964, seq. — Similis locus apud Valer. Flacc. lib. V, v. 145: * Nam prius ignoti quam dura cubilia ferri Eruerent, ensesque darent, odia ægra sine armis Errabant, iræque inopes, et segnis Erynnis ». ED.

5. *Profectu* MS.

7. *Erectusque* MS. A. Stein. Gr. *Certusque*, B. *Rectusque* Vlit. cum Turnebo in Adv. — Ratione prævalente viderunt homines, quæ vitæ auxilia, et qui rectus ordo rerum

Ordo, et contiguas didicere ex artibus artes
 Proserere; hinc demens cecidit violentia retro.
 Sed primum auspiciū Deus artibus, altaque circum
 Firmamenta dedit; tum partes quisque sequutus
 Exegere suas, tetigitque industria finem.
 Tu trepidam bello vitam, Diana, ferino,
 Qua primam quærebat opem, dignata repertis
 Protegere auxiliis, orbemque hac solvere noxa. 15
 Adscivere tuo comites sub nomine divæ
 Centum omnes nemorum, centum de fontibus, omnes
 Naiades, et Latii cultor qui Fœnus amœni,
 Mænaliusque puer, domitrixque Idæa leonum

agendarum esset; atque hinc artes alias ex aliis invenerunt.—*Proserere* sumptum est a plantis, quæ adultæ semen ferunt serendis aliis. Similiter Manilius, I, 89: *Semper enim ex aliis alias proseminat usus.*

8. *Continuas* G.

9. *Proserere* omnes codices; quædam tamen edit. *proferre*, Johns. *Cessit viol.* B.

10. Initium et primum momentum artibus Deus aliquis dedit, easque auctoritate sua, tanquam altiore firmamento, munivit: homines sequenti, quam partem elegerant, perfecerunt industria, et ad summum perduxerunt.

11. *Fundamenta* G. quod tamen improbat B.

13. *Trepidam*. Hoc epitheton videtur apud priscos peculiare vitæ fuisse. Sic infra, v. 217, *Hic trepidas artes*, etc. Ed.—Tu, Diana, vitæ humanæ, trepidæ adhuc et sollicitæ propter assiduum cum feris bellum, eam opem, quæ prima hominum cura est, nempe salutis tuendæ, præstitisti, repertis venationis auxiliis, orbemque hoc tanto da-

mno liberasti. Sollicitam ob metum ferarum vitam hominum amplius descripsit Lucretius, V, 980, seq.

14. *Primum* Stein. edit. quod non displicet Burm. Scal. legebat quæ primam.

16. *Accessere* mavult Burm.—*Nomine* omnes libri, at *numine* G. et B. Heinsio assentiente.—*Adscivere* videtur hic neutraliter accipiendum, ut sit contrarium *reû desciscere*, pro *assensere*, *adjuungere se*. Sic apud Livium, I, 32, *consentio consciscoque*. Dryades et Naiades sociæ esse dicuntur Dianæ in venando. Vid. Claudian. de Laud. Stil. III, 257; Nemes. Cyneg. v. 94.

19. *Mænalius puer* non alius, quam ipse Pan, deus Arcadiæ, cui Mænala curæ, qui venatu in primis gaudet. Vid. Theocr. Id. I, 16; Callim. Dian. v. 87, seq. Calpurn. Ecl. X, 3, et Erycii in Pana epigr. in Anthol. gr. lib. IV, p. 336. *Puer* vocatur, ut alii minorum gentium dii.—*Silvanus inculto termitè gaudet*, quia silvestrium deus, et sic pingitur in monumentis vet. et describitur a Virg. Georg. I, 20.

Mater, et inculto Silvanus termite gaudens.
 His ego præsiðiũ nostram defendere sortem
 Contra mille feras, et non sine carmine, nisus,
 Carmine et arma dabo venanti, et persequar artes
 Armorum, cassesque, plagarumque ordiar astus.

Prima jubent tenui nascentem jungere filo
 Limbum, et quadruplici tormento adstringere limbos;
 Illa operum patiens, illa usus linea longi.
 Tunc ipsum medio cassem qui nascitur ore,
 Per senos circum usque sinus laqueabis, ut omnem
 Concipiat tergo, si quisquam est plurimus, hostem.
 Et bis vicanos spatium prætereundum passus
 Rete velim, plenisque decem consurgere nodis.

21. Pleraque editiones *præsiðibus*.
 Wernsd. sequati sumus. ED.

22. *Carmine lesus* MS. *Lusus* Gr.
 P. alii. *Sed non sine carminis usu*, G.
Sed non nisi carminis usu, B.

23. *Et arma dabo, et venandi persequar artes*, A. Stein. *Venanti* leg. ut hinc Naso, Pont. IV, 16, 35: *Aptaque venanti Gratius arma daret*. Quo saltem probatur male vulgo distingui; *arma dabo, et venandi persequar artem*.—Locum hunc sic interstinxi, ut Ovidii huc respicientis testimonium, et ipsa ratio libelli quem nunc orditur poeta, suadebat: etenim nunc argumentum ejus proponit, cum distributione. Carmine meo, inquit, et arma dabo venanti, et quibus artibus adhibenda ea et tractanda sint, docebo: primo autem de cassibus et plagis, quibus ponendis astus inest et solertia, incipiam. Ita Xenophon etiam arma descripturus præfatur: *πρῶτον καὶ αὐτὰ, καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐκάστου*.

25. *Nascentem fingere limbo* citat Turnebus, Adv. 29, c. 26.—*Prima esse voluit Græcanicum πρῶτα,*

ἀντὶ τοῦ πρώτου. Ego malim prima artis principia, prima præcepta intelligere. Hæc prima docent ante omnia *lineam* conficere, seu funem, cui ora retis annectatur: Xenophon *περίδρομον* appellat. Hæc ita fit, ut primum *limbus* seu funiculus ex tenuibus lini filis, inter se plexis, nascatur, et ex quatuor limbis contortis *linea*, quam propterea plurally numero *limbos* vocat.

26. *Quadruplicis* MS, non male. *Quadruplices limbos*, i. e. quadrangulis maculis inter se plexos. Vlit.

28. Tum cassem, medio retis spatio vel ore, circumlaqueare et connectere oportet per senos sinus, usque ubi angustiis suis terminatur, ut *tergo*, h. e. cavitate sua, feram, quamvis magnam et validam, complecti queat. *Concipiat ergo est capiat: plurimus*, magnus, violentus, ut Ovid. Met. VIII, 571: *quantusque feror, quum plurimus, unquam, Tantus eram*.

31. Vult rete quadraginta passus longum esse, altitudine vero decem nodos, vel maculas, non ex-

Ingrati majora sinus impendia sument.

Optima Cinyphiæ, ne quid cunctere, paludes

Lina dabunt; bonus Æoliæ de valle Sibyllæ

Fœtus, et aprico Tuscorum stupea campo

Messis, contiguum sorbens de flumine rorem,

Qua cultor Latii per opaca silentia Tibris

Labitur, inque sinus magno venit ore marinos.

At contra nostris imbellia lina Faliscis;

Hispanique alio spectantur Sætaves usu.

Vix operata suo sacra ad Bubastia lino

Velatur sonipes æstivi turba Canopi.

Ipsè in materia damnosus candor inertì

cedere. — *Ingrati sinus* sunt casses majores, qui nullam ab arte et ratione gratiam habent; et impendia in eos facta non pensabunt utilitate, abnormes, immodici.

34. *Cyniphia* omnes edit. male. *Cinymphia* MS, et hoc quoque male. — *Cinyphie paludes*, quæ a fluvio Cinyphe stagnante, in regione Africæ uberrima, quæ inter utramque Syrtem est, fiunt: Straboni Κίτυφος hic amnis dicitur. Cinyphas segetes laudat Ovid. Pont. II, 7, 25.

35. *Æolia* A. Stein. Gr. P. L. Jolius. *Æolia* MS. Vlit. Burm. — Bonum linum, quod in valle Cumana nascitur, ubi Sibylla Æolia vaticinata est *Æneæ*. Cumani lini præcipuum usum ad plagas et retia laudat Plinius, XIX, 1.

36. *Thuscorum*, Stein. — *Stupeam messem*, ut mox *Cannabias silvas*, vocat proventum lini.

38. *Cultor Latii*, qui terram Latii fecundat ad meliorem cultum. Sic Claudian. de Rapt. Pros. III, 373, *Apollinei nemoris nutritor Orontes*. — Et Minucius Fel. in Octavio, c. 18: *colit Euphrates Mesopotamiam*. Quod

clarius exponit Cic. de Nat. Deor. lib. II: *Mesopotamiam fertilem efficit Euphrates*. ED.

40. *Imbellia lina*, bello ferino et retibus texendis inepta erant, et tantum vestimentis serviebant Falisca, propter tenuitatem, sicut et Sætavium et Ægyptium, quæ sequuntur. Sil. Ital. IV, 223, *Indutosque simul gentilia lina Faliscos*.

41. *Hispanæ Sætavis*, quædam edd. — Ita hunc versum constituit Vossius ad Catul. p. 35, eumque sequuti Johns. et Burm. Sætaves populus, Sætavis urbs et flumen Hispaniæ, lino nobiles. Vid. Silius, III, 373.

43. Salmas. ad Hist. Aug. rescribit *festivi*. — *Turba æstivi Canopi sonipes*, h. e. sacerdotes Ægyptii linigeri, qui per æstatis calorem in sacris Diaux, quæ Ægyptiis Bubastis est, cum magno pedum strepitu saltant, vix satis velantur lino suo, quod tenuissimum est. — Similiter de sacerdote Jovis Hammonis Sil. Ital. III, 25: *Velantur corpora lino, Et Pelusiaco præfulget stamine vertex*. ED.

44. *Ipsè in materia damnosus can-*

Ostendit longe fraudem, atque exterruit hostes. 45
 At pauper rigui custos Alabandicus horti
 Cannabias nutrit silvas, qua commoda nostro
 Armamenta operi; gravis est tutela sed illis,
 Tu licet Æmonios includas sentibus ursos.
 Tantum ne subeat vitiorum pessimus humor, 50
 Ante cave: non est humentibus usus in armis;
 Nulla fides: ergo, seu pressa flumina valle
 Inter opus, crassæque malum fecere paludes;
 Sive improvisus cælo perfuderit imber,
 Illa vel ad flatus Helices oppande serenæ, 55
 Vel caligineo laxanda reponito fumo.

dor inerti, candorem illius lini vituperat, qui longius justo lucens, prodit fraudem feris et eas terret. *Inerti* est inutili. Hadr. Junius, III, 19, intelligit de penuria lini. Ed.

45. *Exterruit hostis* A. Stein. Gr. *Exterruit* MS. et P. *Exterritat* Turnebus.—*Exterruit*, pro exterreret; ut infra, v. 417, *Miscuit et summam complectitur ignis in unam*.

46. *Rigidi cust.* B. edit. — *Alabandicus*, vir ex Alabanda, Carie civitate, ubi optima cannabis. Plinius, XIX, 9: *Optima Alabandica (cannabis) plagarum præcipue usibus*.

48. Forte (*gravis est tutela sed illis*), ut reliqua inter se continuentur; hæc autem ad v. 50 spectent. Vlit. — *Sed* et illis *gravis tutela*, magna firmitas inest, quæ majores etiam feras, quales sunt ursi Æmonii, id est, Thessalici, sustinere queant, quando densis sentibus, ubi habere cubilia solent, cassibus ad eorum aditus positus, includuntur. Silius, X, 82, de aprı venatu: *Deprendit spissis arcanis cubilia dumis*. — Verba *gravis est tutela sed illis* conjecerim melius explicari

posse: sed multa gravisque cura iis tuendis et servandis est adhibenda. Ed.

49. Scaliger malebat *Tum licet*.

50. *Pessimus udor*, G. et B.

51. Vet. libri sic interpungunt: *armis. Nulla fides ergo, male; adeoque recte mutavit Vlitius*. Johns. — *Arma* appellat retia, ut v. 48 *armamenta*.

52. *Vallo*, G. *Presso fl. vallo*, B.

53. *Causæque malum* MS. P. Lugd. Vlit. Unde conjecit Gronovius *clausæque malum*, ut tam paludes, quam flumina, intelligantur retibus vel indagine septa ac clausa. — *Opus* vocat Noster venatum, ut v. 48. — *Crassæ paludes*, turbidam aquam ob cœnum commixtum ferentes. Vid. Nemes. Cyn. v. 315; Mart. XI, 21: *Quum vetus a crassa calceus udus aqua*.

55. *Flatus Helices serenæ* Gronovius, Obs. II, 13, recte exponit Borean, vel Aquilonem, qui ab Arcto spirans, nubes et imbres fugat, et siccitatem inducit. Vid. Ovid. Met. I, 262.

56. *Reponite* MS.

Idcirco et primas linorum tangere messes
Ante vetant, quam maturis accenderit annum

Ignibus, et claro Pleias se prompserit ortu :

Imbiberit, tanto respondet longior usus, 60

Magnum opus, et tangi, nisi cura vincitur, impar.

Nonne vides, veterum quos prodit fabula rerum,
Semideos? illi aggeribus tentare superbis

Ire freta, et matres ausi tractare deorum,

Quam magna mercede meo sine munere silvas 65

Impulerint : flet adhuc et porro flebit Adonim

57. Vetant messem linorum ag-
gredi prius, quam matura et servi-
da ætas venerit, et messis frumen-
tariæ tempus, quod ortus Pleiadum
designat. Vid. Hesiod. Ἐργ. II, 1;
Ovid. Fast. V, 599, seq.

58. *Annus Gr. P. Annos MS. forte,
annum. Vlit.*

60. *Imber erit* conjicit Johns. et si
subaudiendum putat. Forsan et in-
telligendum : Si imbiberit, pro, di-
dicerit, recte uti his armis, tanto
longiorem usum venationis habebit.
Sed in lacunoso loco divinare otio-
sum est. F.D. — Abrupta hujus et
sequentis versus verba, nec satis
sana. *Despondet* primus induxit Vli-
tius, quod *imbiberit* de humore in-
telligebat. Optimum videtur ad edi-
tionum vet. scripturam sic consti-
tuere versus : *Imbiberint, tanto
respondet longior usus*, tum autem,
quod Burnanno jam visum, referre
ad vers. 56, tribus proxime ante-
cedentibus parenthesi inclusis, ut
de fumo capiatur. Si imbiberint
fumum retia, et probe siccata fue-
rint, tanto longior eorum usus erit,
tanto diutius ea servabis. Alterum
versum epiphonema esse puto, hac-
tenus dictis subjectum de universo

venatu. Magnum et arduum opus
est universa venatio, quam sine
periculo nemo attingat; nisi cura
et consilio ejus difficultates supe-
rare didicerit. Hoc deinceps decla-
rat vetustatis exemplis.

61. *Magnum opus*, in parenth.
A. Gr. P.

63. Vide Excursum primum.

64. *Tractare* pro vexare aliquando
sumitur; sic Cic. lib. III, in Verr.
-Quemadmodum socii populi Rom.
-a magistratibus nostris tracten-
-tur -. F.D.

65. *Mercede*, i. e. pœna vel
damno. Phædr. I, fab. 17: *Hæc
merces fraudis a Superis datur*. Vid.
vers. 176. *Meo munere*, ut vers. 73,
meis ab artibus. Neque vero hoc
vult Grattius, eos ipsos, qui auda-
ces erga Deos fuerint, a feris occi-
sos esse, sed de toto genere Semi-
deorum vim insolentem et auda-
ciam prædicat, ex eoque fuisse illos,
qui contra feras male viribus usi
occubuerint.

66. Affert exempla eorum, qui a
feris occisi, temeritatis nulla arte
adjutæ, pœnas luerunt. Adonidis
fabula nota est, Bionis Idyllio pri-
mo, Theocriti Ἀδωνιάζουσις et Ovi-

Victa Venus, ceciditque suis Ancæus in armis,
 Ut prædexter erat geminisque securibus ingens.
 Ipse deus, cultorque feri Tyrinthius orbis,
 Quem mare, quem tellus, quem præceps janua Ditis, 70
 Omnia tentantem, qua laus erat obvia, passi,
 Hinc decus et famæ primum patravit honorem.
 Exige, si qua meis respondet ab artibus ergo

dii Met. X, 710, seq. celebrata. — *Flet adhuc et porro flebit*, hæc respiciunt ad Adonia, festum Græciis quotannis actum, quo lugere occisum Adonim Venus fingebatur, quodque ipsa instituit ap. Ovid. l. c.

67. *In armis vult* Heins. ad Ovid. Met. VIII, 313. *Arvis omnes.* — *Victa Venus*, dolore, vel fatis cedere coacta. Juno apud Virg. Æn. I, 37: *Mene incepto desistere victam?* Ancæus, Arcas, inter venatores apri Calydonii, et ab eodem occisus memoratur, Ovid. Metam. VIII, 392. Recte hic Heinsius rescribendum censet *in armis*. Arcas enim quum esset, cecidit ab apro interemptus in agris Ætolis, non in suis.

68. *Ut MS. G. et Vlit. al. omnes Et.* — *Cecidit*, ita ut erat, dextra elata ictum inferens, et in digitos erectus. *Prædexter* est valde dexter, vel valide dextra usus, ut Calpurnii prætorridus, Ecl. II, 80; Græce κενόριος. — Forte etiam æquimanum fuisse Græcius voluit dicere: nam duabus securibus uti non potuisset Ancæus. Ed. — *Ut prædexter* melius exponetur *utut vel ctsi erat*. Valer. Flaccus de eod. Ancæo loquens, lib. III, 140: « duplicataque ora securi disjecit cervice tenus ». Ed. — *Geminæ secures*, utrinque acutæ, ἀμφιρόμοι, bipennes. Hinc ab Ovidio, l. c. *bipennifer Arcas* dicitur. — *Ingens* hic est elatus, vel

erectus. Ovidius exprimit l. c. *digitis primos suspensus in artus*. Sic Virg. Æn. IX, 735, *tum Pandarus ingens emicat*.

69. *Cultor feri orbis Hercules*, quod feris, monstris, tyrannis sublatis, orbem ad humaniorem cultum traduxit.

70. *Præceps*. Facilis enim descensus Averni. Ed.

71. Johnsonius *passa vult*, aut *pavit*; Thu. *psasi*; Burmannus *sparsit*; ego *sensit*. Ed. — *Omnia agredientem*, ubicumque se gloriæ consequendæ occasio offerret. — *Passi* sine dubio vitiosum est. Ego nihil aptius, nec vestigiis scripturæ in cod. Thu. convenientius reperio, quod ejus loco ponatur, quam *plausit*. Plaudere cum accus. est cum plausu laudare, plausu excipere. Vid. Stat. Silv. V, 3, 140; Ovid. Trist. IV, 2, 49. *Plausit Herculem mare, tellus, janua Ditis*, h. e. plausu, laude, approbatione prosequuta est.

72. *Primus impetravit* Cod. Thu. *Primum impetravit* MS, quod et placebat Heinsio. — *Hinc*, ab artibus venaticis. — *Patravit*, peperit: rectius tamen *impetravit*.

73. *Se spondet, G.* — *Exige ergo*, pondera et considera diligenter, si qua utilitas, grata venantibus, ab arte et experientia mea exspectari possit.

Gratia, quæ vires fallat collata ferinas.

Sunt, quibus immundo decerptæ vulture plumæ
Instrumentum operis fuit, et non parva facultas.

Tantum inter nivei jungantur vellera cygni;

Et satis armorum est: hæc clara luce coruscant

Terribiles species; ab vulture dirus avaro

Turbat odor silvas; meliusque alterna valet res.

Sed quam clara tuis et pinguis pluma sub armis,

Tam mollis tactu et non sit creberrima nexu,

Ne repressa suis properantem linea pinnis

Implicet, atque ipso mendosa coarguat usu.

Hic magis in cervos valuit metus: ast ubi lentæ

Interdum Libyco fucantur sandyce pinnæ,

74. *Collata*. Quasi pede collato: vel sane *collata* est in medium data et communi usui præstita. Ed.

75. Incipit agere de pinnatis conficiendis, vel formidine, quam plenius describit Nemes. Cynege. vers. 303, seq. et cf. Rittershus. ad Opp. Cynege. I, 387. — *Sunt quibus*, est modus lenis præcipiendi.

77. *Inter*. Tmesis: interjungantur. Ed. — *Vellera* sunt plumæ vulturæ. Proprie quidem lanæ, vid. Calpurn. II, 78, deinde quidquid simile lanæ mollitie et colore est, ut plumæ, nives.

78. *Coruscant*, huc illuc vibrant, active sumitur. Satis esse præsidii, ait, in pinnato, si ex vulturis et cygni pinnis conjunctum sit, quia cygni plumæ clare longèque conspiciuntur ob candorem, vulturis pinnæ late spargunt tetrum odorem, eoque feras turbant. Idem significat versu 81 *clara* et *pinguis* pluma.

79. *Ab*, ita Vlitius. *Ast* habet Wernsd. Ed.

80. *Turbat silvas*. Silvestres feras longe arcet. — *Alterna*. Plumæ cy-

gni et vulturis alternatim junctæ. Ed.

81. *Clara* ad cygni, *pinguis* ad vulturis pinnas pertinet. Ed.

82. *Mollis tactu*, forte *tractu*, h. l. est motu facilis, levis et tractabilis. — Explicando huic versui utilis erit hic Ovidii Met. IV, 180, de retibus æreis a Vulcano fabricatis: *Utque leves tactus momentaque parva sequantur Efficit*. Ed. — *Creberrima nexu*, densa nimis et compacta, pluribus plumis una conjunctis et nexis.)

83. *Reprehensa*, A. St. cæteri *reprehensa*. — Ne formido suarum pinnarum densitate impedita moretur te properantem, et in ipso opere mendosa coarguat te inicitæ. Ed.

84. Scalig. *mendosam se arguat usu*.

85. *Hinc* MS. *Valuit dolus*, A. St. Gr. — *Hic metus*, qui est a pinnato, maxime comparatus est ad cervos terrendos, qui sunt meticulousissimi. — *Valuit* perf. pro præes. ut sæpe Noster. — *Metus* pinnatum vocatur, ut formido. Vid. Nemes. Cynege. v. 304, et mox v. 88.

86. Potest terror pinnati augeri,

Lineaque exstructis lucent anconibus arma,
Rarum, si qua metus eludat bellua falsos.

Nam fuit et laqueis aliquis curracibus usus :

Cervino jussere magis contexere nervo;

Fraus teget insidias, habitu mentita ferino.

Quid, qui dentatas iligno robore clausit

Venator pedicas? quam dissimulantibus armis

Sæpe habet imprudens alieni lucra laboris!

O felix, tantis quem primum industria rebus

Prodidit auctorem! Deus ille, an proxima divos

Mens fuit, in cæcas aciem quæ magna tenebras

Egit, et ignarum perfudit lumine vulgus?

90

95

ut aliæ etiam belluæ inde metuant, si pinnae *fucentur*, colorentur sandyce Libyco, herba vel flore, vel alio pigmento, rubri coloris, quem pleræque feræ perhorrescunt. De sandyce v. Turneb. Advers. XV, 20; et Virg. Ecl. IV, v. 45, edit. nost. tom. I, p. 134. Ed.

87. *Lineaque expositis MS.* — *Linea arma*, plumæ a linea vel fune pendentes, *lucent*, longe cernuntur et terrent ob rubrum colorem, *expositis anconibus* (sic lego auctoritate MS), h. e. e furcis, sive varis, quæ positæ sunt ad sustinendos funes et formidines. Sic Lucan. IV, 439: *Aut dum dispositis attollat reia varis Venator.*

89. Gudius ad Phædrum legit *fuit ut*, et capit pro *postquam*; laqueosque curraces non abiisse in desuetudinem contendit. Johns. *Aliis curr.* MS. — *Fuit* positum arbitrator pro *præs. est*, more Gratii, ut et sequentia *jussere et clausit*. Est etiam, inquit, non minimus usus *laqueis curracibus*, qui pedi feræ inhaerentes currentem sequuntur: hos jubent periti *cervino magis*, quam alio

nervo contexere, quod fraus habitu *ferino*, consimilis feræ specie, decipiens, venatoris insidias teget. Nisi quid aliud sub habitu *ferino* latet, quod nondum assequor.

90. Ery. Puteanus *juss. manus.*

92. Quid dicam de illo genere pedicarum, quæ *dentatæ*, hamis quasi dentibus munitæ, et *inclusæ iligno robori*, vel tigillo gravi, ubi pede feræ tanguntur, inhaerent illi, et currentem gravitate annexi roboris retardant. Quam sæpe fit, ut venator latentibus his armis, a se positis, feram quam alii agitaverant, incidentem capiat imprudens, adeoque alieni laboris lucrum habeat! — *Quam igitur pro quum* leg. puto suffragante MS. — *Dissimulantia arma* sunt fallentia, occulta.

95. O felix ille, quem sua industria ita produxit et clarum fecit, ut primus tantarum rerum auctor haberetur. In iis, quæ sequuntur, *Deus ille, an proxima*, etc. imitatur, ut alias sæpe, Lucretium, libro V, vers. 8: *Deus ille fuit, Deus, inclyte Memmi*, etc.

97. *In cæca faciem MS.*

Dic age Pierio, fas est, Diana, ministro.
 Arcadium stat fama senem, quem Mænalus altor 100
 Et Lacedæmoniæ primum vidistis Amyclæ,
 Per non assuetas metantem retia valles,
 Dercylon: haud illo quisquam se justior egit,
 Aut fuit in terris divum observantior alter.
 Ergo illum primis nemorum Dea finxit in annis, 105
 Auctoremque operi dignata inscribere magno,
 Jussit adire suas et pandere gentibus artes.
 Ille etiam valido primus venabula dente
 Induit; et proni moderatus vulneris iram
 Omne moris exceptit onus: tum stricta verutis 110
 Dentibus, et geminas subiere hastilia furcas.
 Et quidam totos clauserunt ensibus orbes,

100. *Dat f.* Gronovius, eleganter. *Mænalus auctor* P. Vlit. *Altor*, Turnebus. — Sine dubio verum est, quod Gronovius conjecit, *dat fama*: et *Mæn. altor*, Turnebi emendatio merito recepta, contra omnes codices.

102. *Non assuetas*, quæ retia illa nunquam ante viderant.

103. Vid. Excurs. secundum.

105. In *arvis* vet. cod. Pithæi. *Armis G.* — Ergo, nempe ob justitiam et metum Deorum tam carum Dercylum habuit Diana, ut eum ab ipsa pueritia institueret ad venatum. Sic Xenophon initio dicit, Deos inventum venationis attribuisse Chironi διὰ δικαιοσύνην. — *Inscribere* est auctorem operis profiteri. Ovid. Met. XV, 127, *inscripsere Deos sceleri*, et Met. X, 199: « mea dextera leto Inscribenda tuo est: ego sum tibi funeris auctor ».

108. *Etiam. Aciam G.* — Idem Dercylus primus venabula valido mucrone instruxit, item alis qui-

busdam vel dentibus utrinque exstantibus, quibus onus irruentis feræ sustineatur. — *Pronum vulnus*, quod pronus ipse venator infert, quale *infestum vulnus* apud Virgil. *Æn.* II, 529. — *Moræ* sunt alæ, sive orbes ferri, post cuspidem circa hastile exstantes, qui morantur venabulum, ne totum pertranseat. Xenophon et Pollux κνώδοντες, Hesychius προβολὰς vocat, alii et πτερόγας volunt. Silius Ital. I, 515, *pressumque ira simul exigit ense, Qua capuli statuere moræ*.

110. *Tum*, post inventum illud primi generis venabulum, hastilia adstricta vel aptata sunt *verutis dentibus*, i. e. mucronibus longis et acutis, quasi verua, additæque *furcæ geminæ*, quibus non moram solum, sed et duplex inferre vulnus exceptæ feræ possent.

112. *Quidam notis MS.* Scaliger volebat *clauserunt orbibus enses*. — *Quidam*, inventis plura addere cupientes, *massam* vel *orbem*, qui

Ne cessaret iners in vulnere massa ferino.
 Blandimenta vagæ fugies novitatis; ibidem
 Exiguo nimiove nocent : sed lubricus errat 115
 Mos, et ab expertis festinant usibus omnes.
 Quid, Macetum immensos libeat si dicere contos,
 Quam longa exigui spicant hastilia dentes?
 Aut contra ut tenero dstrictas cortice virgas
 Prægravat ingenti pernix Lucania cultro? 120
 Omnia tela modi melius finxere salubres.
 Quocirca et jaculis habilem perpendimus usum;
 Neu leve vulnus eat, neu sit brevis impetus illi.
 Ipsa arcu Lyciaque suas Diana pharetra

loco moræ est, et totum circumit
 hastile, pluribus circumdederunt
ensibus minoribus, ne massa illa,
 alias iners, cessaret plura inferre
 vulnera.

114. Interpungunt Pith. et Vli-
 tius, *novitatis ibidem*: *Exiguo*, etc.

116. *Expertis*, in passiva signi-
 ficatione. *Homo expertæ audaciæ*,
 Liv. VIII, 25; — *virtutis*, Tac. Ann.
 III, 74. Ed.

117. *Macetum* MS. et Pith. *Mace-*
dum A. St. Gr. — *Contos immensos*
 vocat hastas Macedonicas, quod
 crassæ, graves et prælongæ erant.
 Livius, XLIV, 41, *immobilem lon-*
gitudine et gravitate dicit hastam
 Macedonicam. Ipsi Macedones *sa-*
rissam appellabant.

118. *Dentes* hic sunt cuspides. —
Spicare est acuminare, cuspidare in
 modum spicæ. Infra, v. 484, *spi-*
catas faces dicit. Plinius, XI, 2,
 verbo *spiculare* utitur.

119. *Districtas* editi. *Dstrictas* cit.
 Turn. et ita Cod. Thuan. — Con-
 trario vitio laborat hasta Lucana,
 cujus grande spiculum tenui virgæ
 præfixum onerat hastile, ut minus

expedite feratur.—*Pernix Lucania*,
 quod Lucani venatu celebres, ut
pernicis uxor Appuli Horat. Epod.
 II, 42.

120. *Lucania* MS. *Albania* conj.
 Turn. et edidit Vlit. sed, ut ipse
 fatetur, male.

121. *Selibres* Ery. Puteanus. —
 Omnia tela meliora fiunt, si in iis
 fingendis temperata mediocritas ob-
 servetur. — *Salubris*, mediocris.

122. *Quocirca et*, quod ad jacula
 attinet, perpendere ea et librare
 manu solemus, ut quæ ad usum sint
 habilia experiamur. Vid. v. 299. —
Jaculis dativum accipe pro *in jacu-*
lis, vel, ut jacula habeamus. Vid.
 mox vers. 127.

123. Malim hic legere : *Ne leve*
vulnus eat, neu sit, h. e. ne jaculum
 vel ob tenuitatem cuspidis leve tan-
 tum vulnus faciat, vel ob gravita-
 tem, intra destinatum cadens, nul-
 lum.

124. Ipsa Diana, venationis præ-
 ses, comites suas Nymphas, non
 alio nisi modico et habili telo in-
 struit ad venatum, arcu et phare-
 tra. Ne igitur relinquite vel sper-

Armavit comites; ne tela relinquite Divæ,
Magnum opus et volucres quondam fecere sagittæ.

125

Disce agedum et validis delectum hastilibus omnem.

Plurima Threicii nutritur vallibus Hebrī
Cornus, et umbrosæ Veneris per litora myrtus,
Taxique, pinusque, Altinatesque genistæ,
Et magis incomptus operæ lutoser agrestis
Termes, ab Eois descendet virga Sabæis,
Mater odorati multum pulcherrima turis.

130

Illa suos usus intractatumque decorem
(Sic nemorum jussere Deæ) natalibus haurit
Arbitrii: atenim multo sunt ficta labore

135

nite ea tela, qui scitis magnas res
olim volucris sagittis effectas
esse, Pythona ab Apolline, Stym-
phalidas ab Hercule sagittis inter-
fectas. Rectissime Johnsonius duce
MS posuit *sagittæ*.

127. Tit. in vet. *Ligna apta jacu-
lis. Dilectum* Cod. Thu. Omne etiam
Thu. — *Disce* omnem rationem in
delectu hastilium observandam, ut
valida deligas.

128. *Innutritur* MS.

129. Respexit in his Virgilium,
qui eadem ligna, hastilibus apta
conjungit Georg. II, 448. — *Myrtus
umbrosa*, quia densis ramis silve-
scunt: easdem *amantes litora* dicit
Virg. Georg. IV, 124. Et *myrtus*
quarta declinatione dici quum du-
bitet Burmannus, ex Virg. Georg.
II, 64, puto, apparet.

130. *Genestæ* Cod. Thu. — *Geni-
stæ*, fruticis quidem genus; non-
nullis tamen in locis dicuntur in-
star arboris excrescere, ut in re-
gione Altini, oppidi in Venetis,
unde Altinates hastilibus aptas lau-
dat Noster. Vid. Plin. XXIV, 9, 40.

131. Ignorabilis arbor *lutoser*, et
lectio valde vexata, cui medicinam

facere tentat Johns. substituendo,
vel: *Et magis in contos apro lota-
ster agresti*, vel: *Et magis in cultros
opera lotaster agresti*. ED. — Mihi
præ cæteris probatur Johnsonii su-
spicio, fictum a Gratio esse verbum
lotaster, ut *pinaster*, et *oleaster*.
Refert Plinius, XIII, 17, et XVI,
30, in Italia loton arborem gigni,
similem illi, quæ Africæ propria est,
sed degenerem, de qua sigillatim
hoc notat: *Nulli rami longiores vali-
dioresque, aut plures, ut dixisse tot-
idem arbores liceat*. His verbis aptis-
simam hastilibus, et lotastri voca-
bulo dignam prodit.

132. *Descendit*, defertur, appor-
tatur ex Arabia, quæ *turea virga*
Virg. Georg. II, 117, et *mater turis*
a Plinio, XII, 14, *terete et enodi
fruticare trunco* dicitur, eoque ha-
stilibus apta est.

134. *Illa*, virga turea, a natura
decora et usibus apta est, nec cul-
tura tractari desiderat; at aliæ ex
indigenis, quæ passim nascuntur in
silvis, multo labore fingendæ sunt.

135. *Lusere Deæ*, G.

136. *Facta*, MS. et Pith. *Victa*,
B. ed.

Cætera, quæ silvis errant hastilia nostris.

Nunquam sponte sua procerus ad aera termes

Exiit, inque ipsa curvantur stirpe genistæ.

Ergo age, luxuriam primo foetusque nocentes 140

Detrahe : frondosas gravat indulgentia silvas.

Post ubi proceris generosa stirpibus arbor

Se dederit, teretesque ferent ad sidera virgæ,

Stringe notas circum, et gemmantes exige versus.

His, si quis vitium nociturus sufficit humor, 145

Ulceribus fluet, et venas durabit inertes.

In quinos sublata pedes hastilia plena

Cæde manu, dum pomiferis advertitur annus

Frondebis, et tepidos autumnus continet imbres.

137. Nunc verba quæ silvis errant hastilia interpretanda arbitror, quæ passim, vel flexuose crescunt in silvis. Sic Virg. *errantes hederæ* dicuntur Ecl. IV, 19; *errat flexibus Mincius*, Georg. III, 14, et *rami errantes*, Calp. I, 12. ED.

140. *Luxuriam*, h. e. exuberantem proventum surculorum, qui foetus nocentes sunt, quia, nisi putentur, nodos efficiunt, et arborem hastili ineptam. Virg. Georg. I, 112, *Luxuriam segetum depascit*. ED.

141. *Gravet* MS. f. ἀρχαῖως, Vlit.

142. Lego, *generosam se dederit*, i. e. se præstitit, proceris stirpibus generandis. Post *ferent* repete se.

144. *Stringe comas*, Putean. *Notas*, i. e. spurias virgas, conj. Johns. — *Stringe notas*, i. e. surculos, qui restricti notam faciunt, sive ulcus, ut mox vocat. — *Versus* sunt ordines vel series ramorum exeuntium. Virg. Georg. II, 368, *tum stringe comas, tum brachia tondet*. — *Exige*, fac ut exacte crescant. Vid. v. 12.

145. *His ulceribus*, scil. locis illis læsis, quibus dempti surculi exstiterant, *effluet humor noxius*, qui vitium, vitiosas frondes, *sufficit*, creat, efficietque adeo, ut venæ inertes factæ, inhabiles novis frondibus creandis, humore detracto *durentur*, adstringantur cortice supernascente. Vocabulo *iners*, sic usus est versu 113; sic *glebas inertes* Virg. Georg. I, 94. ED.

147. Ubi hastilia in longitudinem quinque pedum surrexerint, *cæde ea plena manu*, i. e. valide, ut contra *digito tangere* est leviter. Ita Burmannus.

148. Cædes autem autumnu præcipiti in hiemem, et tempore sereno. — *Advertitur pro advertit se*, l. *advenit*: forte melius *avertitur*, abit. — *Annus pomif. frondibus*, qui frondes una cum maturis pomis ostendit. — *Pomiferum annum* dicit Horat. Carm. III, 23, 8, ut *pomiferum autumnum*, IV, 7, 11. ED.

149. *Frondebis* MS. — *Continet imbres*, cessat imbres effundere.

Sed cur exiguis tantos in partibus orbes 150
 Lustramus? prima illa canum, non ulla per artes
 Cura prior, sive indomitos vehementior hostes
 Nudo Marte premas, seu bellum ex arte ministres.
 Mille canum patriæ, ductique ab origine mores
 Cuique sua: magna indocilis dat prælia Medus, 155
 Magnaque diversos extollit gloria Celtas.
 Arma negant contra, Martemque odere Geloni,
 Sed natura sagax: Perses in utroque paratus.
 Sunt qui Seras alant, genus intractabilis iræ.
 At contra faciles, magnique Lycaones armis. 160
 Sed non Hyrcanæ satis est vehementia genti
 Tanta: suis petiere ultro fera semina silvis.
 Dat Venus accessus, et blando fœdere jungit.
 Tunc et mansuetis tuto ferus errat adulter
 In stabulis, ultroque gravis succedere tigrim 165
 Ausa canis, majore tulit de sanguine fœtum.

150. Cur in exigua illa parte operis nostri, de hastilibus, tantum spatii, tot versus consumpsimus? Utitur correctione sui auctor, ut transeat ad canes, quorum prima cura esse debet in venatione.

151. *Lustramus* A. St. Gr. — *Per artes, f. peritis*, Vlit. — *Per artes*, ex regulis s. disciplina venationis. Virg. Georg. III, 404: *Nec tibi cura canum fuerit postrema*.

152. *Sive feras ferociores nudo Marte, solis viribus, cursu, impetu, jaculis persequaris, sive etiam ex arte, ingenio, dolis et insidiis adhibitis, bellum illud ferinum geras*. Vid. vers. 3 et 155.

155. *Medus canis nullius artis capax est, neque adeo sagax, sed bellicosus et perversus in hostes. Tales etiam Celtici vel Gallici, quamquam diversi orbis*. — *Magna gloria*

bellicosos designat, nam est victoriæ. Vid. vers. 228.

157. *Contrariæ virtutis sunt Geloni: hi negant arma, i. e. nolunt pugnare, ut negare comitem Ovid. Art. Am. I, 127, vel abnegare Horat. Carm. I, 35, 22.*

161. *Etsi Hyrcanæ genti canum tanta inest vehementia, quantam fuisse diximus Serum et Lycaonum, non tamen hac contenta est, sed ultro, sponte sua (sive ultra cum Barthio), e silvis suis, i. e. Hyrcanis, petunt vel accipiunt feriora semina, et tigribus miscentur. Non de Hyrcanis, sed Indis hoc memorat Arist. de Animal. VIII, 33, et Plin. VIII, 40, 61. Sed Hyrcania Indis vicina, et tigribus abundat.*

162. *Pro tanta* Johns. maluit *ulta*, i. e. nativa. *Ultra*, G.

165. *Gravem*, i. e. fortem mavult

Sed præceps virtus ipsa venabitur aula :

Ille tibi et pecudum multo cum sanguine crescet ;

Pasce tamen, quæcumque domi sibi crimina fecit,

Excutiet silva magnus pugnator adeptæ.

170

At fugit adversos idem quos repperit hostes

Umber : quanta fides, utinam, et solertia naris,

Tanta foret virtus, et tantum vellet in armis !

Quid freta si Morinum, dubio refluentia ponto,

Veneris, atque ipsos libeat penetrare Britannos ?

175

O quanta est merces, et quantum impendia supra !

Si non ad speciem mentiturosque decores

Protinus : hæc una est catulis jactura Britannis.

At magnum quum venit opus, promendaque virtus,

Et vocat extremo præceps discrimine Mavors,

180

Vltius, ut planior fiat sensus, quod et placuit Burmanno. Ed. — *Mansuetis in stabulis*, h. e. mansuetarum pecudum. — *Ferus adulter*, tigris. Claud. Cons. Mal. 304, *leæne Nobilitiorem uterum viridis corrumpit adulter*. Lego cum Burm. *gravi succed. tigri*. Aliter vix sensus constat : et *tigri* jam habet Barth.

167. *Præceps virtus*, præfestina et improba, *venabitur*, pecudes invadet, quasi in silvis et venatu esset. — *Aula* est septum villæ vel prædii rustici, quod adjunctas habet stabulationes. Hinc Horat. Epist. I, 2, 65, *venaticus ex quo Tempore cervinam pellem latravit in aula*.

169. *Quæ crimina fecit*, h. e. attrahit. Alio sensu *crimina facere* ap. Prop. IV, 4, 43.

170. *Excuset conj.* Gronov. Obs. II, 13, quod et probat Johns. — *Excutiet*, exonerabit, abjiciet, liberabit se iis criminibus.

173. *Tantum vellet in armis*, h. e. tantum auderet, vel efficeret in ipsa

pugna. Supra, v. 160, *magnique Lycaones armis*.

174. *Morini extremi Gallis*, unde brevissimus in Britanniam trajectus, de quibus Cæs. Gall. IV, 21. — *Dubius pontus* instabilis et perpetuo æstuans, ut *dubia Syrtis* Lucan. I, 686. — *Freta veneris* pro ad freta. Vid. Virg. Ecl. I, 66; Æn. I, 2.

176. O quantam mercedem, quantum emolumentum capere e cane Britannico, supra impendia ejus advehendi et alendi, potes ! Etsi, quod ad speciem et decorem, qui mentiri et fallere potest, attinet, non videris protinus impendii curæque tuæ pretium accepisse (nam hoc unum est, quod deesse iis catulis videtur). At magnum, etc.

178. Parenthesis abest in vet. ed. Sed sic distinxit Barth. omnino recte.

179. *Ad magnum*, omnes. Barthius refinxit *At*, idque merito prætulit Burmann., quia præcedit *si*, et *ad speciem*, cui nunc usum opponit. — *Magnum opus*, res difficilis, pu-

Non tunc egregios tantum admirere Molossos.
 Comparat his versuta suas Athamania fraudes,
 Acyrusque, Pheræque, et clandestinus Acarnan.
 Sicut Acarnanes subierunt prælia furto;
 Sic canis illa suos taciturna supervenit hostes. 185
 At clangore citat, quos nondum conspicit, apros
 Ætola quæcumque canis de stirpe (malignum
 Officium), sive illa metus convicia rupit,
 Seu frustra nimius properat furor: et tamen illud
 Ne vanum totas genus aspernere per artes, 190
 Mirum quam celeres, et quantum nare merentur:
 Tum non est victi cui concessere labori.

Idcirco variis miscebo gentibus usum.

gna periculi plena, ut supra, v. 61.
 Contra *leve opus*, v. 199, venationem leporis vocat.

181. In magna et difficili pugna cum bestiis, vix tantum Molossos, vel Epiroticos, quamvis egregios et fortissimos, miraberis, quantum quidem Britannos.

182. *Quum parat*, A. St. Gr. Forte *comparat*, Burm. — *Comparat his*, h. e. par Molossis pretium Athamania suis canibus tribuit ob fraudes et clandestinos insultus. — *Athamania* Epiri pars Ætolis proxima, Plin. IV, 2.

183. *Acytusque* legendum monuit Gesnerus, deinde Barthius. *Taygetusque* vult Vlit. *Acyrus* adscripserat Scaliger. *Epirusque* vult Gronov. *Argivus* censuit Heinsius. — *Acyros*, ἀκρῶν, nomen interpretibus. Ego non dubito Azorum intelligendum esse, quod Ptolemæus, ut et Pheras, inter præcipua Pelasgotidis vel Thesaliæ oppida numerat.

184. *Subire* est verbum tectæ et astutæ molitionis, ut v. 257. — *Acarnanes* inter Ætolos et Epirotas positi.

185. *Supervenit*, improvise opprimat. Cum accusativo id junctum raro invenitur.

186. *Clamore* corrigit Marklandus ad Stat. Silv. I, 4, 55.

187. *Malignum officium* vocat, quod juvare venatorem videtur, re ipsa nocet, utpote quod feris evadendi copiam dat, noxiam sedulitatem.

189. *Prop. favor* scribit recte Gronov. Obs. II, 13. Vid. infr. 230. Ed.

190. Ne tamen existimes, plane vanum esse genus Ætolorum, et nulli parti venationis idoneum, mira iis inest celeritas investigandi, tum tanta industria, ut nullus facile labor sit, quo victi desistant.

192. Pithœus notat alias legi: *Tum non et victi, quum concess. lab.* non male. Vlit. — *Concedere labori* dixit, ut *concedere somno* Calpurn. Ecl. IX, vel Nemes. II, 43.

193. *Variis miscebo g. u.* significat, curabo ut, quibus ad venationem utar, canes habeam ex variis gentibus procreatos, qui a patre et

Quondam inconsultis mater dabit Umbrica Gallis
 Sensum agilem ; traxere animos de patre Gelonæ 195
 Hyrcano, et vanæ tantum Calydonia linguæ
 Exhibit vitium patre emendata Molosso.
 Scilicet ex omni florem virtute capessunt,
 Et sequitur natura favens : at te leve si qua
 Tangit opus, pavidosque juvat compellere dorcas, 200
 Aut versuta sequi leporis vestigia parvi ;
 Petronios (sic fama) canes, volucresque Sicambros,
 Et pictam macula Vertraham delige falsa.
 Ocior affectu mentis pinnaque cucurrit ;
 Sed premit inventas, non inventura latentes 205

matre diversas dotes quasi mixtas traxerint. In *miscibo* come præceptum poetæ est, quo, non quid ab aliis fieri velit, sed quid ipse faciat, aut facturus sit, edicit.

194. *Dabat malebat* Vlit. *Umbria* G. — *Quondam* est aliquando.

196. Pro *tantum* Heinsius malebat *incautum*. — *Calydonia* est *Ætola* canis, quia *Calydon* urbs *Ætolie*.

197. *Exibit vitium*, i. e. exuet et deponet, ut supra, v. 170, *excuiet*. Canes feminas hic omnes sagaces constitui, mares bellicosos, notat Vlitius.

198. *Florem capessunt*, h. e. quasi propaginem ejus virtutis denuo efflorescentis habent.

199. *Natura favens sequitur*, quæ quasi sponte transit in natos.

200. *Si te tangit*, afficit, delectat, *leve opus*, leve illud venationis genus, quando tantum cursu persequimur fugaces feras. — *Dorcas* vocat, quos Latini *damas*, δῶρξ, δῶρξός.

201. *Versuta vestigia* sunt sæpe conversa per multos anfractus.

202. *Sic fama*, omnes. *Scit* legen-

dum suavit Gronov. Obs. II, 13, approbarunt Johns. et Burm. *Pannonias* in margine notaverat Scriverius. — *Petronios canes*, vel *petrones*, Festus ait dici rusticos a petrarum asperitate et duritie, sicut Tertull. Apol. c. 21, *rupices* vocavit homines silvestres et incultos. Sed præcipue significare Petronii videntur veloces, cursibus aptos, qui petras rupeaque illæsi percurrunt. — *Sic fama* intellige, sic fama vel sermo vulgaris eos nominat.

203. *Vertraha*, canis fortasse Celtici nomen barbarum : idem procul dubio, quem Martial. XIV, 200, *Vertagum*, sive, ut MSS quidam habent, *Vertragum* dicit, alias canem Gallicum nominant, lepori venando imprimis aptum. Vid. Ovid. Metam. I, 533, et Mart. III, 47. — *Macula falsa* videtur dici, quæ vitium vel labem, nam hæc etiam macula dicitur, falso refert. — Johnsonius mavult *flava* vel *fulva* quem *Vertrahæ* colorem et Vlitius adscribit. Ed.

204. *Ocior affectu*, sumptum ab Homero, Odyss. VII, 36, ὀκείων,

Illa feras; quæ Petroniis bene gloria constat.
 Quod si maturo pressantes gaudia lusu
 Dissimulare feras, tacitique accedere possent;
 Illis omne decus, quod nunc, Metagontes, habetis,
 Constaret silvis; sed virtus irrita damno est. 210
 At vestrum non vile genus, non patria vulgo,
 Sparta suos et Creta suos promittit alumnos.
 Sed primum celsa lorum cervice ferentem,
 Glympice, te silvis egit Bœotius Hagnon,
 Hagnon Astylides, Hagnon, quem plurima semper 215
 Gratia per nostros unum testabitur usus.
 Hic trepidas artes et vix novitate sedentes

ὡσεὶ πτερόν ἢ νόημα. — *Pinnam* intellige de sagitta, et conf. Claud. rapt. Proserp. II, 200.

207. Quod si premere sua gaudia, intraque lusum maturum, i. e. moderatum, continere possent, ita ut feras ab se inventas dissimulerent magis quam proderent, adeoque taciti accederent. Conf. v. 237.

209. *Metagontes*, canum genus præstantissimum, a nemine alio nominatum, optime Burmannus existimat a præcipua virtute investigandi et persequendi dictos, quia Hesychius μεταγάι explicat μεταδιώκται. Et Gratius ipse nomen exponit infra vers. 225 et 241 seq. solertiam Metagontis describens, signa ferarum circummeundo lustrandoque vestigantis.

210. *Const. silvis*, i. e. in silvis. Ed.

211. *Ad vestram*, omnes. Johnsonius ita refinxit, ut dedimus. — At vestrum genus, Metagontes, non vile, non patria vulgaris est; sed Sparta et Creta, nobilissimorum canum patriæ, promittunt et conferunt suos alumnos ad Metagonta generandum. Breviter; Metago e

cane Spartano et Cretensi commixtis nascitur. Lucanus, IV, 441, *Spartanos Cretasque ligat*. Et hæc duo genera valde celebrantur.

213. Primus Hagnon Bœotius canem suum, Glympicum, loro ad ejus cervicem aptato præ se egit, ut se in silvis per vestigia ad ferarum cubilia duceret. Igitur primum Hagnona cane inductore usum esse dicit. De quo Plin. VIII, 40: *scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens*.

215. *Hastilides* olim. *Astylida* Gessn. et Put. *Astylides* Johnsonius reposuit. Ed. — Vide Excursum III.

216. Quem unum et præcipuum auctorem plurimi semper, artem nostram exercentes, grati prædicant.

217. *Silentes*, G. — Hic vidit, qua propiore brevioraque via trepidæ artes, h. e. incertæ adhuc et fluctuantes, necdum ob novitatem satis usu stabilitæ, possent exerceri. — *Sedentes*, id est, fixæ et consensu receptæ, ut alias *sedere sententia* dicitur.

Vidit, qua propior patuit via; nec sibi turbam
 Contraxit comitem, nec vasa tenentia longe.
 Unus præsidium, atque operi spes magna petito, 220
 Assumptus Metagon lustrat per nota ferarum
 Pascua, per fontes, per quas trivere latebras,
 Primæ lucis opus; tum signa vapore ferino
 Intemerata legens, si qua est, qua fallitur, ejus
 Turba loci, majore secat spatia externa gyro. 225
 Atque hic egressu jam tum sine fraude reperto
 Incubuit spatiis, qualis permissa Lechæis
 Thessalium quadriga decus, quam gloria patrum
 Excitat, et primæ spes ambitiosa coronæ.
 Sed ne qua ex nimio redeat jactura favore, 230

219. *Turba comes*, famulorum comitantium multitudo: *vasa*, instrumenta et arma venatoria. Pollux lib. V, c. 3, *συεργός κυνηγίου καὶ οὐσίη* appellat. — *Tenentia longe* interpretor continenti serie et longo ordine procedentia. *Tenere longe* est continuari; inde *tenor*, continuatio. Livius, II, 3: *Per aliquot dies ea consultatio tenuit*, h. e. continuata est. Nemes. Cyneg. v. 300, *longoque meantia retia tractu*. Conf. Ovid. Met. VII, 806, et Horat. Epist. I, 6, 58. — *Tenentia late* citat Turneb. Advers. X, cap. 26. Ed.

221. *Lustrare* absolute positum, est circumire, oberrare.

223. *Primæ lucis*, dilaculi, opus est lustratio et vestigatio. Vid. Nemesiani Cyn. v. ult. — *Vapor ferinus* est odor, quem fera transiens relinquit in vestigiis, et canes naribus captant. Oppianus, lib. I, 466, *θήρεων δὴρμαίον* vocat.

224. *Intemerata*, hoc est, illibata solis radiis, et nondum infirma. — *Si qua est turba*, h. e. si sint eo loco multa et turbata unius vel plu-

rium ferarum vestigia, tunc majore gyro extra procurrit, donec exuentia unius feræ vestigia reperiat.

225. *Majora* A. St. Gr. P.

226. *Egressu* puta vestigiorum a loco illo, in quo turbata erant, ad cubile procedentium. Ed.

227. Gronovius, Obs. II, 13, distinguit, *Incubuit*, *spatiis qualis perm. Lech.* — *Incubuit*, i. e. incumbit, instat tramiti et vestigiis, quibus egressa est fera. Iterum sic v. 244. — *Permissa*, immissa, infusa; *permissa* vult B. — *Lechæis*, repete *spatiis*. Lechæum, portus est Corinthi ludis Isthmiacis celebris. — *Thessalium decus*, quia Thessalia equorum usu nobilis. Respexit forte Virg. Georg. I, 512, *quum caroeribus sese effudere quadrigæ*, *Addunt se in spatia*.

230. *Ex nimio favore*, h. e. ardore, alacritate, quæ est ex favore et studio placendi domino. Hinc deinde *officium* vocat. Idem supra v. 189, *nimius properat furor*; ubi Gronov. *favor*. — *Ne redeat jactura*, ne amittatur rursus, vel elabatur fera, quæ prope deprehensa erat.

Lex dicta officiis; ne voce lacesseret hostem,
 Neve levem prædam, aut propioris pignora lucri
 Amplexus, primos nequidquam effunderet actus.

Jam vero impensum melior fortuna laborem
 Quum sequitur, juxtaque domus quæsita ferarum, ²³⁵
 Ut sciat, occultos et signis arguat hostes;
 Aut effecta levi testatur gaudia cauda,
 Aut ipsa infodiens uncis vestigia plantis
 Mandit humum, celsasve apprensat naribus auras.
 Et tamen, ut ne prima faventem pignora fallant, ²⁴⁰
 Circa omnem, aspretis medius qua clauditur orbis,
 Ferre pedem, accessusque, abitusque notasse ferarum

231. *Officii, neu. A. et St. ne Gesn.*

232. *Ne levem prædam* intervenientem, aut *propioris pignora lucri*, vestigia feræ alius propius latentis et certo lucrandæ, interea consecetur. — *Pignora* Gratio sunt certa rei eventuræ signa. Eadem monet Xenophon, cap. 4. — *Effunderet*, quod Johnsonius posuit, significantius est, quam illud vet. edit. *offenderet*; sed hoc etiam ferri potest. Sequutus est Virgil. G. IV, 491: *ibi omnis effusus labor*.

234. Hic continuatur filum narrationis, v. 227 abruptum. — *Quum melior fort. lab. sequitur*, h. e. quum melius succedit investigandi labor, *juxtaque*, etiam prope est *quæsita domus*, cubile, *ferarum*, ita ut sciat, sentiat canis, *certisque signis odoris* et vestigiorum *arguat, occultos hostes* in propinquo esse. — Hæc exprimit Statius, Achill. II, 72: *velut ille cubilia prædæ Indubitata tenens muto legit arva Molosso Venator*. ED.

235. *Consequitur* V. C. sive MS.

Pith.

237. *Effecta gaudia*, effectum esse id de quo gaudeat.

238. *Aut spissa volebat* Heins. et in seq. *Radit humum*. — *Aut ipsa infod.* unguibus terram eruens vestigia imprimit, vel *cavat tellurem*, ut Virg. G. III, 87. Idem G. III, 535, *unguibus infodiunt fruges*. Pro *apprensat* Virg. G. I, 375, *captavit naribus auras*. Vid. et Halieut. v. 77.

240. Intricatisimi hujus loci hæc esse sententia videtur: Ne tamen prima indicia latentis feræ canem cupidum fallant, ipse nutu vel respectu admonet venatorem sequentem, ut totum locum, aspretis clausum, ubi jacere fera videtur, circumeat, et accessus abitusque ferarum notet; tum, si cubile eo, quo prima spes ducebat, loco non reperiat, quod tamen raro accidit, porro incumbit his spatiis vel vestigiis, quæ verti vel tendere ad locum feræ, tanquam ad felicem exitum, videbantur, alioque gyro, quem hactenus non attigerat, eadem loca lustrat, et ad prima vestigia redit, ut inde exeuntia in alium locum reperiat.

241. *Aspretis* pro asperetis; locus sentibus asper, ut fruticetum, dumetum.

Admonet, et, si forte loci spes prima fefellit,
 (Rarum opus) incubuit spatiis ad prospera versis,
 Intacto repetens prima ad vestigia gyro. 245
 Ergo ubi plena suo rediit victoria fine,
 In partem prædæ veniat comes, et sua naris
 Præmia: sic operi juvet inservisse benigno.
 Hoc ingens meritum est, hæc ultima palma tropæi,
 Hagnon magne, tibi Divum concessa favore. 250
 Ergo semper eris, dum carmina, dumque manebunt
 Silvarum dotes, atque arma Diania terris.
 Hic et semiferam Thoum de sanguine prolem
 Finxit: non alio major sub pectore virtus,
 Seu norit voces, seu nudi ad pignora Martis. 255
 Thoës commissos (clarissima fama) leones
 Et subiere astu, et parvis domuere lacertis.

243. *Spes illa vult Johns. sed male.*

244. *Versis, in vet. ed. siser, recte emendavit Vlit. sed idem ad proxima male. Ed. - Repetens subaudi cursum.*

246. *Rediit vict. pro venit, ut supra v. 230. - Suo fine, præda capta.*

247. *Sua norit Gron. alii omnes naris. - In partem prædæ veniat comes videtur sumpsisse a Virgilio, Æn. III, 222: Divos ipsumque vocamus In partem prædamque Joyem. - Præmia naris, i. e. sagacitatis, qua feram invenit. Vid. v. 191.*

248. *Operi benigno, h. e. frugifero, quod meritis respondet et remunerat labores.*

251. *Semper eris, in memoria et celebratione hominum. Ovid. Am. I, 15, 16: Cum sole et luna semper Aratus erit. - Silvarum dotes, comoda et voluptates venationum. - Dianea veteres edit. male.*

253. *Thoës luporum genus dicit Plinius, VIII, 35, quamquam aliter Oppian. Cyn. III, 338, et Hesych. in*

θῶακ. Ex hoc igitur et canum genere mixtam docet Noster, quam semiferam prolem vocat. Inde et finxit addit, ut ostendat, sobolem esse factitiam, non proprio genere ortam. Tales Indici, et alii supra memorati. Festus bigenera vocat.

255. *Morit voces A. et St. Sic refingit Johnsonius: « Sive voces naris, seu nudi ad pignora Martis ». Ed. - Planissima est hæc Johnsonii emendatio, nec aliam, quamvis facilem, audeo. Duas et hic virtutes canum, quas alibi, ponit, sagacitatem et violentiam pugnandi. Vid. v. 153.*

257. *Subire de fraude et aggressionem furtiva, ut v. 184. - Parvis lacertis, h. e. cruribus, ut inf. v. 277. Brevitatem crurum Thoibus tribuit Plin. VIII, 34. Tangit forte poeta pugnam Thoës cum leone Romæ in circo visam, unde clarissimam famam esse dicit. Et meminit Thoës in ludis Pompeii M. spectati Plin. VIII, 19 et 21.*

Nam genus exiguum, et, pudeat quam informe fateri,
Vulpina specie; tamen huic exacta voluntas.

At non est alius, quem tanta ad munia, fetus, 260
Exercere velis; aut te tua culpa refellat

Inter opus, quo sera cadit prudentia damno.

Junge pares ergo, et majorum pignore signa

Feturam, prodantque tibi Metagonta parentes,

Qui genuere sua pecus hoc immane juventa. 265

Et primum expertos animi, quæ gratia prima est,

In Venerem jungunt; tum sortis cura secunda,

Ne renuat species, aut quæ detrectet honorem.

Sint celsi vultus, sint hirtæ frontibus aures,

Os magnum, et patulis agitato morsibus ignes 270

259. *Species* A. St. Gr. P. et B. non male. — *Exacta voluntas*, promptum studium, et expedita vis, quæ nihil conatur, quod non efficiat. Vid. v. 173.

260. Non est alius fetus, non aliud genus canum, præter Thoes, quod magis suadeam ad subeunda tanta belli munia exerceri.

261. Gronovius scribit: *haud t. t. c. refellet I. o. quum sera redit prudentia damno.* — *Aut te*: Vide, ne, si aliud genus adhibeas ad feturam, te aliquando tua culpa redarguat inter venandum, eventu aliquo damno, quo sentias omnem prudentiam seram esse. — *Cadere* pro esse vel evenire.

263. *Majorum pign. signa fet.* ex certis virtutum, quas in majoribus deprehendis, signis, sponde et designa tibi prolem, qualem velis nasci, atque adeo, qualem Metagonta habiturus sis, parentes ipsi tibi ante significant, quos oportet hoc bellicosum pecus valida adhuc juventa genuisse. Vid. Nemes. Cyn. v. 115.

266. *Animis* malebat Heins. —

Experts animi, cognitos, spectatosque animositate.

267. *Cura secundæ, sic veteres: cura secunda* dedit Burmann. cum Heinsio, qui ad Ovid. Met. IX, 506, versum sequentem sic legit: *Ne renuat species, aut ne detrectet honorem.* — *Sortis cura sec. h. e. secundo* curandum est in sortitione vel electione *ne renuat species, ne species impar et inepta conjunctioni sit, quæ adeo non debeat eligi, aut quæ sit adeo deformis, ut detrectet, nolit, non mereatur ullo in honore esse.*

269. In descriptione generosi canis Grathii componi potest cum Xenoph. c. 5; Oppian. Cyn. lib: I, 40r seq. Polluce, l.V, c. 10; Nemes. Cyn. 108 seq. quamquam non omnes de eodem genere loqui videntur.

270. *Spirare, efflare ignes*, fumos, poetæ dicunt animalia, quæ maxime animosa et fortia volunt describere. Exempla sunt obvia. — *Patulis morsibus*, patulo rictu, tanquam ad morsum inferendum ducto.

Spirent, adstricti succingant ilia ventres,
 Cauda brevis, longumque latus, discretaque collo
 Cæsaries, non pexa nimis, non frigoris illa
 Impatiens; validis tum surgat pectus ab armis,
 Quod magnos capiat motus, magnisque supersit. 275
 Effuge, qui lata pandit vestigia planta;
 Mollis in officio: siccis ego dura lacertis
 Crura velim, et solidos hæc in certamina calces.
 Sed frustra longus properat labor, abdita si non
 Altas in latebras, unique inclusa marito 280
 Femina, nec patitur Veneris sub tempore magnos
 Illa, neque emeritæ servat fastigia laudis.

273. *Non pexa nimis*, h. e. non nimis densa et villosa. Sed quod additur, *non frigoris illa impatiens*, non nimis calvum vult esse canem.

275. Quod magnos pulmonum anhelitus, eoque vehementes et celeres impetus capiat, nec tamen defatigetur eis, sed sufficiat etiam pluribus. Magnos spiritus generosi canis non minore spiritu eloquutus est poeta, et valde admiratur hunc versum Vlitius. Similem dictionem habes apud Pers. Sat. I, 14, et Virgil. Georg. IV, 83, de apibus: *Ingentes animos angusto in pectore versant*. Hoc colore adeo magnitudinis amplum pectus in statua Domitiani pingit Statius, Silv. I, 1, 42: *Pectora, quæ mundi valeant evolvere curas*.

276. Effuge eum, qui plantas amplas habet, quæ discedentibus inter eundem unguibus panduntur.— In Moreto, v. 35, mulier dicitur *Craribus exilis, spatiosa prodiga planta*. ED. — *Siccis lacertos* vocat pedes duros, rigidos, graciles, ut contra pingua sunt mollia. Hinc porro *solidos calces* requirit. Et Nemes. Cyn.

111, *siccam alvum* dicit pro tenui et adstricta.

279. *Longus labor*, qui educationi adhibetur.

280. Substituit *tenebras* Wernsd. non male quidem, sed qua codicum auctoritate adductus, nescio. ED.

281. *Sub tempore mæchos Illa*, Johns. *mæchos Mille*, sed *emeritæ s. f. l. malit* Burm. — *Nec patitur*. Altera causa, cur frustra et vanus labor sit boni canis educandi, si femina Veneris sub tempore non magnos patitur, h. e. non habiles satis et egregios mares experitur, quales supra descripsit.— *Magnisane* ex usu venaticorum ita dici videntur, ut exposui. Docet Nemes. Cyn. v. 114: *Huic parilem submitte marem, sic omnia magnum*. Sic Virg. Georg. III, 54, bovem eligendam describens: *Tum nullus longo lateri modus, omnia magna*.

282. *Nec immerito servat G.* — Tertia, cur frustra labor sit, causa est, si femina *laudis* illius quam *emeruit*, uno eoque magno conjugé contenta, non *servat fastigia*, h. e. non perpetuo et ad summum custodit,

Primi complexus, dulcissima prima voluptas :

Hunc Veneris dedit impatiens natura furorem.

Si renuit cunctos, et mater adultera non est, 285

Da requiem gravidæ, solitosque remitte labores.

Vix oneri super illa suo : tum deinde monebo,

Ne matrem indocilis natorum turba fatiget,

Percensere notis, jamque inde excernere parvos.

Signa dabunt ipsi : teneris vix artubus hæret 290

Ille tuos olim non defecturus honores ;

Jamque illum impatiens æquæ vehementia sortis

Extulit : affectat materna regna sub alvo ;

Ubera tota tenet, a tergo liber aperto,

Dum tepida indulget terris clementia mundi. 295

Verum ubi Caurino perstrinxit frigore vesper ,

Ira jacet, turbaque potens operitur inertī.

sed postea alios minores et vulgivos canes admittit.

284. *Impatiens*, i. e. indomita, effera in libidinem. Ed.

285. *Tenuit A. St. Gr.* — *Mater* hic est, non quæ peperit, sed quæ paritura est, gravis. — *Si adultera non est*, si plures non admittit.

286. *Solitoque . . . labore* G. et B.

288. *Indocilis* h. l. est nimium avida, improba, et immodice distrahens matrem, ut Nemes. exprimit Cyneg. v. 139.

289. *Excernere pravos* mavult Burmann. — *Monebo percensere*, ut v. 143, admonet notasse. *Percensere notis*, singulis suis notis dignoscere. — *Parvos* vocat catulos, ut mox minores, non simpliciter tamen, sed eos, qui aliis præsent. Signa in excernendo observanda latius exponit Nemes. Cyneg. 145 seqq.

290. *Signa dabunt ipsi*, et statim signa quæ ipsi dant catuli exsequi-

tur. Ed. — *Teneris v. a. h.* adeo teneris et fluxis membris est, ut vix se sustinere videatur. Inde et levior cæteris præferri videtur v. 299.

291. *Non defecturus*, id est, non deserturus. Ed.

293. *Affectat regna*, dominari cæteris cupit.

294. *Libera tota tenet* ea* tergo* A. St. Gr. — *Lego* cum Burmanno : *Ubera tota tenens, ac tergo liber aperto*, h. e. hic generosus catulus, dum sugit ubera matris, nullum patitur ex consortibus tergum suum conscendere ea tempestate, quæ calida est, sed excutit omnes, et ab uberibus matris arceat.

296. *Uhi frigus perstrinxit*, a Cauro inductum, qui ab Occidente spirat. Vid. Gell. II, 22. *Tum potens* ille catulus qui regna affectat, operitur, tegi se patitur, turba inertī, ignava et ignobiliore, ut a frigore defendatur.

Illius et manibus vires sit cura futuras

Perpensare : levis deducet pondere fratres :

Nec me pignoribus, nec te mea carmina fallent. 300

Protinus et cultus alios et debita fetæ

Blandimenta ferēs, curaque sequere merentem :

Illa perinde suos, ut erit delata, minores ;

Ac longam præstabit opem : tum denique, fetæ

Quum desunt operi, fregitque industria matres, 305

Transeat in catulos omnis tutela relictos.

Lacte novam pubem, facilique tuebere maza ;

298. *E manibus* G. P. Vlit. sed *Illius et manibus* Burm. cum Heinsio, qui et *præpensare* corrigebat. — *Manibus* tanquam statera. — *Perpensare* est, quod Noster v. 122 et Nemes. Cyneget. v. 145 in eodem negotio *perpendere* dixit.

299. *Levis* omnes antiquiores. *Leves* Burm. — *Levis* primo casu scribendum est, ut hæc mens sit poetæ ; qui generosior est catulus, ipse *levis* ascendet, et fratres suos pondere coget descendere ; vel, nobilior catulus levior pondere erit. Conf. v. 290. In contrariam sententiam adducitur Nemesiani v. 146 ; sed de hac dicemus ad ipsum locum.

300. *Nec me pignoribus*. Nec me isti catuli suis notis et indiciis fallent, adeo certa sunt. Perplacet tamen Burmanni conjectura : *Hæc de pignoribus*, hoc sensu : Hæc monere volum de indiciis futuræ virtutis in catulis. Nunc ad fetam matrem regrediar.

303. *Uteri de lacte* conj. Vlit. *Uti erit delecta, minores Ad longam p. o.* Heinsius in ora codicis. *Suo nutrit de lacte, vel suo saturat de lacte* Johns. — *Uti erit delata*. Mihi persuasum est, scripsisse Gratum *ut erit delecta*, hoc sensu : *Illam*, feta mater,

perinde ut ipsa erit blande et benigne habita, suos minores, catulos habebit. Memineris, jussisse antea Gratum debita fetæ blandimenta ferre. Hunc ipsum exprimit verbo delecta. Ut allicere, illicere, pellicere dicitur, ita et delicere potest, cujus exemplum e Nonio adducunt lexica. — Fragmentum nempe affert Lucilii : Præseruit, labra delicit, delinit odore, qui sermo esse videtur de fera suos catulos delinente. Ed. — Usurpavit etiam Ovidius pari sensu Met. IV, 253 : Protinus imbutum cælesti nectare corpus Delicuit. Ed. — Hinc delictum et delictis.

305. Hic vult Vlitius : *desunt, operisque*, i. e. venationis ; sed nihil mutat et satius est. Ed. — *Operi*, h. e. nutritioni. Quum desinunt nutrire fetæ, et jam nimia lactandi industria delassatæ deserunt catulos. — *Fregitque indust. matrum*, G. et B.

307. *Maza* est panis, aut massa farinæ hordeacæ lacte vel aqua subacta. Vid. Varr. R. R. II, 9. Nemesianus, Cyneget. v. 161, *Cererem cum lacte* et mox *Cerealia dona sero mixta* vocat. — *Facilem* appellat, quæ facile paratur et in promptu est, opponitque luxui et impendiis, quæ sequuntur.

Nec luxus alios, avidæque impendia vitæ
 Noscant : hæc magno rediv indulgentia damno.
 Nec mirum ; humanos non est magis altera sensus. 310
 Tollit se ratio, et vitiiis adeuntibus obstat.
 Hæc illa est, Pharios quæ fregit noxia reges,
 Dum servata cavis potant Mareotica gemmis,
 Nardiferumque metunt Gangem, vitiiisque ministrant.
 Sic et Achæmenio cecidisti, Lydia, Cyro : 315
 Atqui dives eras, fluvialibus aurea venis.
 Scilicet, ad summam ne quid restaret habendum,
 Tu quoque luxuriæ fictas dum colligis artes,
 Et sequeris demens alienam, Græcia, culpam,
 O quantum et quoties decoris frustrata paterni! 320
 At qualis nostris, quam simplex mensa Camillis!

308. *Avidæque imp. vit. h. e. cibaria sumptuosa, quæ non vitæ necessitati, sed avidæ et intemperanti gulæ serviunt.*

309. *Magno damno rediv, hoc est, retribuitur, punitur. Vid. vers. 230.*

310. *Non et magis altera sensus Tollit, nec ratio vitiiis, etc. sic edidit Vlit.—Non est magis altera. Non alia indulgentia magis corrumpit ingenium humanum.—Est, absumit, depascitur, ut Virg. Æn. IV, 66. Sententiam luculentius proposuit Claudian. Stil. II, 132 seq.*

311. *Johnsonius edidit abstat. — Ratio sese ipsam exstinguit, vel auferitur. Ed. — Vide Excursum IV.*

313. *Servata, recondita et vetusta. — Mareotica, vina quæ juxta lacum Mareotidem Alexandriæ vicinum nascebantur. Vid. Horat. Carm. I, 27. — Cavis gemmis, poculis ex gemma integra cavatis.*

314. *Nardiferumque metunt Gangem, h. e. vim magnam nardi ex India advehendam curant.—Vitiisque*

ministrant, δουλεύουσι, ministros se præbent. Elegantissime dictum. Ed.

315. *Cecid. Cyro, Persico, h. e. ita cecidisti, ut in potestatem Cyri venires.—Atqui dives: quamquam divitiis tuis potens eras, fluvius auriferis, Pactolo et Hermo, perpetuo ditata.*

317. *Scilicet inservit gradationi ad partem summam et præcipuam. Virgil. Georg. II, 534: Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma.*

318. *Fictas dum, G. B. — Dum colligis, undecumque acquiris, artes fictas, excogitatas vel ita comparatas, ut serviant luxuriæ, quales sunt pictura, statuaria, plasticæ, musica, gymnasticæ, Græcæ artes dictæ Romanis.*

320. *Frustrata, sc. es, aberrasti et defecisti ab antiqua majorum tuorum gloria.—Decoris, usus casus genitivi græcænicus.*

321. *In Camillis, Serranis, Curiis Fabriciis, antiquæ frugalitatis et fortitudinis exemplis, laudandis multi sunt poetæ. Horat. Carm. I,*

Qui tibi cultus erat post tot, Serrane, triumphos?
 Ergo illi ex habitu, virtutisque indole priscae,
 Imposuere orbi Romam caput; actaque ab illis
 Ad cælum virtus, summosque tetendit honores. 325

Scilicet exiguis magna sub imagine rebus
 Prospicies, quæ sit ratio, et quo fine regenda.
 Idcirco imperium catulis, unusque magister
 Additur: ille dapes, pœnamque operamque ministrans
 Temperet; hunc spectet silvas domitura juvenus. 330

Nec vile arbitrium est: cuicumque hæc regna dicantur,
 Ille tibi egregia juvenis de pube legendus,
 Utrumque et prudens, et sumptis impiger armis.
 Quod nisi et accessus, et agendi tempora belli
 Noverit, et socios tutabitur hoste minores; 335
 Aut cedent, aut illa tamen victoria damno est.

12; Virg. Georg. II, 169; Claud. Cons. Hon. 412, et alii. ED.

323. *Ex habitu*, h. e. quod illi viri habitum et indolem priscae virtutis et parcimoniae tenuerunt, hinc Romam potuerunt caput orbi imponere.—*Actaque ab illis*, h. e. promotæ et sublata, ut in illo Horatii Carm. II, 1: *illum aget penna metuente solvi fama superstes*.

326. *Scilicet* a magnarum rerum imagine capere exemplum poteris, quomodo exiguis rebus providendum sit, quæ ratio sit iis administrandis adhibenda, et quo fine moderanda.

328. Incipit dicere de familia, quæ canibus regendis præficiatur, quam plane ad exemplum Virgiliti describit, apibus suos duces, mores, regna et prælia attribuentis, Georg. lib. IV. Singularem canum magistrum vel ductorem constituit, a venatore diversum.

330. *Hunc spectet*, h. e. nutum ejus perpetuo observet, oculos ab eo non demoveat.—*Juventutem* appellat canes, sicut Virgilius apes, Georg. IV, 22: *Noster alibi et pube* dicit.—*Silvas pro feris*, ut v. 3.

331. *Arbitrium* pro imperio vel magisterio. Præfecti canum easdem fere dotes hic enumerat, ac venatoris Oppian. Gyneg. lib. I, 86 seq. qui fortassis imitatus est Nostrum.—*Utrumque* versu 333 tenendum est contra Heinsium qui vult *Rerumque*: nam discrete hoc expressit Opp. l. c. v. 90: *Ἀμφοτέρων κραιπνοὶ τε θίσιν, σθιναροὶ τε μάχισθαι*.

333. *Integer arm.* B. edit.

334. *Accessus et tempora belli*, h. e. quomodo adoriri feram et quando debeat. Sic Virg. Æn. IV, 423, *molles aditus et tempora* conjungit. Per *socios* canes intelligit, ut v. 218, per *turbam comitem*; sed possis etiam servos, *συνήργους*.

Ergo in opus vigila, factusque ades omnibus armis;
Arma acuere viam : tegat imas fascia suras.

*Sit famulis vitulina tuis, aut tergo fulvo
Mantica, curta chlamys, canaque e mele galeri;* 340

Ima Toletano præcingant ilia cultro;
Terribilemque manu vibrata falarica dextra
Det sonitum, et curva rumpant non pervia falce.

Hæc tua militia est; quin et Mavortia bello
Vulnera, et errantes per tot divortia morbos, 345
Causasque, affectusque canum tua cura tueri est.
Stat fatum supra, totumque avidissimus Orcus
Pascitur, et nigris orbem circumsonat alis.

*Hoste minores, cedentes vel impares
hosti.* Horatio Epist. I, 10, 35,
minor in certamine, Græcis ἄττων.

337. *Factisque B. Facilisque* edidit Vlit. sed idem in cur. sec. *factus* præfert. — *Factus*, i. e. paratus, instructus. Cic. ad Att. II, 24: *ut qui illuc factus instructusque venisset.*

338. *Acuere virum* conj. Johns. — *Acuere viam*, h. e. fecere, ut ratio venandi acrior esset. Tibul. II, 6, 19: *Præda feras acies acuit crudelibus armis.* — *Per fasciam* describit cothurnum seu calceum venatorium. Virg. Ecl. VII, 32; Nemes. Cyneg. v. 90.

339. Duo hi mutuli versus desunt in G. *Sic famulis* edid. Vlit.

340. *Mant. c. chl.* sic lacunam supplevit Vlit. — *Galerus* commune agrestium tegumentum capitis. Vid. Calpurn. I, 7. E pellibus factum esse docet Casaub. ad Suet. Oth. c. 12. — *Melis* genus felis feræ, vel viverra est Salmasio in Sol. p. 710, quæ græce κριξ dicitur: inde κριδα ipse galerus.

341. *Toletano*, qui mucrone similis sit gladio Hispaniensi. De eo cultro v. Martial. Apoph. 29. — *Præcingant*

ilia, sc. socii venatores, quia culter ille in zona gerebatur. Vid. Opp. loco citato.

342. *Falarica*, venabulum prægrande. Vid. Virg. Æn. IX, 705, et Sil. Ital. I, 351.

343. *Rumpat vult B.* — *Falces* denique habeant, qua *rumpant non pervia*, loca sentibus obsepta, cæsa silva, aperiant.

344. Titul. in edd.: *Canum remedia.* — Militia de quovis opere, studio, officio usurpatur. Ovid. Fast. II, 9: *Hæc mea militia est, ferimus quæ possumus arma.* Quia militiam nominavit, hinc et vulnera *Mavortia*, quæ in prælio cum feris accepta sunt. Ed.

345. *Divortia* expono genera diversa, et varia symptomata morborum. Hoc insuave ἁμοιόπρωτον, præcedente *Mavortia.* — *Causæ* pro elementis morborum, medicorum notione, dictæ. Vid. v. 53, 360, 367. — *Tueri* est observare, sanare: sic v. 478, *tutela podagræ* est ratio sanandi.

348. *Pascitur*, devorat, depascitur, totum, τὸ πᾶν. — *Circumsonat*

Scilicet ad magnum major ducenda laborem
 Cura, nec expertos fallet Deus : hinc quoque nosse 350
 Est aliud, quod præstet opus placabile numen.
 Nec longe auxilium, licet alti vulneris oræ
 Abstiterint, atroque cadant cum sanguine fibræ;
 Inde rape ex ipso, qui vulnus fecerit, hoste
 Virosam eluviem, lacerique per ulceris ora 355
 Sparge manu, venas dum succus comprimat acer.
 Mortis enim patuere viæ : tum pura monebo
 Circum labra sequi, tenuique includere filo.
 At si perniciæ angusto pascitur ore,
 Contra pande viam, fallentesque argue causas; 360
 Morborum in vitio facilis medicina recenti.
 Sed tactu impositis mulcent pecuaria palmis,

aliis, terrorem instantis fati incutit, quasi avis dira et rapax, involans in prædam, ut bubo apud Virgil. *Æn.* XII, 865.

349. *Laborem pro malo vel morbo posuit.* — *Deus*, Fortuna. Vid. Virg. *G.* III, 452. — *Hinc*, post remedia, quæ experti sciunt, *nosse* docet aliud, a Deo placato impetrandum.

351. *Est aliud*, etc. verborum ἄλλοις. Est aliud opus quod præstet. *Ed.*

352. *Ora* antiqui, Vlitius quoque. — *Nec longe auxilium.* Quod ad curationem vulneris attinet, etiamsi hoc altum hiet, et multus sanguis fluat, tamen adest remedium non longe petendum. — *Ora* medicis præsertim Celso extremitates et margines vulnerum dicuntur, *os* vero versu 355 est ipse sinus inter duas oras. *Stat. Silv.* II, 1, 3, *abruptis etiam nunc flebile venis Fulnus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ;* Virg. *Æn.* III, 28, *huic atro liquuntur sanguine guttæ.* *Ed.*

353. *Abstiterint.* A se videlicet invicem. *Ed.*

355. *Virosam eluviem* exponunt de effuso lotio feræ, quæ vulnus fecit, quod virosum, h. e. salsum est. Hinc *succum acrem* mox dicit.

357. *Mortis enim.* Nam vulnere latius patente, ubi largus sanguis profluit, mors sequitur. Igitur mature comprimendum est. — *Tum pura labra*, prius mundata et eluta, *monebo* circum sequendo et manu premendo, *tenui filo* consuere.

360. *Fallentes.* Excindendo et amplificando vulnere latentes mali causas, et fundum læsionis detege. Vid. v. 236.

361. *Medicina recenti.* Trita hæc aliis sententia. *Ovid. Remed.* 92, *Principiis obsta, sero*, etc. *Pers. Sat.* III, 64, *venienti occurrite morbo;* et *Suidas* v. ἀρχὴν hoc præceptum affert: ἀρχὴν ἰᾶσθαι πολὺ λόγιον ἢ τελευταίην. *F.D.*

362. *Aut tactu* edid. *Johns. Tractu* velit *Burm.* Hiatum interserit post

(Id satis) aut nigræ circum picis unguine signant.
 Quod si destrecto levis est in vulnere noxa,
 Ipse habet auxilium validæ natale salivæ. 365
 Illa gravis labes, et cura est altior illis,
 Quum vitium caussæ totis egere latentes
 Corporibus, seraque aperitur noxia summa.
 Inde emissa lues, et per contagia morbus
 Venere in vulgum, juxtaque exercitus ingens 370
 Æquali sub labe ruit; nec viribus ullis,
 Aut merito venia est, aut spes, exire precanti.
 Quod sive a Stygia letum Proserpina nocte
 Extulit, et Furiis commissam ulciscitur iram;
 Seu vitium ex alto, spiratque vaporibus æther 375
 Pestiferis, seu terra suos populatur honores;

hunc versum G. — *Sed* h. l. copulativum. — *Pecuaria* sunt canes, quomodo et tauros vocat Virg. G. III, 79; solve mares; « mitte in venerem *pecuaria* primus »; et Calpurn. V, 80.

364. *Distrecto* veteres. *Destrecto* Heins. et Johns. recte.

365. *Validum* A. St. — Ælianus item de canibus, lib. VIII, cap. 9: Τρωθέντας δὲ ἔχουσι τὴν γλώτταν φάρμακον. Ed.

366. *Et cura ejus labis est altior*, gravior et difficilior, *illis*, sc. curationibus de quibus ante dixi. Vid. v. 349.

368. *Seroque ap. nox. damno*, corrig. Heins. *Seraque... palma*, aut *sera... cura* conj. Burm. — *Seraque summa*, h. e. extrema demum consummatione mali, sero se prodente, *aperitur*, patescit demum et intelligitur *noxia*, damnum corporis.

369. *Lege morbi*, Vlit.

370. Expressit Virgilium Georg. III, 468, seqq. — *Venire* de ortu

formidabilis et communis calamitatis dicitur. Vid. Lucret. VI, 1129, Virg. Æn. III, 138; Nemes. Cyn. 203. — *Exercitus*, pro turba omni dicitur. — *Æquali*, ἴσμιος, communis, nulli parcens. Ed.

372. *Exire precanti*, qui precetur vel optet posse effugere hoc malum: *exire vitium* supra v. 197, et *labes exire*, v. 495. — Lucret. VI, 1203: *Profluvium porro qui tetri sanguinis acre Exierat*. Ed.

373. Imitatus Maronem Georg. III, 551, Gratius Proserpinam auctorem mali nominat, quia hæc est Hecate, cui potestas in canes attributa. — *Commissam iram*, commissis vel peccatis promeritam; conf. v. 455. — *Furiis*, h. e. rabie canibus immissa. Vid. vers. 392, et Nemes. Cyneg. 229.

375. *Vitium exhalat* Heins. ad Ovid. Met. IV, 39.

376. *Seu terra suos populatur honores*, h. e. fruges suas necat pestiferis exhalationibus.

Fontem averte mali: trans altas ducere valles
 Admoneo; latumque fuga superabitis amnem.
 Hoc primum effugium leti: tunc dicta valebunt
 Auxilia, et nostra quidam redit usus ab arte.

380

Sed varii motus, nec in omnibus una potestas;
 Disce vices, et quæ tutela est proxima, tenta.

Plurima per catulos rabies, invictaque tardis,
 Præcipitat letale malum; sic tutius ergo

Anteire auxiliis, et primas vincere caussas:

385

Namque subit, nodis qua lingua tenacibus hæret,
 (Vermiculum dixere) mala atque incondita pestis.

Ille, ubi salsa siti præcepit viscera longa,

377. Cælum et regionem mutare jubet. Aperte autem in his imitatur Maronem, Georg. III, 212.

378. *Superantibus amnem Hoc primum eff. l.* Heinsius legebat.

380. *Quondam redit* rescripsit Johns. rejecit Burm.

381. Sed varii sunt motus et progressiones morborum, nec earum una eademque vis est. Quare disce vicissitudines eorum et variationes, et quam proximam paratissimamque habes medicationem tenta. Vid. v. 391.

382. *Disce vias* legit Jo. Schraderus, Observ. c. 3, p. 29. Vid. v. 414.

383. *Rabies, quæ per catulos*, in catulis, furit, *plurima*, violenta admodum est, et iis, qui *tardi* sunt, nec celeriter succurrunt, *invicta*, insanabilis, vim letalem accelerat. Tutissimum igitur, prævenire malum remediis ante quam inualescat, et primas ejus caussas, vel principia, vincere: *plurima* ut v. 30.—*Tardam* in medicando describit Virg. Georg. III, 455.

384. *Præcipita letale malum maturius ergo*: tentavit Johns. rejecit

I.

Burm. qui *sit tutius* malit. Pro *ergo* Heins. *ægros* malebat.

386. *Subit*, occulte gliscit, ad ligamenta vel radicem linguæ, vermiculus, qui describitur a Plinio, XXIX, 5: *Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur a Græcis lytta; quo exempto infantibus catulis nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt.* — *Incondita pestis*, maligna et horrenda.

388. *Præcepit omnes* ante Johnsonium. Gronovius conjecit *percepit*. Plautus Menæchm. *priusquam percipit insania*. Vlit. — *Percepit* hoc versu scripserunt recentiores editores, e conjectura Gronovii, qui sensum ejus verbi pro *penitus cepit* monstravit ad Livium, VII, 26. Ego revocandam putavi antiquam et constantem omnium librorum lectionem *præcepit*, quæ multo melius convenit vermiculo. *Præcipere*, ubi de æstu usurpatur, est præfocare, constringere, arefacere, et sic anginam cum siti et æstu conjunctam exprimit, quam vermiculus in canibus creat. Virgil. Eclog. III, 98, *si lac præceperit æstus*;

5

Æstivos vibrans accēsis febribus ignes,
 Moliturque fugas, et sedem spernit amatam. 390
 Scilicet hoc motu, stimulisque potentibus acti
 In furias vertere canes : ergo insita ferro
 Jam teneris elementa mali caussasque recidunt.
 Nec longa in facto medicina est ulcere : purum
 Sparge salem, et tenui permulce vulnus olivo. 395
 Ante relata suas quam nox bene compleat umbras,
 Ecce aderit, factique oblitus vulneris, ultro
 Blanditur mensis, Cereremque efflagitat ore.
 Quid priscas artes inventaque simplicis anni
 Si referam? non illa metus solatia falsi, 400
 Tam longam traxere fidem : collaribus ergo
 Sunt qui lucifugæ cristas inducere melis

Ovid. Fast. IV, 940, *Tosta sitit tel-
 lus, præcipiturque seges*, h. e. are-
 scit, vel quasi præfocatur, ut dicit
 Calpurn. IV, 115, *nec præfocata
 malignum messis habet lolium*. —
 Idem verbum ab arecente segete
 transtulit auctor Dialog. de Orat.
 c. 9: « Omnis illa laus intra unum
 aut alterum diem, velut in herba
 vel flore, præcepta ». Pariter Fron-
 tinus de Aquæd. Rom. art. 123:
*non minus autem sol acrior quam ge-
 latio præcipit materiam*, i. e. ante
 tempus consumit, materiæ consum-
 ptionem anticipat. Loquitur destru-
 ctura et cæmento. ED.

389. *Æstivos vibrans ignes*, ar-
 dentem spiritum ducens, qualis
 æstate solet. Vid. v. 44.

390. *Sedem spernit amatam*, con-
 suetam, ubi versari solet, deserit,
 ut Hor. Carm. I, 30, *sperne dilectam
 Cyproh*. — *Amaram* omnes antiqui.
Amatam recte restituit Vlitius. —
 Hunc morem canis rabie tentati
 amplius describit Valerius Flac-

cus, lib. VII, v. 125: *Sic adsueta
 toris et mensæ dulcis herili, Ægra
 nova jam peste canis, rabieque futu-
 ra, Ante fugam totos lustrat queri-
 bunda penates*. ED.

392. *Vertere*, h. e. versi sunt, ut
vertente anno.

394. *Ulcere*. Ita vocat tuberculum
 qui post sectionem subnasci solet.
 Vid. Cels. lib. V, c. 26. ED.

396. Ante quam nox plena ingru-
 rit, ecce aderit rursus qui ante fu-
 gerat, et cœnanti tibi blande assi-
 stens patulo ore cibum petet.

399. *Simplicis ævi* volebat Bart.
 et idem, quamvis Vlitio adversante,
 probant Scaliger, Heins. Burmann.
 — *Inventa simplicis anni*, h. e. ævi
 rudis et simplicis, vocat remedia
 magica et superstitiosa. — *Non illa
 solatia*, seu remedia falsus metus aut
 vana religio Deorum invenit; alias
 fieri non potuisset, ut tam longo
 tempore fidem haberent. Post *falsi*
 distinguendum puto.

402. *Cristas includere* conj. Vlit.

Jussere, aut sacris conserta monilia conchis,
Et vivum lapidem, et circa Melitensia nectunt
Curalia, et magicis adjutas cantibus herbas.

405

Ac sic effectus, oculique venena maligni
Vicit tutela pax impetrata Deorum.

At si deformis lacerum dulcedine corpus
Persequitur scabies, longi via pessima leti:

In primo accessu tristis medicina; sed una
Pernicies redimenda anima, quæ prima sequaci
Sparsa malo est, ne dira trahant contagia vulgum.

410

Quod si dat spatium, clemens et promovet ortu
Morbus, disce vias, et, qua sinit, artibus exi.

Melis scribunt antiqui.—*Lucifugæ*, quia cavernas incolit. Ed. — Vide *Excursum* quintum.

403. Vult monile ex conchis nexum pro collari collo circumdari. Per *sacras conchas* innuit Veneri dicatas, quas *Venereas* dicunt, teste Plinio, XXXII, 1, minuscultas tamen, quæ commode in monilia conserantur. — *Vivum lapidem* appellatam esse pyritem diserte Plinius et Isidorus tradunt, quem igitur intelligit Gratinus.

405. *Coralia* omnes antiquiores, sed *curalia* legendum, ubi prima producta est, monuit Johns. — *Curalia* ad amolienda pericula adhiberi tradit Plin. XXXII, 2. — *Melitensia* dicit per excellentiam, et in mari Siculo ad Meliten præstantissima nasci innuit.

406. *Effectus*, ab officio, sunt noxæ a fascino. — *Tutela* est curatio, quæ fit rebus et amuletis ante memoratis. De ipso curalio, de quo sermo fuit, Plin. XXXII, 2, « Surculi infantis alligati tutelam habere creduntur ». — *Pax Deorum* est mise-

ratio et favor, gratia Deorum redux.

408. Pro *dulcedine* Johns. volebat *salsedine*. — *Si deformis scabies* corpus ita pervadit, ut *dulcedine*, h. e. perpetua scabendi libidine, quasi laceret, hoc pessimum malum est, quod lentam quidem, mortem tamen affert.

410. *Una*. Primum canem scabie infectum protinus enecandum præcipit, ne contagio omnes continuo inficiat. Ed.

412. *Vulgi* omnes libri. *Vulgus* vel *valgum* volebat Heins. eumque sequitur Burm. vid. vers. 370. — Virgilius, Georg. III, 469, « prius quam Dira per incantum serpent contagia vulgus ». Ed.

413. *Nec promovet* malebat Heins. et præmonet Tit. et Græv. *Promovet ortus* pro promovetur, malit Burm. — *Promovet ortu, si morbus clemens*, lentus et paulatim se diffundens, se promovet ab ortu, ex quo primum oritur, tum disce vias, etc. Ed.

414. *Disce vias*, methodum curandi, et, qua fieri potest arte, id malum exire, vitare stude. Vid. v. 372.

Tunc et odorato medicata bitumina vino, 415
 Imponasque pices, immundæque unguen amurcæ.
 Miscuit, et summam complectitur ignis in unam.
 Inde lavant ægros: est ira coercita morbi,
 Laxatusque rigor, quæ te ne cura timentem
 Differat, et pluvias, et Cauri frigora vitent; 420
 Sic magis, ut nudis incumbant vallibus, æstu,
 A vento, clarique faces ad solis, ut omne
 Exsudent vitium, subeatque latentibus ultro,
 Quæ facta est medicina, vadis: nec non tamen illum
 Spumosi catulos mergentem litoris æstu 425
 Respicit, et facilis Pæan adjuvit in artes.

415. *Viro omnes ante Johnsonium, qui vino correxit, assentiente Burm. — Recte vino, quod et ipse commendat Gratius, v. 474. — Bitumina medicata sunt tincta et incocta vino. — Imponas, applices corpori. — Picem intellige liquidam. — Amurcam vocant sordes olei. Vid. Virgil. Georg. III, 448, seq. et Calp. V, 78. Et hanc scabiei mederi discas e Catone, R. R. c. 96. — Summam in unam Pallad. Mai. 8, exprimit, in unum corpus omnia redacta curabis adlinire: adde Nemes. Cyneg. 226.*

419. *Nec cura. A. St. et multæ edd. habent natura. — Amplector emendationem Gronovii, quæ te ne cura, hoc sensu: quæ curatio ne te timentem adhuc ægris differat, dubium pendentemque animi teneat, vel in longius tempus extrahat, fac ut vitent pluvias et frigora. Respexit Virg. Georg. III, 441.*

421. *Sic, magis ut nudis incumbant vallibus, æstus Adventu. Ita Barth. ex vet. ed. Heinsius cum Burmanno sic: Sic magis, ut nudis*

incumbant vallibus, æstu Ad ventos, clarique faces ad solis, et omne Exsudent vitium. — Veterum librorum scripturam paullum muto, ut scribam incumbant et æstu. — Sic magis, hac potissimum ratione, ut incumbant vallibus nudis, quæ sint spinis et sentibus vacuis, æstu diei, calido die, et aversi a vento, oppositi vero ad faces solis. Sequitur hæc Maronis, Georg. III, 302: « Et stabula a ventis hiberno opponere soli Ad medium conversa diem ».

423. *Exsudent. Ita Virgil. Georg. lib. I, 88: exsudat inutilis humor. Ed. — Subeatque latentibus vadis, hoc est, intimis recipiatur et diffundatur venis, quæ sunt quasi sanguinis rivi. Sic Curtius, III, 6, 12, « patere medicamentum concipi venis ». — Ultro, id est, facile. Ed.*

424. *Nec tamen ille minus secundo successu curabit, qui catulos vicino mari merget. Oves etiam tonsas vel scabiosas mari mersare jubent Colum. VII, 4, 8; Pallad. VI, 8; M. Cato de R. R. c. 96.*

O rerum prudens quantam experientia vulgo
Materiem largita boni, si vincere curent
Desidiam, et gratos agitando prendere fines!

Est in Trinacria specus ingens rupe, caviq̄ue 430
Introrsum reditus; circum atræ mœnia silvæ
Alta premunt, ruptique ambustis faucibus amnes.

Vulcano conducta domus, quam subter eunti
Stagna sedent, venis oleoque madentia vivo.
Huc defecta mala vidi pecuaria tabe 435

Sæpe trahi, victosque malo graviore magistros :
Te primum, Vulcane, loci, pacemque precamur,
Incola sancte, tuam, des ipsis ultima rebus
Auxilia; et, meriti si nulla est noxia tanti,
Tot miserere animas, liceatque attingere fontes, 440
Sancte, tuos : ter quisque vocant, ter pingua libant
Tura foco; struitur ramis felicibus ara.

Hic dictu mirum, atque alias ignobile monstrum
Adversis specubus, ruptoque e pectore montis

427. *Fulgo*, i. e. mortalibus. Ed.

429. *Agitando*, multa tentando, meditando, crebro agendo, gratos laborum fines fructusque assequi. Ovid. Fast. II, 291, « Vita feræ similis nullos agitata per usus ».

430. Vid. Excurs. sextum.

431. *Reditus*, flexus et Mæandri. — *Mania*, juga montis, instar mœnium. Ed.

434. *Sedent venis, oleoque*. A. Gr. P.

435. *Pecuaria*, h. e. pecora. vid. v. 362. — *Defecta viribus*, et confecta *tabe*. — *Victos animi*, et dolore oppressos ob gravitatem mali.

437. Verba hæc esse precantium magistrorum, subjicit versu 441. — *Vulcanus, sanctus incola loci*, i. e. ἱερώπιος Θεός. *Pax Deorum et sancti* appellatio in formulis precantium solennibus. — *Ultima auxilia*, h. e.

maxima et summa, ultra quæ non alia sperare licet. — *Si nulla est noxia*, nulla culpa nostra, *meriti tanti*, quæ tantum malum meruisse videatur. — *Ter quisque vocant*, i. e. ter istas preces recitant. Ternus numerus in sacrificiis, precibus, carminibus, sacer et auspicatus. — *Rami felices*, ligna arborum frugiferarum, quæ sacris Superum adhiberi poterant.

438. *Des ipse his, vult Barth. Lapsis Heins. Fessis Grævius.*

439. *Et, meriti*, omnes, præter Vlitium, qui aut exhibet.

441. Alii omnes *vocantes*; et hoc non mutandum. Johns.

443. *Æas ignobile*, aliis locis incognitum. — *Pectus de monte*, quomodo sæpe caput, vertex, barba, latera, præsertim Sil. I, 202, seq.

Venit, ovans austris, et multo flumine flammæ. 445
 Emicat ipse, manu ramum pallente sacerdos
 Termiteum quatiens : procul hinc extorribus ire
 Edico, præsentē Deo, præsentibus aris,
 Queis scelus aut manibus sumptum, aut in pectore motum est,
 Inclamat : cecidere animi et trepidantia membra. 450
 O quisquis misero fas unquam in supplice fregit,
 Qui pretio fratrum, meliorisque ausus amici
 Sollicitare caput, patriosve lacessere Divos ;
 Illum agat infandæ comes huc audacia culpæ :
 Discet, commissa quantum Deus ultor in ira 455
 Pone sequens valeat ; sed cui bona pectore mens est,
 Obsequiturque Deo, Deus illam molliter aram
 Lambit, et ipse, suos ubi contigit ignis honores,
 Defugit ab sacris, rursumque reconditur antro :

445. *Ovans auris* malebat Heins. *Antris*, ut jungatur cum *venit*, Burm. — *Ovans*, hoc est, vagans et exultans cum impetu, impulsus auris. — Val. Flacc. II, 506 : *Non fluctibus æquis Nubiferi venit unda Noti, non Africus alto Tantus ovat*; et Virgil. *Æn.* X, 409, *flammæ orantes* dicuntur grassantes per stipulas incensas. — *Venit*, Deus videlicet, sive ignis. En. — *Flumine flammæ*. Vid. *Æschyl.* Prometh. Vincit. *πυραυοι πυρός*. En.

446. *Emicat inde*, etc. sc. sacerdos, post adventum Dei profanos arcens. Ita Burm. — *Manu pallente*, trepida ex horrore, *ramum quatit*, signum dat adventus Dei. — *Termiteus* a termite, qui festo est ramus ex arbore dereptus. — *Procul hinc*, formula nota. — *Extorribus ire Edico*, per hel'nisium, pro *ire extorres*.

449. *Queis scelus aut opere pa-*

tratum, aut saltem cogitatum est.

450. *Cecid. animis* vet. ed. et Vlit.

452. *Meliorisve* B. — *Melioris amici, boni et fidi, ut senior pro sene*, et v. 436 *malo graviore*. — *Sollicitare caput*, vitæ insidiari. — *Patrii Divi* sunt genitales, *Genii parentum*, præsides familiarum, *Cattullo* carm. 65 extr. *Divi parentes*.

454. *Comes hinc* legendum videtur Titio.

455. *Commisa ira*, quæ commissis sceleribus provocata et promerita est. Vid. v. 374.

457. *Obsequiturque Deo*, subintellige *qui* cum obsequio et reverentia accedit. — *Deus*, Vulcanus in igne. — *Lambit*, molliter tangit et accendit, quod signum favoris divini est. Amplius hoc incendium describit Solinus, cap. 11, qui conferendus cum Nostro. — *Honores* sunt victimæ, vel quæ Diis adolentur in ara. Virgil. *Æn.* III, 118; infra v. 49a.

Huic fas auxilium et Vulcania tangere dona. 460
 Nec mora ; si medias exedit pœxia fibras,
 His lave præsiidiis, affectaque corpora mulce,
 Regnantem excutiens morbum. Deus auctor, et ipsa
 Artem aluit natura suam : quæ robore pestis
 Acrior, aut leto propior via? sed tamen illi 465
 Hinc venit auxilium valida vehementius ira.
 Quod primam si fallat opem dimissa facultas,
 At tu præcipitem, qua spes est proxima, labem
 Aggredere : in subito subita est medicina tumultu.
 Stringendæ nares, scindenda ligamina ferro 470
 Armorum, geminaque cruor ducendus ab aure.
 Hinc vitium, hinc illa est avidæ vehementia pesti.
 Illicet auxiliis fessum solabere corpus ;
 Subsidasque fraces, diffusaque Massica prisco
 Sparge cado. Liber tenues e pectore curas 475
 Exiget ; est morbo Liber medicina furenti.

460. *Tangere dona*, oblatum a Vulcano remedium usurpare. Supra v. 429, *gratos prendere fines*.

461. *Hæc mora* vet. edit.

462. *His præsiidiis*, hoc oleo vivo, et lacu, v. 434. Valere ejus fontis liquorem ad scabiem jumentorum, scribit Plin. l. xxxv, c. 15.—*Excutiens*, vel ut volunt Barthi. et Johns. *excutes*. — *Excutes*, profligabis, *morbum regnantem*, grassatum per totum corpus. Virg. Georg. II, 306 de igne : *perque alta cacumina regnat*.—*Deus auctor*. Vulcanus hujus muneris dator est, et ipsa loci natura hanc ingenitam sibi artem medendi creat fovetque. Ed.

466. *Valida vehementius ira*, vi istius morbi potentius. Vid. v. 418.

467. Pro *dimissa* forte *divina* Burm. — *Si facultas* vel opportunitas medendi *dimissa*, neglecta est,

ut *fallat*, irritam reddat, *opem* quam promisérat.

470. *Stringendæ*, leviter vulnerandæ, ut v. 364. — *Ligamina* musculos armorum dicit, quibus, velut ligaturis, membra connectuntur. Ita Barthius, recte.

472. *Hinc*, ex sanguine nempe corrupto. Ed.

474. *Fraces* sunt carnes residuæ olearum et fæces ex iis expressæ, ut exponit Gell. XI, 7.—*Subsiduæ*, quæ subsidunt, et ad imum feruntur. Has vino admisceri jubet Noster, ut Columella, lib. VI, c. 13. — *Defusa* vult Johns. et Burmann. *Defusaque* præferendum cum Johnsonio. Diffunditur vinum ex lacubus in cados et vasa, defunditur ex vasis ad usum.

475. *Tristes curas* mavult Vlit.

476. Malim *exigit* hac sententia; ut Liber curas e pectore exigit, ita

Quid dicam tussis, quid mœsti damna veterni,
 Aut incurvatæ si qua est tutela podagræ?
 Mille tenent pestes, curaque potentia major.
 Mitte, age, non opibus tanta est fiducia nostris, 480
 Mitte, anime, ex alto ducendum numen Olympo,
 Supplicibusque vocanda sacris tutela Deorum.
 Idcirco aeriis molimur compita lucis,
 Spicatasque faces, sacrum, ad nemora alta, Dianæ,
 Sistimus, et solito catuli velantur honore; 485
 Ipsaque per flores medio in discrimine luci
 Stravere arma, sacris et pace vacantia festa.
 Tum cadus, et viridi fumantia liba feretro

et morbo medicinam affert. — *Curee tenues*, quæ tenuiter mordent, vel quæ corpus attenuant, Ovid. Met. III, 496. *Dissipat Evius curas edaces*; Hor. Carm. II, 11.

477. *Tussis*, proprie *κυνάγχη*, vel angina, canibus suibusque familiaris. Virg. Georg. III, 496. — *Veternus* perpetua somnolentia ignavos et mœstos reddens.

478. *Incurvatæ*, A. et sic legit Tit. et Heins. — *Incurvata podagra*, quod curvos et contractis nervis reddit, ut exprimit Serenus, versu 779.

479. Virgil. Georg. III, 470: « Non tam creber.... Quam multæ pecudum pestes ».

481. *Animæ*, omn. edd. — Scribo « Mitte, age, ... Mitte, anime, ex alto ducendum numen Olympo ». Si tot mala et pestes urgent, quarum vis major nostra cura est, *mitte, age, o anime*, quisquis ejus mali causa angeris, mitte, inquam, hanc curam, et noli de remediis adhibendis sollicite cogitare: neque enim tantæ sunt opes nostræ, nec tot remedia reperta, ut ab iis certam omnium

morborum curationem sperare possimus; *numen* potius, et altius potentiusque auxilium de cælo petendum est. — *Numen* est potentia Deorum, qua efficiunt, quod volunt, tanquam nutu: auxilium divinum.

483. Vid. Excurs. septimum.

484. *Ad nemorale* Turnebus cit. quod probat Nic. Heins. et Johns. Burmannus sic: *Spicatasque faces: sacrum ad nem. alta Dianæ Sistimus*.

486. Ed. ant. *lucis*, et sic etiam Heins. legebat, ut intelligendum esset crepusculum. — *Medio in discrimine luci*, in illis compitis, quæ moliti sunt in luco, *per* vel *inter flores*, quibus humum sparserunt, *stravere arma*, omne instrumentum venatorium ante Deam collocant, *sacris et pace vacantia festa*, quæ tempore illo celebrandi sacri et festæ feriationis *vacant*, otiantur, nec adhibenda sunt in feras. — *Pax* pro feriatione. Stat. Silv. IV, 4, 40: *et pacem piger annus habet*.

488. *Viridi feretro*, ferculo ex viridi fronde fabricato, ut corbe, *fiscella*, *fumantia* tosta vel cocta.

Præveniunt, teneraque extrudens cornua fronte
 Hædus, et ad ramos etiamnum hærentia poma, 490
 Lustralis de more sacri, quo tota juvenus
 Lustraturque Deæ, proque anno reddit honorem.
 Ergo impetrato respondet multa favore
 Ad partes, qua poscis opem, seu vincere silvas,
 Seu tibi fatorum labes exire minasque 495
 Cura prior; tua magna fides tutelaque, Virgo.
 Restat equos finire notis, quos arma Dianæ
 Admittant: non omne meas genus audet in artes.
 Est vitium ex animo; sunt quos imbellia fallant
 Corpora; præveniens quondam est incommoda virtus. 500
 Consule, Penei qualis perfunditur amne
 Thessalus, aut patriæ quem conspexere Mycenæ
 Glaucum: nempe ingens, nempe ardua fundet in auras

— *Præveniunt*, præferuntur, præeunt. Igitur pompam ducere et circumire solebant, ut in lustratione agrorum. — *Extrudens cornua*, ut Horat. Carm. III, 13, *cui frons targida cornibus*. — *Tota juvenus*, venatores æque ac canes, ut versu 330. — *Pro anno*, h. e. pro felici hujus anni opera, et præda e venatu. Lustrationem hanc cum feriatiōne innuit Statius, Silv. III, 1, 58, «*spicula tergit, Et tutas sinit esse feras*».

493. *Respondet* Vlitius rescribit. — *Respondet multa*, valde benigna et propitia est; *ad partes*, in eam partem rerum tuarum, qua opem ejus poscis. — *Vincere silvas*, i. e. feras, ut v. 330, *domare silvas*; seu tibi multam captarum ferarum prædam poscis, seu potius evadere imminentes canibus tuis morbos cupis. — *Exire* ut supra v. 414. — *Virgo*, Diana.

497. *Restat*, ut equos suis notis

et characteribus definiamus, quos venationi maxime aptos putamus. — *Non omne genus* satis audax et forte est ad exsequendam operam venatoriam. — *Audet in artes*; ut Virgil. Æn. II, 347: *Quos ubi confertos audere in prælia vidi*. ED.

499. *Ex animo*. Imbelli, vel fallente; quod ex sequentibus petendum est. ED.

500. *Quondam*, pro aliquando. Serv. ad Æn. II. ED.

501. *Pro consule forte non lege, pro non elige*, Burm. — *Consule est cogita*, vide, tecum perpende. Vide scil. equum Thessalicum aut Argivum: quam fortis et acer est! et tamen minus aptus venationi.

502. *Conspexere*, præ cæteris spectabilem et admirandum videre. Monstravit hujus usum verbi Gron. ad Liv. IV, 13, 3. — *Glauci* maxime probabantur. Virg. Georg. III, 81.

503. *Tollet in aur.* cit. Turnebus, et versu seq. *lustrabit*. — *Ingens*,

Crura : quis Eleas potior lustravit arenas?
 Ne tamen hoc attingat opus ; jactantior illi 505
 Virtus , quam silvas , durumque lacesse Martem.
 Nec sævos miratur equos terrena Syene.
 Scilicet et Parthis inter sua mollia rura
 Mansit honor ; veniat Caudini saxa Taburni ,
 Garganumve trucem , aut Ligurinas desuper Alpes , 510
 Ante opus excussis cadet unguibus ; et tamen illi
 Est animus , fingetque meas se jussus in artes.
 Sed juxta vitium posuit Deus : at tibi contra
 Callæcis lustratur equis scruposa Pyrene ;
 Non tamen Hispano Martem tentare minacem 515
 Ausim. Murcibii vix ora tenacia ferro
 Concedunt : at tota levi Nasamonia *virga*
 Fingit equos. Pisis Numidæ solvere *jugales* ,

ut v. 68, elatus incedet, et crura altius tollet et explicabit. — *Quis magis in curriculo Olympico laudatus est?*

507. Burmannus præfert *miretur*. — *Lego miretur. Nec miretur adeo terrena Syene equos suos, quamvis sævos, qui tantum in campestribus et planis locis, sicut et Parthi mollibus in pratis suis, valent. — Terrena est campestris, non scruposa. Liv. l. XXXIII, c. 17, « campus terrenus omnis, operique facilis ».*

509. *Veniant Johns. — Veniat, quamvis Parthis dixerit: ἀκατάλληλα* Gratio non insolens. Ed. — *Taburnus* mons Campaniæ, aut potius Samnitum, ut Vibio et Vlitio placet, ubi et Caudium ac Caudinæ furculæ, Romanorum ignominia insignes. — *Garganus*, mons Calabriæ. — *Trucem* pro aspero et horrido. — *Ante opus*, antequam finem attingat venationis, *excussis*, extritis vel elisis inter silices unguis, cadet.

513. *Deus*, natura. Horat. Carm. I, 18, 3, « Siccis omnia nam dura deus proposuit. — *Tibi* communicationi servit, ut apud Calpurn. VII, 34 : *at contra aio tibi*, montes Pyrenæos equo Hispano sine offensa percurri.

514. Posset et *legi lustratur*, Burm. — *Callæcis*, Hispanis nempe e Galæcia ; nunc *Gallegos*. Ed.

516. Forte an *Murcinni*, vel *Myrcinii*, Vlit. An *Marrubii*? Burm. — *Murcibii* nomen populi incognitum. — *Tenacia* sunt pertinacia et reluctantia, ut *equum contra sua vincula tenacem* dixit Ovid. Am. III, 4, 13.

517. *Aut tota*, Gr. P. B. Lacunam, quæ hic in codice erat, supplevit Vlitius.

518. *Fingit*, idem est quod *flectit*. — *Fingit* pro moderatur, etiam Horat. Epist. I, 2, v. 64. F.D. — *Solvere jugales* ineptum putat Burmannus. Ergo versum sic format : *Fingit equos Pisæ Numidæ solertia*

Audax et patiens operum genus : ille vigebit
 Centum actus spatiis, atque eluctabitur iram. 520
 Nec magni cultus; sterilis quodcumque remisit
 Terrā, fuit, tenuesque sitim producere rivi.
 Sic et Strymonio facilis tutela Bisaltæ;
 Possent Ætnæas utinam se ferre per arces,
 Qui ludus Siculis: quid tum, si turpia colla, 525
 Aut tenuis dorso curvatur spina? per illos
 Cantatus Graiis Agragas, victæque fragosum
 Nebroden liquere feræ. O quantus in armis
 Ille meis, cujus dociles pecuaria fœtus

nudos. — Pisa urbs Elidis, ad quam ludi Olympici celebrati. Versus ipse explicari nequit, quia mutilus. — *Centum spatiis*, ἑκατοβολικῶς, ut Virg. Georg. III, 18. — Unumquodque certamen septem spatiis constabat, et toto die non plura quam XXV decertari poterant. Hæc venia poetæ datur. ED.—*Eluctabitur iram*, h. e. ardorem atque incitationem, quamvis magnam, perferet et superabit.

522. *Terra sui, tenuesque sitis producere rivi*, A. Gr. P. B. — Ferri potest vulgata lectio *terra sui*, hoc sensu: *Quodcumque sui proventus*, vel de se, sponte sua, *terra sterilis remisit*, temere et remisse edidit, supple, hoc ei sufficit. Sic Ovid. Met. I, 604, dicit, *nebulae humenti tellure remitti*. Tum *rivi tenues sitim producere* sunt haustus aquæ exigui, qui sitim non exstinguere, sed producere tantum, vel differre, valeat.

524. *Possent atque meas utinam se ferre per arces*, conj. Vlit. *Ætnæas per arces* citavit Cluver. in Sicil. idque probant Johns. et Burm. — Quamvis hic per Ætnæas arces venari Siculos dicat, minus tamen frequens nec prospera per Ætnam

venatio fuisse videtur; quod *Ætnæus venator* proverbio dictus est, cujus cassa et inutilis est venatio, quod proverbium e Plutarcho producit et explicat Cælius Rhodiginus, lib. XXVI, cap. 20. ED. — *Possent utinam Bisaltæ* vel Thracii tam facile montes superare, quam equi Siculi. Conf. Oppian. Cyneg. I, 272. — *Ludus* de re facili vel ludicra.

526. *Tenuis dorso spina* in vitio habetur: nam alias, ut a Virgil. Georg. III, 87, *duplex per lumbos spina* laudatur in equis, Xenophonti et Polluci ὄσφις διπλῆ. — *Per illos*, vel propter ejus generis equos celebratus admodum Graiis est *Agragas*, mons et urbs Siciliæ, qui Maroni, Æn. III, 704, *magnanimum generator equorum* dicitur. In *Graiis* respicit maxime Pindarum.

528. *Nebrodes*, a νεβρός, hinnulus, mons Siciliæ, ob damarum copiam, quæ in eo reperiuntur, vocatus, de quo Strabo, lib. VI. — *Nebroden* St. Gr. — *O quantus*, quam exercitatus et celebris est *ille Agragas* vel *Nebrodes in armis meis*, h. e. venatu, ubi eximia sunt *pecuaria*, quæ *dociles* ad venatum

Sufficient! quis Chaonias contendere contra
 Ausit, vix merita quas signat Achaia palma!
 Spadices vix Pellæi valuere Cerauni,
 Et tibi devotæ magnum pecuaria Cyrrhæ,
 Phœbe, decus, nostras agere in sacraria tensas.
 Venanti melius pugnat color: optima nigri
Crura illi, badiosque legunt *in pectore crines*,
 Et quorum fessas imitantur terga favillas.
O quantum Italiae, sic Dii voluere, parentes

536

535

fetus, pullos, *sufficient*, præbent. Vid. Virg. Georg. III, 65. — *Quis ausit*, vel audeat contendere contra, conferre cum eis equas *Chaonias* vel *Epiroticas*, quas *Achaia palma vix merita signat*, quibus Achaia in ludis suis palmas et victorias tribuit, quas vix meruerunt. Perperam editores *quis* acceperunt pro *quibus*. His verbis poeta videtur Siculis equis principatum in venando deferre.

532. *Spadices*, equi phoeniceï coloris (de quo Gell. II, 26), *Pellæi Cerauni*, qui de Cerauno monte Macedonico, vel ex ipsa Macedonia, sunt, et *pecuaria*, quæ *magnum decus Cyrrhæ tibi*, *Phœbe*, *devotæ* sunt; h. e. equi Phocenses, *vix valnere nostras tensas agere in sacraria*, vix idonei sunt exercendæ venationi. — *Tensæ* sunt sacra vehicula. Ut *sacra* et *mysteria* sæpe pro arcanis interioribus artium ponuntur, ita et *sacraria* possunt, quemadmodum et *adyta*. Proprie Virgil. Georg. III, 533, dixit *ductos alta ad donaria currus*.

535. Ego hæc vix intelligo, nec, quomodo color pugnet venanti, capio. Forte, *Venanti niveus pugnat color*. Burm. — *Venanti m. p. c.* Obscura hæc, ut reliqua fere om-

nia, quia hinc sunt. Interim sic intelligo: Qui *melius venatur* equus, huic plerumque deterior est *color*, qui quasi *pugnare* et contradicere ejus virtuti videtur. Vel: ab equi virtute venandi plerumque dissidet ejus *color*. Hinc nigros optimos declarat, sicut Virgil. Georg. III, 82 damnat albos.

536. *Crura illi*. Ita supplevit vulgatam Vlitius, ut aliquis sensus sit. Malim tamen: *optima nigris Crura pilis*, vel *optima nigri crura pili*. Laudantur enim Badii, qui etiam nunc dicuntur *Gallis bais* et *Italis baji*. Ed. — *Badii* dicuntur fusi vel spadices. Vid. not. 82, p. 439, tom. I, Virgil. edit. nostræ. Ed.

537. *Fessæ favillæ* sunt collapsæ et resolutæ in cineres. Igitur cinereum colorem describit. — Hæc et quæ sequuntur, literarum formis distincta supplevit Vlitius. Ed.

538. *Italicæ* Vlitius in comment. interpolavit. — *Italicæ parentes*, *Italicæ* matres. Equas videtur intelligere; quippe eodem encomio Italianam Maro ornat Georg. II, 145. — *Terras omni usu præcepimus* videtur esse prævertimus, superavimus: quidquid aliarum terrarum proprium est, id commercio, solertia, experientia, usu fecimus nostrum,

*Præstant, et terras omni præcepimus usu;
Nostraque non segnis illustrat prata juventus.* 540

Nonnulla erosa penitus legi non potuerunt in illo unico hujus et sequentis poemati exemplari Longobardicis literis scripto.

atque iis præripuimus, vel potius primi cepimus, uti explicat Brouckhusius in hoc Propertii IV, 2, 11. *Seu quia vertentis fructum præcepimus anni, Vertumni rursus creditur esse sacrum.* ED. — Videtur hoc voluisse significare, importatis aliarum terrarum equis et equabus Italiae submissis, nobilissima Italiae pecuaria facta esse, atque inde occasione ab hoc genere sumpta tales Italia laudes adjunxisse, quales fere Plinius, lib. III, c. 5, s. 6, exponit: « Italia omnium terrarum alma eadem et parens, numine

Deum electa, quæ sparsa congregaret imperia, ritusque molliret, et tot populorum discordes ferasque linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia, breviterque una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret ». His ipsis laudibus finisse poeta Cynegeticon, ut Plinius opus suum, videtur, et pauci adeo periisse versus. Neque igitur verba: *Nostraque quam pernix*, etc. quæ et Johnsonius edidit, quibus ultimum versum supplevit Vlitius, satis apta loco et sententiæ auctoris videntur.

EXCURSUS I

AD GRATIUM, v. 63.

.....Illi aggeribus tentare superbis
Ire freta, et matres ausi tractare Deorum, etc.

EXEMPLO Semideum, h. e. Gigantum et heroum, docet, quantum referat in venatu, non solis viribus, sed dolo et consilio uti. Illi, inquit, suis viribus fisi, cælum et mare tentare, matresque adeo Deorum appetere ausi sunt, sed feras aggressi magno subinde damno suo experti sunt, quam vana vis esset sine arte ea, qua nunc ipse venatores instruo. Semideum et heroum ætas venationibus celebris est, et bene Burmannus huc traxit versum Rutilii, Itiner. I, 365:

Sæcula Semideum, ferrati nescia Martis,
Ferro crudeles sustinere feras.

Varie autem loci hujus, qui in nullo veterum exemplarium integer et sanus exstat, emendationem tentarunt docti viri. Mihi optima, immo necessaria, videtur illa, quam Johnsonius amplexus est, qua *cælum* legatur pro *illi*, totus autem locus ita constituendus:

Nonne vides, veterum quos prodit fabula rerum,
Semidei, cælum aggeribus tentare superbis,
Ire freta, et matres ausi tractare Deorum,
Quam magna mercede meo sine munere silvas
Impulerint.

Ut necessariam hanc, certe contexto maxime congruentem emendationem agnoscamus, cogitandum est, argumentum a poeta pro necessitate artis venatoriæ ex eo duci, quod Semidei de tribus partibus universi, cælo, mari et terra, movere quidem et vincere, ubi sola vis sufficiebat, cælum

et mare potuerint; in tertia parte, h. e. in terra et silvis, ubi contra feras pugnandum erat, nihil valuerint sine arte. Oppositio hæc partium et regionum, in eaque sita vis argumenti, statim docet, pro vitioso *illi aggeribus* nihil aliud posse vel debere substitui quam *cælum aggeribus*: etenim *aggeribus superbis* quid aliud Semidei *tentasse* dicantur, quam *cælum*? quod illi montibus congestis, tanquam aggeribus munitis, oppugnasse narrantur. Severus in Ætna, v. 48: *Construitur magnis ad prælia montibus agger.* Nec aliter auctor Herculis OEtæi, chor. 1: *Qui vastus Briareus, qui tumidus Gyges Supra Thessalicos constitit aggeres.* Plura notavit ad h. l. Vlitius. Verbum *tentare* fere semper de cælo usurpant. Ovidius, Art. II, 37: *Restat iter cæli, cælum tentabimus ire.* Horatius non semel: Carm. I, 28, 5, *Aeris tentasse domos*; Carm. III, 2, 22, *Cælum, negata tentat iter via*; Epist. I, 17, 34, *Attingit solium Jovis, et cælestia tentat.* Nemesianus etiam v. 35, *Phaetonta male tentantem ardua mundi* appellat. Alios Gratius dicit ausos esse *ire freta*: quæ locutio bene latina est, et ad scripturam veterum librorum proxime accedit. Sic plane Ovidius, Her. VII, 39:

Aut mare, quale vides agitari nunc quoque ventis,
Quod tamen adversis fluctibus ire paras.

Plura exempla ad hunc locum Heinsius dat, quibus adjungo Statium, Silv. I, 1, 83: *Tentasses, me non audente, profundos Ire lacus.* Similiter Cicero de Fin. II, 34: *Quum Xerxes Hellesponto juncto, Athoque perfosso, maria ambulavisset, terram navigasset*; et apud Virgilium, *rate currinus æquor.* Vlitius iis Gratii verbis respici putat Argonautas, et, quæ principio Valer. Flaccus dicit, *prima Deum magnis freta pervia nautis.* Atque ex his Idmon, Apollinis filius, in Mariandynis apud Lycum regem, quum in venatum exisset, ab apro percussus interiit, ut Hyginus, fab. 14 et 18, et Ovid. in Ibi, v. 506, refert. Sed mihi Gratius eos maxime innuere videtur, qui simul matres Deorum tractare ausi sunt. In his præcipue est Orion, quem Apollodorus, lib. I, p. 10, et Scholiastes Araçi ad Phænom. v. 323, ex Hesiodo

refert, vasta corporis magnitudine præditum, dono Neptuni patris, potuisse pedibus ire per mare. Unde Virgilius, *Æn.* X, 763:

.....Quam magnus Orion,
 Quum pedes incedit mediis per maxima Nerei
 Stagna, viam scindens, humero supereminet undas.

Atque hic inter prisci ævi venatores celebris, quum Dianam violare ausus esset, inter venandum a scorpione ab illa immisso, vel, ut alii volunt, sagittis ejus interemptus est. Unde Horatio, *Carm.* III, 4, 71, dicitur *integræ tentator Orion Dianæ* (1). E gigantibus etiam Tityus, Terræ filius, dicitur Latonam de stupro appellasse; ob quod facinus ab Apolline sagittis interfectus est, teste Apollodoro, lib. I, p. 10. De Ixione, idem in Junone auso, et propterea in rota constricto apud Inferos, Tibullus, lib. I, 3, 73:

Illic Junonem tentare Ixionis ausi
 Versantur celeri noxia membra rota.

Flagitium in Deas commissum, quod alii verbo *tentare* designant, Noster per *tractare* exprimit, idque de ludificatione et tactu impudico intelligendum, quo sensu est apud Plaut. *Mil.* II, 6, 30 (2), ut *contractare* apud Sueton. *Domit.* 1. *Matres Deorum* poetico more dicuntur pro Deabus, ut *matres, nurus*, alias poni pro quibusque feminis solent (3).

(1) Tradit quoque Aratus in *Phænomenis*, interprete Cicerone, v. 675, *Orion manibus violasse Dianam.* ED.

(2) *Tum quod tractavisti hospitam.....ante aedes meas;* et idem, eadem scena, *Tractant et ludificant ingenuam et liberam.* ED.

(3) *Cælestum matres* vocat Ovid. *Fast.* lib. IV, 423. Hic apponamus denique locum Apollodori, qui sententiam Gratii apprime declarat, atque docet eos, qui matres ausi tractare Deorum sunt, pœnas audaciæ suæ ex Imperitia venandi in ipso venatu subiisse. Sic enim ille *Bibliothecæ* lib. I, c. 7, s. 4, de Aloidis loquens, postquam dixerat eos montibus exaggeratis cælum conscendere ausos esse: Ἐμνῶντο δὲ, Ἐρισάλτας μὲν Ἦραν· ἦτος δὲ Ἄρτεμιν... Ἄνεϊς δὲ τοὺς Ἄλωσιδας ἐν Νάξῳ Ἄρτεμις δὲ ἀπάτης· ἀλλάξασα γὰρ τὴν ἰδίαν εἰς ἑλαφόν, διὰ μίσου ἐπέδησαν· αἱ δὲ βουλόμεναι εὐστοχῆσαι τὸ θηρίον, ἐφ' ἑαυτοὺς ἠκόντισαν. ED.

EXCURSUS II

AD GRATIUM, v. 103.

Dercylon : haud illo quisquam se justior egit, etc.

MIRUM est, Dercylon illum Arcada a nemine alio Cyneticorum scriptore memorari, quum Xenophon quidem longum ordinem primorum vetustiorumque venatorum recenseat, Oppianus autem, Cyneg. II, 24, retium et laqueorum inventorem, quem hic Dercylon esse dicit Gratius, diserte nominet Hippolytum. Burmannus quidem suspicatur Dercyliden Laconem indicari, multis egregie factis in bello Peloponnesiaco clarum. Quem quia Xenophon dicit *ἄνδρα μάλα μηχανικόν*, Athenæus vero *πανούργον καὶ θηριώδη*, putat hæc Burmannus optime convenire in virum artis venatoriæ peritissimum. Ego vero hæc parum sufficere arbitror ad designandum retium inventorem, quem Gratius non Dercyliden, sed Dercylon nominat, a quo fortasse orti Dercylidæ. Et quæ hic de Dercyli justitia et pietate in Deos dicuntur, vix cadere videntur in hominem *πανούργον* et *θηριώδη*. Quæ Gratius de eo prædicat, virum aliquem ex heroicis temporibus, et bello Peloponnesiaco vetustiore indicare videntur. Et retium pedicarumque usum, cujus inventor Dercylus dicitur, diu ante hæc tempora fuisse cognitum, certo certius constat. Si auctorem instrumenti venatici liceret ex ætate, qua Dercylides floruit, sumere, forte majore jure Dercylus historicus posset intelligi, qui, si Dercylum excipias, quem Æschines, Orat. de fals. leg. in legatis ad Philippum de pace nominat, fere unus ex veteri memoria nomen a Gratio proditum gerit; cujus quidem ætas, per se incerta, nihil impediet, quominus æqualis Thucydidi aut Xenophonti credatur. Scripta autem ejus, a Plutarcho, Athe-

næo, Clemente Alex. et aliis laudata, ut Satyrica, libri de lapidibus, res Ætolicæ, libri de montibus, et alia, quæ recenset Vossius de Hist. Græc. lib. III, p. 354, sunt sane ejusmodi, ut scriptorem varia præditum scientia facile probent etiam rei venaticæ studiosum fuisse, eamque fortasse libro aliquo explicasse. Et Gratii verba ita possunt accipi, ut Dercylum non primum inventorem retium, sed auctorem, qui usum eorum, immo omnem artem et dolum venationis, primus scripto docuerit, indicent. Fortasse memoratus liber Dercyli de rebus Ætolicis ille ipse est, quo artem illam apparatusque venandi exposuit: nam ex Ætolia maxime ortum esse usum retium et laqueorum, persuadere possit *Ætolarum plagarum* appellatio, qua Horatius utitur Epist. I, 18, 46: neque ad ejus rationem declarandam sufficere videntur, qui ab interpretibus huc advocari solent, Meleager et aper Calydonius, cujus in venatione parum artis et industriæ, neque adeo plagarum usum repertum esse, quum mythographorum de ea narratio, tum ipse Gratius supra v. 67 exemplo Ancaei docet (1). Sed quando aliis Ætoliæ rebus merito accensenda est retium et reliquæ artis venatoriæ inventio, quis plane neget in hac exponenda etiam versatum esse Dercylum de rebus Ætolicis scribentem, atque hunc adeo Dercylum esse a Gratio laudatum? Verum,

(1) Sed quæ nunc de plagis Ætolis et de artis venatoriæ inventione rebus Ætolicis accensenda refero, haud parum confirmari videntur insigni illa Ætolorum, quæ a Veteribus laudatur, jaculandi peritia, et jaculi, quod Ætolicum vocabatur, celeritate. Ostendit hoc ex allegatis Homeri et Euripidis locis Ez. Spanhemius, in epist. ad L. Begerum, quam hic suis Observationibus in numismata quædam antiqua adjunxit, Colon. Brand. 1691. Dercylo Gratius hoc etiam meritum assignat v. 108, quod primus venabula valido dente, et moris, sive furcis instruxerit. Quum hoc inventum hastilis venatorii apprime conveniat reliquo Ætolorum studio jaculandi venandique, Dercylus haud dubie, si res Ætolicas scripsit, referre inter eas jaculorum Ætolicorum formam et usum debuit, atque in his occasionem habuit de venabulo apud eos invento et ad feras excipiendas instructo loquendi. Quamobrem parum a vero abluere videtur, Dercylum, qui de rebus Ætolicis scripsit, eum ipsum esse a Gratio laudatum. F. D.

uti jam dixi, pleraque alia, quæ Gratius de Dercylo prædicat, ita sunt comparata, ut cogant eum mythicis et antiquioribus temporibus accensere. Ubi sane perquam mirum est, neminem ejus nominis inter primos artium inventores reperiri; et fere eo inclinat animus, ut illud cognomentum vetusti alicujus venatoris existimemus, aliis scriptoribus minus usurpatum. Dercylus enim fortasse a *δέριος* et *ὄλη* dictus est veterum heroum aliquis venationi deditus, quasi lustrans silvas et tesqua ferarum. Aristæum, Apollinis et Cyrenes filium, ob pecoris pascendi venandique curam, Nomium et Agreum appellatum esse, memorant Pindarus, Pyth. IX; Apollonius, Argon. II, 500, et Diod. Siculus, IV, 83. Quid, si hic etiam Dercyli nomen gesserit? Non spernenda omnino conjectura est Casp. Barthii, voluisse Gratum hoc loco Aristæum ignotiore nomine indicare. Vix credibile est, tanta laude celebratum et Diis æquatum virum non nominari inter Veteres, nisi nomen ejus sub alio notiore lateat. Et quæ Gratius de Dercylo prædicat, fere omnia conveniunt Aristæo. *Arcadium magistrum* et *memoranda* ejus *inventæ* laudat Virgilius, Georg. IV, 283, qui eodem quo Gratius modo, meritum ejus celebraturus, v. 315 exclamat:

Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingressus hominum experientia cepit?
Pastor Aristæus, etc.

Cultor nemorum pro Aristæo dicitur Georg. I, 14, quod elogium ipsum nomen Dercyli est. Justitia, pietas et divina mens, quam Dercylo adscribit Noster, non dubium est, quin conveniat Aristæo, quem ob multa merita generi humano præstita in numerum Deorum receptum ferunt. Venationis autem eam partem, quæ retibus ponendis et dolis feras capit, diserte Aristæo inventam tribuit Nonnus Dionys. lib. V, p. 154:

Καὶ δολίης διδάσκει πολύπλοκα δίχτυα τέχνης,
Καὶ σταλίμων τύπον ὀρθόν (1).

(1) Disertius adhuc testimonium est Plutarchi in Erotico, p. 35, t. IX Operum edit. Lips. qui refert Aristæum primum pedicas feris posuisse,

EXCURSUS III

AD GRATIUM, v. 215.

Hagnon Astylides, etc.

HAGNON ille Astylides æque obscurus et ignotus aliis est, ac Dercylus supra memoratus. Oppianus sane alium, qui canibus ad venandum primus usus sit, nominat Pollucem, Cyneg. lib. II, 18. Hagnii, Hagniæ, Hagnodori in scriptoribus Græcis occurrunt, non Hagnones, et propterea hunc Gratii Vlitius suspicatur fuisse Tiphynos patrem, quem Hagnium nominat Apollodorus, lib. I, p. 42, sicut ipsum Tiphyn Bœotium facit Hyginus, fab. 14. Mihi fere idem de nomine Hagnonis statuendum videtur, quod supra de illo Dercyli opinabar, appellativum magis, quam proprium fuisse, quo ipsum inventum viri, quisquis ille fuerit, significare voluerint. Hesychius indicat ἀγνεῖν Cretes dicere pro ἀγειν. ὁ ἀγνῶν igitur idem fuerit qui κωνηγός, et ipsum illud, quod Grattius de eo prædicat, nomen ejus interpretari videtur: nam eum primum fuisse dicit, qui canem in silvis ageret venandi causa. Aspiratio a quibusdam apponi ei nomini solebat, ut fiebat in aliis, e. c. Hammon, Hanno. Idem ergo nomen fuisse puto Agnonum, qui plurimi memorantur inter Græcos. Agnon, Niciæ filius, dux copiarum bello Peloponnesiaco, passim a Thucydide memoratur, obiterque a Plutarcho in Pericle, p. 655, edit. Reisk. Alius, Teius, Alexandri M. præfectus, aureis clavis crepidas suffigebat, ut scribit Plinius, lib. XXXIII, c. 3, 14, et Ælianus, V. H. IX, 3. Agnonem quemdam scriptorem citat Plu-

ideoque ei vota facere solere, qui lupis aut ursis, foveis actis aut laqueis positis, insidiantur: Εὐχονται δ' Ἀρισταίῳ δολοῦντες ὀρύγμασι καὶ βρόχαις λύκους καὶ ἄρκτους, ὅς πρῶτος θήρεσσιν ἐπέξε ποδάγρας. Εἰδ.

tarchus, de solert. animal. f. 908; alium, rhetorem, qui Rhetorices accusationem scripsit, Quintilianus, lib. II, c. 17. Alius denique Agnon est, de quo Isæus, Oratione super Nicostrati hæreditate, agit. Recentiores hi omnes videntur principe illo *κυνυσίας* Hagnone, neque dubitandum puto, ab hoc antiquiore, qui primus id nomen a venatu acceperat, id propagatum deinde ad alios, quasi proprium, fuisse, sicut a Dercylo, antiquo silvarum lustratore, alii multi deinceps Dercylidæ nominati. *Astylidæ* quidem cognomen additum Astyli filium indicat, sed et Astyli diversorum temporum memorantur, quandoquidem Astylus augur inter Centauros est, apud Ovid. Metam. XII, 308; alius athleta Crotone ortus, qui tribus Olympicis vicit, apud Pausan. in Eliac. c. 13; alius denique Philippi et Alexandri ætate imperator Arcadum, apud Dinarchum, Orat. contra Demosth. p. 15, edit. Reisk. Reliquum hoc est, ut statuamus, fuisse Hagnonem Gratii ex obscura et mythica ætate, qui pro ruditate antiquorum temporum ex levi artis invento sibi et cani suo Glympico, quocum venari erat solitus, nomen et famam quæsierit. Ipsum canis nomen curiose servatum satis illam vetustam ætatem indicat, e qua Orthrus Geryonis, Mæra Icarii, Lælaps Cephalæ, Argus Ulyssis dignus memoria est habitus, de quibus aliisque pluribus agit Pollux, lib. V, c. 5, 39 seqq. Postquam hæc scripseram, incidit versus Propertii, lib. II, Eleg. 8, v. 21, unde suspicabar, si forte legendum in Gratio sit *Bæotius Hæmon*. Sed huic Hæmoni, Creontis Thebani filio, an conveniant, quæ Gratius de Hagnone memorat, de eo videndum amplius.

EXCURSUS IV

AD GRATIUM, v. 311.

Tollit se ratio, et vitiis adeuntibus obstat.

Hæc illa est, Pharios quæ fregit noxia reges, etc.

FLUCTUANT admodum interpretes in lectione hujus versus constituenda, quum pro *adeuntibus* alius *abeuntibus*, alius *subeuntibus*, alius *obstat*, alius *abstat* velit: sed vix quidquam definiri potest, nisi prioris hemistichii sensus declaratus sit. *Tollit se ratio* notare potest, effert, tollit se et objicit contra istam luxuriam sana ratio, eamque abominatur et refutat, ut alias *stat contra* dicitur. Pers. Sat. V, 96, *Stat ratio contra*; et Martial. I, 54, 12, *Stat contra dicitque tibi tua pagina, fur es*. Hoc sensu quin verba totius versus retineri possint, uti jacent, non est dubium. Sed hac ratione non satis cohæret cum præcedente, cui magis declarando hic positus videtur: vult enim ostendere poeta, nimia indulgentia gulæ et luxuria, peste illa humani generis, quum sensus humani debilitentur, ipsum usum sanæ rationis exstingui, atque hinc omnium generum vitiis viam aperiri; quod deinde præcipuarum gentium exemplis approbat. Quod quum ita sit, *tollit se ratio* vix aliud potest significare, quam *tollitur, aufert se*, expugnatur et expellitur. Tum vero patet, cum Johnsonio legendum esse: *vitiis adeuntibus abstat*, i. e. absistit, aufugit, quod locum dare vitiis cogitur. Hoc verbo rursus usus est Noster, v. 353: *licet alti vulneris oræ Abstiterint*, ubi præteritum more Gratii positum pro præsentis *abstent*. Cæterum pulcherrima æque ac amœnissima digressio poetæ est, qua luxuriam regnis et populis perniciosam, et contra frugalitatem salutarem, lectis ex historia exemplis demonstrat. Approbat sane ea re ingenium et artificium optimorum poetarum non extremum, quo tenorem argumenti

varietate aliqua distinguere, rebus jejunis abstergere tædium, et exilibus addere honorem et ornatum student. Jam aliquoties hoc tentatum a Gratio vidimus, ut quum ignorantiam artis et armorum tractandorum inscitiam in venatu plurimis antiquitatis ultimæ heroibus exitio fuisse ostenderet, v. 62 seqq. quum præclara in arte venandi inventa Dercyli et Hagnonis laudaret, v. 95, et v. 213 seq. quum denique cursum vestigantis canis cum quadriga Thesalica in curriculo Isthmico compararet, v. 227, ut alia nunc ejusdem amœnitatis exempla taceam. Nulla vero totius carminis luculentior, nec magis apta et tempestiva mihi visa est hac de regnis luxuria pereuntibus digressionem. Ipse expertus dico, quum hactenus feturam et educationem canum longa oratione expositam legens quodam fastidio affici, et cum humilitate argumenti ipse deprimi animo viderer, hac excursionem me quodammodo recreatum esse. Sed possit aliquis in magno Gratii vitio ponere, quod ab ignobili adeo humilique materia, qualis est illa nutriendorum et educandorum canum, ad regum solia et regnorum populorumque conversiones transierit. Possit, inquam, eum admissi parenthesis in oratione accusare, quo rebus exilibus et abjectis intempestiva rerum sublimium comparatione dignitatem quæsierit ultra modum, et simile ejus factum illi inepti causidici existimare, quem Martialis, lib. VI, 19, ridicule narrat, quum de tribus capellis furto ablati dicendum esset, orationem ad *Cannas Mithridaticumque bellum, et perjuriam Punici furoris, et Syllas Mariosque Mutiosque transtulisse*. Quid enim contemptius haberi potest illis cibariis, quæ canibus alendis, quantumvis copiose, præbentur? quid contra lautius et splendidius regum et imperatorum cœnis? Quam ineptum igitur hoc lectori videatur, quod se a maza illa facili, quam cani præbere jubet poeta, mox ad regum mensas, ad vina Marcotica, ad divitias Lydiæ, et auriferos fluvios translatum videat. Sed non una ratio est, qua poeta iudici non iniquo nec imperito excusetur. Primo enim, quæ contempta haberi ab aliis poterat nutritio canum, a qua digressio fit, poetæ tamen videri non debuit, qui de vena-

tione universe, cujus vel præcipuum munus est bonos canes alere, scribendum suscepit. Et si poetarum vel mos est vel officium, ut de re, quam carmine tractare instituerunt, licet forte exili, amplissimas quasque cogitationes concipiant, studiumque ejus bene tractandæ quocumque modo inflamment, ut eam rite exponere et exornare possint; sane nec Gratio potest vitio verti, si arte venandi proposita de canibus eorumque nutritione speciosius sentire et loqui voluit. Et quidem hoc loco, ubi digressionem utitur poeta, non ipsos canes eorumque pulmenta cum regum cœnis et divitiis comparat; sed communis locus est, in quem excurrit, de luxuria vel gulæ intemperantia, animalibus æque ac hominibus exitiosa, frugalitate vero utili. Quam quum commendare maxime vellet etiam in canibus alendis, non indecens nec ineptum ad rem augendam erat, ad ornandam vero inprimis venustum, exemplis hominum vel luxuria pereuntium, vel crescentium parcimonia maxime illustribus uti. Nunquam hoc illicitum et indecens bonis poetis visum est, quo luculentius docerent, parva magnis componere, atque hoc ipsum spectasse Gratum, magnarum rerum imagine proposita, ipse postea profitetur, v. 326:

Scilicet exiguis magna sub imagine rebus
 Prospicies, quæ sit ratio, et quo fine regenda.

Saltem in hoc genere Gratius summos poetas, quos imitaretur, auctores habuit, qui minutis exilibusque rebus ut majorem gratiam et honorem concilient, non verentur eas cum maximis excellentissimisque conferre. Horatius, Art. poet. v. 63, postquam monuit sermonem usu et ætate multum immutari, et alia vocabula interire, alia amissa revocari, declarat hanc mutabilitatem maximarum rerum interitu et immutatione, quando vel mare terræ immissum immanibus aggeribus oclusum est, vel paludes ingentes in agros versæ, vel fluvii cursus mutatus est:

Debemur morti nos nostraque; sive receptus
 Terra Neptunus classes aquilonibus arcet, etc.

Quo loco parenthysum offendere putavit Blondellus,

comparat. Pindari et Hor. pag. 353. Pulchrius exemplum suppeditavit Virgilius, cujus liber IV Georgicorum quantam venustatem habet, quod apum velut quamdam rempublicam descripsit! Idem quum inventorem apum et mellificii ostensurus in Aristæi fabulam excurrit, pulcherrimæ digressionis exemplum præbuit Gratio, ut eadem ratione Dercyli et Hagnonis merita celebraret. Maxime vero hic observandus est locus Georg. III, 526, ubi Maro, deploratis boum morbis, simplicem eorum victum cum hominum luxuria confert:

.....atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repostæ:
Frondebis et victa pascuntur simplicis herbæ.

Quem locum sine dubio ante oculos habuit Gratius, eumque exprimere voluit. Quin simili digressionem pari in argumento subinde usus est Oppianus, eo præsertim loco, ubi descripta piscis, quem νυκτερίδα, vespertilionem, vocat, immani voracitate, convertitur ad genus humanum, eique gulæ intemperantiam exprobrat, commendat frugalitatem, Ha-lient. lib. II, 217:

Κλῦτε γοναὶ μερέπων, οἷον τέλος ἀφραδίῃσι
λαμάργοις, ἔσον ἀλγος ἀθηραγίησιν ὀπηθεῖ. κ. τ. λ.

EXCURSUS V

AD GRATIUM, v. 402.

.....Collaribus ergo
Sunt qui lucifugæ cristas inducere melis
Jussere.

COLLARIBUS, id est cingulo circa collum canis, ex corio firmo, ut describit Varro de R. R. lib. II, c. 9, de villaticis agens: *Ne vulnerentur a bestiis, imponuntur his collaria, quæ vocantur millum, i. e. cingulum circa collum ex corio firmo cum clavulis capitatis; quæ intra capita insuitur pellis mollis, ne noceat collo duritia ferri.* Huic usui igitur pellem melinam, e qua et galeas sibi conficiebant venatores (vid. v. 340), præcipue adhibitam, probabile est: nam et apud Varronem in vulgatis legitur: *collaria, quæ vocantur mælium.* Hic vero apud Gratium an *cristæ melis* notare possint ejus pellem, ut statuere Vlitius videtur (quanquam nullus interpretum id vocabuli satis explicare audet), merito dubito. Ob difficilem explicatum ejus vocis Burmannus tentat, an legi possit *costas* pro exuviis; Scaliger autem *crustas* maluit. Sed et istud vocabulum vix aliquo loco pro pelle positum reperiatur, et *crustæ vestes* quæ Cod. Theod. lib. XV, tit. 7, l. 11, occurrunt, quasque Gothofredus exponit variegatas vel purpura mixtas, huc applicari non possunt. Accedit, quod Gratius non nude præcipit, collaria ex pelle melis conficienda, sed his aliquid inducendum, addendum, vel includendum, quod valeat ad amoliendos morbos. Itaque sic statuo, *cristam* gallinacei significari, cui vis magica tribuatur, et verba *lucifugæ melis* referenda ad τὰ *collaribus*, ut his tantum collaria ex pelle melis confecta describantur. Ab gallis multa remedia morborum petiit vetus superstitio. Exta gallorum et fibras, ut opimas victimas,

Diis acceperissimas esse tradit Plinius, lib. X, c. 21. Æsculapio gallum solvebant, qui convaluissent, et pro avertendis morbis cristam galli Laribus oblatam esse clare testatur Juvenalis, Sat. XIII, 232 :

.....pecudem spondere sacello
Balantem, et Laribus cristam promittere galli
Non audent.

Cristam galli contritam efficaciter imponi cani, morso ab alio rabioso, scribit Plinius, lib. XXIX, c. 5, s. 32. Jam quod valere ad morbos avertendos, inprimisque mederi credebatur morsui venenato, id facile credas, collari insertum, pro phylacterio ejusdem habitum. *Cristas* autem nude dicit, quamvis gallinacei intelligat, quia hujus avis præcipue dicuntur cristæ, unde cristatæ aves galli Martiali, lib. XIV, 223. Vix crediderim alia ratione melius expediri Gratii locum posse. De *mele* dictum est ad vers. 340. *Lucifuga* dicitur, quod hoc animal noctu maxime grassatur. *Inducere* valet insuere, vel includere. Et sic corrigere volebat ipse Vlitius.

EXCURSUS VI

AD GRATIUM, v. 430-34.

Est in Trinacria specus ingens rupe, etc.

Dicit in Ætna monte, quæ est Trinacria rupe, esse specum ingentem, multa ambage et flexibus introrsum versis, quam vallum quoddam montium, instar mœnium, cingat, et cujus e faucibus, alias flammam ejiçientibus, amnes aquæ erumpant. Hanc omnium consensu dici Vulcani domum (*Gratius Vulcani condicta domus*), sive ædem ibi positam,

sive ipsam *Ætnæ* specum intelligas, quam subter, si quis ire audeat, apparere illi loco depresso lacum vel stagnum venis olei vivi madens. Rem mirabilem nemo ita, ut *Gratius*, descripsit. Solus, qui cum eo conveniat, est locus *Æliani*, de *Animal.* lib. XI, cap. 3 : Ἐν Αἴγνῃ δὲ ἄρα τῇ Σικελικῇ Ἡφαίστου τιμᾶται νεὼς, καὶ ἔστι περίβολα, καὶ δένδρα ἰσρά, καὶ πῦρ ἄσβεστόν τε καὶ ἀκοίμητον. *Cæteri* scriptores haud pauci, quos *Vlitius* ad hunc locum nominavit, mentionem injiciunt lacus sive fontis bituminosi, *Asphaltitæ* similis, cui injecta supernatant, sed in regione *Aragantina*, ab *Ætna* haud paulum remota, collocant. Ex his *Aristotelis* locum, de *mirab. auscult.* ad fin. obscurum *Gratii* versum 432 illustrare jussimus, quo memoratur, juxta hunc fontem olei esse aliquam petram, sponte natam, e qua æstivis caloribus flamma exsiliat, hieme autem aquæ frigidissimæ vorago effundatur. De eodem miraculo sermonem esse *Gratio* et cæteris, vix dubium est, sed varietates, quibus illi dissident inter se, nunc conferre et conciliare non licet.

EXCURSUS VII

AD GRATIUM, v. 483, SEQ.

Idcirco aeriis molimur compita lucis.

IN compitis sacra annua Præstitibus Laribus fiebant a rusticis, pro felici anni proventu, quæ describuntur ab *Ovid.* *Fast.* V, 130 seqq.; ludi item *Baccho* celebrati, de quibus *Calpurn.* *Ecl.* IV, 126. Similiter venatores talia sacra instituerunt *Dianæ* in lucis, ubi feriatos dies a venatione agebant, sacrificiis lustrabant omne instrumentum venatorium, coronabant canes, et pro annuo venationis proventu reddebant honores. Hæc sacra *Dianæ* describit hoc loco *Gra-*

tius ad versum usque 492 : neque enim decebat rei venaticæ scriptorem hoc peculiare venatorum sacrum relinquere indictum. Præter hunc mentionem ejus fecit Statius, *Silv.* III, 1, 55 seq. et conf. Turnebus, *Advers.* VII, 26. Fiebant autem vel incipiebant hæc sacra Idibus Augusti, quas propterea Statius l. c. *Hecateias Idus* vocat, et Martial. XII, 68 : *Augustis redit Idibus Diana*. Conferendus etiam hic Festi locus : *Servorum dies festus vulgo existimatur Idibus Augusti, quod eo die Servius Tullius, natus serva, ædem Dianæ dedicaverit in Aventino; cujus tutelæ sunt cervi, a quorum celeritate fugitivos vocent cervos*. Locus sacrorum erant compita in lucis, præcipue in nemore Aricino, Dianæ sacro. Ergo *compita*, ait Gratius, *molimur in lucis aeriis vel altis*, h. e. excisis arboribus diversa interstitia et vias, ad unum locum, quo compitum fit, coeuntes efficimus. Hoc deinde vocat *medii discrimen luci*, v. 486. Ad ritus ejus sacri præcipuos, hoc loco memoratos, pertinent *faces* in lucum Dianæ delatæ. *Spicatæ* sunt incisæ ad spici formam, ut explicat Servius ad illa Georg. I, 292, *ferroque faces inspiciat acuto*. *Sistimus ad nemora alta*, h. e. currendo perferimus et statuimus : sic enim vota solvebant Dianæ, ut facibus delatis ardentibus lucum illustrarent. Docet Propertius, II, 32, 10 :

Quam videt accensis devotam currere tædis
In nemus, et Triviæ lumina ferre Deæ.

Idem probat Ovidius, *Fast.* III, 270. Hinc *faces* a Nostro dicuntur *sacrum Dianæ*, quod iis deferendis Dianæ cultus constabat. Diffiteri tamen non possum, mihi hoc ad *spicatas faces* appositum *sacrum* valde alienum et a vitiosa lectione ortum videri, et, quod Turnebus l. c. nullam factæ emendationis mentionem injiciens, tanquam ipse in suo codice sic legerit, citat, *sacrum ad nemorale Dianæ*, tam congruum verborum contextui, tam etiam respondens vulgatæ lectionis literis est, ut, si ipse in uno veterum exemplarium legissem, illico putassem in textum recipiendum. Nam ut Gratius hoc loco de sacro Dianæ in nemore Aricino celebrato agit, et, quæ huc pertinent, omnia nemorensia vel

nemoralia ab antiquis vocari solent, ut Diana, Aricia, nemorensis, rex vel sacerdos nemorensis, ita ad sacrum ipsum proprio nomine designandum, vix dubitare possum, Grattium hoc loco scripsisse *sacrum ad nemorale*, sicut *templum nemorale Dianæ* vocat Ovidius, Art. Am. lib. I, 259. Porro hoc in sacro *catuli solito velantur honore*, h. e. ornantur floribus vel vittis, quasi emeriti et officio bene functi. Sic enim Statius l. c.

.....Ipsa coronat
Emeritos Diana canes, et spicula tergit,
Et tutas sinit esse feras.

Scilicet et boves coronatos diebus feriatis esse, indicat Tibullus, lib. II, 1, 8. Et in Vestæ sacro asinos coronatos, qui molas egerant, Propertius significat, lib. IV, 1, 21, et Naso, Fast. VI, 311. Cæteros ritus ejus sacri nemoralis in annotatione reliqua ad poetam persequemur.

M. AURELII OLYMPII

NEMESIANI

POETÆ CARTHAGINIENSIS

CYNEGETICON

SIVE DE VENATIONE LIB. I

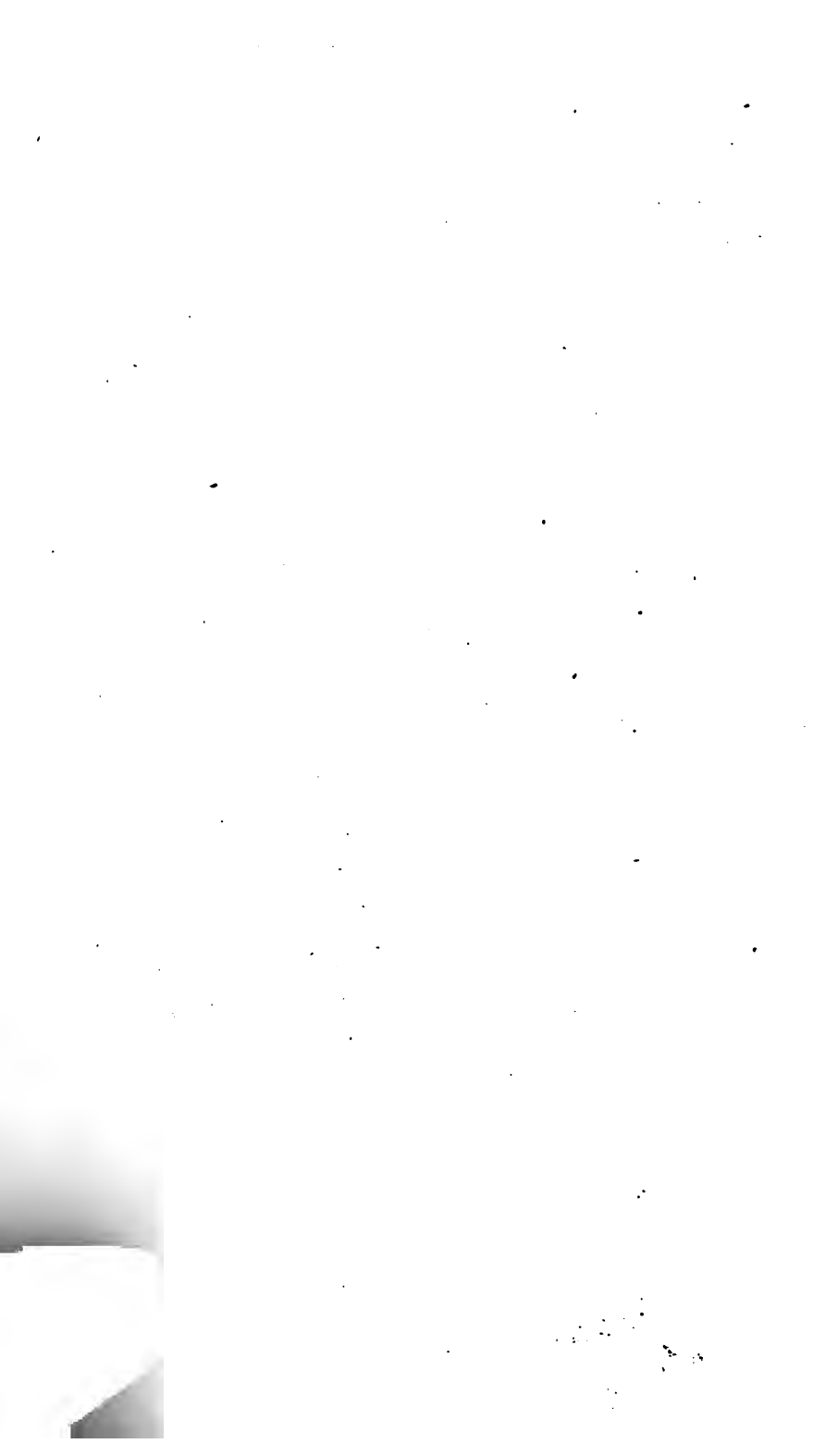
ACCEDUNT

NEMESIANI FRAGMENTA DUO

ITEM

**SELECTA QUÆDAM MARTIALIS, AUSONII,
PAULINI, ET ALIORUM CARMINA**

DE AUCUPIO

DE NEMESIANO

ELOGIA AUCTORUM AC JUDICIA.

I. FL. VOPISCUS, IN NUMERIANO.

V_{ERST} autem talis fuisse prædicatur, ut omnes poetas sui temporis vicerit : nam et cum Olympio Nemesiano contendit, qui ἀλιευτικά, κυνηγετικά, et ναυτικά scripsit; quique omnibus coloniis (coronis *Casaub.*) illustratus emicuit (1).

II. AUSONIUS IN GRAT. ACT. PRO CONS. CAP. XXVII.

Mirabamur poetam, qui infrenos dixerat Numidas; et alterum qui ita collegerat, ut diceret, in equitando verbera et præcepta esse fugæ, et præcepta sistendi (2).

III. HINCMARUS REMENSIS ARCHIEPISCOPUS, QUI VIXIT SUB CAROLO CALVO, IN LIBRO ADVERSUS HINCMARUM LAUDUNENSEM.

Aliter respondere non potui, nisi ut venatores feræ lustra sequentes agere, auditu et lectione puer scholarius,

(1) Quæ male ad Nemesianum putat Vlitius referri. ED.

(2) Poeta, quem hoc loco Ausonius meminit infrenos Numidas dixisse, est Virgilius, *Æn.* lib. IV, vers. 41, *Et Numidæ infreni cingunt et inhospita Syrtis.* Sed alter poeta, qui verbera fugæ pariter et sistendi præcepta dixerit, manifeste est Nemesianus, qui *Cyneg.* versu 268, de equo Mauro vel Numidico :

Verbera sunt præcepta fugæ, sunt verbera freni.

Cellarius ad verba *et alterum* fatetur : *hic ignoratur qui equos verberibus et incitari et retineri scripserat : neque alii interpretes locum poetæ quem respexerit Ausonius, indicare potuerunt.* ED.

in libro, qui inscribitur Cynegeticon Carthaginensis Aurelii, didici, hac illacque discurrendo, retrograda etiam vestigia repetendo, anfractus tuos vestigando, explicare stude-rem... *Et statim*: Quin potius tuam novam præsumptionem adiens,

.....Mille vias, hilaresque labores,
Discursusque citos, securi prælia ruris,

et sincero corde lites domesticas subire compellar.

IV. LACTANTIUS PLACIDUS AD PAPIN. STAT. THEB. LIB. V,
VERS. 389.

Abjunctis, quidam hyphen legunt divisis. Sic in Olympio, *abjungere luna junices*: cui contrarium est *conjungere* (1).

V. PETRUS CRINITUS, DE POETIS LATINIS, CAP. LXXXII.

Idem Nemesianus plura composuit: nam Cynegetica, Nautica, et Haliutica scripsit. Joannes Boccacius, vir, ut illa tempora tulerunt, haud omnino indoctus, citat Nemesiani poetæ versiculos, etc.

Versus isti Nemesiani, quos Crinitus a Boccacio citari ait, quinam et quo ex carmine essent, permagni referebat scire: sed eos, perlustratis, qui ad manus erant, Boccacii libris, hactenus quidem frustra quæsivi; unde suspicor, falsum fuisse Crinitum, et memorie errore lapsum.

VI. GYRALDUS, DE POETARUM HISTORIA, DIAL. IV.

Attulit annis superioribus ex Galliis Actius Sannazarus hujus Nemesiani Cynegeticorum fragmenta quædam, quæ

(1) Videntur hæc citari e Nemesiani quodam carmine deperdito: neque enim alius poeta Olympius ex antiquitate cognitus. Singulare et rarum in eo fragmento est, *lunæ junices* nominari, quum alii juvencas vel boves soleant, ut Ausonius, Epist. V, 1: «Tertia fissipedes renova-
vit luna juvencas». Ipsum hoc, quod lunæ boves tribuuntur, inventum sequioris ætatis poetarum est. Ovidius et alii antiquiores equos tribuunt. Alius Olympii poetæ locus citatur a Lact. ad Theb. II, 58, ubi dixerit, leonem, quem Hercules prostravit, e Luna ortum.

ille mihi, quum Neapoli essem, ostendit, in quibus fragmentis his versibus Nemesianus de Carino et Numeriano fratribus, Cari Imperatoris filiis, non invenuste meminit:

Mox vestros meliore lyra memorare triumphos
Accingar, divi fortissima pignora Cari.

VII. BORRICHIVS, DE POETIS LATINIS, DISS. II, § 45.

Non inficiandi nominis scriptor (Nemesianus), Afer gente, sed Afrorum pæne omnium dictione purissimus.

VIII. JO. PETR. LOTICHIUS, BIBLIOTHECÆ POET. P. II,
P. 71, DE NEMESIANO.

Diva dedit Nemesis vati cui nomen, is ipse
Propensa Nemesi carmina blanda canit.
Carthago patriam, tellus dat Romula laudem,
Quum Nemesi numeros implet amica Charis.

M. AURELII OLYMPII
NEMESIANI
POETÆ CARTHAGINIENSIS
CYNEGETICON.

ARGUMENTUM.

Diversum a Gratio institutum Nemesiani in Cynegetico scribendo esse videtur, et diversa utriusque libri dos. Ille universam venandi artem cum omni ejus apparatu, singularum partium generibus, formis, modo et usu, accurate exacteque descriptis, sed breviter et concise, uno libro complexus est. Hic sibi majus ampliusque opus proposuisse videtur: nam libro eo, qui exstat, tantum de apparatu venatico, canibus et equis alendis, et reliqua venationis suppellectile comparanda, idque fuse et copiose agit. Præterea instituit venandi rationem, quam Gratius summam perstrinxit, per partes et genera ferarum exponere, quæque adeo singulis capiendis artes et viæ, qui doli et labores adhibendi sint, ostendere. Hoc statim significare principio carminis videtur:

Venandi cano mille vias,

et a versu inde 50 sigillatim recenset feras, quarum capiendi rationem docere instituerit. Ipsam vero *κυνησίαν*, quæ primaria venationis pars, et a Gratio accurate pertractata est, eo libro quem habemus, non absolvit Nemesianus, sed promittere videtur, quum v. 237 ait:

Horum animos, mōresque simul, naresque sagaces
Mox referam; nunc omnis adhuc narranda suppellex
Venandi, etc.

Itaque quum hoc libro de venatico tantum apparatu loquatur, de ipsa ratione venandi nihil addat poeta, apparet, multo plura, quam hodie legimus, scripsisse, saltem concepisse Nemesianum, et pluribus libris totam ἔχυστικὴν et singularum ferarum capturam, fortasse etiam historiam animalium, quod Oppianus fecit, complexum esse. Tam longum opus a Nemesiano institutum si meminimus, excusari facile poterit longum et pro mensura libri, ut nunc superest, enorme proœmium, quod centum plus minus versus absumit ante, quam ad ipsam venationem perveniatur. Minus in eo excusandum videtur, quod pro commendatione novæ, quam suscipiat, materiæ, a versu 15 in recensionem fere omnium fabularum, in quibus veteres poetæ elaborarint, ita excurrit, ut vix modum teneat. Quanquam fecisse hoc exemplo Virgiliti inductus videtur, qui Georg. III, v. 4,

..... Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras? etc.

si quis tamen utriusque locos conferre velit, facile in Virgilio prudentissimam moderationem, in Nemesiano affectatæ doctrinæ intempestivam ostentationem agnoscet (1). Altera proœmii pars in laude Cæsarum, filiorum Cari Imperatoris, quibus opus suum dedicat, versatur, quæ sane dignitatis plena est. Ipsam tractationem incipit versu 103 a cura canum, quorum optimorum patrias et habitum describit, feturam deinde et ætatem maris in venerem permittendi; mox de catulorum præstantiorum delectu, de educatione et moderanda sagina, denique de exercitatione eorum ad tentamenta venationis agit. Pergit ad morbos canum nocentiores, scabiem præsertim et rabiem, quorum curam et medelam ostendit. Dehinc transit ad præcipiendum cultum equorum a versu 240. Ex his generosiores primo notat Cappadoces, eorumque formam, habitum et mores designat; deinde Hispanos laudat, Mauros, et Mazaces propter insignem velocitatem. Mox præcipit de pabulo equis præbendo,

(1) Sed propius vero est, voluisse Lucilium Juniozem imitari, qui in Ætne initio v. 9 seqq. non multo minorem veterum fabularum recensionem profert. Idem facit Manilius, Astron. initio lib. III. Ed.

purgatione, missione sanguinis et reliqua cura. Quibus expositis reliquam venandi supellectilem breviter perstringit, casses et retia quomodo contexenda; item lineæ et formidines quarum ex avium pinnis optime conficiantur, edocet, et tandem tempus venationi maxime aptum designat. His monitis forte primum Cynegetici librum conclusit; reliqui desiderantur.

M. AURELII OLYMPII

NEMESIANI

POETÆ CARTHAGINIENSIS

CYNEGETICON.

VENANDI cano mille vias; hilaresque labores,
Discursusque citos, securi prœlia ruris,
Pandimus. Aonio jam nunc mihi pectus ab œstro
Æstuat; ingentes Helicon jubet ire per agros;
Castaliusque mihi nova pocula fontis alumno

5

1. *Mille vias*, h. e. multiplicem rationem venandi, vestigatione, indagine, vi, dolo capiendi feras, ostendam. — *Cane*, quod Gronovius conjicit, vix admitto: neque enim *κυνησιῶν* tota est venatio, nec mille ejus viæ possunt dici. — Rejeci quidem lectionem Gronovii et Johnsonii *Venandi cane*, sed re accuratius pensitata nunc illam repetere et restituere velim; quippe et ingratam numeri diversitatem *cano* et *pandimus* tollit, et clare confirmatur versu 50, ubi æque discursus citos cum *cane venatico* jungit: « totisque citi *discurrimus arvis*, Et varias cupimus facili *cane* sumere prædas ». ED. — *Hilares labores*, ut Gratius, versu 1, cecinit *lætas venantibus artes*.

2. *Discursus citos* declarat ipse Nemes. v. 49. — *Prœlia* intelligit ferarum, quæ sola habet *rus*, cæ-

tera *securum*, litibus et curis usque vacuum.

3. *Pandimur* G. et B. — Variatio numeri, quæ est in *cano* et *pandimus*, ne melioribus quidem auctoribus ignota, facile excusatur a Vlit. et Burm. — *œstro*, poetico furore.

4. *Ingentes, Helicon, juvat ire* conj. Vlit. — *Helicon* pro Musis. Stadius, Theb. I, 3: *Pierius menti calor incidit: unde jubetis Ire, Deæ?*

5. *Castalique* conj. Pith. *Fontis alumnus*, sc. Apollo, vult Vlit. — *Castalius* nomen est fontis, ut Blandusia apud Horatium. Vult tamen hic Vlitius adjectivum esse et legi *alumnus*. Sed Hygin. fab. 178: *ad Castalium venit, quem draco Martis filius custodiebat*. ED. — *Nova pocula Ingerit*. Novum mihi studium, novum argumentum carmiuis suggerit Castalius alumno.

Ingèrit, et late campos metatur apertos;
 Imponitque jugum vati, retinetque corymbis
 Implicitum, ducitque per avia, qua sola nunquam
 Trita rotis : juvat aurato procedere curru,
 Et parere Deo; virides en ire per herbas 10
 Imperat; intacto premimus vestigia musco.
 Et quamvis cursus se ostendat tramite noto,
 Obvia Calliope, facies insistere prato
 Complacito, rudibus qua luceat orbita sulcis.
 Nam quis non Nioben numeroso funere mœstam 15

6. *Metitur* mavult Vlit. — *Late campos metatur apertos*; hic magnum opus designat.

7. *Imponitque jugum*, cogit et regit. Ovid. Her. IX, 6. — *Corymbis* vel hederis implicari omnia dicuntur, quæ Bacchi sunt, ad vim ejus arcanam indicandam. Vid. Ovid. Met. III, 664, seq. Claud. IV, Cons. Hon. 607. Igitur et poetæ Baccho sacri; Prop. II, 23. Est hoc totum exordium indiscreta congeries imaginum.

8. Imitatur hic Lucretium, I, 924, et Virgil. Georg. III, 291. — Ita et Oppian. Cyneg. I, 10: Ἐγρετο, καὶ τρηγείαν ἐπιστείθωμεν ἀταρπὸν, Τὴν μερόπων οὐπὼ τις ἔη; ἐπάτησεν ἀοιδάϊς. Quum tamen utrumque Gratius anticipaverit. Ed.

9. *Currum* tribuentes sibi poetæ orationem poeticam et numerosam indicant. Hinc *Pierii currus* Claudiano, de Laud. Stil. I, 23, *quadrigæ poeticæ* Ciceroni ad Quint. fratrem, Epist. II, 15. — *Aurato* ad splendorem et ornatum orationis poeticæ spectat. — Videtur hic phrases et similitudines a certamine curuli sumere, quia fortassis hoc carmen in agone vel certamine poetarum recitatum est, in quo et Noster Olym-

pius aliquoties coronatus est. Ed.

10. *Virides herbæ* et *intactus muscus*, quæ nullo sunt vestigio trita. Sic plane Propert. III, 3, 26: *Qua nova muscoso semita facta solo*. Idem *intactam viam* dicit, III, 1, 18. — Similis sententia Horat. Epist. I, 19, 21: *Libera per vacuum posui vestigia princeps*; *Non aliena meo pressi pede*. Ed.

12. Hic versus in antiquis exempl. post v. 23 legebatur. Pithœus in hunc locum reduxit approbantibus cunctis. Omitit *se* Vlit. — *Quamvis* nota aliqua via, et trita materia offerat se, tu tamen obvia et auxilians Calliope, fac me insistere prato complacito, ut in hoc etiam semita facta appareat.

13. *Facile est insist.* dedit Vlit.

14. *Quo luc.* suadet Vlit. — *Lucere* de via usurpavit, ut Propert. II, 11, 17: *Ante pedes cæcis lucebat semita nobis*. Ed. — *Rudes sulci* sunt primi, recenter facti, ut rudimenta sunt initia rerum. — Hinc vers. Barthius totum delendum censet. Schmidius in edit. sua Nemesiani aliter distinguit: « Et quamvis cursus offendant, tramite noto Obvia Calliope, facies », etc. Ed.

15. De Niobe notissima fabula ex

Jam cecinit? quis non Semelen, ignemque jugalem
 Letalemque simul, novit de pellicis astu?
 Quis magno recreata tacet cunabula Baccho?
 Ut pater omnipotens maternos reddere menses
 Dignatus, justi complevit tempora partus? 20
 Sunt qui sacrilego rorantes sanguine thyrsos
 (Nota nimis) dixisse velint, qui vincula Dirces,
 Pisæique tori legem, Danaïque cruentum
 Imperium, sponsasque truces sub fœdere primo,
 Dulcia funereis mutant gaudia tædis. 25
 Biblidos indictum nulli scelus; impia Myrrhae
 Connubia, et sævo violatum crimine patrem
 Novimus, utque Arabum fugiens quum carperet arva,

Ovid. Metamorph. lib. VI, v. 148.

16. *Ignem jugalem letal. simul*, ignem fulminis, qui nuptias simul et necem Semelæ conciliabat. Vid. Ovid. Met. III, 292, seq.

17. *Pellicis æstu*, id est, Semeles ardore, conj. Burman. — *Pellicem* Junonem dicit, quomodo et auctor carm. de laud. Herc. 47. — Particula *de* abundat: nihil est quam *pellicis astu*. Ed.

18. *Recreata cunab.* renovatam genituram Bacchi. Quippe *paterno insuitur femori*; *maternaque tempora complet*: Ovid. l. c. 312. *Maternos reddere menses* sumpsit a Statio, Th. VII, 166. — Dicit Barthius in vetere libro legi: *maternis addere menses dignatus*, maternis mensibus quos Jupiter interruperat suo in femore concluso Baccho addere dignatus est. Ed.

21. *Sacrilego sanguine*, eorum, qui sacra Bacchi aspernantes thyrsis contrucidati sunt a Bacchantibus. Ovid. Met. III, 701, seq.

22. *Duxisse G.* et B. — *Vincula Dirces*, quibus alligatam tauro intere-

merunt Amphion et Zethus, ob vexatam a Dirce matrem suam Antiopeam. Hygin. fab. 7 et 8; Propert. III, 15, 38.

23. *Pisæi tori legem*, sc. conditionem dicit, quam proposuit Oenomaus, Pisæ rex, prociis Hippodamiæ filiæ, ut, qui se cursu vinceret, eam duceret, victus interficeretur. Hygin. fab. 84.

24. *Imperium cruentum*, quo Danaus quinquaginta filiabus imperavit, sponso suos prima nocte omnes necare. Vid. Ovid. Her. XIV; Apollod. lib. II, p. m. 63. — *Fœdus*, concubitus. Sic Ovid. Her. IV, 147.

26. *Indictum omnes libri. Inductum* B. edit. — *Biblidos scelus*; quæ Cauni fratris concubitus, *Myrrhæ*, quæ patris appetivit. Vid. Ovid. Met. IX, 453, et X, 465.

27. *Sævum* id crimen, quod castitatem simul et pietatem summaque jura violabat. — *Fædo* vult Vlit. Ed.

28. *Arabum*. Vid. Ovid. Met. X, 478, *Palmiferos Arabas*, *Panchæaque rura reliquit*. Ed.

Ivit in arboreas frondes, animamque virentem.
 Sunt qui squamosi referant fera sibila Cadmi, 30
 Stellatumque oculis custodem virginis Ius,
 Herculeosque velint semper numerare labores,
 Miratumque rudes se tollere Terea pinnas
 Post epulas, Philomela, tuas : sunt ardua mundi
 Qui male tentantem curru Phaethonta loquantur, 35
 Exstinctasque canant emisso fulmine flammæ,
 Fumantemque Padum, Cygnum, plumamque senilem,
 Et flentes semper germani funere silvas.
 Tantalidum casus, et sparsas sanguine mensas,
 Condentemque caput visis Titana Mycenis, 40
 Horrendasque vices generis dixere priores.

29. *Ivit*, mutata est in arborem myrrham.—*Ire et abire* pro *mutari* in dicere solent poetæ. Stat. Theb. VI, 234 : *putres jam Mulciber ibat In cineres*. Ov. Met. IV, 656 : *Jam barba comæque In silvas abeunt*. Idem Met. I, 236 : *In villos abeunt vestes, in crura lacerti*. Ed. — *Anima virens* est ipsa arbor, cujus vigor in viriditate est. Sic Manil. V, 212, *sanguinem virentem* nemori et herbis tribuit.

30. *Sibila Cadmi* in serpentem conversi. Ovid. Met. IV, 576.

31. *Custodem virg. Ius*, in vaccam mutatæ, Argum dicit, *stellatum*, i. e. valde oculatum, a crebris cæli stellis epitheton. Vid. Ovid. Met. I, 664. *Inociduis stellatum visibus* dicit Stat. Theb. VI, 227.

33. *Mirenturque rudes sustollere Terea pinnas*, velit Burmannus. — Fabulam *Terei* in epopem versi habes apud Ovid. Met. VI, 673. — *Rudes pinne* sunt novæ, primæ, inexpertæ. Vid. v. 14.

35. *Ardua mundi, cælum, male tentantem*, i. e. suo periculo conantem ascendere. Vid. quæ diximus

ad Grat. 63. *Ardentem cum mundo Phaethonta* Jupiter fulmine in Padum præcipitans exstinxit.

36. *E misso* A. St. Gr. — In hoc aspexit Ovidium : *Compescuit ignibus ignes*. Metamorph. loco infra v. 37, citato. Ed.

37. *Cygnum* A. — *Amissum* Cygnus Phaethonta dolens in olorem, et Heliades sorores, in arbores vertuntur, quæ pro lacrymis electra stillant. Vid. Ovid. Met. II, 311, seq. et Virgil. Æn. X, 192, *Cygnum ait Canentem molli pluma duxisse senectam*.

38. *In funere vel funera* volebat Heins.

39. *Tantalidarum et Pelopidarum* gens casibus horrendis, et sceleribus infamis. Eo pertinet Pelops, Tantalii filius, a patre Diis appositus epulo, cœna Thyestea et propter eam sol aversus, stuprum Clytemnestræ, cædes Agamemnonis et Ægisthi, et Orestis casus, et alia poetis tritissima.

41. *Prioris omnes, sed priores* cum Heinsio legit Burm.

Colchidos iratæ sacris imbuta venenis
 Munera non canimus, pulchræque incendia Glaucæ,
 Non crinem Nisi, non sævæ pocula Circes,
 Nec nocturna pie furantem busta sororem. 45
 Hæc jam magnorum præcepit copia vatium,
 Omnis et antiqui vulgata est fabula sæcli.
 Nos saltus, viridesque plagas, camposque patentés
 Scrutamur, totisque citi discurrimus arvis,
 Et varias cupimus-facili cane sumere prædas; 50
 Nos timidos lepores, imbelles figere damas,
 Audacesque lupos, vulpem captare dolosam
 Gaudemus; nos flumineas errare per umbras
 Malumus, et placidis Ichneumona quærere ripis,
 Inter arundineas segetes, felemque minacem 55

42. *Colchidos*, Medææ, munera venenis sacris, i. e. magico ritu confectis, imbuta, Glaucæ, Jasoni marito suo nubenti, missa, quibus acceptis ipsa et tota regia conflagravit. Narrat Hygin. fab. 25, et Apollod. I, p. 56.

44. *Crinem Nisi*, regis Megaræ, fatalem abscondit Scylla filia, eoque patriam Minoi prodidit. Ovid. Met. VIII, 85; Apollod. III, 204. De poculis Circes, quibus illa homines mutavit in pecudes, res nota ex Homero.

45. Sororem Polynicis Antigonem intelligit, quæ fratris, singulari certamine interempti, cadaver, contra Creontis mandatum, noctu furata sepelivit. Hyg. fab. 72; Apollod. lib. VI, s. 7. Hoc est argumentum Antigonæ Sophoclis.

46. *Præcepit*, olim tractavit, præoccupavit. Ed.

48. *Virides plagas*, prata viridantia.

49. *Scrutamur*, lustramus, per-

vagamur. Claud. Gild. versu 357, *juga rimari canibus Getula*.

50. *Facili cane*, i. e. docili, veloci, tractabili, ut apud Grat. v. 160. — *Sumere prædas* est capere. Vid. infra, v. 191, et 199. Calpurn. Ecl. XI, 59: *sic olim gaudia sumet*.

54. *Ichneumon*, qui mus Ægypti vel Pharaonis, et forma ictidis esse dicitur, in densis arundinetis habitat vel umbris flumineis, ad ripas Nili: has *placidas* vocat, propter Nili placide alluentis undas. — Vult *placidis* Barthius, quia delectatur Ichneumon aquis. Ed. — De Ichneumone plura habet Plin. VIII, 25; Ælian. de Anim. VIII, 25; Oppian. Cyneg. III, 407. — Plinius eum inter feles recenset: *Crocodilo animal infensissimum*. Vid. Salmas. Plin. Exerc. Ed.

55. *Melenque* Heins. malebat. — *Segetes*, καταχρηστικῶς quia arundines crescunt more segetis. Ed. — *Felem* agrestem intelligit, cujus magna et minax ferocia est.

Arboris in trunco longis præfigere telis,
 Implicitumque sinu spinosi corporis erem
 Ferre domum; talique placet dare lintea curæ;
 Dum non magnâ ratis vicinis sueta moveri
 Litoribus, tutosque sinus percurrere remis,
 Nunc primum dat vela Notis, portusque fideles
 Linquit, et Hadriacas audet tentare procellas.

60

Mox vestros meliore lyra memorare triumphos
 Accingar, divi fortissima pignora Cari,
 Atque canam nostrum geminis sub finibus orbis

65

56. *Præfigere* mavult Johns. — *Præfigere* est adverso in capite vel fronte *figere*.

57. *Eres* nomen est animalis pel-
 le spinosa vel aculeata vestiti, quod
 postea ericius vel erinaceus dictum
 est, et suo ipsius sinu se convolvit.
 Nomen *Vlitius* quibusdam in locis
 Plauti exstare putat. — Hic forsân
 reponendum habemus *hærem* vel
herem. Nam, ut veteres libri, Lon-
 gobardica illa editio nullam omni-
 no literam diphthongum agnoscit
 neque adeo adspirativam illam in
 totis Calpurnio et Nemesiano re-
 præsentat. *Herem* videlicet dixerunt
 antiqui a $\chi\eta\rho$, $\chi\eta\rho\varsigma$, ut docuit Sal-
 masius. Ed. — Græcis $\epsilon\chi\eta\upsilon\varsigma$ dicitur.
 De eo Plin. VIII, 37; Opp.
 Cyn. II, 598.

58. *Dare lintea*, i. e. velificari,
 tale studium persequi. — *Talique*
cymbæ vult Heinsius. Ed.

59. *Quum* mavult Johns. — Hac al-
 legoria, quæ quatuor versibus con-
 tinuatur, significat poeta, se a mi-
 noris argumenti carminibus, quibus
 hactenus adsueverit, nunc primum
 ad majora et ampliora transire.
 Ejusdem fere sententiæ est Clau-
 diani præfat. ad Rapt. Proserp. —

Præcipue respexisse videtur hunc
 locum Statii, Silv. IV, 4, 99: *stuc-
 tus an sueta minores Nosse ratis,
 nondum Ioniis tradenda periclis* Ed.

62. *Tranare proc.* G. — Sed ipse
 Barthius nihil mutandum censet.
 Claudian. loc. cit. *Mox longos ten-
 tare sinus.* Ed.

63. *Majore lyra* B. sed *meliore* jam
 legit Gyraldus in cod. Sannazari. —
Meliore lyra, poterat et *majore*, ut
 Horat. Carm. IV, 2, 33, *Concines
 majore poeta plectro Cæsarem.* — Sed
meliore insinuat felicius studium,
 prosperiorem famam, gratiam, di-
 gnitatem ex eo studio capiendam.
 Expressisse videtur Virgil. Georg.
 III, 46: *Mox tamen ardentes accin-
 gar dicere pugnas Cæsaris.* — Sic et
 auctor Culicis, v: 8: *Posterius gra-
 viore sono tibi Musa loquetur Nostra,
 dabunt quum securos mihi tempora
 fructus, Ut tibi digna tuo poliantur
 carmina sensu.* Ed.

64. Vid. Excursum primum ad
 calcem hujus libri.

65. *Gemini* malebat Heins. —
Nostrum litus, i. e. utriusque Oceani
 litora ad Orientem et Occidentem
 Romano imperio subjecta esse. —
Per fines malim intelligere extrema

Litus, et edomitas fraterno numine gentes,
 Quæ Rhenum Tigrimque bibunt, Ararisque remotum
 Principium, Nilique bibunt ab origine fontem.
 Nec taceam primum quæ nuper bella sub Arcto
 Felici, Carine, manu confeceris, ipso 70
 Pæne prior genitore Deo; utque intima frater
 Persidos, et veteres Babylonos ceperit arces,
 Ultus Romulei violata cacumina regni:
 Imbellemque fugam referam, clausasque pharetras
 Parthorum, laxosque arcus, et spicula nulla. 75

terre: nam cardines, quos Burmanus vult, solis cursus magis quam orbis fines sunt. Claud. in Eutrop. I, 395: et nostrum video, Germanice, Rhenum.

66. *Fraterno numine*, i. e. numine duorum fratrum Cæsarum: nam utriusque res gestas laudat deinceps, et versu 77 *bona numina terræ vocat*, ut numen Cæsareum de Carodixit Calpurnius, Ecl. IV, 132, et Ecl. VII, 76. Ed.

68. *Nilique colunt vel vident conj.* Johns. — *Vident* placet Burm.

69. *Nec taceam primum*, h. e. et primum quidem narrabo; nam *taceam* pro *tacebo* videtur positum ex more ætatis Aurelii, quæ miscere formas conjugationum in futuris solet: tale est hoc Calpurnii IV, 153, *tam; Melibæe, sonent*, pro *sonabunt*: ad quem locum plura. — *Sub Arcto*, quod *confecerit Carinus*, bellum intelligo Sarmaticum, quod a Probo apparatus Carus magna ex parte profligavit; sed nuntiatio Persarum tumultu ad Orientem profectus, Carino haud dubie, cui Gallias, Italiam et Illyricum regendas commiserat, conficiendum reliquit. Vid. Vopisc. c. 8; Eutrop. IX, 18.

71. *Pæne prior*, i. e. pæne præferendus patri Divo. — *Deus* quidem h. l. Carus vocatur, ut defunctus et Divus; sed idem nomen etiam vivo datum, notamus ad Calpurn. Ecl. I et IV. — *Elisionem τού ο* neglexit; quod innumeris Virgilii et optimorum poetarum exemplis facile confirmatur, quæ plurima affert Barthius ad Calp. Ecl. V, 12. Ed.

72. *Intima Persidos* nominat, quia, Mesopotamia capta, Ctesiphontem usque pervenit Carus, cujus hic gesta Numeriano tribuuntur per adulationem. Vid. Vopisc. et Aurel. Vict. Schott. c. 38. — *Veteres*. Arcem enim rex antiquissimus Belus condidit. Vid. Eutrop. Ed.

73. Per *cacumina regni Rom.* intelligit fastigium et majestatem imperii Rom. quam Parthi sæpe Romanos lacescendo violaverant.

74. *Imbellem fugam Parthorum* vocat, quando non, ut alias, fugiendo pugnant, retro missis sagittis, sed vere fugiunt victi. — *Clausæ pharetræ*, unde nullæ ad pugnandum sagittæ promuntur. — *Laxosque arcus*, quiescentes, pacis causa. — *Spicula nulla*, quorum nullus est usus, nulla fiducia. — Gronovius

Hæc vobis nostræ libabunt carmina Musæ,
 Quum primum vultus sacros, bona numina terræ,
 Contigerit vidisse mihi : jam gaudia nota
 Temporis impatiens sensus, spretorque morarum
 Præsumit; videorque mihi jam cernere fratrum 80
 Augustos habitus, Romam, clarumque senatum,
 Et fidos ad bella duces, et milite multo
 Agmina, queis fortes animat devotio mentes.
 Aurea purpureo longe radiantia velo
 Signa micant, sinuatque truces levis aura dracones. 85
 Tu modo, quæ saltus placidos silvasque pererras,

putat Nemesianum ob oculos habuisse Stat. Silv. IV, 4, 30', *Et sonites operit pharetras arcumque retendit Parthus*. ED.—*Spicula muta* G. et B. *Muta* quoque e vet. cod. legit Gronovius Diatr. in Stat. c. 41, et exponit *quiescentia*, quæ non per ærem arcu impulsa strident. ED.

76. *Nobis* priores editi. — *Libabunt*, offerent, sacrabunt; a sacrificiis sumptum. — *Tenue libamen Musæ* dicit Ausonius, Mosell. versu 444. ED.

77. *Vultus sacros*, ut v. 81 *augustus habitus*; conf. Calpurn. VII, 76, seqq.

78. *Vota* G. et *voto* B. cui assentit Burm.

80. *Præsumit*, i. e. quasi præsentia sibi sistit, et percipit quæ novit futura: hinc recte se habet *gaudia nota*, nec mutandum in *voto*.

81. *Patrumque* Barthio amicus quidam subjiciebat. — Describit hic poeta pompam et splendorem Cæsarium in Urbem ingredientium, comitante Senatu et exercitu, quæ ita fingit animo, ut tanquam oculis cernere videatur.

83. Paulo aliter, quam antiqui-

tus, *devotio* et devotus ætate Nemesiani dicebatur de fide militum et ministrorum, a sacramento Imperatori adstricta. — Lactantius Inst. div. V, 22, 17: « Deum ipse adversarios nomini suo excitat, non qui contra Deum ipsum pugnent, sed contra milites ejus, ut devotionem ac fidem suorum vel probet, vel corroboret ». ED.

85. *Dracones* erant a Trajani inde ætate signa cohortium militaria, qui rictu tantum argenteo, cæterum e pannis coriisve pictis facti, facile inflari vento et agitari poterant. Lips. de Mil. V, 5. Similiter descriptos habes apud Claud. tert. Cons. Hon. v. 138; et de his fuse Sidon. Apoll. Panegy. Majoriani.

86. *Placitos* malebat Heins. — Invocat nunc poeta, ad argumentum accedens, Dianam, quæ venationi præest, ut Gratius et Oppianus faciunt. Invocat autem sic, ut eam jubeat venatricis habitum sumere, h. e. venari secum, aut venanti sibi præesse. Habitum venantis amplius descriptum videas ab Opp. Cyneg. I, 91; Grat. vers. 338; Virg. Æn. I, 318.

Latonæ, Phœbe, magnum decus, eia age suetos
 Sume habitus, arcumque manu; pictamque pharetram
 Suspende ex humeris: sint aurea tela, sagittæ;
 Candida puniceis aptentur crura cothurnis; 90
 Sit chlamys aurato multum subtemine lusa,
 Corrugisque sinus; gemmatis balteus arctet
 Nexibus; implicitos cohibe diademate crines.
 Tecum Naiades faciles, viridique juventa
 Pubentes Dryades, Nymphæque, unde amnibus humor,
 Adsint, et docilis decantet Oreadas Echo. 96
 Duc age, Diva, tuum frondosa per avia vatem;
 Te sequimur: tu pande domos et lustra ferarum.

87. *Phœbe, Latonæ mag. d. edit. G.*

89. *Aurea*, quibus admirabilis vis inest, ut *aurea Mercurii talaria*, Virgil. *Æn.* IV, 240; *aureus ramus*, *Æn.* VI, 187.

90. *Cothurni* sunt calceamenta venatoria, quibus crura quoque vincuntur, notante Serv. ad Virg. *Æn.* I, 337. Hinc in ornatu Dianæ sunt: Virg. *Ecl.* VII, 32. — *Κρηπίδας* dat venanti Meleagro Philostratus Jun. *Ed.*

91. *Subtegmine* St. Gr. P. *Sub tegmine* citat Jul. Scalig. *Subtemine* B. — *Fusa* legit Spanh. ad Callim. hymn. in Dian. v. 11. — *Lusa*, Virg. *Georg.* II, 464, *Illusasque auro vestes*. *Ed.* — Vid. *Excursus secundum ad calcem hujus carminis*.

93. *Diadema* hic mera est fascia, quæ *implicitos*, plexos et subligatos crines *cohibet*, ne diffusi impedimento sint venanti. Alias venatrix apud Virg. *Æn.* I, 319, *dederatque comas diffundere ventis*, et apud Claud. de *Rapt. Pros.* II, 30, ipsa *Diana levibus projecerat auris Indociles errare comas*. Sed hic utraque oliatur.

94. *Nympharum* omnis generis Diana comitatu et choro gaudet, cum iisque venatur. Inde *χορηγίδας* dicuntur Callim. *Dian.* 13; et vid. Ovid. *Met.* II, 441. — *Faciles* epitheton ex Marone, *Ecl.* III, 9, et *Prop.* II, 25, 76. *Viridi juventa pubentes* Callim. v. 14 et 43, expressit *εὐνίτας τε παῖδας ἀμίτρος*, *novennes, juvenculas, et adhuc impubes*. Nempe ea ætate puellæ sunt lepidissimæ, nec amoribus aut curis tanguntur, quales maxime vult Diana.

95. Has nymphas speciatim *Hydriades* appellat Nonnus, lib. XLIII, *μίξατε Βάχχαις Ἰδριάδας*. *Nemes*. Virgil. alludit *Æn.* VIII, 71: *nymphæ, genus amnibus unde est*. *Ed.*

96. *Decantat Oreadas Echo*, h. e. frequentiam et strepitum circa Dianam resonans indicat, *Oreadum* maxime, quia in montibus et scopulis habitat Echo. Ovid. *Met.* III, 401; *Calpurn.* IV, 28.

98. *Tu Pande, tu doce* investigare domos, cubilia ferarum. Vid. *Grat.* 235. Sic *muris domos* Virgil. *Georg.* I, 182.

Huc igitur mecum, quisquis percussus amore
 Venandi, damnas lites, avidosque tumultus,
 Civilesque fugis strepitus, bellique fragores,
 Nec prædas avidus sectaris gurgite ponti.

100

Principio tibi cura canum non segnis ab anno
 Incipiat primo, quum Janus temporis auctor
 Pandit inocciduuum bisseis mensibus ævum.

105

Elige tunc cursu facilem, facilemque recursum,
 Seu Lacedæmonio natam, seu rure Molosso,
 Non humili de gente canem; sit cruribus altis,
 Sit rigidis, multamque gerat sub pectore lato,
 Costarum sub fine, decenter prona, carinam,
 Quæ sensim rursus sicca se colligat alvo,

110

99. *Hinc igitur* St. Gr. P. — *Huc igitur mecum*, scil. venias. Hortatur ad venationem, quam ab innoxia voluptate commendat, ut *securi prælia ruris*, versu 2.

100. *Rabidosque vel pavidosque* vult Vlit. *Pavidos* probat Burmann. — *Avidos* tumultus legendum censeo, et intelligo de tumultu et discursu negotiantium et lucra petentium in civitate.

102. *Avido s. gurgite pontum* G. hinc *prædans avido* B. *Avidus* edidit Vlit. *Avidus* præfert Burman. et intelligit de piratis. — *Nec prædas avid.* potest intelligi de piscatore, et de pirata; sed malo de mercatore, qui lucri causa mare navigat. Horat. Carm. I, 28, 18, *exitio est avidis mare navis*; conf. Tibull. Eleg. II, 3, 39.

103. *Ab anno primo*, h. e. ineunte: veris principio canes admittendos censet Varro, R. R. II, 9.

104. *Cum sanus temp.* A. St. Gr. *Janus* Pith. recte. — *Quum Janus*. Sequitur in hoc Xenophont. c. XX.

Σκυλακίειν δεῖ αὐτὰς ἐπανέντας τῶν πόνων τοῦ χαϊμῶνος, ἵνα ἔχουσαι τὴν ἡσυχίαν πρὸς τὸ ἴαρον ἐπάγωνται τὴν φύσιν γενναίαν. Sed reliqui id in ver fere protrahunt. Varro, lib. II, de R. R. c. IX. Ed. — *Janus temporis auctor*, quia ab eo anni procedunt.

105. Editt. ante Pithæum divisim exhibent *in occiduuum*, male. — *Pandit*, incipit, *inocciduuum*, semper revolutum in orbem suum.

106. *Facilem*, i. e. promptam et obtemperantem, quæ ad jussum venatoris et intendat cursum et revocet, quæ norit hortamina vocis, ut infra v. 196.

109. *Multam carinam*, i. e. amplam et profundam costarum compagem, qualis est forma carinæ navis, a qua pectus animalium *carinatum* dicit Plin. XI, 37, 82. Oppian. exprimit Cyn. I, 408, *πλευρῶν ἐπιχάρσια τὰρσά*. — *Costarum sub fine*, i. e. ubi desinit costarum series, ad armos. — *Decenter prona*, *gracefully sloping*, exponit Johnson. i. e. *baisant avec grace*. Ed. — *Sicca*

Renibus ampla satis validis, diductaque coxas,
 Cuique nimis molles fluitent in cursibus aures.
 Huic parilem submitte marem, sic omnia magnum,
 Dum superant vires, dum læto flore juvenus, 115
 Corporis et venis primævi sanguis abundat:
 Namque graves morbi subeunt, segnisque senectus;
 Invalidamque dabunt non firmo robore prolem.
 Sed diversa magis feturæ convenit ætas.
 Tu, bis vicenis plenum jam mensibus, acrem 120
 In venerem permitte marem; sit femina, binos
 Quæ tulerit soles: hæc optima cura jugandis.
 Sed non Spartanos tantum, tantumve Molossos
 Pascendum catulos; divisa Britannia mittit

alvus, macra et gracilis, se colligat, sensim contrahatur. Brevius hæc omnia, nec minus expresse Grat. 271.

112. *Renibus* pro lumbis dicitur sequior latinitas. Opp. Cyn. I, 409: Οσφύς ὑσάρχοι, μὴ πίονες. — *Diducta* est lata.

113. *Nimis molles omnes. Minus B.* — *Nimis molles* pro valde usitatam recentiori sermo, et nihil tritius apud optimos auctores asserit Johnsonius. Auctor Cynosophii, cap. 4, in collect. Rigaltii: τὰ ὄντα ἐχέτωσαν μεγὰ καὶ μελαχρά.

114. *Sunt omnia magna* Scaliger. — *Parilem submitte marem*, ut Gratius, 263, *Junge pares ergo*. Proprie submittere de feminis dicitur, admittere de maribus. Sed hæc permutantur fere. Virgil. Ecl. I, 46, et Georg. III, 73. — *Sic*, ut canis femina, quam descripsi, *omnia magnum*, κατὰ πάντα. Virgil. Æn. IV, 558: *Omnia Mercurio similis*. Videtur hic ante oculos habuisse Virgillii locum, cuius et plura in sequentibus expres-

sit, Georg. III, 54: *Tum longo nullus lateri modus; omnia magna.*

115. *Juventus*. Heinsius *Juventas*: *Juventus* nimirum Dea, pro juventute posita: quam vocem Gronovius quoque multoties restituit. Ed.

116. *Abundans A. G. et B. Inundat* malebat Heins. *Et vernus primævi sanguis abundat* Scal.

117. *Subeunt*, proxime sequuntur. Virgil. Georg. III, 67. — *Invalidam prolem dabunt*, generabunt, sc. canes, quæ non firmo robore, ob morbum vel senectutem, erunt.

119. *Diversa*, sc. maris et feminæ. Ante *parilem* jusserat *marem submitti*, de forma et magnitudine loquens: de ætate aliter statuit, et mari anni quarti initium, feminæ annum secundum finitum constituit adcoitum. De hoc tempore alii aliter.

122. *Soles* h. l. pro annis. — *Sic ferre ætatem* Ciceronis dicitur nota phrasis apud Macrob. lib. II, cap. 3. Ed.

124. *Observa* accusativum post *pascendum*. Ita Virgil. *pacemque a*

Veloces, nostrique orbis venatibus aptos. 125
 Nec tibi Pannonicæ stirpis temnatur origo,
 Nec quorum proles de sanguine manat Ibero.
 Quin etiam siccæ Libyæ in finibus acres
 Gignuntur catuli, quorum non spreveris usum.
 Mox quum se bina formarit lampade Phœbe, 130
 Ex quo passa marem genitalia viscera turgent,
 Fecundos aperit partus matura gravedo
 Continuo, largaque vides strepere omnia prole;
 Sed, quamvis avidus, primos contemnere partus
 Malueris, mox non omnes nutrire minores. 135
 Nam tibi si placitum populosos pascere fetus,
 Jam macie tenues, succique videbis inanes,
 Pugnantesque diu, quisnam prior ubera lambat,
 Distrahere invalidam lassato viscere matrem.
 Sin vero hæc cura est, melior ne forte necetur, 140
 Abdaturve domo, catulosque probare voluntas,

rege petendum. ED. — *Divisa Britannia*, sc. ab orbe reliquo. Virgil. Ecl. I, 67. Hinc statim *nostræ orbis*. De canibus Britannicis Grat. 175, et Opp. Cyn. I, 469, qui Agassæos vocat, sagacitate præstantes.

127. *Iberos canes*, qui ab Oppiano et Nemesiano nominantur, ex Iberia Asiæ, non Europæ, intelligendos, persuadet Vlitius.

130. *Quum se bina formarit lumine Phœbe*, h. e. quum his fuerit plenilunium. — *Formare se* est implere orbem suum, ad justam formam redire, ut infra v. 287 dixit, *artus distento robore formant*.

132. *Fecundo se ap. partu*, G. et B. — *Aperit partus* ex Horat. Carm. Sæc. 13. — *Gravedo*, hoc sensu insolens, ætati Olympii debetur; meliores gravitatem dicunt. Ovid. Met. IX, 287: *tendebat gravitas uterum mihi*.

134. *Quamvis avide cupias multos habere canes*, præstabilius tamen, si sapis, judicabis, omnes primi partus catulos contemnere, mox etiam, secundo partu, non omnes editos nutrire, quia catuli fient macilenti, et mater invalida. Columella, VII, 12, 11: *primus effetæ partus amovendus est*. — *Minores dicit catulos*, ut Grat. 303.

139. *Lassato viscere*, ubere, quod detracto nimium lacte deficit. Vid. Grat. 288. — *Viscera* præcipite vocantur, quæ ad formandum atendumque fetum pertinent. Hinc etiam *fessa viscera* dicit Claud. Rapt. Pros. I, 124, quæ desierunt generare et parere.

141. *Abdatur*, i. e. amoveatur domo, ejiciatur foras, ut præcipit de equo vieto Virgil. Georg. III, 96: *abde domo, nec turpi ignosce*

Queis nondum gressus stabiles, neque lumina passa
 Luciferum videre jubar; quæ prodidit usus
 Percipe, et intrepidus spectatis adnue dictis:
 Pondere nam catuli poteris perpendere vires, 145
 Corporibusque leves gravibus prænoscere cursu.
 Quin et flammato ducatur linea longe
 Circuitu, signetque habilem vapor igneus orbem,
 Impune in medio possis consistere circo.
 Huc omnes catuli, huc indiscreta feratur 150
 Turba; dabit mater partus examine honestos,
 Judicio natos servans, trepidoque periclo:
 Nam postquam conclusa videt sua germina flammis,
 Continuo saltu transcendens fervida zonæ

senecta. Conferend. Tib. II, 1, 82.

142. *Lumina passa* probabat Hein-
 sius. — *Passa* sunt aperta, a pando.
 Incerto et diverso tempore oculos
 pandi catulis, tradit Plin. VIII,
 40, 62. — *Spectatis dictis*, i. e. præ-
 ceptis usu probatis; *spectari* sæpe
 est dictum facto probare. Ovid.
 Metam. XIII, 120: *Denique quid*
verbis opus est? spectemur agendo.

145. *Perpendere*, ponderando exa-
 minare. Gratius, v. 299, de eadem
 re *perpensare*. Sententiæ Gratii,
 quam ad loc. cit. asserimus, non
 repugnat Nemesianus, et sic intelli-
 gendus est: *Poteris e corporibus gra-
 vibus*, vel iis, quæ præponderant,
prænoscere, qui *leves cursu* futuri
 sunt, nempe leviores pondere; nam
 graves fortasse grandia membra
 promittunt, non autem velocitatem.

146. *Cursus* P. et Vlit. — Barthius,
 Advers. XV, 8, in versu 146 legit
cursus, et locum e Demetrii Cyno-
 sophio allegat, quo idem examen
 commendatur, sed gravior catulus
 pro nobiliore haberi videtur: *ἔστι*

*καὶ ἄλλη δοκιμασία τοῦ βελτιότερου σκύ-
 λακος: ἐν ζυγῷ σταθμίσας τὰ κινάρια,
 ἐπίδειξαι τὸ βαρύτερον.* ED.

147. *Ducatur linea*, ponantur ignes
 serie in orbem ducta. — *Habilem*
orbem dicit ita aptum operi, ut
 catuli possint tuto eo orbe includi.

149. *Ut medio* malit Johns.

150. *Elisio neglecta vocalis*. Ulti-
 ma syllaba in *Catuli* nullam patitur
 synalopham: *Et succus pecori, et lac*
subducitur agnis. Virg. Ecl. III, 6. ED.

151. *Examen honesti* G. et B. —
Mater ipsa examine suo, dum alium
 præ alio eligit catulum, *dabit*, pro-
 det, indicabit, *partus honestos*, h. e.
 qui catulus sit generosior, et, ut
 Gratius v. 291 exprimit, *ille tuos*
non defecturus honores.

152. Hunc versus abesse a G.
 dicit B. — *Trepido*, i. e. horrendo;
 passive enim sumitur. ED.

154. *Fervida zonæ vincla supra*
flammato lineam circuitu dixit. —
Transcendens pro transiliens, ut in-
 fra 308. — *Primum* dicit principem
 et præstantissimum. — *Portaque*

Vincla, rapit rictu primum, portatque cubili,
Mox alium, mox deinde alium: sic conscia mater
Segregat egregiam sobolem virtutis amore.

155

Hos igitur genetrice simul, jam vere sereno,

Molli pasce sero; passim nam lactis abundans
Tempus adest, albent plenis et ovilia mulctris.

160

Interdumque cibo cererem cum lacte ministra,
Fortibus ut succis teneras complere medullas
Possint, et validas jam tunc promittere vires.

Sed postquam Phœbus candentem fervidus axem

Contigerit, tardasque vias, Cancrique morantis

165

Sidus init, tunc consuetam minuisse saginam

Profuerit, tenuesque magis retinere cibatus;

Ne gravis articulos depravet pondere moles.

Nam quum membrorum nexus nodosque relaxant,

cubili, in cubile; ut eundem probandi modum exprimit Plin. VIII, 62: *Optimus in fetu, qui novissime cernere incipit, aut quem primum fert in cubile facta.*

156. *Conscia*, i. e. secreto instinctu pulsa. Εδ.

158. *Genetrice simul*, subintellige *cum*, quod sæpe deficit. — Vernum tempus canum nutritioni aptum asserit cum Xenophonte, cap. 7. — *Serum* lactis etiam Maro catulis præbere jubet Georg. III, 405. — *Passim* construendum cum *abundans*. *Tempus adest*, ubi obvium ubique et parabile lac est.

161. *Cererem cum lacte*, panem lacte mollium (mazam vocat Grattius 307), *cibo ministra*, i. e. da in cibum; conf. Grat. 329.

164. *Candentem axem*, æstivum, quo maximus calor solis. — *Per tardas vias* intelligit dies longiores, quibus cursus solis tardior videtur,

quia longior. — *Cancrum morantem* dicit, quia in eo sidere solstitium est, et incrementa dierum tarde consumuntur et minuuntur, ut vix percipi possint. Manil. I, 567.

166. *Saginam* dicit, quam supra descripsit, panis cum lacte, atque infra v. 183 *fortem de fragibus escam* vocat. — *Per tenues cibatus* molle serum intelligit. — *Moles* de pinguedine et gravitate corporis. — Xenophonte illa expressit cap. 20: Αἱ γὰρ βαρεῖαι πλησμοναὶ τῶν σωματικῶν διαστρέφουσι σκῆλη, κ. τ. λ. Εδ. — Et vid. Anson. Ephemer. v. 9.

168. *Nec gravis articulos depravet pondere molles* A. St. Gr. Post hunc vers. lacuna est in G. unde 3 vel 4 versus deesse putat B.

169. Putaverim hic legendum *nam tum membrorum*, ut ratio reddatur, cur tenues cibatus retinendi: nam tum laxare primum et explicare nodos artuum incipiunt, infir-

Infirmosque pedes, et crura natantia ponunt, 170
 Tum etiam niveis armantur dentibus ora.
 Sed neque conclusos teneas, neque vincula collo
 Impatiens circumdederis, noceasque futuris
 Cursibus imprudens : catulis nam sæpe remotis
 Aut vexare trabes, laceras aut pandere valvas 175
 Mens erit, et teneros torquent conatibus artus;
 Obtunduntve novos adroso robore dentes,
 Aut teneros duris impingunt postibus ungues.
 Mox quum jam validis insistere cruribus ætas
 Passa, quater binos volvens ab origine menses, 180
 Illæsis catulos spectaveris undique membris,
 Tunc rursus miscere sero cerealia dona
 Conveniet, fortemque dari de frugibus escam.
 Libera tunc primum consuescant colla ligari,
 Concordes et ferre gradus, clausique teneri. 185

mosque pedes habent, quos ubi crassior ab alimonia pinguedo gravat, laxi et infirmi manent.

170. *Nutantia* P. et B. — *Nutantia* recte omnino princeps editio, i. e. vacillantia, titubantia. Ovid. Art. I, 516: *nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.*

173. *Impatiens*, moræ, vel proccacis lasciviæ catulorum ante tempus compescende.

174. *Remotis*, abditis et secretis a familia.

175. *Vexare trabes*, mordere, vel labefactare unguibus. — *Mandere valvas* rescribebat Heins. ad Ovid. Metam. III, 84. — *Pro pandere* mallet cum Heinsio *mandere*, si auctoritas librorum adesset.

176. *Ah! ten.* B. *At ten.* conj. Burm. — *Torquent* hic fortasse positum pro *torquebunt*. Vid. v. 69.

177. *Obtunduntque* G. et B.

178. *Infringunt postib.* legit Heinsius, aptius et significantius. Stat. Theb. lib. II, vers. 556: *infringens cautibus uncas Exsuperat juga dira manus:*

181. *Spectaveris* non pendet a quum, nec est præteritum subiectivi, sed futurum, et ἀπόδοσις priorismembri continet, hoc sensu: quum octo menses a partu elapsi validis insistere cruribus passi fuerint, mox vel tum spectaveris fortasse, vel spectabis catulos illæsis undique membris esse. — *Tunc rursus conveniet cerealia dona*, h. e. panem sero miscere.

184. *Consuescant*, sc. canes. — *Ligari libera colla*, græcismus notus. — *Conc. ferre gradus*, juncti inter se, jugiter procedere, quando educuntur ad venatum. Virg. Georg. III, 167: *Junge pares, et coge gradum conferre juvencos.* — *Clausique teneri.*

Jam quum bis denos Phœbe reparaverit ortus,
 Incipe non longo catulos producere cursu;
 Sed parvæ vallis spatio, septove novali.
 His leporem præmitte manu, non viribus æquis,
 Nec cursus virtute parem, sed tarda trahentem 190
 Membra, queant jam nunc faciles ut sumere prædas.
 Nec semel indulge catulis moderamine cursus;
 Sed donec validos etiam prævertere suescant,
 Exerceto diu, venandi munera cogens
 Discere, et emeritæ laudem virtutis amare. 195
 Nec non consuetæ norint hortamina vocis,
 Seu cursus revocent, jubeant seu tendere cursus.
 Quin etiam docti victam contingere prædam,
 Exanimare velint tantum, non carpere sumptam.

Varro, lib. I, cap. 21, R. R. *Canes consuefacias potius noctu vigilare, et interdum clausos dormire, et catena vinctos esse, ut soluti aciores fiant.* ED.

187. *Producere* de primo experimento rei, ut de avi pullos suos producente, Ovid, Met. VIII, 213. — *Parvam vallem aut septum novale* designat catulo immittendo, ne lepus longius evadat, aut canis tiro nimio cursu fatigetur: loquitur autem hic de Vertago.

191. *Faciles sumere p.* facili labore et citra magnam contentionem capere. In Nemes. fragm. de Aucup. 21, *præda est facilis et amœna scelopax.*

192. *Moderamina* corrigit Heins. et Johns. — *Nec semel hoc facito*, ut moderato, quemadmodum dixi, cursu catulorum viribus et ætati pareas, sed sæpius ita exerceto: — *Indulgere* est obsequi et accommodare se alterius ætati, captivi, viribus. — *Moderamen cursus* est illa ejus moderatio, qua non permitti-

tur nisi parva in valle, vel septo novali, et in leporem imparem viribus.

194. *Ven. munere* A. Gr. P. Vlit.

195. *Emerita* est omnibus experimentis spectatus.

196. *Norint, hortamina, voces, Seu rursus revocent*, etc. Burmann. — *Hortamina* dicit, et vocabula, et imperia venatoris, quibus instigat, revocat, regit canes. Plura ejus generis præscribit Xenophon, l. c. inter quæ; ἰὰ κύνας, σαρῶς γὰρ ἔσ' κύνας, ἰύγας, ἰὸ κύνας. ED. — *Hortatus* et *hortari* canes in ea re propriam est. Vid. Ovid. Met. III, 242. — Jo. Schraderus hoc observat Emend. cap. 8, p. 160, et citat Ovid. Met. X, 537; Heroid. IV, 40. ED.

198. *Quin etiam sic instituendi* sunt canes, ut quem leporem cursu victum apprehenderint, enecent tantum, non etiam discerpere captum et vorare gaudeant. Romæ apud delicatos pretium accedebat lepori, si vivus et leviter læsus domino allatus a cane esset. Hinc in-

Sic tibi veloces catulos reparare memento
 Semper, et in parvos iterum pretendere curas :
 Nam tristes morbi, scabies et sordida venis
 Sæpe venit, multamque canes discrimine nullo
 Dant stragem; tu sollicitos impende labores,
 Et sortire gregem suffecta prole quotannis. 205
 Quin acidos Bacchi latices Tritonide oliva
 Admiscere decet, catulosque canesque maritas
 Ungere profuerit, tepidoque ostendere soli,
 Auribus et tineas candenti pellere cultro.
 Est etiam canibus rabies, letale periculum, 210
 Quod seu cælesti corrupto sidere manat,

telligendus Martial. III, 47, 11; XIV, 200.

200. *Hinc tibi legendum putat Burm.*—*Sic*, ea ratione, quam hactenus docui in fetura et educatione canum observandam, *memento semper*, i. e. quotannis, bonorum catulorum genus reparare tibi, eosque porro bene curare: nam, inquit, tristes morbi multos quotannis canes auferunt. Hinc transit ad remedia morborum. Virgil. Georg. III, 70: *Semper enim refico, et sobolem sortire quotannis*, qui locus a Nostro expressus conferri debet. — Vid. etiam Ovid. Met. lib. I, v. 363. Ed.

202. *Tristis morbi scabies, et sord.* A. Gr. P. — *Venis venit*, pro in venas, quia sanguinem quoque inficit scabies. Ed.

203. *Conjic:* Burm. *multamque cani d. n. Dat stragem.* — *Discrimine nullo* explicat Grat. v. 370: *juxtaque exercitus ingens Æquali sub labe ruit.* — *Dant stragem* hic passive accipiendum, ut *dedit ampla ruinam domus*, Virgil. Æn. II, 310. — *Sortire gregem*, h. e. sortitione et ele-

otione comple: versus expressus e Virg. Georg. III, 65 et 71.

206. Unguentum ex oleo et aceto mixtum præscribit scabiei et prurigini arcendæ, quod $\delta\epsilon\lambda\alpha\iota\omicron\nu$ uno vocant verbo, quale et Serenus Sammon. cap. 7, et Calpurn. Ecl. V, 81. — *Tritonis oliva* a Pallade Tritonide.

208. *Ostendere* est exponere soli.

209. Per *tineas* intelliguntur ricini, a quibus aures canum exulcerari scribit Varro, R. R. II, 9, 14. — *Candenti vellere* vel *evellere* malit Burmann. — *Candentem* cultrum jubet adhiberi, quo et extergantur tineæ, et partes aurium læsæ urantur.

210. Incipit letalis canum rabiei caussas et remedia exponere, in quo Gratium v. 373, seqq. imitatus, sed non assequutus videtur.

211. *Quod seu cælesti corruptio sidere manat*, conj. Burm. — *Corruptum sidus cæleste* est ipsum cælum sive aer, *segnibus*, i. e. languidis et minus ignitis Phœbi radiis, qui esse solent deliquium patientis, corruptus. Addit *atonito orbe*, quod de-

Quum segnes radios tristi jaculatur ab æthra
 Phœbus, et attonito pallens caput exserit orbe;
 Seu magis ignicomis candentia terga Leonis
 Quum quatit, hoc canibus blandis inviscerat æstus: 215
 Exhalat seu terra sinu, seu noxius aer
 Causa mali; seu, quum gelidus non sufficit humor,
 Torrida per venas concrescunt semina flammæ.
 Quidquid id est, imas agitat sub corde medullas,
 Inque feros rictus, nigro spumante veneno, 220
 Prosilit, insanq̄s cogens infigere morsus.
 Disce igitur potus medicos, curamque salubrem.
 Tunc virosa tibi sumes, multumque domabis
 Castorea, attritu silicis lentescere cogens.
 Ex ebores huc trito pulvis sectoye feratur, 225

fectionem solis prodigium terrificum et variarum pestium causam habebant Veteres.

213. *Orbi vult Barth.*

214. *Seu magis*, ubi sol ardentissimus est, signum Leonis ingressus, æstus hoc malum canum visceribus insinuat. — *Candentia terga*, ut supra v. 164 candentem axem, eodem sensu.

215. *Quatit*, premit, Sen. OEdip. vers. 40. — *Immiserit* conj. Pith. *Immiserat* citat B. — *Inviscerat*, immittit visceribus, solitarium vocabulum, formatum ut *illatebrare* apud Gell. XVII, 2, *insinuare* Apuleii, *incorporare* Solini; infra v. 297, *rapiat per viscera*. — Contrarium *eviscerat* habent Virgil. Æn. XI, 723; Sil. Ital. XII, 847. Ed.

216. *Terra sinus omnes antiqui. Seu terra, situ seu noxius vult B.* — Correctionem Johnsonii sequuti sumus et Heinsii ad Ovid. Metam. IV, 393. Ed.

217. *Quum gelidus non suff. hum.*

i. e. quum satis aquæ gelidæ non præsto est ad restinguendam sitim, quæ ipsa rabiei principium est. Vid. Grat. 388.

218. Heins. hic malebat *crudescunt* vel *inolescunt sem.* quia *concrescere* mox redit vers. 226. — *Concrescunt*, densantur atque exasperantur.

219. *Agitat*, sc. hoc letale malum, *imas medullas*, intima viscera. — *In feros rictus pros.* vermiculum respicit, de quo Grat. v. 387. — *Nigrum venenum sæpe dicitur*, quasi letale, sed hic maxime ob atræ bilis copiam.

223. *Virosa castorea*, ut apud Virgil. Georg. I, 58, sunt fetida et graveolentia, de quibus late Plin. XXXII, 3. — *Domabis*, conteres et comminues. — *Lentescere cogens*, i. e. terens et subigens eo usque, dum lenta et tenuis massa fiat: sic *lentos orbis* pistilli in tritis mollitisque herbis circumacti vocat auctor Moreti, v. III.

Admiscensque diu facies concrescere utrumque;
 Mox lactis liquidos sensim superadde fluores,
 Ut non cunctantes haustus infundere cornu
 Inserto possis, furiasque repellere tristes,
 Atque iterum blandas canibus componere mentes. 230

Quia et Tuscorum non est extrema voluptas
 Sæpe canum : sit forma illis licet obsita villo,
 Dissimilesque habeant catulis velocibus artus;
 Haud tamen injucunda dabunt tibi munera prædæ :
 Namque et odorato noscunt vestigia prato, 235
 Atque etiam leporum secreta cubilia monstrant.
 Horum animos, moresque simul, naresque sagaces
 Mox referam; nunc omnis adhuc narranda supellex
 Venandi, cultusque mihi dicendus equorum.

Cornipedes igitur lectos det Græcia nobis, 240
 Cappadocumque notas referat generosa propago,

226. *Admiscens diu*, sc. terendo et circummagendo. — *Sensim superadde*, per partes, instillando. — *Non cunctantes haust.* i. e. liquidos, non adherentes. — *Infundere cornu inserto mutuatus* est a Virgil. Georg. III, 509: apud Colum. VI, 10, 1, *bovi facta sorbitio per cornu infunditur.*

231. Finitis his, quæ de canibus velocibus voluerat, ante quam ad equos transeat, pauca de canibus sagacibus interponit. Tuscorum vel Tyrrhenorum canum nemo alius meminit.

232. *Sed forma illis* Scalig.

233. *Dissimiles velocibus artus*, sc. breves sunt, informes et villosi.

234. *Prædæ* B. Vlit. Heinsius per appositionem malebat *prædam*.

235. *Odorato prato*, quod odorem ferarum vestigiis inhærentem servat. Gratius v. 223 vocat *signa vapore ferino Intemerata*.

238. *Supellex venandi*, arma Græcio vocantur, retia, plagæ, pedicæ, venabula, cultri, galeri, cothurni venatorum. — *Cultus equorum* est omnis cura circa equos eligendos, alendos, instituendos. In legendis equis patria præcipue spectatur: itaque de hac incipit.

240. *Det Græcia*: cujus maxime celebrantur equi Thessalici, Epirotici, Argolici, Achæi et Attici. Cappadoces quum primos laudat Nemesianus, Græciæ nomine Asiaticam quoque complectitur, simul ætatem suam prodit, qua Cappadoces equi præcipuo in honore erant. Quapropter etiam Oppian. Cyn. I, 197, eos mire extollit, et æquales Nostro alii scriptores, J. Capitolinus, Claudianus, Vegetius obiter laudant; antiquiores Xenoph. et Grat. minime.

241. Vid. Excursum tertium ad calcem hujus libri.

Armata et palmas nuper grex omnis avorum.

Illis ampla satis levi sunt æquora dorso,

Immodicumque latus, parvæque ingentibus alvi,

Ardua frons, auresque agiles, capitique decoro

245

Altus honos, oculique vago splendore micantes;

Plurima se validos cervix resupinat in armos:

Fumant humentes calida de nare vapores;

Nec pes officium standi tenet; ungula terram

Crebra ferit, virtusque artus animosa fatigat.

250

Quin etiam gens ampla jacet trans ardua Calpes

Culmina, cornipedum late fecunda proborum:

Namque valent longos pratis intendere cursus;

242. *Palmas* A. Gr. P. *Palmis* edit Vlit. et Burm. Barthius ita hunc versum effingit: *Marte decet palmas grex nuperus omnis avorum*. Schwartzius conjecit: *Æmathiæ palmas superat grex omnis Achivum*. Vlitius nihil mutat, sed sic explicat: Capadocum notas referat grex omnis, generosa propago armata et palmis, i. e. instructa palmis avorum; ita ut *nuper* ad *avorum* referatur. Burmannus e vitiosa scriptura veteris G. Barthii sic legi vult: *Martius et palmas superans grex omnis avorum*. In primis edit. asteriscus est ante *armata*. — *Grex*, com. generis. Ed.

243. Refert nunc notas Cappadocum, sive formam præstantissimam equorum, qualem præter Græcos Xenoph. de re equest. c. 3, et Oppian. Cyneq. I, 173, delineaverunt Virgil. Georg. III, 79, ad quem provocat Plin. VIII, 42; Varro, R. R. II, 7; Colum. VI, 29; denique Calpurn. VI, 52: quos conferre inter se et cum Nostro comparare poterit, cui otium est. — *Ampla æquora* dicit planum et spa-

tiosum dorsum, quo pertinet *duplex spina*, quæ ab aliis laudatur.

244. *Immodicum*, mutuatum a Virgil. *tum longo nullus lateri modus*. — *Ingentibus*, quamvis ingentes sint. — *Agiles*, sc. quum micat auribus. — *Cap. dec. altus honos*, caput elatum et quasi ex alto despiciens. — *Plurima* in maxima sui parte, h. e. valde, prorsus. Vid. Grat. 30. — *Resupinat*, incurvat se, quo fiat ὑψεύων. Sic Homero ἰρισάωνας ἴπποι. Ed.

249. *Nec pes*, etc. His respexit Virgil. Georg. III, 84, *stare loco nescit*, et 87, *cavatque tellurem*. Horum causa generosa indoles, impatiens quietis; hinc addit, *virtus artus animosa fatigat*, i. e. assidue incitat et agit, ut quiescere non possint. — Παρὰ πρᾶξι illud Maronis, i. e. *micat auribus, et tremis artus*. Ed.

251. Gens ampla sunt universi Hispani, qui Olympio in Africa scribenti erant trans Calpen, quæ est una columnarum Herculis.

253. Velocitatem æque ac formam in equis Hispanis laudat, eosque supparet et similes facit Graiis

Nec minor est illis, Graio quam in corpore, forma.

Nec non terribiles, spirabile flumen, anhelii 255

Provolvunt flatus, et lumina vivida torquent,

Hinnitusque cient tremuli, frenisque repugnant;

Nec segnes mulcent aures, nec crure quiescunt.

Sit tibi præterea sonipes, Maurusia tellus.

Quem mittit, modo sit gentili sanguine firmus; 260

Quemque coloratus Mazax deserta per arva

Pavit, et assiduos docuit tolerare labores.

Nec pigeat, quod turpe caput, deformis et alvus

Est ollis, quodque infrenes, quod liber uterque,

Quodque jubeis pronos cervix diverberet armos. 265

et Cappadocibus. — De Celtibericis loquitur Strab. lib. III, καὶ γὰρ ταχὺς εἶναι, καὶ εὐδρόμους μᾶλλον τῶν ἄλλων. Et Oppianus, Cyn. I, 278, Πέφθαι μέγα προσέφρουσιν ἰσθήρας. Ed.

254. *Grato pro corpore fama* G. et B.

255. *Lumen anhelii* Vlit. *Flumen abunde* G. *Flumen anhelis* B. vel totum v. delet. *Flumen anhelii* amplectitur Johns. — Sic recte constituitur lectio hujus versus a Johnsonio. Describit poeta ingentem spiritum equi magnanimi ex nimio calore et conatu laborantis, sequiturque Maronem, Georg. III, 85, *Collectumque premens volvis sub naribus ignem.* — *Lumen* Vlitii debilius est, quam quod satis conveniat τῷ *terribiles*: *lumen* aptius τῷ *spirabile*; sic enim *lumentes vapores* vocavit v. 248.

257. *Tremuli*, subito ardore percussit. Virg. *tremis artus*, Georg. III, 84. Tremor et pavor poetis vigoris et audaciæ indicium.

258. *Mulcent* displicet Burmanno, et *solent*, aut *motant*, aut aliud simile desiderat. — In *mulcent aures* mulcere notat componere, sternere,

placare, ut Virgil. *Æn.* I, 66, *mulcere fluctus*, et Calpurn. VIII, 53, *mulcere querelas* dixit. *Nec* igitur referendum est ad *mulcent*: non illi remittunt et adsternunt aures, ut ignava animalia, sed *micant auribus*, ut Virgilius ait: *auris agiles* supra v. 245.

259. *Maurusia tellus*, Mauritania. — *Firmus*, i. e. solidus et totus, non diversis parentibus, nec admixto sanguine alieno ortus.

261. *Masax* Mauritanis populus. — *Coloratus*, niger et sole perustus. Ut Mazaces hic Nemesianus, ita fere Numidas describit Grat. 519.

263. *Deformior alvus* G. et B.

264. *Est ollis*, de utroque loquitur, Mauro et Mazace. — *Liber uterque* habenis et vinclis, et nulla disciplina domitus. Virg. *Æn.* XI, 493.

265. Johns. cum Gronovio sic mutat: *Quodque jubeis pronis cervix diverberet armis.* Burm. vult *everberat.* — *Diverberet* h. l. significare videtur, utrinque verberet, quasi sit compositum ut dilogia, *diverbium*, *dispicio*. — Sed in addendis dicit

Nam flecti facilis, lascivaque colla sequutus,
 Paret in obsequium lentæ moderamine virgæ:
 Verbera sunt præcepta fugæ, sunt verbera freni.
 Quin et promissi spatiosa per æquora campi
 Cursibus acquirunt commoto sanguine vires, 270
 Paullatimque avidos comites post terga relinquunt.
 Haud secus effusis Nerei per cærula ventis,
 Quum se Threicius Boreas super extulit antro,
 Stridentique sono vastas exterruit undas,
 Omnia turbato cesserunt flamina ponto; 275
 Ipse super fluctus spumanti murmure fervens,

Wernsd. Non accurate mihi videor significatum verbi *diverberet* indicasse, et parum apte vocabula *dilogia* et *diverhium* pro exemplis posuisse. Existimo potius particulam *dis* in compositione verborum vim augendi et amplificandi habere, ita ut *diverberet* sit valde, assidue et ubique verberet, quemadmodum in verbis *dispicere*, *dissuaviari* et aliis fit. Sic Lact. Inst. div. lib. II, cap. 7, 20: *Antronius Maximus quidam diverberatum servum sub furca medio circo ad supplicium duxerat*. Statius in pari re verbo *adverberat* nititur, Theb. IX, 685: *Venator raptabat, equus quem discolor ambit Tigris, et auratis adverberat unguibus armos*. Ed.

266. *Lascivaque colla solutus* malit Burm. — *Lascivaque colla sequutus*, h. e. flectens et vertens se ad tactum virgæ in lascivo collo, quod facillime quovis tactu afficitur, quasi per ludum. Vid. Sil. Ital. I, 216.

268. *Fugæ*. Fugere pro currere, et fuga pro cursu solenne poetis. Virg. Georg. III, 142. *Latunque fuga consumere campum*, infra v. 289. Ed.

269. *Pernissi* voluerunt Heinsius et Johns. ac retulerunt ad equos,

ut immissi campo intelligantur. Sed et ferri potest *promissi campi*, i. e. longi, porrecti, patentis, ut *latum campum* v. 289 dicit.

271. *Paullatim pavidos*, G. — *Avidos* intellige victoriæ.

272. Equum Numidicum illatum campo et cursu omnes vincentem comparat cum Borea, qui super alios ventos exortus in mare, horrendo flatu exterret æquora, ut reliqui cedant venti, ipse solus regnet pelago, et omnes eum Nereides mirentur. Facta comparatio ad exemplar Virgillii, qui Georg. III, 196, ipse velocitatem equi Aquiloni comparat.

273. Subintelligendum est *mare* post *super*, Ed.

274. Deest hic versus in G.

275. *Flumina* omnes vetustiores, nullo sensu. *Flamina* correxit Vlit. *Numina* conj. B.

276. *Ipse*, sc. Boreas. — *Fervens* accipio de concitato impetu ventis super fluctus Boreæ, quo sensu et cursus et curriculum rotarum fervere dicitur. Confirmat, quod sequitur, *cuntem spumanti murmure*, quod spumas ventus in agitato mari excitat.

Conspicuum pelago caput eminent; omnis euntem
 Nereidum mirata suo super æquore turba.
 Horum tarda venit longi fiducia cursus;
 His etiam merito vigor est juvenilis in ævo : 280
 Nam quæcumque suis virtus bene floruit annis,
 Non prius est animo, quam corpore, passa ruinam.
 Pasce igitur sub vere novo farragine molli
 Cornipedes, venamque feri, veteresque labores
 Effluere adspecta nigri cum labe cruoris. 285
 Mox lætæ redeunt in pectora fortia vires,
 Et nitidos artus distento robore formant;
 Mox sanguis venis melior calet; ire viarum
 Longa volunt, latumque fuga consumere campum.

277. *Eminent*, super omnès, qui jam oppressi sunt, ventos, tanquam caput late conspicuum pelago, ut qui nunc conspicitur dominatum maris præcipue exercere: quapropter et omnis euntem Nereidum turba miratur. — Vid. Hor. Carm. III, 16, 19: *Late conspicuum tollere verticem*. Ed.

279. Hi Mazaces, vel Mauri, tarde ad eam virium maturitatem perveniunt, ut tuto iis fidere longo in cursu possimus; sed eam semel assequuti servant diutissime, et vigor juvenilis etiam ea ætate manet, qua emeriti videri poterant. — Utrumque de Cappadocibus canit Oppian. Cyneg. lib. I. Ed.

281. Sententiæ hujus, qua poeta præclare rem ornat, præcipua vis est in verbis *suis annis*, i. e. maturis, l. justo tempore, quod virtuti ad ἀκμήν perducendæ debetur; nam quæ præcox et præmatura est, eadem non diuturna.

283. *Farragine* Veteres equo dare jubent verno tempore ad purgan-

dum, prius quam vena pulsetur. Vid. Varr. R. R. II, 7, et Veget. Veterin. I, 22. Est autem farrago, Isidoro auctore, lib. XVII, c. 3, herba hordeacea adhuc viridis et semimatura. — Adde locum Varronis de R. R. lib. I, cap. 31 extr. Ed.

284. *Veteres labores* sunt mala, quibus laborat equus ex veteri corruptoque sanguine.

285. *Tabo*, quasi tabo, G. — *Niger cruor*, vitiosus.

286. Trajicit G. *fortia pectora*.

287. *Firmant G. Distento robore*, id est, diffuso in venas et artus bono succo, ex quo robur. — *Formant*, id est, plenos et pingues reddunt, ut *formare* se luna, quum plena fit, dicebatur supra v. 130.

289. *Fuga*, i. e. cursu; vid. ad v. 268. — *Consumere campum* est totum celeriter percurrere, ea metaphora, qua degustari dicuntur, quæ inchoantur. Et plane ad eandem rationem Virg. Georg. III, 142, *carpere prata fuga*: et alio sensu, ibid. v. 325: = *carpamus rura*. Ed.

Inde ubi pubentes calamos duraverit æstas, 290
 Lactentesque urens herbas siccaverit omnem
 Messibus humorem, culmisque armarit aristas;
 Hordea tum, paleasque leves præbere memento.
 Pulvere quin etiam puras secernere fruges
 Cura sit, atque toros manibus percurrere equorum, 295
 Gaudeat ut plausu sonipes, lætumque relaxet
 Corpus, et altores rapiat per viscera succos :
 Id curent famuli, comitumque animosa juvenus.

Nec non et casses iidem venatibus aptos, 300
 Atque plagas, longoque meantia retia tractu
 Addiscant raris semper contexere nodis,

290. *Duraverit*, sc. ad maturitatem, cujus ratio amplius exponitur *versu seq.*

291. *Lactentos*, lacte, succo plenas. — *Urens herbas*, i. e. torrens, ut Virg. *Æn.* VII, 720, *sole novo torrentur aristæ*: *urere* Virgilius magis de vitio segetis usurpare, ni fallor, solet.

292. *Mensibus* A. St. Gr. P. *Mensibus* correxit Vlit. et ita G. et B. — *Messibus*, ad messes, ut jam demeti possint; messis enim pro densis aristis et fruge adhuc demetenda. Ed.

295. *Manibus percurrere*, stringere et percutere. Per *toros* non cervicem solum, sed et reliquum corpus, tergum et crura, intelligit, quæ diligenter destringi jubet Xenoph. *πρὶ ἵππων*. — *Gaudeat ut plausu*: poppysmum intelligit. Est enim hoc ingenium equorum ut plurimum ducantur et exsulent laude et blanditiis. Vid. Virg. *Georg.* III, 186, et *Æn.* XII, 85. — *Relaxet Corpus*: gaudio concitatio fit spiritus et sanguis, et dum liberius permeat corpus, laxius efficit; atque hinc altores succi facilius diffunduntur venis.

298. Dum equi bene curandi of-

ficiam, hactenus expositum, delegat famulis, hac occasione transit ad cætera eorum munia in retibus conficiendis, et reliqua supellectile venatoria. Quos famulos et comites Nemesianus, Grætius dicit *socios* v. 335, Græci *συναργούς*. Vid. quæ notavi ad Grat. 219: nec carere plurium officio potuit venatio, et comitibus in venatum eductis Hippolytus sua munia distribuit apud Senecam, *Act.* 1. Grætius præterea magistrum canum venaticorum memorat, eumque juventuti silvas domituræ præpositum, v. 328, nec vile ejus arbitrium dicit.

299. *Venatibus aptos*. Ovid. *Epist. OEnon. saltus venatibus aptos*. Ed.

300. *Longo meantia r. tr.* exposuimus ad Grat. 219, ut alia, quæ hic sequuntur passim. — *Maculas* interpretantur esse foramina, sive aperturas retium inter nodos. — *Servare modum maculis* est curare, ut sint omnes aptæ, nec nimis parvæ vel magnæ. — *Lino tenaci*, i. e. nexo et complicato, quo constant maculæ, ne ruptum aut nimis constrictum sit.

Et servare modum maculis, linoque tenaci.

Linea quin etiam, magnos circumdare saltus

Quæ possit, volucresque metu concludere prædas,

Digerat innexas non una ex alite pinnas: 305

Namque uraos, magnosque sues, cervosque fugaces,

Et vulpes, acresque lupos, oeu fulgura cæli

Terrificant, linoque vetant transcendere septum.

Has igitur vario semper fucare veneno

Cura tibi, niveisque alios miscere colores, 310

Alternosque metus subtemine tendere longo.

Dat tibi pinnarum terrentia millia vultur,

Dat Libye, magnarum avium secunda creatrix;

Dantque grues, cycnique senes, et candidus anser;

Dant, quæ fluminibus crassisque paludibus errant, 315

Pellitosque pedes stagnanti gurgite tingunt.

303: De linea et formidine satia actum ad Grat. v. 27 et 83. Plane sic loquitur Seneca, Hippol. 46: *picta rubenti linea pinna Vano claudat terrore feras*: et conf. alterum Sen. de Clem. I, 12.

305. *Digerat*, circum circa digestas et dispositas habeat.

307. *Ceu fulgura cæli terrificant*: propter pinnarum versicolorum splendorem. Conf. Grat. 78.— *Lini septum* totam indagine, quam Latini vocant, retibus, cassibus simul ac formidine constantem, significat. Anson. epist. IV, 27: *circundas maculis, et multa indagine pinne. Transcendere septum* Seneca de Clem. l. c. dicit *proculcare formidinem*.

309. *Fucare*, tingere, colorare. Vid. Grat. 86.— *Venenum*, sicut et fucus, pro quovis pigmento.—

311. *Subtegmina tempore longo* A. St. Gr. P. *Subtemine tempore* G. *Subtegmine tendere* Vlit. *Jungere* conj.

Gron. *Ponere* B. in Advers.— *Alternos metus*, i. e. formidines s. pinnas diversi coloris alternatim et mixtum positas.— *Subtemen longum* est longa series pinnarum funiculo connexa et subtecta alteri.

313. *Magna aves*, strathiones, quorum etiam pennis usi sunt ad formidines.

314. *Cycni senes*, quia plumæ eorum incanæ; supra v. 37, *Cycnum plumamque senilem*.— *Senes cygnos* etiam dixit Martial. Epig. V, 37, 1. Ed.

315. Describit aves aquaticas et palustres, quarum *polliti pedes*, digitis pelle vel membrana tenui conjunctis; anates, fulicas, mergos intelligit: nam *hinc*, i. e. ex aquaticis, sumi posse, ait, plumas puniceæ coloris, *naivo munere*, non arte et fuco quæsi, quales maxime anatum aliarumque palustrium sunt. Vid. Gesneri lib. de avibus.

Hinc mage Puniceas nativo munere sumes;
 Namque illic sine fine greges florentibus alis.
 Invenies avium, suavique rubescere luto,
 Et sparsos passim tergo vernare colores.

320

His ita dispositis, hiemis sub tempus aquosæ,
 Incipe veloces catulos immittere pratis,
 Incipe cornipedes latos agitare per agros:
 Venemur, dum mane novum, dum mollia prata
 Nocturnis calcata feris vestigia servant.

325

317. Pro munere Barthius conjicit murice: et ita Heinsius.

318. *Illic* in fluminibus et stagnis. — *Florentibus alis*, versicoloribus, pictis ut flores; tale verbum etiam est, quod sequitur, *vernare*.

320. *Vernare colores* A. St. Gr. *Vernat ager*, apud poetas, est variis floribus pictus. Posses etiam hic legere *variare*.

321. *His ita dispos.* hoc parato instrumento venatorio. — *Hiemis tempus* venationi maxime opportunum censetur: quod multa poetarum loca indicant. Intelligit autem hiemem incipientem, quo etiam aucupium inchoat. Nemes. fragm. 19:

Quum nemus omne suo viridi spoliatur honore. Xenophon Κυν. c. 5; Pollux, cap. 6, et Oppian. Cyn. l. I, nullum anni certum tempus, præter vernum, commendant.

323. *Cornipedem* volebat Heins.

324. Respicit Virg. Georg. III, 325, *rura Carpathus, dum mane novum, dum gramina canent*: item Senecam, Hippol. 39: *dum lux dubia est, dum signa pedum roscida tellus impressa tenet*. Nempe mane novo exeundum, quia tum vestigia ferarum recentia sunt, quæ paulatim evanescent. Xenoph. c. 6: *ἰξίται δὲ πρῶτα, ἵνα τῆς ἰχθυόσας μὴ ἀποστῶνται*. et conf. Grat. v. 223.

EXCURSUS I

AD NEMESIANUM, v. 64.

..... Divi fortissima pignora Cari.

DEFUNCTO Imperatore Caro, et filiis ejus Carino et Numeriano imperium tenentibus, Cynegeticum suum scripsisse Nemesianum, hæc verba indicare videntur : etenim non solum Divi appellatio, mortuum tum fuisse Carum, ostendit, sed ipsa etiam dedicatio docet, qua minime decebat, si in vivis erat Carus, eo præterito omnem honorem filii Cæsaribus deferre, atque iis solis, ut hac digressionem fit, res bello gestas, nulla Cari, qui eas auspiciatus erat, mentione facta, tribuere. Sed sunt alia tamen, quæ hujus sententiæ rationes valde turbent. Carinus, cui Carus ad bellum Persicum profectus Occidentis imperium commiserat, haud diu illud, patre mortuo, tenuit; Numerianus, patrem comitatus in expeditionem, paullo post hujus excessum, in reditu ex Oriente, scelere Apri soceri sui, exstinctus est. Tam exiguum temporis spatium, quod a Cari obitu ad Numeriani necem intercessit, vix quispiam sufficere arbitrabitur condendo operi tam longo, quale est Cynegeticum, eoque pulvinaribus Augustorum digno; et inchoasse tantum his Principibus, et mortuo Numeriano imperfectum reliquisse, quale nunc exstat, vix credibile est, quod Nemesianus alia, cum Cynegeticis conjuncta, scripsisse apud Vopiscum dicitur, ἀλευτικά et ναυτικά, quæ, quoniam Cynegetica præcipua et primaria venationis pars sunt, non videntur, nisi his absolutis, ab eo scripta esse. Quin hæc omnia jam extitisse in publico et nota fuisse, Caro ejusque filiis viventibus, ipsa Vopisci verba declarare videntur, qui nominatis Cyne-

geticis, aliisque a Nemesiano scriptis, vult ostendere, eam jam tum famam ejus fuisse, quæ admirationem Numeriani, cum eo contendere ausi, valde auget: neque enim ex aliis, quam ex his majoribus carminibus Nemesianus famam, qua Numeriani tempore claruit, assequutus videtur, qui ipse Cynegetici versu 59 fatetur, ante hæc scripta se in parvis et ignobilibus rebus elaborasse. Relinquitur, ut Cynegetica vivo adhuc Caro Imp. scripta et perfecta esse existimemus. Quod autem filiis Cari apprime gratus et familiaris fuisset, voluit, his ad imperium accedentibus, dedicando opere suo eorum gratiam demereri, atque adeo exordium, quo eorum res gestas extulit, vel addidit demum absoluto Cynegetico, vel post mortem Cari repetita prælectione ejus denuo edendi, et laudibus Cæsarum ornandi consilium cepit. Certe apparet, totum illud exordium, quo in laudes Carini et Numeriani digreditur, eo tempore factum esse, quo nuntiata Cari morte, et confecto bello Persico, adventus Numeriani Romæ exspectabatur, et fama ejus interfecti nondum percubuerat; vid. v. 77, seqq. Quum Vopiscus et Aur. Victor referant, mortem Numeriani fraude Apri soceri diu studioseque occultatam esse, mirum non est, si Romani in magna et diuturna spe felicitis ejus reditus fuerunt. In ea exspectatione maxima quæque et amplissima expeditionis Persicæ munera, facta infectaque, prout vel incertus spargebat rumor, vel adulatio suggerebat, finxit et præcepit Olympius, unde in laudibus Cæsarum ita exultat ejus oratio, ut tanquam prægestire et triumphare ante eorum triumphum videatur. Quæ omnia tamen quum paullo post tristis nuntius de interitu Numeriani everteret, et Nemesianus mutatum mox imperium, præsidium suum ablatum, et brevem fortunam suam, brevem libelli sui gratiam futuram videret, vix potuit e tam sinistro omine fiduciam persequendi operis, si tum inchoaverat tantum, concipere, ut consummare illud et edere vellet. Quod autem, id totum olim exstitisse, una cum Halieuticis et Nauticis, e Vopisco constat, hinc apparet, Caro adhuc vivente absolutum esse, et parte illa exordii, quæ Carini et Numeriani laudes canit,

post illius excessum addita, editum esse antequam Nemesiani mors nuntiaretur. Certe abesse hanc partem posse, salvo carminis tenore, facile apparet, si versus 86 seqq. *Tu modo quæ saltus*, etc. post versum 62 legantur.

EXCURSUS II

AD NEMESIANUM, v. 91.

Sit chlamys aurato multum subtemine lusa,
Corrugisque sinus gemmatis balteus arctet
Nexibus.

DESCRIPSIT hactenus Nemesianus habitum Dianæ venatricis, qualem plerique alii poetæ, et præcipue vetustus ille Livius Andronicus pinxit, notissimis versibus a Terentiano Mauro, pag. 2426 Grammat. Putsch. servatis, quos omnino ante oculos habuisse Noster atque expressisse videtur :

Et jam purpureo suras include cothurno,
Balteus et revocet volucres in pectore sinus;
Pressaque jam gravida crepitent tibi terga pharetra;
Dirige odorisequos ad certa cubilia canes.

Sed paullo diligentius consideranda sunt, quæ Nemesianus de chlamyde et balteo Dianæ dicit, eo quod non satis accurate hæc explicata a doctis viris videntur. *Chlamys* venatorum vestis est, qua induti venatum exeunt Dido apud Virg. *Æn.* IV, 137, et Picus apud Ovid. *Metam.* XIV, 345. *Aurato subtemine lusa* est, quæ lusu quodam artis fila deaurata intexta habet. *Vestes illusas auro* vocat Virg. *Georg.* II, 464; et *picturatas auri subtemine vestes*, *Æn.* III, 483. Videtur exprimere Aurelius, quam Callimachus, *Hymn. Dian.* v. 111, vocat λιγυρὸν χιτῶνα Dianæ, quam explicat virgis vel tæniis aureis intextam, et in iconibus veteris æris observari docet

Spanhemius ad h. l. Tunicam tantum vel χιτῶνα ad genua usque succinctam Diana apud Callim. l. c. a patre Jove petit, non chlamydem, et propterea, qua venandi præses est, χιτῶνῃ ἄρτεμις vocatur; Callim. hymn. in Jovem, v. 77. Inde apparet, quam Nemesianus Dianæ tribuit, chlamydem non proprie dici, sed poni pro tunica, ut dudum vidit et annotavit Vlitius: tunicæ enim conveniunt *sinus*, nec *balteo* chlamys adstringitur; quæ brevis est, et circa humeros volat. Omnino ex veterum monimentorum iconibus, quales multas proposuit Spanhemius ad Callim. habitus Dianæ cognoscendus est, neque cum illo comparandus, quo Dido apud Virgilium et venatores alii apud poetas venatum exeunt. Apud Virg. Æn. IV, 137, Dido non solum chlamyde induta est, sed et *purpuream subnectit fibula vestem*. Hic nempe non *balteus sinum vestis arctat*, sed fibula inferiorem vestis oram, quæ alias ad talos defluit, ex parte substringit altius et nectit, ut gressus sit expeditior. Aliter Diana. Quæ ubi κωνυγός seu διαρηθδός pingitur, nunquam chlamyde induta apparet, sed sola tunica, eaque ad genua usque substricta duplici cinctu, quum contra προσωρόρος vel δεδούχος Diana tunicam ad talos defluentem habeat. Didonem, reginam, multis viris comitantibus in silvas exeuntem non decebat eo habitu pingere, quo Diana solet, semper venatrix, et Nymphas comites assiduas habens. Dabat igitur Virgilius, quod dignitas postulabat, chlamydem, et vestem interiorem fibula subnectebat. In Dianæ plerisque simulacris gemini cinctus apparent tunicæ, unus sub pectore, in ventre alter, quibus tunica non succingitur solum et corripitur, sed arctatur etiam et adstringitur corpori. Qui in pectore conspicitur cinctus, plane tam latus est, ut balteus, quem Nemesianus hic nominat, possit intelligi. Et cætera poetæ verba, si duplicem cinctum excipias, cum vetustis iconibus conspirant. *Balteus ille arctat sinus*, ne putemus modo suspendi eos et levari, quod fibula fit in veste Didonis; *corruges sinus* autem sunt deorsum crispatis et complicatis ex adstrictione cinguli. Non igitur ad explicandum Dianæ habitum hic descriptum pertinent, quæ a prioribus Nemesiani interpretibus

hic allegari loca solent, ut Virg. Æn. I, 320, *nodoque sinus collecta fluentes*; et Æn. IV, 139, *Aurea purpuream subnectit fibula vestem*: item Statii Theb. IV, 266, *Undantemque sinum nodis irrugat Iberis*. Nam hæc omnia de fluente sinu vestis sursum collecto et fibula subnexo agunt, non de balteo vestem substringente simul et corrugante. Accuratius habitum Dianæ venantis exprimit, et simul Nemesianum illustrat Claudianus, de Rapt. Proserp. lib. II, 33:

Crispatur gemino vestis Gortynia cinctu
Poplite fusa tenus.

Crispata vestis est corrugis Nostro, et quod hic *balteus*, ibi *cinctus* est. Quod addit Olympius, *gemmatis nexibus*, mera est descriptio baltei, quem gemmis vult esse distinctum, aut fibula, quæ et gemma est, instructum, qua ipse nectatur. Disputata hactenus sufficient ad tollendas interpretum, Vltii maxime, fluctuationes. Si ex frequentissimis Dianæ venantis iconibus, a vetustate relictis, rem iudicamus, non chlamydem, sed tunicam Dianæ, Nemesianus balteo adstrictam dixit, et chlamydem nominavit pro tunica. Exstant tamen simulacra Dianæ, quæ magis convenire cum Nemesiani verbis videntur, ubi Diana chlamydem habet curtæ inductam tunicæ, et utramque corrugatis laciniis balteus pectori subjectus uno cinctu continet et adstringit: quale est marmor a Spanhemio ad Callim. Dian. v. 104 productum. Sed in ejusmodi simulacris, Diana sistitur pleniore ornatu Dæ venatricis, non, qualem hic Nemesianus vult, parata ad venandum, aut ipso actu feras persequens. Itaque etiamsi Nemesianus recte sibi visus sit chlamydem Dianæ tribuere e quadam antiquitatis auctoritate, non tamen perspexisse discrimen videtur, quod vetustas ipsa inter imaginem Dianæ venatricis, et ejusdem actu venantis habitum observavit; quanquam ne hoc quidem discrimen semper servare veterum monumenta solent: nam in nummo Gordiani junioris a Daldianis cuso, qui inter nummos majores Cimeliarchii regii Paris. tab. 26, et ab Harduino in num. pop. et urb. illustr. pag. 600 proponitur, Diana cervos venatu persequens non

solum tunicam gemino cinctu substriotam habet, sed et chlamydem leviter ex humeris volantem, eoque propius accedere ad Nemesiani descriptionem videtur.

EXCURSUS III.

AD NEMESIANUM, v. 241.

Cappadocumque notas referat generosa propago;
Armata et palmas nuper grex omnis avorum.

Hic vexatissimus totius poematii et fere desperatus locus ita doctos viros exercuit, ut, quot ad eum accesserint interpretes, tot novos ejus emendandi explicandique modos repertos esse videamus. Diversas sententias in var. lect. memoravimus, sed omnes non potuimus. In loco manifeste corrupto, qualis hic est, et in scriptore, qualis est Nemesianus, ubi nullum emendandi a scriptis et vetustis codicibus auxilium est; infirma non modo sed inanis quoque et nullius usus conjectandi industria videtur, et intactus potius is locus relinquendus est, nisi ratio reperiri possit ejusmodi, quæ minima cum literarum mutatione emendet, planissimeque intelligatur. Ipse nunc, quid effecerim, exponam: facillima quidem omnium, quas vidi, emendationum, et ad scripturam proxime accedens est Gronovii, *Observ. lib. III, cap. 13*:

Cappadocumque notas referat generosa propago
Armenti, et palmas numeret grex omnis avorum.

In hac tamen *armenti* nondum satisfacit, quod eodem versu *grex*, ejusdem notionis vox, sequitur, quæ illud reddat superfluum; tum vero cum literis vocis *armata* non satis convenit. Vult Nemesianus equos e nobilissima stirpe legi, Cappa-

docum maxime, quos tanquam præcipuos ex omni Græcia nominat. His ita similem esse vult *generosam propaginem*, h. e. pullos equorum ad venatum educandos, ut et notas Cappadocum referant, h. e. formæ præstantiam, et virtutes ductas a genere Cappadocum. *Notas* equorum etiam Grætius dicebat, v. 497; phrasin expressit e Virgilio, Georg. III, 128, *Invalideque patrum referant jejunia gnati*. Ad nobilitatem et fortitudinem equorum designandam nihil frequentius est, quam eorum genus, stemmata, patres, avos memorare, fuitque usitatum antiquitus, ut Basilius M. auctor est, Homil. ας τῶς κλουτοῦντας, genus equorum a patribus generosis deducere, ut hominum: ἵπποι, inquit, παμπληθεῖς, καὶ οὗτοι γενεαλογούμενοι ἀπὸ εὐγενείας πατέρων, ὡς περ οἱ ἄνθρωποι. Grætius, v. 228, *Thessalium quadriga decus, quam gloria patrum Excitat*. Juvenalis, Sat. VIII, 58:

Sic laudamus equum, facili cui plurima palma
Fervet, et exsultat rauco victoria Circo.

His addatur Papin. Statius, Silv. V, 2, 21:

.....Romulæi qualis per jugera Circi,
Quum pulcher visu, titulis generosus avitis
Expectatur equus, cujus de stemmate longo
Felix emeritos habet admissura nepotes.

Cappadocum equorum celebratissimam nobilitatem plurimum scriptorum testimonio probavit Jac. Gothofredus ad Cod. Theodos. lib. X, tit. 6, de grege Dominico. Formosissimi juxta ac velocissimi habebantur, et singulares in Cappadocia alebantur greges, usibus Imperatorum destinati, unde lecti perpetuo mittebantur Romam ad ludos Circenses. Testatur hoc lex allegata de greg. Dom. et alia, lib. XV, tit. 10, de equis curulibus. Auctor veteris Orbis descript. a Gothofredo editus, cap. 21, de Cappadocia: *Mittit vestem leporinam, Babylonicas pelles, et illorum divinorum animalium formositatem*. Intelligit equos Imperatorum, quorum omnia divina vel sacra dici consueverunt. Auctor Itinerarii Hierosol. p. 577, edit. Wesseling: *Cappadociæ*, inquit, *mansio Andavilis, ibi est villa Palmati* (sic legit Gothofr.), unde

veniunt equi curules. Et Vegetius, Veterin. IV, cap. 6 : *Curibus Cappadocum gloriosa nobilitas.* Ex his facile intelligitur, a Nemesiano pariter nobilitatem equorum Cappadocum a victoriis et palmis in certamine curuli acceptis describi, ita quidem, ut qui ab iis orti sint equi multas numerare avorum suorum palmas possint. Itaque non dubito; quin vitiosa vox *armata*, quæ in priscis exemplaribus asterisco notatur, pro græco ἀρματα *currus* habenda sit, et versus ipse sic legendus :

Harmataque et palmas numeret grex omnis avorum.

nam *currus* a Latinis subinde pro missibus Circensium et victoria curuli positos, æque mihi probabile videtur, atque illud certum est, a Cicerone, Plinio, Floro, aliisque *currum* pro triumpho dictum. Vid. Salmas. Exercitat. ad Solin. p. 271. Vegetius loco ante adducto sic usurpare videtur, atque ubi Cappadocum nobilitatem curibus gloriosam dicit, haud aliam eorum gloriam, quam ludis Circensibus acquisitam significat. Si denique græca vocabula *harmamaxa* et *hamaxari* (Vid. Plauti Trucul. II, 2) a Latinis recepta sunt, haud absurdum videbitur, a Nemesiano etiam græcam vocem ἀρματα admissam. Quod si tamen fortasse hoc cuiquam durum et insolens videatur, eo quod non alia auctoritas vocis illius sermone latino usurpatæ occurrat (1), age, missa hac conjectura aliam vocem illi similem, et argumento nobilitatis æque aptam substituamus hoc modo :

Stemmataque et palmas numeret grex omnis avorum.

Sint, inquit, omnes equi tui e nobilissima fortissimaque stirpe, præsertim Cappadocum, orti, in qua jam multi fuerint palmam fortitudinis adepti. Quæ lectio, quum et vestigiis scripturæ vitiosæ, ipsiusque poetæ menti accommodata, et e similibus aliorum formulis, quibus equorum generositas solet exprimi, petita sit, non video, quæ commodior faci-

(1) A medicis tamen Harma et Harmatium collyrium dictum est, quod ex quatuor rebus constabat, et celeres habebat effectus. Vid. Jø. Rhodium ad Scrib. Larg. comp. 28.

horque emendatio reperiri, et quid aliud a poeta dici hoc quidem loco potuerit. Non igitur possum Jac. Gothofredi correctionem, in Comment. ad legg. cit. et ad vet. Orbis descript. prolatam, aliter quam coactam et contortam existimare, qua putat, a Nemesiano hoc versu gregem illum equorum designari, qui quondam Palmatii, viri in Cappadocia nobilis et equorum divitis, ætate Valeriani Imperatoris, fuisset, sed proscripto eo confiscatus et sacro stabulo vel usibus Imperatorum dicatus sit, atque hinc *gregis Palmatii, equorum Palmatiorum* vel *sacrorum* nomine appellatus (1). Tale quidem nomen equis Cæsareis in Cappadocia fuisse, ex legibus Codicis Theod. allegatis patet, et Gothofredus propterea in loco Itinerarii Hierosol. ubi *villa Pampali* legebatur, *Palmatii* substituendum arbitratur, unde Nemesiani versum sic refingit :

.....generosa propago
Argæa, et palmæ nuper grex nomine sacrum.

Nimirum existimat, hic *gregem sacrum*, h. e. sacrorum vel Imperatoriorum equorum, *palmæ*, i. e. Palmatii nomine designatum indicari, et lectionis mutatæ firmamentum e Claudiano petit, laud. Seren. 190 :

.....Dilectus equorum,
Quos Phrygiæ matres, Argæaque gramina pastæ
Semine Cappadocum sacris præsepibus edunt.

Sed Gothofredi eam correctionem facile est refellere : primo enim *Argæa* propago equorum, quam scribit, ab Argæo Cappadociæ monte dicta, est ipsa Cappadocum. Quæ igitur præceptio poetæ, propago Cappadocum referat notas Cappadocum? Palmatios equos esse, secundum Gothofredum, Aurelius indicat *palmæ nomine* insignitos, quod ipsum ta-

(1) Eamdem sententiam fovet Th. Reinesius, Epist. LXIX ad Rupert. p. 642. Guido Pancirollus, lib. II Theſ. Var. lect. c. 257, equos palmatos ad Palmatum Præf. Urb. A. C. 414, Honorio X et Theod. V Coss. falso refert, oblitus eos A. C. 379, Ausonio et Olybrio Coss. ut liquet ex lege I Cod. Theod. de equis curulibus, in Imperat. patrimonio fuisse. Hæc Thomas Grenius Animadv. Philolog. P. XV, p. 267. Ed.

men rejicit Gothofredus, et Palmatios non a palma sed a Palmatio, viro nobili, nomen accepisse contendit. Vid. Comment. ad leg. de grege Domin. Palmatii equi non erant totius Cappadociæ, sed grex singularis usibus sacris Cæsarum destinatus, quos usurpare, ut ipse Gothofredus ad dictam legem ostendit, nemini privato fas erat. Qui igitur suadere Nemesianus poterat, ut equi venatici ex eo grege sumantur? Et quam obscura hæc et contorta: *propago Argæa*, quæ pascitur ad Argæum, *grex sacrum*, Imperatorum equorum, *palmae nomine nuper*, sc. insignitus. Denique tota illa Palmatiorum equorum ab homine nobili Palmatio ducta appellatio mihi adhuc dubia videtur, quippe non alio, nisi valde recenti testimonio Hesychii Illustr. in V Chron. nixa, quod Glossarium Nomicum a Labbeo editum conservavit. Itinerarium Hierosol. etiamsi villam Palmatii, quod Gothofredus vult, memoret, tamen et illud satis recens est, et, qui Cappadoces equos sacro Cæsarum stabulo lectos memorant, scriptores alii et leges ex ævo omnes Christianorum Imperatorum sunt, et recentiore adeo illum morem esse innuunt, quam qui significari a Nemesiano potuerit. Sed plura de Palmatiorum nomine afferre longum, nec nostri instituti, foret. Certè mihi, ut hoc tantum adjiciam, non improbanda eorum sententia videtur, qui equos ludis curulibus destinatos existimant *palmatos* esse dictos, quod iis palmae signum, boni ominis causa, inustum esset. Et Aug. Buchnerus, Epistol. P. II, 98, post sententias aliorum expensas hanc præcipue probandam putavit. Non aliis equorum generibus æque frequenter ac proprie tribuuntur palmae, quam Epiri et Achaiæ, quibus in terris certamina curulia celebratissima fuisse constat, Signanter omnino Virgilius, Georg. I, 59, *Eliadum palmas Epirus equarum*, scribit, ubi palmae equarum vix aliter, quam pro equis palmatis positæ videntur. Et Gratius, v. 531, diserte palma signatos dicit, si proprie accipere ejus verba velimus:

.....quis Chaonias contendere contra
Ausit, vix merita quas signat Achaia palma.

Vix igitur dubitandum, greges Dominicos in Cappadocia, quos servisse ludis Circensibus certum est, eandem ob causam et palma signatos esse, et *palmatorum* nomen accepisse. Quin etiam in nummis quibusdam, quos affert Onuphr. Panvinius de lud. Circens. equorum circensium capitibus palmam, tanquam cristam, impositam cernimus.

SUPPLEMENTUM

EXCURSUS III

DE VOCE *ARMATA*, NEMES. CYNEG. v. 242.

HACTENUS mendosum Nemesiani versum 242 ita correxi, ut pro corrupta voce *armata* Græcum ἀρματα vel *harmata* substituendum dicerem, eoque nobilitatem equorum Capadocum a curribus et victoriis Circensibus peti ostenderem. Neque dubito, quin ea emendatio tum summa facilitate, quæ scripturam vocis non mutat, sed tantum interpretatur, tum aliis, quas adduxi, rationibus satis se æquis iudicibus approbatura sit. Desideravi tantum exempla et auctoritates aliorum scriptorum, et præter usum medicorum veterum, quos dixi collyrium aliquod ob celeres effectus Harma vel Harmatium appellasse, neminem tum poetarum Latinorum adducere potui, qui Græcum *harma* pro curru vel celeritate cursus adhibuisset. Postea forte quadam, et aliud agendo, incidi in locum poetæ, quo *harmatium* eo sensu usurpatum, sed vitiosa scriptura huc usque obscuratum et abolitum, intelligebam. Quem locum hoc lubentius nunc adduco, quod eo emendando usum vocis, vix adhuc inveniendæ, asserere priscis scriptoribus, eoque veram ejus lectionem, acutis doctorum virorum conjecturis frustra quæsitam, li-

quido demonstrare licet : nempe Julius Rufinianus de figur. sentent. et eloc. num. XXVI, pag. 216, edit. Ruhnk. hoc fragmentum Lucilii adducit :

Nam si tu fluctus, undasque e gurgite salso
Tollere decreris, venti prius *Hæmatium*,
Ventum, inquam, tollas.

R. Stephānus et Fr. Dousa legunt : *ventum prius Hæmatium tu*. Ruhnkenius V. C. ita huic ulceri medetur, ut scribendum affirmet : *ventum prius Emathium tu, Ventum, inquam, tollas*; Emathium ventum pro Thracio positum existimans, latius sumpto Emathiæ nomine. Pro Thracio vento etiam accipit P. Burmannus in not. ad Anthol. Lat. Tom. II, pag. 336, qui tamen *Hæmatium* retinet, et ab Hæmo Thraciæ monte ductum putat : et docte quidem cl. Ruhnkenius, quoad fieri hoc loco potuit, emendavit. Sed tamen faciliorem, certioeremque emendationem facile requirat, qui verba paullo accuratius consideret. Etenim ventum Emathium uspiam pro Thracio dictum reperiri vix credo, neque causa apparet, cur vento Thracio jam nominato rursus simpliciter ventum appellet; et, qui in antiqua lectione est, genitivus *venti* jubet in apposita voce *Hæmatium* substantivum, a quo ille pendeat, odorari. Huic autem voci prorsus simile *harmatium*, idemque huic loco aptissimum est, quia, quod maxime vult auctor, vim et celeritatem venti exprimit. Quare sine ulla hæsitatione lego :

.....venti prius *harmatium tu*,
Ventum, inquam, tollas.

Digna etiam vox *harmatium* stylo Lucilii est, quem vocabula Græca confertim usurpasse constat. Præterea currus et equos, ut hic *harmatium*, ventis et Diis marinis tribui, ut vis eorum in fluctibus excitandis significetur, vulgatum est. Vid. interpretes Virgilio ad *Æn.* I, 156; Horat. *Carm.* IV, 44; Sen. in *Œdip.* v. 255; Voss. ad Catull. p. 265. Præcipue Boream ruentem super fluctus maris Nemesianus, *Cyneg.* v. 276, ita describit, ut tanquam curru et rotis ferri videatur :

EXCURS. III AD NEMESIANUM. 141

Ipse super fluctus spumanti murmure fervens,
 Conspicuum pelago caput eminet; omnis euntem
 Nereidum mirata suo super æquore turba.

Quare emendatio, quam feci, nihil intercedere credo, quominus pro certissima habeatur, ipsumque Cl. Ruhnkenium puto, pro amplissima eruditione et sagacitate ingenii, qua plurimas veterum scriptorum corruptelas felicissime persanare solet, eandem facile reperturum fuisse, si quidem vox ea, quam pro emendatione posui, in aliquo poeta adhuc extitisset vulgata, quam nunc primum in Nemesiano reperi, et Lucilio deberi demonstravi. Denique, ne quis prorsus dubitare possit Græcum ἀρματα in voce Latina *armata* apud Nemesianum latere, alia exempla dare possumus vocum mere Græcarum, quæ a Latinis scriptoribus plane translata in suum sermonem, et tantum forma Romana et literis Latinis expressa sunt: sic *probata* e Græco πρῶβητα habet Plinius, Hist. Nat. lib. VII, c. 2; et Harduinus ad eum locum monet, pari ratione apud eundem et alios legi *pyctam* pro pugile, *pallacas* pro concubinis, *actam* pro litore. Monuit idem Petr. Scriverius in Anecd. Philol. c. 125.

APPENDIX

AD POETAS CYNEGETICOS.

I.

EPITAPHIUM CANIS VENATRICIS

INCERTO AUCTORE*.

GALLIA me genuit, nomen mihi divitis undæ
Concha dedit, formæ nominis aptus honos.
Docta per incertas audax discurrere silvas,
Collibus hirsutas atque agitare feras.
Non gravibus vinclis unquam consueta teneri,
Verbera nec niveo corpore sæva pati :

* Appendicis loco poetis Cynegeticis subjicere placuit, cum quibusdam aliis Epigrammatibus quæ passim ex Anthol. Lat. Burm. collegi, hoc quoque canis venatricis epitaphium, quod post Maffei in Museo Veron. p. 444, et Bonadam in Carm. lap. ant. vol. II, p. 538, edidit P. Burmannus sec. Anthol. Lat. lib. IV, ep. 402. Equidem cum Burmanno satis elegans et vetusti poetæ esse arbitror, præfero ei tamen, quod Martialis habet, epitaphium canis Lydiæ, lib. XI, ep. 69.

1. *Gallia me gen.* Gallicus canis

priscis valde celebratus venationibus. Vid. Ovid. Met. I, 533; Martialis. III, 47, 11. Eum esse puto, quem barbaro vocabulo Gratius v. 203, *Vertraham*, Martialis, XIV, 300, *Vertagum* nominat.

2. *Concha dedit.* Fortasse murex vocabatur, vel margarita.

4. *Collibus hirs.* Invenit hoc versu Burmannus apertam imitationem Propertii, I, 1, 12, *Ibat et hirsutas ille ferire feras*: atque hinc dubiam Propertii lectionem constituere vult, *ille agitare feras*. Ego vero ægre assentio.

Molli namque sinu domini dominæque jacebam,

Et noram in strato lassa cubare toro.

Et plus, quam licuit muto, canis ore loquebar,

Nulli latratus pertimere meos.

Sed jam fata subi, partu jactata sinistro,

Quam nunc sub parvo marmore terra teget.

7. *Jacebam.* Ergo etiam venatrices canes in gremio dominæ jacebant? an forte huic cani domina venationis studiosa? Conspicio autem canem quoque mulieris sedentis gremio incubantem in monumento, quod Cup. ad Harpocr. p. 197 profert: quam Cuperus quidem pro aliqua Dearum, Diana aut Cybele, habet; ego vero nullum ejus certum signum reperio: nam quod lævo brachio

amplectitur femina, non tympanum mihi, sed pars sellæ videtur.

9. *Loquebar.* Respicere videtur eam venatorii canis virtutem, quam sæpe attingit Gratius, quando inventam et propinquam feram variis signis prodit mutas, nec intemptivo clamore terret. Vid. Grat. v. 185, 207, 236, seqq.º

11. *Sinistro.* Partus difficilis labore exanimata est.

II.

IN JUVENALEM VENATOREM*.

EXCIPIT ingentem Juvenalis fortior aprum,
Incumbens humero, lævo pede pronior instat,
Et spumantis adhuc morsum de vulnere fraudat.

* *In Juvenalem.* Hoc Epigr. dedit e Schedis *Divionensibus* in Anthol. Lat. lib. V, ep. 177, vel sola imitatione Virgiliana non inelegans. Ed.

1. *Excipit.* Et spumantis adhuc morsum, etc. sc. hostem excipere, proprie de imperterrito vocabulum; ut *Æn.* X, 387, *Incautum crudeli morte sodalis Excipit, atque ense*

tumido in pulmone recondit. Ed. It.

2. *Incumbens humero*, id est, adhærens; *Æn.* V, 325, *calcenque terit jam calce Diros Incumbens humeris.*—*Pronior*, h. e. pronus.—*Instat* etiam ex more Virgiliano, *Æn.* X, 657, *nec Turnus segnior instat.* Ed.

3. Ita agit ut morsus apris spumantis irritus et sine vulnere fiat. Ed.

III.

DE APRO*.

INVADUNT post terga suem: stat torvus in ira;
Creticus excutitur lunato dente rebellis,
Quem socius morsu auxilians defendit in hoste.

* *De Apro.* In Burmanni Anthol. Lat. lib. V, ep. 178. Ed.

1. *Invadunt*, sc. canes vel venatores.—*Stat torvus*, iratus aper et transversa tuens, ut hostes sibi imminentes observet. Ed.

2. *Creticus*, canis Creticus. Robore æque ac Laconici excelluerunt

pariter Cretenses canes. *Pugnaces Cressæ*, Seneca. Unde et Xenophon ad aprariam venationem eas adscivit.—*Lunato dente*, apri, scil. qui extra os feri ad formam lunæ crescentis exseritur.—*Rebellis*, pugnax, resistens. Ed.

3. *In hoste.* Forte *ab hoste.* Ed.

IV.

AD DIANAM *.

MUNERE te hoc dono, Latonia, sancta virago;
 Cornigeram cepi, virtute et laude potitus,
 Exuviisque ejus templum tuum decoravi.

* *Ad Dianam.* Protulit vetus hoc epigramma Rickius in Primitiis Epistolicis, Epist. XLII, p. 71, et ex eo Barthius qui Riccium male vocat, ad Statii Theb. XI, 414, et in ultimo versu ut metro consulatur legendam putat: *Exuviis cujus templumque tuum decoravi.* Non male: forte tamen *templum tuum condecorari* legi posset, ut *tuum* sit mono-

syllabum, vel si id nimis antiquatum videtur *templum tibi condecoravi*; ut in carmine Junoni Ardeaticæ scripto: *picturis condecoravi Regina Junoni summæ conjugii templum.* Exhibebat autem monumentum ipsum, ut Rick. testatur, in ædicula Dianæ sub ara insculptum venatorem, qui cervam a se captam huic Deæ offert, unde lucem hi versus accipiunt. En.

V.

M. VAL. MARTIALIS

DE DAMA ET CANIBUS

FRAGMENTUM.

CONCITA veloces fugeret quum Dama Molossos,
 Et varia lentas necteret arte moras;
 Cæsaris ante pedes supplex, similisque roganti
 Constitit, et prædam non tetigere canes.

* * *

Hæc intellecto principe dona tulit.
 Numen habet Cæsar: sacra est vis, sacra potestas:
 Credite; mentiri non didicere feræ.

* *De Dama et Canibus.* Ita inscripsit Scriverius. De *DAMMA QUAM CÆSAR DIMISIT*, Cod. Voss. et Schedæ Scalig. An Martialis sit hoc epig. dubitat Vlitius ad Gratii Cyneget. v. 181. Vide nostram Editionem Martialis, vol. I, pag. 48 et 49. ED.

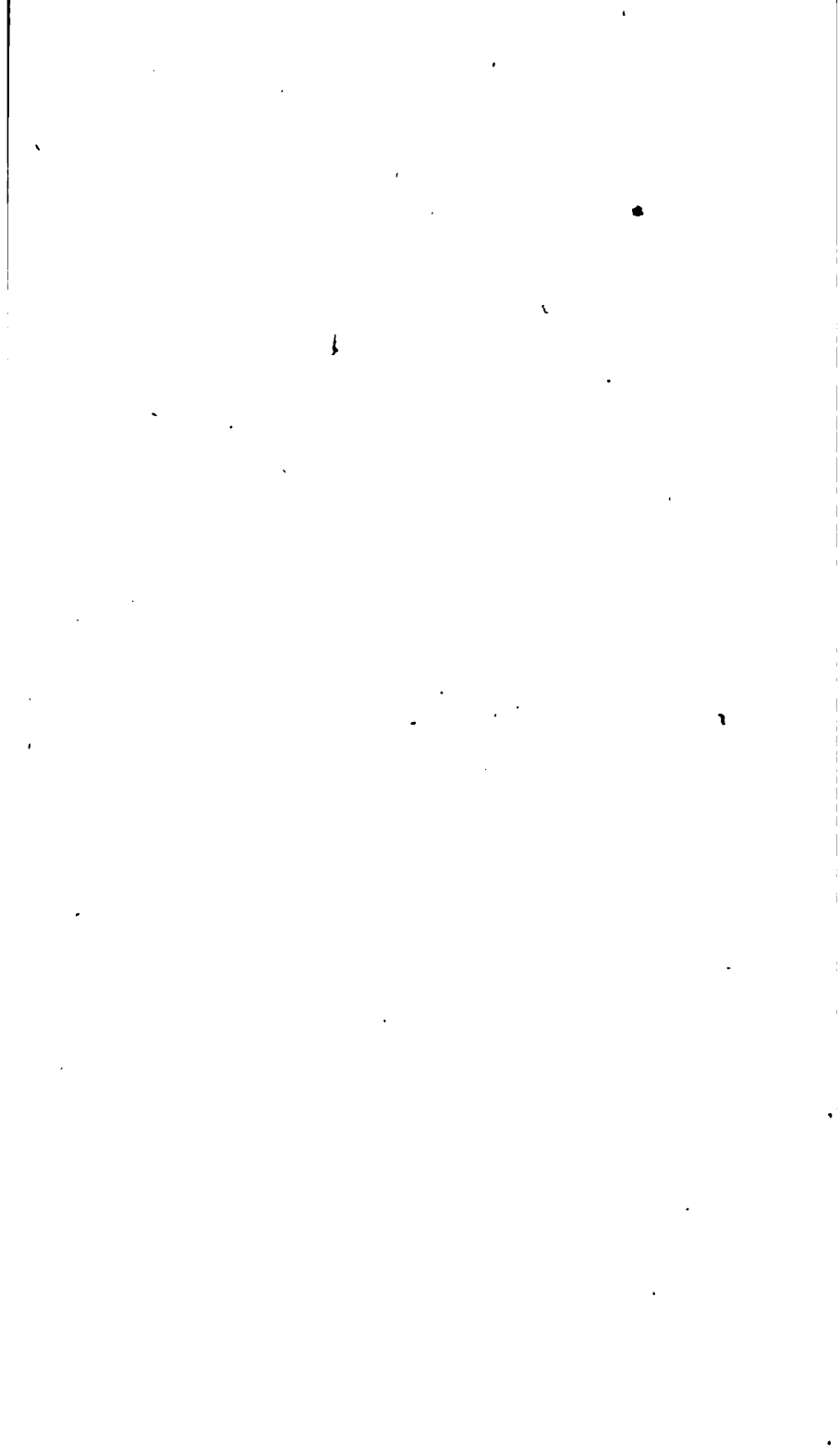
1. Scriverius conjiciebat: *ageret quum Dama Molossos.* ED.

2. *Et varia lentas necteret arte moras.* Sic edidi ex verissima Heinsii

emendatione, quæ vestigiis codicis Vossiani insistit, in quo *lentas*, quomodo in Schedis Scalig. sed in margine *Lyncas* et *mora*. Tollius legebat *longas moras*. Idem Heinsius etiam *obliquas* conjecerat. ED.

6. *Hæc intellecto principe dona tulit.* Excidisse hexametrum indicant asterici, quem ita in margine ed. Scalig. suppleverat Scriv. *Damaque, quæ rabidis cessisset præda Molossis, Hæc intellecto principe dona tulit.* ED.

JOANNIS CAII
BRITANNI
DE
CANIBUS BRITANNICIS
LIBER UNUS

JOANNIS CAII
BRITANNI
DE
CANIBUS BRITANNICIS
LIBER UNUS.

AD GESNERUM.

SCRIPSIMUS ad te, carissime Gesnere, superioribus annis variam historiam de variis quadrupedum, avium, atque piscium formis; variis herbarum atque fruticum speciebus et figuris. Scripsimus et de canibus quædam ad te seorsum, quæ in libro tuo de Iconibus animalium ordine secundo mansuetorum quadrupedum, ubi de Canibus Scoticis scribis; et in fine Epistolæ tuæ ad Gulielmum Turnerum de libris a te editis, inter libros nondum excusos, te editurum polliceris. Sed quia de canibus nostris quædam in eo libello mihi videbantur desiderari, editionem prohibui, et aliam promisi: quamobrem, ut promissis meis stare, et expectationi tuæ satisfacerem, homini omnis cognitionis cupido, universitatem generis, differentiam atque usum, mores et ingenium, veluti methodo quadam conabor explicare. Dispartiar in tres species; generosam, rusticam, et degenerem; sic ut de illa primo, de hac postremo, de rustica medio loco tibi dicam. Omnes Britannicos vocabo; tum quod una insula Britannia, ut Anglicos omnes, sic quoque Scoticos omnes complectatur; tum quod venatibus magis indulgemus, quia

voluptati ex feris et venatione, propter animalium copiam atque hominum otium, magis Britanni sumus dediti, quam eorum animalium indigi et negotiosi Scoti. Ergo quum omnis ratio generosæ venationis, vel in persequendis feris, vel in capiendis avibus finiatur, canum, quibus hæc aguntur, duo genera sunt: alterum quod feras investiget, alterum quod aves persequatur; utraque Latinis uno et communi nomine dici possunt venatica. Sed Anglis quum aliud esse videatur feras sectari, aliud aves capere, ut primum venationem, secundum aucupium nominant, ita canum nomina volunt esse diversa; ut qui feras lacesunt, venatici; qui aves, aucupatorii dicantur. Venaticos rursum divido in quinque genera: aut enim odoratu, aut visu fatigant feras, aut pernicitate vincunt, aut odoratu et pernicitate superant, aut dolo capiunt. Qui odoratu fatigat, et prompta alacritate in venando utitur, et incredibili ad investigandum sagacitate narium valet; a qua re nos sagacem hunc appellamus, quem Græci ab investigando *ἰχνηύτην*, a *ναρὸς ἐπινηλάτην* dicunt: huic labra propensa sunt, et aures ad os usque pendulæ, corporisque media magnitudo. Hunc *Laperarium* vocitabimus, ut universum genus in certas species utque nomina reducamus; quum alioqui usus aut officii nomine, in unitatem speciei adigi nullo modo queant: nam alius leporis, alius vulpis, alius cervi, alius platycerotis, alius taxi, alius lutræ, alius mustelæ, alius cuniculi (quem tamen non venamur nisi casse et viverra) tantum odore gaudet, et in suo quisque genere et desiderio egregius est. Sunt ex his qui duos, ut vulpem atque leporem, variatis vicibus sequi student, sed non ea felicitate, qua id quod natura sequi docuit; errant enim sæpius. Sunt qui vulpem atque taxum solum, quos *Terrarios* vocamus, quod subeant terræ cuniculos, more viverrarum in venatu cuniculorum; et ita terrent mordentque vulpem atque taxum, ut vel in terra morsu lacerent, vel e specu in fugam aut casses cuniculorum ostiis inductas, compellant: sed in sagacium genere minimi sunt. Qui insequuntur, majores; propenso et hi labro atque aure, nec vivas tantum

uti memorati omnes, sed et mortuas quoque conspersi sanguinis odore persequuntur. Sive enim vivæ sauciantur feræ, atque e manibus venatorum elabantur, sive mortuæ ex vivario sublatae sunt (sed profusione sanguinis utræque), isti canes odore facile persentiscunt, et subsequuntur: eam ob causam ex argumento *Sanguinari* appellantur. Quum tamen fieri solet ut furum astu nullo consperso sanguine abripiatur fera, etiam sicca hominis vestigia per extentissima spatia nullo errore sequi norunt, in quantalibet multitudine discernere, per abditissima et densissima loca appetere, et si flumina tranent, etiam persequi; quumque ad ulteriorem ripam perventum est, circuitu quodam, qua fugitum est, investigare, si primo statim odore in vestigium furis non inciderint: sic enim arte inveniunt, quod fortuna nequeunt, ut recte videatur, ab Æliano scriptum, libro sexto, capite quinquagesimo nono de animalibus, τὸ ἰθνημυτικὸν καὶ διαλεκτικὸν, καὶ μέντοι καὶ τὸ ἀλατὸν, hoc est, *considerationem, ratiocinationem, atque etiam partitionem* seu *arbitrium* canibus hisce venaticis inesse; nec ante cessant persequi, quam sunt fures comprehensi. Eos luce, in tenebris habent heri; nocte producant, quo alacriores in persequendo sint assueti tenebris, quibus prædones delectantur maxime. Idem quum fures insequuntur, non ea donantur libertate, qua quum feras, nisi in magna celeritate fugientium furum, sed loro retenti, herum ducunt qua velit ille celeritate, sives pedes sit, sive eques. In confiniis Angliæ atque Scotiæ, propter frequentia pecorum et jumentorum spolia, multus usus hujus generis canum est, et principio discit pecudem et armentum persequi, postea furem relicto armento. In hoc genere nullus est aquaticus naturaliter, nisi eos ita nominare placeat, qui Lutram insequuntur, qui subinde ripas, subinde aquas frequentant. Non recusant tamen omnes, aviditate prædæ tranantis flumina, etiam aquis se committere; sed hoc desiderii potius est quam naturæ. Quod autem ex his aliquas, *Brachas* nostri, *Rachas* Scoti sua lingua nominant, in causa sexus

est, non genus: sic enim canes feminas in venatico genere vocare solent nostri. Ad postremum, in natura sagacium est, ut alii pervestigando taceant ante excitatam feram, alii statim ad primum odorem voce prodant animal, etsi remotum adhuc, et in cubili; et quo juniores, eo petulantioris oris et mendacioris sunt: ætas enim et venandi assiduitas, experientiam in his facit et certitudinem, ut in aliis omnibus; maxime quum norint obtemperare domino, vel inhibenti, vel animanti. Quod visu lacessit, nare nihil agit, sed oculo: oculo vulpem leporemque persequitur; oculo seligit medio de grege feram, et eam non nisi bene saginatam et opimam; oculo insequitur; oculo perditam requirit; oculo, si quando in gregem redeat, secernit, cæteris relictis omnibus, secretamque cursu denuo fatigat ad mortem. *Agasæum* nostri abs re, quod intento sit in feram oculo, vocant. Usus ejus est in septentrionalibus Angliæ partibus magis quam meridionalibus; locis planis et campestribus, quam dumosis et silvestribus; equitibus magis quam pedibus, quo ad cursum equos incitent (quibus delectantur magis quam ipsa præda), assuescantque sepes fossasque inoffense et intrepide transilire et aufugere, quo inessores per necessitates et pericula salutem fuga sibi quærant, aut hostem insequendo, quum velint, cædant. At si quando canis aberraverit, dato signo quam citissime accurrit, et feram de integro subsequens, clara voce, cursuque celeri ut ante lacessit. Quod pernicitate vincit, *Leporarius* dicitur; quod præcipua ejus cura, præcipuusque usus est in persequendo lepore. Quamquam et in capiendo platycerote, cervo, dorcade, vulpe, et hoc genus aliis feris, et viribus et memorata velocitate valent; sed plus minus pro suo quisque desiderio, et corporis firmitudine aut exilitate: est enim strigosum genus, in quo alii majores sunt; alii minores; alii pilo sessili, alii hirto. Majores majoribus, minores minoribus feris destinamus: cujus naturam in venatione magnam, in hoc miram deprehendi, quod, referente Joanne Froisarto historico, lib. hist. suæ IV, leporarius Richardi

secundi Anglorum regis, qui ante neminem præter regem agnoverat, venientem Henricum, Lancastriæ ducem, ad castellum Flinti, ut Richardum comprehenderet, relicto Richardo, Henricum solitis in Richardum favoribus exceperit, quasi adversitates Richardi futuras intellexerat et præsentiscerat: id quod Richardus probe animadvertit, atque ut præsagium futuri interitus verbis non dissimulavit. Quod sagacitate simul et pernicitate potest, et genere, et compositione corporis medium est inter sagacem illum, et leporarium; et a levitate appellatur *Levinarius*, a loro, quo ducitur, *Lorarius*. Hic propter velocitatem, et gravius feram urget, et citius capit. Quod dolo agit, *Vertagum* nostri dicunt, quod se dum prædatur, vertat, et, circumactio corpore, impetu quodam in ipso specus ostio feram opprimit et intercipit. Is hoc utitur astu: quum in vivarium cuniculorum venit, eos non læcessit cursu, non latratu terret, nec ullas inimicitias ostentat, sed velut amicus aliud agens, taciturna solertia prætergreditur, observatis diligenter eorum cuniculis. Eo quum pervenerit, ita se humi componit, ut et adversum ventum semper habeat, et cuniculum lateat: sic enim ille revertentis, aut exeuntis cuniculi, odorem facile sentit, et suum cuniculo omnino tollit, et prospectu feram fallit. Ad hunc modum compositus canis et prostratus, aut exeuntem cuniculum et imprudentem in ipso specus ingressu versute opprimit, aut revertentem excipit, atque ad latentem herum ore perducit. Minor hic est sagaci illo, strigosior, et erectiore aure: corporis figura leporarium spurium diceret, si major esset. Et quamvis eo minor multo sit, uno tamen die tot potest capere, quot justum equi onus esse possunt: dolus enim illi pro virtute est, et corporis agilitas. Huic similis, canis *furax* est, qui jubente hero noctu progreditur, et sine latratu odore adverso persequens cuniculos, cursuprehendit quod herus permiserit, et ad heri stationem reportat. Vocant incolæ canem *nocturnum*, quod venetur noctu. Sed hæc de iis qui feras insequuntur.

Qui aves, proximum locum habent: eos *Aucupatorios*

dici ante proposuimus. Hi ex generosorum numero etiam sunt, et duorum generum: alii enim per sicca tantum venantur; alii per aquas tantum aves persequuntur. Qui per sicca tantum, aut libero vestigio et latratu avem investigant et excitant, aut tacito indicio eandem commonstrant. Primum genus accipitri servit, secundum reti. Peculiariora nomina primum genus non habet, nisi ab ave ad quam venandam natura est propensus: qua de causa falconarii hos *Phasianarios*, hos *Perdiciarios* vocare solent. Vulgus tamen nostrum communi nomine *Hispaniolos* nominat, quasi ex Hispania productum istud genus primo esset. Omnes maxima ex parte candidi sunt; et si quas maculas habeant, rubræ sunt, raræ, et majores. Sunt et ruffi atque nigri, sed perpauci. Est et hodie novum genus ex Gallia advectum (ut novitatis omnes sumus studiosi), sed ex toto in albo obfuscatum maculose, quem *Gallicanum* vocitamus. Secundum genus est, quod tacito pede atque ore avem quærit, et nutum juvantis heri sequitur, vel promovendo se, vel reducendo, vel in alterutram partem dextram aut sinistram declinando. Quum avem dico, perdicem et coturnicem intelligo. Quum invenerit, cauto silentio, suspenso vestigio, et occulto speculatu, humiliando se prorepit; et quum prope est, procumbit, et pedis indicio locum stationis avium prodit; unde canem *Indicem* vocare placuit: loco commonstrato, auceps exporrectum rete avi inducit. Quo facto, canis ad consuetum heri indicium seu vocabulum quam citissime assurgit, et propinquiore præsentia aves perturbat, atque ut inexplicabiliter irretiantur facit. Quod artificium in cane, animali domestico, mirum videri non debet, quum et lepus agreste animal, et saltare, et tympanum anterioribus pedibus numero pulsare tympanistarum more, et canem dente atque ungue petere, pedibusque crudeliter cædere, in Anglia visus est omnium admiratione, anno salutis nostræ 1564. Nec est vanum istud, eoque relatum lubentius quod operæ pretium putarem, nihil prætereundum esse, in quo naturæ spectanda sit providentia. Qui per aquas aucupatur propensione natu-

rali accedente mediocri documento, major his est, et promisso naturaliter hirtus pilo. Ego tamen ab armis ad posteriores suffragines, caudamque extremam, ad te, Gesnere, detonsum pinxi, ut usus noster postulat, quo pilis nudus expeditior sit, et minus per natationes retardetur. *Aquaticus* a nostris appellatur, ab aquis quas frequentat sumpta appellatione. Eo aut aves in aquis aucupamur (et præcipue anates; unde etiam *Anatarius* dicitur, quod id excellenter facit), aut Scorpione occisas educimus, aut spicula sagittasque fallente ictu recuperamus, aut amissa requirimus; quo nomine et canes inquisitores eosdem appellamus. Quanquam anas, et canem, et aucupem quoque egregie subinde fallat, tum urinando, tum etiam dolo naturali. Etenim si quis hominum ubi incubant aut excludunt, propinquabit, egressæ matres, venientibus se sponte offerunt, et simulata debilitate vel pedum vel alarum, quasi statim capi possint, gressus fingunt tardiores. Hoc mendacio sollicitant obvios, et eludunt, quoad profecti longius a nidis avocentur; caventque diligenter revertendo, ne indicium loci conversatio frequens faciat. Nec anaticularum studium segnius ad cavendum: quum enim visas se præsentiscunt, sub cespitem confugiunt aut carectum, quorum oblectu tam callide proteguntur, ut lateant etiam deprehensæ, nisi fraudem canis odore detegat. Canem *piscatorem*, de quo scribit Hector Boethius, qui inter saxa pisces odore perquirat, nullum plane novi inter nostros, neque ex relatione aliquando audivi, etsi in ea re perscrutanda perdiscendaque diligentior fuerim inter piscatores et venatores; nisi lutram piscem dicas, ut a multis creditur; quo modo et pupinus avis, piscis esse dicitur et habetur. Sed qui perquirat piscem (si quis perquirat) venationisne causa, an famis faciat, more cæterorum canum, qui per inediam cadaverum morticinam carnem appetere solent, tum demum ad te scribam, quum de ea re certior fiam. Interim id scio, *Ælianum* et *Ætium* lutram, *κύνα ποταμῶν* solere appellare. Intelligo etiam lutram hoc habere cum cane commune, quod per inopiam pi-

scium, excursiones in terram faciat, atque agnos lamiet, rursusque ad aquam satur redeat: sed inter nostros canes is non est. Phoca etiam inter scopulos atque saxa prædatur piscem, sed in numero canum nostratium habitus non est, etsi canis marinus a nostris appelletur. Est et aliud genus canum generosorum apud nos, sex extra horum ordinem, quos *Melitæos* Callimachus vocat, a Melita insula in freto Siculo (quæ hodie usu derivante *Malta* vulgo dicitur, et Christiano milite nobilis existit) unde ortum id genus habuit maxime; atque a Melita Siculi Pachyni, ut auctor Strabo est. Perexiguum id est plane, et feminarum lusibus ac deliciis tantum expetitur, quibus quo minus est, eo gratius est, ut sinu gestent in cubiculis, et manu in pilentis, genus sane ad omnia inutile, nisi quod stomachi dolorem sedat applicatum sæpius, aut in sinu ægri gestatum frequentius, caloris moderatione. Quin et transire quoque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerumque et morte; quasi malo in eos transeunte caloris similitudine. Generosorum canum genus jam explicui; nunc rusticum adjicio. In eo memorabilia duo tantum genera sunt: *pecuarium*, seu *pastorale*, et *villaticum*, seu *Molossus*; alterum ad propellendas injurias ferarum, alterum adversus insidias hominum utile. Pastorale nostrum mediocre est, quod illi cum lupo, naturali pecori inimico, res non est, quum apud nos nullus est beneficio optimi principis Edgari, qui, quo genus universum deleteretur, Cambris, apud quos in magna copia erant, vectigalis nomine in annos imperavit trecentos lupos. Sunt qui scribunt Ludwallum, Cambriæ principem, pendisse annuatim Edgardo regi 3000 luporum tributi nomine, atque ita annis quatuor omnem Cambriam atque adeo omnem Angliam purgasse lupis. Regnavit autem Edgarius circiter annum Domini 959. A quo tempore non legimus nativum in Anglia visum lupo; advectum tamen quæstus faciendi causa ex alienis regionibus, ut spectetur tantum, tanquam animal rarum et incognitum, sæpius vidimus. Sed ad canem pastorem. Is ad certam heri ju-

bentis vocem, aut ex pugno concluso et inflato clariorem sibilum, errantes oves in eum locum redigit, in quem pastor maxime desiderat; sic ut levi negotio, et immoto fere pede, pastor, quo velit modo, oves moderetur, vel ut se promoveant, vel gradum sistant, vel pedem referant, vel in hanc illamve partem se inclinent: etenim non ut in Gallia et Germania, non ut in Syria et Tartaria, sic in Anglia quoque oves pastorem sequuntur, sed contra pastor oves. Quandoque etiam nullo procurrente aut circumeunte cane, ad solum ex pugno sibilum sese congregant palantes oves, metu canis credo, memores una cum sibilo prodire quoque et canem solere: id quod in itinere diligenter sæpius observavimus, ad pastoris sibilum refrenantes equos, quo videremus rei experimentum. Eodem etiam cane ovem vel mactandamprehendit, vel sanandam pastor capit, nulla prorsus læsione.

Villaticum, vastum genus est et robustum; corpore quidem grave et parum velox, sed aspectu truculentum, voce terrificum, et quovis Arcadico (qui tamen ex leonibus creditur provenire) potentius atque acrius. Quod villis fideliter custodiendis destinamus, quum metus est a furibus, villaticum appellamus. His quoque utile, id est, contra vulpem atque taxum, qui rem pecuariam faciunt. Valet etiam ad sues agrestes persequendos, domesticos e frugibus aut arvis abigendos, taurosque capiendos atque retinendos, quum usus aut venatio postulat, singuli singulos, aut summum duo singulos, quamvis intractabiles: est enim acerrimum genus et violentum, formidabile etiam homini, quem non reformidat: neque enim ad arma expavescit; quoque acrius fiat, assuescunt nostri naturam arte et consuetudine juvare. Etenim ursos, tauros, arctylos, aliaque fera animalia, præfectis certaminum arctophylacibus, nullo millo, nullo corio defensos exagitare; sæpe etiam cum homine sude, clava, enseve armato concertare docent, atque ita ferociores acioresque reddunt, et imperterritos faciunt. Vis illis supra fidem, et pertinax mordacitas, usque adeo ut tres ursum,

quatuor vel leonem comprehendant. Quod videns aliquando (ut fama est) Henricus septimus, Angliæ rex prudentissimus, quotquòt erant suspendi jussit, indignatus quod infimi et ignobilis generis canes, generoso leoni, et animalium regi violentiam inferrent; memorabili exemplo subditorum, ne quid contra regem gens rebellis audeat. Haud absimilis etiam historia de eo fertur, qui falconem quemdam suum, a falconariis vehementer laudatum, quod in aquilam quid auderet, mox occidi jussit, ob eandem rationem. Hoc genus canis, etiam *Catenarium*, a catenæ ligamento, qua ad januas interdium detinetur, ne solum lædat, et tamen latratu terreat, appellatur. Et quamquam Cicero pro Sext. Roscio opinetur, si canes luce latrent, iis crura suffringantur, nostri tamen homines, propter securitatem vitæ atque rei, longe aliter sentiunt: nam furum apud nos plena sunt omnia; etiam luce, neque infamem mortem suspendia metuunt. In caussa est non curta res solum, sed vestis vitæque luxus atque fastus etiam, sed petulantia, sed otium et superbia salaconum *μεγαλοβρόντων*, qui nihil aliud, quam ut equi, insultare solo et gressus glomerare superbos, quam gyro breviori flecti; qui nihil aliud quam cevere, quam otiose mendicando accusata non merente corporis infirmitate spoliare. Sed his Valentinianus Imperator bene prospexit legibus latis, ut qui nullo corporis morbo laborantes, corporis infirmitatem desidiosi ignavique prætexentes mendicarent, perpetui coloni ei inservirent, qui eorum ignaviam proderet atque accusaret, ne eorum desidia onerosa populo, odiosave sit exemplo. Alfredus quoque regno administrando tanta vigilantia justitiaque usus est, ut si quis per vias publicas incedens, marsupium auro plenum vesperi perdidisset, mane, atque adeo post mensem unum, integrum et intactum inveniret, uti Ingulphus Croylandensis in historia refert: nostra autem ætate, nihil fere securum, ne in ædibus quidem, quamvis accurate conclusis. *Custos* quoque (Græcis *οικουρδς*) a custodiendis non solum villis, sed et mercatorum ædibus, et quibus ampla

res est domi, canis iste nominatur. Eam ob rem canes publice alebantur Romæ in Capitolio, ut significant si fures venerint. Dicitur et *Lanarius*, quod eorum usus multus sit laniis agendis et capiendis bestiis. Sed et Molossicum quoque et Molossus Latinis dicitur, a Molossia Epiri regione, ubi hoc genus canes boni et acres erant. Est ex hoc genere quem *Mandatarium* ex argumento appellamus; quod domini mandato literas, aliasve res de loco in locum transferat, vel melio inclusas, vel eidem alligatas; quæ ne interceptantur, vel pugna, vel fuga, si impar sit, diligenter cavet. Est et Lunarium, quod nihil aliud quam excubias agit, genus et insomnes noctes totas protrahit *baubando* ad lunam, ut Nonii verbo utar. Ex quibus grandiores atque graviore, etiam rotæ amplioris circumactu, aquam ex altis puteis ad usus rusticos hauriunt, quos *aquarios* appellamus ex officio; et sartores ærarios vagos manticis ferendis memorabili patientia levant, a qua re *sarcinarios* nuncupamus. Præter has Villaticorum qualitates atque usus, hanc unam habent præcipuam, quod amantes dominorum sint, et odium gerant in externos: quo fit ut per itinera dominis in præsidio sunt, quos a furibus defendunt, vivos salvosque conservant; a qua re etiam canes *defensores* jure dici possunt. At si quando vel multitudine, vel majori vi opprimatur dominus atque concidat, usu compertum est, herum non deserre ne mortuum quidem, sed eum ad multos dies per famis et cæli injuriosi patientiam peramanter observare, et homicidam, si occasio dabitur, interficere, aut saltem prodere vel latratu, vel ira, vel hostili insultu, quasi mortem heri ulturum. Hujus rei exemplo fuit nostra memoria canis cujusdam viatoris, qui Londino recta Kingstonum, octo regum coronatione percelebre oppidum, profecturus, quum bonam iûneris partem confecisset, latronum insidiis in Comparco valle, amplo et spatioso, nemoribus obsito, et latrociniis infami loco, occubuit. Canis item ille Britannus genere, quem Blondus sua memoria scribit, non longe a Parisiis, hero a rivali interempto, et homicidam prodidisse, et ni canis ul-

tionem homicida deprecatus esset, jugulaturum fuisse. In incendiis quoque in conticinio seu intempesta nocte incidentibus, eo usque latrant annosi canes, etiam prohibiti, dum a domesticis excitatis percipiatur focus; et tum sua sponte cessant a latratu; quod usu compertum est in Britannia. Nec minor erat fides in eo cane qui domino profundam foveam per venatum incidenti nunquam abfuit, dum sui unius indicio sublatus is per funem fuit; in quem, quum oris cavernæ proximus esset, insiliebat canis, tanquam ulnis amplexurus revertentem herum, impatiens longioris moræ. Sunt qui focum non patiuntur dissipari, sed prunas in focum pede remonent, prius cogitabundi aspicientes qua ratione id possit a se fieri. Quod si pruna ardentior fuerit, cinere obruunt, ac dein nare in locum promovent. Sunt quoque qui noctu villici officium præstant. Quum enim lectum petit herus, et omnia *Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri Robora, nec custos absistit limine Janus* (ut scribit Virgilius), tum si prodire jubeat herus canem, is per fundos omnes oberrat, quovis villico diligentior, et si alienum quid invenerit sive hominem, sive bestiam, abigit, domesticis relictis animalibus atque servis. Sed quanta in his fidelitas, tanta varietas in ingeniis: nam sunt qui ore infreno latrent tantum nullo morsu; verum hi minus tremendi, quod timidiore sunt: canes enim timidi vehementius latrant, ut est in proverbio. Sunt qui latrent atque mordeant. Ab his cavendum quidem, quia admonent futuræ injuriæ, sed non lacessendum, quoniam ita concitantur ad dentem, ipsi etiam natura acerbiores. Sunt qui sine voce prosiliunt, impetu involant, jugulum petunt, et crudelius lacerant: hos formidato, quia animosiores sunt, et incautos opprimunt. Istis notis ignavum genus a strenuo, audax a timido discernunt nostri: etenim ex malo genere, ne catulum quidem habendum existimant, quod nullum necessariis usibus humanis commodiorem canem strenuo putent. Nam si quis commemoratos eorum usus ad summas velit revocare, quis hominum clarius aut tanta vociferatione bestiam vel

furem prædicat, quam iste latratu? quis domitor ferarum potentior? quis famulus amantior domini? quis fidelior comes? quis custos incorruptior? quis excubitor vigilantior? quis ultor aut vindex constantior? quis nuncius expeditior? quis aquarius laboriosior? quis denique sartor ærarius gestandis sarcinis tolerantior? Atque hæc quidem de canibus Britannicis generosis atque rusticis, qui genus suum servant, diximus. De degeneribus, et ex horum diverso genere mixtis, quod nullam insignem veri generis qualitatem formamque referant, non est quod velim plura scribere, sed ut inutiles ablegare; nisi quod vel advenas latratu excipiant, etiam luce, et eorum adventus domesticos commonefaciant, unde canes *Admonitores* appellamus; vel quod in officio culinario, quum assandum est, inserviant, et rota minore gradiendo, verua circumagunt, pondereque suo æquabiliter versent, ut ne calo aut lixa quidem artificiosius; quos hinc canes *Versatores*, seu *veruversatores* nostrum vulgus nominat; postremos omnium generum, quæ primo memoravimus. Sunt etiam canes nostri degeneres et ad tympanum saltare, et ad lyræ modos se movere docti, multaque alia erecti pronique facere, quæ a vagis quæstuosisque heris exsequi didicerunt. Lyciscum nullum isthic in Anglia habemus nativum, ut nec lupum quidem, ut est, ante comprehensum; nec aliud genus ullum, præter Lacænam et Urcanum, illum ex cane et vulpe (quam multam habet Anglia, et domi inter canes vel animi vel morbi causa sæpe alit), hunc ex urso et cane Catenario: quos licet inimicos, pruriens tamen libido sæpe ita hic conjungit, ut alibi solet; nam cum tigride Hircanos, cum leone Arcadios, cum lupo Gallicos commiscuisse legimus. In hominibus quoque quibus ratio est, inimicos animos conciliat stulta illa res et naturalis, ut Moria loquitur. Est hic Urcanus, sæva bestia et *intractabilis iræ* (ut Gratii poetæ verbis utar), cæteros canes nostros omnes feroci crudelitate superans, vel aspectus torvitate terribilis, in pugna acris et vehemens, tantaque mordacitate, ut citius discerpas quam dissolvas: nec

lupum, nec taurum, ursum, aut leonem, reformidat; vel cum cane illo Alexandri Indico certe conferendus. Sed de his hactenus ut de Britannicis verba fecimus. Externos aliquos et eos majusculos, Islandicos dico et Lithuanicos, usus dudum recepit; quibus toto corpore hirtis, ob promissum longumque pilum, nec vultus est, nec figura corporis. Multis tamen quod peregrini sunt, et grati sunt, et in Melitæorum locum assumpti sunt; usque adeo deditum est humanum genus etiam sine ratione novitatibus. Ἐρῶμεν ἄλλοτρίων, παρορῶμεν ἑγγενῶν. *miramur aliena, nostra non diligimus*; neque hoc in canibus solum, sed in artificibus quoque usu venit: nostros enim licet doctos et peritos fastidimus, belluam e longinqua barbarie alienoque solo perfectam tanquam asinum Cumani, aut hominem Thalem nostri suspiciunt. Id quod Hippocrates sub initio libri sui περὶ ἀγῶν recte sua ætate observavit, et nos libello nostro, seu consilio de Ephemera Britannica ad Populum Britannicum copiosius explicuimus. Atque in hoc genere quo quisque indoctior, audacior, incogitantior, hoc pluris fit apud nostros, atque etiam apud torquatos istos principes atque proceres. Cæterum de externis canibus nihil dico, quod de Britannicis tantum voto tuo satisfacere studeo, Conrade, vir doctissime. Inter ea tamen quæ alias ad te dedi de cane Getulo seorsum scripsi, quod rara species ejus videbatur. De cætero genere, ipse plenissime scribis. Verum quum longius jam produximus hunc libellum quam priorem ad te, brevius tamen quam pro natura rei, quod habuimus rationem studiorum tuorum, memoriæ causa quæ de canibus Britannis diximus, in diagramma reducemus. Et quia vulgaribus nominibus delectaris, ut ex literis tuis didici, ea quoque Latinis apponemus, et singulorum rationes exponemus, quo nihil tibi sit incognitum aut desideratum.

NOMINA,

		LATINA.	ANGLICA.	
Canes ergo Britannici, aut sunt,	Generosi.	Sagax.	Terrarius.	<i>Terrierhound.</i>
			Leverarius.	<i>Harrierhound.</i>
			Sanguinarius.	<i>Bloodhound.</i>
		Venatici.	Agasæus	<i>Gazehound.</i>
			Leporarius.	<i>Greyhound.</i>
			Levinarius, seu Lorarius.	<i>Leviner, or Lyemmer.</i>
			Vertagus.	<i>Tumbler.</i>
		Aucupatorii.	Hispaniolus.	<i>Spaniel.</i>
			Index.	<i>Setter.</i>
			Aquaticus, seu Inquisitor.	<i>Waterspaniel, or Finder.</i>
			Delicati.	Melitæus, seu
		Fotor.		<i>Lapdog.</i>
		Rustici.	Pastoralis.	<i>Shepherd's dog.</i>
			Villaticus, seu Catenarius.	<i>Mastive, or Bandog.</i>
		Dege- neres.	Admonitor.	<i>Wap.</i>
Versator.	<i>Turnspit.</i>			
Saltator.	<i>Dancer.</i>			

Ista vocabula nostratia quum nihil apud te, hominem peregrinum, loquantur sine interpretatione, ut Latinorum vocabulorum rationem prius reddidimus, ita Anglicorum jam reddemus, quo tibi pateant universa, eo etiam quo prius observato ordine.

Hound igitur (quem inter Venaticos Sagacem diximus) a verbo nostro *hunt*, quod apud nostros *venari* significat, unica tantum immutata litera, derivata appellatione, nomen habet. Quod si a vocabulo vestrati *Hund* (quod canem in universum apud vos significat), propter vocum similitudinem appellari credas, mi Gesnere, ut non magnopere repugnabo, quum adhuc retinemus multa Germanica vocabula a Saxonibus, quum Angliam occuparunt, nobis relicta, ita illud admonebo, commune quidem nomen canis apud nos, *Dog* esse, venatici vero canis, *Hound*.

Similiter a verbo nostrati, *Gaze* (quod fixius rem aliquam et attentius contueri est), *Gazehound* appellatur nostris, quem ante Agasæum nominari diximus: neque enim odoratu, sed prospectu attento et diligenti feram persequitur iste canis, ut jam ante memoravimus, etsi non sum nescius etiam apud Latinos Agasæi vocabulum inter canum nomina reperiri.

A *Grey* quoque, *Greyhound* apud nostros invenit nomen, quod præcipui gradus inter canes sit, et primæ generositatis; *Grey* enim apud nostros *gradum* denotat: hunc latine Leporarium dicebamus.

A levitate, *Leviner*, a loro, *Lyemmer*, appellatur is quem Levinarium et Lorarium latine nominavimus: nam *Lyemmc* nostra lingua *lorum* significat. Quod autem a levitate *Leviner*, hoc est, a Latina voce Britannicam deducimus; cur in libris nostris sparsim a Græcis dictionibus et Latinis, Italæicis et Germanicis, Gallicis et Hispanicis nostratia multa derivamus, unde ortum eadem multa habuerunt; et quemadmodum ab origine sua etiam multa per corruptionem jam declinarunt, libello nostro de symphonia, seu consonantia vocum Britannicarum, fusius explicabimus.

Postremus inter Venaticos Vertagus est, quem *Tumbler* vocitamus; quod *tumble* apud nos *vertere* est Latinis, et *tumbiere* Gallis, unde ortum habet id nomen *Tumbler*, mutata vocali in liquidam nostro more; contra quam in lingua Gallica et Italica, in quibus liquida ante vocalem, magna ex parte in aliam vocalem vertitur, ut *impiere* et *piano*, pro *implere* et *plano*, quæ exempli gratia adduco, quum infinita sint.

Post Venaticos sequuntur Aucupatorii; inter quos primus est Hispaniolus, quem ab Hispania voce nomen accepisse prius diximus. Nostri, ommissa aspiratione et prima vocali, *Spainel* et *Spaniel* expediti sermonis causa proferunt.

Secundus, Index, quem nostri a *Setter* nominare solent, a verbo *set*, quod *locum designare* nostris Britannis significat.

Post hunc subsequitur Aquaticus, hoc est, a *Waterspaniel*, a vocibus *water* et *Spain* (hoc est, aqua et Hispania) deducto nomine: nam *aqua*, in qua se exercet canis iste, *Water*; et Hispania (unde primum genus hoc tractum ex nomine creditur) *Spain* apud nostros vocitatur. Non quod isti canes non sint etiam nativi in Britannia, sed quod generale et commune nomen canum, qui ex Hispania primo profecti putantur, istæ canum species (ut et cæteri Aucupatorii) adhuc vulgo referunt, etsi in Britannia oriuntur, et peculiari aliqua vocis nota, aut qualitatis indicio secernantur apud nos; ut est ista species vocis *Water*, hoc est, *aquæ*, appositione. Alio etiam nomine a *Finder* canis iste appellatur, quod quærendo invenit res deperditas, quæ res nostris, *find*, hoc est, *invenire*, dicitur. Nos tamen ab *inquirendo* Latinum nomen huic fecimus, quod præcipua pars inventionis in inquirendo est.

A Venaticis et Aucupatoriis transitus est ad Delicatos, Rusticos et Degeneres. Delicatum, Melitæum et *Spanielgentle*, hoc est, Hispaniolum generosum, nominavimus, a generositatis nomine data appellatione, quod inter nobiles

viros atque feminas versari, et iis in deliciis atque ad lusus esse consuevit; ut erat illud Gorgonis *κρυθίων* apud Theocritum in Syracusiis, quod discedens, servæ diligentia pari cura cum infante commiserat, ut catellum quidem illa intro revocaret, puerum vero vagientem placaret. Ad alia omnia inutilis canis iste est, nisi ad ea quæ ante jam diximus, nisi ad fovendum stomachum debilitatum frigore, nisi ad prodendum adulterium, quod fecisse hujus generis catellum quemdam Siculum refert Ælianus, libro septimo, capite vicesimo quinto Animalium.

Rusticos *Shepherd's dogs*, *Mastives* et *Bandogs* nominavimus; illorum quidem deducto nomine a *pastore*, qui *shepherd* apud nos dicitur, quod custodit *oves*, quæ nostris *sheep* appellantur; istorum a *ligamento*, quod *Band*, et *sagina*, quod *masty* villicis nostris hominibus dicitur: est enim crassum genus canum, et bene saginatum Catenarium hoc. Etsi non sum nescius Augustinum Niphum, Mastinum (Mastivum nostri dicuat) pecuarium existimare; et Albertum Lyciscum ex cane et lupo genitum esse scribere; quamvis idem pro Molosso magna ex parte vertat.

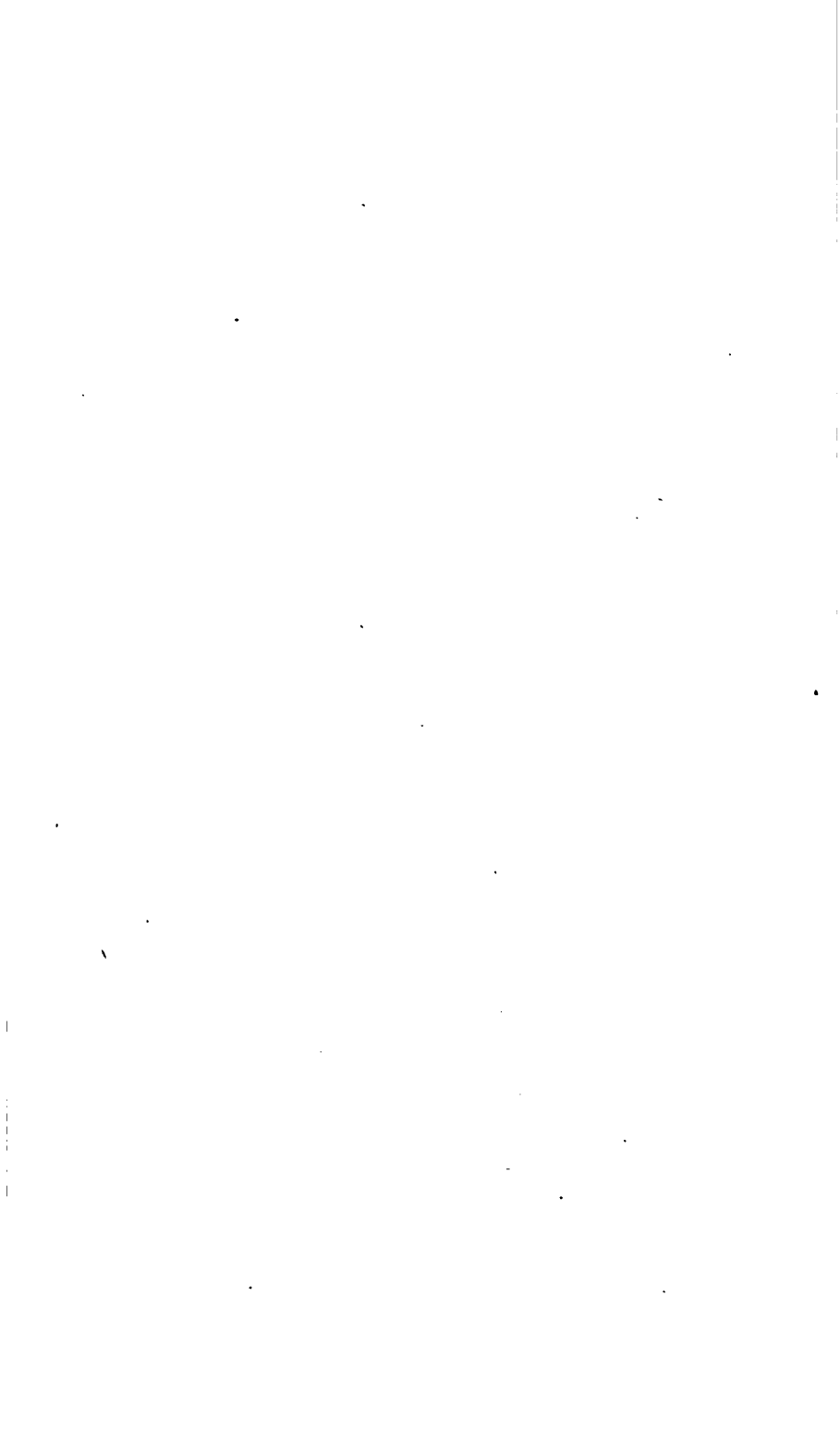
Ad postremum, degeneres, *Wap* et *Turnspit* nominari dicebamus; hunc a verbo nostrati *turn*, quod est *verto*, et *spit*, seu *speed*, ad imitationem Italorum, quod *veru* dicitur; illum a naturali canis voce *wan*, quam in latratu edit admonendo; unde originaliter *Waup* dicendum fuit: sed euphoniæ bonæque consonantiæ gratia, vocali in consonantem mutata, *Wap* a nostris vocitatur. Etsi non me fugit Nonium, a voce naturali *bau*, formare suum *baubari*, non a *wau*, quemadmodum et Græci a suo βαύκειν.

Jam vero quod *Dancer* nostris, *saltare* sit Latinis, si didiceris, non est de canis Saltatoris nostrati nomine, amplius quod ipse expetas.

Ita habes, mi Gesnerè, non solum canum nostratium genera, sed et nomina quoque Latina atque Anglica, officia atque usus, differentias atque mores, naturas et ingenia, ut non sit quod desideres in hoc argumento amplius. Et quam-

quam forsā omni ex parte non satisfecerim tibi in edendo (cui in desideriis omnis festinatio in mora esse videatur) quod inhibuerim editionem rudioris illius libelli, quem ad te tanquam ad privatum amicum, non ad editionem publicam ante annos quinque dederim, tamen in hoc spero me satisfecisse tibi, quod mora fecit aliquanto meliorem, et *δευτέρα ἐκδοσις* lectu commodiorem.

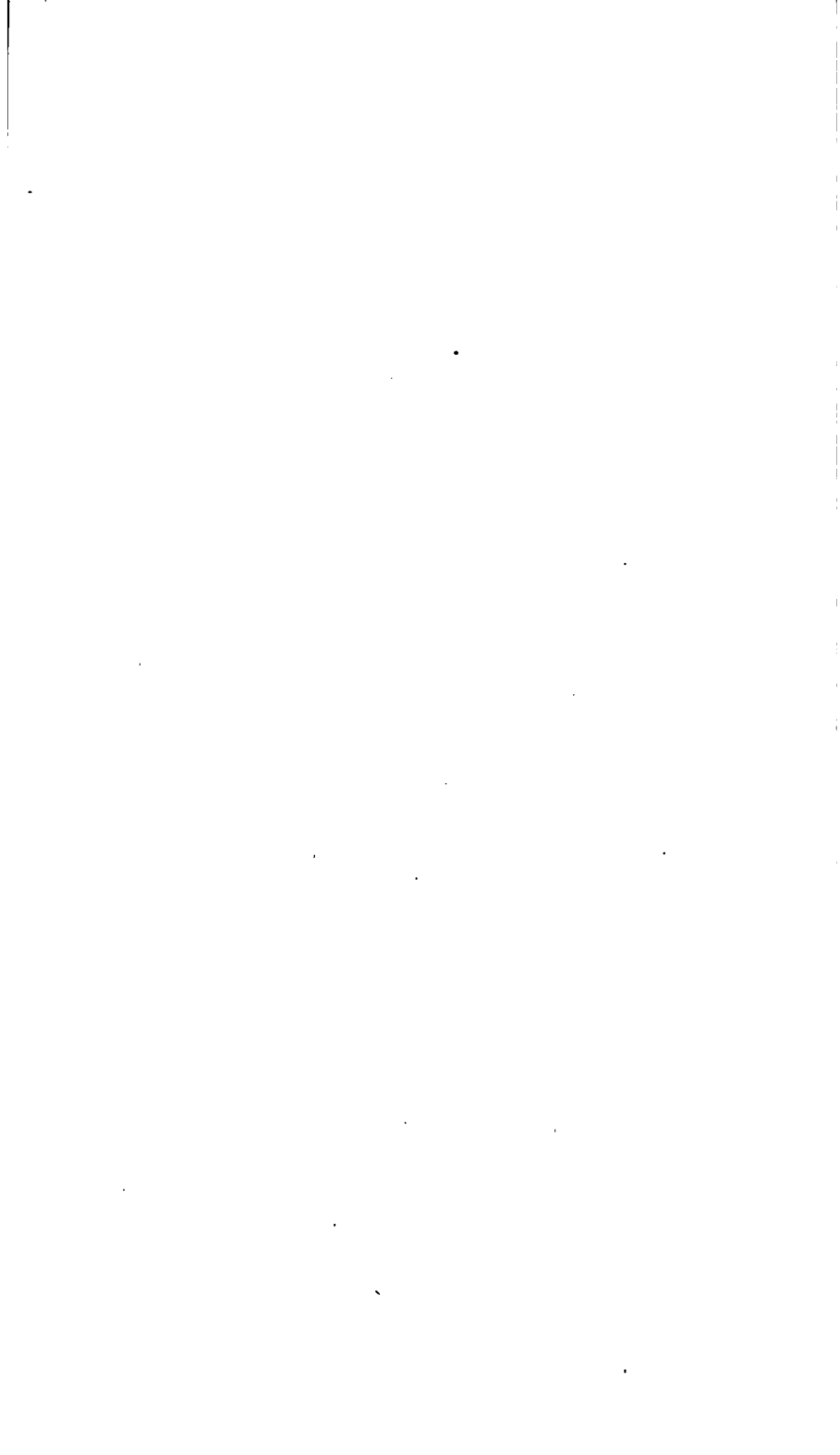

HIER. FRACASTORII

ALCON

SIVE

DE CURA CANUM VENATICORUM

HIER. FRACASTORII ALCON

SIVE

DE CURA CANUM VENATICORUM.

ASSIDUIS nuper fessus venatibus Alcon,
Falleret æstivi ut fastidia longa diei,
Corvini qua se nemora excelsissima cælo
Extollunt, viridi dum captat frigus in umbra,
Dicitur ad juvenem senior sic fatus Acastum : 5
 Me segnes artus, defectaque viribus ætas
Et superare juga, et latis discurrere campis,
Et torquere leves hastas, et ferre pharetram,
Nate, vetant, densaque indagine cingere silvas.
Sed te pulvereum cursu transmittere campum, 10
Ferre æstum frigusque, leves agitare Molossos,
Et pinguem silvis ad tecta avertere prædam
Nunc decet, ac validam pro me exercere juventam.
En arcum pharetramque tibi, jaculumque relinquo;
Ne tamen usque adeo plenæ confide pharetræ, 15
Ut postrema canum interea tibi cura putetur;
Quorum ope veloces poteris prævertere cervos,
Aut aprum ingentem, aut fulvum superare leonem,
Ergo age, et hæc tecum semper mandata reserva.
 Principio ut generosa canum tibi copia nunquam 20
Desit, quæ certam valeat promittere prædam,
Elige degeneri nequaquam semine natos,

Sed quos assidue silvis exercuit altis
 Et labor indomitus, sævarum et præda ferarum.
 Nec vero parvi formamque genusque putaris; 25
 Nam neque sunt animi, neque mores omnibus idem,
 Et variæ diversa canum dant semina gentes.
 Nam rabidas si forte feras te cura tenebit
 Venari, et variis caput objectare periculis,
 Spartana de stirpe tibi, de stirpe Molossa 30
 Quære canes, Libycos illis, acresque Britannos,
 Pannoniosque truces, et amantes prælia Celtas
 Adde, nec Hyrcanos, nec Seras sperne feroces.
 Si vero parvos lepores, capreasque fugaces
 Malueris, timidisque sequi per devia cervos, 35
 Delige Pæonios agiles volucresque Sicambros.
 Quod tibi si latebras, abstrusaque lustra ferarum
 Rimari certa catulorum indagine cordi est,
 Hunc usum implebit Perses et Saxogelonus.
 At genere ex omni præsertim delige, quæ nec 40
 Corpore sit gracili, nec densis aspera villis,
 Sed sublime caput, vivacia lumina et amplam
 Ostendet frontem, atque ingentes oris hiatus;
 Cui rectæ surgant aures, cui pingua terga
 Dividat in caudam descendens spina reflexam, 45
 Sint armi lati, sint æque pectora lata,
 Lata alvus, quæ sic costis adjungitur imis,
 Ut tamen in spatium sensim se colligat arctum;
 Ut cava diductis succedant ilia costis,
 Excipiant siccis quas fortia crura lacertis; 50
 Ima pedum parva signent vestigia planta.
 Huic similem conjunge marem, quum vere tepenti
 Tangit amor genus omne avium, genus omne ferarum;
 Bis quinas tamen ante dies, accensus uterque
 In venerem, venere abstineant; sic plena libido 55
 Acrius exstimulat, viresque ad semina præbet:

Hinc major soboles, atque inde valentior exit.
 Quæ simul ac sese numeroso protulit ortu,
 Selige de multis quos jam præstare videbis
 Pondere, vel stipulæ flammis include sonoris 60
 Ingentem turbam; prolis nam mota periclo
 Egregiam sobolem, melioraque pignora mater
 Ocius eripiet flammis et inertia linquet.
 Illi igitur plenis ubi nondum viribus ætas
 Accessit, parvum cursu conscendere collem 65
 Et molli assuescant sese demittere clivo.
 Hinc tenerum leporem, vel crura infirma trahentem
 Sectari capream, et facilem percurrere campum
 Incipiat, verbisque viri parere vocantis.
 Nulla mora est, ipsis crescent cum viribus anni. 70
 Jam potes hos tuto densis committere silvis,
 Perque altos montes, per lustra agitare ferarum.
 Nec minus aut apro, aut fulvo objectare leoni;
 Si modo vel capreas, vel dedignabere cervos.
 Immodicis tum parce cibis, tum cursibus illos 75
 Exerce assiduis; ac mox ad tecta reversi,
 Vincla pati discant: ita demum libera colla,
 Quum res ipsa, ususque vocat, majore feruntur
 Impete, nec cursum remoratur pigra sagina.
 Hactenus in silvis catulos eduximus altis; 80
 Nunc quæ morbo sit cura adhibenda, docebo.
 Insomnes quum forte canes occulta fatigat,
 Vimque adimit febris, putrem tunc ore cruorem
 Ferro emitte levi; dein Bacchica dona rosarum
 Misce oleo, et rapidis simul omnia concoque flammis,
 Terque die inserto demitte in guttura cornu. 86
 Si vero nimio venandi langueat æstu,
 Butyro lapathi succos, Siculique Lyæi
 Pocula, contusumque piper simul omnia miscens
 Prosubige; ut certi simul ac commixta liquoris 90

Prætulerint speciem, cupido canis hauriat ore.
 Immodicam sed forte sitim dum sublevat atro
 Fonte canis, lymphæ mala si successit hirudo,
 Cimiceo suffire canem nidore licebit;
 Aut oleo ptisanam et spumanti melle subactam 95
 Incoquere, offensoque cani præbere vorandam.
 At quum tetra lues, clavos dixere, palatum
 Afficiet misere, silvestria sesama, necnon
 Bacchi acidos latices, et chartam sume perustam,
 Atque Ammoniacy frustum, dein singula in unum 100
 Confundens, tetraë causam super illine pestis.
 Tum vero, ardentem oculos inimica perurit
 Quum tabes, crebræque fluunt a lumine guttæ,
 Jam frondes sacræ myrti, silvestris et uvæ,
 Ardentesque rosas diluto concoque Baccho, 105
 Hisque affecta levi citus ablue lumina dextra :
 Inde oleum, atque ovi niveos immitte liquores.
 Quod si nativo stimulaturo coxa dolore
 Lemiulum lapidem, Meditem nomine dicunt,
 Urina semel atque iterum demerge recenti; 110
 Cui Bacchi dulces, acidosque adjunge liquores,
 Quaque latet pestis sumpta circumline penna.
 Ast ubi rupta novo manabit sanguine vena,
 Tum murem geminum, ac telam pendentis arachnes
 Ure foco, cineremque undanti impone cruori : 115
 Proderit et ferro candenti tangere vulnus.
 Obstructo vero lotii quum forte meatu
 Vexari aspicias catulum, cerealia dona
 Objice, lacte prius simæ perfusa capellæ.
 At contra venis si quando sanguis apertis, 120
 Pro facili urina, terram madefecerit atram,
 Conveniet lente ferventi lactis aheni
 Mollire, et tenues coriandri immittere succos,
 Infractumque piper, laticemque undantis olivi,

Insertoque cani paulatim infundere cornu. 125
 Quid? taceam nimio quum decidit ungula cursu?
 Frangere namque juvat pallentis grana cumini
 Dentibus, admotaque pedem lenire saliva;
 Incipientque novi subcrescere protinus ungues.
 Fit quoque ut immundo catulus juguletur ab œstro :
 At tu silvestrem crepitantibus urere rutam 131
 Ignibus, et fumo pariter mulcere salubri
 Disce; dehinc acri perfundere vulnus aceto.
 Quin aures etiam muscarum turba molesta
 Impetit, usque adeo mutilatum appareat alte 135
 Ut caput; ipse autem venienti occurre periclo,
 Et prius has nucibus viridique putamine tinge.
 Quid quum dura canes inter se prælia miscent,
 Alter ut alterius percussus dente laboret?
 Tunc etenim cervi flammæ subjecta voraci 140
 Ossa teres, oleo subigens frondentis olivæ
 Unguinis in morem, ac vulnus letale perungens;
 Quamquam etiam possis ramenta inducere ferri :
 Namque venenifero serpentis saucius ictu,
 Quo valeat, scit sponte sua reperire salubre 145
 Gramen, et ipse sibi nullo auxiliante mederi.
 Senserit at rabidos ubi morsus, protinus ipse
 Idæam rutæ foliis acrique Lyæo
 Junge picem, læsæque adhibe hæc medicamina parti.
 At mala quum scabies miseros depascitur artus 150
 Latrantum, et fœde miserabile corpus adurit,
 Cerusam, abdomenque bovis, resinamque tenacem
 Butyrumque recens viridantibus incoque sensim
 Lentisci foliis, infectaque membra perunge.
 Sed tunc præcipue solerti mente cavendum est, 155
 Quum rabie accensus, nunc hos, nunc impetit illos,
 Ipsi infensus hero, datque insanabile vulnus.
 Ergo illum primo valida compesce catena;

1 Inde rosæ agrestis radicem pondere saxi
 Contusam vivi fontis consperge liquore, 160
 Ut potus speciem lino colata nigranti
 Præferat; hac sumpta revocari ad pristina tradunt
 Sensa canem, ac posita rabie mitescere rursum.
 Sunt qui silvestres ficus adipemque vetustum
 Contundant; ederas alii ferventibus undis 165
 Emollire jubent, donec pars una supersit
 E tribus, atque ipsis foliis tepidoque liquore
 Pascere quadrupedem aurora surgente furentem.
 Nil tandem usque adeo prodest, ac prima sub ipsum
 Principium morbi rescindere semina ferro: 170
 Nam qua parte imo conjungi lingua palato
 Cernitur, et fauces nativo concolor auro
 Occupat, in rabiemque feros agit usque Molossos
 Vulnificus vermis, suffunditque ora veneno.
 Quem si quis potuit ferro resecare, potentem 175
 Is tanti abstulerit caussam, stimulumque furoris.
 Quæ superant, olim; nunc prædam ad tecta jacentem
 Ferre monet præsens fugientis temporis hora;
 Quandoquidem calamos posuit Corydallus acutos,
 Et jam sublustres invectat luna tenebras. 180

AD
NEMESIANI
DUO FRAGMENTA
ET QUÆDAM ALIORUM POEMATIA
DE AUCUPIO
PRÆFATIO.

Duo hæc fragmenta Nemesiani e Giberti Longolii dialogo de avibus citavit Conr. Gesnerus, libro de avibus, p. 431, in *turdo*, et p. 444, in *scolopace*, simulque correxit passim et illustravit. Alterum de scolopace etiam Bonaventura Vulcanius adduxit in notis ad Glossaria, unde repetens Barthius, *Advers.* lib. XV, c. 8, spurium illud et Nemesiani nomine indignum judicavit; quam sententiam etiam profert in commentario ad Statii Silv. II, 2, 105. Janus etiam Vlitius, in commentar. ad principia Nemes. et hæc ipsa fragmenta, non dubitat insulsa nimium et exsuca, immo et solœca pronuntiare, quæ non audeat ipsi Aurelio, sed hoc aliquanto posteriori auctori tribuere; ego vero nolim tam inclementi de fragmentis hisce sententiæ accedere. Longolius quidem in allegato dialogo de avibus, quem Coloniz A. C. 1544 excusum ipse inspexi, Nemesianum poetam asseverat de aucupio latinis versibus scripsisse, atque aliquot versus ejus libri, e quibus hæc duo fragmenta retulit, ait in bibliotheca Salvatoris Bononiensi ab Hieronymo Boragineo, Lubecensi, quocum ipse Bononiæ et Ferrariæ aliquandiu vixerit, furtim descriptos et secum communicatos esse: neque ego plane indigna Nemesiano ista fragmenta

esse arbitror. Solæca et barbara in iis non inuenio, et quæ huc forte referri poterant, vel ex prava scriptura indocti librarii, qui hæc ad gustum et morem sui sæculi accommodavit, orta sunt, et levi mutatione emendari possunt, vel ita sunt comparata, ut ab ætate Nemesiani non plane abhorrere videantur, quod ipsum in annotationibus nostris ostendetur. Insulsa autem et exsucca in his fragmentis, aut ego non capio, quæ sint, aut Vlitius imprudenter et temere iudicavit, auctorique injuriam fecit. Quantumvis enim levem et tenuem materiam, qualis est de forma et captura aviculæ, ea cum amœnitate tractavit, atque iis luminibus distinxit, quæ non insulsum nec ineptum ingenium prodere videantur: loca ipsa attento lectori facile se offerent. Si quis tamen existimet, non ea gratia neque ornatu, quo Cynegeticon, scripta fragmenta esse, ut uni Nemesiano possint tribui, is cogitet, ferarum agitationem nobiliorem fortioremque partem venationis esse, multosque apparatus et belli aliquam speciem habere, majoremque adeo ornatum capere, quam aucupium, quod pertenui arte et instrumento insidias avibus struendas docet, et tractationem tam exilem habet, ut fere non alia in re, quam in recensendis avium formis versari possit. Ex ejusmodi recensione avium ipsa hæc sunt, quæ adducimus, fragmenta, quæ si quis exsuca et jejuna existimet, is velim comparet ex Oppiani Græcis et Ovidii Latinis Halieuticis ea loca, quibus genera et naturas variorum piscium describunt, ut videat, quem illi majorem ornatum rebus exiguis afferre potuerint. Debuit Nemesianus æque, ac ille, in tenuibus adeo rebus simplici tantum narratione uti, et in avium forma capturae exponenda licuit vulgaria adhibere vocabula, quæ frequentare sua ætate ipsi aucupes et piscatores solerent. Quapropter quum fragmenta sint, quæ habemus, et particulæ ex majore opere decerptæ, narrationemque contineant e medio sermone aucupum promptam, nefas sit, ex his de toto opere, ipsiusque auctore, judicare, qui nescimus, quo

ingenio et ornatu, et quam simile Cynegetico reliquum opus perfecit. Denique vero insunt his fragmentis aliqua indicia veteris ritus et moris Romani, de quibus auctor, tanquam ipse viderit, loquitur, adeoque ætatem eam prodit, qua Roma adhuc et Romana respublica floruit; quo indicio etsi auctor Ixentici, ejusque ævum, nondum certo asseri et definiri potest, hoc tamen recte colligitur, digna esse fragmenta ætate Nemesiani, neque detrudi ad barbarum et inficetum sæculum posse, quo proba latinitas cum imperio Romano exspiraverat. Si qua igitur videantur in iis occurrere aliena ab elegantia Romani sermonis, ea vel ex argumenti vilitate æstimanda sunt, vel ipsa pro nævis cadentis Nemesiani ævo latinitatis habenda, quibus nec Cynegeticon ejus caret.

Cæterum quum exiguæ adeo reliquiæ veteris poematis de aucupio exstent, mihi vero institutum sit, omnes rei venaticæ partes, quatenus a poetis Latinis traduntur, hoc libello, quasi quodam corpore venaticorum poetarum, proponere, consultum duxi, etiam quæ de *ἔκτυξις* invenirentur Latina carmina huc conferre, ne scilicet, si qui veteris aucupii rationem et varia genera cognoscere cuperent, hac in sylloge ægre ferrent eam partem desiderari. Multis quidem locis poetæ, ii præsertim, qui in laudibus rei rusticæ et villaticæ versantur, avium capiendarum studium attingunt obiterque describunt; hæc autem ex majoribus poematibus decerpta huc congerere quum infinitum fere ac molestum, nec satis conveniens nostro instituto fuisset, qui singularia atque integra ejus argumenti carmina volebamus, selegimus e Martialis, Ausonii et Paulini Nolani poematis tria, breviam quidem, sed integra, quæ de aucupii aliqua parte aut genere avium sigillatim agunt, quibus illustrandis occasio esset artem aucupatoriam Veterum, comparatis aliorum scriptorum locis, exponendi. Quoniam vero in annotationibus neque omnia licebit neque justo ordine enarrare, quæ ad aucupationem pertinent, placet jam præstruere his et brevi de-

scriptione complecti, quæ Veteres de ratione et modo aucupii passim tradiderunt. Officium aucupis breviter complexus est versibus Manilius in asterismo cyni, lib. V, v. 368 seqq. Instrumenta capiendarum avium pleraque enarravit Oppianus in Ixeuticis e paraphrasi Eutecni, lib. III, p. 84, et singula plenius ex aliis scriptoribus exposuit Windingius, in præfat. ad Eutecni paraphrasin. Quæ ut ipsi paullo distinctius proponamus, omnis supellex aucupis, vel ad ipsam avium capturam pertinebat, vel ad dolum et allectionem eorum. Capturæ serviebant laquei vel pedicæ, calamus viscatus, crates vel cavea, area, retia, ad quæ amites et plagæ pertinebant, quæque aut expansa et opposita volantibus, ut irretirent, aut super aream pascentibus avibus ducta. Ex his *cratis* mentio, paullo rarior, fit ab auctore Octaviæ, v. 412, si recta est lectio, quam constituit Gronovius: *Vel calamo aut brevi decipere volucres crate*. Hujus tamen et calami aucupio adhibiti schema exhibet gemma antiqua apud Gorkæum, Dactyl. tom. II, n. 480, quam etiam repræsentavit Drakenborchius ad Sil. Ital. lib. VII, v. 674. Ad dolum et deceptionem avium comparata erant esca, pinnæ, fistula vel cantus aucupis, et avis illex, quæ erat aut similis capiendarum avium (Oppianus l. c. *σύμφυλον ὄρνιν* vocat), aut inimica. Similem adhibebant, quia conspecta ea vel audita aves ejusdem generis aggregantur. Ad inimicæ genus pertinet noctua, quam amiti alligatam ubi viderint interdium, involant aves, et sic capiuntur; quem aucupii modum memorat Palladius, Septembr. n. 12, et Ovid. respicit Met. XI, 24: «Et coeunt ut aves, si quando luce vagantem Noctis avem cernunt». Sed præcipuus in hoc genere est accipiter, quem sic instituebant et cicurabant Veteres, ut serviret aucupi, avesque alliceret simul et caperet. Refert accipitrem inter aucupii instrumenta Aristophanes, in Avibus, p. m. 574, et Oppianus, Cyneg. lib. I, 65. Amplius vero describit Martialis, lib. XIV, epigr. 216:

Prædo fuit volucrum, famulus nunc aucupis; idem
Decipit, et captas non sibi mæret aves.

Hac in arte Scaliger, Commentar. in Cirin, Virgil. p. 85, quasi incunabula invenit ejus aucupii, quo per accipitres avium venatio fit in aere, apud Principes hodie valde celebrata. Singulari hoc bellum aviarium, ut ita loquar, carmine descripsit Jo. Aug. Thuanus, quod scriptoribus Rei accipitrariæ adjunctum est, Lutet. 1612 : sed veteribus Græcis et Romanis ignotum fuit. Aliter tamen sentire et bellum illud avium in aere ad Trojana adeo tempora referre videtur Joannes Saresberiensis, nescio qua auctoritate inductus. Verba ejus hæc sunt, lib. I, cap. 4, p. 11 de nugis Curial. « Quos vero species illa venationis oblectat, ut aves avibus insequantur, si tamen hoc genus aucupii venationi censeas annectendum, mitiori quidem vexantur insania, sed non impari levitate. Venatica tam terrestris quam aerea, quanto solidior, tanto fructuosior est. Auctorem aucupationis suæ ab antiquis historiis Ulyssem proferunt, qui primus, excisa Troja, armatas aves attulit Græciæ, quas suavi quadam et grata admiratione videntium, in cognati generis exitium animavit ». Cæterum antiquissimum, quo usus ejus aucupii probetur, testimonium censetur esse Sidonii Apollinaris, in panegyrico Aviti Aug. 202. Veteres artem et laborem aucupii præcipue impenderunt capiendis edulibus avibus, ut mensas suas instruerent. Et de hoc agunt poemata, quæ proponemus.

EX LIBRO NEMESIANI
DE AUCUPIO
FRAGMENTA DUO.

ET Tetracem, Romæ quem nunc vocitare Taracem
Cœperunt, avium est multo stultissima : namque
Quum pedicas necti sibi contemplaverit adstans,
Immemor ipse sui tamen in dispendia currit.
Tu vero, adductos laquei quum senseris orbes,
Adpropera, et prædam pennis crepitantibus aufer :
Nam celer oppressi fallacia vincula colli
Excudit, et rauca subsannat voce magistri

1. *Tetricem* vocabant Græci, ut Arist. Hist. Anim. VI, 1; vel, ut Athen. IX, 20, *Tetracem*, quem Romani *Tetraona*. Meminit ejus Plin. X, 22, et Sueton. Calig. 2. *Taracem* sua ætate dici cœpisse, Nemesianus hic indicat. Longolius urogallum, vel gallum silvaticum majorem interpretatur; Gesnero tetrax Nemesiani idem qui trappus vel otis videtur.

2. *Multo stultissima*, ut Gratius v. 133 *multum pulcherrima*, ubi plura ejus adjectionis exempla attulit Burmannus. — *Namque* Gesnerus conjecit, *nunquam* citavit.

3. *Contemplaverit*, antiquæ: nam forma activa usurpasse hoc verbum Ennium, Accium, alios, observat Nonius, VII, 11. Sic etiam apud

Plantum occurrit. Plurima autem antiquata sequioris ætatis scriptores revocare solent.

5. *Adductos laquei quum senseris orbes*. Conferri hic meretur Ovid. Metam. XI, 73: *Utque suum laqueis, quos callidus abdidit auceps, Crus ubi commisit volucris, sensitque teneri, Plangitur, ac trepidans adstringit vincula motu.*

6. *Prædam pennis crepitantibus aufer*. Luculenta descriptio captæ avis frustra evolare tentantis. Val. Flacc. VI, 265, de capta ave: *irrita concitat alas.*

8. *Subsannare*, eludere, irridere, sequioris ævi vox, Tertulliano etiam usurpata. — *Magister* h. l. est auceps, ut apud Grat. 328, *κυνῆς*; scil. venator.

Consilium, et læta fruitur jam pace solutus.
 Hic prope Pontinum, et radicibus Apennini 10
 Nidificat, patulis qua se sol objicit agris;
 Persimilis cineri dorsum, maculosaque terga
 Inficiunt pullæ cacabantis imagine guttæ.
 Tarpeiæ est custos arcis non corpore major,
 Nec qui te volucres docuit, Palamede, figuras. 15
 Sæpe ego nutantem sub iniquo pondere vidi
 Mazonomi puerum, portat quum prandia Circo,
 Quæ Consul Prætorve novus construxit ovanti.

9. *Fruitur*, i. e. gaudet. Seneca, Herc. fur. 34: *superat, et crescit malis, iraque nostra fruitur.*

10. *Prope Pontinum, et radicibus*, sic legit Vlitius. Gesner. cit. *prope Pontinum radice Apenn.* Burmannus navult *in radicibus*. Pontinum sive lacum sive campum in Latio intelligit.

12. *Dorsum, collum* conj. Gesn. In Cynege. v. 320 dicebat *sparsos tergo vernare colores*. — *Pullæ guttæ* legit Vlit. sic enim *Numidicæ guttatae* Martiali, III, 58, 15: sed Gesn. citavit *notæ*: quæ fortasse vera scriptura est, quod certum est, Nemesianum et Calpurnium veterem verumque syllabarum modum sæpe mutasse, idque exemplis probavit Vlit. ad Nemes. Cyn. v. 170. Similiter tamen Auson. Mos. v. 88: *purpureis stellatus tergora guttis*. — *Cacabantis imagine*, i. e. perdicis: nam *cacabare* vocem perdicis esse, ait auctor carminis de vocibus avium, Anthol. Burm. lib. V, 143, v. 15 et 144, v. 12. Sic forte loquebatur vulgusrusticorum aucupantium, qui sua quamque avem voce designabant: nec recens adeo et barbarum vocabulum, ut cætera ejus carmi-

nis, existimes, quia *κακχαβδίζειν* vel *κακχαβδίζειν* jam Græcis usitatum. Vid. Jul. Polluc. V, 13, et Juvenin. Philom. v. 19.

14. Hac ave nec anser, neque grus major est. Cur anser *Tarpeiæ custos arcis*, nota est historia. — Similiter Lucret. IV, 687: *Romulidarum arcis servator, candidus anser*. Ed.

15. *Palamedes* quarumdam literarum a se inventarum figuras a gruum volatu vel forma didicisse dicitur. Hinc *volucres figuræ* h. l. sunt literæ volucris, i. e. gruis formam vel volatum referentes. Sic *gruis effigiem* vocat literam φ Ausonius, Idyll. XII. Vid. etiam Martial. XIII, 75.

17. Gesnerus cit. *Mazonoim*, sed emendat *Mazonomi*, recte: nam hoc habet auctor ab Horat. Serm. II, 8, 86: *deinde sequuti Mazonomo pueri magno discerpta ferentes Membra gruis*. *Mazononomum* magnam scutellam interpretatur scholiastes Hor.

18. *Circo ovanti* quin legendum cum Burmanno sit, non dubito, et Circum intelligo de populo in Circo ludis et epulis vacante. Quippe Consules et Prætores, magistratum in-euntes, ludos in Circo et epulum

* * *

Quum nemus omne suo viridi spoliatur honore,
 Fultus equi niveis silvas pete protinus altas 10
 Exuviis; præda est facilis, et amœna Scolopax;
 Corpore non Paphiis avibus majore videbis.
 Illa sub aggeribus primis, qua proluit humor,
 Pascitur, exiguos sectans, obsonia, vermes.
 At non illa oculis, quibus est obtusior, etsi 15
 Sint nimium grandes, sed acutis naribus instat.

dare solitos, notum est, et sequiore ætate sub Imperatoribus perpetuo usitatum, patet e Vopisco, Aurel. c. 12, et Cod. Theod. lib. VI, tit. de Prætor. Cœnasse etiam subinde Cæsares in Circo maximo, Sueton. in Ner. c. 27 ostendit. *Ovanti* est hilari, exultanti: nisi forte legendum est *aventi*, i. e. avido et appetenti ciborum.

19. *Quum nemus*, quum folia arboribus decidunt, prima hieme. Vid. Cynege. v. 321. *Suo viridi honore*, duobus epithetis, moleste dictum: sed vix aliter in Cynege. 211, *caelesti corrupto sidere*.

20. *Fultus equi niveis exuviis*. Pro vectus equo pelle nivea instrato, ea figura dictum, qua Virgil. Georg. lib. I, vers. 59, *Eliadum palmas equarum*, pro equis palmatis. Nempe pellibus ferarum uti pro strato equorum solebant præcipue venatores. Hinc apud Statium, Theb. IV, 272, Parthenopæus equum habet *velatum geminæ defectu lyncis*. *Fulcra* toro, pellibus, dicuntur, qui incubant vel insident: sic apud Claud. de Nupt. Hon. 151, Venus Tritone vecta, pulvillis purpureis instrato, *navigat ostro fulta*. Conf. Halieut. v. 71.

21. *Scolopax*, genus avium, galli-

næ corpore et moribus simile, rostro prælongo, nunquam insidens arbori; Latinis gallinago, et jam *rusticula* vocatur, de qua Mart. XIII, 76. — *Facilem prædam* in Cynege. v. 191 dixit.

22. *Paphiis avibus*, columbis, Veneri sacris: *Paphio*, ut recte profert Modius, est Venus ipsa; sed *Paphia* Venus adjectivum a Papho, ut *Paphia myrtus* et similia. Burmann. in Antholog. vet. Lat. Epigramm. et Poem. tom. II, lib. IV, ep. 142, v. 5, legit *Paphie* et intelligit de Venere, sed addit *Paphie* hoc sensu Antiquis inusitatum, teste Vavassore de Vi et Usu quorund. verb. pag. 30. Ed.

23. *Aggeribus primis*, extrema parte riparum, quæ maxime aquarum alluvie madescit, et in locis palustribus, pascitur.

25. *Illam videtur ad obsonia referendum*. — *Instat obsonia*, i. e. quærit et insequitur, antique dictum est. Plaut. Curcul. III, 6, *si me magis instabunt*, et Terent. Andr. I, 1, 120, *illam instat factum*: ubi vid. Donatus.

26. *Nimium*, i. e. valde grandes, recentiorum ipsiusque Nemesiani more. Vide ad Cynegetic. vers. 22 et 113.

Impresso in terram rostri mucrone sequaces
Vermiculos trahit, et vili dat præmia gûlæ.

Citaverunt hæc ex V. C. Bononiensi Gib. Longolius
et Conr. Gesnerus.

28. In *gula* penultimam produ-
xerunt quidam sequioris ætatis. Sic
alius Afer poeta, sed Nemesiano
recentior, Luxorius, Epigr. 16, to-
mo II Anthol. Burm. lib. VI, *quid*
festinus abis gula impellente sacerdos;

ubi tamen *ventre* poterat scribi,
quemadmodum et Nemesiano facile
fuit scribere *atque gula dat præmia*
vili, sed recentior librarius pro
gustu ætatis suæ mutavit et trans-
posuit, ut nunc legitur.

I.

MARTIALIS

LIB. IX, EPIGR. LV *.

SI mihi Picena turdus palleret oliva,
 Tenderet aut nostras silva Sabina plagas;
 Aut crescente levis traheretur arundine præda,
 Pinguis et implicita virga teneret aves;
 Cara daret solenne tibi Cognatio munus,
 Nec frater nobis, nec prior esset avus.

* Selegimus hoc epigramma, quod et aucupii rationem et celebriora avium genera indicat: re ipsa enim silvatici generis avium, quæ in deliciis erant, turdum, deinde agrestium et ignobilium aliquas, denique domesticas, sive villaticas memorat. Excusat se amico, quod solenni Charistorum die, quo aves invicem muneri mitti solebant, ipse non aliam, quam domesticam, mittat, quandoquidem peregrinas et delicatas aucupio parare non solet, suus ager vero ignobiles et macras habeat, quæ non expetantur.

1. *Si mihi Picena.* Si Piceno in agro aucupium exercerem, unde habere turdos possem olivis Picenis pastos et pinguefactos. — *Palleret* est pinguesceret: turdi oliva maxime pasci dicuntur. — Athenæus, lib. II, cap. 241 *ἄλειψιλλοράγοι* s. *ἄλειράγοι κηρύλαι*, Ed. — Calpurn. III, 48, et Ausonius, Epist. 3, 1, *Picena populi turdis olivæ*.

2. *Tenderet.* Aut si in silva Sabina retia mea tenderem capiendis avibus, quæ ibi sunt optimæ.

3. *Aut crescente.* Aliud genus aucupii per arundinem vel calamum, quem describit Martial. XIV, 218. Erat arundo, vel potius series arundinum ex aliis atque aliis insitis composita, quibus pedetentim promotis in altum et ita *crescentibus*, summaque in parte visco oblitis, avis in arbore tacta et alligata detrahebatur. Hinc *structum calamum* vocat Propert. II, 19, 24; *calamum crescentem*, *viscatam arundinem*, et *substructam metam* Sil. Ital. VII, 676: neque aliud sequente versu est *pinguis virga*, i. e. *viscata*. Conf. Salmas. ad Solin. p. 765; Drakenb. ad Sil. l. c. Burm. sec. ad Anthol. tom. II, p. 178.

5. *Cara Cognatio* appellatur in vetustis Calendariis dies VIII Cal. Mart. qui alias *Charistia* vocabatur, de quibus Ovid. Fast. II, 617, et Val. Max. lib. II, c. 1, § 8. *Eo die*

Nunc sturnos inopes, fringillarumque querelas
 Audit, et arguto passere vernat ager.
 Inde salutatus picæ respondet arator,
 Hinc prope summa rapax milvus in astra volat. 10
 Mittimus ergo tibi parvæ munuscula cortis,
 Qualia si recipis, sæpe propinquus eris.

cognati inter se convivia instituere et dona mittere invicem solebant, præsertim aves; quod ipse Martialis sequente epigr. indicat: *Luce propinquorum, qua plurima mittitur ales.*

7. *Sturnus, fringilla, passer, pica, milvus* nota sunt avium agrestium et vilium nomina, partim quidem loquacium, sed quæ non expetantur ad cibum. — *Surnos inopes* explicio viles et fame emaciatos: contrario sensu *opimus* pinguis significat.

11. *Parvæ munuscula cortis* sunt aves villaticæ. *Cors*, quasi cohors, est septum, quo gallinæ, anseres, anates continentur. Martialis, III, 58, 12, *turbam sordidæ cortis* vocat, ejusque plures recenset, pavones, phœnicopteros, perdices, Numidicas, phasianos: *cohortis aves*, Ovid. Fast. IV, 704.

12. *Sæpe prop. eris*, h. e. pluribus annis hoc festo die tale munus, quasi propinquus esses, accipies.

II.

AUSONII

EPISTOLA III AD HESPERIUM *.

QUALIS Picenæ populator turdus olivæ
Clunes opimat cereas;
Vel qui lucentes rapuit de vitibus uvas,
Pendetque nexus retibus,
Quæ vespertinis fluitant nebulosa sub horis,

* Dignum videbatur hoc epistolium, quod adjiceretur, quum propter aliud aucupii genus hic memoratum, tum propter elegantem avium, quas Ausonius mittit, descriptionem, turdi, ficedulæ et anatis. Priorum versuum hæc sententia est: Mittere se quidem turdos de hiberna captura, sed tales et tam pingues, quales esse soleant, ubi adhuc oliva in arbore vel uvis pascantur.

1. *Picenæ*. Est Picenum Italiæ regio ad mare Adriaticum quæ vulgo ab Ancone urbe dicitur *la Marche d'Ancone*. Plin. Hist. Nat. lib. XV, scr. *Picenas olivas Italicis in cibis prælatas*. ED. — *Populator olivæ*, qui depascit olivas: de hoc ad superius epigramma. — *Opimat*, pingues reddit. — *Cereas*, colorem cereæ referentes ob adipem.

3. *Lucentes*, ob pellucidum succum turdos etiam uvis vesci, nescio, quis prodiderit. Sed fortasse hic ficedulam, juxta turdum, describit, de qua Martiæ. XIII, 49: *Quum me*

ficus alat, quum pascas dulcibus uvis, Cur potius nomen non dedit uva mihi?

4. *Nexus retibus*. Vinctus ad hunc locum genus aucupii significari ait, quando inter duas nemoris arbores proceras, ubi spatium et transitus avibus volantibus patet, primo diluculo et vespere expanditur rete tam amplum, quam alta lataque transenna est, in quod involantes capiuntur aves, dum in pascua exeunt vel revertuntur. — *Fluitant*, vento moventur. — *Nebulosa*, quæ in crepusculo quasi nebulæ videntur volucris. Suspicio Ausonium ipsum genus retis hoc vocabulo exprimere, quod Græci νεφέλην appellant, qua aves ceu nube teguntur. Jul. Pollux, lib. X, c. 42: οἷς ἂν οἱ ὀρνιθοθήραι χρῶνται, παγίδεις, νεφέλαι, δίκτυα. Et Schol. Aristoph. in Avibus; p. 550: νεφέλη εἶδος τῆν δικτύου θηρευτικῶν. Conf. Anthol. Gr. lib. I, c. 60, n. 4. — Latine *nebulas* dicit, iisque formidines adjungit A. Gell. lib. VIII, c. 10 adjungito: « Disceptatio cum Grammatico quodam

Vel mane tenta roscido;
 Tales hibernis ad te de sepibus, ipsos
 Capi volentes, misimus,
 Bis denos : tot enim crepero sub lucis Eoæ
 Præceps volatus intulit. 10
 Tum quas vicina suggestit præda lacunæ,
 Anates maritas junximus,
 Remipedes, lato populantes cærula rostro,
 Et crure rubras punico;
 Iricolor vario pinxit quas pluma colore, 15

præstigioso, tempora verborum et meditamenta puerilia ignorante; remotarum autem quæstionum nebulas et formidines, capiendis imperitorum animis, ostentante. F.N.

7. *Hibernis de sepibus.* Quid sit illud, quod h. l. Ansonius ait mittere se turbos, ipsos capi volentes, id explicat Oppian. Halient. I, 33, quasdam aves, dicens, ipsas incidere in plexa septa, cubili indigentes, ἐν ἑρμασιν ἤριπον αὐτοὶ Εὐνῆς χροῖλοντες. Latius id exponit in Ixeuticis, quæ in Eutecnii paraphrasi leguntur, lib. III, p. 84, ubi inter alia capturæ genera hoc refert, si virgultum aliquod vel arbor, ramis alienis aptatis, subornetur, et avis mansuefacta adhibeatur ad capturam; neque tamen (sic pergit pag. 88), ope avis illicis semper opus esse; nivoso enim et hiberno tempore, ubi nudæ sint arbores foliis, aviculas statione et tegumento indigentes in effectos subornatosque ramos, quasi veri illi essent, involare: τότε γὰρ ἕδρας τε καὶ σκέπησ χροῖλοντες εἰ στρουθοὶ, τοῖς νόθεισ τε καὶ σισοφισμένοις ταύτοις κλάδοις ὡς ἀληθεῖ προσίπτανται. Igitur *hibernas spes* vocat Ausonius, quas hieme

ramis arborum integebant, vel extruebant ad densi virgulti modum, in quas sponte involantes aves, tegumentum quærentes, visco adhærebant, vel reti concludebantur.

9. *Sub crepero lucis*, i. e. dubia luce matutina, vel primo diluculo: *creperum* Varroni et Censorino incertum et anceps significat.— Idem Festo et Nonio. Unde crepusculum appellatum tempus, quod noctis sit an diei, incertum est. Ed.

11. *Præda lacunæ*, i. e. deprædatio facta lacunæ, in quam inciderrant anates. Lacunam intelligo collectionem aquarum, vel lacum ex inundatione vel influxu vicini maris ortum in litore. Hinc *marinas* lego cum Vineto, quibus et convenit quod mox dicitur, *populantes cærula*, i. e. pastum sectantes in lacubus marinis.

13. *Remipedes* sunt, quæ in aqua pedibus, quasi remis, utuntur, ut omnes aquaticæ, quas Plinius aliquoties *palmipedes* vocat, ut lib. X et XI. Inverso sensu Auson. Epist. V, 32, ratem dicit *remipedem*, et Mosell. v. 201, ubi *remipedes* lembi dicuntur.

15. *Iricolor pluma*, quæ varios

Collum columbis æmulas.

Defraudata meæ non sunt hoc fercula mensæ :
Vescente te, fruimur magis.

Vale bene, ut valeam.

arcus cælestis colores refert : hinc
otiosum videtur, quod additur, *va-*
rio colore.

17. *Non sunt hoc fercula.* Sic edi-
dit Scaliger, quum antea legeretur

hæc ferc. et omnino ratio verbi de-
fraudare sic poscere videtur.

18. *Vescente te.* Quod edis, id
magis me delectat quam si ipse ede-
rem. Ep.

III.

PAULINI NOLANI

CARMEN I

ADDITUM EPISTOLÆ AD GESTIDIUM, CUI ALIQUOT
FICEDULAS MITTIT.

SUMME igitur pastas dumoso in rure volucres,
Quas latitans filicis sub tegmine callidus auceps,
Dum simili mentitur aves fallitque susurro,
Agmina viscatis suspendit credula virgis.
Tunc referens tenuem non parvo munere prædam, 5
Digerit aucupium tabulis, et primus opimis

1. Etiam hoc poemation dolum et morem aliquem aucupum breviter notat. — *Volucres* intelligi ficedulas, præcedens epistola indicat: quas tamen hic non fico aut uva pastas, sed *dumoso in rure*, vides. Sed hoc fortasse modeste Paulinus, ad excusandam earum tenuitatem.

2. *Filicis sub tegmine*, casam intelligit filice tectam, qua latitans auceps avibus insidias struit; crebroque ejus mentionem facit Eutecnus in paraphr. Ixent. Opp. *καλιβρα* vocans. *Filicum manipulis* humus sternebatur in stabulis; Virg. Georg. III, 297. — Aliter *filicis tegmine* explicat El. Vinetus ad Auson. p. 584. « Nempe auceps fascem sumit e longioribus filicibus, in eumque vinculo superne compressum caput immittit ita, ut totus præter pedes in filice lateat, atque ita connectus ad sepe venit, qua in re-

gione sint uvæ, mora, bacca, vel hujusmodi aliud, quo se alunt aviculæ. Prælongam virgam bifurcam, vel trifurcam, viscata quam ab altera parte manu tenet, super summos frutices ostendit: ore susurrum edit, quem ubi acceperunt volucres, advolant et surculis residentes adhærent ». Ed.

3. *Dum simili*. Dolum describit aucupis, quum susurro, fistula, cantu vocem avium imitatur, ut deceptæ tanquam ad similem congregentur. Martialis, XIV, 218: *Non solum calamis, sed cantu fallitur ales*. Et notum est illud Dion. Catonis, I, 27: *Fistula dulce canit*, etc.

6. *Digerit aucupium*, i. e. aves captas et necatas. Hic observare licet morem aucupum, non alias obvium, quo aves captas disponere in tabula per ordines et affigere, et sic dispositas deferre, vendere, mit-

Ordo nitet sensim tenuatus ad ima tabellæ,
 Ut minus offendat macies; prælata saginæ
 Gratia præventos pingui juvat alite visus.

tere ad alios solebant, fortasse ne congestæ in cumulum et stipatæ putere e contactu inciperent, tum vero ut pingues et macilentæ facilius discernerentur. Eadem ratione olim vimini in orbem flexo appendi atque ita connexæ venum ferri solebant: *quam coronam pinguibus gravem turdis vocat Martial. III, 47, 10, et conf. ejusd. lib. XIII, 51. — Et Ovid. Am. I, 269. Ed.*

7. *Sensim tenuatus.* Non ipse ordo avium ad ima tabellæ procedens tenuior et angustior fit, sed ita instructus est, ut superiore loco optimæ sint positæ, inferius sequantur tenuiores.

8. *Prælata saginæ gratia*, h. e. grata pinguitudo avium, quæ primo ordine locatæ sunt, ita visum occupat, ut reliquarum macies non advertatur.

IV.

EPITAPHIUM Q. MARIi OPTATI.

HEU! juvenis tumulo qualis jacet abditus isto,
 Qui piscem jaculo capiebat, missile dextra
 Aucupium calamo præter studiosus agebat.

1. Hoc bene carminibus de aucupio subjunxi epitaphium quod aucupem laudat in Burman. Anthol. Lat. lib. IV, epigr. 236. Ed.

2. *Capiebat.* Greg. Majansius in Epist. I ad Burm. affert *captabat.* Ed.

3. Illud *præter* procul dubio mendosum est. N. Heinsius corrigebat *præde studiosus agebat*, quod et Burmanno placet et mihi. — *Aucupium calami* hic intelligendum est de

arundine visco obducta, et *missile* ideo dicitur *aucupium*, quia plurimarum arundinum, quæ extendi poterant, seriem auceps, si avem in summo arboris culmine videret, tacita manu in altum erigebat, donec crescente earum ordine volucris corripereetur, et inhæreret visco, quo suprema arundo erat circumlita. Unde apud Prop. II, Eleg. 19, 25, *structo figere avem calamo.* Ed.

HALIEUTICA

QUE

DICUNTUR OVIDII

CUM

FRAGMENTO HALIEUTICI

AB

HIER. COLUMNA EDITO

FRAGMENTO

ΠΟΝΤΙΚΩΝ

C. JULII SOLINI

ET

FRAGMENTO PHAGESIORUM

Q. ENNII

ACCEDIT

AUSONII MOSELLA

EJUSDEMQUE ALIUD CARMEN

DE OSTREIS

IN
HALIEUTICA
PROOEMIUM.

I.

DE AUCTORE HALIEUTICI *

QUOD OVIDII DICITUR.

In primæ editionis exemplaribus opusculum hæc inscribitur P. OVIDII NASONIS HALIEUTICA. In codice Thuaneo, quem Vlitius et Heinsius contulerunt, ita legitur : **INCIPIT OVIDII VERSUS DE PISCIBUS ET FERIS.** Alius vero codex chartaceus, quem Heinsius allegat, Ambrosianus sive Mediolanensis, tantum inscribit HALIEUTICON. Quum in codicibus, quamquam paucis, tam varia reperiatur inscriptio, non videtur Ovidii nomen, nisi a librariis, additum auctoritate Plinii, qui volumen Halieuticon inscriptum, duobus locis a se lectum memorat, et Ovidio tribuit. Ponamus hic ea testimonia, ut deinceps, quid de auctore opusculi nobis videatur, subjiciamus. Ita vero Plinius, lib. XXXII, cap. 2 : *Mihi videntur mira et quæ Ovidius prodidit, piscium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon inscribitur.* Iterum capite 11 ejusdem libri : *His adjiciemus apud Ovidium posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur; sed fortassis in Ponto nascuntur, ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit.* Quæ e verbis Plinii certo colliguntur, hæc sunt : inscriptum illud volumen fuisse Halieuticon; fuisse

* Conf. quod editioni nostræ Ovidii, volum. primo, pag. 437, inserimus, Halieuticon, et ibi notam *. Ed.

inchoatum opus et affectum, non absolutum, et fuisse illud ipsum opus, quod hodie habemus: etenim ipsa ea piscium nomina et ingenia, quæ in Halieutico hodie leguntur, enumerat, servatis non solum verbis ejus ut plurimum, et poeticæ dictionis vestigiis, quæ prompta e poemate significant, sed ordine etiam et divisione libelli observata; nam quum gemina quasi recensio piscium in Halieutico reperitur, quæ interposita digressione de quorundam terrestrium animalium natura dividitur, Plinius priore loco non nisi eorum piscium ingenia memorat, quæ priore Halieutici parte recensentur, et altero loco, quæ altera parte. An vero auctor Halieutici Ovidius eodem Plinii testimonio confirmetur, adhuc dubitari possit: nam Ovidium auctorem ita nominat, ut haud obscure prodere videatur, non inscriptum ejus nomen in fronte libri fuisse, sed eum a se pro auctore habitum. Neque tanta auctoritas Plinii apud Janum Vlitium fuit, quin ab eo discederet, et Gratium potius, vel alium quempiam, Halieutici auctorem esse, quam Ovidium, judicaret. Nemesianum adeo Halieutici auctorem probare conatus est Barthius, *Advers. lib. XLIX, cap. 7*. Et perpensis Vlitii rationibus, quas sane graves adduxit in præfatione ad Halieutica, non diffiteor me adduci, ut, si Plinius Ovidium pro auctore habuit, errore inductum putem. Equidem poema Gratii diligenter pertractando, ita mihi familiarrem reddere ejus dictionem studui, ut pronuntiare non dubitem, plane ei geminum Halieutici stylum esse, præsertim in digressione, qua de animalibus terrestribus agit. Repere mihi in eo videor parcam et duriusculam Gratii brevitatem, a molli et liquida Ovidii dictione multum diversam; video etiam vestigia imitationis Lucretianæ et Virgilianæ in Gratio identidem spectandæ; recognosco denique idiotismos Gratii ex ejus Cynegetico cognitos, qualis inprimis est ille, multum ab eo frequentatus, quando præteritis verborum utitur pro præsentibus, vid. v. 56, et plura ejus convenientiæ cum Gratiano Cynegetico exempla in annotatione apposita

dabimus. Totum Halieutici adornandi consilium auctorem prodit totius *θηρευτικῆς*, qualis apud Veteres colebatur, studiosum et peritum. Qui animum ad colendam vel describendam venandi artem adjiciebant, iidem et piscationis studio tenebantur. Oppianus, qui de venatu scripsit, etiam piscatum et aucupium persequutus est; et Nemesianum *κυνηγετικά* non solum, quæ habemus, sed etiam *ἀλιευτικά* scripsisse, memorat Vopiscus. Gratium igitur venationis disciplina clarum, quis dubitet piscationi operam dedisse? et quum Halieuticon habeamus ejus ævo dignum, quidni ipsi Gratio vindicemus? In dissertatiuncula ista, quam interserit auctor de vi et ingenio quorundam animalium, a versu 49 ad 82, non solum terrestris venationis amator et peritus, sed plane ipse Gratio apparet, qui de quarundam ferarum vel impetu vel fuga, præterea de equorum fortitudine, tum de canum sagacitate, variisque eorum in venando virtutibus, plane ut expertus venator, atque ea, qua ipse Gratio, methodo deserit. Adjuvant præterea hanc opinionem codices MSS, quum primus ille, e quo Gratio Cynegeticon cum Halieutico primum editum est, tum alter ille Thuaneus, quorum uterque Gratio Cynegetico Halieuticon continuo subjicit. Quod si Halieutici auctor Ovidius agnitus etiam ab Antiquis est, qui factum est, ut in nullo operum Ovidii codice inveniretur? quum contra non defuerint, qui Ovidio plane aliena et spuria subjicerent, qui factum est, ut, quum Plinius illud Ovidio attribuisset, librarii tamen soli Gratio adderent? At quod Plinius opinatur, in Ponto Ovidium hoc opus supremis suis temporibus inchoasse, id maxime urget Vlitius, ut contrario argumento inde probet, Ovidii non esse: « Quomodo enim, inquit, Romam delatum, si non ab ipso « missum, ut reliqua, quæ in Ponto condidit? quomodo « mitti ab ipso potuit, si inchoatum tantum, et, ut re vera « est, inabsolutum et imperfectum reliquit? Si tamen in- « choavit id volumen in Ponto Ovidius, cur hujus non me- « minit, ut ejus, quod de bello Actiaco moliebatur, et al-

• terius Getico sermone, quæ item inabsoluta (1) reliquit? Sane mihi videtur Plinius, quod ex ipsius verbis colligere licet, in fronte hujus fragmenti nihil aliud, quam HALIEUTICON legisse, hoc autem sub junctum reperisse alii libello cognati argumenti, e cujus vel titulo vel nomine auctoris adscripto falso conjiceret Plinius, auctorem utriusque Ovidium esse. Quid enim, si præmissum fragmento Halieutici carmen fuit Ποντικῶν in scriptum, quale illud Julii Solini fuit, cujus principium habemus? In quo quia præcipue pisces et ostrea in Ponto Euxino invenienda describerentur, nam hoc ipsum Ποντικῶν nomen indicat, suspicatus est Plinius, ab Ovidio, quum in Ponto esset, scriptum esse, quum etiam epistolæ ejus, e Ponto missæ, sæpe Ponticæ dicerentur. Immo Pontica dicta esse existimo quævis opera, quæ piscium et marinarum opum delicias describerent, quod celebratissimæ fere earum ex Pontico mari ferebantur. Unde facile erat, ejusmodi opus, cui conjunctum vel insertum Halieuticon esset, idque versibus scriptum, Ovidio poetæ, qui in Ponto vixisset, adscribere. Fortasse hanc ipsam ob rationem auctor illius operis, quo celebratius hoc esset, nomen Ovidii falso mentitus est, aut nomen ei simile gessit, quo inductus Plinius auctorem pro poeta Sulmonensi haberet (2). Exstant inter Romanos nomina Aufidii, Avidii,

(1) Porro autem si, quod Plinius opinatur, Ovidius Halieuticon in Ponto scripsit, et nomina piscium, qui in Ponto nascuntur, enarravit, credo abesse non potuisse, quin istius in enarratione Pontici maris vel obiter mentionem injiceret; quod quia nusquam factum videmus, hinc neque ab Ovidio scriptum opus illud credibile est. ED.

(2) De auctore Halieutici loquens suspicor inter alia, fortasse auctorem illius carminis nomen gessisse Ovidiano simile, quo inductus fuerit Plinius, ut eum pro poeta Sulmonensi haberet. Inter ea nomina quæ similia Ovidiano Romana antiquitas habet, debet in primis Nasonis cognomentum referri, quod plures familiæ Romanæ gesserunt: nam occurrunt passim apud veteres scriptores Axii, Actorii, Catii, Julii, Octavii, Otacilii, Valerii Nasones, denique et Oledius Nasso apud Philargyrium ad Ecl. III Virgilii. Videtur autem Nasonum cognomentum iis maxime

Veidii, Ovinii, Ofilii, quæ quum magnam affinitatem habent cum Ovidio, tum facillime poterant commisceri. Ego vero valde in eam sententiam propendeo; ut putem, Halieuticon non alicui equiti Romano, qualis Ovidius Naso

attributum, qui habitationes aut villas haberent regione aquosa, atque ex pascuis et piscinum copia quæstum facerent: commodissime enim Nasonis nomen a verbo *nare* et *natare* ducitur, quod ut est a græco *νάσιν*, unde Naiades, Dæ aquarum potentes, ita Naso nandi et aquationum amans, curator vel dominus, ut equiso, qui equos curat, agaso, qui iumenta agit. Ratio hæc optime in nomen et familiam Ovidii quadrat, qui patriam suam Sulmonem *aquosum* et *gelidis uberrimum undis* vocat, Am. III, 15, 11; Trist. IV, 10, 3. Ab eadem origine nassam, qua pisces capiuntur, et nasiternam vas aquarium dici arbitror. Propiorem fortasse Nasonum cognomento occasionem Nar fluvius dedit, quasi Naris accolis, ad quem qui campi adiacebant, fecundissimi Italiæ habebantur, teste Tacito Ann. I, 79, iudemque erant maxime aquosi et pascuis apti: nam in iis amnis et lacus Velinus, qui Narem emittebat, pluresque alii, unde pars ejus regionis *Septem Aquæ* vocabatur, Dionys. Halicarnassensi memorata, lib. I, 15. Velino adjacentem regionem ob insignem amœnitatem Tempe vocatam, testatur Cicero, et agri Reatini campo celebre admodum nomen erat *Rosæ*, quam Cæsar Vopiscus apud Varr. R. R. lib. I, 7, sumen Italiæ dicebat. Vid. præterea Varro, R. R. III, 2; Cic. ad Att. IV, 15; Virgil. Æn. VII, 712. Propter eam ubertatem soli, nemorum amœnitatem, lacuum amniumque frequentiam poterat regio Reatina in Sabinis sedes pastionum, venationum, piscationumque videri. Campetria *Rosæ* et agrum Reatinum nobilem esse asinis et mulis memorat Varro, R. R. II, 1. In fragmento Ποντικῶν ad describendas piscium copias Nymphæ invocantur *cava Tempea colentes*: quæ sane Thessalica esse non possunt, sed loca amœna et nemorosa ad lacum Velinum eo nomine celebrata Romanis. Et in hac regione ad Narem magnas possessiones habebant Axii, et cognomentum gerebant Nasonum: nam L. Axius Naso in denario Romano legitur apud Valentem, Famil. Rom. vol. I, p. 170; atque idem L. Axius Naso, tribunus plebis, est in fragmento veteris inscriptionis, apud Grut. p. C, n. 5. Atque hic censetur fuisse filius Q. Axii, senatoris et Ciceroni familiaris, qui Varrone, R. R. lib. III, 2, et Cicerone ad Att. IV, 15, testantibus, villam habebat in *Rosæ* ad lacum Velinum, aliamque ad *Aquas septem*. Quanta autem negotia Axii et quem quæstum e pastionibus suis habuerint, potest e quibusdam documentis apud Veteres relatis colligi. Q. Axio asinum CCC millibus nummum emptum esse scribit Varro, R. R. III, 2, et Plin.

fuit, sed homini libertino tribuendum, qui forte olim unū ex gurgitibus Romanis, seu piscinarum Tritonibus, quos Cicero vocat, servierat rei rusticæ et villaticæ præfectus, eamque ob rem piscium omnia generis notitiam magno studio comparaverat, quod nobiles Romani plerumque refugiebant, aut indignum persona sua judicabant. Habebant enim nobiles Romani piscinas tanto sumptu tantaque piscium copia instructas, ut dominis magister aliquis et no-

VIII, 43. L. Axius eques Rom. ante bellum civile Pompeianum singula paria columbarum quadringentis denariis vendidit, ut idem Varro, III, 7, et ex eo Plinius, X, 37, refert. Q. Axius denique is est, cui Varro libro III extremo de R. Rust. partes de piscinis disserendi defert, ut hunc maxime piscationum usu et scientia excelluisse intelligas. In nummo L. Axii Nasonis, una parte Mercurii caput, altera Diana venatrix expressa est. Quæ mihi non editam in Circo venationem indicare, sed vitam et negotia Axii Nasonis videtur, eo quod propter villarum agrorumque suorum abundantiam venationi et piscationi inprimis studebat, et Dianam Mercuriumque rerum suarum præsidēs colebat. Etiam hoc notatu dignum est, quod in fragmento Περυραῖν Nymphæ et Napææ invocantur Tempea incolentes: nam hinc colligitur, Tempea hæc, in qua regione ipsi villam habebant Axii Nasones, propter piscatum maxime celebrata fuisse, atque inde piscium notitiam præcipue petitam. Quapropter admodum mihi probabile videtur, Gratium, ab ea ipsa regione tam nobili et sæcunda, occasionem Halieutici scribendi habuisse, atque vel ipsum cognomento Nasonis usum, quod Axii Nasonis libertus esset, et studio piscationum excelleret, vel, quod Halieuticon ex mandato et præceptis patroni sui composuisset, L. Axii Nasonis, tanquam auctoris, nomen præscripsisse. Quo pacto omnis de auctore Halieutici suborta difficultas facile tollitur, et Gratius idem Halieutici, qui Cynegetici, auctor, propter manifestam styli similitudinem, est: Plinius autem, Nasonis nomine in fronte Halieutici reperto, facili errore hunc pro Ovidio Nasone habuit. In Gruteri corpore Inscript. p. 861, 1, occurrit L. AXIUS CHARISTUS. Charisti nomen græcum idem est ac latinum Gratii. Habes igitur exemplum Gratii, ab Axii quodam liberto orti, aut in Axiiæ gentis nomen assumpti. Et verisimile est, Gratium nostrum, quum serviret adhuc, Charisti nomen pro consuetudine, qua Græca nomina servis imponi solebant, habuisse, quod deinceps libertate donatus in Romanum Gratii mutavit, atque integro nomine L. Axius, Nasonis libertus, Gratius, vel Gratius Naso vocatus est. ED.

menclator opus esset (1), qui piscium vocabula et genera teneret, et, quando opus esset, redderet. Fuisse hos nomenclatores maxime idoneos, qui, libertatem nacti et literis exculti, ipsam scientiam piscium oratione aut versu describerent, non est dubium: erant enim piscinæ, quæ istius scientiæ copiam præbebant, non levi opera aut qualicumque fluvialium vulgariumque piscium apparatu instructæ, sed ingenti opere, terris et montibus perfossis, immissoque mari, in tantam amplitudinem explicatæ, ut nobilissimos omnis generis pisces e peregrinis et remotissimis maribus in unum congestos continerent (2). Halieuticon, de quo agimus, eas copias piscium, marinorum maxime, recenset, ut plane ad apparatus piscinæ marinæ, qua magnates Romani delectabantur, compositum videatur. Fuerit igitur auctor ejus fortasse libertus divitis e Romanis viri, piscinarum magnitudine et copia delectati, cujus nomen, Halieutico vel Gratiî Cynegetico præpositum, simile Ovidio esset. Sic Veidius Pollio, Augusti amicus, inprimis dicitur amplas et sumptuosas piscinas habuisse, quarum maxime notabilis piscina murænarum fuit, ob crudelitatem, quam exercebat ille, servos damnatos murænis obijciens consumendos (3). Fuerunt ejus nominis plurimi liberti, quorum aliqui supersunt in vetustis inscriptionibus, ut P. Veidius Philocles, P. Vedius Diogenes, et alii (4). Quod si forte horum aliquis librum *πρωτικῶν* vel *ἀμειντικῶν* scripsisset, quem Plinius in ad-

(1) Martial. lib. X, epigr. 30: (vid. J. Meursium de Luxu Rom. in edit. nostra Val. Max. vol. III, pag. 385. Ed.)

Notat ad magistram delicata muræna,
Nomenclator magilem citat notum,
Et adese jussu prodeunt senes nulli.

(2) De piscinis istis Romanor. vid. Varro de R. R. lib. III, cap. ult. et Columella, lib. VIII, cap. 16; Tibull. lib. II, 3, 45; Seneca, Controv. lib. V, 5, p. 463, ubi *navigabilium piscinarum freta* nominat.

(3) De Veidii Pollionis piscinis et crudelitate vid. Plin. lib. IX, cap. 53; Seneca de ira, III, 40; Dio Cass. lib. LIV.

(4) Grut. p. 333, n. 7, et p. 853, n. 5.

versaria sua Naturalis Historiæ conferret, quam facile tum erat pro Veidio legere Ovidium! Et permutati hujus nominis memorabile exemplum præbet nummus græcus Veidii Polionis, quem pro Ovidio Nasone falso habitum ostendit Jo. Masson singulari dissertatione, tomo IV Operum Ovidii inserta a Burmanno. Gratium, Cynegetici auctorem, supra in præf. ad Cyneg. demonstravimus, fuisse libertinæ conditionis, qui, olim agro et silvis nobilis Romani præfectus, scientiam nactus erat exercendæ venationis, et occasionem adeo poematis de ea scribendi. Idem forte a piscinarum præfectura Halieutici adornandi facultatem adeptus est, et, libertus quum esset, nomen gentile ejus viri gessit, cui servierat. Fuerit igitur hoc Veidii, Avidii, Claudii, aut simile nomen, et ratio apparet, qua potuerit illud, præsertim negligentius et corruptius scriptum in fronte poematis, cum notiore et celebriore Ovidii poetæ nomine permutari. Sed desino plures exquirere fontes erroris, quæ factum sit, ut Plinius Halieuticon Ovidio tribueret. Quas supra adduximus rationes satis, credo, evincunt, si Gratii non sit Halieuticon, certe nec Ovidii esse.

II.

DE FRAGMENTO HALIEUTICI

QUOD COLUMNA EDIDIT.

SI Halieuticon illud antiquum Ovidio abrogandum censuimus, multo minus pro genuino ejus fetu aliud habere fragmentum possumus, quod principium hactenus desideratum Halieutici ἀκρίβειου et alia supplet, et diserte auctorem Ovidium profitetur; sed certa fraudis simul et recentioris ætatis indicia prodit. Primum a Sertorio Quadrimano ex vetustissimo codice descriptum edidit Hieronymus Columna

in commentario ad Ennii fragmenta, pag. 153, edit. Hessel. repetitum in corpore Poetarum Latin, prof. et eccles. Hag. Com. 1721, tom. II, p. 1582, et fortasse alibi. Aliud ejusdem exemplum in scheda quadam Justo Lipsio inscripta, et ad hunc a Petro Pantino transmissa, quod ex ejus epistola ad Lipsium, in tomo I Sylloges Burm. p. 442 edita, intelligitur, Petrus Burmannus sec. reperit, indeque loca nonnulla, quæ ab exemplo Quadrimani differunt, indicavit in notis ad Anthol. Lat. tom. II, p. 384. Hoc fragmentum quin suppositum Ovidio et fraude confictum sit, non est dubium, neque tamen nulla prorsus consideratione dignum est. Discernendæ potius sedulo duæ ejus partes videntur, quarum altera proœmium sive introitum ad totum Haliëuticon continet, altera ipsum Haliëutici fragmentum. Illud compositum esse alterius partis, sive ipsius fragmenti, causa, ut Ovidii esse videretur, manifestum est: nam occasio, quam Ovidius habuerit de piscibus scribendi, exponitur; Glaucus invocatur, tanquam Deus maris, idque ob fabulam, quam Ovidius, olim a se in fine libri XIII Metam. narratam, hic quasi repetit; denique proponit, se a Siculi maris piscibus incepturum, quia scarus, qui ejus maris piscis censebatur (1), primus ipso in fragmento nominatur. Hoc ipsum vero mihi documento est, ab auctore hujus proœmii ipsum Haliëuticon Ovidii non inspectum esse: haud enim aliam plane connexionem vel rationem profert scari primo loco nominati, quam si legisset ille, non necesse habuisset, illam a Siculi maris descriptione in proœmio petere. Igitur Plinii tantum excerpta videtur ante oculos habuisse, in qui-

(1) Petron. Satiric. cap. 119, Carm. de Bello civ. v. 33:

..... Siculo scarus æquore mersus
Ad mensam vivus perducitur.

Et alios pisces nobiles e Siculo mari petitos esse testatur Macrob. Saturn. lib. II, cap. 11: « Arcessebantur autem muranæ ad piscinas nostræ urbis ab usque freto Siculo, quod Rhegium a Messana respicit: illic enim optimæ a prodigiis esse creduntur. Ed.

bus primus piscium ab Ovidio memoratorum scarus est; aut, quod verisimilius est, alium eumque recentiorem Halieutici auctorem spectavit, qui plurima ipse ex Ovidiano Halieutico et Plinii excerptis hauserat: nam ut multa sunt in fragmento Quadrimani quæ cum antiquo Halieutico conveniant, ita nec pauciora in quibus valde ab eo differat. Quosdam enim versus ejus integros, alios abruptos et dimidios affert, quosdam etiam plures in unum contrahit. (Vid. vers. 64 coll. cum Hal. v. 19 et 32, item vers. 106 coll. Hal. v. 106 et 107.) His autem singulis fere plures interseruntur versus alieni, quibus vel de piscatione præcipitur, vel alii pisces memorantur, quos Halieuticon non habet; ampliores etiam loci occurrunt, quibus miracula et portenta quædam piscium exponuntur. Quale est illud de Delphino Arionem portante, v. 68, de monstro marino, quo e mari emergente sol obscuretur et tempestas oriatur, v. 75 seqq. item de lapide alvo cujusdam piscis abdito, quem qui gerat, conspici non possit, v. 91, denique de alio pisce, qui instar avis et volet et cantet, v. 107. Hæc quum in Halieutico, quod nunc exstat, non inveniantur, sane declarant, non illud Halieutici Ovidiani, sed alius locupletioris, quod ipsum Ovidij reliquias teneret, fragmentum esse. Si, qui illud consarcinavit, ipsum Ovidij Halieuticon habuit, idque ἀεὶ ἀλλοτρίον redintegrare apposito proœmio voluit, nullam equidem rationem video, cur corruptum potius et interpolatum, quam sincerum, addere proœmio voluerit. Antiquum Halieuticon Ovidij primum Venetiis A. D. 1534 editum est. Sertorius autem Quadrimanus non multo post, quam editum prodiisset, fragmentum suum reperiebat, idque ex antiquo codice transcriptum affirmabat (1). Quare non potuit sine insigni et manifesta impudentia antiquitatem codicis, ex quo pro-

(1) Neapoli non ita diu ex situ erutum esse affirmat P. Burmannus in Epist. Petr. Pantini ad Lipsium, anno 1589 Mantuæ Carpetanorum scripta. Ep.

tulerat, asserere, siquidem suspicioni locum reliquit, non aliunde id, quam ex edito Halieutico, aut eodem, unde hoc prodierat, MS corrasum esse. Itaque Sertorium quidem, qui e vetusto codice proferre affirmavit, bona fide egisse sentio, præsertim quum Petrus Pantinus idem testatus sit; tum vero inde confici arbitror, fragmentum Quadrimani, quum antiquius editione Halieutici Ovidiani, ab eoque diversum sit, ab alio Halieutici scriptore sumptum esse, qui ipse ex antiquiore Ovidii plures versus in suum transtulerit, multa etiam e Plinio et aliis ejusmodi scriptoribus hauserit, quorum vestigia in ipso fragmento exstant. Nemesianum olim *ἁλιευτικά* scripsisse versibus, e Vopisco constat; qui quum in hoc opere elaborando nec a Plinio suppeditatas copias, nec, quod hic Ovidio tribuerat, Halieuticon vel ignorare, vel negligere posset, sine dubio multa ex antiquiore carmine in suos usus vertit, quædam inde hausta brevius eloquutus est, quædam etiam quum perperam intellexisset, corrumpit, suisque ipsius additamentis miscuit. Quod in his quasdam nugas fabularum et miraculorum admisit, fecit hoc poetarum more, qui ut delectent, mirabilia consecrari, et sæpe vulgi opiniones adoptare solent: neque enim alii Veterum, qui in pari argumento versati sunt, Plinius et Oppianus ab isto nugarum et fabularum studio immunes reperiuntur. Dictio fragmenti haud absimilis stylo Nemesiani est, videorque mihi in verbis quædam ejus propria observasse. Tale est versu 73 *fluores*, quo Nemesianus usus est Cyneg. v. 227; tale etiam v. 104, *ovantes gutture cancri*, quod quidem a Virgilio, Georg. I, 423, sumptum, sed tamen alia significatione, est recentiori demum ævo recepta, qua *ovans* pro *avente* et præ cupiditate vehementius gestiente ponitur (1). Quo sensu Nemesianus in fragmentis v. 18 *cir-*

(1) Hanc significationem verbi *ovare* postea vidi a Gesnero ad Claudian. de Laud. Stilic. lib. II, 68, multis locis Virgilio et Statii probari: igitur hunc usum singularem Nemesiani esse nolim nunc affirmare. Ed.

cum ovantem dixit. Alia, quæ insolita et minus latina videri possunt, fortasse inscitiae et negligentiae exscribentis debentur; nec sane mirum est, talia in fragmento inveniri, quod ubique hiulcum, et imperite temereque corrasum est. Quem admodum igitur e libello Nemesiani de aucupio servatae reliquiae ad aetatem nostram pervenerunt, ita fragmentum istud, quod in codice Quadrimani prooemio ornatum et Ovidio tributum est, servatum ex Halieuticis Nemesiani arbitror: existit enim aliquis Nemesiano haud paullo recentior, qui quod Halieuticon Ovidii a Plinio memorari sciret, nec illud exstare alicubi, sed totum deperditum putaret, restituere quodammodo et postliminio reducere vellet. Sumpsit itaque locum illum Halieuticorum Nemesiani, in quem migrasse illa, quæ Plinius ex Ovidio allegasset, et pleraque alia, videret, eique prooemium a se compositum aptavit, quo illud auctori Ovidio referret. Exscripsit autem negligentius et imperitius, ut, quum partim refugeret magnum piscium catalogum et ignota nomina repetere, partim illa consecraretur praecipue, quæ ex Plinii allegatione putaret ab Ovidio mutuata, hinc versibus aliis omissis, aliis truncatis, contra aliis Nemesiani, quæ jucunda ob fabulam et mirabilitatem essent, admissis, seriem orationis multum turbaret, ipsumque carmen valde luxatum redderet. Quæ a primo fragmenti compilatore fortasse integrius servata erant, postea inscitia librarii, cujus scheda ad Quadrimum pervenit, magis corrupta. Prooemium, quod fragmento additum est, non solum languidum et spiritu Ovidii plane indignum, sed et vitiosum et parum latinum (vid. vers. 37 et 44), barbaram aetatem prodit, et, si Quadrimani demum aetate confictum esset, qua dudum bonæ literæ in Italia reffloruerant, sine dubio pulchrius et emendatius prodiisset. Quum itaque fragmentum illud Halieutici Ovidiani suppositum quidem et ementitum, excerptum tamen ex alio, quod de piscatu egerat, poemate, et servata in eo, si non Nemesiani, certe antiquioris cujusdam Halieutici, quamvis non

admodum pretiosa fragmenta putemus, placuit illud non plane abjicere, et antiquo illi, quod Gratio vindicavimus, adjungere.

Halieuticon illud post primas Gratii et Nemesiani editiones seorsum cum scholiis et aquatilium animantium ex Plinio enumeratione Tiguri edidit Conr. Gesnerus, octonis, anno non adjecto, sed, ut ex præfatione aliqua conjicio, A. D. 1556. Post hunc singularem interpretandi operam ei cum Venaticis edito præstitit Janus Vlitius, item Nic. Heinsius et P. Burmannus operibus Ovidii adjuncto (1). Ego quidem textum ipsum, qui dicitur, ex recensione Vlitii, sed subinde castigatiorem, dabo, cum supplementis versuum, quibus ille hiatus aliquot ex ingenio et subsidiis Plinii redintegravit: interpretationis autem operam viris, quos nominavi, demandabo, ita quidem, ut Gesneri notas, quæ piscium notitiam spectant, præcipue apponam; cæteris ita utar, ut emendandi illustrantique necessitas poscit, ipse paucis iisque brevibus annotationibus defungar. Fragmentum Quadruplex e Columnæ editione dabo; apponam autem cum brevi illustratione variantes, quas e Pantini exemplo Petr. Burmannus vir clar. excerptis.

(1) Ovidius de piscibus post ejus libros de Arte amandi et Remedio amoris, de Medicamine faciei et de Nuce, editus est gallice cum notis. Lutet. Paris. 1660, in 8. Auctor versionis perhibetur Mich. Marollesius. Ed.

Velivolique maris vates, cui credere possis
Carmina cœruleos composuisse Deos.

Tam insigne encomium libri navales Varroni meruisse videntur, non Argonautica, quæ quidem ei diserte tribuit Propertius, lib. II, eleg. 35, 85, sed in quibus tantum ex Apollonio traductis, iudice Quintiliano, lib. X, cap. 1, 87, alieni operis non aspernandum interpretem egerat. Ex libris navalibus sunt versus, quos Servius ad Virg. Georg. I, 375, adducit, atque a Virgilio dicit expressos :

Tum liceat pelagi volucres tardæque paludis
Cernere inexpleto studio certare lavandi,
Et velut insolitum pennis infundere rorem.

Nam his versibus id ipsum continetur, quod Vegetius l. c. Varronem ait in libris navalibus, dum sollicitos nautas instruit, tradidisse, aves etiam et pisces signa prodere futuræ tempestatis. Similis et affinis his libris argumenti alia scripta Varroni Atacino tribuuntur, quæ videntur unius operis partes fuisse. E *Chorographia* ejus versus leguntur, a Grammaticis servati, inter veterum poetarum fragmina astronomica, p. 162, edit. Commel. et Anthol. Lat. lib. V, ep. 48. Opus Varronis *de littoralibus* citat Solinus, cap. 11, idem fortasse, ac *de ora maritima*, cujus librum primum allegat Servius ad Virg. Æn. I, quod quamquam plerumque M. Varroni Romano tribuitur, potius tamen Atacini est, et versibus item scriptum fuit. Certe ex *Europa* ejus, quæ item pars ejus operis fuisse videtur, hemistichion allegat Festus, in *Tutum*. Etenim mihi iis libris Varro Periplum vel περιήγησις Oceani et maris mediterranei instituisse, singulaque maria et oras maritimas lustrasse videtur, ita ut eum librum, quo Europæ maximam partem complexus esset, hujus nomine appellaret. Tam amplum opus, tamque varium, dignum certe erat, propter quod Varro ab Ovidio *velivoli maris vates*, ab ipsis Diis cœruleis adjutus, diceretur. Sed his titulis et vestigiis librorum Varronis suffragantibus conjectare

licet, partem illius vasti operis etiam *ποντικῶν* librum fuisse, quo scilicet, quidquid memorabile Pontici maris et ejus oræ maritimæ esset, sigillatim pisces et ostreas, persequutus sit. Non dubito, fuisse antiquitus vasti operis Varroniani codicibus, præsertim libro *ποντικῶν*, sæpe adjunctum, ob afinitatem argumenti, Halieuticon, qualem codicem Plinium olim habuisse, supra coniecimus, fortasse etiam Nemesianus habuit, qui eo ad imitandum adductus, *ναυτικά* et *ἀλιευτικά*, teste Vopisco, composuit, sicut Avienus, qui *oram maritimam* versibus iambicis scripsit. Inter imitatores Varronis, propter libros ejus navales et oræ maritimæ, in primis refero Solinum. Sicut ille cum geographica terrarum gentiumque maritimarum descriptione res cujusque regionis memorabiles exposuerat, ita idem institutum suum fuisse Solinus in præfatione profitetur: « Locorum, inquit, « commeminisse ita visum est, ut inclytos terrarum sinus, « et insignes tractus maris, servata orbis distinctione, suo « quæque ordine redderemus. Inseruimus et pleraque differenter congruentia. Inter hæc hominum et aliorum « animalium naturas expressimus, etc. » Ob similitudinem instituti et argumenti factum esse arbitror, ut librarii cum Varronis libris navalibus et Pontico frequenter Solinum conjungerent. Ex ejusmodi codice quum alius Solinum describeret, velletque deinde Varronis Ponticon adjungere, per errorem retinuit inscriptionem, quam in codice Varronis repererat, *INCIPIT EJUSDEM PONTICON*, atque sic ab aliis Solini opus existimatum est. Dabimus hoc fragmentum e recensione Pet. Burmanni sec. in Anthol. tom. II, p. 383.

IV.

FRAGMENTUM Phagesiorum Q. Ennii quamquam nihil fere, nisi quorundam piscium et ostreorum, locorumque ubi inveniuntur, nomina continet, neque adeo valde gratum lectoribus futurum est, omitti tamen ex hoc fasce Halieuticorum non potuit, quum sit antiquissimi in eo genere poematis particula, quo verisimile est maximam partem copiarum maris enarratam fuisse. Sic enim testatur de eo Apuleius, qui in Apologia, pag. 299, edit. Elmenh. hoc fragmentum profert: *Q. Ennius Hedyphagetica quæ versibus scripsit, innumerabilia piscium genera enumerat, quæ scilicet cognoverat, et ubi gentium quisque eorum inveniatur, ostendit.* Hier. Columna *Phageticorum* fragm. inscripsit, quod ipse tamen mendosum putavit: *Phagesiorum* P. Pithæus, Epigr. vet. p. 161, edit. Lugd. De Phagesiiis vid. Meursius in Græcia fer. *Hedypathian* titulum Enniani poematis fuisse iudicavit Parrhasius, epist. 65, et Trillerus, vir ill. Observ. crit. lib. I, cap. 14; quoniam Ennium putant carmen suum ex græco Arcestrati transtulisse, quod Athenæus, lib. VII, c. 8, ἀδυπάθειαν nominatum docet (1). At Scalliger corrigendum censuit *Hedypathetica*, in Catalect. vet. poet. p. 215. Alias eruditorum de titulo Enniani carminis sententias enarrant Fabric. Bibl. Lat. lib. IV, cap. I, 7, et P. Burmannus sec. ad Anthol. Lat. lib. III, ep. 135. Præter viros commemoratos et commentatores Apuleii, operam versibus Ennianis illustrandis dederunt Turneb. Advers. lib. XXI, c. 21, et Salmas. ad Solin. p. 794 edit. Traject. Versus ipsos e recensione Columnæ dabo.

(1) Trillerus tamen ante conjecit scribendum esse *Addephagia* vel *Addephagica*, i. e. gulositas vel voracitas, quomodo Hesychius interpretatur, Ἀδθηραγία, πολυφαγία. ED.

DE HALIEUTICIS

SUB OVIDII NOMINE EDITIS

ELOGIA AUCTORUM AC JUDICIA.

I. GYRALDUS DE POETAR. HIST. DIAL. IV, PAG. 226 EXTR. EDIT.
LUGD. BAT. 1696, FOL. UBI DE OVIDIO.

Reliquit idem Ovidius inchoatum opusculum de piscibus, ex quo multos Plinius enumerat, quod tamen Actius Sincerus, poeta clarissimus, et alioqui certus homo, se invenisse fatetur, et se mihi ostensurum aliquando spondit.

II. CASP. BARTHII, ADVERS. LIB. XLIX, CAP. VII.

Ἀποστροφὴν fragmentum ego nondum persuaderi potui, ut Ovidio adscribendum existimem. *Post alia*: Auctor Latinorum versuum procul dubio Olympius, non Ovidius est: nam Nemesianum Halieutica scripsisse adeo verum est, ut sint docti homines, qui ea se vidisse ausint dicere cum blattis luctantia. Stylus autem hujus fragmenti potius et ævum et ingenium Olympii refert, quam Ovidii, quod nemo equidem negaverit; et inde judicium irrefutabile merito summo capitur.

IDEM BARTHII IN NOTIS AD RUTILII ITINER. I, 333.

Auctor fragmenti Halieutici nequaquam Ovidius, quod tamen plerique credunt, potius Nemesianus, aut paris ævi alius scriptor.

III. PIERIUS VALERIANUS HIEROGLYPH. LIB. XXX, CAP. XII,
DE SCARO.

Ovidius eo volumine, quod Halieuticon inscribitur, quod opus olim a Nigidio elucubratum aiunt.

IV. JANUS VLITIUS IN EPIST. AD NIC. HEINSIUM, TOMO III
SYLLOG. BURMANN. PAG. 695.

Percurrebam oculo attento nunc jam ἀλευτικῶν fragmentum, quod Gratio meo stylus vindicat, et locutionum quarundam, ut ostendemus, mira affinitas. Ovidio quod adscripserit Plinius, memoriæ lapsus dicendus est: ejus non esse, quis dubitet, quum intimus Nasoniani genii mystes Heinsiades meus abnegaverit?

HALIEUTICI

ARGUMENTUM.

Principium hoc est operis majoris, inchoati tantum, quod ipse Plinius tradit, et nunquam perfecti, idque ipsum deinceps capite truncatum per injuriam temporis aut negligentiam librarii. Apparet tamen in eo ratio quædam et descriptio incepti operis, ut intelligatur, propositum fuisse auctori integrum et justum Halieuticon conscribere, quod et antiqua ejus inscriptio professæ est, fallique eos, qui cum J. Vlitio putent, auctorem universam animalium historiam magis, quam piscium enumerationem, spectasse, quandoquidem terrestrium animalium æque mentio fiat, et in quorumdam naturis exponendis multi versus consumantur : nam curatius attendenti facile apparet, hæc omnia a poeta exempli et amplificationis causa, et in comparatione cum aquaticis, dici, operamque dare auctorem, ut tenuitatem argumenti, quæ in piscium enarratione est, amœniore aliquo excursu compenset. De omni piscatione proponit auctor, ipsamque tractationem ingreditur, versu 82 :

Noster in arte labor positus, spes omnis in illa.

E qua propositione ratio intelligenda est eorum, quæ ab initio dixit : haud dubie enim orsus erat, ut Oppianus utriusque poematis principio fecit, comparatione venatoris cum aucupe et piscatore, atque omni venationi, sive hæc terrestrium, sive aquatilium sit, dixerat inesse laborem cum arte conjunctum ; hoc autem differre, quod terrestris venationis labor fere major sit et cum periculo conjunctus, propter ferociam et celeritatem ferarum, piscatio arte maxime et nullo fere periculo constet, propter naturam piscium qui non tam viribus et fuga quam ingenio et fraudibus certent. Prioris asserti rationem primis fragmenti versibus affert, quibus affirmat, naturam omnibus animalibus fugam mortis et horrorem ingenerasse, et cuique

instrumentum et scientiam ejus avertendæ dedisse, quo fiat, ut nulla captura animantis sine labore sit. Deinde, ut alterum de differentia terrestris venationis probet, excurrit ad silvatica animalia, eaque dicit vel timida fuga, vel feroci occursum et pugna venatorem fatigare. Qua occasione eorum vel timori vel sævitæ generosam equorum fortitudinem, et canum sagacitatem opponit, eamque verbis exquisitis laudat. Denique piscationem aggressus pronuntiat, in hac omnia fere arte et solertia agi, ut et locus piscationi aptus eligatur et instrumenta adhibeantur idonea. Incipit de loco, et ante omnia suadet, ne quis altum et profundum mare petat; plerumque in litore, aut medio inter hoc et profundum loco, piscatum exercendum; tum videndum, quæ sit natura loci et litoris, num saxis asperum, num alga et herbis vadosum, num umbrosum immipente monte: nam pro varietate loci et diversa piscium genera inveniri, et diversum piscandi modum requiri. Deinde pisces incipit in suas classes dividere, et primo quidem ex sedium sive locorum, in quibus maxime versari soleant, diversitate, dividit in *pelagios* et *litorales*: illos a versu 96 incipit enumerare, hos a versu 120. Singulos postquam suis nominibus et notis breviter designavit, deficit ipsum opus, nec plura videntur ab auctore profecta.

HALIEUTICA

QUIBUS PRÆMITTITUR

FRAGMENTUM PONTICON.

TETHYA marmoreo fecundam pandere Ponto,
Et salis æquoreas spirantis molle catervas,
Quæque sub æstifluis Thetis humida continet antris,
Cœptantem, Venus alma, fove; quæ semine cæli,
Parturiente salo, divini germinis æstu, 5
Spumea purpureis dum sanguinat unda profundis,
Nasceris e pelago, placido Dea prosata mundo.
Nam quum prima foret rebus Natura creandis

1. *Tethya* Scaliger edidit; *Tethya* Pith. Vlit. Salmas.—In *Ponto* intelligendum est mare Ponticum, in quo *Tethys* præcipue fecunda est profereendis alendisque piscibus et ostreis.

2. *Æquorei spirantis mole* edid. Pith. et Scal. sed ita, ut dedi, restituit ex vet. cod. Regio Salmasius, tam in prolegom. quam in Exercit. ad Solin. cap. 18. Oceani enim, seu salis æquorei, quasi spirantis naturam facit ex opinione Veterum. *Burm.* Mihi *spirantis* (pro *spirantes*) molle rectius accipi de piscibus, et salis æquorei probum videtur. — *Æquorei et spirantes* edidit Vlit. Ed.

3. Hoc versu describit ostras, quæ æstu maris allatæ in antris vel lacunis litoris resident.

4. Tangit fabulam poetarum, quæ *Venerem e semine Cæli* et spuma maris concretam fingit.

6. *Purpurei profundis* legendum arbitratur Lindenbrogius, et Heinsius in margine edit. Pith. De verbo *sanguinare*, quod h. l. est sanguine fluere, vid. Barth. ad Stat. Theb. III, 173. — Adde notas doctorum ad Dialog. de Orat. cap. 12, quo in locæ *sanguinantem* eloquentiam etiam probavit Nicol. Loensis, lib. IX, Miscell. Epiph. c. 5. Ed.

8. *Rebus Natura profundis* ediderunt Pith. et Soal. sed *creandis* correxit Salmas. auctoritate codicis Regii, quem sequutus est Vlit. et *Burm.* — *Creandis*, i. e. producendis, ut apud Virgil. Georg. II, 9 :

In fœdus connexa suum, ne staret inertī
 Machina mole vacans, tibi primum candidus Æther 10
 Astrigeram faciem nitido gemmavit Olympo.
 Te fecunda sinu Tellus amplexa, resedit
 Ponderibus librata suis; elementaque jussa
 Ætherias servare vices: tu fetibus auges
 Cuncta tuis; totus pariter tibi parturit orbis. 15
 Quare, Diva, precor, quoniam tua munera parvo
 Ausus calle sequor, vitreo de gurgite vultus
 Dexterā prome pios, et lumine læta sereno
 Pierias, age, pande vias; da Nerea molli
 Pacatum gaudere freto, votisque litata 20
 Fac saltem primas pelagi libemus arenas.

Principio arboribus varia est natura creandis. Lucretius, lib. I, 51: *Unde omnes Natura creet res, auctet, alaturque; et hinc rerum Natura creatrix eidem v. 622. Creandis hic etiam probasse videtur Casaubonus, qui oræ ed. Pith. id adscripserat cum cæteris cod. Regii lectionibus. Ed.*

11. *Gemmavit, i. e. stellavit, quæ verba sæpius alternant apud poetas, licet vix activa significatione.* Barthius, qui h. l. *geniavit* legit, pro animavit, vitalem fecit, haud justa ratione ducitur. — Vid. Lucret. lib. II, 319; Columella, lib. X, 37; Carm. Didus ad Æneam v. 73; Venantius, lib. VI, 1, carm., et plura apud Tolleium ad Auson. Cup. cruci adfix. v. 74; Rivin. ad Pervig. Vener. Weitz. ad Petron. Taubman. ad Calic. p. 54. Ed.

13. *Ponderibus librata suis fundata* in vet. cod. et sic hujus auctoritate edidit Salmas. in præf. ad Sol. Alterum tamen verius putat celeb. Burmannus, et plurimis Veterum locis adstruit; inprimisque affert Ovid. Met. lib. I, 12: *Nec circum-*

fuso pendebat in aere tellus Ponderibus librata suis. — *Elementaque jussa* Salmas. e vet. cod. et Barthius e conjectura dederunt: vulgo *visa* legebatur. — Sed passim *jussa* de elementis divinæ potentis parentibus; sic in epigr. de Xerxe, in Anthol. Lat. Burman. tom I, p. 191: *Tellus jussa facit.* Ita Lucan. X, 218: *Oceanus lunaribus incrementis Jussus adest.* Ed.

14. *Æternas servare vices* Barthius conjiciebat, quod sane placet.

15. *Fetibus auges cuncta tuis.* Lucret. I, 4: *per te quoniam genus omne animantum Concipitur, visitque exortum lumina Solis.* LINDENB.

18. *Prome pios, etc.; tuos ex MS* margini edit. Scalig. adseverat Scriverius; sed *pios* ex vet. cod. Regio etiam adfert Salmas. id est benignos et faventes. BURM.

17. *Vitreo de gurgite, ut apud Virg. Georg. IV, 350 de Nymphis marinis: vitreisque sedilibus omnes Obstupere.* Ed.

21. *Pelagi libemus arenas.* His Poeta videtur indicare, se eas maris

Vos quoque, qui resono colitis cava Tempea cœtu.

* * *

ACCÉPIT mundus legem, dedit arma per omnes,
 Admonuitque sui; vitulus sic namque minatur,
 Qui nondum gerit in tenera jam cornua fronte;
 Sic damæ fugiunt, pugnant virtute leones,
 Et morsu canis, et caudæ sic scorpius ictu; 5
 Concussisque levis pennis sic evolat ales.
 Omnibus ignotæ mortis timor, omnibus hostem
 Præsidiumque datum sentire, et noscere teli

opes velle persequi, quæ in ora maris et prope litora inveniuntur, ut ostreas, turbines, conchas, etc.

22. Veteres schedas habere *citu* affirmat Pithœus, idemque in cod. Regio invenit Salmas.—*Tempea* hoc loco per catachresin vocari videntur loca litoribus vicina, quæ marinis undis alluuntur, silvis consita, et speluncis vel lacunis cava. In his *resonus cœtus* est, scil. aquarum, quæ æstu illatæ antra ista flagellant, et in his ex mente poetarum versari solent Dii marini Tritones, Glaucus, Proteus, quos poeta videtur hoc versu invocare. Vide specum Protei apud Virgil. Georg. IV, 418 seq. — Fateor hoc in versu interpretando valde me hæsitasse, quod toto carmine de mari solummodo et marinis copiis sermonem esse opinarer, neque adeo, quo sensu hoc loco *Tempea* nominari possent, nisi loca litoralia silvis consita intelligerentur, viderem. Nunc probabilius arbitror intelligi *Tempea* Italiæ, quæ in agro Reatino, teste Cicerone ad Att. IV, 15, eo nomine celebrari solebant, respicique adeo ad lacum Vêlinum vicinasque ei re-

giones, piscationibus maxime celebres, et Nymphas hoc versu invocari lacuum amniumque incolas. ED.

1. *Accépit mundus*. Omnia mundi animantia hanc a Natura legem acceperunt, ut vitam defendere, et ob eam rem data sibi arma, scirent. — In *dedit* subintelligitur Natura e præcedentibus, quæ perierunt. Hæc abrupta dictio, cum subjecti mutatione Gratio frequens et solennis est. Vid. Cyneg. v. 2 et 3, 7 et 8.

2. *Minatur*. Ita Pithœus ex MS Thuan. Sic et Ambrosianus habet, et margo Gesneri. *Minaci* edidit Aldus ex MS Sannaz. — *Sic nempe* malebat Burmannus. Cæterum hæc et sequentia expressit Poeta ex his Lucret. lib. V, 1032: *Sentit enim vim quisque suam, quam possit abuti; Cornua nata prius vitulo quam frontibus exstent, Illis iratus petit, atque insensus inurget, etc.*

6. *Pinnis* edid. Ald. Gesn. et Pith. *Pennis* Vlit. et Thuan. et Burm.

7. Burmannus conj. *innatus* *mortis timor*; sed nihil mutandum.

Vimque modumque sui; sic et Scarus arte sub undis,
Contextam si forte levi de vimine nassam 10
 Incidit, assumptamque dolo tandem pavet escam,
 Non audet radiis obnixa occurrere fronte,
 Aversus crebro veniens sed verbere caudæ
 Laxans subsequitur, tutumque evadit in æquor.
 Quin etiam si forte aliquis *dum pone* nataret 15
 Mitis luctantem Scarus hunc in vimine vidit,
 Aversi caudam morsu tenet; atque *ita flexu*
Liberiore natans, quem textit *nassa*, resultat.

9. *Et noscere teli vimque modumque sui.* Hæc ad verbum fere expressit Ælian. de Nat. Anim. lib. IX, cap. 40: Οἷδε δὲ ἄρα τῶν ζώων ἑλαστον, ἐν ᾧ μέρει κίχτηται τὴν ἐλκὴν καὶ τούτῳ θαρρῆι, καὶ ἐπιβουλεύον μὲν χρεῖται ὡς ἐπὶ πῶ, κινδυνεύον δὲ ὡς ἀμυντηρίῳ. ED. — *Sic et Scarus.* MS *Sic Escarus*; atque itidem v. 38. Isidorus quoque *Escarum* pro Scaro posuit lib. XXII, c. 6, et ab esca dictum finxit. Gesnerus *Ἰσχαρον* aliud aquaticum animal a Scaro longe diversum constituit; nam et hic *ἀκάρος* Græcis est. VLIT.

10. *Contextam...* Ita Gesnerus supplevit. Ald. hujus versus intervallo hanc vocem servat: * *sin* **. Unde ego olim ita centunculum illum resarciebam: *sic et Scarus arte sub undis Utitur, et forsitan si nassæ vimine clausus*, etc. VLIT.

11. *Incidit.* Ita Gesnerus, ut supplementum juvaret. MS et A. *decidit*, quod meo insititio versui quadrat. — *Assumptam*, forte *assutamque dolo*. VLIT.

13. *Veniens sub verbere*, A. et Gesn. *Vimen sub* Cod. Thuan. et Ambros. pro *sub* margo edit. Gesn. *sed*, quod et connexio requirit.

Hinc Heinsius legit *crebro vimen sed verbere*, quod Burm. edidit. Plinius sic expressit: *Scarum inclusum nassis non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput inserere, sed aversum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere.*

15. *Dum pone nataret.* Ita Pantagathus et Gesnerus restituerunt ex vet. lect. quæ est in A. *Dampus nataret.* Pith. *dampno nataret* ex MS qui ita: *dam pronataret*, f. *dum pronatat extra*. Plinius: *quem luctatum ejus si forte alius Scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda, adjuvare nisus erumpentis.* VLIT. E scriptura codicum Heinsius rescribit *si forte alius, dum prænatat, arcto*, etc. quod valde placet.

17. *Atque...* Legi potest: *atque trahendo Captivum texto socium de carcere solvit.* GESN. Ald. *atque* * MS. et Pith. *atque ita**. VLIT.

18. *Uber servato quem textit inresultet*, Thuan. Ambrosian: *Uberet nato quem textit quem resultat.* Puto: *Atque ita tandem Victor servato, quem textit, cive resultat.* Vel, *quem traxit, vel, liber servato quem rexit.* HEINS. Vliitius supplevit, ut edidimus, *flexu Liberiore natans*; Anson.

Sepia tarda fugæ, tenui quum forte sub unda
 Deprensa est, jamjamque manus timét illa rapaces, 20
 Inficiens æquor, nigrum vomit illa cruorem,
 Avertitque vias, oculos frustrata sequentes.
 Clausus rete Lupus, quamvis immanis et acer,
 Dimotis cauda submissus sidit arenis;
Atque ubi jam transire plagas persentit, in auras 25
 Emicat, atque dolos saltu diludit inultus;
 Et Muræna ferox teretis sibi conscia tergi,
 Ad laxata magis conversa foramina retis,
 Tandem permultos evadit lubrica flexus,
 Exemploque nocens, cunctis intervenit una. 30
 At contra scopulis crinali corpore segniss
 Polypus hæret, et hac eludit retia fraude,

Mosell. 94: *Liberior laxos exerceas, Barbe, natatus. Flexus* ita v. 51, etiam usurpat Noster et ibid. Plinius.

19. *Sepia tarda fugæ.* Plinius hanc omittens a Scaro ad Lupum transit. Hæc prima illius oscitantia circa Sepiam altera quod quum lib. IX, c. 15, dicat Sepiam non esse in Ponto, postea tamen de Ponticis piscibus hic tantum agi ab Ovidio harioletur. Ed.

21. *Vomit illa cruorem.* Tò *illa* ex præcedente versu repetitum temere est, pro quo forsán scriptum erat: *vomit ore cruorem.* MS *vomit illace*, quod alteri conjecturæ meæ adstipulatur: *nigram vomit illicet iram, vel undam.* VLIT. Burmannus etiam cum Heinsio legit *vomit ore*. Sed vide, an scripturæ codicum et sensui magis conveniat: *nigrum vomit illico rorem.*

22. *Avertitque vias* MS et Pith. ita leg. Plin. IX, 29, de Sepiis: *ubi sensere se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est,*

infuscata aqua absconduntur. Et ad verbum Oppian. lib. III, 162, καὶ ἡμάλδονι κἀνοθα, *obscuratque vias.* VLIT. Ald. et Gesn. dederunt *Avertitque vices.*

24. *Sidit arenis*, ita Vlitius dedit. Pith. *sidet arenis.* Thuan. et Ambrosian. *ridet arenis... in auras.* Ald. *sedet armis... in austri.* Illa *in auras*, vel *in austri* sequentis versus ultimæ voces sunt.

25. MS et Pith. *** *in auras*; quibus ego præfixi: *Atque ubi jam transire plagas persentit, in auras*, etc. præeunte Plinio: *Lupum reti circumdatum arenas arare cauda, atque ita conditum transire rete.* VLIT.

29. *Evadit lubrica.* Plinius: *Murænam maculas appetere ipsas, consciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec evadat.*

30. *Intervenit una*: sic et scripti; castigandum omnino: *Exemploque nocens cunctis iter invenit una.* HEINSIUS. — *Exemploque vocet*, habent Ald. et Gryph. Ed. — Gesnerus in

Et sub lege loci sumit mutatque colorem,
 Semper ei similis quem contigit : atque ubi prædam
 Pendentem setis avidus rapit, hic quoque fallit 35
 Elato calamo, quum demum emersus in auras
 Brachia dissolvit, populatumque exspuit hamum.
 At Mugil cauda pendentem everberat escam,
 Excussamque legit. Lupus acri concitus ira,
 Discursu fertur vario, fluctusque ferentes 40
 Prosequitur, quassatque caput, dum vulnere sævus
 Laxato cadat hamus, et ora patentia linquat.
 Nec proprias vires nescit Muræna nocendi ;
 Auxilioque sibi, morsu nec cominus acri
 Deficit, aut animos ponit captiva minaces. 45
 Anthias his, tergo quæ non videt, utitur armis,

marginè, et Burm. ediderunt quod prævenit una.

33. *Sub lege loci.* Plinius, lib. IX, c. 29 de Polyphis: *colorem mutat ad similitudinem loci.* Idem de Polypo tradit Ælian. Var. I, 1.—*Pro mutatque Ambros. mittitque.* — Oppian. Halieut. II, 297: ἀλουόμενος περί πέτρην Ἰδιεῖται, χροίαν δὲ πανέικλον ἀμφιόηται. ED.

35. *Pendentem setis avidus.* *Setis*, i. e. lineæ, cui annectitur esca, vel cirris, i. e. capillamentis et brachiis suis rapit et invadit. Ovidius scribit, Polypum hamos appetere, nec prius dimittere, quam escam circumroserit, aut arundine levetur extra aquam. Plin. GRSÆ. *Setis* etiam Thuan. et Ambros. *Retis* Ald. et Gesn. ed.—*Pro fallit* Thuan. *stillit.*

36. *Tum demum* Ambros.

38. *At Mugil. Scit et Mugil esse in hamo escam, insidiasque non ignorat: aviditas tamen tanta est, ut cauda verberando excutiat cibos.* Plin. GRSÆ.

39. *Lupus acri concitus ira. Minus*

in providendo Lupus solertie habet, sed magnum robur in pœnitendo: nam ut hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat vulnera, donec excidant insidie. Plin. GRSÆ.

40. *Discursu.* MS *Dissusus*, i. e. *discussu.* VLIT.

43. *Muræna etiam non ignorat, vires proprias tum nocendi aliis, tum ad auxiliandum sibi, in morsu esse sitas: præmordet enim lineam, neque mordendi vim remittit, donec omnino debilitata se captam et victam fateatur.* Plinius ex Ovidio. GRSÆ.

44. *Auxilioque sui, habent* Pith. et Thuan. *Sibi* Ald. et Gesn. et probat Vlitius. — Ordo est: nec auxilio sibi deficit Muræna, nec morsu. ED. — Plinius recte sensum expressit: *tum nocendi aliis, tum ad auxiliandum sibi.* — *Cominus* MS, recte. *Nec eo minus* Ald. et Gesn. qui in marg. nimis.

46. *Anthias his.* Plinius: *Pytheas id tradit (lego, Anthiam tradit idem), infixum hamo invertere se, quoniam,*

Vim spinæ novitque suæ, versoque supinus
Corpore, lina secat, fixumque intercipit hamum.

Cætera quæ densas habitant animalia silvas,
Aut vani quatiunt semper lymphata timores, 50
Aut trahit in præceps non sana ferocia mentis.
Ipsa sequi natura monet, vel cominus ire.
Impiger ecce leo venantum sternere pergit
Agmina, et adversis infert sua pectora telis:
Quoque venit, fidens magis, et sublatis ardet, 55
Concussitque toros, et viribus addidit iram;
Prodidit, atque suo properat sibi robore letum.
Fædus Lucanis provolvitur ursus ab antris,
Quid nisi pondus iners, stolidæque ferocia mentis?
Actus aper setis iram denuntiat hirtis, 60

sit dorso cultellato, spinaque lineam præsecare. GRSN. Idem de hoc pisce Plin. lib. IX, c. 59: *Anthiæ, quum unum hamo teneri viderint, spinis quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo, qui tenetur, extendente, ut præcidi possit.* ED. — *Tergo quæ non videt* Ald. Gesn. et Vlit. ed. *quem non vidit* Ambros. Hinc Heins. et Burmannus legendam censuerunt *tergo quæ concutit*: quod mihi non videtur.

49. Digreditur ad animantes terrestres, ut eos minus industriæ vel astutiæ, quam plerosque pisces, habere ostendat. Equos tamen et canes laudat. GRSN.

52. *Ipsa sequi natura.* Sequi fugientia, et cominus ire resistentibus. GRSN. *Monet* MS et Pith. *Moret* Ald. VLR.

53. *Ecce leo* MS et Pith. et Ciofan. et *telo* Ald. VLR. Ob lectionem Aldinam et *telo* Gesnerus hunc versum cum sequentibus legi volebat

post v. 58 et 59, omnesque de urso accipere.

55. *Quoque venit.* Sensus videtur, quo propius venit, vel quo magis vulneratur. GRSN. *Quoque* Ald. *Quodque* MS et Pith. — *Pro sublatis* MS *sibi latior*. VLR. Heins. malebat *quaque* venit. BURM.

57. *Prodidit.* Gesnerus maluit *prodiit*, si active acciperetur: *prodius* conj. Vlitius, *procidit* Burmannus. Ego *prodiit* legendum puto, hoc sensu: Dum *prodiit*, vel, simul atque *prodiit*, letum suo sibi robore properat. Est hic Gratianæ genius dictionis, cui similem vide Cyneg. v. 60, 293 et 417. Quo etiam pertinet versu præcedenti præteritorum *concussit* et *addidit* usurpatio locum præsentium. Vid. Cyneg. v. 45, 204, 227, et alios.

60. *Actus aper.* *Actus et per retis* MS. *Tò agere* ita passim ponit Grattius, *Glympice, te silvis egit, ... stimulisque potentibus acti, In furias vertere*

Et ruit oppositi nitens in vulnera ferri,
 Pressus, et emisso moritur per viscera telo.
 Altera pars fidens pedibus, dat terga sequenti,
 Ut pavidi lepores, et fulvo terгоре дамæ,
 Et capto fugiens cervus sine fine timore.

65

Hic generosus honos, et gloria major equorum;
 Nam capiunt animis palmam, gaudentque triumpho,
 Seu septem spatiis Circo meruere coronam.
 Nonne vides victor quanto sublimius altum

canes. Item alibi, ille vigebit centum actus spatiis. VLR.

61. *Et ruit oppositi.* Similiter Silius Ital. X, 2: *Ceu fera, quæ telis circum cingentibus ultro Adsilit in ferrum, et per vulnera colligit hostem. ED.*

62. *Emissio; forte immisso. HÆRS.*
At emisso telo est ita acto per viscera, ut per alterum latus exeat.

65. *Et capto fugiens.* Capto, id est, concepto, ut paulo post: *nam capiunt animis palmam. GRSN.* Post hunc versum inseritur iterum ille: *Ipsa sequi natura monet, vel connivens ire. Ita Pith. ex MS; nisi quod MS irate. Ald. docet vel cominus; quamquam supra habeat movet. Ego vero hic ejeci versum, quem semel legi sufficit. VLR.*

66. *Hic generosus.* Equorum animus generosus est, neque timidus, neque insane audax aut furibundus. *GRSN.* *Hic* adverbium est. *Hic*, ubi cum feris istis equos comparamus, generosus eorum honos et gloria major intelligitur.

68. *Seu septem spatiis.* Videtur Vlitio ante hunc aliquis versus excidisse, vel alium sensum suppeditari ex Plin. lib. VIII, c. 42, qui et postremum versum illustrat. Sensus idem quem in Cynegetico his verbis decoravit ipse Gratius: *Spatii*

qualis permessa Lechaëis Thesalium quadriga decus, quam gloria patrum Excitat, et primæ spes ambitiosa coronæ. Quæ si comparentur inter se, et sequentia cum illis quæ de equis in fine Cynegetici sunt, eundem genus ac auctorem referre, nemo negaverit. Sed constructio intricatior sic explicanda est: Capiunt animis palmam, et gaudent, sive triumpho incedunt victoris, sive Circo meruere coronam. Similis occurrebat supra v. 43: Non nescit proprias vires, et nocendi aliis, et auxilio sui. Hæc talia certe non Ovidio digna, sed Gratio sunt.—Quamquam et alii poetæ sic orationem construxerunt, ut Virgil. Æn. XII, 685: saxum Quum ruit avulsum vento, seu turbidus imber Froluit. Horat. Carm. I, 32, 6: Qui ferox bello, tamen inter arma, Sive jactatam religarat udo Litore navem, etc. ED.— Illud etiam capiunt animis palmam Gratianum est, ut Cyneg. 275, quod magnos capiat motus.

69. *Nonne vides.* Formula e Virgilio expressa, Georg. III, 103: *Nonne vides, quum præcipiti, etc. sicut in Cyneg. v. 62: Nonne vides, veterum quos prodit, etc. Totus hic locus Virgilianam imitationem sapit, Gratio valde familiarem.*

Attollat caput, et vulgi se venditet auræ?
 Celsave quum cæso decoratur terga leone,
 Quam tumidus, quantoque venit spectabilis actu,
 Compescatque solum generoso concita pulsu
 Ungula sub spoliis graviter redeuntis opimis?

Quæ laus prima canum, quibus est audacia præceps,⁷⁵
 Venandique sagax virtus, viresque sequendi?
 Quæ nunc elatis rimantur naribus auras,
 Et nunc demisso quærun vestigia rostro,
 Et produnt clamore feram, dominumque vocando

72. *Spectabilis actu.* Actum accipio de incesso et gradu, ut in illo Virgil. *Æn.* IX, 696, *se primus agebat.* Paulo aliter in Cyneg. *primos nequidquam offenderet actus.*—*Quantoveniat* Gesn. in marg. quod et Heinsius vult.

73. *Compescatque solum.* Nihil in hoc versu desidero: asteriscum tamen appositum reliqui; sic et Lucanus eleganter dixit *undas compescere remis.* *GRÆV.* *Compescat* Ald. et Gesn. *Conspiciatque* Pith. *Compescatque* Thuan. forte *concutiatque* Heins.

75. *Quæ laus prima canum.* Sic omnes edd. Thuan. tantum *qui*, unde Heinsius formavit *Quid.* Vulgatum retinendum puto cum siguo interrogationis hoc sensu: Canes autem quod attinet, quam primam eorum laudem dicam? nam sunt et fortes, et sagaces, et veloces; quibus virtutibus tria canum genera hoc et sequente versu expressa, auctorem venationis peritum, i. e. Gratium, manifeste produnt.—*Audacia præceps.* Mera Gratii phrasia de cane Hyrcano: *Sed præceps virtus, etc.* Pertinet hoc ad genus bellicosum, *Quum vocat extremo* (ut ibi canit) *præceps discrimine*

I.

Mavors. Ad sagaces quod sequitur: *Venandique sagax virtus*: quibus *natura sagax* et *solertia naris* ab eodem attribuitur in Cyneg. Tertium genus faciunt illa: *viresque sequendi.* De tribus his generibus quum ita distincte hic agatur, non immerito Gratium agnosceremus auctorem, qui primus inter Latinos triplex canum genus instituit. *En.*

77. *Naribus auras.* Gratius Cyneg. 239, *celsas adprensat naribus auras.*

79. *Et produnt clamore feram, dominumque vocando* *Increpitant.* Scilicet fugiente jam fera hoc omnino necessarium ut si absint venatores cum bellicosis canibus, eo advoceatur; vel si præsto sint, eo major animosiorque sit invadentium impetus et simul terrorem adaugeat undique excitatus fragor. Quapropter et tubas clamoresque adhiberi in ursorum venatione docet Oppianus, lib. IV, 398. Virgilius hoc quoque decorum venationi attribuit Georg. III, v. 411: *Sape volutabris pulsos silvestribus apros Latratu turbabis agens; montesque per altos Ingentem clamore premes ad retia cervum.* Sed sagacibus latratu omni interdicitur antequam cubili suo

Increpitant : quem si collatis effugit armis , 80
 Insequitur tumulosque canis camposque per omnes.

Noster in arte labor positus, spes omnis in illa.

Nec tamen in medias pelagi te pergere sedes
 Admoneam, vastique maris tentare profundum.

Inter utrumque loci melius moderabere finem , 85
 Aspera num saxis loca sint ; nam talia lentos
 Deposcut calamos ; at purum retia litus.

Num mons horrentes demittat celsior umbras
 In mare ; nam varie quidam fugiuntque petuntque.

Num vada subnatis imo viridentur ab herbis 90
Gurgite ; limosa num quis pascatur arena ,
 Oblectetque moras, et molli serviat algæ.

Descripsit sedes varias natura profundi ;

Nec cunctos una voluit consistere pisces :

excitanda sit fera. Vid. Gratium Cyneg. v. 186, ubi *Ætola* canis venationi inepta censetur, quia nondum conspectos apros clangore excitat ; et laudatum in Acarnane quod *taciturna supervenit hostes*. Ed.

80. *Quem si*, i. e. dominum jam congressum et arma conferentem si effugit fera. Ita et Gesnerus explicat, et nihil in loco mendosum, quod Heinsius putabat. — *Armis*. Tamen Vlitius de canibus intelligit, et conjicit : *quæ si collatis effugit armis* ; et arma canibus passim a Gratio attribui, exemplis aliquot demonstrat. Ed.

82. *Noster in arte labor*. Piscatio arte maxime constat, quia, quod supra docuit, pisces non natura sua, aut viribus, aut fuga, sibi semper consulunt, ut feræ silvestres, sed insuper ingenio et fraudibus certant. V Lit.

85. *Moderabere funem* Ald. et V lit.

ed. *finem* Thuan. Gesn. Pith. et sic omnino legendum, ut vers. 104, *scopulorum sine moratus*. Inter utrumque loci finem, nempe litus et profundum maris, melius moderari piscationis negotium, et experiri poteris, num aspera saxis, etc. Pro num Pith. dedit non.

87. *Purum litus, saxis et algis vacuum*.

89. *Fugiuntque petuntque*. Quidam pisces varias in mari sedes fugiunt aut petunt, saxa, algas, umbras, neque adeo omnes omnibus locis et omni tempore inveniuntur.

90. *Num vada*. Post hunc deest versus talis aut similis : *In fundo, soleatque illic se pascere pisces. GRAN.* Quem inseruimus, Vlitius supplevit ex Oppian. Halieut. v. 102.

92. *Oblectetque moras*, sic Gesn. Pith. et Vlit. Heinsius et Barm. *objectet*.

93. *Descripsit*, i. e. fecit et di-

Nam gaudent pelago, quales Scombrique, Bovesque, ⁹⁵
 Hippuri celeres, et nigro tergo Milvi,
 Et pretiosus Helops nostris incognitus undis,
 Ac durus Xiphias, ictu non mitior ensis,
 Et pavidi magno fugientes agmine Thunni.
 Parva Echeneis adest, mirum! mora puppibus ingens; ¹⁰⁰
 Tuque comes ratiū, tractique per æquora sulci
 Qui semper spumas sequeris, Pompile, nitentes,
 Cercyrosque ferox scopulorum fine moratus.
 Cantharus ingratus succo; tum concolor illi
 Orphus, cæruleaque rubens Erythinus in unda. ¹⁰⁵

stinxit. GESN. *Varias* Gesn. Pith. Vlit. *Varie* Thuan. ut supra *varie* quidam fugiuntque petuntque.

95. *Nam gaudent pelago.* Pisces pelagii. Boves Oppianus collocat in ceno maris. GESN.

97. *Helops nostris incognitus undis.* Nam in Pamphilio tantum mari capitur, testibus Columella et Æliano. *Proclarus Elops* dicitur a Lucilio.

98. *Xiphias* Plin. lib. XXXII, c. 2, s. 6; Ælian. lib. IX, c. 40, et aliis locis memoratus, Latine *Gladius* dicitur. De ejus captura in freto Messanensi agit Dorvillius in Siculis, cap. XVI, p. 272. Piscis est sex, septem pluriumve pedum longitudinem, et cornu sive gladium supra maxillam superiorem habens. Hujus mentionem habet Oppian. Halieut. lib. I, 182: ξιφίας τε φερώνυμοι. Ed.

99. *Thunni.* MS *Dunni.* Plinius initio excerptorum: *Orphum rubentem, rhacinumque pullum.* Forte: *pavidumque thunnum*; nam pavidi hic dicuntur thunni. VLIT. Sed in Plinio *Erythinum* potius intelligendum puto, qui et Orpho jungitur v. 105.

100. *Parva Echeneis.* MS *Ethe-*

neis. f. *parva et Echeneis, mirum:* nam τὸ *adest* inasititium est. Plinius: *Est parvus admodum piscis, Echeneis appellatus: hoc carinis adherente, naves tardius ire creduntur, inde nomine imposito,* etc. ἀπὸ τοῦ τὰς νῆας ἐχύν. VLIT.

101. *Tractique per æquora.* — *Factique* MS.—Plinius: *Pompilum, qui semper comitetur navigiorum cursus.* VLIT.

102. *Pompile.* Opp. Hal. I, 186, penultimam corripit: Ἐν καινοῖς νίμσται καὶ Πομπίλος, ὃν περὶ ναῦται Ἀζόνται. GESN. Pro *nitentes* f. *leg. natantes* ex Auson. Mos. 107: *Sphumarum indicium caperis, Mastella, natantum.*

103. *Cercyrosque.* MS *Cercyroesque.* Plinius: *Cercyron in scopulis viventem.* Ita dudum ego, et pridem Gesnerus. Vulgo *Bopgyron*, monstrore. VLIT.

105. *Orphus.* Ald. Gesn. Pith. *Orphas.* Plinius: *Orphum rubentem rhacinumque pullum.* MS Chiffi. *orphum, rubentemque acynum pulum.* Forte: *Orphum pullum, rubentemque Erythinum, quod sequitur: cæruleaque rubens Erythinus in unda.* VLIT.

Insignis Sargusque notis, insignis et alis,
 Et super aurata Sparulus cervice refulgens,
 Et rutilus Pagur, et fulvi Synodontes, et ex se
 Concipiens Channe gemino fraudata parente.
 Tum viridis squamis parvo Saxatilis ore, 110
 Et rarus Faber, et pictæ Mormyres, et auri
 Chryso-phrys imitata decus; tum corporis Umbrae
 Liventis, rapidique Lupi, Percæque, Tragique.
 Quin laude insignis caudæ Melanurus, et ardens
 Auratis Muræna notis, Merulæque virentes, 115
 Immitisque suæ Conger per vulnera gentis,

106. De Sargo Festus: *Sargus piscis genus, qui in Ægyptio mari fere nascitur; et Ælian. lib. I, c. 24. Lucilius: Quem præolarus Elops, quem Ægypto Sargu' movebit.*

108. *Et rutilus Pagur. Pagar vel Pagrus, Græcis πάγρος vel πάγρος. Aliqui saxatilibus adscribunt. GERN. De Synodonte, qui Latinis Dentix, Ælian. lib. I, c. 49.*

109. *Concipient Channe. MS Chan-nem gemino sibi fundata parente. Plinius: Præter hæc insignia piscium tradit, Channem ex se ipsa concipere. Lego: ingenia piscium tradit. Nam insignia piscium, quæ ad colores spectant, jam ante recensuerat. VLT. — Et præterea Plinius de nostro auctore loquens, c. 11: Mihi videntur mira et qua Ovidius prodidit piscium ingenia, in eo volumine quod Halieuticon inscribitur. ED.*

110. *Tum viridis. Lego: Tum viridis Teragus parvo saxatilis ore: nam Plinius parvum Teragum ex Ovidio nominat. GERN.*

111. *Et pictæ Mormyres. MS pictate. Plinius: pictas Mormyras, aureique coloris Chryso-phryn. Ita emendaveram, quum postea vidi*

Gesnerum præoccupasse. Hoc ultimum de Chryso-phry est, quod sequitur: et auri Chryso-phrys imitata decus. VLT.

112. *Umbrae. Umbram alii saxatitem faciunt, et alios quoque ex his, quos Ovidius hic pelagios facit, ut Merulam, scorpium: litorales vero Melanurum et Mormylum, Lupos circa ostia fluminum, etc. GERN.*

113. *Percæque Tragique. MS Percatæque. Pergit cum Nostro Plinius: Præterea parvum Teragum, et placentem cauda Labrum: quem ita emendo: Præterea Percam, Tragum et placentem cauda Melanurum; quibus vestigiatis Nostrum expressit. VLT.*

115. *Merulæque virentes. MS murena notis merulateque. VLT.*

116. *Conger. Ita Ald. et Gesn. De eo Plin. IX, c. 20. Græcis κόγγρος. Gesnerus, lib. IV de aquatilibus ex Aristotele notavit, congrus se invicem maxime vorare. Pithous tamen h. l. e MS edidit Cancer, quæ lectio placet Vlitio. Et sic etiam compilator fragmenti a Quadrimano reperti v. 104, accepisse videtur: et vorantes gutture cancri, i. e. voraces.*

Et capitis duro nociturus Scorpius ictu,
 Ac nunquam æstivo conspectus sidere Glaucus.
 At contra herbosa pisces laxantur arena,
 Ut Scarus, epastas solus qui ruminat escas, 120
 Fecundumque genus Mænæ, Lamyrosque, Smarisque,
 Atque immunda Chromis, merito vilissima Salpa,
 Atque avium dulces nidos imitata sub undis;
 Et Squalus, et tenui suffusus sanguine Mullus:
 Fulgentes Soleæ candore, et concolor illis 125

117. *Et capitis. Captus* Giacconius legit. MS *Scorpio jactu*, vel *Scorpius ictu*. Ita *Scorpion* dixit Naso Met. II, initio. VLT.

118. *Æstivo sidere.* MS *Scivo*. Plinius: « Glaucum æstate nunquam apparere ». VLT.

119. *At contra herbosa.* Pisces litorales. *Laxantur.* Ald. Gesn. Pith. MS *laxantur*. An *lætantur*? minime. Gratius enim ita τὸ *laxare* utitur pro expandere in Cyneg. de retibus: *laxanda reponitis fumo*: supra, *laxare vimen, os*, etc. VLT. Mihi non est dubium, legendum esse *luctantur*, i. e. impedit et difficulter natant, arenis et herbis immersi.

120. *Ruminat.* MS *ruminet*. Plinius de Scaro: « solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci ». VLT.

121. *Fecundumque genus Mænerelamyrosque*, Ald. Lego: *Mænæ, Lamyrosque*; nam et *Mænæ* fecundæ sunt, et *Lamyros* piscis a Plinio nominatur; idem forte qui *Larimus* Oppian. Hal. lib. III. GZSN. De *Lamyro* Plin. XXXII, 11; de *Mænæ* egimus Fast. II, 578. HEDRS. — Conjicit Vlitius *Mænæ, Geræque, Smarisque*; nam hi tres pisciculi ejusdem fere generis; Martial. lib. XII, epigr. 32:

Fuisse Gerres aut inutiles Mænas. ED.

123. *Atque avium dulces.* Chromin qui nidificet in aquis Plinius ex Ovidio nominat, sed inepte, nisi librarii corruperint. Aristoteli Phycis sive *Fuca piscium* solus nidificat, l. VIII, sine: Μὴν δὲ φυκίς τῶν θαλαττίων ἰχθύων στιβάδας ποιεῖται. Quamobrem post sequentem versum: *Atque avium dulces*, etc. addo: *Fuca sagax*, principium alterius versus, cujus reliqua desunt: quamvis scio *Fuca* pro *Phycide* a Gaza factum esse nomen. GZSN. Vlitius hunc versum legere vult: *Atque avium Phycis nidos imitata sub undis*. Sed nec hoc opus esse arbitror. Ovidius *Phycidem* periphrastice descripsit, ipso nomine præterito, quod satis notum et celebre erat. Plinius ea falso retulit ad *Chromin*, quem sequutus est *Bellonius*, omissa per intervallum *Salpa*. Plura de *Phycide* conguessit *Cannegieter*, ad *Avian.* fab. 38. *Dulces* omnes libri retinent, et *Thuan.* *dulcis nives*.

124. *Et Squalus et tenui.* Ita recentiores edd. Ald. Gesn. et Pith. et *Squalus tenui*. Nam prima potius producenda est, sive ex κίφαλος contrahitur, quod *Gesnero* visum, sive, ut verisimilius, a *squaleo*. MS *Et Squa et tenui*. Hic itaque

Passer, et Adriaco mirandus litore Rhombus:
 Tunc Epodes lati, tum molles tergores Ranæ.
 Extremæ pascunt propter confinia ripæ,
 Aut fixæ scopulis, hærent Pernæque, Sudesque,
 Lubricus et spina nocuus non Gobius ulla,
 Et nigrum niveo portans in corpore virus
 Lolligo, durique Sues, sinuosaque Serpens,
 Et tam deformi non dignus nomine Asellus;
 Tuque peregrinis Acipenser nobilis undis.

130

malim: *Et Squatus et tenui*, et Squalum supra ad v. 95 relegare: *Squali, Scombrique, Bovesque. Squatus* autem idem, qui *Squatina*, ut ostendit Gesnerus. VLT.

126. *Passer*, in cæno degit Oppiano. GERN. Rhombos, Soleas et Passeres etiam conjungit Plin. lib. IX, c. 20. Juvenalis, IV, 39: *Incidit Adriaci spatium admirabile Rhombi.*

127. *Tunc Epodes.* MS *Lepores læti.* Plin. excerptis, *Epodas lati generis.* VLT.—*Ranæ*, ranas marinas de piscium genere intelligo. GERN.

128. *Extremi pascunt.* Ald. Gesn. *Extremi pareuc* * Thuan. et Pith. *parcus* Ambros. HERN. Ego reliqua ex Oppiano: Halieut. I, initio ita supplēvi: *Extremæ pascunt*, etc.—*Pernæque Sudesque* ex Plinio, qui hinc citaverat, in locum hunc postliminio restitui. VLT.

130. *Gobius.* Gobii vel Cobii in petris et arenis degunt Æliano.—*Lubricus* Gobii epitheton dixerim: quamquam *Olisthos*, i. e. *Lubricus*, sui generis piscis est Oppiano, prope ostia fluviorum. GERN.

132. *Lolligo.* Pelagia est Lolligo magna. GERN. *Dirique sues* passim citat Gesnerus: *sinuosaque serpens* ego conjiciebam. MS *sinuosa Caris.*

Pith. quoque *Caris.* Ald. et Gesn. *sinuosaque cæss.* f. *Thessa*, quæ a Plinio nominatur in catalogo piscium. Pantagathus: *cestra.* VLT.

133. *Asellus.* Plinius, lib. IX, 17: « Asellorum duo genera, Callarum minores et Bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus ».

134. *Acipenser.* *Helopem* quoque Ovidius dicit « esse nostris incognitum undis; ex quo apparet, falli eos, qui eundem Acipenserem existimaverunt ». Ipsum tamen Plinium in hoc falli putat Vlit. Quasi Acipenser Romæ cognitus esset, quum Ovidius eum quoque peregrinum esse canat. GERN. Plinius non pugnat cum Ovidio. Hic nobilem Acipenserem vocat, quod plerumque peregrinis aut dissitis ex maribus advehatur: Plinius, quod rarum inventu, licet non plane inco nitum Italicis maribus, ut *Helopem*, sciebat, propterea mirabatur eundem Acipenserem existimari. Cæterum raro quidem, capi tamen in litoribus Italiæ Acipenserem, atque ideo apud antiquos nobilem in primis habitum, ipse Plinius, IX, 17, et Macrobius Saturn. II, 12, e Plauto et Cicerone, affirmant.

OVIDII HALIEUTICI

INITIUM CUM FRAGMENTO

QUOD SERT. QUADRIMANUS REPERIT

EDIDIT

HIER. COLUMNA *.

TERTIA Phœbei referunt hiberna jugales,
Quum magni Jovis imperiis te, Roma, reliqui,
Conjugis et vultu semper cariturus amico.
Exsul in extremas adigor moriturus arenas,
Semper ubi immiti canescunt arva pruina, 5
Æthereusque ruit sublimi a vertice. Corus,
Quando alibi radiis flammantibus arva perurit
Phœbus, et exhaustis fervescunt flumina ripis;
Hic ego barbaricæ vitans commercia gentis,
Quum primum noctis tenebras Aurora fugavit, 10
Desertos scopulos, et litora sola frequento;
Aspiciensque ferox oculis lacrymantibus æquor,
Conqueror heu! superos nequidquam voce fatigans.
Exciti gemitu pisces e fluctibus imis

* Reddo hoc fragmentum, ut a Columna est editum, in notis ad Ennii Phagetica, p. 153, edit. Hesselii. Addo aliquot variationes, quas e Pantini exemplari ejusdem fragmenti excerptas dedit Petr. Burmannus vir. cel. Anthol. Lat. tom. II, p. 384. Indicabo præterea,

qui versus hujus fragmenti, et e quibus Halieutici Ovid. aut exscripti, aut corrupti contractique sint. Obiter pauca illustrationis causa adnotabo.

8. Pro *exhaustis fervescunt*, ut in schedis MSS et apud Columnam, præstat *exustis arescunt*. B.

Emergunt, mecum forsān fera fata vocantes; 15
 Et nī vox desit, vellent lenire dolentem.
 Unquam nec latebris abducunt corpora cæcis,
 Nī prius ipse abeam, Solis jam luce cadente.
 Ergo equidem experiar, possim si digna referre
 Præmia, et æternis inscribere nomina chartis, 20
 Nomina, quæ nullis pereant fugientibus annis.
 Quare, o magnorum pars non spernenda Deorum
 Quos tegit in gremio Tethys longæva virente,
 Glauce, fluentisonis placidum caput effer ab antris,
 Et mecum immensi percurras litora ponti, 25
 Dum populos pelagi canimus, gentemque natantum.
 Spero ego te mihi præsidio per cuncta futurum,
 Ut qui squamigeræ gentis bene nomina noris,
 Nī mendax fuerit quæ de te fabula fertur:
 Te quondam herboso projectos litore pisces 30
 Obstupuisse maris rursus sub stagna reverti,
 Exstincti quum jam cælesti luce carerent;
 Gramine quum tacto patriæ sola dulcia linquis,
 Canæ Amphitrites magno succensus amore.
 Quare, si veteris durant vestigia moris, 35
 Si precibus hominum flectuntur numina ponti,
 Huc adsis, *diriga*que pedes, humerosque natantis.

29. *Fabula fertur.* Ipse hanc fabulam Ovidius in fine libri XIII *Metam.* narrat de Glaucō, e piscatore in Deum marinum verso, quum herbas quasdam litoris, quibus impositos pisces revixisse et in mare rediisse viderat, ipse decerptas mormordisset. Ovidium sequutus eandem fabulam elegantibus versibus complexus est Ausonius in *Mosella*, v. 276 seqq. Alias Proteum Homerus omnium rerum, quæ in maris penetralibus latent, scientem facit

Odys. IV, 385: Ἀθάνατος Πρωτεύς Αἰγύπτιος, ὅστις θαλάσσης Πάσης βένθεα οἶδ'ε, Ποσειδάωνος ὑποδράς.

35. *Vestigia moris* edidit Columna; sed in ima pagina coniecit *amoris*, ut in Pantini schedis. B.

37. *Natantes* Pantinus, non *natantis*, ut apud Columnam. Sed quis illo loco ferat: *Huc adsis, dirigasque pedes*? vitio in metrum satis gravi. Burmann. Scribere poterat *vertasque pedes*; quod et *sensui* multo convenientius foret.

Sicaniae primum quaeramus marmora, non qua
 Enceladus vastas volvit trans nubila flammis,
 Et totas quatit assiduis succussibus urbes; 40
 Ast ubi Neptunus magno fera saxa tridente
 Trudens, Italiam Siculis discindit ab arvis.
 Forsan et inde tibi veniet pergrata voluptas;
 Saxa videns ponti furiis nunc obvia saevis,
 In quo, proh! Circes letalia gramina, vultus 45
 Dilectae quondam Scyllae mutastis amatos.
 Hic tu non poteris fletum cohibere cadentem,
 Sed longum veteres etiam lugebis amores,
 Amplexusque manu durae dabis oscula cauti;
 Quamvis caeca fremant gemitu spelaea sonanti, 50
 Atque obsessa gerat latitantibus inguina monstris.

* * *

Mitem luctantem Scarus in limine vidit

* * *

Jactantemque manus rapitur diversa, nec unquam
 Desinit infestare minores obvia Thynnos.

* * *

Adversi caudam morsu tenet* 55

* * *

At tu, quum vastas terras super aureus it Sol,

46. Male in exemplo Pantini: *vultus Dilectae quondam Scyllae mutastis amatae*, pro *amatos*, ut in margine conjecit Pantinus, et edidit Columna. B. Amatam a Glauco Scyllam esse, idem Ovidius l. c. refert.

51. *Latitantibus inguina monstris*. Perperam apud Columnam, et in schedis Pantini, qui recte emendaverat *latrantibus*. B. Et sic est apud Virgilium, Ecl. VI, 75.

52. Est hic versus 16 Halieutici Ovid. unde hic legendum: *Mitem luctantem Scarus hunc in vimine vidit*.

55. Hal. versus 17.

56. Praecipit de tempore piscationis, ne fiat interdiu, aut nocte illnstri, sed ut circa ortum vel occasum Solis. Quod sumptum ex Aristotele videtur, Hist. Anim. lib. VIII, c. 19: *ἀλίσκονται δὲ μάλιστα οἱ ἰχθύες πρὸ ἡλίου ἀνατολῆς καὶ μετὰ τὴν δύσιν· ὄλιγος δὲ περὶ δυσμάς ἡλίου*

Plenaque vel tacito vectatur Cynthia cælo,
 Necquidquam insidias tendas sub nocte silenti:
 Namque procul fluitantem hamum, vel retia cernunt,
 Candida nocturnas pellit quum Luna tenebras: 60
 Idcirco, ponti subeat dum templa, morare.
 Tunc vero nigris videas volitantibus umbris.

* * *

At Murena ferox dimotis*

* * *

Sæpia tarda fugæ, nec non et Polypus hæret.

* * *

Fluctibus occiduis dicunt hæc monstra vagari, 65
 Quæ miseros nautas, navesque morantur euntes.
 At Mugil cauda pendentem verberat hamum.

* * *

Auxiliumque vagas Delphin lature per undas:

καὶ ἀνατολάς· οὗτοι γὰρ λέγονται εἶναι
 ὄψασι βόλοι. Similiter Plinius, lib.
 IX, c. 16: = Vagantur gregatim
 fere cujusque generis squamosi. Ca-
 piuntur ante Solis ortum: tum
 maxime piscium fallitur visus. No-
 ctibus quies: illustribus æque,
 quam die, cernunt». Oppianus au-
 tumnali tantum tempore matutinam
 et vespertinam piscationem oppor-
 tunam esse ait, Halieut. III, v. 50.

57. Dicendum erat *Plenave quum
 tacito*.

61. *Ponti subeat dum templa, mo-
 rare*, bene correxit Pantinus, pro
morari, ut in cod. MS et apud Co-
 lumniam. B. Sed non aliter derlit
 Hesselius, et editor Corporis Poe-
 tarum.

62. *Volitantibus umbris*, forte *vol-
 ventibus*, vel *venientibus*. Eloquutus
 est perinde, ac si de animabus, vel
 de idolis somniorum, quæ et um-

bræ et volitare dicuntur, sermo es-
 set. Vid. Ovid. Metam. XIV, 411,
 et Petronius, cap. 104: *Somnia, quæ
 mentes ludunt volitantibus umbris*. —
 Virgil. Æn. VII, 89: *Multa modis
 simulacra videt volitantia miris*.

63. Conflatus ex versib. Halieut.
 24 et 27.

64. Ex versib. Halieut. 19 et 32.

65. De Cætis hic loquitur, quos
 et Oppianus dicit in mari Hesperio
 vel Atlantico vagari, et naviganti-
 bus timori esse, Halieut. V, 56:
 Πολλάκι καὶ νήσσιιν ἀγαι δῖος ἀντιώων-
 τα Ἑσπέριον κατὰ πόντον Ἰβηρικόν,
 ἐνθα μάλιστα Γσίτενος Ὠκεανῶιο λε-
 λοιπότ' ἀθίσφατον ὕδωρ ἐδαίται,
 νήσσιιν ἐικασόροισιν ὁμοῖα. Vid. etiam
 Auson. in Mosell. v. 144. — Valer.
 Cato in Diris, v. 55: *Nigro multa
 mari dicunt portenta natære*. Ed.

67. Halieut. vers. 38.

68. Fabulam de Delphino Ario-

Namque tuas persensit opes Dis carus Arion,
 Quum tu subducto spumosa per æquora tergo 70
 Illæsum vectas, patriaque exponis in acta.

* * *

Nam gaudent pelago, quales Scombrigue, Lupique,
 Atque Boves patula captantes nare fluores.

* * *

Dicendum Illyricis volitat qui piscis in undis, 1

* * *

Quam vastas habeat vires in corpore, quamvis 75
 Arma haud ulla homini dederit Natura nocendi.

Ipsæ Lupo assimilis parvo, setæque comantes
 Demissæ extremæ lambunt confinia caudæ,
 Purpureoque micant tenuissima colla colore.

Si forte adventante die caput extulit undis, 80

Atque recens orti lumen conspexit Eoi,
 Pallidus extincto tabescit Cynthius orbe,
 Nec lucem attonitis fundit mortalibus almam.

Vidi ego, quum nulli volitarent aere venti, 85

Atque obscura novo cessissent nubila Soli,
 Ardua turbinibus mundi convexa sonoris

nem portante Oppianus narrat Halieut. V, 448; plenius Ovidius Fast. II, 93, seqq. — Adde Herodot. I, c. 24; Æl. de Animal. lib. XII, c. 45; Gell. lib. XVI, c. 19; Serv. ad Virgil. Ecl. VIII, 56; Hygin. fab. 194. Ed.

69. Legi malim *Namque tuam persensit opem*, non *tuas opes*, ut apud Columnam et in schedis Pantini. B.

71. *Patriaque exponis in alga*, eadem schedæ: sed *acta* edidit Columna, et conjecerat Pantinus, qui et v. 73 legebat *patula captantes nare*, non *patulos*. B.

72. Halieut. vers. 95.

73. *Fluores*, Nemesiano et aliis sequioris ævi usitatum vocabulum. Vid. Cyneg. v. 227; Auson. Mosell. 366 et 446.

75. Quænam bellua marina, cujus hic dira portenta narrantur, intelligenda sit, obscurum est. Fortasse de bove marino sermo est, in quem conveniunt ex parte, quæ hic de ejus forma et viribus dicuntur. Vid. Ælian. de Animal. lib. I, c. 19, et Oppian. Halieut. II, 140, seqq.

79. *Purpureoque micant* edidit Columna, recte. *Meant* est in schedis MS. B.

Impelli, et crebris nubes fulgescere flammis.
Ac tempestatem mox advexisse serenam,
Postquam sub pelagi fluctus ferus ille refugit.

* * *

Parva Echeneis adest, mirum, mora puppibus ingens. 90

* * *

..... purpureo tellus qua tunditur æstu.
Antheris est tergo prorsus florente decorus;
Hujus in immensa residet lapis abditus alvo
Cæruleus, stellasque gerit, velut aurea cæli
Tecta micant, postquam Phœbus cava Tartara adivit, 95
Nec curru nocturna volat Phœbea nitente.
Hunc si Cecropiæ suffusum cæde volucris
Quis gerat, hic poterit medios impune vagari
Per populos, incedentem non ulla videbunt
Lumina, nigranti veluti res æere septas. 100

* * *

87. *Fulgescere* vox senioris latinitatis, quam etiam Firmico adscribunt lexica.

88. Fortasse legendum *advenisse*.
90. Hal. vers. 100.

91. *Tellus qua tunditur æstu, Antheris est tergo*. Sic apud Columnam: sed in exemplo Pantiniano, *qua tunditur æstro Ætheris*. B. *Lege æstu antheris*. — Potest tamen *tunditur æstu* etiam de æstu maris accipi. Catull. Carm. XI: *Longe ubi litus resonans Eoa Tunditur unda*. Ed.

92. *Antheris est tergo*. Hæc verba corrupta videntur ex Halientici primi versu 46. Ed.

93. Etiam hic ignoro, quodnam monstrum memoretur, et quomodo appellatus sit lapis stellatus, in ejus ventre inveniendus, qui gerentes invisibiles reddat. Conveniunt quodammodo, quæ Plinius, XXXVII,

cap. 10, de Pontica quadam gemma: « Est stellata nunc sanguineis, nunc atris guttis, quæ inter sacras habetur ». Ibidem de heliotropio gemma: « Nascitur in Æthiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta..... Magorum impudentiæ vel manifestissimum in hac quoque exemplum est, quoniam admixta herba heliotropio, quibusdam quoque additis præcantationibus, gerentem conspici negant ».

96. *Phœbea* pro Phœbe, seu Luna, poetis vetustis inusitatum est. Burm. — Sed sic interdum poetæ nomina propria immutant, ut Avien. in Phœnom. v. 126, *Titanius* dixit pro *Titan*; et Petron. B. civ. v. 268, *Mavortius* pro *Mavors*. Ed.

97. *Cecropiæ volucris*, nocturæ, quæ Palladi sacra. Ed.

At durus Xiphias ictu non mitior ensis,
Et pavidū magno fugientes agmine Thynni.

* * *

Qui semper spumas sequeris, Pompile, nitentes,
Cercyrosque ferox, et ovantes gutture cancri:
Orphas, et herbosa latitans Erythinus in unda, 105
Et Sparulus, Sargusque notis insignis opimis;
Chrysophrys imitata decus, et verba volantum:
Namque volat, scopulique latens in vertice acuti
Concinit, ut nunquam melius sub fronde virenti
Attica avis verna sub tempestate queratur. 110

* * *

..... tum corporis Umbræ
Liventis, rapidique Lupi, Percæque, Tragique.

101. Hal. vers. 98.

102. Hal. vers. 99. *Pavido magno vitiose* in edit. Hessel.

103. Hal. vers. 102.

104. Hal. vers. 103 ex parte, et v. 116, ubi quando pro *Conger* quidam legunt *Cancer*, hinc *Conger* *inmitis suæ per vulnera gentis* hoc loco mutatur in *ovantes gutture Cancri*. Hoc igitur haud dubie significat *aventes* vel *voraces*, et alieno sensu detortum est ex illo Virgilii, Georg. I, 423, et *ovantes gutture corvi*. Et videtur *ovans* sequiore ætate pro *avente* vel *avido* positum. Sic Orientius, Commonit. lib. I, dist. 199: *Semper ovans castam sollicitare fidem*: ubi *ovans* frustra mutare in *avens* vult Rivinus. Vid. præfat. nostr. ad Halieut.

105. Est versus 105 Halieut. sed mutatus. *Latitans Erythinus* in schedis MS pro *Erythinus*, ut edidit Columna. B.

106. Hic conflatus ex versu Hal. 106, eoque mutato, et 107.

107. In hoc est dimidius vers. Hal.

112, ita ut pro altero hujus hemistichio *tum corporis Umbræ*, quod in versum 111 conjectum est, ponatur hic *et verba volantum*. Atque hoc effectum videtur ex versu Halieutici 123, *Atque avium dulces*, etc. qui et alieno sensu acceptus de cantu vel loquela avium, et falso applicatus ad piscem Chrysophryn est, ita ut piscis loquelam avis imitans fingatur. Alias non insolens est *dulces nidos* dicere pro pullis avium dulce querentibus. Vid. Seneca Herc. fur. v. 148. — Præterea pullos avium sæpe *nidos* a poetis vocari pluribus ostendit Burmann. Anthol. Lat. t. I, p. 139; nec semel a Virgilio qui *nidis inmitibus* dixit Georg. IV, 17, et Æn. XII, 475, *nidisque loquacibus escas*. Ed.

111. Hemistichium *tum corporis Umbræ* desideratur in schedis Pautini, in quibus sequenti versu *Liventis* pro *liventis*. B.

112. Est versus Hal. 113.

* * *

..... cauda *Melanurus acuta*;
 Atque *Canes*, *Leporesque truces*, *Merulæque virentes*,
 Fecundumque genus *Mænæ* 115

* * *

Ipsè et purpureo suffusus sanguine *Mullus*.
 et molles tergo *Ranæ*.

113. Ex versu Hal. 114 mutato.

Hal. Thuan. MS, legit pro *Epodes*.114. *Merulæque virentes*, vers. 115

115. E versu Hal. 121.

Hal. *Canes Leporesque* aliunde inducti, nisi quod *lepores* versu 127

116. Versus Hal. 124 ex parte.

117. Hal. vers. 127.

Q. ENNII

PHAGESIORUM FRAGMENTUM.

OMNIBUS at Clupeæ præstat Mustela marina:
Mures sunt Æni, ast aspra ostrea plurima Abydi:
Est Mitylenæ Pecten, Aperque apud Ambraciæ amnem:
Brundusii Sargus bonus est: hunc, magnus erit si,
Sume. Apriculum piscem scito primum esse Tarenti: 5
Surrenti fac emas Glaucum, et Cumas apud: at quid

1. *Clupeæ* legunt Turnebus, Pithæus, Scalig. et Columna, quamvis hic *Clupea* edidit. Nimirum præfert Ennius omnibus mustelis marinis eas, quæ Clupeæ nascuntur, quæ est urbs in ora Africæ, cujus meminit Lucan. IV, 598. — *Mustela marina*, γαλή θαλασσία, ad differentiam fluvialis, quam Ausonius in Mosella laudat v. 107.

2. *Mures* hic appellari genus ostrei, contendit Salmasius; quæ Græcis vocentur μύς, Plinio myaces et myiscæ, lib. XXXII, 9. Idem græcum vocabulum Ennio retinendum fuisse putat, quum versum reddat Arcestrati: Τὸς μῦς Αἴνος ἔχει μέγλους. Ænus urbs Thraciæ: Abydus Asiæ in Hellesponti faucibus, ostreis celebris. Vid. Virgil. Georg. I, 207, et Auson. carm. de Ostr. v. 29.

3. Scaliger hic voluit *Mitylus*, et *pecten*, *charadrusque apud Ambraciæ amnes*. Sed merito hanc emendationem rejicit Columna, qui inhærerere

Ennium verbis Arcestrati putat, *pectinem Mitylenæ, aprum vel caprum Ambraciæ tribuentis*: τοὺς δὲ κτένας ἢ Μιτυλήνη, Ἰδαίους δ' Ἀμβρακία παρέχει, καπρὸς τε μετ' αὐτῶν. Sunt vero pectines ex ostreis, capri vel apri e piscibus.

5. *Piscem* hic otiosum esse putat Columna, atque hinc corrigit: *Sume, ast apriculum scito*. Cannegieterus, referente Burmanno, substituere ei voci volebat *Phycin*, piscem, quem in copiosa alga versari scribit Opiian. Hal. I, 126, et in Halieut. Ovid. versu 123 invenire voluit Vlitius. *Apriculum* Græcis vocari *καπρίσκον* monet Columna, ejusdemque piscis meminit Apuleius in Apol. p. 296.

6. *Surrenti Lopadas, Glaucum Cumas apud*, etc. edidit Scaliger et Pithæus, quod probat Columna. Hic tamen pugnat simul pro *fac enas*, quod in vulgatis Apuleii exemplaribus dicit exstare.—Sed ex ipso Apuleio citat Freher. ad Mosell. v.

Scarum præterii cerebrum Jovi' pæne supremi?
 Nestoris ad patriam hic capitur magnusque bonusque,
 Melanurum, Turdum, Merulamque, Umbramque marinam?
 Polypu' Corcyrae, Calvaria pinguis Aternæ,
 Purpura, Muriculi, Murex, dulces quoque Echinei.

151: *Surrenti, Phagem; Glaucum, Cumas apud.* Ed. — Sed metrum vix permittit, et Scaliger in notis pro hoc corrupto emendat *Surrenti chemas*, quod valde placet. $\chi\eta\mu\eta$ autem genus ostrei est. — Vossius de Idolol. IV, cap. 27, legere mavult: *Surrenti channas, Glaucum et Cumas apud.* Ed. — De *Glaucum* vid. Halieut. Ovid. v. 118.

7. *Scarus* ut nobilissimus piscis passim laudatur Plinio, IX, 17; XXXII, 9; Petronio in epigr. cap. 93, ubi glossa vetus dictum ab Ennio *cerebrum Jovis* allegat. Describitur in Hal. Ovid. v. 120. *Cerebrum Jovis* puto dictum quasi medullam vel carnem tenerrimam, Jovis epulis dignam, ut optimum caseum Jovis lac dixit Euripides apud Athenæum, XIV, 30.

8. *Nestoris patriam* intelligit Pylon, Achaiae urbem.

9. *Melanurum*, anapestus pro dactylo: ab insigni cauda nomina-

tum significat Plinius, l. c. Halieut. Ovid. v. 114, et alterum *Quadrimum*. v. 113. — *Turdus et Merula* avium nomina piscibus tributa, ut saepe. Sunt e *Saxatili* genere. De *Umbris*, quæ Græcis $\sigma\alpha\iota\alpha\iota\upsilon\alpha\iota$, vid. Halieut. v. 112.

10. *Polypus* a pedum multitudine appellatus. — Per *Calvaria pinguis* Turnebus intelligit salsamenta e capite thynni. *Columna* piscis nomen esse, sed legendum putat *Calvaria pinguis*. At neutro plurali nomen piscis extulit Apuleius, l. c. et dixit *marina Calvaria*. — *Aterna*, auctore Stephano, urbs est inter Mysiam et Lydiam, prope Lesbum.

11. Colvius in Apuleio legit *Purpura, Muriculi, Mures*, quod rejicit *Columna, Muriculos* dicens esse, qui et musculi dicuntur, et inter testacea numerantur: idem pro *Mures* substituit *Murex*, qui differt a purpura. Salmasio hic $\mu\upsilon\sigma\alpha\varsigma$ reponendum videbatur.

AD AUSONII
MOSELLAM

PROOEMIUM.

HALIEUTICIS hactenus propositis subjungendam putavimus **MOSELLAM** Ausonii, quum propter similitudinem argumenti, quod et plura piscium fluvialium genera, aliaque ad piscatum pertinentia enarrat, tum hac maxime de caussa, ut si quibus forte lectoribus e Venaticorum et Halieuticorum exili et jejuna materia subortum esset tædium, hi lectione poematis disertissimi juxta ac festivissimi recrearentur, quod plane dignum ingenio magni poetæ, dignum Consule, viri eruditi judicarunt, et olim vixdum editum magnis laudibus excepit Symmachus, lib. I, epistola XIV ad ipsum auctorem scripta. Est autem Mosella Galliæ antiquæ fluvius, qui ex monte Vogeso ortus, non longe ab Araris fontibus, per Mediomatrices, Theodonis villam, Treveros et Confluentiam, in Rhenum, Gallos a Germanis disternantem, defluit. Ausonius ejus laudes hoc Idyllo celebrandas suscepit, haud dubie ea caussa permotus, quod Mosella Augustam Treverorum alluit, quæ tum sedes Imperatorum, Valentiniano et Gratiano inprimis dilecta, erat, et Ausonius eo anno, quo hoc poema scripsit, nempe A. C. 368, ut definivit editor Ausonii in usum Delph. in Dissert. de vita et scriptis Ausonii, ab expeditione Gratiani adversus Germanos et Suevos reversus, ad Treveros et palatium Cæsarum, quo illi jam, dimisso in hiberna exercitu, triumphantium more recepti advenerant, contendebat per Navam et Mosellam amnes. Hoc iter ipse describit initio poematis, triumphum autem Cæsarum de Suevis, ad Lupodunum paullo ante profligatis, meminit sub finem ejus, v. 422. Laudes

Mosellæ ita persequitur, ut primum limpitudinem aquæ, et facilitatem navigandi, porro piscium, quibus scatet, varia genera, deinde ripas vinetis consitas, villas, atria, prata adjacentia, flumina denique in ipsum decurrentia, et alia quædam celebret, quæ non tam ipsi fluvio, quam poetæ ingenio debentur. Omnia hæc multa amœnitate ingenii et varia eruditione explicat, ut in iis haud pauca historiæ et geographiæ veteris, ritus antiqui et mythologiæ vestigia magna cum voluptate legantur. In hoc poemate interpretando vix mihi vitio verti poterit, si ex paratissimis copiis, quas uberrimæ Scaligeri, Vineti, Freheri, Tollii, Floridi, Cannegieteri in *Miscell. Obs.* vol. X, tom. II, annotationes suppeditant, ea seligam, in ususque meos convertam, quæ ad interpretationem maxime idonea et necessaria videbuntur. Nec tamen deerunt loca, in quibus cura priorum interpretum deficiat, et nostra diligentia requiratur.

D. MAGNI AUSONII

MOSELLA

IDYLLIUM X.

TRANSIERAM celerem nebuloso lumine Navam,
Addita miratus veteri nova mœnia vico,
Æquavit Latias ubi quondam Gallia Cannas;
Inflætæque jacent inopes super arva catervæ.
Unde iter ingrediens nemorosa per avia solum, 5
Et nulla humani spectans vestigia cultus,

1. *Nebuloso lumine* recte posuit Scalig. pro *flumine*, quod in antiquis erat, h. e. ambiguo mane, diluculo obscuro et nubilo. Ita in Cupidine cruci adfixo v. 8. — *Nava* fluvius, hodie *Nah*, inter campos Argentoratenses et Mosellam interjectus, ad Bingium oppidum Rheno miscetur, ubi pontem fuisse impositum Tacitus testatur Hist. IV, 70. Per hunc pontem ad Bingium Navam transiisse Ausonium existimat Freherus.

2. *Vicum* intelligit Bingium Freherus, quod cum aliis oppidis a Juliano munitum meminit Amm. Marcell. lib. XVIII, 2. Argentoratum nuper vicum, nunc mœnibus circumdatum, accipit Scaligerus, et Schurzfleischius dissert. ad Princip. Mosellæ. Atque inde igitur Treveros profectum Ausonium existimat.

3. Marcellinus, lib. XV, 11, *Ar-*

gentoratus, inquit, *barbaricis cladibus nota*. Et Aurel. Victor de Juliano Cæsare: «Iste in campis Argentoratensibus apud Gallias, cum paucis militibus, infinitas hostium copias delevit. Stabant acervi montium similes, etc.» Non tanta, nec tam celebris clades fuit, quam Vespasiano rerum potiente, Classico, Sabido et Tutore auctoribus, deficiens pleraque Gallia Celtica, in regione Bingii accepit, teste Tacito, Hist. IV, 70, quam hoc loco intelligi mavult Freherus. Sequens versus recentem cladem indicat. Viro docto in Misc. Obs. vol. X, p. 164, Ausonius videtur cladem indicare, quam Ariovistus, trajecto Rheno, intulit Gallis, vicum autem Creutznacium.

5. *Unde*, trajecto Nava. — *Solum iter*, infrequens accolis.

Prætereo arentem sitientibus undique terris
 Dummissum, riguasque perenni fonte Tabernas,
 Arvaque Sauromatum nuper metata colonis;
 Et tandem primis Belgarum conspicio oris 10
 Nivomagum, Divi castra inclyta Constantini.
 Purior hic campis aer; Phœbusque sereno
 Lumine purpureum reserat jam sudus Olympum.
 Nec jam consertis per mutua vincula ramis
 Quæritur exclusum viridi caligine cælum; 15
 Sed liquidum jubar, et rutilam visentibus æthram
 Libera perspicui non invidet aura diei.
 In speciem quum me patriæ, cultumque nitentis
 Burdigalæ, blando pepulerunt omnia visu,
 Culmina villarum, pendentibus edita ripis, 20

8. *Dummissum*. Tabula itineraria habet *Dumno*, quod forte non alibi requirendum, quam in perveteri munitoque illo castello, jugo montis imposito, non longe a regia via, quæ Bingio Nivomagum deducit, cui *Dhaube* nomen etiamnum manet. *Dummissum* autem Ausonii putasse hodie *Denssen* infra Kirchbergum.—*Tabernarum* nomen nulli potius convenire videtur, quam oppido Castello, quod *Bern-Castel*, i. e. tabernarum castellum, nunc vocatur. FREH. Auctor *Obs.* l. c. oppida *Sobernheim* et *Thaunissen* hic quærit, inter Creutznacium et Nivomagum.

9. Cum Sarmatis, Hunnis aliisque feris gentibus bella gessisse Gratianum, Aur. Victor et Zosimus testes sunt; victis et traductis agros in illa provincia assignatos, Ausonius hoc loco, et in panegyri. c. 4, innuit.

11. *Nivomagum*, castra Constantini, suspicor esse oppidum Treverense *Neumagen*, vel, ut alii, *Ny-*

magen, ad Mosellam situm inter Treveros et Rhenum, tria milliaria distans ab Augusta Trevir. In itinerario Antonini et tab. Peuting. scribitur *Noviomago*.

14. Vult Freherus *connexis*. Ita Lucan. III, 400: *Obscurum cingens connexis aera ramis*. ED.

15. *Viridi caligine*, quam silva viridis, et conserti arborum rami efficiunt.

17. *Libera aura diei*. Non impedita aut oblecta ramis arborum. Sic *luminis auras* Virg. Georg. II, 47.

18. Ausonium scripsisse *vultumque nitentis* suspicatur Barthius; sic *maris vultus* apud Virg. Æn. V, 848: *Mene satis placidi vultum fluctusque quietos Ignorare jubes?* ED.

19. Omnia, quæ hic videbam, blando visu ita me perculerunt, ut speciem cultumque *Burdigalæ* meæ videre crederem. Ita omnia erant similia, villæ, vineta, fluvius.

20. *Saxi* pro *ripis* in vetusto libro scriptum invenit Pulmannus. VIX.

Et virides Baccho colles, et amœna fluenta
Subterlabentis tacito rumore Mosellæ.

Salve amnis laudate agris, laudate colonis,
Dignata imperio debent cui mœnia Belgæ :
Amnis odorifero juga vitea consite Baccho, 25
Consite gramineas amnis viridissime ripas :
Naviger ut pelagus; devexas pronus in undas,
Ut fluvius; vitroque lacus imitate profundo;
Et rivos trepido potis æquiparare meatu,
Et liquido gelidos fontes præcellere potu, 30
Omnia solus habes, quæ fons, quæ rivus, et amnis,
Et lacus, et bivio refluus manamine pontus.
Tu placidis prolapsus aquis, nec murmura venti

22. *Tacito rumore*, ut in Virgil. *Æn.* VIII, 90, *rumore secundo*, i. e. lapsu fluminis. *Rumor* a *ruere* vel *ρύειν*, ut humor ab *ῥαίνω*.

24. *Dignata imperio mœnia*, urbs Augusta Treverorum, ubi Imperatores a Constantino ad Valentem usque palatium habuerant. *Imperii sedem et solium* vocat infra v. 380 et in Claris urb. IV, *domicilium Principum clarum*. Marcellin. XV, v. 11.

25. *Juga vitea*, densa vitibus; infra v. 152 *spectacula vitea*.

27. *Devexas*, i. e. declives et deorsum fluentes. ED.

28. *Vitreo profundo*, tam claro, ut calculi appareant. Conf. v. 55. — Ita de Arethusa fonte Lucian. *Διαγυγὴς δὲ ἴστί καὶ διὰ καθαροῦ ἀναβλῆσαι, καὶ τὸ ὕδωρ ἑπιπέπτου ταῖς ψαφίσι, δὸν ὑπὲρ αὐτῶν φαίνόμενον ἀργυροειδές*. ED.

29. *Potis* recte Gronovius pro *potes*: id enim verbum requirunt præcedentia *naviger, pronus, imitate*.

31. Laudes fluviorum quas Hesiodus singulis attribuit, in unum Mosellam hic omnes congerit: *καλλιπέτρων, ἀργυροειδὴν, θεῖον, ἐυρήσιτην, μέγαν* faciens. ED.

32. *Bivio manamine*. Sic recte Gronovius pro *munimine*, quod ante legebatur. *Bivium manamen* est fluxus et refluxus, quo naturam describit ponti, non ut hoc ipso ei similem Mosellam dicat, sed ut navigatione, quæ propter lenitatem Mosellæ, vel secundo fertur flumine, vel retrorsum remulco, ut in mari. Hinc infra v. 39: *tu duplices sortite vias*.

33. *Tu placidis prolapsus*. Tu undis leniter labentibus continuo provolutus. Sed libri vet. *prælapsus*, i. e. præterlapsus, habent, quod non rejiciendum; et præpositionis *præ* ἀντὶ τοῦ *præter* usum in hoc verbo Scioppius Verisim. I, 17, etiam in Symmachi loco, quo de Ausonii Mosella agit, epist. I, 14, agnoscit: « Volitat tuus Mosella per manus sinusque multorum, sed tantum nostra ora prælabitur ». — Ita

Ulla, nec occulti pateris luctamina saxi.
 Non superante vado rapidos reparare meatus 35
 Cogeris, exstantes medio non æquore terras
 Interceptus habes: justi ne demat honorem
 Nominis, exclusum si dividat insula flumen.
 Tu duplices sortite vias, et quum amne secundo
 Defluis, ut celeres feriant vada concita remi; 40
 Et quum per ripas nusquam cessante remulco
 Intendunt collo malorum vincula nautæ.
 Ipse tuos quotiens miraris in amne recursus,
 Legitimosque putas prope segnus ire meatus?
 Tu neque limigenis ripam prætexeris ulvis, 45

idem Ausonius in Treveri: *Tranquillus placido prælabitur amne Mossella*. Ed.

35. Non te superans aut eminens aliquod vadum arenis accumulatis moratur, ut cogaris subinde cursum interceptum ad pristinam celeritatem reparare: *æquore* superficie aquarum. — Gronov. *Observ.* I, 19, legit *non sperante vado*. Ed.

37. *Interseptus*, Pulmannus ad oram suæ edit. — *Iusti honorem nominis*, i. e. ne non satis dignus esses nomine *iusti*, i. e. satis lati et magni fluvii. — *Exclusum*, i. e. repressum et coercitum.

41. *Remulcus* a græco *ῥημολυσιῦν*, est tractio navis, quæ fit fune nautico ad proram alligato a nautis per ripam euntibus, quando contra aquam navigandum est, et navis remis velisque caret. Similiter Auson. *epist.* II, 9: *celerisque remulci Culpabam properos adverso flumine cursus*. De remulco late egit Dionys. Vossius ad Cæs. *Bell. Civ.* III, 40. — *Remulci* vocabulum etiam occurrit in fragmento Valgii poetæ, quod exhibet Isidorus, *Orig. lib.*

XIX, cap. 4: *Hic mea me longo succedens prora remulco lætantem gratias sistit in hospitibus*. Ed.

42. *Intendunt collo malorum vincula*. Intelligunt funem ad malum summum alligatum, et collo nautæ vel helciarum tractum. At mihi legendum videtur *collo mularum*: nam mularum antiquitus remulco adhibite et a nautis actæ. Exemplum est apud Hor. *serm.* I, 5, 18: *misse pastum retinacula mularum Nauta piger saxo religat*. — Vide quoque ad Propertium, H, I, 19, 3. Ed. — Et in Gallia multum mularum usum fuisse, probant mularum Gallicarum a Claudiano laudatæ. Alias lintres etiam a nautis tractos apparet ex Ovid. *Trist.* IV, 1, 8.

43. *Tuos miraris recursus*. Qui, obsequente unda, navigia remulco tracta sursum versus ire pateris, videris tibi ipse recurrere. — *Legitimi meatus* sunt naturales, deorsum versus.

45. *Limigenis* in duobus codicibus fuisse notavit Pulmannus; alii *limigeris*. Ugolettus edidit *Lageris*; an *lagæas ulvas* pro papyro, papyram

Nec piger immundo perfundis litora cœno,
Sicca sed in prima aspergis vestigia lympha.

I nunc, et Phrygiis sola levia consere crustis,
Tendens marmoreum laqueata per atria campum.
Ast ego despectis, quæ census opesque dederunt, 50
Naturæ mirabor opus, non, cura nepotum,
Lætaque jacturis ubi luxuriatur egestas.
Hic solidæ sternunt humentia litora arenæ,
Nec retinent memores vestigia pressa figuras.
Spectaris vitreo per levia terga profundo, 55
Secreti nihil amnis habens; utque almus aperto
Panditur intuitu liquidis obtutibus aer,
Nec placidi prohibent oculos per inania venti:
Sic demersa procul durante per intima visu
Cernimus, arcanique patet penetrale fluenti, 60
Quum vada lene meant: liquidarum et lapsus aquarum
Prodit cærulea dispersas luce figuras;

pro juncis posuit Ansonius? TOLL.

48. *Phrygiis crustis*, i. e. tessellis, e marmore Phrygio. — Petronius: *Hinc Numidæ crustas, illinc novæ vellera Seres*. Vid. Velsers in pavimento Augustano; Apul. p. 72; Cassiodor. p. 15. ED.

49. *Atrium* genus ædificii dicebatur ingredienti domum primum occurrens. Erant in iis laquearia; quæ quum in principum ædibus, citro, ebore, auro aliæ pretiosa materia erant curiose cavata (ut ait Apul. lib. V, in princ.), et exornata, *laqueata atria* dicebantur. Vid. apud Cicer. de Prætura urbana: *tectum laqueatum*. ED.

51. *Cura nepotum*, prodigalitas perditorum luxu hominum. — Sed Adrian. Burman. in nota manuscripta hos versus sic affert ex Observ. Miscell. *Naturæ mirabor opus, secura*

nepotum, Lætaque jacturis sibi luxuriatur egestas. ED.

55. *Per levia terga*, h. e. per altitudinem pellucidam aquarum tuarum, spectatur quidquid in fundo est.

56. *Utque almus aperto*. Ut aeris expansam faciem liquido cernere datur, ubi apertus et liber prospectus est, et quiescente vento, nulla nebula coacta, pervidere inania licet. — Posset reprehendi in his versibus *περισσολογία τοῦ intuitu et obtutibus*. ED.

59. *Durante per intima*, visu ad intima et ultima fluminis pertinente.

61. Ita distinximus suadente Adrian. Burmann. ex Observ. Miscell. ED.

62. *Cærulea dispersas luce*, in aqua dispersas, quæ tam limpida

Quod sulcata levi crispatur arena meatu?
 Inclinata tremunt viridi quod gramina fundo.
 Utque sub ingenuis agitatae fontibus herbæ 65
 Vibrantes patiuntur aquas; lucetque, latetque
 Calculus, et viridem distinguit glareæ muscum.
 Nota Caledoniis talis pictura Britannis,
 Quum virides algas, et rubra corallia nudat
 Æstus, et albentes concharum germina baccas, 70
 Deliciasque hominum locupletes, quæque sub undis
 Assimulant nostros imitata monilia cultus.
 Haud aliter placidæ subter vada læta Mosellæ,
 Detegit admixtos non concolor herba lapillos.
 Intentos tamen usque oculos errore fatigant 75
 Interludentes examina lubrica pisces.
 Sed neque tot species, obliquatosque natatus,
 Quæque per adversum succedunt agmina flumen,
 Nominaque, et cunctos numerosæ stirpis alumnos,
 Edere fas: haud ille sinit, cui cura secundæ 80

et pura fluit, ut mera lux videatur.

63. *Quod sulcata*, i. e. figuræ, quas sub unda prodit, eas sunt, quod arena, etc.—In loco τοῦ quod v. 63 et 64, Anonymus in *Observ. Miscell.* profert *qua*. Ed.

65. *Utque*. Est hæc comparatio Mosellæ cum fonte, cujus apodosis sequitur versu 73. — *Ingenui fontes* sunt nativi, suo loco nascentes, non opere facti, aut derivati.

67. *Glareæ* vocantur minuti lapides calculique et cum iis arenæ aliquid, quibus solum consternitur. Ed.

68. In mari Britannico similia cernuntur. — *Nota* recte Barthius legit, pro *tota*, quod in antiquis est. Porro legendum puto *qualis pictura*, et versus quinque, usque ad 73, parenthesi includendos.

Pictura h. l. est variatio nativorum colorum in alga, corallijs, baccis. Ob aliam rationem *picti* et *virides* Britanni dicuntur a poetis: *Stigmata Britannorum*. Tertull. fol. 320, p. 82. *Nec uno nomine pictos*, Claudian. B. Rhenan. Vid. Pomponius Mela, III, 6, 56; Ovid. Am. II, 16, 39.

71. Scribunt cum Tollo *Delicias hominum locupletum*. — Margaritas in Britannia nasci, testatur Plin. IX, c. 35. Ammianus quoque meminit in extr. lib. XXIII, et Sueton. in Julio Cæsare; Origen. Commentar. in Matthæum, p. 210. Ed.

75. *Errore fatigant*. Multitudo piscium catervatim et promiscue errantium fatigat oculos, qui dum aliquos volunt assequi, plures prætereunt.

Sortis, et æquorei cessit tutela tridentis.

Tu mihi, flumineis habitatrix Nais in oris,
Squamigeri gregis ede choros, liquidoque sub alveo
Dissere cæruleo fluitantes amne catervas.

Squameus herbosas Capito inter lucet arenas, 85

Viscere prætenero fartim congestus aristis,
Nec duraturus post bina trihoria mensis;
Purpureisque Salar stellatus tergora guttis,
Et nullo spinæ nociturus acumine Redo,
Effugiensque oculos celeri levis Umbra natatu. 90

Tuque per obliqui fauces vexate Saravi,
Qua bis terna fremunt scopulosis ostia pilis,
Quum defluxisti famæ majoris in amnem,
Liberior laxos exerces, Barbe, natatus.

81. Cui cura secundæ Sortis, expressum e Lucan. IV, 110; sic sorte secundæ Æquorei rector facias, Neptune, tridentis.

85. Jam piscium species enarrare incipit, quas Mosellæ ambitiose magis quam vere tribuit, iudice Symmacho, Epist. I, 14: Unde illa amnicorum piscium examina reperisti, ... quæ tu pigmentis istius carminis supra naturæ dona fucasti? ED.— Capito a grandi capite nomen sortitus, mugilis genus, viscere, i. e. carne prætenera, quæ multis aristis h. e. spinis densatur; unde facile putiscit, nec ultra sex horas durat in mensas. — Bina trihoria etiam usurpat epist. IV.

88. Salar referendus est ad genus Truttarum, et eum Ausonius pæne Salmonem facit. Salaris autem mentionem facit Sidonius, Epist. II, l. II, ita ut aperte videatur describere Truttas, quas propter rubras carnes nos vulgo Salmonatas vocamus. ED.

89. Redo ignotus plerisque, sed

idem de Gobio dicit Ovid. Halient. 130: Lubricus, et spina nocuus non Gobius ulla. — Contendittamen Robert. Cenalis Redonem eundem esse quem Locham appellamus, parvum pisciculum, rivulos amantem, spinis pæne nullis, et quæ sine noxa cum toto corpore edi possit. ED.

90. Umbra Græcis οκίαυρα, οκίαυθις, ἀπὸ τῆς οκιάς, i. e. ab umbra quam colore refert, vel sic forte dicta a pernici fuga. In Hal. v. 112 dicuntur corporis Umbrae viventis.

91. Vexate, i. e. huc illuc raptè vi et rapiditate aquæ. — Vide de hoc verbo Gellium, l. II, cap. 6. ED. — Saravus, alias Sarra, fluvius ubi in Mosellam exiturus est, occurrunt in medio alveo pilæ et scopuli, qui unum in sex dividunt; ibique fremitus ingens aquæ in illos impingentis. VIX.

93. Famæ majoris, e Lucano lib. I, 400. FRÆN.

94. Barbe; vid. ad Rondel. cap.

Tu melior pejore ævo; tibi contigit omni 95
 Spirantum ex numero non illaudata senectus.
 Nec te puniceo rutilantem viscere, Salmo,
 Transierim, latæ cujus vaga verbera caudæ
 Gurgite de medio summas referuntur in undas,
 Occultus placido quum proditur æquore pulsus. 100
 Tu loricato squamosus pectore, frontem
 Lubricus, et dubiæ facturus fercula cœnæ,
 Tempora longarum fers incorrupte morarum,
 Præsignis maculis capitis; cui prodiga nutat
 Alvus, opimatoque fluens abdomine venter: 105
 Quæque per Illyricum, per stagna binominis Istri,
 Spumarum indicium caperis Mustella natantum,
 In nostrum subvecta fretum, ne lata Mosellæ
 Flumina tam celebri defraudarentur alumno.
 Quis te naturæ pinxit color? atra superne 110
 Puncta notant tergum, quæ lutea circuit Iris:
 Lubrica cæruleus perducit tergora fucus.

XIX, de fluviatilibus piscibus. ED.

95. *Pejore ævo, in senio: grandiores natu præfert.*

102. *Dubiæ cœnæ ex Horatio affectavit, Serm. II, II, 77: lautam et delicatam intelligit.*

103. *Incorrupte pro incorruptus: familiare Ausonio est, vocativum pro recto casu ponere. FLOR.*

106. *Danubius primum, deinde Ister appellatur. ED.*

107. *Mustellam Scaliger putat Ausonio esse, quæ hodie Lampetra dicitur, quam cum Exormistone Cassiodori male confundere ipsum contendit Salmasius. FLOR.*

108. *In nostrum fretum, Mosellam. Lampetræ veris initio e mari in fluvios exeunt, ut ibi pariant ova; posteaquæse in mare recipiunt.*

De Mustella conf. Hippol. Salvian-Tifernas, Hist. 3. VII.

110. *Has λαμπυρίδας Græci videntur vocasse, διὰ τὸ τῆς χροῆς λαμπυρίζον. Inde factum vocabulum Lamprida, et corruptius Lampreta et Lampetra. ED.*

111. *Quæ lutea circuit Iris. Sic lege et interpunge cum Tollo. Quæ refertur ad puncta illa atra. Lutea illa Iris, puncta ambiens, ductus est croceus, flexuosus, lampetram noscentibus sat notus. FLOR. Sic Iricolorem plumam dixit Ausonius epist. 3.*

112. *Perducit tergora. Totum tergum inficit et colorat. Duxit e Virgilio, Georg. IV, 416: quo totum nati corpus perduxit. Et infra v. 136: Actæo perductum tergora olivo.*

Corporis ad medium fartim pinguescis ; at illinc
 Usque sub extremam squallet cutis arida caudam.
 Nec te delicias mensarum, Perca, silebo, 115
 Amnigenos inter pisces dignande marinis,
 Solus puniceis facilis contendere nullis;
 Nam neque gustus iners, solidoque in corpore partes
 Segmentis coeunt, sed dissociantur aristis.
 Hic etiam Latio risus prænominē, cultor 120
 Stagnorum, querulis vis infestissima ranis,
 Lucius, obscuras ulva cœnoque lacunas
 Obsidet : hic nullos mensarum lectus ad usus,
 Fervet fumosis olido nidore popinis.
 Quis non et virides volgi solatia Tincas 125
 Norit, et Alburnos prædam puerilibus hamis,
 Stridentesque focus, opsonia plebis, Alausas?
 Teque inter species geminas, neutrumque et utrumque,

115. *Percam* amni et mari communem facit Plin. XXXII, 11; atque hic *dignandum marinis* Ausonius dicit, i. e. dignum, qui inter marinos referatur, qui alias fluviatilibus præferri solent. — Sup. v. 350. Noster *Mosellam* dicit *dignandam mari*. Ed.

116. *Amnigenos*: legitur et *Amnigenas*. Ed.

117. *Puniceis nulli*, scil. *tenui suffusi sanguine*, ut describit Halient. v. 124. Sed et rubentibus squamis sunt. Inde Plinius, IX, 17, refert nomen nullis datum a colore mulleorum calceamentorum. Ego contra putem.

120. *Latio risus prænominē*, nempe Lucii, quod vere Latium, vel Romanum prænomen est. *Risus* inde, quod nobilem Romanorum prænomen inditum esset pisci tam vili et voraci.

121. *Cultor stagnorum*. Regnatenim Lucius in stagnis et vivariis, depascens quidquid est minutorum, quum sit meræ ingluviei, ita ut Alberto M. auctore, lib. XXIV, de animal. ne sui quidem generis piscibus parcat. Et adeo continuatum habet gutturi ventriculum, ut aliquando eum, præ nimia aviditate piscem glutendi, ejiciat. Salvian. cap. 21; Rondel. de fluviatil. piscib. c. 14; Cassiodor. 392. Ed.

124. *Fervet*, coquitur in *popinis* pro opsonio vilis plebeculæ: mox *stridentesque focus*.

125. *Tincas* Germani *Schleyen* vocant, *Alburnos Weissfisch*, *Alausas Elsen*. — Gallice, *Tanches*, *Ables*, *Aloses*. Ed. — *Volgi solatia*, et *opsonia plebis* dixit, ut *fabrorum prandia*, *betas* Martialis, XIII, 13. FARR. — Romæ tamen nobilem haberi *Alausam* scribit Salvian. Ed.

Qui necdum Salmo, nec jam Salar, ambiguusque
 Amborum medio, Fario, intercepte sub ævo? 130
 Tu quoque flumineas inter memorande cohortes,
 Gobio, non major geminis sine pollice palmis,
 Præpinguis, teres, ovipara congestior alvo;
 Propexique jubas imitatus Gobio Barbi.
 Nunc pecus æquoreum celebrabere, magne Silure; 135
 Quem velut Actæo perductum tergora olivo
 Amnicolam Delphina reor: sic per freta magnum
 Laberis, et longi vix corporis agmina solvis,
 Aut brevibus defensa vadis, aut fluminis ulvis.

130. *Fario*, *Forhe* item *Forel* Germanis. *Truttam* Franci vocant vocabulo olim communiori huic ob æstimium tributo. Isidorus *Varios* dictos putavit a varietate et maculis, quos vulgo *tractas* vocant, inquit Papias. Glossis antiquis τρώκτης, *trutta*. FAXU. — Encheria poetria, p. 188: « Limacem pariter nunc sibi tracta petat ». Plinius de re medica, lib. V, c. 43, *tractam* vocat. Vid. Savaro, pag. 115; D. Ambrosius in Hexaemero, lib. V, c. 3. De *Truttis* Rondel. cap. 15, de piscib. terrestribus. ED. — Mirum, quod hic Ausonius innuit, eundem esse piscem, sed in diversis ætatibus, *Salarem*, *Farionem* et *Salmonem*. FLOR.

132. *Gobio*, γόβιος Græcis dicitur, *Gobio* apud Plinium, Juvenalem et Priscianum, et *Gobius* in Martialis Xenius et Ovidii Halieut. sed huic etiam *Govius* pro *Gobius*. VII. — *Geminis sine pollice palmis*, id est, octo digitis.

133. *Ovipara congestior alvo*, densior et plenior alvo est, ob magnam vim ovorum: sic supra v. 86, *fastim congestus aristis*.

135. *Pecus æquoreum*, belluis ma-

rinis magnitudine prope par. — Ita idem epistola XXV: *Et pecus æquoreum tenui vice vocis anhelat*. ED. — *Siluro* assentior *Sturionem* fluviatilium piscium maximum notari: quod genus in Rheno non insolens, aliquando etiam illabentes ei fluvios Mosellam, Mœnum, Nicrum penetrat. FAXU. Quem tamen Plinius, IX, 15, describit Silurum, ab hoc Ausonii diversum esse putat Scalliger.

136. *Actæo*, i. e. Attico perunctum olivo. An vult poeta Silurum, quasi Delphinum Hipponensem, de quo Plinius, epist. IX, 33, honoris causa oleo perunctum, quod mari dignus, fluvio se commisisset?

137. *Sic per freta magnum Laberis*: sic per annem instar magne bellæ laberis, et longi corporis tui molem vix explicare satis et movere potes, ubi aut vada non profunda, aut ulvæ fluminis arcent. Floridus aliter interpretatus non recte hunc locum cepit. — *Agmina solvere* a Virg. sumpsit Georg. III, 423, qui de volumine serpentis dixit.

138. *Sobris*. Profert Adrian. Burmann.: *volvis*, et versu seq. *descensu*

At quum tranquillos moliris in amne meatus, 140
 Te virides ripæ, te cærulea turba natantum,
 Te liquidæ mirantur aquæ; diffunditur alveo
 Æstus, et extremi procurrun margine fluctus.
 Talis Atlantiaco quondam balæna profundo,
 Quum vento motuve suo telluris ad oras 145
 Pellitur, exclusum fundit mare, magna que surgunt
 Æquora, vicinique timent decrescere montes.
 Hic tamen, hic nostræ mitis Balæna Mosellæ
 Exitio procul est, magnoque honor additus amni.

Jam liquidas spectasse vias, et lubrica pisces 150
 Agmina, multiplicesque satis numerasse catervas.
 Inducant aliam spectacula vitea pompam;
 Sollicitentque vagos baccheia munera visus;
 Qua sublimis apex longo super ardua tractu
 Et rupes, et aprica jugi, flexusque, sinusque, 155
 Vitibus assurgunt, naturalique theatro.
 Gauranum sic alma jugum vindemia vestit,

pro defensione, ex Observ. Miscell. Ed.

145. *Telluris ad oras.* Ovid. Met. Petron. de serpentibus illis, p. 38. Vid. et Virgil. huc et Scaliger in Poet. Ed.

146. *Exclusum fundit mare*, diffundit corpore suo dispellens et excitans. Sic supra v. 38, *exclusum si dividat insula flumen.* — *Magna que surgunt æquora*, e Virgil. Æn. lib. III, v. 196. *Continuo venti volvunt mare, magna que surgunt Æquora.* Ed.

147. *Timent decrescere*, i. e. subsidere et minores videri præ altitudine surgentis æquoris: ὑπερβολικῶς.

152. *Productis et enumeratis hactenus piscium catervis*, nunc aliud spectaculum præbeant vineta, pompa quadam et serie per ripam Mosellæ videnda.

155. *Et rupes.* Malim it rupes, ut deinceps addit *assurgunt.* It super, vel superius in ripa Mosellæ, ardua rupes longo tractu.

156. *Naturalique theatro.* Sic portum molibus inclusum Amphitheatrum æquoreum vocat Rutilius, Itin. I, 239, et contra Amphitheatrum cum montibus campum circumjacentibus comparat Calpurnius, Ecl. VII, 30. Similiter vineta Mosellana laudat Venantius Fortun. in navigio, lib. X, carm. 12.

157. *Gauranum jugum*, Gauri montis in Campania. — *Gauranum vinum* celebrat Athenæus, lib. I. Et Plinius Gauranos montes inter vitiferos enumerat, lib. III. Ed. — *Rhodope, Pangæa, Ismarus*, montes Thraciæ.

Et Rhodopen, proprioque nitent Pangæa Lyæo :

Sic viret Ismarius super æquora Thracia collis ;

Sic mea flaventem pingunt vineta Garumnam. 160

Summis quippe jugis tendentis in ultima clivi,

Conseritur viridi fluvialis margo Lyæo.

Læta operum plebes, festinantesque coloni

Vertice nunc summo properant, nunc dejuge dorso,

Certantes stolidis clamoribus ; inde viator 165

Riparum subjecta terens, hinc navita labens,

Probra canunt seris cultoribus : adstrepat ollis

Et rupes, et silva tremens, et concavus amnis.

Nec solos hominum delectat scena locorum.

Hic ego et agrestes Satyros, et glauca tuentes 170

Naidas, extremis credam concurrere ripis,

Capripedes agitat quum læta protervia Panas,

Insultantque vadis, trepidasque sub amne sorores

Terrent, indocili pulsantes verberare fluctum.

Sæpe etiam mediis furata e collibus uvas 175

160. *Mea vineta Garumnam*, h. e. patriæ meæ vineta, quamquam et proprias vineas agrosque Ausonium in Santonibus, Garumnæ accolis, habuisse colligitur ex epist. VIII, 3, et Idyll. XXI et XXV.

163. *Læta operum plebes*. Sic apud Virgil. *Æn. læta laborum Dido. Lætus opum* Statius et alii. *Plebes* autem pro *plebs*. Ed.

164. *Dejuge*, pro *dèjugi*, i. e. declivi. Hoc autem nomen alibi non legi affirmat Vinetus.

166. *Riparum subjecta terens*. Iter faciens per ripas istis jugis et clivis subjectas. — *Labens*, secundo amne defluens. Ed.

167. *Probra canunt*. Nautæ et viatores prætereuntes convicia dicunt æris et tardis cultoribus. Qui apud priscos illos homines putationem

serius distulerant, et post æquinoctium putantes inveniebantur, iis sua inertia exprobrabatur per imitationem cantus alitis temporarii, quem *cuculum* vocant. VIT. Conf. Plin. XVIII, cap. 26. Totum autem hoc Ausonius ex Horatio expressit, Serm. I, VII, 29.

169. *Homines* conjicit Adr. Burm. in nota manuscripta. Ed. — *Scena locorum*, ut supra theatrum vocavit. Virgil. *Æn. I*, 164: *Silvis scena cuscis Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.*

174. *Indocili verberare*, quippe non natura edocti natare, sed pro tempore imitari simul et terrere volentes Nymphas. Sic infra, v. 183, *rudes natandi* dicuntur Satyri.

175. *Sæpe etiam*. Hæc, observante Tollo, ex istis Pap. Statii Silv. II,

Inter Oreiadas Panope fluvialis amicas,
 Fugit lascivos, paganica numina, Faunos.
 Dicitur et medio quum sol stetit igneus orbe,
 Ad commune fretum, Satyros vitreasque sorores
 Consortes celebrare choros; quum præbuit horas 180
 Secretas hominum cœtu flagrantior æstus.
 Tunc insultantes sua per freta ludere Nymphas,
 Et Satyros mersare vadis, rudibusque natandi
 Per medias exire manus; dum lubrica falsi
 Membra petunt, liquidosque foveat pro corpore fluctus.
 Sed non hæc spectata ulli, nec cognita visu, 186
 Fas mihi sit pro parte loqui; secreta tegatur,
 Et commissa suis lateat reverentia rivis.
 Illa fruenda palam species, quum glaucus opaco
 Respondet colli fluvius: frondere videntur 190
 Fluminei latices, et palmite consitus amnis.

2, 100, adumbravit: « Sæpe per autumnum, jam pubescente Lyæo, Conscendit scopulos..... Nereis, et dulces rapuit de collibus uvas ».

176. *Panope* nympha marina est. Virgil. Georg. I, 437; Albinov. I, 435, et Valer. Flacc. lib. I, 134; fluvialem Nympham facit Ausonius.

179. *Ad commune fretum*. Sic Gronovius: priores *Ut commune*. Fretum pro aqua vel amne posuit, ut supra v. 137.

181. *Flagrantior æstus*. Poetarum veterum commentum est, æstu meridiano silvestres agrestesque Deos secretum et umbram capere, et deliciis indulgere, ubi si forte conspiciantur ab hominibus, id iis perniciosum esse. Vid. Theocritum, Idyll. I, 16; Ovid. Fast. IV, 761; Luc. III, 422.

185. *Lubrica falsi Membra petunt*. Semper, ubi Nymphas apprehen-

dere cupiunt, falluntur, lubricis earum corporibus, ante quam teneri possint, effluentibus.

186. Dat Adrian. Burm. *cognita ab usu* ex Observ. Miscell. quod non displicet, ut vitetur *περισσολογία*. Ed.

188. *Lateat reverentia*, arcanum, quod suis undis commissum et tectum, reverenter credendum potius, quam, quasi visum et cognitum, eloquendum est. Bene huc trahit Freherus locum Taciti in Germanis. « Sanctius ac reverentius visum de actis Deorum credere, quam scire ».

190. *Respondet colli fluvius*: significat imaginem adjacentis collis et silvæ in aqua relucentem, qua fluvius colli respondet, tanquam *Echo* vocis, et *Iris* repercussi solis imago. Sic iterum Statius, Silv. I, 3, 17: « Nemora alta citatis Incubuere vadis: fallax respondents imago Frondi-

Quis color ille vadis, seras quum protulit umbras
 Hesperus, et viridi perfundit monte Mosellam?
 Tota natant crispis juga motibus, et tremit absens
 Pampinus, et vitreis vindemia turget in undis: 195
 Adnumerat virides derisus navita vites,
 Navita caudiceo fluitans super æquora lembo,
 Per medium, qua sese amni confundit imago
 Collis, et umbrarum confinia conserit amnis.

Hæc quoque quam dulces celebrant spectacula pompas,
 Remipedes medio certant quum flumine lembi, 201
 Et varios ineunt flexus, viridesque per oras
 Stringunt attonsis pubentia germina pratis?
 Puppibus, et proris alacres gestire magistros,
 Impubemque manum super amnica terga vagantem 205
 Dum spectat, transire diem, sua seria, ludo
 Posthabet; excludit veteres nova gratia curas.
 Tales Cumano despectat in æquore ludos

bus, et longas eadem fugit umbra
 per undas ».

193. *Viridi perfundit monte*; malim *perfudit*: præcessit enim *protulit*, atque hoc melius est τῶν *propulit*, quod in suo libro Pulmannus invenerat: *protollere* enim, seu proferre, est extendere et ampliare. TOLL.

194. *Crispis motibus*, crispantibus, errantibus.

196. *Derisus navita*, deceptus visu, qui veras se videre et numerare vites putat, et fallitur. Sic *mendacem formam* in unda visam vocat Ovid. *Metam.* III, 439; *fallaces figuras* Noster infra v. 229.

197. *Caudiceo*, ex caudice librove arboris facto navigiolo. VIN.

201. *Remipedes lembi*, navigia, quibus remi sunt pro pedibus, et iis ambulant. Idem verbum in epistola Ausonii tertia, v. 13. VIN.

206. *Dum spectat transire diem*. Ut locum hunc, quem corruptum putant, emendent, Scaliger *dein pro diem*, Gronovius *Qui spectat legendum* censent, sed sine auctoritate librorum. Præstat igitur cum Florido interpunctione ea juvare, quam expressimus, ut sensus sit: *Dum spectat* (viator aliquis), huic ludo posthabet, vel præ ludo isto non curat seria sua, et quod interim transeat dies. Obscuriorem fecit affectata imitatio Virg. *Ecl.* VII, 16: *Posthabui tamen illorum mea seria ludo*. Cannegieterus in *Observ. Misc.* l. c. *transire diem* interpretatur *inutiliter et per voluptatem consumere*; quod non placet.

208. Splendida et illustri comparatione, ludos lemborum in Mosella similes esse ait ludicris præliis, quæ fingit jussu Veneris ab Amoribus

Liber, sulphurei quum per juga consita Gauri,
 Perque vaporiferi graditur vineta Vesevi; 210
 Quum Venus, Actiacis Augusti læta triumphis,
 Ludere lascivos fera prælia jussit Amores,
 Qualia Niliacæ classes, Latiaque triremes
 Subter Apollinæ gesserunt Leucados arces;
 Aut Pompeiani Mylasena pericula belli 215
 Euboicæ referunt per Averna sonantia cymbæ,
 Innocuos ratum pulsus, pugnasque jocantes
 Naumachiaë, Siculo quales spectante Peloro
 Cæruleus viridi reparat sub imagine pontus.
 Non aliam speciem petulantibus addit ephelis 220

committi in sinu Camano, ad memoriam victi ab Augusto ad Actium Antonii; aut prælii navalis cum Sext. Pompeii classe ad Siciliam commisi. Vid. Excurs. primus.

209. *Sulphurei*, quale fere est litus illud, ubi Vesuvius.

213. *Niliacæ classes*. Malim *Niliacæ classis Latiaque triremes*. Gron.

214. *Leucados*, ubi Apollo colebatur. Ed.

215. *Aut*, repetendum quum ex versu 211.—*Pericula*, i. e. discrimina belli, vel prælium magno cum periculo commissum.—*Referunt*, i. e. repetunt, vel imitantur.—*Mylasena* autem, quia Sext. Pompeius apud Mylas Siciliæ superatus est: quamquam a Mylis *Mylæa* potius dicendum fuisse putat Gronovius, atque etiam Mylas fluvius in Sicilia est, unde *Mylasena* formare Ausonius potuit: sed Dorvillius in Siculo, cap. 2, p. 16, suspicatur Ausonium Mylas Siciliæ et Mylasa Cariaë confudisse. Respicit simul Auson. exercitationes copiarum, quibus Augustus in portu Julio pugnaë Pompeianæ prælusit, quasque Suetonius

memorat, in Aug. c. 16: «Donec navibus ex integro fabricatis, ac XX servorum millibus manumissis et ad remum datis, portum Julium apud Baias, immisso in Lucrinum et Avernum lacum mari, effecit. In quo quum hieme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas et Naulochum superavit ».

216. *Euboicæ*, Cumanae vel Campanæ. Virgil. *Æn.* VI, v. 2. — *Averna sonantia* propter immissum mare et molibus inclusam: unde Virgil. Georg. II, 161, de portu Julio: *Atque indignatum magnis stridoribus æquor*. Quo etiam spectat Sil. Ital. IV, 300.

217. *Pugnasque jocantes Naumachiaë*, pugnas Naumachiaë jocosæ. Savaro, p. 130. Claudian. in consul. Manlii: *Lascivi subito configunt æquore lembi, Stagnaque remigibus spumant inversa canoris*. Ed.

218. *Pelorus*, promontorium Siciliæ, ad cujus sinum Pompeius victus est; nempe ad Messanam urbem, quæ Græcis *Μεσσήνη* dicitur ut alia civitas in Pelopon. et Siculo, servato literæ η sono, *Messina*.

Pubertasque, amnisque, et picti rostra phaselli.
 Hos Hyperionio quum sol perfuderit æstu,
 Reddit nautales vitreo sub gurgite formas,
 Et redigit pandas inversi corporis umbras.
 Utque agiles motus dextra lævaque frequentant, 225
 Et commutatis alternant pondera remis,
 Unda refert alios simulacra humentia nautas.
 Ipsa suo gaudet simulamine nautica pubes,
 Fallaces fluvio mirata redire figuras.
 Sic ubi compositos ostentatura capillos, 230
 Candentem late speculi explorantis honorem,
 Quum primum caræ nutrix admovit alumnae,
 Læta ignorato fruitur virguncula ludo,
 Germanæque putat formam spectare puellæ;
 Oscula fulgenti dat non referenda metallo, 235

222. *Hyperionio* indicare videtur meridianum æstum solis supra caput nostrum elati, quoniam Hyperion dictus est sol ὑπὲρ ἡμᾶς ἰόν, supra nos gradens, aiunt Eustathius et Suidas. Avieno in Arat. Phæn. v. 397, *Hyperionius sol* est æstivus in signo Leonis, quum maxime flagrat.

223. *Nautales* novum vocabulum est, singularem hoc loco vim habens, quod frustra mutare volunt quidam interpretes. — Nam nec *nautarum*, nec *nauticas*, nec *navales* vim hujus vocis possit exprimere. Ed.

224. *Redigit*, quasi retro agit et coarctat: addit *pandas*, quoniam quæ inversa in undis corporum simulacra apparent, sole altiore, minora quidem in longitudinem, sed tamen et latiora videntur. — Simili modo Hilasius de ortu solis: *Nox abit astrifero velamine cincta micanti Et redigit stellas, exoriturque dies*. Ed.

226. *Alternant pondera remis*. Alternatim nunc his nunc aliis remis incumbunt.

227. *Simulacra humentia*, quæ in humido referuntur.

228. *Simulamine*. Simulacro, imagine. Ovidius hoc verbo usus est: *Annua plangoris peraget simulamina nostri*. Ed.

231. *Honorem*, i. e. nitorem, qui honorem vel ornatum capitis refert.

233. *Læta ignorato fruitur*. Gaudet et delectatur illa specie in speculo oblata, ignorans merum ludum vel illusionem esse.

234. Vid. Ovid. Am. XIV, 45, et Art. Am. III, 163. Ed.

235. *Oscula*. Ovid. Met. III, 427 de Narcisso: *Irrita fallaci quoties dedit oscula fonti!*— *Metallo*, nam specula Veterum non ex vitro, ut nostra, sed stanno, ære, argento expolito erant facta, ut docet Plin. XXXIII, 9.

Aut fixas prætentat acus, aut frontis ad oram
 Vibratis cœptat digitis extendere crines :
 Talis ad umbrarum ludibria nautica pubes
 Ambiguus fruitur veri falsique figuris.

Jam vero accessus faciles qua ripa ministrat, 240
 Scrutatur toto populatrix turba profundo
 Heu ! male defensos penetrati flumine pisces.
 Hic medio procul amne trahens humentia lina,
 Nodosis decepta plagis examina verrit;
 Ast hic tranquillo qua labitur agmine flumen, 245
 Ducit corticeis fluitantia retia signis.
 Ille autem scopulis subjectas pronus in undas
 Inclinat lentæ convexa cacumina virgæ,
 Indutos escis jaciens letalibus hamos.
 Quos ignara doli postquam vaga turba natantum 250

236. *Prætentat. Prætentat* quidam libri habent : et quod sequitur, *Vibratis cœptat digitis*, in aliis est *vibratos captat digitis*. VII.

240. Innuit posse legi *vere Mariæ*. Accursius, utpote aptum tempus vernum his qui piscandi studio tenentur ; et locum ex Plin. lib. IX, affert. Ed.

241. *Populatrix turba*, piscatorum. Sic de aucupe Silius, VII, 674, *qui viscata populatur arundine lucos*. — *Penetrati flumine*, pro penetrabili positum, intelligo de eo, quod facile penetrari, perspicui, perquiri potest, ob claritatem aquæ.

243. *Humentia lina*. Virg. Georg. I, 143, *pelagoque alius trahit humida lina*. Ed.

244. *Examina verrit*. Unum genus piscationis describit, quando amplius retibus per medium flumen contra aquas ductis, magna examina piscium, quos flumen secun-

dum invehit, colliguntur et quasi converrantur. — *Everriculum seu sagena* dicitur hoc genus ; et infra, v. 281, *æquoream solitus converrere Tethyn*. De *σαγίτην* vid. Oppian. Hal. III, v. 82.

245. Ita Virg. *leni fluit...Tibris*.

246. *Corticeis fluitantia retia signis*. Aliud genus capturæ est, quando rete suberis cortici annexum, quo aquis innatante id sustineatur et signetur, per tranquilliorum et ripæ propiorum fluvii partem ducitur, atque ita diu fluitans et expansum pisces advenientes sensim sensimque colligit.

247. *Ille autem*. Jam describit capturam per arundinem et hamos. In scopulis plerumque piscatum exercitum, docet Meursius ad Lycophr. Cass. p. 109, et viri docti ad Petron. cap. 3 extr. Hinc Plautus Rudent. II, 1, 10, *piscatum saxatilem* dixit.

Rictibus invasit, patulæque per intima fauces
 Sera occultati senserunt vulnera ferri,
 Dum trepidant, subit indicium; crispoque tremori
 Vibrantis setæ nutans consentit arundo. 255
 Nec mora, et excussam stridenti verbere prædam
 Dextera in obliquum raptat puer: excipit ictum
 Spiritus, ut fractis quondam per inane flagellis
 Aura crepat, motoque adsibilat aere ventus.
 Exsultant udæ super arida saxa rapinæ,
 Luciferique pavent letalia tela diei. 260
 Quique sub amne suo mansit vigor, aere nostro
 Segnis anhelatis vitam consumit in auris.
 Jam piger invalido vibratur corpore plausus;
 Torpida supremos patitur jam cauda tremores,
 Nec coeunt rictus; haustas sed hiatibus auras 265
 Reddit mortiferos expirans branchia flatus.
 Sic ubi fabriles exercet spiritus ignes,
 Accipit alterno cohibetque foramine ventos
 Lanea fagineis alludens parma cavernis.

254. *Consentit arundo.* A tremore vibrantis setæ nutat etiam arundo, eoque indicium facit capti piscis: Seneca, Herc. fur. v. 157, *Sentit tremulum linea piscem.* ED. — *Crispo tremori*, ut supra, v. 194, *crispis motibus.* — *Setis* equinis olim utebantur ad suspendendos hamos: meminit Oppian. Hal. III, 75, et Ovid. Hal. 35.

256. *In obliquum raptat puer:* repente piscator manu in obliquum raptans prædam ex arundine pendentem, diverberato aere, excutit in litus.

259. *Udæ rapinæ*, humentes prædæ, pisces. VIN.

260. *Letalia tela diei*, radios lucis sibi mortiferæ.

261. *Cuique* dat Adrian. Burm. ex Observ. nota manuscripta ad marginem. ED.

263. *Plausus* de motu, qui sonum excitat, præsertim in humidis. Statius, Silv. I; *vitreasque natatu Plaudit aquas;* et vid. v. 344.

264. *Supremos patitur tremores*, extrema palpitatione tentatur.

266. *Branchia flatus.* Branchiæ sunt partes in piscibus secundum cervicem follium more hiantes, quibus anhelitum, item aquas ore receptas, putantur reddere. Vid. Plin. IX, 18.

269. *Parma cavernis.* Branchiam extremos flatus reddentem comparat cum foramine in altera parte follii, cui tabella incumbit, quæ

Vidi egomet quosdam leti sub fine trementes 270
 Collegisse animas; mox in sublime citatos
 Cernua subjectum præceps dare corpora in amnem,
 Desperatarum potientes rursus aquarum;
 Quos impos damni puer inconsultus ab alto
 Impetit, et stolido captat prensare natatu. 275
 Sic Anthedonius Bœotia per freta Glaucus,
 Gramina gustatu postquam exitialia Circes
 Expertus, carptas moribundis piscibus herbas
 Sumpsit, Carpathium subiit novus accola pontum.
 Ille hamis et rete potens, scrutator operi 280
 Nereos, æquoream solitus converrere Tethyn,

lic *parma* vocatur, et ventum intro mittens cedit, intromissum recedens occludit, ut per os follis erumpat. — *Fagineæ cavernæ* dicuntur follis, quod ejus tabula utraque lignea fere ex fago fiat. — *Lanea parma* vocatur, quod epistomio ligneo plerumque lanea aut villosior pellis adsuitur, ut mollius ad foramen accidat, idque pressius obturet.

272. *Cernua*, cernuus est inclinatus, quasi quod terram cernat, teste Nonio. — *Præceps* adverbialiter sumptum. FLOR.

274. *Impos damni*, damnum impatienter ferens.

276. *Anthedonius Glaucus*, a patria Anthedone, urbe Bœotis. Fabulam de Glaucō piscatore in balænam, aut etiam in Deum marinum verso, quod veneficio sprete Circes petitus, et ejus vim letalem effugere cupiens, herbas quasdam comedisset, quarum contactu ante observaverat pisces quosdam a se captos vita recepta in mare resiliisse; eam fabulam Ovid. lib. XIII Metam. extremo; Strabo, lib. IX;

Pausan. in Bœot. et Athenæus, lib. VII Deipnosophist. et Erasmus in Proverbis narrant, et ipsi supra attingimus ad fragm. Halieut. Quadrim. — Vult tamen Fulgentius ita dici ab Anthedone patre, Mythologicōn lib. I, 5. Ed. — Et Statius, Silv. III: *et subitis qui perdidit inguina monstria Glaucus adhuc, quotiens patriis adlabitur oris, Litoream blanda feriens Anthedona cauda.* Ed.

278. *Carptas moribundis*. Accursius addubitat, an legendum sit *tactas*, idque non levi ratione: nam ipse Glaucus apud Ovidium: *Gramine contacto caput mea præda moveri.* — Et ratio addi potest quod herbarum gustus non tam morientibus, sed ne vivis quidem piscibus esse possit. Ed. — Idem habet: *alti novus incolæ ponti*, pro quo Ausonius *accola.*

280. *Rete*, ablat. de quo Prisc. VII.

281. *Converrere*. Inde *Everriculum*, et Jurisc. *Aversio: per aversionem emere.* Apuleius in Apologia: *ut faber mihi piscem everreret.* Corn. Sev. in Ætna: *Scrutamur rimas everrimus omne profundum.* Ed.

Inter captivas fluitavit prædo catervas.

Talia despectant longo per cærula tractu
Pendientes saxis instanti culmine villæ.

Quas medius dirimit sinuosis flexibus errans
Amnis, et alternas comunt prætoria ripas. 285

Quis modo Sestiacum pelagus, Nephelidos Helles
Æquor; Abydeni freta quis miretur ephebi?

Quis Chalcedonio constratum ab litore pontum,
Regis opus magni, mediis Euripus ubi undis 290

Europæque Asiæque vetat concurrere terras?

Non hic dira freti rabies, non sæva furentum
Prælia Caurorum; licet hic commercia linguæ
Jungere, et alterno sermonem texere pulsu.

Blanda salutiferas permiscent litora voces, 295

Et voces et pæne manus; resonantia utrinque
Verba refert, mediis concurret fluctibus Echo.

282. *Prædo*, i. e. populator quondam piscium ipse nunc fluitavit ut piscis.

286. *Prætoria*, magna et sumptuosa ædificia. *VIX.* Qualia et Suetonius nominat, Aug. c. 72. — *Alternas ripas comunt*, ambas exornant. Iterum imitatus est illud Statii de Aniense in Tiburtino Manl. Silv. I, 3, 24: *nec te mitissimus amnis Dividit, alternas servant prætoria ripas.*

288. *Helles æquor*, Hellespontum; quod mare Seston et Abydon interfluit, nomen habens ab Helle, quæ in illud decidit, ut docebit Hyginus. — *Nephelids* autem dicitur a matre, cui Nephelè nomen. *Abydeni ephebi*, Leandri. *VIX.* — Statius loco cit. *Sestiacos nunc fama sinus, pelagusque natatum Jactet, et audaci junctos delphinas ephæbo.* *ED.*

290. *Regis opus magni*, Persarum regis, qui Magnus vocari soli-

tus. Et Horat. A. P. v. 66 de simili molitione, *Regis opus*. Recte hic Cannegieterus l. c. intelligit regem Darium, qui Bosporum Thracium seu Chalcedonium ponte junxit; Herodot. lib. IV.

294. *Alterno sermonem texere pulsu*, ita ut sermo utriusque aures pulset, h. e. percipi audiri que possit. Contra Ovid. Met. III, 462, *Verba refers aures non pervenientia nostras.*

295. *Permiscent litora voces*; qui in utroque litore versantur, possunt invicem salutem dicere. Iterum hic expressit Statium l. c. *datur hic transmitters visus, Et voces et pæne manus.* — Markl. ad hunc Statii locum afferre *salutigeras* et permittunt notat in margine Adrian. Burmann. *ED.*

297. *Malit Tollius concurrere*. Cæterum hanc voluptatem in flu-

Qui potis, innumeros cultusque habitusque retexens,
 Pandere tectonicas per singula prædia formas!
 Non hoc spernat opus Gortynius aliger, ædis 300
 Conditor Euboicæ, casus quem fingere in auro
 Conantem Icarios, patrii pepulere dolores;
 Non Philo Cecropius, non qui laudatus ab hoste
 Clara Syracosii traxit certamina belli.
 Forsan et insignes hominumque operumque labores
 Hic habuit decimo celebrata volumine Marci 306
 Hebdomas; hic clari viguere Menecratis artes,
 Atque Ephesi spectata manus; vel in arce Minervæ
 Ictinus, magico cui noctua perlita fuco

mine quævisisse Reges luculentis
 versibus narrat Fortunatus. Ed.

299. *Tectonicas formas*, architectonica opera, quæ Vitruvius sæpe vocat *formas ædificiorum*. Et Ausonius ipse in ordine clararum urbium: *magnis operum velut æmula formis*. SCAL.

300. *Gortynius aliger*, Dædalus Cretensis, qui volasse fingitur: Gortys enim vel Gortyn est Cretæ oppidum. VIN. — Dædalus templum Apollinis Cumani ferebatur condidisse, ut indicat Virgilius, *Æn.* VI, 14, seq. unde totum hoc, quod sequitur, expressit Ausonius.

303. *Philo Cecropius*, Atheniensis. Hic architectus insignis laudatur armamentario, quod Athenis fecit capax mille navium. Memorat Cicero, lib. I, de Orat. et Plin. H. N. et Vitruvius, lib. VII. VIN. — Et e Vitruvii præmio libri VII plerisque architectos celebres hic recensitos petiit Ausonius. — *Qui laudatus ab hoste*. Is est Archimedes, de quo Liv. XXV, 31, et Plin. lib. VII, 37.

305. Vid. Virg. Georg. lib. II,

155; *Æneid.* lib. I, 459. Edr.

307. *Hebdomas*, nempe septem illustrium architectorum, quos libro Hebdomadam, sive de imaginibus, decimo celebraverat Marcus Terent. Varro. Nam hic in singulis libris operis, quod Hebdomades inscripserat, septem virorum illustrium imagines stylo persequutus erat; decimo autem, ut hic discimus, septem celebres architectos. Sic cum Reinesio Var. lect. lib. II, c. 1 extr. commodissime interpretor Ausonium, nec Margeo aliquo opus est, qui de septem mundi miraculis scripserit, quem fingit Scalliger, quod in quibusdam libris *Margei* legerat pro *Marci*. — *Menecratem* Scalig. intelligit Ephesinum, cujus Varro de R. R. meminit.

308. *Ephesi spectata manus*. Hæc de Menecrate Ephesino Freherus intelligit, Salmasius de Chersiphone, quem Strabo nominat, Vitruvius et Plinius Ctesiphontem, ædis Dianæ Ephesinæ fabricatorem.

309. *Ictinum* Vitruvius l. c. memorat cellam Eleusinæ Cereris et Proserpinæ immensa magnitudine,

Allicit omne genus volucres, perimitque tuendo. 310
 Conditor hic forsā fuerit Ptolemaidos aulæ
 Dinochares; quadro cui in fastigia cono
 Surgit, et ipsa suas consumit Pyramis umbras,
 Jussus ob incesti qui quondam fœdus amoris
 Arsinoen Pharii suspendit in aere templi: 315
 Spirat enim tecti testudine Corus Achates
 Aflatamque trahit ferrato crine puellam.
 Hos ergo aut horum similes est credere dignum
 Belgarum in terris scenas posuisse domorum,
 Molitos celsas, fluvii decoramina, villas. 320
 Hæc est nativi sublimis in aggere saxi;
 Hæc procurrentis fundata crepidine ripæ;
 Hæc refugit, captumque sinu sibi vindicat amnem:

Dorico more, sine columnis exterioribus, struxisse. Est et ejus mentio apud Plutarch. in Pericle, et apud Strabon. lib. IX. ED. — De magica Ictini noctua nihil alibi legitur. Videtur automaton fuisse simile columbæ Architæ Tarentini. FLOA. Imitari eo voluit genus aucupii per noctuam, cujus mentionem fecimus in præf. ad fragm. et carm. de aucup.

312. De *Dinochare* exponat Plinius, lib. XXXIV, cap. 14: « Eodem lapide (*magnete*) Dinochares architectus Alexandriæ Arsinoes templum concamerare inchoaverat, ut in eo simulacrum ejus e ferro pendere in aere videretur. Intercessit mors et ipsius et Ptolemæi, qui id sorori suæ jusserat fieri ». Quod inchoatum duntaxat Plinius memorat, Ausonius pro perfecto accipit.

313. Cui in fastigia cono. Cui legendum est, ut dissyllabum, prima longa, quomodo Paulinus et Prudentius, ejusdem ævi poetæ, usur-

parunt. — *Conus* h. l. est quælibet figura, quæ ex ampliore basi in acutum excedit, et *quadrus conus* est descriptio pyramidis. — *Quadrum conum* etiam dixit Prudentius Psychom. v. 870. ED. — *Consumit pyramis umbras suas*, quando apicis umbra non projicitur extra baseos ipsius quadrum: quod quare ita fiat, et quo in genere pyramidum, harum rerum consulti definiant. — In epigr. de literarum æternitate in Pithæi epigramm. veter. p. 33: *Pyramidas medio quas fugit umbra die*. ED.

316. Vide Excursum secundum ad Auson. Mosell. ad calcem hujus opusculi.

317. Wernsd. *Aflatam* ex Pulmannianis libris; sed ex Vineto Gronovius mavult *affictam*, et lulentis probat exemplis. ED.

323. Vult legi *vindicat Mariang*. Accurs. ED. — *Hæc refugit*. Hæc paullo remotius ad sinum, quem amnis facit, posita, hunc quasi

Illa tenens collem, qui plurimus imminet amni,
 Usurpat faciles, per culta, per aspera, visus; 325
 Utque suis fruitur dives speculatio terris.
 Quin etiam riguis humili pede condita pratis
 Compensat celsi bona naturalia montis,
 Sublimique minans irrumpit in æthera tecto,
 Ostentans altam, Pharos ut Memphitica, turrim. 330
 Huic proprium est clausos consepto gurgite pisces
 Apricas scopulorum inter captare novales.
 Hæc summis innixa jugis labentia subter
 Flumina despectu jam caligante tuetur.
 Atria quid memorem viridantibus adsita pratis? 335
 Innumerisque super nutantia tecta columnis?
 Quid quæ sulphurea substructa crepidine fumant
 Balnea, ferventi quum Mulciber haustus operto,

sibi vindicare videtur. — Manilius, lib. IV, 626 : *Ingentique sinu fugientes œquore terras*. ED.

326. *Dives speculatio*, prospectus late patens; dicitur autem *dives*, quia non aliena a se putat, quibus fruitur. — Rutil. Numat. Itinerar. I, 191 : *Quaque duces oculi grata regione fruuntur*. ED.

327. *Humili pede condita*. Non colle, rupe, aut alta crepidine substructa, sed in area humili posita. — *Planus enim pes est area : humilis pes, locus cujus area humilis est*. ED.

330. *Altam turrim*, eamque rotundam, quales plerasque ad Rhenum et Mosellam apparere in superciliis montium, firmissimi operis, utique a Romano illo ævo, observat Freherus.

331. *Consepto gurgite*. Nota est illa piscandi ratio qua, obstructis angustiarum aditibus, inter scopu-

los vel vada prominentia pisces conclusi capiuntur. TOLL.

336. *Nutantia*. Legitur et *nitentia*, quod præferre malim.

337. *Quid quæ sulphurea*. Sic plerique editt. Sed recte Tollius editione Ugoletti, quæ *fulminea* exhibuit, *fluminea* legit. Non enim hic de venis aquæ calidæ Ausonius, sed de balneis seu thermis arte factis loquitur, quas Veteres subinde solebant in crepidine aut vicinitate fluminum construere. Sic enim et Statius in Tiburtino, unde Auson. hæc excerptis : *An quæ graminea suscepta crepidine fumant Balnea, et impositum ripis argentibus ignem ?*

338. *Mulciber*, ignis, calor. ED. — *Operto*, substantive, i. e. tecta fornace vel hypocausto. Respicit autem Laconicum vel sudationes, balnearum appendices, quæ ita erant instructæ, ut per tectoria ea-

Volvit anhelatas tectoria per cava flammas,
Inclusum glomerans æstu exspirante vaporem? 340

Vidi ego defessos multo sudore lavacri
Fastidisse lacus, et frigora piscinarum,
Ut vivis fruerentur aquis; mox amne refotos
Plaudenti gelidum flumen pepulisse natatu.

Quod si Cumanis huc afforet hospes ab oris, 345
Crederet Euboicas simulacra exilia Baias
His donasse locis: tantus cultusque nitorque
Allicit, et nullum parit oblectatio luxum.

Sed mihi qui tandem finis tua glauca fluenta
Dicere, dignandamque mari memorare Mosellam? 350
Innumeri quod te diversa per ostia late
Incurrunt amnes, quamquam differre meatus
Possent; sed celerant in te consumere nomen.

rum tubi cavi intra parietes et latera surgerent, per quos ex hypocausto erraret flamma, et omnia latera percalefaceret, annotante ad hunc locum Turnebo Advers. XXII, 21. De balneis vid. *du Choul*, et de Laconico Rhodius ad Scrib. Larg. p. 109. Multa et hic Ausonius expressit e Statii Balneo Etrusci.

340. *Exspirante vaporem.* Statius in Balneo Etrusci: *Ubi languidus ignis inerrat Ædibus et tenuem volvunt hypocausta vaporem. Excaldationes*, Spartiano. *Caldaria*, p. 990, a. ubi oppos. *Piscinæ*. Petron. p. 19, *Intravimus balneum, et sudore calefacti, momento temporis ad frigidam exivimus.* Ed.

342. *Frigora piscinarum.* Lavacra frigida, vel baptisteria arte facta. — Vid. Sidon. II, 2; Cassiod. in pr. p. 74, ubi de thermis; de luxu in piscinis, Macrob. III, c. 15. Ed. — Exeuntes thermis recreabant se lacubus et piscinis gelidis, soli-

dandæ cuti, ut ibi Sidonius: *Intrate argentes post balnea torrida fluctus, Ut solidet calidam frigore lymphæ cutem.* Ed.

346. *Baiæ Euboicæ* propter vicinam urbem Cumas, ab Euboicis colonis conditam. — *Simulacra exilia*, i. e. crederet his locis concessum esse, ut Baias, quamvis minore simulacro et specie, referret. — Vid. Stat. in Baln. Etrusci, Sidonius de Baln. villæ suæ; Baias pro apice deliciarum habebant. *Nullus in orbe sinus Baiis præluet amænis.* Ed.

350. *Dignandamque mari.* Pari honore, ac mare, habendam, quandoquidem, ut mox referet, plures fluvios recipit ut mare.

351. *Innumeri*, hyperbole, toto opusculo perpetua. — *Quot* Observ. Misc. et notat Adrian. Burmannus. Ed.

353. *Consumere nomen.* Nam minores fluvii, ubi majoribus miscentur, nomen amittunt.

Namque et Pronæ Nemesæque adjuta meatu
 Sura tuas properat non degener ire sub undas, 355
 Sura interceptis tibi gratificata fluentis ;
 Nobilius permixta tuo sub nomine , quam si
 Ignoranda patri confunderet ostia ponto :
 Te rapidus Gelbis , te marmore clarus Erubrus
 Festinant famulis quam primum adlambere lymphis. 360
 Nobilibus Celbis celebratus piscibus ; ille
 Præcipiti torquens cerealia saxa rotatu ,
 Stridentesque trahens per levia marmora serras ,
 Audit perpetuos ripa ex utraque tumultus.
 Prætereo exilem Lesuram , tenuemque Drahonum , 365
 Nec fastiditos Salmonæ usurpo fluores.
 Naviger undisona dudum me mole Saravus

354. *Pronæ Nemesæque adjuta.* *Pronæ*, teste Frehero, hodie *die Pruim*, et *Nemesa die Nymss*. Uterque amnis miscetur *Sura* (qui hodie *Saur* dicitur), apud vicum *Eerel*, non longe a cœnobio *Echternack*. FLOR.

356. *Gratificata fluentis.* Gratum tibi faciens accessu suo, postquam ipsa aliquot fluenta interceptit.

359. *Gelbis*, vel, ut Scaliger legit, *Celbis*, hodie *die Kyl*, teste Frehero, prope oppidum *Erang* *Mosellæ* infunditur. — *Erubrus*, hodie *die Rover* eidem Frehero et Scaligero, *Mosellæ* influit apud vicum cognominem. *Rubera* appellatur in diplomate Dagoberti. FLOR.

362. *Cerealia saxa*, molas, quibus frumenta franguntur, Cereris inventum. — Significat Ausonius in eo fluvio esse, quas *molas aquarias* appellat Palladius, in extr. lib. I, nos vulgo *Molendina* : sed *Moletri-nas* ex Nonio Budæus. ED.

363. *Per marmora serras.* Dicit

Erubrum et molas, sive machinas, torquere, quibus serræ trahantur ad secanda marmora (*Schneide-Mühlen*.); marmore abundare loca circa eum fluvium, supra, v. 359, dixit. Et in Gallia Belgica lapides secari serra, observat Plin. lib. XXXVI, c. 22. — Et Vitruv. lib. II : *Tofus . . . serra dentata uti lignum secatur.* ED.

365. *Lesuram*, hodie *die Leser*. — *Drahonum*, non *Drachonum* : integrum enim nomen retinet, *die Droan* vel *Dron*. — Is paullo secundum Nivomagum, de quo Auson. *Mosell 2*, *Mosellæ* aquas suas confundit. ED.

366. *Salmonæ, die Salm.* Hunc *Mosella* excipit duobus milliaribus Germanicis infra vicum *Klustadt*. SCAL.

367. *De Saravo*, hodie *die Sahr*, dictum ad vers. 91. — Ad hunc fluvium olim castra *Sarræ*, hodie *Sarburg*, quod non confundendum cum *Saarbrück*. ED.

Tota veste vocat, longum qui distulit amnem,
 Fessa sub Augustis ut volveret ostia muris;
 Nec minor hoc, tacitum qui per sola pinguia labens 37
 Stringit frugiferas felix Alisontia ripas.
 Mille alii, prout quemque suus magis impetus urget,
 Esse tui cupiunt: tantus properantibus undis
 Ambitus, aut moles! Quod si tibi, dia Mosella,
 Smyrna suum vatem, vel Mantua clara dedisset; 3:5
 Cederet Iliacis Simois memoratus in oris,
 Nec præferre suos auderet Tibris honores.
 Da veniam mihi, Roma potens; pulsa, oro, facessat
 Invidia, et Latiae Nemesis non cognita linguæ,
 Imperii sedem, Romæque tuere parentes. 380

Salve, magne parens frugumque virumque Mosella:
 Te clari proceres, te bello exercita pubes,
 Æmula te Latiae decorat facundia linguæ.
 Quin etiam mores, et lætum fronte severa
 Ingenium, natura tuis concessit alumnis. 385

368. *Tota veste vocat.* Hoc e Virgil. *Æn.* VIII, 712, nescio an bene aptavit. Nam ille de Nilo Cleopatram cum Antonio e fuga recipiente usurpat. — Vult Freherus *Torta.* Ed.

369. *Sub Augustis muris,* prope mœnia Augustæ Treverorum.

371. *Alisontia.* Freherus ait eum esse fluvium, qui hodie *Eltz* dicitur, non autem fluvium *Alb*, ut vult Scaliger, neque Lucemburgicum *Alsitz*. Hic *Eltz* ad vicum cognominem immiscetur Mosellæ. **FLOR.**

379. *Facessat Invidia.* Præfiscine dictum vult, quod Mosellam Tiberi comparaverat, et Nemesis animadversionem deprecatur. Sic Auson. in *Protreptico*: *Absistat Nemesis, serat et fortuna jocantem.* — *Latice*

non cognita linguæ, testis Plin. lib. XXVIII, 2, 5, de Nemese: *Ejus simulacrum in Capitolio est, quamvis Latinum nomen non sit.*

380. *Imperii sedem,* Augustam Treverorum, de qua supra v. 24, *Dignata imperio mœnia.* — *Romæ parentes* vocat Cæsares Valentinianum et Gratianum, qui Patres patriæ. Cæterum mihi hic versus suspectus, et ab interpolatione esse videtur.

381. *Salve magne parens frugumque.* Sic Virg. *Georg.* II, 173: *Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus, Magna virum.*

383. *Decorat facundia linguæ.* Testantur rhetores panegyristæ, qui Treveris dixerunt. Vid. P. Pithæum in præfatione *Declamationum* Quintiliani et Calpurnii. Ed.

Nec sola antiquos ostentat Roma Catones;
 Aut unus tantum justī spectator et æqui
 Pollet Aristides, veteresque illustrat Athenas.
 Verum ego quid laxis nimium spatiatū habenis
 Victus amore tui præconia detero? conde 390
 Musa chelyn, pulsīs extremo carmine nervis.
 Tempus erit, quum me studiis ignobilis otī
 Mulcentem curas, senique aprica foventem,
 Materiæ commendet honos; quum facta viritim
 Belgarum, patriosque canam, decora inclūta, mores. 395
 Mollia subtili nebunt mihi carmina filo
 Pierides, tenuique aptas subtemine telas
 Percurrent; dabitur nostris quoque purpura fusis.
 Quis mihi tum non dictus erit? memorabo quietos
 Agricolas, legumque catos, fandi que potentes, 400
 Præsidium sublime reis; quos curia summos
 Municipum vidit proceres, propriumque senatum;
 Quos prætextati celebris facundia ludi

390. *Præconia detero*, verbis et laudibus curiosius quæsitis. Horat. culpa deterere ingeni.

392. *Ignobilis otī*. Quod remotum ab honoribus et negotiis gerendis, literis in umbra Musarum insumitur. Ex Virg. Georg. IV extr. *studiis florentem ignobilis otī*.

393. *Senique aprica foventem*. Apricatione senes maxime utebantur ad refovendum corpus, calore deficiente. Hinc *aprici senes* Persio, V, 179.

394. *Facta viritim*. Alii, et forte rectius, *virorum*. FR. *Facta Quiritum* emendat Cannegieterus in Miscell. Observation. volum. X, tom. II, pag. 199.

396. *Mollia subtili*. Loquitur de carminibus a se componendis, alle-

goria a re textoria ingeniose petita.

398. *Purpura fusis*. Purpuram intelligo de ornatu et splendore orationis a rebus illustribus, ut Horatio in Art. Poet. *purpureus, late qui splendeat, pannus* dicitur.

400. *Fandique potentes*, Epigr. I, 5, de Augusto: *Bellandi, fandique potentes*, ubi intelligit Noster Gratianum. ED.

402. *Summos municipum proceres*. Intelligo Duumviros et Ædiles, qui in municipiis et coloniis instar Consulium Rom. erant. — *Senatum*, decurionum ordinem.

403. *Prætextati ludi*, scholæ, qua pueri prætextati erudiuntur. Sic *schola et auditor mulius, prætextaque pubes*, in Professoribus, de Marcello Grammat.

Contulit ad veteris præconia Quintiliani;
 Quique suas rexere urbes, purumque tribunal 405
 Sanguine, et innocuas illustravere secures;
 Aut Italum populos, aquilonigenasque Britannos
 Præfecturarum titulo tenuere secundo;
 Quique caput rerum Romam, populumque, patresque
 Tantum non primo rexit sub nomine, quamvis 410
 Præfuerit primis; festinat solvere tandem
 Errorem fortuna suum, libataque supplens
 Præmia, jam veri fastigia reddet honoris
 Nobilibus repetenda nepotibus. At modo cœptum
 Detexatur opus, dilata et laude virorum, 415
 Dicamus læto per rura virentia tractu
 Felicem fluvium, Rhenique sacremus in undis.

404. *Contulit ad veteris præconia Quintiliani.* Ita provexit ad famam, ut cum Quintil. comparari possint.

408. *Præfecturarum titulo secundo.* Præfecturæ prætorii. Sic apud Lamprid. in Diadum. c. 7, Opilius Marcinus vocat se *secundum imperii*, quia præfectus prætorio fuisset. Tò *secundo* haud recte accipit Gronovius de felici, et respondente iudiciis eligentium: nam ad hoc respicit, quod sequitur, *tantum non primo*.

410. *Tantum non primo*, hoc est propemodum primo, nempe consulatus. Auctor hic se ipse describit, et circumloquitur: *quamvis præfuerit primis*, h. e. quamvis Imperatoris præceptor et quodammodo imperator fuerit; quamvis ferulam ejus sceptrâ olim verita sint. Gron. Observ. lib. II, cap. 17. Vid. etiam Auson. Epist. XVI, 24. — Facile crediderim hic ab Auson. Præfecturam urbis indicari, quum sit infra consulatum qui *primus* honoris gradus. ED. — Dat Freherus *Par fuerit*

primis, quod probari potest, nam *præesse* de præceptoris auctoritate dictum ægre accipio. ED.

412. *Errorem fortuna suum*, i. e. solvere tandem et tribuere, quod per errorem hactenus intermisit, vel negavit, quando putavit, indigenis tantum et nobilibus summos in republica honores deberi. — *Libataque supplens*, h. e. quæ præmia hactenus quasi libata, i. e. inchoata, tenuia, parca dedit, ea nunc perficit et supplet: sumptum a populis, quæ libantur ante, quam exhauriantur.

414. *Nobilibus repetenda nepotibus.* Eos honores repetent nepotes, hoc facilius, quod jam nobiles facti, eoque jus honorum adepti sunt.

415. *Detexatur opus.* Redit e diverticulo, quo cives suos et patris decora breviter perstrinxerat, ad pertexendam laudem Mosellæ, addendumque ejus exitum in Rhenum.

417. *Rhenique sacremus in undis.* Percensitis hactenus laudibus Mo-

Cæruleos nunc, Rhene, sinus, hyaloque virentem
 Pande peplum, spatiumque novi metare fluenti,
 Fraternalis cumalendus aquis: nec præmia in undis 420
 Sola, sed Augustæ veniens quod mœnibus urbis
 Spectavit junctos Natique Patrisque triumphos,
 Hostibus exactis Nicrum super, et Lupodunum,
 Et fontem Latiis ignotum annalibus Istri;
 Hæc profligati venit modo laurea belli; 425
 Mox alias aliasque feret: vos pergite juncti,
 Et mare purpureum gemino propellite tractu.
 Neu vereare minor, pulcherrime Rhene, videri,
 Invidiæ nil hospes habet: potiere perenni

sellæ superest, ut tandem sacrum et deum pronuntiemus, memorato ejus exitu in Rhenum, quem Germani pro Deo colunt. — Tacitus enim Hist. V: *Rhenum et Germaniæ Deos in aspectu, quorum numine capesserent pugnam.* Sigillum Rheni æneum vidit Freherus literis inscriptum: *ΡΗΚΝΥΣ ΔΕΥΣ. ED.*

418. *Hyaloque virentem*, a Virgilio sumpsit, qui Georg. IV, 335, *hyalio saturo fucata colore*, quod Servius exponit vitreo, viridi et Nymphis apto.

419. *Spatiumque novi metare fluenti.* Hoc declarat superiora: Pande sinus et peplum tuum, h. e. majorem alveum et amplius spatium præpara novo flumini recipiendo. Et facere hoc Rhenum, et prope confluentes amplius sibi spatium sumere, annotat Freherus. — Expressit iis verbis Virg. *Æn.* VIII, 712: *Nilum Pandentemque sinus et tota veste vocantem Cæruleum in gremium.* ED.

420. *Nec præmia in undis.* Non sola accessio tua erit ab aquis, quibus cumulaberis; sed magis etiam a viribus imperii auctis, victoria,

et populorum securitate. *FRÆHER.*

422. *Natique Patrisque triumphos.* Gratiani et ejus patris Valentiniani, quorum Ausonius ipse spectator et testis fuit.

423. *Hostibus exactis, Alemannis, Francis et Suevis.* Ipse Ausonius in precatatione Consulari: « Hostibus edomitis, qua Francia mixta Suevis Certat ad obsequium, Latiis ut militet armis ». — *Lupodunum seu Lobodunum* Freherus contendit esse urbem, quæ hodie dicitur *Ladenburg.*

424. *Latiis ignotum annalibus, prius quidem annalibus.* Quamquam enim Plinius et Tacitus originem Danubii descripserunt ex fama, ipsi tamen Romani nondum armis lustraverant has regiones. Arma illuc primi intulerunt Valentinianus et Gratianus, quod Ausonius etiam epigram. III et IV celebrat.

425. *Profligati.* Affectavit hoc verbum Noster ne nescire videretur quæ super hoc verbo Gellius, XV, 5. Utitur tamen et Tacitus: *Profligare prælia.* ED.

428. *Minor videri.* Partitus alveum tuum cum Mosella. — Putat

Nomine; tu fratrem famæ securus adopta. 430
 Dives aquis, dives nymphis, largitor utrique
 Alveus extendet geminis divortia ripis,
 Communesque vias diversa per ostia fundet.
 Accedent vires, quas Francia, quasque Chamaves,
 Germanique tremant; tunc verus habebere limes. 435
 Accedet tanto geminum tibi nomen ab arani;
 Quumque unus de fonte fluas, dicere bicornis.

Hæc ego, Vivisca ducens ab origine gentem,
 Belgarum hospitium nunc per nova foedera notus,
 Ausonius, nomen Latium, patriaque, domoque, 440
 Gallorum extremos inter, celsamque Pyrenen,
 Temperat ingenuos qua læta Aquitania mores,
 Audax exigua fide concino. Fas mihi sacrum
 Perstrinxisse amnem tenui libamine Musæ.

falso Freherus Auson. ad Rhenum Bononiensem in Italia respexisse: se enim ipse satis explicat. Ed.

430. *Perenni nomine.* Nomen tuum ad Oceanum usque servabis. Hinc addit *famæ securus*.

432. *Geminis divortia ripis.* In Batavis, ubi in Rhenum et Vabalim scinditur. De hoc videndus Tacit. Annal. lib. II. FL.

434. *Accedent vires*, a captis et deditiis, a subjugatis populis, qui deinceps legiones nostras delectu suo juvabunt et instruent, Francis, Chamavis, Chaucis, Chrepestinis. FRÆHER.

435. *Tunc verus habebere limes.* Quum non audebunt Franci aliique Germaniæ populi te transire, ut in Galliam eant, quam tu a Germania distermnas. FL.

436. *Geminum tibi nomen*, non duplex nomen, sed tale, quod geminum amnem indicet, nomen *bicornis*, ut mox subjungit. Hoc epi-

theton Rheni fere perpetuum. Virg. Æn. VIII, 727: *Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis.* A Mosella potius, quam ab alio influente id nomen accedere Rheno dicit, quod supra finxerat, Rhenum Mosella recepta quasi geminum communi alveo fluere, usque ad divortia. Vid. v. 431.

438. *Vivisca ab origine.* A Biturigibus Viviscis seu Vibiscis, quorum caput Burdigala, unde ortus Ausonius.

440. *Nomen Latium*, i. e. homo Latinus, h. e. civis Romanus. Ausonio nomen sæpe est ipsa res, de qua sermo est. In Clar. urb. 9, *nomen Iberum*, civitas Hispana; 10, *nomen Achæum* sunt Achæi. Ad Syagrium: *Aquitana nomina*, Aquitani. Et in Epist. 16 ad Probum: *Ausonius nomen Italum*.

444. *Tenui libamine Musæ*, tenui carmine. *Libamine* usus est, quod verbum *libare* sæpe est leviter tan-

Nec laudem affecto, veniam peto : sunt tibi multi 445
 Alme amnis, sacros qui sollicitare fluores
 Aonidum, totamque solent haurire Aganippen.
 Ast ego quanta mei dederit se vena liquoris,
 Burdigalam quum me in patriam, nidumque senectæ
 Augustus pater, et natus, mea maxima cura, 450
 Fascibus Ausoniis decoratum et honore curuli
 Mittent, emeritæ post tempora disciplinæ,
 Latius Arctoi præconia persequar amnis.
 Addam urbes, tacito quas subterlaberis alveo,
 Mœniaque antiquis te prospectantia muris; 455
 Addam, præsiidiis dubiarum condita rerum,
 Sed modo securis non castra, sed horrea Belgis.
 Addam felices ripa ex utraque colonos,
 Teque inter medios hominumque boumque labores
 Stringentem ripas, et pingua culta secantem. 460

gere, vel perstringere, ut exponit Servius ad Virgil. *Æn.* I, 256.

447. *Doctamque.* Markland. ad Stat. *Silv.* V, 1, 167. Ed.

448. *Quanta mei, quantacumque.* — *Liquoris* pro flumine ingenii et copia dicendi.

449. *Burdigalam quum me in patriam,* non tamen videtur fecisse quod hic pollicetur. Nulla enim amplius apud eum Mosellæ mentio. Ed. — *Nidumque senectæ,* de secessu vel habitaculo domestico. Sic Verginius villam suam vocare *senectutis suæ nidulum* consueverat, referente Plinio, *Epist.* VI, 10.

452. *Post tempora disciplinæ.* In Pulmanniano fuit *munera.* Et sic certe *Idyll.* IV, 82: *Donec ad Augusta pia munera disciplina Accirer.*

453. *Arctoi amnis, Mosellæ,* qui Italix et Aquitanix, Ausonii patriæ, respectu, valde septentrionalis

est. Fl. Similiter *Ov. Met.* II, 268.

455. *Mœniaque antiquis.* Imitatur Virgil. *Georg.* II, 197: *Fluminaque antiquos subterlabentia muros.* Ed.

456. *Præsiidiis dubiarum.* Significat castella condita, ut præsidio sint dubiis in rebus, quum ad defensionem limitis, tum ad subministrationem annonæ; neque enim solum munimentis clausa, sed et horreis instructa erant. Talia solebant Romani in solo barbarico, vel in provinciis limiti proximis ponere, atque ideo plura in antiquis Itinerariis loca occurrunt, quibus nomen *Ad horrea.*

457. *Non castra, sed horrea.* Non jam ad castrensem usum, sed urbanum. Vid. *Vopisc.* in Probo; *Marcellinus* de Juliano Cæsare, lib. XVIII. Ed.

460. *Stringentem.* Versus est totus Virgilii, *Æn.* VIII, 63.

Non tibi se Liger anteferet, non Axona præceps,
Matrona non Gallos Belgasque intersita fines;
Santonico refluus non ipse Carantonus æstu.

Concedes gelido Durani de monte volutus
Amnis, et auriferum postponet Gallia Tarnem : 465
Insanumque ruens per saxa rotantia late
In mare purpureum, dominæ tamen ante Mosellæ
Numine adorato, Tarbellicus ibit Aturrus.

Cornigera externas celebranda Mosella per oras,
Nec solis celebranda locis, ubi fonte supremo 470
Exseris auratum taurinæ frontis honorem;
Quaque trahis placidos sinuosa per arva meatus;
Vel qua Germanis sub portubus ostia solvis;
Si quis honos tenui volet adspirare Camenæ,

461. *Liger*, hodie *Loire*, magnus et notissimus Galliæ fluvius.—*Axona*, vulgo *Aisne*, quem Cæsar, B. G. II, in extremis Remorum finibus ponit.

462. *Matrona*, hodie *Marne*, limes, ut ait, Gallorum et Belgarum. Vide ultimam notam.

463. *Carantonus*, *la Charente*, profundus fluvius, in Lemovicibus scaturiens, per Ingulismenses et Santones in Oceanum Santonicum influens, et ab ejus æstu longe satis sursum refluens. FL.

464. *Durani*. Duranius, *la Dordogne*, ingens et amœnus fluvius ex Arvernæ montibus ortus, in Garumnam influit ad oppidum Burgum, *Bourg*. IDEM.

465. *Tarnem*. *Le Tarn*, qui ex Gebennis, seu Cebennis ortus, in eundem Garumnam labitur. IDEM.

466. *Per saxa rotantia*, Pyrenæi montis.

467. *Dominæ Moselle*. *Domini* vult Grævius. Ita dicit, quia Tre-

verim alluens, Dominorum domicilium, merito amnibus aliis præfertur. Sic Martial. X, 7, ad Rhenum: *Te Tiberis dominus rogat*. Fa.

468. *Tarbellicus* a *Tarbellis*, populo Aquitanæ, quos secat *Aturrus*, aliis *Atyr* vel *Atyrus*, hodie *l'Adour*. Oritur e Pyrenæis montibus, et per aquas Augustas et Baionam, *Tarbellorum* arva secans, exit in Oceanum. FL.

471. *Auratum taurinæ frontis*. Videtur Virgilianum hoc expressisse, Georg. IV, 371: *Et gemina auratus taurino cornua vultu Eridanus*. Taurina fluvii cornua tributa ob eorum cursum flexuosum juxta ac violentum et mugientem.—*Auratum*, vel ob agrorum fertilitatem, quos permeant, vel utilitatis causa, quam præstant accolis. De Rheno Martial. X, 7, *cornibus aureis receptis*.

474. *Si quis honos*. Si quem honorem habebunt homines Musæ meæ, ut otium suum perdere legendo meo carmine velint.

Perdere si quis in his dignabitur otia Musis,
 Ibis in ora hominum, lætoque fovebere cantu.
 Te fontes, vivique lacus, te cærula noscent
 Flumina; te veteres, pagorum gloria, luci;
 Te Druma, te sparsis incerta Druentia ripis,
 Alpinique colent fluvii, duplicemque per urbem 480
 Qui meat, et Dextræ Rhodanus dat nomina ripæ.
 Te stagnis ego cæruleis, magnumque sonoris
 Annibus, æquoreæ te commendabo Garumnæ.

478. *Pagorum gloria luci.* Notum est, veteres lucos in Germania et Gallia sacros fuisse: Tacitus, Germaniæ XXXIX: *In silvam, quaguriis patrum et prisca formidine sacram, coeunt.*

479. *Druma*, fluvius ex Alpibus descendens, tribus a Valencia oppido leucis Rhodanum ingreditur, *la Drôme*. FL.—*Druentia*, hod. *la Durançe*, Galliæ Narbonensis fluvius, Rhodano se confundens infra Avenionem. VIÆ.—De hoc flumine Livius, lib. XXXI, de Annibale loquens: quem locum Silius Ital. lib. III reddidit. ED.

480. *Alpini fluvii*, ii qui ex Alpibus, nive et aqua descendente, originem et incrementa sumunt, ut *Addua*, *Athesis*, *Ligurin*. ED.—*Duplicemque per urbem*. *Arelate* urbem designat, quam olim Rhodanus transibat, et in duas partes dividebat, ponte junctas, quod ipse Ansonius clarius indicat, in

Clarissimæ urb. — *Pande duplex*, *Arelate*, *tuos*, *blanda hospita*, *portus*, etc. et Epist. XXIV, 81. ED.

481. *Dextræ dat nomina ripæ.* Rhodanum scribit Scaliger duo facere ostia, eo loco, qui et hodie ob eam causam vocatur *Furca*; ab eo ostio Massiliam usque totum eum tractum dictum esse *Dextram Ripam*; idque probat antiqua inscriptione.

483. *Æquoream Garumnæ* dicit, quia in mare influit. Hunc fluvium, quasi cæterorum, quos commemoravit, præcipuum, ad extremum servat, *Burdigalæ* patriæ suæ, quæ ad eum sita est, gratificari cupiens. FLOR.—Quamvis nomina fluviorum masculina esse soleant, tamen terminationi interdum, seu, ut ait Despauterius, fini bene significatio cedit. Ita passim in hoc cærmine genus sumunt femininum, *Druentia* incerta; *Garumna æquorea*; *Mosella* celebranda; *Matrona* intersita; *Sura* adjuta, etc. ED.

EXCURSUS I

AD AUSONII MOSELLAM, v. 208-214.

Tales Cumano despectat in æquore ludos
Liber, etc.

Hic locus, quamquam is ex elegantissimis Ausonii, fere neglectus ab interpretibus, nec ea cura, qua debebat, expositus, immo non satis intellectus est. Quum, qua de Libero ludos spectante e monte Gauro, et de Venere prælia Amorum imperante dicit, ingeniosum poetæ commentum sit, interpretum erat monere hic lectores, quid rei fuerit, quod poetæ talia fingendi ansam et materiam præberet. Hoc tamen ab iis fere præteriri animadverto. Est vero ratio ejus commenti a situ et regione Cumani et Baiani sinus, quem describit Ausonius, ab amœnitate eorum locorum et deliciis ibi celebratis, petenda. Quæ quo melius intelligantur, ante omnia comparandos cum hoc loco versus Aurelii Symmachi, Epist. I, 8, arbitror, quibus eandem regionem quasi in tabula depictam proponit, et Ausonii verba egregie illustrat. Adscribam eos versus, uti emendatos dedit Heinsius ad Ovid. Metam. X, 558 :

Ubi corniger Lyæus
Operit superna Gauri ;
Vulcanus æstnosus
Media incoquit cavernis ;
Tenet ima pisce multo
Thetis et vagæ sorores :

Calet unda, friget æthra ;
Simul innatat choreis
Amathusias renidens,
Salis arbitra et leporis,
Flos siderum, Dione.

Hic et Liber cum vinetis, et Thetis cum Nereidibus, et Venus cum Amorum choreis, perinde ut fit ab Ausonio, inducuntur ad pingendam eorum locorum amœnitatem.

Gauri montis summa consita esse vinetis, medium fumare ignitis vaporibus, ima allui dicit, h. e. sinu Baiano, quem inter et Gaurum montem lacus Lucrinus. Hinc intelligitur, quid sit, quod Ausonius scribat, *Liberum per juga Gauri sulphurei, et vineta Vesevi vaporiferi gradientem spectare ludos in æquore Cumano*: nam Vesuvius vicinus Gauro, Cumanum et Baianum in sinum despectat, et vinetis æque ac Gaurus olim consitus erat, teste Plinio, lib. XIV, c. 2. Ex iisdem verbis intelligitur, cur Ausonius regnare ibi Venerem et Amoribus imperare dicat: nam ea regio omnibus deliciis et voluptatibus abundare, et peculiariter Veneri dicata credebatur. Unde Martialis, lib. XI, ep. 80, vocat *Litus beatæ Veneris aureum, Baias*, et in litore templum Veneris Lucrinæ fuisse prodit Statius, Silv. III, 1, 147:

Spectat et Icario nemorosus palmite Gaurus,
Et Lucrina Venus.

Vapores subterranei et calefactæ inde aquæ sinus Baiani, quod ipsum Symmachus significat, viros feminasque ad natandum navigandumque invitabat, eoque libidines fovebat plurimorum: unde Propertius de Cynthia sua, Baiis morante, valde timet, lib. I, el. 11, et apertius hoc arguit vetus poeta, Regianus, qui de Baiis ita lusit, Anthol. Lat. lib. III, ep. 28:

Ante bonam Venerem gelidæ per litora Baiæ,
Illa natare lacus cum lampade jussit Amorem.
Dum natat, argentes cecidit scintilla per undas,
Hinc vapor ussit aquas: quicumque natavit, amavit.

Latius hæc ex antiquis scriptoribus docuit Jul. Cæs. Capacius, Antiq. Puteol. c. 23. Itaque in calentibus Baiarum undis Amorum ministeria calebant, jubente Venere; Ausonius vero hos etiam *fera prælia ludere* jussu Veneris dicit. Quibus verbis haud dubie respicit certamen ludicrum Veteribus valde usitatum, quo juvenes navigiis et lintribus insistentes concurrere, seque invicem aut prævertere aut excutere in mare solebant. Quale certamen in Tiberi ad Ostiam actum docet epigramma 47, libri I Anthol. Lat. Burm. et Suidas v.

Μαιουμαῖς; tum vero Baiis inter cæteras delicias sæpissime celebratum probant passim navigia Baiarum ab antiquis memorata, ut a Cicer. pro Coel. c. 15, et Propert. I, II, 10, et quod Baiæ et Ostia similium deliciarum caussa conjunguntur, Juvenal. Sat. XI, 49. Ludicra igitur certamina juvenum naviculantium in sinu Cumano quum frequentia essent, facile Ausonius hæc fingeat ab ipsis Amoribus peragi, quos ludis omnis generis et jocularibus adeo pugnis delectari prodit antiquitas. Amores avibus vectos, per aera ludos pugnasque exercere narrat Claudianus, Epithal. Pallad. v. 110, seqq. Præcipue in aquis et mari eos ludere fingeant propterea quod ipsa Venus e mari orta dicitur, atque, ut Symmachus adductis versibus affirmat, *salis arbitra et leporis est*. Apud Claudianum in amnis margine *mille pharetrati Amores ludunt*, iidemque Venerem per mare euntem et Tritone vectam circumvolitant, de Nupt. Honor. v. 72 et 151. Th. Bartholinus, libello de Puerp. Vet. p. 108, antiquum marmor profert, quod apud Petrum *la Sena* in Cleombroto, c. 6, exstat, quo pueri partim naviculantes, partim delphinis insidentes, et tibiis crotalisque ludentes, decurrunt in mari ad litus, et in his alatus Amor est, qui et ipse remigat. Hoc monumento, quamquam, qui sinus maris et ludus indicetur, non apparet, id tamen intelligitur, non modo frequentes locis maritimis lusus puerorum in mari naviculantium fuisse, sed hos ludos etiam ita descriptos, quasi intermixtis et ducibus Amoribus fierent. Ausonius igitur haud infeliciter commentus est, ludos Amorum in sinu Cumano fieri, et comparato cum his lusoriarum navium in Mosella certamine, rem in se levem et ludicram multo illustriorem fecit. Equidem cymbarum pugnae in sinu Cumano per se non aliæ, nec magis memorabiles haberi poterant, quam istæ in Mosella; at Ausonius illustriores fecit, quum ab Amoribus et jussu Veneris fieri finxit; illustrissimas etiam, quum prodit velle his Venerem, quæ victoriis Augusti nepotis sui lætetur, memoriam pugnae navalis ad Actium commissæ celebrare. Qua pugna quum nihil fuerit in orbe Romano illustrius, sane hoc commento major dignitas na-

vali ludicro, de quo loquitur, et ipsi narrationi summa festivitas accessit (1).

EXCURSUS II

AD AUSONII MOSELLAM, v. 316.

Spirat enim tecti testudine Corus Achates, etc.

Hoc versu Gronovius legendum censuit *testudine vera magnetis, Afflatamque trahit*, etc. Sed in codicibus antiquis pluribus Scaliger et Pulmannus invenerunt *Corus Achates, Afflatamque trahit*: neque video, quæ nos tam gravis causa movere debeat, ut Gronovii correctionem isti vulgatæ præferamus. Præcedens verbum *Spirat* expectare nos jubet nomen alicujus venti, quod in vulgata lectione *Corus Achates* adest, in Gronovii correctione tollitur; eademque imago servatur in sequente voce *afflatam*, quam similiter in prisca scriptura reperiri perhibent. Videtur omnino Ausonius, tametsi hoc alii Veterum non memorant, indicare velle, a Dinochare, qui templum ex magnete lapide concameravit, simulacrum venti alicujus in tholo ex eodem lapide factum; aut poetica quadam imagine ipse magnes, e quo concamerata tecti testudo fuit, dicitur quasi Corus aut Zephyrus

(1) Ausonius hoc facilius fingere ludicras navicationes ad memoriam et imitationem pugnae Actiacæ factas potuit, quod sciebat similes ludos olim in villis nobilium Romanorum institutos et a pueris in lacu actos esse. Exemplum ejusmodi certaminis navalis in villa Lollii celebrati ab Horat. memoratur, Epist. I, 18, 60, ad Lollium:

.....Interdum nugaris rure paterno;
Partitur lintres exercitus: Actia pugna,
Te duce, per pueros hostili more refertur.
Adversarius est frater; lacus, Adria; donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet. E.

fuisse, qui Arsinoen, vel simulacrum ejus e magnete suspensum, quasi Boreas Orithyian, rapere videretur. Atque hoc facilius id fingere Ausonius potuit, quod poetæ alii, ut Claudianus, Idyll. de Magn. v. 33 seqq. vim magneticam *flatus, spiraminis, auræ* nomine solent exprimere. Arsinoen, quæ in templo Veneris Zephyritidos sepulta fuit, Zephyritida vel Chlorida, h. e. Floram dictam fuisse, apparet e Catulli Coma Beren. v. 54. Floram autem amavit Zephyrus. Per licentiam aliquam hunc Ausonius Corum appellavit, qui et ipse ab occasu spirat, inter Zephyrum et Septentrionem. Major difficultas in apposito *Achates* est, quem vel pro magnete posuit, speciem pro specie, eoque ventum ex eo lapide factum innuit, vel posuit pro amico, comite vel duce Arsinoes, ut ille fidus Æneæ Achates fuit. Gronovius, antiquam lectionem mutans, nihil amplius quam historiæ accommodavit, fictionem Ausonii poeticam non sensit. Equidem in eadem sententia ante Gronovium fuit Casp. Barthius ad Claud. Magn. v. 22, et nullam hoc loco Cori, sed solius magnetis mentionem fieri censuit, quandoquidem, levioere verbi mutatione usus, legendum esse *torvus achates*, eoque ipsum magnetem describi putavit, quod sit inventustior et deformior achate, tametsi fere concolor. Sed neminem fore arbitror, quin fateatur, duram simul et obscuram esse hanc magnetis descriptionem, quia cur uti debuerit Ausonius, nulla causa apparet, nisi potius aliam his verbis imaginem exprimere voluit. Cæterum nec de ista vulgari lectione negari potest, obscuram ipsam et durissimis tropis implicatam esse, quum neque *Corus*, neque *achates* sensu proprio possint accipi. Itaque facere non possum, quin ipse conjecturam afferam, qua mihi videatur et vera lectio Ausonii restitui, et planior effici interpretatio. Scilicet quum dudum suboluerit eruditis, Ausonium e Catulli carmine finxisse Arsinoen a Zephyro raptam, quod ea Chloris vocetur a Catullo, tum ego arbitror etiam veram lectionem Ausonii e verbis Catulli repetendam esse. Est vero hic Catulli versus, quem respexit Ausonius :

Obtulit Arsinoes Chloridos ales equus.

Equus ales, monente ad hunc locum Vossio, non alius quam Zephyrus est: venti enim omnes alati et equitantes finguntur a poetis, præsertim Græcis, unde hoc expressit Catullus; et Zephyrus Chloridos amasius ferebatur. Hunc Catullus canit ab Arsinoe missum comam Berenices sustulisse in cælum; atque hoc est, quod Ausonium adduxit, ut Arsinoen etiam, quam Chlorida dictam esse norat, a Zephyro sublatam fingeret. Quo pacto usurpasse etiam acceptam a Catullo appellationem Zephyri, atque sic scripsisse videtur:

Spirat enim tecti testudine Chloridos ales.

In exemplaribus Ausonii manuscriptis existisse viri docti monent *Chorus achates*, et quam facilis hic fuerit librariorum aberratio, ut hæc verba fingerent pro istis *Chloridos ales*, ipsa literarum et vocum similitudo demonstrat. Admissa hac lectione omnis evanescit difficultas interpretandi, quæ cogebat Corum pro Zephyro, et achatem pro magnete dictum existimare, et apparet, ipsum Zephyrum ab Ausonio fingi, vi magnetis in camera inclusi, simulacrum Arsinoes raptasse. Quam ob causam etiam *ferrato crine* tractam esse addit, quia magnes ferrum attrahit, Zephyrus autem crinem Berenices sustulisse ferebatur. Cæterum plura alia ex antiquitate memorantur exempla ejus machinationis, qua simulacra ferrea in templis e magnete suspensa sunt, quæ collecta et relata a Frehero et Tollo ad hunc locum Ausonii, tum a Barthio et Gesnero ad Claudiani Magnetem, hic neque repetere, neque ad veritatis rationes exigere vacat. (Vid. Claudian. nostri vol. II, p. 345, et seqq. En.)

AUSONII EPISTOLA IX

AD AXIUM PAULUM RHETOREM

DE OSTREIS.

PROOEMIUM.

EPISTOLA hac, qua nobilissima ostreorum genera recensentur, pars esse justi Halieutici poterat, in quo et locum ostreis Oppianus fecit, siquidem integro et singulari volumine Ausonius omnes maris et fluminum opes persequi voluisset. Quod igitur in Mosella Ausonii, propter piscium et piscationum genera enarrata, fecimus, idem in hoc poematio, cujus totum argumentum in ostreis versatur, faciendum putamus, ut illud halieuticis Veterum monumentis accenseamus, brevique annotatione illustremus.

Ausonius alia de ostreis et musculis adolescens scripserat quæ senior etiam retractaverat; sed quum banc concinnationem temere fusam et affectata obscuritate conditam fuisse suo Theoni fatetur, hic referre nolimus septimam Epistolam, quæ de triginta ostreorum *numerabili munere* gratias nunciat, quia lusus ingenii difficiles inficetosque de variis exprimendi hujus numeri rationibus tantummodo continet. Ed.

AUSONII EPISTOLA IX

AD AXIUM PAULUM RHETOREM

DE OSTREIS.

OSTREA nobilium cœnis, sumptuque nepotum
Cognita, diversoque maris defensa profundo,
Aut refugis nudata vadis, aut scrupea subter
Antra, et muriceis scopulorum mersa lacunis,
Quæ viridis muscus, quæ dedecor alga recondit, 5
Quæ testis concreta suis ceu saxa cohærent,
Quæ mutata loco, pingui mox consita limo,
Nutrit secretus conclusæ uliginis humor,
Enumerare jubes, vetus o mihi, Paule, sodalis,
Assuefacte meis joculari carmine nugis. 10

1. *Nepotum*, luxuriosorum hominum. Vid. Mosell. v. 51. — Eodem sensu Plin. XXXII, cap. 6, de ostreis: *Nepotis cujusdam nomenclator (ostrea), τριδάκτυλα appellavit, tantæ magnitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda essent.* ED.

2. *Defensa* ex optimo libro reposuit Tollius, quum antea legeretur *defossa*. Sic in Mosell. 242: *Heu! male defensos penetrati flumine pisces.*

3. *Nudata vadis*, h. e. refugo æstu destituta, apparent in vadis. Sic in Mosell. v. 69, *rubra corallia nudat æstus.* — *Scrupea antra.* Vid. Virgil. Æn. VI, 238. ED.

4. *Muriceis* est asperis et acutis, purpureis: nam *murex*, teste

Nonio, est etiam saxum, vel saxi asperitas:

5. *Dedecor*, h. e. indecora et immunda, vix apud alium reperitur, quamquam Virgilius *indecorem* habet. — *Decolor* Heinsius ad Elegiam in Drusum, 306. EN.

7. *Quæ mutata loco*: a suo natali solo in alium locum translata. — Ita saginari posse ostrea Æthiopum exemplum est apud Photium, ex Agatharchide, p. 1345. ED. — Plinius, lib. XXXII, 6, de ostreis: *Gaudent et peregrinatione, transferrique in ignotas aquas.* VII. — *Consita* emendavit Scaliger pro *condita*: nam prisca scriptura habebat *consta*.

Aggrediar; quamvis curam non ista senilem
 Sollicitent, frugique viro dignanda putentur:
 Nam mihi non Saliare epulum, non cœna dapalis,
 Qualem Penelopes nebulonum mensa procorum,
 Alcinoique habuit nitidæ cutis uncta juvenus. 15
 Enumerabo tamen, famam testesque sequutus,
 Pro studiis hominum semper diversa probantum.
 Sed mihi præ cunctis ditissima, quæ Medulorum
 Educat Oceanus, quæ Burdigalensia nomen
 Usque ad Cæsareas tulit admiratio mensas, 20
 Non laudata minus, nostri quam gloria vini.
 Hæc inter cunctas palmam meruere priorem,
 Omnibus ex longo cedentibus: ista et opimi
 Visceris, et nivei, dulcique tenerrima succo,
 Miscent æquoreum, tenui sale tincta, saporem. 25
 Proxima sint quævis, sed longe proxima multo
 Ex intervallo, quæ Massiliensia portu,
 Quæ Narbo ad Veneris nutrit; cultuque carentia

13. *Saliare epulum*, lautissimum, quale Salii Martis celebrabant. — *Saliare dapes* Horat. Carm. I, 37, 2. — *Cœna dapalis*, dapillis, lauta.

14. *Qualem Penelopes*. Expressit Horat. Epist. I, 2, 28: « Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoique, In cute curanda plus æquo operata juvenus ».

18. *Præ cunctis ditissima*. Gronovius vult *mitissima*. Sed ferri potest istud, et accipi pro *pretiosissima* vel *amplissima*. — *Meduli* sunt infra Burdigalam, quasi peninsula inter Oceanum et Garumnam. — Exit autem in Aquitanicum mare Garumna quinquaginta fere millibus passuum infra Burdigalam; quod ostium ostreorum est feracissimum. Efficere videtur aqua dulcis ut pinguiores, suavioresque sint ostreae ex fluvio-

rum ostiis, quam interiore mari: *Gaudent dulcibus aquis et ubi plurimi influunt amnes*. Plin. loc. cit. Ed.

19. *Burdigalensia nomen*, quoad nomen, Græcismus. Significat ostrea, quæ nomine Burdigalensia dicebantur, et hodie etiam haud mediocrem famam obtinent.

26. *Sed longe proxima multo*. Virg. Æn. V, 320, *Proximus huic, longo sed proximus intervallo*.

27. *Quæ Massiliensia portu*. Legendum, quæ *Massiliensia*, portum *Quæ Narbo ad Veneris*. Ἀποδίσταν in Narbonensi Pyrenæi tractu memorat Strabo et Ptolem. *Portum Veneris* appellat Pomp. Mela, l. II, c. 5.

28. *Cultuque carentia*: legendum *carentis*: quid enim ostrea cultu carentis? — *Abydos* igitur cultu carens dicitur, vel quod raris civibus,

Hellespontiaci quæ protegit æquor Abydi;
 Vel quæ Baianis pendent fluitantia palis;
 Santonico quæ tecta salo; quæ nota Genonis;
 Aut Eborum mixtus pelago quæ protegit amnis,
 Ut multo jaceant algarum cōducta recessu:
 Aspera quæ testis, et dulcia farris opimæ.
 Sunt et Aremorici qui laudent ostrea ponti;
 Et quæ Pictonici legit accola litoris, et quæ
 Mira Caledonius nonnunquam detegit æstus.
 Accedunt, quæ (fama recens) Byzantia subter
 Litora, et insana generata Propontidis acta,

30

35

habitabatur, vel ob barbaros et agrestes mores.

29. *Quæ protegit æquor Abydi.* Protegit ut supra v. 2, *defensa profundo.* — *Ostriferi fauces Abydi* apud Virgil. Georg. I, 207. Vid. præf. nostr. ad fragm. Ponticon Solini, et fragm. Ennii Phag. *ostrea plurima Abydi.*

30. *Fluitantia palis:* leg. *pilis*, ut intelligatur moles, quibus portus Julius in sinu Baiano occlusus est: de quo Virg. Æn. IX, 711: *Qualis in Euboico Baiarum litore quondam Saxeæ pila cadit.*

31. *Santonico quæ tecta salo.* *Oceanus Santonicus*, et Carantoni, aliorumque amnium in ipsum influentium ostia, ostreis abundans. Earum maximæ ex iis locis everruntur, quæ nunquam aqua detegit. Ed. — *Nota Genonis.* Illyrica ostrea designat, quorum meminit Plin. XXXII, 6: nam *Genaunos* vel *Genonos*, populium Illyrici, Strabo memorat.

32. *Aut Eborum mixtus pelago.* Vinetus in veteri exemplari *Ebore* invenit: unde mavult *Eboræ* legere, et intelligit *Eboram* Hispaniæ urbem ad Bætis ostium. Scaliger per *Ebo-*

rum amnem mixtum pelago, intelligit ostia Sequanæ, et *Ebores* seu *Ebures* hic esse *Eburonices*, qui interjacent inter Sequanam et Abricantum, *Awranches.* FL.

34. *Dulcia farris opimæ.* Pro *farris* reponendum esse *carnis* aut *frugis*, judicant Vinetus et Tollius, ut Ausonius, Epist. VII, 46, *carnem lacteoli visceris* dixit. Quod tamen exemplaria omnia tenent *farris*, suspicor fere Ausonium *farris*, genere fem. et nova significatione, potuisse pro *fartu*, ut Colum. V, 10: *ea res efficit fartum fici pleniorum.* *Farres*, lingua Gallica antiqua pro pulte dictum, exstat in glossariis. Et Ausonius sæpe ad pinguedinem significandam adverbio *fartim* utitur. Vid. Mosell. v. 86 et 113.

37. *Caledonius*, Britannici maris. — *Mira* videtur dicere propter varietatem miram colorum, quam exhibent ostreæ, corallia, conchæ in litore Britann. Vid. Mosell. v. 68.

38. Ita distinxit Tollius ut sensum juvaret, et hanc vocularum quarumdam insertionem Veteribus solennem ostendit Vinetus. Ed.

39. *Insana Propontidis acta.* Ἀχτῆ,

Promoti celebrata ducis de nomine, laudant.

40

Hæc tibi non vates, non historicus, neque toto
Orbe vagus conviva loquor, sed tradita multis;
Ut solitum, quotiens dextræ invitatio mensæ
Sollicitat lenem comi sermone Lyæum.

Hæc non per vulgum mihi cognita, perque popinas, 45
Aut parasitorum collegia Plautinorum;

litus. Insana acta est, quam insani
feriunt fluctus, ut verbis Virgilii
utar, Ecl. IX, 43. FLOR. Nisi forte
eam Propontidis oram intelligit,
qua portus Amyci erat, Δάφνη μα-
ρμαίνα a lauro insana dictus, cujus
meminit Arrianus in Periopl. Pont.
Fax. p. 25, tomo I Geogr. Huds.
et nominis rationem indicat Plin.
XVI, 13, 45.

40. *Promoti ducis de nomine.* *Promotiana* hæc ostrea aliunde non
novi; neque scio, quis hic Ausonii
temporibus Promotus fuerit. Pro-
motum Consulem sub Valentiniano
sec. Marcellinus Comes et Cassio-
dorus memorant. VIN. — Promotus
ille Dux esse videtur ad quem scri-
bit Symmachus, lib. III, Epist.
74-80, quem etiam ob fortitudinem
laudat, et inter rauca cornua ver-
sari ait. Fuit in nobilissimis Theo-
dosii ducibus, Rufini scelere ab
immissis illi Barbaris interfectus,
de quo Zozimus, IV, 51. Et Clau-
dian. ejus cædis meminit de Laud.
Stilic. lib. I, 95. ED.

41. Si quædam alia de ostreis
videre vacat, consule quæ disseruit
Meursius in libro singulari de Luxu
Romanorum, transcripta ad Valer.
Max. nostræ Edit. tom. II, parte al-
tera, p. 382 sqq. Optimæ nunc ce-
lebrantur ostreæ, quæ Britannicis
in litoribus colliguntur. Unum est
quod mireris, a Veteribus scilicet

nusquam memorari id genus exqui-
situm, ostreas virides (*huîtres ver-
tes*), quæ tanto in honore sunt
apud recentiores gulæ magistros.
Hoc et prætermisit Ausonius; sed
vituperio ne vertamus, quod ipse
jam excusatum rogavit. At succen-
seat aliquis, per me licet, in virum
Nostratem *Berchoux*, qui, quum
poemation facietum et elegans scri-
beret, inscriptum *la Gastronomie*,
illas mensæ delicatæ primitias, et
Deorum cibum, ut vocat Plinius, in-
credibili incuria omiserit. ED.

43. *Festæ*, Markland. ad Statii
Silv. IV, 6, 32. ED. — *Dextræ in-
vitatio mensæ.* Accipio de cæna recta.

44. *Sollicitat Lyæum*, movet et
efficit, ut vinum largius bibatur,
eoque disertos faciat convivas.

46. *Parasitorum collegia*, cœtus
una comessantium, ut Horatius
Ambubajarum collegia dixit, et Apu-
leius in Apolog. *temulentum illud
collegium parasitos tuos.* — *Plautino-
rum*, i. e. quales Plautus describit
oranium cupediarum ac deliciarum
intelligentissimos helluones. Saris-
beriensis Polycrat. lib. VIII, c. 6:
*Epulones convocant et parasitos, et
collegium nugatorum qui alienæ ni-
dore culinæ capiuntur. Sed Collegia
forte fuit in libro pro Collegia.*
Hinc factum *collecta et collecta*;
quæ quidem literarum consimilium
depravatio in antiquis scriptoribus

Sed, festos quia sæpe dies partim ipse meorum
 Excolui, inque vicem conviva vocatus adivi,
 Natalis si forte fuit sollemnis amico,
 Conjugioque dapes, aut sacra repotia patrum,
 Audivi: meminique bonos laudare frequentes.

haud rara. Cæterum MSS habent *collecta*; Gronovius conjicit *colli-phia*: habes in versu Plauti ubi Toxilus parasito cœnam parat, et Juven. Sat. II, 55: *Comedunt coliphia pauca*. Vid. nostr. Edit. vol. I, p. 86 et 109. ED.

47. Mala distinctio sensum hic faciebat obscuriorem; hanc sustuli, ne quid inconsulte novatum videretur: *adivi* referendum ad sequentem versum; τὸ *sed* autem coheret cum *audivi*, quod est in versu ultimo. ED.

50. *Sacra repotia patrum*. Respexit Horat. Serm. II, 11, 60, ubi et *repotia* natalibus aliisque diebus festis junguntur. Festus dicit, *repotia* esse, quum postridie nuptias apud

novum maritum cœnatur, et sic quasi *reficitur potatio*. Aliter Acron, commentator Horatii, et plures ejus nominis interpretationes refert. Neque omnino fixa ejus significatio videtur. Ausonius, qui *sacra repotia*, eaque *patrum* vocat, et *conjugii dapibus*, h. e. nuptiarum cœnis subjungit, intelligere videtur convivia, quæ liberis natis, aut in eorum baptisate, celebrantur. Baptismatis suscepti celebratio inter Christianos multum traxisse videtur e ritibus, qui apud Romanos erant, deductionis in forum et sumptæ togæ virilis, quam convivio celebratam apud Romanos constat e Plinio, Epist. X, 117, 1, et Apuleii Apolog. Vid. Turneb. lib. CXII, cap. 6.

AD

OLYMPII NEMESIANI

CARMEN

DE LAUDIBUS HERCULIS

PRÆFATIO.

MIRABUNTUR procul dubio haud pauci, qui factum sit, ut carmen de Laudibus Herculis poetis venaticis, nulla affinitate argumenti conjunctum, adderem, idque novo et adhuc inaudito auctoris, Olympii Nemesiani, nomine ornarem. Sed afferendis hac præfatione rationibus facile me spero factum meum æquis lectoribus approbaturum, quibus si ostendero, carmen hoc, quod adhuc incerto vel nullo auctore ferebatur, rectissime Olympio vindicari; neque illud, credo, reprehendent, quod venaticorum poetarum volumini, quo alterum Nemesiani poema continetur, adjungendum putaverim. Equidem seriùs, quam optandum erat, mihi contigit, ut Nemesiani hoc poema, ignoratum hactenus, invenirem; semel tamen quum in eam sententiam pervenissem, malui illud iniquiore loco proponere, et festinantius recensere, quam totum omittere. Introitum ad eam opinionem, quam nunc declarare aggredior, patefecit mihi antiquus Scholiastes Statii, cujus locum, in hoc tomo, p. 98, ad Testimonia de Nemesiano adduxi. Quum diu multumque de Olympio eo, quem Lactantius bis allegat, cogitasset, certiusque cognoscere, is Nemesianus noster esset, an alius, vellem, aptus mihi ad eam rem investigandam ille maxime locus visus est, quo a poetis, præsertim Olympio, tradi ait, leonem, quem Hercules prostraverit, e Luna ortum. Cæpi

quum alia poetarum loca, quibus Herculis labores enarrantur, tum illud maxime anonymi poetæ carmen de Laudibus Herculis, quod Claudiano adjunctum legitur, perlustrare, si forte invenirem ibi, quod Lactantius prodit; et inveni versu 120, non Nemeæum quidem leonem, sed taurum Cretæum e Luna ortum :

.....Taurus medio nam sidere Lunæ
Progenitus Dictæa Jovis possederat arva.

Etsi initio dubitare videbar, an is ipse locus esset, quem Lactantius citasset, confirmabar tamen deinceps verbis ejus accuratius consideratis, et videbam, eum quidem de leonis Nemeæi ortu ex Luna communem poetarum sententiam afferre, his autem ita adjungere Olympium, ut eum similia tantum cæteris, quamquam non de ipso leone, dicere innuat. *Poetæ*, inquit, *denique omnes asserunt leonem de his polis ortum, quem Hercules prostravit, ut etiam Olympus (Olympius) ait.* Nempe quum Olympium præ cæteris poetis nominat, haud obscure eum poetam significare voluit, qui de laboribus Herculis præcipue egerit, ubi quidem nihil refert, idemne ut cæteri, leonem, an aliud monstrum, ab Hercule prostratum, dixerit e Luna ortum (1). Itaque Olympium esse auctorem carminis de Laudibus Herculis, sic satis mihi videbar e Lactantio intelligere; ut hunc Olympium Nemesianum esse crederem, ipsa carminis dictio,

(1) Hic etiam præcedentia Lactantii verba afferam, ut paucis emendem atque illustrem: *Philosophi esse terram dicunt (lunam), quæ circa nostrum hoc solum circulo aliore suspensa est: hæc autem omnia corpora gignit, utpote quæ vicina sit cælo. In extremis legendam arbitror hæc autem majora corpora, vel omnia corpora majora gignit; idque ob allatam rationem: utpote quæ vicina sit cælo, atque ex Philosophorum sententia, quam ipse memorat Lactantius, et Plutarchus de Plac. Phil. II, 30, amplius declarat, animalia quindecies majora et præstantiora nostris in Luna nasci. Quam etiam expressit Claudianus de Laud. Stil. III, 287, cervos Dianæ, dicens, a Luna conceptos cornua habere spatio summas fagos æquantia. — Seneca in Herc. fur. v. 83: *Sublimis alias Luna concipiat feras.* Vid. Scalig. ad Cirin Virg. in comment. p. 50, et Angel. Politian. Var. Observ. cap. 17, tomo I Facis Gruter. Ed.*

ejusque cum Cynegetico Nemesiani comparatio persuadebat. Exordium maxime ejus cum initio Cynegetici verbis et sententiis ita convenit, ut ovum ovo similium esse nequeat. Invocat auctor carminis Apollinem, ut convenire se cum choro Musarum, et admittere ad fontem Castalium velit. In his versus quartus est :

Et nova Castalios latices per rura petentem ;

Et Cynegetici v. 5 :

Castalibusque mihi nova pocula fontis alumno
Ingerit, et late campos innotatur apertos.

Pergit poeta v. 5 :

Hippocrenæ victorem insistere fonti
Me fac.

Et Nemesianus sic versu 13 :

Obvia Calliope, facies insistere prato
Complacito.

Singularis hæc phraseologia est, quam facile credas ab eodem auctore usurpatam, neque vero dignam satis, quam alius poeta imitatione expresserit. Et alia in Laudibus Herculis occurrunt singularis et raræ dictionis exempla, quæ similiter in Cynegetico Nemesiani leguntur. Tale in primis est, quod versu 47, Junonem insolenti ratione pellicem Alcmenæ vocat, ut in Cyneg. v. 17 pellicem Semeles. Similia videntur *parata* Herculi infanti *cunabula*, v. 65, et *recreata Baccho cunabula*, Cyneg. v. 18 : simile illud, quod poeta hic de obscurato Sole dicit, *ignifluo stupefactus in orbe tepescit* ; et Nemesianus v. 213, *attonito pallens caput exserit orbe* ; ubi nunc quidem ex comparatione intelligo, perperam me olim in versu Nemesiani *orbem* interpretatum esse de orbe terrarum. Plura omnino hujus similitudinis exempla ipsa poematis recensio suggeret, in annotatione exponenda. Revertor potius ad exordium poematis, quod adhuc primum assertionis meæ argumentum pro Nemesiano auctore suppeditat. Gloriatur poeta, non se novum et

292 PRÆFATIO AD OLYMPII NEMES.

ignotum choro Musarum esse; gerere se jam inde a juventute sua laureas, solita poetarum præmia, et quamvis senem et emeritum, testari adhuc honores posse, quos olim juvenis meruerit. Versu 6:

... Namque tuam non nunc novus advena turbam
 Ingredior, laurosque gerens, et florea sertis
 Tempora vincta tuis, doctorum munera vatum:
 Testor adhuc veteres, quamvis desuetus, honores.

Manifeste hic loquentem Nemesianum deprehendimus, qui hic de se ipse prædicat, quod Vopiscus de eo testatur, eum *omnibus coronis illustratum emicuisse*. Etsi Vopiscus de poematibus Olympii tantum *κωνηστικὰ, ναυτικὰ et ἀλιευτικὰ*, tanquam exstantiora et majora, nominat, plura tamen et diversi generis carmina ab eo scripta esse, ipsa multitudo coronarum quibus illustratus dicitur, evincit. Ne igitur dubitemus Laudes Herculis ad eum pertinere; et fortasse alia poemata, quæ sine nomine et auctore feruntur, et variis in codicibus dispersa sunt, eundem Nemesianum auctorem habent. Fuit plerumque hoc poema de Hercule codicibus operum Claudiani insertum, more librorum, qui minora vel singularia carmina, ne dilaberentur, majorum vel æqualium poetarum carminibus adscribebant. Inde tot brevina et exilia poemata falso attributa sunt Virgilio, quod cum hujus operibus uno codice compacta reperirentur, et Claudiano igitur, prægloriosissimo, uti vocatus est, poetæ, quum alia minora carmina, atque in his Laudes Herculis, conjungi solerent, inde factum est, ut editores multi hoc poema sub nomine Claudiani venditarent, alii saltem operibus ejus, nullo auctore nominato, adjungerent. Testatur tamen Theod. Pulmannus, in nullo MSS librorum, quibus usus est, hoc de Laudibus Herculis poema se invenisse (1), et recentiores editores, critico judicio in scriptis Claudiani pertractandis magis usi, illud Claudiani non esse, uno veluti ore con-

(1) Neque illud in codice bonæ notæ in membrana scripto, quem Bibliotheca Academiæ nostræ servat, inter cætera Claudiani minora carmina exstat. — Vid. pag. 408, vol. I, nostri Claudiani. Ed.

fessi sunt, quod ego nunc claris inductus indiciis Nemesiani esse contendo. Prodit ille in versibus exordii supra adscriptis, senem se et desuetum pangendis carminibus fuisse, quum istud poema scriberet, olim vero juvenem se plures lauros meruisse. Hæc non solum bene conveniunt cæteris Nemesiani rebus, quas aliunde novimus, sed et ætatem ejus et fata amplius declarant. Certasse eum carminibus cum Numeriano Cæsare tradit Vopiscus; ipse autem in exordio Cynegetici quod Carino et Numeriano dedicat, juvenem se esse, et tunc primum in majore poemate elaborare fatetur. Igitur senior ejus ætas in Diocletiani et Maximiani tempora incidit, et sub horum imperio scriptas esse Laudes Herculis, ipsum carminis argumentum non obscure significat. Quis enim dubitet argumentum illud a poeta lectum esse, ut placeret Maximiano Herculo, qui cognomentum hoc, ut Diocletianus Jovii, assumpserat, quod singularem se istius numinis cultorem et imitorem ferret, immo, quod adulescentes subinde ingerebant, principem sui generis habere Herculem, ipsumque adeo Jovem, vellet (1). E provinciis Romani imperii, inter Cæsares divisi, Italia et Africa commissa erat Herculo (2), et Olympius igitur, qui Afer natione erat, et tum forte vivebat in Africa, scripto de Hercule poemate captare Herculi gratiam, ut quondam Carini et Numeriani dedicato Cynegetico, volebat. Et quo magis se Maximiani animo insinueret, videtur Olympius eodem adulationis genere, quo alii Cæsaris panegyristæ (3), usus, ut Herculum ipsius Herculis et Jovis progeniem faceret. Satis hoc prodit introitus poematis, ubi de Hercule, filio

(1) Auctor panegyrici Maximiano et Constant. dicti, cap. 8; Lactant. de M. P. cap. 8 et 52; Aur. Victor in Cæs. cap. 39.

(2) Lactant. et Aurel. Victor locis cit.

(3) Mamertinus, Paneg. Maxim. cap. 2, n. 3: *An divinam generis tui originem recensebo, quam tu non modo factis immortalibus, sed etiam nominis successione testaris.* Auctor Paneg. Maximiano et Const. dicti l. c. *Hic est (Maximianus) qui nomen, quod accepit a Deo principe generis sui, dedit vobis, qui se progeniem esse Herculis, non adulationibus fabulosis, sed æquatis virtutibus comprobavit.*

294 PRÆFATIO AD OLYMPII NEMES.

Jovis, ita loquitur, ut lectorum involucro verborum ipsum indigitare Herculum videatur :

Alcides mihi carmen erit, germana Tonantis
Progenies, dignus credi post viscera numen,
Semper ob immensos invicti roboris æstus.

Vetustiores editiones tantum, non omnes, habent *Romana Tonantis progenies*, et sola ex conjectura primum a Delirione mutatum in *germana*, idque temere receptum a sequentibus est, non alia de causa, ut videtur, quam quod latentem sub verbo *Romana* adulationem in Maximianum non perspicerent : etenim Alciden adeo poeta nominare ipsum Maximianum poterat, quem tot vetera monumenta et nummi fere innumeri Herculis imagine et nomine signant, etiam res gestas ejus expressis in ære variis Herculis laboribus celebrant. Nec temere poeta *invictum robur* Herculis prædicat, quum *Invictorum* nomen quasi solenne Imperatores, præsertim Maximianus, vindicare sibi publicis in monumentis solerent (1), ipsisque fere perpetuo tribuerent panegyristæ. Plura nunc non persequor laudati Maximiani vestigia, quæ multo magis nunc nobis manifesteque apparerent, si integrum poema haberemus : neque enim dubitandum est, quin idem Olympii in scribendo carmine propositum, quod aliis Maximiani laudatoribus, fuerit, ut ab argumento sui carminis, Hercule, ipsius laudem Herculi duceret, et peragratas ejus bellis et victoriis terras, domitasque gentes barbaras, cum certaminibus Herculis, ante enarratis, prostratisque ab eo monstris conferret. His disputatis quum appareat, poema de Laudibus Herculis spectare Maximianum Herculum, et in hujus imperium incidere ætatem provectionem Nemesiani, qua auctorem scripsisse ipsum carmen indicat ; quum præterea in Nemesianum optime quadrent, quæ auctor carminis de se prædicat, dictio etiam poematis admodum similis Cynegetico, et testimonium Lactantii accedat, qui Olympium ejus carminis auctorem citet ; satis credo hoc argumentorum esse, quibus confirmem, auctori

(1) Vid. Grut. Inscr. p. CLXXVIII, num. 7.

illud Nemesiano deberi. Volui igitur id carmen propter auctorem, tanquam appendicem hujus primæ partis, adungere, quum propter argumentum ipsis Venaticis inserere vix liceret. Indigere illud recensione accurata et largiore annotatione videbatur, quum fere neglectum ab editoribus Claudiani, a paucisque interpretatum esset. Sed per iniqui spatium temporis, non nisi brevem impendere operam licuit. Textum ipsum e recensione Heinsiana, a Gesnero repetita, dabo, et tum notata ab eo varietate lectionum, quum aliis quibusdam subsidiis usus, quoad fieri poterit, castigare et interpretari annitar. Cæterum juvat adhuc de auctore Laudum Herculis sententiam Casparis Barthii audire Advers. lib. XLIX, cap. 8 : « Josephus Scaliger non consulit suum illud dictatorium in literis judicium quum poema modo nominatum (*Laudes Herculis*) Claudiano illi adscribit cujus præclara monumenta alia exstant. Non diffitear esse Claudiani; esse enim et fuisse alios ejus nominis poetas prorsus clarum est : hoc vero Poemation tantum, ab generoso illo vate abest, ut qui solum exordium legerit, insanire mihi velle videatur hoc isti adscribens. Nec juvat quod ætatem et senectam alii afferunt; aquila enim senex etiam upupa non est. Sed alibi hæc eventilabuntur ».

M. AUR. OLYMPII NEMESIANI
 V
 LAUDES HERCULIS.

PIERIDUM columen, cuius Parnassia magno
 Numine templa sonant, læto, precor, huc age, Phœbe,
 Te conjunge choro; penetralia sancta sororum,
 Et nova Castalios latices per rura petentem
 Hippocrenæo victorem insistere fonti 5
 Me fac : namque tuam non nunc novus advena turbam
 Ingredior, laurosque gerens, et florea sertis
 Tempora vincta tuis, doctorum munera vatum :

1. *Numine sonant*, per oracula et carmina.

3. *Tecum cuncta choro* vett. libri cum Pulm. — Sic *cuncta penetralia sororum* essent ipsæ Musæ, omnes et singulæ; sed *cuncta penetralia sancta* insuave et redundans est: relictius recentiores: *Te conjunge choro*.

4. *Nova per rura*, h. e. in novo argumento; ut in Cyneg. v. 5, *nova pocula* dixit.

5. *Hippocrenæum victorem insistere fontem*, vulgati. *Hippocrenæos* fontes vel *Hippocrenæo*....fonti *Me fas* conjicit Heins. *sistere fontem* Pulmann. *sistere fonti* conjicit Delrio : τῶ fontem favet auctor Epit. Iliad. Homeri, v. 947: *Alternis properant insistere cepta periclis*. — *Victor* h. l. est, qui difficultatibus superatis voto et fine potitur. Virg. Georg. III, 9, *victorque virum volitare per ora*.

6. *Me; fama*que Vien. Bas. Pul. *Me fame*que Ald. *Me dignare* conj. Delrio — Sed *me fac insistere*, quod habent vulgatæ, rectum et ipsius Nemesiani est, ex Cynægetici v. 13, *facies insistere prato*. — *Novus advena ingredior*. Exprimat Tibull. lib. II, Eleg. 5, versu 1: *Phœbe fave: novus ingreditur tua templa sacerdos*. Stat. Silv. V, 2, 20: *Latii penetrabile Senatus Advena pulsasti*. — Sed maxime hunc locum Statii imitatus est Achill. I, 10: *neque enim Aonium nemus advena pulso, Nec mea nunc primis albescunt tempora vittis*. Ed. — *Florea tempora*, forte florida, interpretor florentis ætate juvenis, ut se juvenem coronatum esse significet. — *Florens et floridus* sæpe male permiscuntur a librariis: vid. Broec-hus. ad Tibull. I, 1, 16.

8. *Vincta suis* conj. Heins. — *Doctorum munera vatam*, ut Horat.

Testor adhuc veteres quamvis desuetus honores.

Alcides mihi carmen erit, germana Tonantis 10

Progenies, dignus credi post viscera numen

Semper ob immensos invicti roboris æstus.

Nec nasci potuisse vacat; nam lucis in ipsis,

Inclyte, principiis, tardo vix editus ortu

Fecisti de patre fidem. Sed cur mihi lentis 15

Ludis adhuc, Cyrrhæ, modis, tenerumque resultans

Luxuriante leves impellis pollice chordas?

Pone habitum, quo mollis ainas; et frondis amatae

carm. I, 1, 29: *doctarum hederæ præmia frontium.*

9. *Veteres honores et desuetus innuunt* provectam ætatem poetæ, quum hæc scriberet, et poesin ex longo intervallo repetitam.

10. *Germana Tonantis progenies*, ut Calpurn. X, 21, de Baccho, *vera Jovis proles: sed Romana Tonantis* habent Vien. Bas. Ald. Plant. Pulm. idque germanum arbitror, ut Maxim. Herculum respiciat. Vid. præfat. nostr. sup. p. 294. Ed.

11. *Post viscera*, h. e. post partum, vel ab utero et nativitate. Vid. quæ notavimus ad Cyneg. v. 139: infra v. 88 *post membra* — Claudian. in Eutrop. I, 46: *Suscipiunt matris post viscera pœnæ.* Ed.

12. *In immensos Pulm. cum aliis vet. quod mihi rectius videtur.* — *Invictum robur in immensos æstus* est ita infatigabile, ut se in continuos motus laboresque det, quale hoc est Stat. Silv. IV, 4, 48: *magnos accinctus in ausus Fert animus quas-cumque vices: Gesnerus æstus* exponit labores et ærumnas, ut vocari solent, Hercules; sed *artus* vel *actus* conj. Heins. Eadem sententia utitur Mamertinus in Genethl. Maxim. Herc. cap. 2; simulque Olympium

hinc ad Maximianum monet respicere: *vos*, inquit, *Diis esse genitos et numinibus quidem vestris, sed multo magis virtutibus approbatis, quarum infatigabiles motus et impetus ipsa vis divinitatis exercet*, etc. Vetus epigr. in Anthol. Lat. I, 37: *Te, præcor, Alcide, sacris invicte periclis: et invicti cognomentum quasi perpetuum esse Herculis*, ibi notat Burm.

13. *Vacat*, sc. æstu vel labore; nec illud vacat æstu et ærumna, quod nasci tandem post magnas difficultates potuit, Junone artibus suis partum impediende: narrat hoc ipsa Alcmena apud Ovid. Metam. IX, 285.

16. *Cyrrhæ*, Apollo, a Cyrrha Phocidis, Phœbo devota, vid. Grat. v. 533. *Cyrrhæa* edit. vitiose. — *Tenerum resultans*, sonans, modulans, ut apud Calpurn. I, 29, *nilhil armentale resultat.*

18. *Frondis amate*, lauri, inquam mutata est Daphne, Apollini amata. — *Imitatus videtur Statium*, qui Silv. V, 1, 135: *Tempus nunc ponere frondes, Phœbe, tuas mæstaque comam damnare cupressu.* Ed. — Ad similia dicta, quæ hoc carmen et Cynegeticon Olympii communia

Linque nemus, mollique exsutus tempora lauro
Populea mecum carmen luctare sub umbra. 20

Jam grave plus etiam, quam ventris tempora vellent,
Alcmenam tendebat onus; sed regia Juno
Impedit, et partus prohibet, nascique vetabat,
Ut metus ipse Deum monstret; nec vivida cæli
Semina mortales norunt sentire latebras, 25
Nec possunt sufferre moras. Datur inde novercæ
Materies, gravibusque odiis augmenta ministrat,
Quod vinci cœpisse pudet: mox improba binos
In tua membra jubet, dum nasceris, ire dracones.
Incumbunt celeres illi, squamosaque jussus 30
Armat colla furor: nec quamvis maxima tractu,
Tardantur spiris; sequitur pars cætera pectus:

habent, pertinet et hoc, quod poeta simili utrobique ratione, hic Apollinem, ibi Dianam invocat. Hic ait: *Pone habitum, quo mollis amas; et in Cynegetic. vers. 88, suetos sume habitus.*

19. *Mitigue*, propter præced. *mollis*, conj. Heins.

20. *Populus Alcida gratissima.* Virg. *Æn.* VII, 61. — *Carmen luctare*, h. e. luctas fortiore et Herculi apto carmine decanta, sicut *carmen tenere* apud Virgil. est res tenues modis exilibus canere. — Poetæ ipsi se dicunt facere, quod ab aliis factum describunt. Sic Lucilius Junior in *Ætna*, v. 21: *Quis non perjura doluit mendacia puppis?* Vid. Gronov. *Matr. in Stat. Silv.* cap. 22. *Kn.* — Jubet vero hic poeta Apollinem Herculis laudes decantaturum ipsius Herculis habitum sumere, qui apud Statium, *Silv.* III, 1, 188, *Populea movet alba tempora sistræ*, et ibidem Musæ socius fingitur grande carmen sonare, v. 50:

Dic, age, Calliope, socius tibi grande sonabit Alcides, tensoque modos imitabitur arcu. Herculem Surrentinum Statii Olympius videtur ante oculos habuisse.

21. *Tempora ferrent* conj. Heins.

22. *Tendebat onus.* Alcmena ipsa apud Ovid. *Metam.* IX, 287: *Tendebat gravitas uterum mihi, quodque ferebam, Tantum erat.* Totum hunc locum respexit Nemesianus. — *Alcmena* Pulm.

24. *Metus ipse*, sc. Junonis monstrat, id quod parturiat Alcmena, Deum esse.

25. *Latebras*, sc. uteri materni.

27. *Alimenta ministrat*, conjicit Heinsius.

31. *Quamvis maxima tractu*, h. e. quamvis longissima traherentur colla, h. e. pectora, tamen celerrimeolvebantur, ut in spiris, quamvis frequentibus, nulla mora esset. *Spontiosos tractus* Pythoni tribuit Claud. præfat. in *Ruf.* v. 7. — *Spiræ* hic conj. Heins.

Tristis Tartarea vibratur sibilus aura.

Morte rubent oculi, trifidisque horrentia linguis

Ora sonant, nigrumque fremens levat ira venenum. 35

Quid nunc invictis fraudes innectere fatis,

Cælicolum Regina, juvat? cur objicis angues?

Cur parvo geminos? anne unum posse necari

Jam strato Pythone times? Licet omnia mundi

Monstra voces, ipsamque arces serpentibus Hydram, 40

Defendet natura Deum, patremque probabit,

Quod non vis constare, Jovem. Jamque irrita tetri

Jussa parant implere angues, miseroque furore

In tua fata tument. Cernit tua membra petentes,

Horrescitque parens, numenque ignara creasse 45

Mortali pietate timet. Nil, sancta, superbæ

Pellicis insidias cælo modo freta tremiscas,

Neve hæc monstra tibi faciant, Alcmena, pavorem;

Sic mater potes esse Dei. Jam tolle serenum

Læta animum, tantoque libens hæc adspice vultu, 50

Ut deceat genuisse Jovem: depone timorem

34. *Morte rubent*, mortifero igne. Claud. de hystr. v. 7, *oculis rubet igneus ardor*.

35. *Pluit ira*, conj. Heins.

36. *Inviis fatis*, conj. Heins.

39. *Jam strato Pythone times*, h. e. an fortasse propter exemplum Pythonis, ab Apolline strati, jam times, ne anguis necari possit, si unum immittas.

42. *Quod novit*, Vien. Bas. Pul.

43. *Jussa implere sequioris* latinizatis formula. — *Misero furore*, vano et sine viribus. — Pro *miseroque*, versoque conjecit Heinsius.

46. *Materna pietate*. Cuj.—*Sancta* hic appellatur Alcmena, quasi in Deos relata; ut Tibull. II, 5, 43, de Ænea: *Illic sanctus eris*, etc.

47. *Pellicis insidias*. Videri quidem poeta potest, quo magis Herculem ejusque matrem extollat, Junonem velle deprimere, pellicem Alcmenæ nominando, quæ ipsa Alcmenam aliasque pellices suas appellare consueverat. Sed morem hunc fuisse Olympii, ut pellicem pro quavis æmula vel zelotypa poneret, e Cyneg. v. 17 intelligimus. — Quamquam etiam e Statio Theb. VII, 160, Junonem vocari pellicem, notavit ad eum locum Barthius, qua ipsa re auctor Laudum Herculis proditur Olympius, qui plura imitationis Statianæ exempla in Cynegetico et hoc in carmine dedit. Ed.

51. *Ut deceat genuisse Jovem*: ex-

Indignum partu, natumque exemplar habeto.
 Cui metuis, nil ipse timet: nam lumine recto
 Ridebas tu, Dive; truces animosque superbos
 De genitore tenens, votisque aptissimus orbis
 Gaudebas tantam jam tum meruisse novercam.
 Corripis exiguis mox grandia guttura palmis,
 Et quamvis teneris, cogens in brachia pondus,
 Corripis, illidens prensos tellure dracones.

55

Efferat ætherium quantum volet orbis in axem
 Latoidas, verosque probet sua fabula Divos,
 Quod Delo jam stare licet. Non æqua laborum
 Gloria, nec parili serpentes sorte necarunt.
 Illi unum ferro; geminos hic inermis, et unus.

60

plico cum Gesnero, ut Jovi decorum sit, ex te genuisse sibi filium. — *Tenuisse Cuj.* — *Jovi conj. Gesn.*

52. *Natumque exemplar habeto*: sic conjecit Heins. et Gesnerus recepit. *Veteres natum quæ exemplar habebas.*

53. *Lumine recto*, h. e. oculo irretorto, ut Horat. Carm. III, II, 23, exprimit; quod est imperterriti. Sic Stat. Theb. X, 537: *rectosque tenent in mænia vultus, Immemores leti*: et apud Horatium, I, 3, 18, *rectis oculis vult Bentl. Vet. edd. hic habent numine... trucesque... tenes.* Heinsius emendavit, uti præeunte Gesnero dedimus.

55. *De genitore pro genitoris*, ut Cynege. v. 17, *de pellicis astu*; et v. 183, *de frugibus escam*: dictio Afris scriptoribus usitata, de qua alias ad Pervigilium Ven. dicemus. — *Votis aptissimus orbis*, h. e. talis, quale orbis terrarum optare sibi poterat.

57. *Exemplis Cuj.*

58. *Cogens in brachia pondus*, vim omnem et pondus sui corporis

colligens in brachia. — Ammianus Marcellinus, XXIV, 5: *Repente in unum pondus coacta multitudo erupit.* Sic etiam auctor nuper editus carminis epici de expeditione Attilæ in Gallias, v. 985: *Dux totas fundens in brachia vires, Mist in adversum magna cum voce tridentem.* Nic. Heinsius ad Ovid. Her. IX, 86, hunc versum sic emendare voluit: *Et quamvis crebris cohærentes brachia nodis Porrigis.* ED.

59. *Porrigis*, vel *projicis*, conj. Heins. — *Tellure pro tellari* more cadentis latinitatis, ipsiusque Nemesiani.

60. *Orbis pro genere humano*, ut v. 55. — *Latoidas*, Latonæ liberos, Apollinem et Dianam. Ambos ait Pythonem confecisse, quod alii soli Phœbo tribuunt.

62. *Delo insulæ*, quum ante fluxa vagaretur in mari, parituræ Latonæ a Neptuno concessum est, ut fixa staret eamque reciperet. Callim. in Del. 51, seq. Claud. IV, Cons. Hon. 133: *Hæsit Apollineo Delos Latonia partu.*

His cœptis non ulla parat cunabula partus 65
 Diva tibi : sed quum totis jam bruma rigeret
 Imbribus, et solidis hærent flumina lymphis,
 Nudum prægelidis durando firmat in undis.
 Utque rudis primo tentasti robore gressus,
 Frondosæ deserta vagus penetralia silvæ 70
 Secura jam matre petis, telisque tremendis
 Ludis, et ætherias adducto dejicis arcu
 Aut funda violenter aves, noctemque sub astris
 Exigis, et puram fractis bibis amnibus undam.
 Immanem interea Nemeæ per lustra leonem 75
 Ipsa Chimæraea cretum de gente noverca
 In tua depastis armabat vota juvenicis,
 Augebatque fero vires, rabiemque juvabat,
 Naturam minus esse putans. Heu quanta virorum
 Funera! quam multos stravit cum dentibus apros! 80
 Non illum magnæ viduatis mœnibus urbes

65. *Diva* est Alcmena, quam supra jam v. 46 *sanctam* vocavit. Heinsius conj: *Dive*, et ad Herculem trahit; sed sic deficit nominativus, a quo pendeat *parat* et mox *firmat*: porro *motis jam* vult Heins.

67. *Hærentes glacie* fluvios etiam Claudius dixit, IV Consulatus. Hon. 348. Gesn.

72. *Adducto arcu*, flexo et contracto ad jaculandum; plenius Ovid. *Met.* I, 455: *adducto flectentem cornua nervo*.

74. *Puram* Heins. *crudam*. — *Fractis amnibus*, ob glaciem. Claud. in *Ruf.* I, 312: *cœsamque bibens Mæotida Alanus*.

76. *Chimæraea de gente*, maxime terribilem, quasi ex Chimæra ignivoma prognatum.

77. *In sua* vel *In tua*... *fata* conj. Gesn.

79. *Naturam minus esse putans*, scilicet rabiem illi a natura insitam. ED.

80. *Cum dentibus*, etiam ab his securus, quibus alias apri ipsis leonibus sunt terribiles. — *Stravit sementibus* vel *constravit messibus* agros conj. Heins. — Fortasse legendum *cum sentibus*, quia aprorum cubilia esse solent dum et sentes. Vid. Grat. *Cyneg.* v. 49. Antonius de *Rooy* Spicileg. Crit. cap. 24, p. 172, corrigat *quam multos stravit sub dentibus armos*; ita ut *armi* capiantur pro totis armentis, quæ præcipua leonum præda. ED.

81. *Viduatis mœnibus*, ita ut tota mœnia viduarentur incolis, in expeditionem et venatum exeuntibus. — *Montibus* Pul. et alii ante Claver. — Sic Statius, *Silv.* IV, 4, 14: *Ardua jam densæ rarescunt mœnia*

Armorum fregere minis, martique domando
 Assuetas morsu fudit graviore catervas.
 Hunc gravis Eurystheus (nam, te quocumque lebares,
 Imperium duri voluit sufferre tyranni 85
 Sic mundo fortuna favens) hunc sternere leto
 Imperat. At nullum virtus reticenda per ævum,
 Dignaque sidereos post membra intrare recessus
 Posse mori quam vile putat; namque impiger ultro
 Vadis, et immensæ scrutatus devia silvæ 90
 In nova sanguineos armantem vulnera rictus,

* * *

Admonita feritate, juba, visuque cruentus

Romæ, quia multi in rus, urbe relicta, exeunt. Ed.

82. *Martii domando*, h. e. vincendo assuetas. *Martem domare* hic est pugna et armis vincere. Gesn.

84. *Te quocumque lebares*. Quamcumque alte ascenderes gloria et rebus gerendis, tamen fatale erat, te Eurystheo parere. Hoc vero ipsum salutare fuit generi humano, quod sic liberabat monstris. Gesn. — Conf. XXXVI, 378. Illud fatum nos docet Apollod. II, IV, 5, itemque, sed non sine interpolatione, *Taetses* ad Hesiod. Scutum Herc. 91. Breviter, juraverat Jupiter præceps (ut sunt in tali re reges) qui de Persei stirpe certo die nasceretur, illum Mycenis imperaturum. Gravidam erat eodem tempore uxorem Stheneli, qui Persei filius erat non minus quam Alcmenæ pater Electryon. Juno impedit legitimum partum Herculis, de quo v. 23, præcipitat nativitatem septimestris Eurysthei, etc. — *Moveres* conjicit Heinsius.

86. *Mundus*, ut supra v. 55 *orbis*,

pro genere humano, antiquiores pro universi systemate, certe pro cælo ponunt.

88. *Post membra*, sc. deposita, et mortem obitam: *membra* serior latinitas pro compage mortalis corporis. Prudent. Cathem. IX, 16: *Corporis formam caduci, membra morti obnoxia*. — Sed plane ita Rusticus Elpidius de Christo Deo: *... tu victor et hæres Corporis occidui, idem et post membra superstes, Post inferna Deus, et post mortalia vivus*. Ed.

89. *Putas Pulm*.

91. Desideratur hic verbum, a quo pendeat *armantem*, e. g. invenis, idque ab ipso auctore per negligentiam vel oblivionem omissum videtur: nam *τὸ vadis* conjungere cum *in armantem* non placet, idque ipsum sequitur v. 94, *invadis trepidum*. — Sensus non integer; sed unum aut duos versus hic deesse monent vet. edd. Ed.

92. *Admonita feritate*, h. e. postquam ipse leo se admonuit feritatis suæ, vel feritatem suam excitavit.

Excussis movet arma toris, dubiumque residens
 Infremit. Invadis trepidum, solisque lacertis
 Grandia corripuens eliso guttura morsu, 95
 Imbellem fractis prosternis faucibus hostem.
 Tunc et flavicomis radiantia tergora villis,
 Ceu spolium fuso victor rapis : emicat omnis
 In laudes mox turba tuas, longoque relicta
 Currit in arva metu : juvat ire, et libera rura, 100
 Defensosque videre locos, silvamque juvenicis
 Jam facilem, et nullis resonantes fletibus agros.

Mænalium petis inde nemus, fletamque colonis
 Arcadium, et steriles raro jam robore silvas :
 Namque hic immensa membrorum mole cruentus, 105
 Indomitus regnabat aper, soloque tremendus
 Corpore lunatis fundebat dentibus ornos,

Gratus in principio Halieut. dicit, natura animalia admonuit sui, ut vim et arma sua scirent. Expressisse poeta hoc et sqq. vers. Lucanum, lib. I, v. 206 sqq. videtur, quem locum interpretationis causa adjicio : Sic quam viso leo cominus hoste Subsedit dubius, totam dum colligit iram ; Mox ubi se sævæ stimulavit verbere caudæ, Erexitque jubam, et vasto grave murmur hiatu Infremuit, etc.

93. Excussis movet. Respexit Virgilium qui Æneid. lib. XII, versu 6 : Tum demum movet arma, leo, gaudetque comantes Excutiens cervice toros. ED.

94. Tumidum vult Cuj. Solidisque conj. Heins. — Iisdem fere verbis Prudent. Psychom. v. 589 : Invadit trepidam virtus fortissima duris Ulnarum nodis, obliso et gutture frangit Exsanguem siccamque gulam. — Ad quem conferemus Virgilio Cacus, ab eodem Alcide interemptum, ad-

umbranti, in loco notissimo, Æn. v. 259 et sqq. ED.

95. Eluso conj. Heins. — Guttura de leone mihi exile et δρυον videtur : etiam de angue utebatur supra v. 57, et de pisce in Halieut. alt. 104.

100. Juvat ire. Similis huic locus Statii Theb. I, 616, quem respexisse Noster videtur, ubi populi Argivi lætitiā ob prostratum a Coroabo monstrum exponit : Juvat ire, et visere juxta, etc. — Immo magis proposuit sibi locum Virgilio, qui ejusdem plane coloris est, Æn. II, 27 : Juvat ire, et Dorica castra, Desertosque videre locos, litusque relictum. ED.

103. Fretamque Cuj. et sane fletam ingratum ob præced. fletibus.

106. Solidoque conj. Heins.

107. Lunatis, h. e. curvis, et ipse dens apri luna vocatur a Calpurn. VI, 45. — Fundebat, deiciebat, ut supra v. 98 fuso. Sed fundebat Cuj.

Sternebatque suos lugentia rura colonos.
 Horrebant trifidis nigrantia corpora setis,
 Duratosque armos scopulis, totosque per artus 110
 Difficilis potuisse mori. Non spicula in illum
 Nodosumve rapis clavato pondere robur.
 Armati viduatur honos: nec vulnera virtus
 Extemplo tibi facta timet; jamque arripis ultro
 Spumantem, cogisque diem sufferre tuendo, 115
 Atque supinato mirantem lumine vinci
 Argolici victor portas sub tecta tyranni.

108. *Sternebat*, ruebat ac vertebat rostro. Virgil. *Ciris*, v. 115: *Sternebat rura sagitta*. Ed.

109. In *trifidis* non cogitandum est de fissis aut divisis setis apri, sed *trifidum*, trisulcum, vocare poetæ solent, quod acutissimum est et acerrime pungit: sic *trifida lingua* anguim, sup. v. 34, *trisulcæ* apud Claudianum in Ruf. I, 95. — *Horrebat rigidis nigrantia tergora setis*, et mox *totosque per artus* conjicit Heinsius.

110. Hic legendum arbitror *duratus*. — *Scopulis* tamen quid hic velit, non satis capio: an forte *scopulis*? nisi fortasse hoc significat, a perpetua in scopulis et silicibus mora duritiem tergoris et corii traxisse. Deesse hic aliquid putat Cuj. sed subintellige *erat*. *Duratus*... *difficilis* erat. — Quando *duratum armos scopulis* dicit, exponendum hoc e Virgilio, qui Georg. III, 256, de apro: *fricat arbore costas, Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat*. Ed.

111. *Difficilis potuisse mori*. *Potuisse* pro *posse*, infinitum autem Græca ratione positum. Sensus est: difficulter potest mori; vivax animal est, difficile ad interficiendum.

112. *Clavato* Vien. Bas. et aliæ, et nos in Claudiano nostro. Ed. *Gravidato* Claver. *Clavato* conj. Pul. et Heins. atque hoc rectum. — *Clavatum pondus* est massa in clavam formata.

113. *Viduatur honos*, h. e. tollitur, vel eximitur: qui armatus feram aggreditur, magna parte honoris sui privatur, quem multo majorem capit, si inermis. — Mihi autem rejecta hac annotatione, verba *Armati viduatur honos* sic exponenda arbitror: *Honos apri*, qui in ejus armis, vel ex armis est, *viduatur*, destituitur, vacuum, inanis redditur, quum iis nocere Herculi nequit. Sic Claudian. Bello Gildonico, versu 363 de leone: *dilapsus honos, cervice minaces Destaxere jubæ*. Arma sunt dentes, vel ungues ferarum. Stat. Theb. IX, 589: *Armaque curva suum*. Et vide supra versum 92. Ed.

114. Malim hic *sibi facta*.

115. Suillum genus magis etiam quam alia animalia humum spectat; in lustris delitescit et luto.

116. *Sup. lumine*, h. e. quum supinus imponderetur humero Herculis.

117. *Argolicus tyrannus*, Eurystheus. Deportatum aprum etiam

Fama celer toto victorem sparserat orbe ,
 Auxiliumque Dei poscebat Creta cruento
 Victa malo : Taurus medio nam sidere Lunæ 120
 Progenitus, Dictæa Jovis possederat arva.
 Fulmen ab ore venit, flammisque furentibus ardet
 Spiritus, et terram non cæli flamma perurit,
 Sed flatus monstri; dextro jam Siria cessent
 Sidera, Solque licet glaciali frigore victus 125
 Abstrusum mundo claudat jubar, aurea condens
 Lumina, et ignifluo stupefactus in orbe tepescat:
 Æstus habet Cretam, pereunt silvæque, lacusque,
 Graminaque, et fontes sacri, montesque perurit
 Flamma ferox. Idam Superis spectantibus ignis 130
 Dissipat, et magno cunabula grata Tonanti

Stattius affirmat : *Captivumque suem mirantibus intulit Argis.* — Locus hic exstat in Theb. VIII, 751, ubi pleræque editiones legunt *clamantibus intulit Argis*; sed Sulpicius Severus in Dialog. de miraculis Martini ubi hunc versum recitat, *mirantibus*, sane melius. Ed.

120. De hoc versu vide præfat. pag. 290. Nemeæum leonem a quibusdam dici Luna genitum memorat Ælian. Hist. Anim. XII, 7: de tauro Cretæo quis præter Olympium illud dixerit, ignoro; fundus tamen ejus fabulæ videtur esse, quod Lactantius ad Theb. V, 431, narrat, quum Minos sacrificaturus rogaret Jovem, ut ipse dignum aris suis hostiam præberet, hunc taurum subito apparuisse, nimio candore perfusum. Inde creditus est cælo decidisse.

122. *Fulmen ab ore venit*: expressit Ovid. Metam. III, 289, de apro Cælyd. *Fulmen ab ore venit, frondes afflatibus ardent.* Ipse Olympius de equis, Cyneq. 255: *Nec non terri-*

biles, spirabile flumen, anheli Provolutunt flatus.

124. *Dextro*, scil. latere mundi, nisi corruptum hoc verbum est; dextra Veteribus dicebantur borealia, et describitur hic tempus hiemale, quo sol nebulis et denso aere involutus tepescit. — Et tum *Siria sidera cessare dextro* dicuntur, quando Sol cum suo Sirio, vel qui maxime ardere in Sirio solet, de dextro latere abscessit, et in alterum vergit, hiemem efficiens. Ita Poeta liberari posse ab errore astrologico videtur, quem ei objicit Gesnerus, quamquam in hoc genere accurate dicta non solent a poetis veteribus expectari. — Cæterum Heinsius hic tentabat *Sed flatus monstri teter.* Et Antonius de Rooy in Spicil. Crit. pag. 173 conjicit: *pestis jam Siria cesset Sidere*, ubi scilicet *pestis* pro incendio adhibetur. Ed.

127. *Ignifluus orbis est ipsius Solis.* — *Stupefactus* est torpens, languidus, quem Nemesianus in Cyneq.

Igne suum mōnstrum , si fas est dicere , vincit.
 Tandem fama celer Dictæa ad litora magnum
 Duxerat Alciden , quum Taurum dira minantem
 Excipit , et sævum cornu , flammisque moventem 135
 Corripit ; atque artus constringens fortibus ulnis,
 Ignifluos flatus animamque in pectore clausit.

v. 213 *attonitum orbem* dicit. Calpurn. Ecl. IV, 111, *stupefacta re-germinat arbos*. — Sed hoc loco verbum *stupefacta* interpretari censuimus arida et exsucca, ob insequentem vocem *regerminat*, nec ideo hanc explicationem in hunc locum traximus. Ed.

137. *Animamque in pectore clausit*. Statius, Theb. IV, 828 sic: *tumidos animam angustavit in artus*. Saffo-

catus et enectus hoc loco taurus ab Hercule dicitur, quem alii narrant vivum ab eo in Græciam perductum. Vid. Schol. Stat. ad Theb. V, 431. Cæterum, quum de XII vel XX adeo certaminibus Herculis tria modo poeta enarraverit hactenus, apparet nos tantum particulam ejus poematis habere. — De hoc carmine vide pag. 408 et seqq. vol. II nostri Claudiani. Ed.

FINIS PRIMÆ PARTIS

QUÆ WERNSDORFII TOMUS PRIMUS.

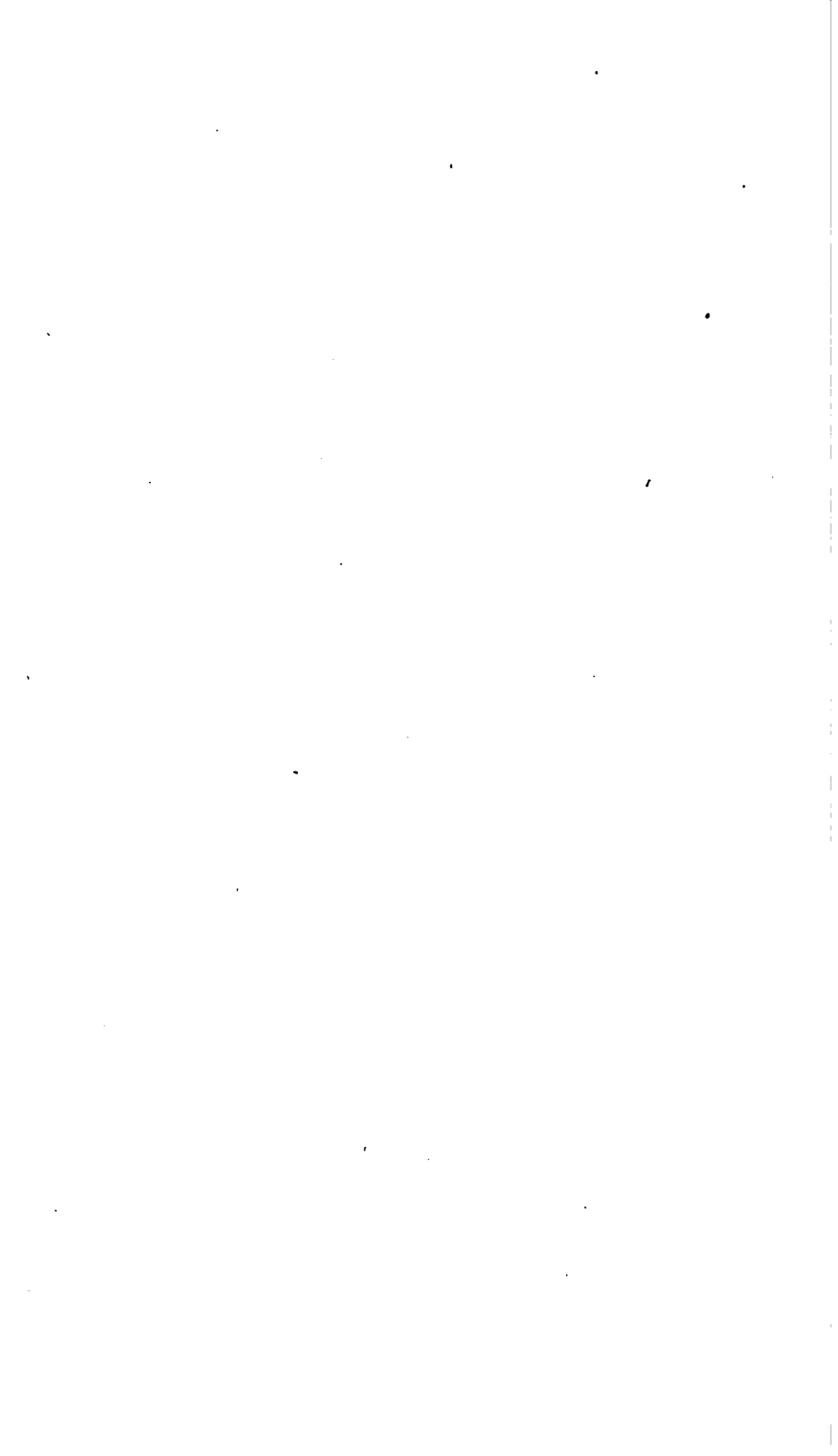
BUCLOICA ET IDYLLIA

TOMI PRIMI SECUNDA PARS

QUÆ

WERNSDORFII

TOMUS SECUNDUS

PRÆFATIO

AD SECUNDUM TOMUM

JO. CHR. WERNSDORFII.

PRODEUNT nunc ex eo ordine, quem in præfatione ad partem priorem, p. 5, constitui, poetæ, qui post Virgili ætatem e Latina antiquitate supersunt, Bucolici. Hi quum ex diuturna et fere perpetua consuetudine prioribus editionibus conjuncti cum poetis rei venaticæ scriptoribus, prodiissent, nunc etiam digni videbantur, qui, venaticis tomo primo prolatis, proximum ab his tomum occuparent. Sed prodeunt nunc paullo, quam adhuc factum est, locupletiores, atque aliorum poetarum comitatu instructi, quamquam, hos volumine secundo edendos, prima in præfatione non promiseram, ac ne nominaveram quidem. Qua in re mutari aliquantum quæ prius institueram, nemo jure mirabitur: neque enim tanquam ex syngrapha, aut obsignatis tabulis, mecum agi velim, ut, quæ ibi scripserim, ea præstare omnia et dependere lectoribus, quasi ad præscriptum, debeam. Ordinem atque classes poetarum edendorum ita designavi, ut, si quid aliud deinceps, re melius judicata, placeret, id mihi liberum esse vellem. Et quemadmodum secundo

volumini nunc addenda putavi carmina, quæ ei destinata prius non erant, ita sequentibus tomis futurum prævideo, ut nonnulla aliter collocare poemata, nonnulla etiam adhuc destinatis addere, certæ me rationes cogant.

Equidem Nemesianus, qui adhuc inter Bucolicos poetas numeratus est, hac in secunda parte non apparet: privandum enim eum duxi quatuor Eclogis, quas Calpurnio ereptas falso ei editores tantum non omnes tribuerant, unius ejusque interpolati codicis, quem vetusta editio Parmensis expresserat, auctoritate inducti, ut me idoneis argumentis in proœmio demonstrasse arbitror: neque indigne hoc feret Olympius, quod eorum carminum, quæ asseruisse sibi longi temporis præscriptione videbatur, vindicias secundum Calpurnium dederim, quum eidem aliud poema, *Laudes Herculis*, quod supra, p. 296 hujus volum. adjunxi, quasi fugitivum et longo ex errore revocatum, legitimo restituerim domino (1). Idem tamen, qui

(1) Carmen hoc Maximiani Herculli gratia ab Olympio ætate jam provectiore susceptum esse, dixi in præfatione. Invitare tamen et exempla superiorum poetarum, qui idem tractaverant argumentum, potuerunt, et inter Latinos forte Cari Imperatoris, apud quem gratiosus fuerat, memoria cognominem ei Carum, antiquum poetam, suggererat, quem de laudibus Herculis scripsisse testatur Ovidius, ex Pont. IV, 16, 17:

Et qui Junonem læsisset in Hercule, Carus,
Junoni si jam non gener ille foret.

In Græcis, iisque antiquioribus, celebris maxime est Pisander, Camiro

colligendis Poetis minoribus hoc maxime specto, ut majorum præstantiorumque imitatores, et Romanæ poeseos per sequiores ætates quasi decursum et propagationem in ipsis carminum exemplis ostendam, Calpurnio qui post Virgilium in genere Bucolico fere solus legi dignus exstat, alios adjungere affinis argumenti conatus sum, ut seriem et quoddam quasi corpusculum facerem carminum Bucolicorum. Sed quos adjungere licuit, inferiores ætate et ingenio sunt Calpurnio, et neutiquam cum eo comparandi. Quo in loco observare mihi ad historiam poeseos bucolicæ declarandam liceat, in omni illo poetarum numero, qui sæculis inter Virgilii et Calpurnii ætatem interjectis vixerunt, quorumque nomina et carminum titulos, præsertim a Grammaticis veteribus memoratos, diligenter excussi, nullum omnino reperiri carminis Bucolici auctorem, cujus saltem nomen, nedum poema, exstat; post Calpurnium reperiri aliquos, sed eosdem parum elegantes et vix editione dignos. Mirum profecto est, principem vatum Romanorum Virgilium, cujus in vestigiis ingens poetarum numerus proximas per ætates incessit, habuisse quidem, qui maximum perfectissimumque opus, *divinam Æneida*,

Rhodi oriundus, qui Heracleam, sive Herculis acta, carmine persecutus est, memoraturque a Quintiliano, lib. X, 1, 56; a Stephano in Καμειρεύς; a Suida et aliis. De quo a Pisandro juniore, Larandensi, probe distinguendo, doctissime disputat Heynius vir ill. in Excurs. ad Virg. tom. II, p. 232 seq. et tom. IV, p. 235.

tentare, quamquam impari successu, vellent, quos hic nominare non necesse est : habuisse etiam, qui *Georgica* imitarentur, *Columellam* certe et *Serenum*, cujus fragmenta supersunt; sed qui tenuissima ejus poemata, *Bucolica* dico, prima illa magni ingenii experimenta, levioere opera exprimere cuperet, invenisse omnino neminem. Fortasse hic incusandus est fastus et luxus Romanus, qui quum summa quæque humana fortunæ fastigia, triumphos, ludorum publicorum apparatus, tectorum splendorem, et congestas in Urbem orbis terrarum opes videre consuevisset, et nihil nisi magnificentum et deliciarum plenum amaret, fastidiebat tenue genus carminum, quod simplicem agrestium vitam et humiles casas pingere videretur; quandoquidem et *Maronis Bucolica*, quum primum prodirent, non usquequaque placuisse magnanimis *Romuli nepotibus* ferunt, repertos etiam, qui sermonem eorum ut rusticum et inficetum reprehenderent. Et tamen merebatur hoc genus carminis non nullo in honore esse apud Romanos, qui a pastoribus et agrestibus, quorum ea carmina vitam et cultum pingunt, ipsi ortos esse majores suos scirent, et hujus originis causa memoriam priscae vitæ pastoritiæ quavis ratione, immo sacris etiam huc spectantibus, *Palilibus*, *Lupercalibus*, aliisque recolerent. Pauci fortasse, qui a strepitu et splendore Urbis in umbram et otium ruris secesserant, et rurales colebant Musas, inter cætera, quibus ruris delicias celebrarunt, car-

mina, hoc etiam Bucolicum attigerunt. Inter eos præcipue refero Septimium Serenum, quem quum plurimum vixisse in agris suis, et singula ruris opera carminibus decantasse Statius et Terentianus testentur, credere par est, inter Opuscula ruralia, quæ scripsit, etiam carmina pastorum lusisse. Quæ res me permovit maxime, ut, quæ Sereni esse perhibentur, poemata classi Bucolicorum atque huic sectioni adjungenda putarem. Referre huc etiam possum Annianum poetam, quem a multa ingenii amœnitate et literarum veterum peritia laudat A. Gellius, Noct. Attic. lib. VII, cap. 7, eumdemque in fundo suo, quem in agro Falisco possidebat, vindemiam hilare atque amœniter agitare solitum refert, lib. XX, cap. 8. Ex hac vindemia natos ei poetæ Fescenninos versus puto, quorum Ausonius meminit Idyll. XIII, in fine; quod genus carminis ut rudes et inconditos veterum agrestium jocos referebat, ita Annianum puto per eumdem morem subinde pastores veteres alternis canentes carmine Bucolico induxisse. Sereno et Anniano antiquior est Julius Montanus, Tiberii temporibus clarus, quem Seneca pater egregium poetam (Controvers. XVI), et Ovidius gemino carmine, hoc est heroicis versibus et elegis, nomen habuisse refert. (Ex Pont. lib. IV, 16, 12.) Quum adeo in eo genere varia edidisse poemata videatur, versus eos, quos Seneca philosophus recitat, Epist. 122, partem fuisse carminis Bucolici suspicor :

Jam sua pastores stabulis armenta locarunt,

Jam dare sopitis nox nigra silentia terris

Incipit (1).

Nec multum ab eo genere abfuisse Fontani poemata judico, quem Ovidius eodem loco testatur Naiadas a Satyris amatas cecinisse (2). Sed de his, quos hactenus nominavi, poetis, an vere scripserint Bucolica, quum eorum tituli non exstent, certo affirmari nequit. Solus igitur T. Calpurnius Siculus, post lon-

(1) Ex Augusteo etiam ævo huc referendus videtur L. Varius, Tragediarum quidem scriptor Virgilio et Horatio non semel laudatus, sed quem Porphyrio ad Horat. Carm. lib. I, od. 6, Virgiliū contubernalem vocat, et Eclogas insuper scripsisse ait; tum T. Valgius Rufus, quem Horatius, Sat. I, x, 82, inter poetas ævi sui celebriores refert, et Tibullus, IV, 1, 180, ut Homero proximum laudat. Hunc Bucolica scripsisse, Junius Philargyrius indicare videtur ad Georg. III, 176, ubi binos ejus versiculos ex lusu aliquo pastorali laudat: *Legitur et mulgaria, ut Valgius ait*:

Sed nos ante casam tepidi mulgaria lactis,

Et sinum vini cessamus ponere Baccho.

Ex eodem ævo M. Val. Messalam carmina pastorum scripsisse testatur auctor Elegiæ ad Messalam, ita de iis memorans versu 17:

Molliter hic viridi patulæ sub tegmine quercus

Mæris pastores et Melibœus erant:

Dulcia jactantes alterno carmina versu.

Qualia Trinacriæ doctus amat juvenis.

(2) Sic etiam Casaubonus judicat de Rom. Sat. lib. II, cap. 4, *Fontanum existimans vel Bucolica, vel aliud quoddam rusticæ Camenæ genus composuisse*. E Domitiani ævo huc forte referas Julium Cerealem, quem Martialis innuit, præter Gigantomachiam, Bucolica aut Georgica scripsisse lib. XI, ep. LIII, 17: *Ipse tuos nobis relegas licet usque Gigantas, Rura vel æterno proxima Virgilio*.

gum a Virgilio intervallum, hoc poematis genus, nec infelici successu repetiit, qui patriæ suæ honore excitatus videtur, ut Sicelidas Musas singulari studio coleret. Hujus exemplo aliquantum revixit usus carminis pastoralis, et plures post Calpurnium, e Christianis maxime, exstiterunt, qui illud usurpare auderent, quamquam, ut exspectari a sera ista ætate poterat, non magna elegantiae et ingenii commendatione. Crebrioris hujus usus duas maxime causas reperio: una in deficiente sequioris ævi arte et judicio quærenda est, cui facilis elaboratio carminis bucolici videbatur; altera in quodam sermonis Christianis usitati genere, huic carmini valde accommodato. Etsi enim nihil difficilius, nec ab inficetis barbari sæculi ingeniis magis remotum videri poterat, quam ingenuam simplicitatem illam carminis bucolici, cujus exemplum Theocritus et Virgilius dederant, exprimere; ubi tamen senior ætas recto priscae poeseos gustu amisso falsam carminis illius ideam amplexa est, ut ad illud pertinere crederet, quidquid omnino rus et rusticitatem oleret, tum pastorale carmen magis arridere indocto sæculo cœpit, quod humilitas argumenti, obvia rerum rusticarum materia, tenuitas sermonis, quibusque patere ingeniis, et accommodata etiam corrupto pejoris ævi sermoni videretur. Aptæ præterea et accommodata huic generi videbatur illa, qua Christiani consueverant cœtus sacros eorumque præsides designare, imago gregum, pastorum,

pascuorum, quæ sane ratio ordinis sacri viros, apud quos literarum aliquod et poeseos studium remanserat, invitabat, ut res ecclesiæ doctorumque ejus subinde carmine pastorali enarrare tentarent. Itaque videmus, ab ævi citerioris poetis non raro ejus generis carmina usurpata esse, qui tamen veram et antiquam ejus formam non alia re, quam rustici operis adumbratione, pastorum nominibus et colloquiis inducendis, denique aliqua Virgilianæ dictionis usurpatione, aut centonibus adeo Virgilianis sciverunt assequi. Ut paucos tantum sequioris ævi qui pastorale carmen tentarunt, præter eos quorum carmina hoc volumine proponuntur, memorem, Pomponium quemdam, Isidorus scribit, Orig. lib. I, c. 38, e poemate Virgiliti Tityrum in Christi honorem composuisse, quod poema bucolicum fuisse, ipse titulus indicat. Citerii Sidonii Syracusani, Grammatici Burdigalensis, epigramma de tribus pastoribus hoc volumine produximus: quem quum carminibus pangendis celebrem fuisse Ausonius memoret in Profess. XIII, credibile est, præcipue ei placuisse carmen bucolicum, cujus studium a patriæ suæ, quam communem cum Calpurnio habuit, amore accepisse, et ipso epigrammatis, quod diximus, argumento prodidisse videtur (1). Pomponii quidem

(1) Idem fortasse Sidonius Grammaticus est, cujus fragmentum de Vocibus animantium in Glossis MSS legebatur, quæ apud Boxhornium erant, ut ipse in notis ad Plauti Menæchm. p. 565 testatur. Si Sidonii hujus fuerit expositio ea vocum, licet etiam carmen de Vocibus avium

illius, et hujus Sidonii carmina interierunt; eorum tamen exemplo plures ea ætate idem argumentum attigisse, quorum memoria interierit, vix dubitare licet. E sæculo P. C. N. IX exstat Paschasii Radberti Ecloga in mortem S. Adalhardi, Abbatis Corbeiensis, quæ vitæ hujus Adalhardi, a Paschasio scriptæ, annexa legitur in Actis Sanctorum Ord. S. Benedicti, a Luc. d' *Achery* et Jo. Mabillonio editis, Sæc. IV, P. I, p. 340. Sed hæc Ecloga præter usurpata a veteribus Bucolicis nomina Galatææ et Phyllidis, quibus duæ Corbeia videntur designari, præterque allusiones quasdam ad vitam pastoritiam et versus Virgilianos, nihil habet genio carminis bucolici simile, contra multis vitiis sermonis et metri scatet. Sacro argumento hoc carmen sæculo X accommodabat Theodulus, qui Ecloga satis longa Pseustin, Alithiam et Phronesin, tanquam pastores, inducens certantes, comparatis inter se historiis et miraculis Vet. Testam. cum veterum poetarum fabulis, declarare, nescio quo argumento, doctrinæ Christianæ veritatem voluit. Etsi in hoc poemate nihil fere ingenii, parum artis et doctrinæ inest, mirum tamen, quo assensu et studio exce-

et quadrupedum, quod a Burmanno, Anthol. Lat. lib. V, n. 143, et ante hunc sæpius sub titulo *Elegia de Philomela* inter pseudepigrapha Ovidii editum est, eidem Sidonio tribuere. Certe Vossio etiam visum est, lib. I de vit. serm. cap. 14, auctorem ejus Grammaticum utcumque veterem esse. Ex eodem Sidonio de Vocibus animalium quædam habuit Ugotionis vocabularium MS edita a Cangio in Gloss. med. latin. v. *baultare*.

ptum lectumque sit obscura illa recentiorum sæculorum ætate, qua bonarum literarum et præstantiorum auctorum honos jacebat. Testatur id frequentia codicum, tum manu exaratorum, tum prelo sub ipsis typographiæ initiis impressorum, qui passim in bibliothecis publicis inveniuntur, et amplissimis variorum auctorum commentariis instructi sunt (1). Sed contigisse is honor ei carmini videtur, quod præcipua mythologiæ et veteris historiæ, tum sacræ, tum profanæ, capita contineret, quibus explicandis occasio esset magistris scholarum, juventutem variarum rerum notitia, quasi e compendio, imbuendi. Quum post duo amplius sæcula, præter M. H. Goldastum, qui Enchiridio Biblico, Francof. an. 1620 edito, inseruit, nemo repertus esset, qui Eclogam Theoduli, quondam in umbra scholarum et obscuri ævi tenebris sepultam, in publicam eruditorum lucem revocaret, bene de hoc scriptore meruit vir clariss. I. G. S. Schwabe, qui anno 1773 novam ejus poematis editionem procuravit. Majore adhuc studio, sed non feliciore successu, hoc carminum genus amplexus est Metellus, Tegerseensis monachus, sæculo XII vivens.

(1) Jam Vincentius Bellovacensis, qui anno Christi 1250 scripsit, Theoduli versus : *Æthiopum terras*, etc. citat libro XXVIII, cap. 3o Speculi Naturæ. Etiam Eberhardus Betuniensis scriptor sæculi XIII, in Labyrintho, tractatu III, v. 7, apud Leyserum, Hist. Poet. medii ævi, pag. 825, Theodulum inter poetas qui sua ætate in scholis lecti sunt nominat. Ed.

Hic præter carmina lyrica *de vita et laudibus S. Quirini*, Eclogas X ejusdem fere argumenti scripsit, appellavitque Quirinalia, in quibus sibi visus est ipsum Virgilium imitari, tum Eclogarum numero, tum versibus et hemistichiis Virgiliti usurpatis, sed ipso carminis bucolici sensu et intelligentia plane caruit: nihil enim huic simile ejus Eclogæ habent, nisi quod pastores, quorum nomina e Maronis Bucolicis mutuatur, de vaccis, buculis et vitulis S. Quirino votis vel donatis, aut aliquo morbo afflictis, sermones instituunt versibus leoninis, et frequentia in iis miracula a S. Quirino facta memorant. Edidit Quirinalia Henr. Canisius in Lect. Antiquis, t. I, Append. p. 35, et repetita auctaque harum editione Jac. Basnagius, t. III, Part. II, p. 179. Medii ævi poema bucolicum e MS codice allegat Janus Vlitius, Comment. ad Gratii Cynege. v. 203, idque in Galliis ante aliquot sæcula conditum fuisse certis argumentis sibi persuadet. Quod illius bucolici apospasmation producit, nævis quidem et sordibus inquinatioris sermonis sæculum recens et ignobile prodit, attamen ineptiis monachorum caret, quæ in Eclogis hactenus memoratis observantur, et sermonem de rebus ad vitam rusticam et pastoritiam pertinentibus continet. Unde rectius, quam alia, meruisset inter imitamenta veteris bucolici recentiora referri, siquidem Vlitio placuisset id totum ex veteri codice describere. Nunc quum meliora vix suppetent ex sequiore ævo carmina ad classem Bucolicorum

referenda, illis quidem Severi Sancti, Vespæ et Bedæ contentus fui, quod et aliquam bucolici carminis similitudinem tenerent, et dudum a Petro Pithœo inter antiqua poematia relata essent. Quæ de iis scriptoribus digna memoratu erant, exposui in procemio ipsis Bucolicis præmisso.

Ad Calpurnium, qui primarius hujus classis poeta est, singularem operam et præcipuum studium contuli, idque maxime elaboravi, ut quam plurimis rebus ornatus, et idoneis ad legendum intelligendumque præsiidiis instructus compareret. Quæ igitur in præfatione, p. 13 seqq. de Gratio et Nemesiano, et de ratione, quam iis interpretandis adhibuerim, professus sum, eadem de Calpurnio dicta volo. In variantium lectionum hujus poetæ texto subjectarum collectione id simul operam dedi, ut Virgilio et aliorum poetarum locos insererem, quos ille frequens vetustiorum imitator expressisse, saltem respexisse videretur. Qui quoniam sæpe et vim declarandi sensus habent, hinc subinde factum est, ut eosdem in annotationibus, eorum causa lectorum, qui has solas consulunt, repeterem (1). Etsi Calpurnius tot numero interpretes, tot viros doctos qui emendarent, nactus est, ut videri possit, quantum vix alius poetarum, castigatus; si qui tamen conferre pristinis quæ ipse huic auctori

(1) Nos vero qui id curavimus, ut cum animadversionibus variæ lectiones conjunctæ iis tantum submitterentur, harum repetitionum, quæ inutiles visæ sunt, fastidio lectorem liberavimus. Ed.

commodavi, velint, forte non inanem abs me operam datam esse, æqui et intelligentes arbitri fatebuntur. Quibus tamen hoc loco factum meum excusandum puto, quod in recensendo eo subinde contrariam prioribus viam ingressus sim, et, quæ illi tanquam vitiosa, ingenio et conjectura emendanda duxerint, hæc ego revocare in contextum et restituere auctori, certe non mutare vel corrigere, voluerim: etenim multo ex usu Calpurnii, et veterum exemplarium quæ mihi licuit inspicere, collatione didici, nonnulla ejus poetæ loca quæ mendo laborare interpretibus visa sunt, ab ipso auctore, vel per negligentiam, vel consulto relictæ esse, ut inscitum et agrestem pastorum sermonem exprimere videretur; tum vero inesse ejus orationi nævos quosdam corruptioris eo ævo latinitatis, quos docti viri pro mendis codicum et librariorum hallucinationibus perperam habuerint. Ego vero qui Critici in recensendo scriptore officium vel præcipuum judico, non quid ille ex regulis linguæ et melioris more ætatis potuerit vel debuerit scribere, sed quid ipse scripserit, videre, quique emendandi per conjecturam Veterum loca, quæ mendosa videntur, licentiam non modo infinitam semperque dubiam, sed perniciosam etiam integritati auctoris censeo, nisi certa meliorum codicum scriptura, tanquam auctoritate, regatur; satius putavi, lectionem quæ plurimorum codicum consensu firmaretur, quantumvis insolentem vel mendosam, poetæ non emen-

datissime loquenti, tanquam suum sermonem restituere, quam, eo ad legem melioris ævi refingendo, poetam exsulem suæ ætatis facere. Hæc quum certo iudicio me fecisse credam, nemo, ut equidem spero, indignabitur, quod subinde desertis superiorum interpretum emendationibus, reliquerim nævos quosdam sermonis alicubi occurrentes, neque tam comptum et elegantem quam isti quidem, poetam facere Calpurnium voluerim. Si qui nihilominus contendant, ita destitutum abs me poetam, nec justam ei castigando operam navatam esse, his a me credo satis fieri, recensendis ubique tum variationibus codicum, tum conjecturis, quæ quidem reperire potui, aliorum et meis, ut inde materiam emendandi et castigandi sumant ipsi et constituent, quod optimum et auctori aptissimum iudicent. Quod si quidam et feliciore ingenio et majore arte his in rebus utantur, et meliora quam ipse potuerim, emendandis Calpurnii locis afferre sciant, horum ego et scientiam admirabor, et inventis applaudam liberaliter; id tantum rogo, ne a me postulent, ut pro vera ipsius auctoris scriptura habeam, quod illi forte scriptum ab eo aut scribendum, ingenio suo reppererint.

Quum Calpurnii Bucolica, et quæ his affinia poemata addidi, minora viderentur, quam quæ implere secundum hoc volumen iis destinatum, possent, adjungenda iis putavi Idyllia, quæ ex antiquitate reperta commode hoc nomine possent appellari, quando-

quidem Theocritus etiam Idyllia sua cum Bucolicis ita conjunxit, ut ne nomine quidem distingueret. Appellari autem Græcis Idyllia puto, quæ Romanis Opuscula dicta sunt, qualia a Cassio Parmensi scripta Horatius, et a Septimio Sereno Terentianus Maurus testatur. Quamquam, quod genus carminis proprie eo nomine appellatur, non satis exploratum est, ipsa tamen vocabuli significatio eo ducere videtur, ut poematum intelligamus, quod rei aut facti alicujus singularis speciem, formam, et narrationem contineat. Opuscula ruralia Septimii Sereni, quæ Terentianus et Nonius Marcellus laudant, singula rusticationis opera singulis carminibus describebant, cujus argumenti quum præcipue sit antiquum illud poematum, quod Moretum inscribitur, plerique illud viri docti Sereno putarunt attribuendum. Aptum igitur inprimis videbatur, quod et Idylliis accenserem, et Bucolicis subjungerem, quum aliud Moretum, a Suevio, antiquiore poeta, scriptum Idyllii nomine a Macrobio Saturn. lib. II, cap. 14, diserte nuncupetur. Quum Septimius Serenus hujus poematii causa inter Poetas minores abs me illustrandos receptus esset, instituti mei lex quam in præfatione prima, sup. p. 5, aperui, postulabat, ut reliqua Opuscul. ejus ruralium, quæ ab antiquis scriptoribus produntur, fragmenta, quamquam ex lyrico pleraque genere, huc conferrem. Propter insignem famam, qua Serenus et carmina ejus apud Veteres clarent, potest hoc meæ vel curio-

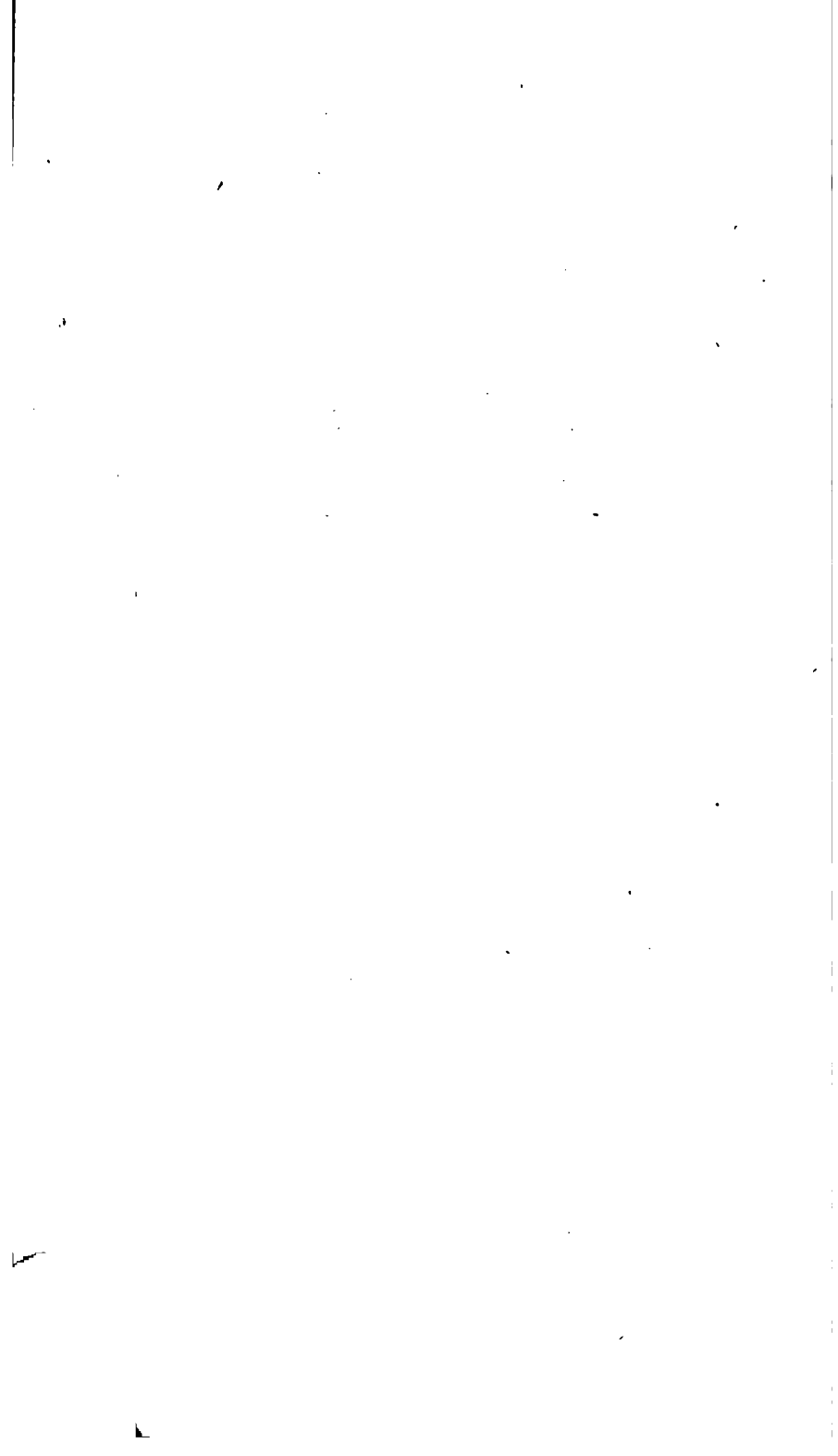
sitati vel diligentiae concedi, quod omnia fragmenta carminum ejus conquirere studiose, et bono ordine digerere, et illustrare opera non defunctoria voluerim. In eundem ordinem referre placuit incerti auctoris Copam, Ausonii Cupidinem cruciatum, et Cassii Parmensis Orpheum, quæ et formam Idylliorum habere, et celebratiora ejus nominis esse videbantur, et dudum seorsum edita ab aliis erant. De singulis quæ tenenda sint, aperio in proœmio.

Quum præterea alia nonnulla vetustatis Romanæ carmina restarent, Idylliorum nomine digna, quæ tamen ob argumentum vel metrum commode possent alio loco atque ordine proferri, malui hic aliquem locum selectis tribus Idylliis poetæ concedere, quem integrum vix sperabam posse me cum aliquo legentium fructu in hanc poetarum syllogen recipere. Est is Publilius Optatianus Porphyrius, cujus quædam carminum minorum congeries, sub titulo Panegyrici Constantino M. dicti, exstat. Pithœus hoc opus inter poematia vetera retulit, et propter argumentum a nobis tomo V proferendum erat. Sed sunt ea carmina Publilii singulari et difficili artificio molesta, inprimisque literarum positione et figuris lineas versusque intersecantibus ita perplexa et districta, ut vix intelligi, nedum placere, sanæ poeseos existimatoribus possint. Itaque, si obscura hæc et nugatoria carmina meæ inserere collectioni vellem, rem me facturum prævidebam, quæ nec usum ullum, nec gratiam ha-

bitura esset. Quoniam vero locum in poetis minoribus obtinet Porphyrius, neque excludi eorum societate totus potest, satis facere ei hactenus volui, ut, quæ in ejus carminibus occurrunt tria Idyllia figurata, huc referrem, quæ præstantiora cæteris ejus lusibus sunt, et ab exemplo Græcæ antiquitatis aliquam commendationem habent.

Absolute hoc tanquam curriculo veterum poematum, quod secundi voluminis orbe definivimus, propediem tertio tomo alios prodire poetarum ordines jubebimus: primo quidem, Satyricos minores, in quo Val. Cato, Petronius, Turnus, Sulpicia, Eucheria et Cl. Marius Victor comparebunt; tum Elegiæ diversorum auctorum et temporum; denique Lyrica varii generis, et in his præcipue edita a Casp. Barthio Vestritii Spurinnæ fragmenta, cum Pervigilio Veneris, producentur (1). De singulis ita mereri studebimus, ut rei simul literariæ emolumento pro virili parte serviisse videamur. Scribam Helmstadii, in Academia Julia Carolina, a. d. XXV Febr. MDCCLXXX.

(1) Vid. sup. p. 5, qualem huic Editioni nostræ divisionem et poematum ordinem assignaverimus. Ed.

T. CALPURNII

SICULI

ECLOGÆ XI

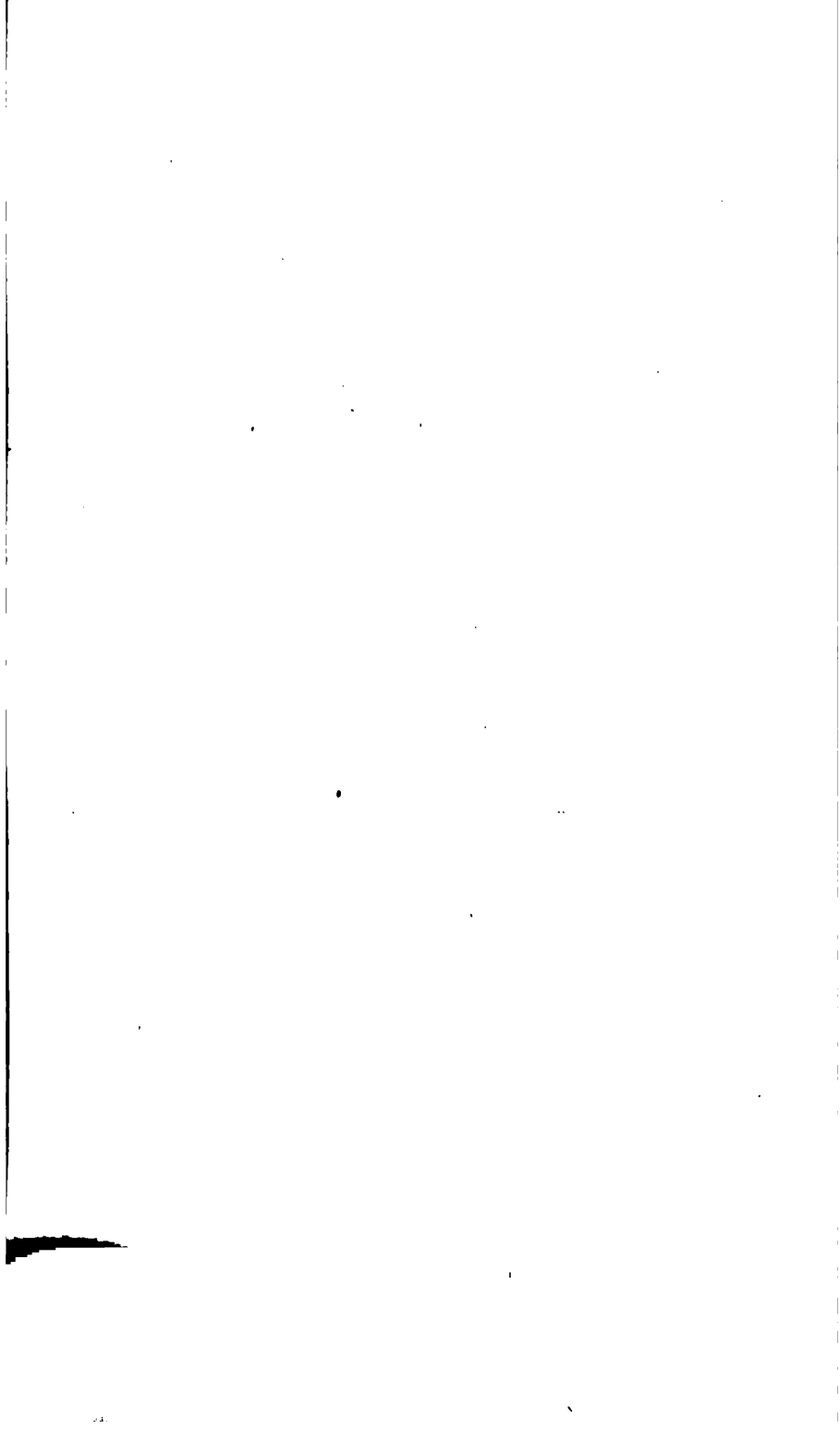
QUIBUS EX SEQUIORE ÆVO

ACCEDUNT

SEVERI SANCTI CARMEN BUCOLICUM

VESPÆ ET BEDÆ

ECLOGÆ

I.

DE T. CALPURNIO SICULO

EJUSQUE

ECLOGIS.

CALPURNII, qui vitiose a quibusdam Calphurnius scribitur, ætas nullo quidem Veterum testimonio satis certo declaratur; potest tamen ex ejus Eclogis probabiliter colligi, floruisse eum M. Aurelio Caro ejusque filiis imperantibus, fuisseque adeo æqualem Olympii Nemesiani. Id paullo luculentius, quam hactenus factum est, demonstrare annisum in argumento ad Eclogam I et VII. Caii prænomen ei tribuunt editio princeps Romana, et quæ eam sequitur Ascensiana, cum MS codice Vossiano; reliquæ omnes Titi Julium Calpurnium vocarunt quidam eruditi (1), nescio qua ratione inducti; sed improbat Casp. Barthius, Advers. lib. XLIII, c. 4 (2). Quamquam enim non insolens est, sequiore præsertim ævo, duo conjungi gentilia nomina, et

(1) Gyraldus, de Poet. hist. dial. IV; J. A. Fabricius, Bibl. Lat. t. I, p. 544; P. Burmannus, præf. ad Poet. min. p. 39.

(2) Idem tamen, quod improbaverat ante, alio loco, nempe lib. XLIX, cap. 14, satis audacter asserit, et Calpurnium scribit in omnibus libris Julium appellari. Ego contra affirmare possum, nullo in libro me illud nomen invenisse. — Exstitisse tamen codices antiquos, in quibus Julius vocaretur Calpurnius probare videtur liber MS Jacobi de Cesollis, qui in Bibliotheca Ducali Guelferbytana servatur, ubi, loco eo quem infra inter testimonia de Calpurnio attulimus, Julius Scalpurius nominatur. Ed.

Junium Calpurnium Vopiscus in Caro refert epistolam de hujus Imperatoris obitu ad Præfectum Urbis scripsisse, ubi quidam MSS Julium nominant, hoc ipsum tamen in dubio est, an Julius iste Calpurnius poeta noster habendus sit, et, quorum auctoritas hic maxime sequenda est, vetustiorum Calpurnii exemplarium nullum, quod sciam, Julii nomen præfert. Exstant e gente Calpurnia plures, qui scriptis ad nostram memoriã servatis inclaruerunt, et discernendi ab hoc poeta sunt. Calpurnius Flaccus excerptas rhetorum minorum declamationes reliquit; Calpurnium Bassum quidam nominant commentarii in Aratea Germanici auctorem; et alius poeta Calpurnius, qui, nescio an pro Nostro haberi possit, comœdiam *Phronesin*, teste Fulgentio Planciade, de prisco sermone verb. *Nasiterna*, scripsit (1).

Additum Calpurnio cognomentum Siculi, quod in plerisque exemplaribus vetustis legitur, non puto soli librariorum conjecturæ de patria poetæ deberi, sed antiquum et ab ipso auctore profectum esse. Sic et alii solebant ejus ætatis scriptores patriæ suæ nomen addere, ut Flavius Vopiscus Syracusius, et Citerius Sículus Syracusanus, Grammaticus Burdigalensis, cujus epigramma de tribus pastoribus exstat. Barthius tamen l. c. putat id profectum esse a librariis, qui Siciliam Calpurnii patriam collegerint ex his versibus Ecl. IV, 62 :

Tityrus hanc habuit, cecinit qui primus in istis
Montibus Hyblæa modulabile carmen avena.

Nam quum ibi profiteatur Calpurnius se carmen bucolicum a Virgilio accepisse; idque dicat *Hyblæa modulabile avena*, et in istis montibus cantatum, hinc librariis putat opinionem de Sicilia Calpurnii patriam subnatam. Ego vero rationem istam me non assequi fateor: etenim Hyblæa avena modulabile perinde dixit carmen bucolicum, ut Virgilius

(1) Alius poetæ Calpurnii Pisonis recitationem memorat Plinius, Epist. V, 17. Ed.

Syracosios versus et Musas Sicelidas, respiciens ad Theocritum, carminis bucolici principem. Propius vero est, quod Vlitius existimavit, prima annotatione ad Nemesiani Cyniegeticon, ex versu 59 Eclogæ IX, quæ vulgo Nemesiano tribuitur, Siciliam Calpurnii patriam intelligi, quod Erycinam Venerem *nostram Dionen* vocet :

.....et nostra Dione,
Quæ juga celsa tenes Erycis.

Sed idem argumentum non satis firmum est, siquidem pastorem Siculum, non ipsum poetam in ejus persona, loqui existimemus. Nobis ad patriam Calpurnii designandam sufficit, eum perpetuo Siculum appellari, neque adesse indicia e quibus aliunde ortum fuisse colligamus. Quod vero Barthius Romanum fuisse Calpurnium; aut e pago Romæ propinquo oriundum, suspicatur, id tam frivola ratione e versibus supra allegatis conjicit, ut vix opus esse aliqua refutatione videatur. Vixisse aliquandiu Romæ et carmina composuisse, fortasse colligas ex istis; at, natum ibi esse, minime poteris.

Quod genus vitæ Nostri, quæ conditio et fortuna fuerit, harum rerum nihil quidem ex aliis scriptoribus, pauca tamen ex ipsius Eclogis, et subobscura quidem, possunt intelligi: etenim quibus allegoriis et nominum personarumque significationibus veteres Grammatici putaverunt Virgilium in Bucolicis suam fortunam adumbrasse, iis etiam Calpurnium videmus usum esse, ut vitæ suæ fata lectoribus insinuaret. Tityri et Corydonis nomine Virgilius creditus est se et res suas significasse (1); similiter Calpurnius sub persona Corydonis se loquentem inducere, et pleraque fata sua enarrare videtur Ecloga I, IV et VII; in octava Tityri nomen assumere, quod jam feliciorum statum rerum suarum nactus Tityro Virgiliano similis videretur. Cæsarem Impe-

(1) Quam rem ex Veterum quibusdam locis demonstravit Chr. Gottl. Heynius, vir ill. ad Donati Vitam Virg. p. 122, et in argumento Ecl. I.

ratorē Deum suum vocat ; in Melibœi persona sibi Mæcenatē Virgilianum fingit, præsertim Ecloga IV, ubi plura vitæ suæ fata narrans inter alia confitetur, diu se luctatum cum paupertate et inopia rei familiaris, statutumque apud se habuisse, vitæ caussa tenuiter sustentandæ in Hispaniam, vel ultimas abire terras ; sed revocatum a Melibœo, et benigne habitum, et lautiore in re collocatum esse. Neque obscure significat, se Romæ tandem munus aliquod in aula Imperatoris nactum esse, patrocinate Melibœo : quam fortunam Amaryllidis Virgilianæ nomine, ex opinione Grammaticorum, designat. Sic enim ille, Ecloga IV, v. 31, ad Melibœum :

.....Certe ne fraga rubosque
Colligerem, viridique famem solarer hibisco,
Tu facis, et tua nos alit indulgentia farre.

.....
Per te segura saturi recubamus in umbra,
Et fruimur silvis Amaryllidos, ultima nuper
Litora terrarum, nisi tu, Melibœe, fuisses,
Ultima visuri, etc. (1).

Sub Melibœi nomine Olympium Nemesianum poetam intelligendum, vulgaris opinio est. Sed hoc mihi admodum dubium videtur, et tantum librariorum vel Grammaticorum quorundam recentiorum conjecturæ deberi, qua inducti etiam dedicatas Nemesiano Eclogas Calpurnii crediderunt. Calpurnius ipse Melibœum ut magistratu illustri functum et auctoritate pollentem virum suis carminibus describit, qualem Nemesianum fuisse Vopiscus, qui ejus poesin tantum laudat, nullo verbo indicat. Existimaverim potius præfectum aliquem Urbis, aut Magistrum Officiorum, eo tempore magistratu functum intelligi, qui pro gesti muneris facultate potuerit Calpurnium beneficiis iis, quæ ipse præ-

(1) Hujus loci inprimis notentur verba *tua nos alit indulgentia farre* : nam his significari annonam publice præbitam, et munus publicum delatum Calpurnio, auctore Melibœo, vix mihi dubium videtur. Eϩ.

dicat, ornare. Frequentes Romæ fuisse ætate Calpurnii et Nemesiani agones et commissiones poetarum, tomi hujus præmio, p. 20 et seqq. in vita Nemesiani ex ipsis Calpurnii Eclogis probavimus, unde, floruisse ibidem studia literarum, et magistratus summos, Romæ degentes, qui literas amarent, et oratores poetasque publice recitantes audirent, solitos esse, quos præcipue probarent, ad honores et officia aulica provehere, tuto colligitur. Melibœum, quem Calpurnius sæpe se et alios benigne audivisse memorat, ex istis magistratibus fuisse non dubito; et si accuratius, quæ ille de Melibœo dicit, considero, Magistrum Officiorum puto eo nomine indicari. Fortasse unus hic locus id satis probaverit, Ecl. IV, 158 :

Fer, Melibœe, Deo mea carmina; nam tibi fas est
Sacra Palatini penetralia visere Phœbi.

Per Palatinum Phœbum intelligendum esse Cæsarem in Palatio habitantem, dubio caret. Sed qui curam Palatii et jus Cæsaris adeundi haberet, is præcipue Magister Officiorum fuit. Egerunt de eo magistratu inprimis Gutherius, de Offic. dom. Aug. lib. II, cap. 20; Pancirolus, comment. ad Not. dign. imp. cap. 62, et, ex quo illi plurima ducunt, Cassiodorus, Variar. lib. VI, epist. 6. Ex his intelligimus, totius Palatii curam ad Magistrum Officiorum pertinuisse, omnesque Scholarum ordines et Officia in Palatio militantium ejus imperio paruisse. Unde *Magister Palatinus* a Sidonio, lib. I, epist. 3; *Magister regia tecta regens officiis* a Rutilio, Numat. Itin. lib. I, 563, et ἡγεμὼν τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων a Zosimo, lib. II, c. 25, vocatur. Hic Imperatori assidue præsto erat; sub ejus cura erant memoriales omnes, scrinia epistolarum et libellorum, admissionum denique officia. Proinde si Calpurnius, beneficium aliquod petiturus, admitti ad Cæsarem, aut libellum ei supplicem tradere, aut carminibus suis tradendis Cæsari commendari voluit, nullum adhibere magis idoneum ei negotio patronum potuit, quam Magistrum

Officiorum. Possunt præterea perquam commode ad hunc magistratum referri, quæ Calpurnius passim de Melibœo prædicat. Variam ejus eruditionem laudat Ecl. IV, 53, juris scientiam et justitiæ æquitatisque studium, in epitaphio, Ecl. VIII, 51, seqq. (vid. sup. pag. 23):

.....Plenum tibi ponderis æqui
 Pectus erat: tu ruricolam discernere lites
 Adsueras, varias patiens mulcendo querelas.
 Sub te ruris amor, sub te reverentia just
 Floruit; ambiguos signavit terminus agros.

Optime hæc conveniunt in Magistrum Officiorum, cujus dignitas, ut supra memorati scriptores docent, Jurisconsulto aut Philosopho deferri solita, quemque dicunt disciplinam et mores totius Palatii rexisse, variaque exercuisse judicia, in Officiales maxime, Cubicularios, Scholares, tum vero appellationes omnes a limitaneis Ducibus, vel Comitibus, communi audientia proposita in sacro Auditorio, una cum Quæstore Palatii, more consultationum judicasse. Casiodorus inter alia dicit, eum *peræquatores etiam victualium rerum in urbe regia propria voluntate constituere*, de quo præcipue intelligenda videntur verba: *Plenum tibi ponderis æqui Pectus erat*. Et quando Gutherius monet, sub Magistro Officiorum agros limitaneos fuisse, nescio an huc referendum sit illud: *ambiguos signavit terminus agros*: nam quum agrorum istorum pensatione alendi essent milites in limitibus excubantes, essentque illi propterea censendi, dividendi, assignandi cultoribus, dubium non est, quin sæpe controversia de finibus agrorum orta dirimenda fuerit Magistri Officiorum judicio, et legitimus agros ambiguo terminus constituendus. Sufficere hæc puto ad intelligendum sub nomine Melibœi Magistrum Officiorum laudari. Eminentem ejus magistratus dignitatem ipso nomine Melibœi signavit Calpurnius, si Kempheri conjectura ad Ecl. I vers. ult. probanda est, qui allusum eo nomine ad purpuram Melibœam existimat, cujus meminit Lucretius, II, 499, et

Virgil. *Æn.* V, 251, ut purpuratum Augusti familiarem significaret. Cæterum, quinam is fuerit Magister Officiorum, et quo nomine vocatus, difficilius est affirmare, quum præter Consules Romanos et Præfectos Urbi rara Magistrorum Offic. nomina exstent. Quoniam vero, quod ex Veterum monumentis haud paucis constat, Magisteria potestas plerumque cum reliquis honoribus inter Consulatus et Præfecturas gesta est, sufficet hoc loco, ostendere aliquem e Consulibus vel Præfectis eorum temporum, in quem convenire illa, quæ de Melibæo Calpurnius prædicat, videantur. Quod si iis temporibus Nemesianus aliquis Consul vel Præfectus Urbi reperiretur, pedibus irem in eorum sententiam, qui istum patronum dare Calpurnio voluerunt. Nunc probabilius judico, Magistrum Officiorum, quem Calpurnius coluit, fuisse C. Junium Tiberianum, qui paullo ante Cari imperium A. P. C. N. 281 Consul cum Probo Imp. fuit, et post decennium iterum Consul et Præfectus Urbi. Quod de summis honoribus per ea tempora sæpe conjunctim aut gradatim gestis dixi, id præter alia monumenta hæc maxime inscriptio probat (Gruter. pag. 406, n. 1):

F. EVGENIO. V. C. EX PRÆFECTO PRÆTORIO
 CONSULI. ORDINARIO. DESIGNATO
 MAGISTRO. OFFICIORVM. OMNIVM
 COMITI. DOMESTICO. ORDINIS. PRIMI
 OMNIBVSQ. PALATINIS. DIGNITATIBVS
 FVNCTO.

Nonnunquam ex Consule Ordinario Magistrum Officiorum eam dignitatem nactum esse, probat Gutherius, neque minus ex lege 2 tit. 9 de Quæstor. et Mag. Offic. lib. VI Cod. Theod. colligit Gothofredus, post gestam Magisteriam vel statim, vel nonnulla dilatione, Præfectos esse factos. Quo pacto admodum probabile est, Junium Tiberianum, qui extremo Probi imperio Consul fuerat, et decennio post Præfecturam Urbis cum altero Consulatu gessit, eo, quod

inter utrumque honorem est, intervallo, hoc est, ipso imperii Cariani tempore Magistri Officiorum munere functum esse. Calpurnius Melibœi non solum eruditionem laudat, sed et favorem erga eruditos, quorum studia et hortatu suo et multis præmiis excitavit. Vid. Ecl. IV, 53 seq. VIII, 17, 41, 58. Eundem animum et morem Junii Tiberiani fuisse, Vopiscus exemplo suo docet, initio vitæ Aureliani, ubi memorat, ab eo tum Præfecto Urbis vehiculo se acceptum, et multo sermone de rebus literariis, præsertim historicis, familiariter habito, excitatum esse ad scribendam Aureliani Imperatoris historiam, promissis eam in rem subsidiis et libris ex Ulpia bibliotheca. Reverenter ibidem et honorifice Vir sanctus appellatur, quod elogium facile convenit Melibœi moribus a Calpurnio descriptis. Quod vero inprimis movet me, ut hunc esse Junium Tiberianum credam, illud est; quod Melibœum Calpurnius dicit et fuisse poetis, et ipsum poetam fuisse, Ecl. IV, 55 seq. et VIII, 63: nam carmina scripsisse Junium Tiberianum certo mihi videor e versu trochaico Tiberiani, quem Fulgentius in Expos. serm. ant. v. *Sodus* adducit, colligere: *Aureos subducit ignes sodus ora Lucifer*. Ejusdem Prometheum fabulam citat Fulgentius Mythol. lib. III; neque ulla causa est, cur Tiberianum hunc, a Fulgentio citatum, alium habeamus, ac illum Junium, Consulem et Præfectum Urbis (1). Denique et grandis ætas, quam Melibœo tribuit Calpurnius Ecl. VIII, 43, optime convenit Junio Tiberiano, quem si videmus A. C. 281 Consulem fuisse, anno autem 291 iterumque an. 303

(1) Juvat hic addere, quæ de Tiberiano refert Gyraldus, de poet. hist. dialog. IV, p. 256: « Tiberianum poetam per tempora Constantini floruisse, testis est Hieronymus in Chronicis. Scribit Servius hunc epistolam induxisse vento allatam ab Antipodibus, quæ talem haberet inscriptionem: *Superi Inferis salutem* ». Qua, inquit, occasione tractat reciproci quod de Antipodibus fertur. « Citatur hoc ipsius inter cætera carmen: *Aurum quo pretio roserantur limina Ditis*. Fulgentius quoque quum in Mythologico, tum alibi ejusdem versus affert. Prometheum hic scripsisse dicitur, quo libro Deos ait sua singula homini tribuisse ». Ed.

inter Præfectos Urbis apparere, adeoque per triginta certe annos summis, qui in re publica sunt, honoribus exsplenduisse, confiteamur necesse est, apte in eum quadrare, quæ Calpurnius cecinit:

Longa tibi, cunctisque diu spectata senectus,
Felicesque anni, etc.

Sic declarato Calpurnii patrono, Junio Tiberiano, Magistro Officiorum et Præfecto Urbis, paullo probabilius constituere possumus, quod adhuc valde ambiguum visum est, an poeta noster idem sit Junius Calpurnius, quem Flavius Vopiscus scribit *ad memoriam dictasse Caro, et super morte Imperatoris epistolam dedisse ad Præfectum Urbis*. Sunt rationes, quæ obstare huic opinioni videantur, sed prævalent aliæ quæ affirmant. Calpurnium poetam, diximus, satis clare profiteri, se officium aliquod in aula Imperatoris impetrasse, aut exspectasse saltem, ope et gratia Melibœi; hoc autem nomine Magistrum Officiorum intelligendum esse demonstravimus. Enimvero, quod Junius Calpurnius gerebat munus, dictantis ad memoriam Imperatori, est ejusmodi, ut non alio, quam Magistro Officiorum, auctore et patrono illud nancisci potuerit. Hujus enim curæ et directioni suberant quatuor Palatii scrinia, Memoriam scilicet, Epistolarum, Libellorum, Dispositionum, et qui scrinio memoriam præerat, alias Magister vel Dictator Memoriam dictus, is *idoneus probitate morum, ac bonis artibus præditus, per Magistrum Officiorum Imperatori offerri debuit*, ut de alio ejusdem officii lex 1 Cod. de offic. Magistr. Offic. præscribit. Quum igitur eadem conditione Calpurnius, Dictator Memoriam, et noster poeta fuerit, uterque etiam eodem patrono in munere adipiscendo usus sit, haud obscura hæc ratio videbitur, ut unum eundemque Calpurnium accipiamus, quum præsertim et temporis ratio suffragetur: nam Junius Calpurnius, ille Memoriam Dictator, eodem tempore, hoc est, angusto illo imperii Cariani spatio, quo et Calpurnius poeta, floruit; ille eam gratiam adeptus

Cari Imperatoris et Cæsarum est, quam hic summo studio, carminibus in laudes Cæsarum compositis, ambierat; ille denique ei muneri præfuit, quod a poetæ studiis fortunisque minime alienum erat. Unde profecto mirum videri debeat, si in ista temporis et fortunæ æqualitate diversi tamen Calpurnii fuerint (1). Notus haud dubio fuit Vopisco Calpurnius noster, ut Syracusio et populari suo, atque igitur, si sub imperio Cari et filiorum ejus, quod describit Vopiscus, aliquo loco fuit, aut dignum aliquid memoria gessit, Vopiscum ejus mentionem non omisisse arbitror. Proinde Calpurnium Siculum, qui in Eclogis se locum aliquem sub Caro nactum esse significat, credibile est, eundem esse, qui a Vopisco Syracusio memoretur (2). Junius quidem ibi vocatur Calpurnius, sed vere hoc nomen gessisse ille videtur, propterea quod vel ejusdem gentis esset, atque hac etiam de causa, gratiam Junii Tiberiani promeritus: vel assumpsisset hoc nomen in patroni honorem, quem auctorem fortunæ suæ habuerat; quamquam id fortasse non semper, nec ubique usurpavit, neque necesse habuit in fronte carminum ab se editorum ponere. Quum enim multis Romanorum, præsertim clientibus, solenne fuit gentiliūm patroni nomen addere suo, tum illud etiam insolitum, e pluribus nominibus quandoque unum vel alterum, omisso alio, usurpare. Aliud fortasse graviusque dubium oriri ab officio, quod gerebat Junius Calpurnius, possit: hic enim officii causa peregre aberat in comitatu

(1) Eandem opinionem tuetur Casp. Barthius, *Advers.* lib. XLIX, cap. 14: « Ex quo scriptore (Vopisco) ego etiam aliquando in eam sententiam veni, ut Eclogarum suarum bonum præmium retulisse Calpurnium hunc nostrum existimaverim; et ab amante studiorum honestorum Principe in aulam et comitatum adeo Augusteum adscitum, memoriæ Cari adhibitum fuisse; ipsum videlicet illum Junium Calpurnium, quem in vita Cari laudat, ejusque de morte ejusdem Principis epistolam proponit idem Vopiscus ».

(2) Eundem etiam putat Glandorpianus in *Onomast. historiæ Rom.* pag. 193. ED.

Imperatoris et expeditione Persica, atque inde epistolam de morte Cari Romam scribebat ad Præfectum Urbis. At noster poeta, qui eodem tempore, nempe sub brevi Cari imperio, Bucolica sua scribebat, in his ipsis significat se scripsisse in umbra et otio et Romæ agentem :

Per te secura saturi recubamus in umbra,
Et fruimur silvis Amaryllidos.....

Non videntur hæc dici potuisse ab homine in exercitu apud Imperatorem, in tumultu bellico, in continuis itineribus et muneris sui negotiis versante, neque omnino credimus poetam nostrum, si eo loco quo Junius Calpurnius fuisset, tantum otii habiturum fuisse, ut carminibus pangendis, quæ secessum scribentis et otia quærunt, operam impenderet. Romæ autem scriptas esse Eclogas Calpurnii, multa earum loca, præsertim Ecloga VII, declarant, qua spectaculum Romæ celebratum, et ab ipso poeta visum, exponitur. Sed hæc omnia facile conciliantur inter se, si statuamus, quod ex ipsis Calpurnii Eclogis apparet, eum primo commendatum a Melibœo, et in gratiam Cari Imperatoris adductum, ob insigne elogium, quod Cæsaribus imperium auspicantibus scripserat Ecloga I et IV; mox honore auctum, Romæ aliquamdiu vixisse, et alias Eclogas, septimam certe, scripsisse primo, vel altero adeo Cari anno; tum autem, vacante apud Imperatorem loco Dictatoris Memoriam, paullo ante ejus mortem evocatum Roma esse ad munus hoc in comitatu Cæsaris subeundum, eoque factum esse, ut, Imperatore paullo post mortuo, epistolam quam Vopiscus memorat, officii causa scriberet ad Præfectum Urbis, qui, testante Anonymo de Præf. Urb. eo anno Ceionius Varus fuit. Reliquas Eclogas ab VIII ad XI, aliquo temporis intervallo, et Melibœo, quem Junium Tiberianum Præfectum Urbis fuisse suspicor, mortuo, Romam reversum, otioque et literis redditum, perscripsisse arbitror. Quibus rebus efficitur, ut existimare omnino possimus, Junium Calpurnium Vopisci non diversum a poeta nostro fuisse.

Devenio nunc ad Eclogas Calpurnii paullo accuratius considerandas. Quas quum contra plurimorum hominum iudicia, et contra omnium, quæ per duo sæcula prodierunt, editionum morem, T. Calpurnio omnes XI, atque adeo eas etiam quatuor, quæ adhuc Nemesiano tribui solebant, assignaverim, non inique abs me postulabunt lectores, ut eis tantæ novationis et immutationis rationem luculente reddam. Vidit id dudum Janus Vlitius, et Calpurnio omnes deberi Eclogas, rationibus allatis demonstravit, principio commentarii ad Nemesiani Cynegeticon et in præfatione ad Eclogas; nec ab ejus sententia se alienum professus est Petr. Burmannus, in præfatione ad Poetas Lat. min. Neuter tamen ordinem Eclogarum adhuc observatum migrare, et Calpurnio restituere, quæ Nemesiano adhuc tributæ erant, ausus est, sive dubitatione aliqua retinebantur, sive ista mutatione non valde opus esse existimabant. Quo major mihi danda videtur opera, ut, recte me fecisse, qui omnes Calpurnio Eclogas tribuerim, solidis argumentis approbem.

I. Ac primo quidem, Olympium scripsisse Bucolica, nullo antiquitatis testimonio probatur. Vopiscus, qui in Numeriano ejus carmina recenset, et ἀλευτικά, κυνηγετικά et ναυτικά scripsisse tradit, nullam Bucolicorum mentionem, quod uno verbo potuisset, injicit. Et, si relictæ ab eo Eclogæ fuissent, certe cum Cynegetico, quod Nemesiani esse certo constat, conjunctæ in aliquo codice comparuissent. At vero nec, qui primus Cynegeticon exhibuit, codex Eclogas Nemesiani adjunctas habuit, nec, qui Eclogarum plurimi codices exstiterunt, Cynegeticon.

H. Qui ævo medio et ante inventam artem typographicam vixerunt scriptores, nullum Bucolicorum auctorem, post Virgilium, alium norunt, quam Calpurnium, quod e testimoniis infra producendis Jacobi *de Cesollis*, Francisci Petrarchæ, et Angeli Politiani oppido intelligi potest: atque hic postremus diserte omnes poetas bucolicos, Græcos et Latinos, enumerans, e Latinis quidem Tityrum, hoc est,

Virgilium, et Calpurnium, nullum vero Olympium vel Nemesianum, nominat.

III. Primæ et antiquissimæ Eclogarum editiones sub Titi Calpurnii nomine omnes exhibent, nulla Nemesiani mentione facta, videlicet Romana princeps, Daventrienses duæ, Nordheimensis, Coloniensis, Ascensiana, quibus accedunt codices MSS plurimi hinc inde in bibliothecis publicis servati, ut Palatinus liber, olim Janotii Maneti, in quo Barthius, Advers. lib XLIII, c. 4, testatur Calpurnio omnes XI Eclogas clare vindicari, item Vossianus, quem Burmannus sæpius allegat, fortasse etiam Dorvilliani. Primus Nemesianum quatuor Eclogarum auctorem nominavit, simulque priores Calpurnii Nemesiano quasi dedicatas inscripsit Ugoletus, qui editionem Parmensem curavit. Quam quum Ugoletus in fine exemplaris professus esset impressam esse *e vetustissimo atque emendatissimo codice e Germania allato, in quo Calpurnii et Nemesiani, uti impressi sint, tituli legantur*; certatim omnes inventum Ugoleti, tanquam ingens arcanum e penetralibus Vestæ prolatum, amplexi sunt, ut nemo posthac auderet Bucolica, quamvis ex alio codice expressa, non nominato Nemesiano, edere. Assensit, quæ proxime sequuta est, editio Florentina Juntæ, et diversorum Eclogas quas conjunctas dedit, novo auctore Nemesiano auxit. Petrus Crinitus, cujus libri de poetis Latinis ineunte sæculo XVI prodierunt, Nemesiani Eclogas legi dicit. Diom. Guidalottus, qui anno quarto ejusdem sæculi commentarios in Bucolica Bononiæ prodire jussit, affirmat discretas Calpurnii et Nemesiani Eclogas in antiquis exemplaribus legi; simul tamen fatetur, a multis et doctissimis viris citari carmina, non Nemesiani, quæ ei adscribantur, sed Calpurnii, quod nunc inquirere nolit scrupulosius, neque discretas hactenus Eclogas uni Calpurnio adscribere. Interim nullum antiquorum, ad quæ provocat, exemplarium nominat, atque adeo vix aliud cognovisse videtur, quam illud ab Ugoleto commendatum quod ipse exscribit. Et sic reliqui Bucolicorum edi-

tores omnes Ugoletum sequuti sunt, et spreta vetustiorum editionum auctoritate, quasi fruges invenissent post glandes, Parmensis distinctionem, nullo iudicio aut examine adhibito, receperunt, uno tantum Ascensio excepto, qui Parmense exemplar forte non viderat. Quam temere autem uni Ugoleti codici, eique nec viso nec examinato, fides sit habita, facile arguere aliorum collatio codicum potuisset, quorum nullus omnino inventus est, qui cum Parmensi editione conspiraret, plures contra, qui convenirent cum prioribus, unum Calpurnium proscribentibus auctorem.

IV. Neque vero difficile est perspicere, Nemesiani nomen præpositum non genuini et sinceri codicis auctoritati, cujus alias socii et consentientes reperti essent, sed unius librarii errori, aut scioli cujusdam, qui Parmensem codicem interpolaverit, conjecturæ deberi, quandoquidem fontem erroris illico aperire licet. Fuit haud dubie quidam vetustiorum interpretum, qui Melibœi nomine in Calpurnii Eclogis Nemesianum significari putaret, quem poetam nobilem, sequalem Calpurnio et apud Cæsares gratiosum e Vopisco norat. Hic legebat, Calpurnium aliquoties Melibœo, cujus magnam in se benevolentiam prædicat, carmina sua tradere et commendare, ut Ecloga I, v. ult., *Forsitan Augustas feret hæc Melibœus ad aures*; et iterum Ecl. IV, v. 158, *Fer, Melibœe, Deo mea carmina*. Itaque dedicatas re ipsa Nemesiano Eclogas putabat, et fronti earum adscribebat: *Ad Nemesianum Carthaginiensem* (1). Idem deinceps, aut fortasse alius, eodem codice usus, quum videret Ecloga VIII Meli-

(1) Ipsam hanc opinionem clare prodit Diom. Guidalottus, qui primus commentarios in has Eclogas, post editam Parmensem, scripsit, in præmissa Nemesiani vita asserens, Melibœum, cui Calpurnius Eclogas suas tradat ad Augusti aures ferendas, esse Nemesianum illum, cui opusculum suum dicarit Calpurnius. Hoc scitum Ascensius, qui eodem fere tempore notas in Calpurnium scribebat, nec exemplar Parmense viderat, adeo ignorabat, ut Calpurnium putaret Augusti et Virgilio ævo scripsisse, et sub Melibœo Pollionem vel alium quempiam patronum intelligeret.

bœum desleri ut mortuum, hujus igitur Eclogæ inscriptioni, tanquam argumentum, apponebat *Nemesiani* ἐπιτάφιος, sive, ut Juntinum exemplar barbare eloquitur, *Epiphunus*. Hisce glossematibus auctum exemplar postea imperitus describens librarius, Nemesiani nomen Eclogæ VIII appositum accipiebat pro auctoris nomine, et semel hac opinione imbutus titulum hujus eclogæ et numeros sequentium, ut opinioni suæ conformes essent, mutavit, quos denique Parmensis editor expressit. Hæc plane ita, ut retuli, in eoque ipso codice quem Parmensis editio expressit, facta esse, ipsum Parmense exemplar satis aperte prodit. Etsi enim post Calpurnii septem Eclogas reliquæ Nemesiani, numeris ad primum redeuntibus, sequuntur, ultima tamen earum non IV, ut novus ordo poscebat, sed XI, et expresse *undecima*, quasi Calpurnianis connumeratis, inscribitur: quo indicio conjectura mea manifeste confirmatur. Nempe apparet, in eo codice e quo exscriptum est Parmense exemplum, fuisse initio, sicut in aliis, Eclogas omnes, tanquam unius Calpurnii, a prima ad undecimam continuis numeris signatas; accedente vero sciolo quodam, qui octavam et sequentes putaret esse Nemesiani, numeros earum mutatos, ita tamen, ut ex incuria librarii ultimæ Eclogæ pristinus numerus XI remaneret. Quapropter Parmensis illa editio, quæ novum Eclogarum auctorem Nemesianum prodere voluit, eundem alio indicio dejecit, et priorum editionum, solum Calpurnium præferentium, fidem adeo non labefactat, ut potius confirmet.

V. Glossemata illa duo, Nemesiani bis in fronte Eclogarum positi, si accuratius expendantur, ita se destruunt invicem et refutant, ut plane ex iis stupor inepti librarii intelligatur. Nam qui Eclogas Calpurnii Nemesiano dedicatas putabat, quod hic esset Melibœus in Eclogis laudatus, is non videbat repugnare isti opinioni Eclogam octavam, quæ, quum Melibœo mortuo parentet, Nemesiani ἐπιτάφιος est, neque adeo huic una dedicari potuit. Rursus, qui hoc effugere

absurdum volebat, et octavam Eclogam cum reliquis Nemesiano auctori tribuere, is non videbat, hoc admissio Melibœum in prioribus Eclogis laudatum pro Nemesiano haberi non posse, et hypothesin adeo destruebat, ob quam Calpurnianæ Nemesiano dedicatæ erant. Nam quum octava in Ecloga Melibœus lugeatur ut mortuus, absurdum erat, Nemesianum hoc carmine ipsum sibi ire exsequias. Ambo igitur glossemata, quum in uno codice inventa mutuo se destruant, palam est nulla auctoritate esse. Objicis, non necesse esse, Melibœum, qui Ecloga I et IV laudatur, eundem putare, ac qui in octava defletur mortuus. At profecto necesse est: confer inter se Eclogam IV et VIII, et si comparare accurate, quæ utrinque dicuntur, velis, fateberis eundem virum in utraque describi, et quarta in Ecloga de vivo prædicari, quæ in octava de mortuo.

VI. Stylus Eclogarum, quæ Nemesiani dicuntur, et Calpurnii, plane idem, atque ut lac lacti simillimus est. Et profecto nimium mihi sapere videntur, qui, opinione de diversis auctoribus occupati, differentiam aliquam styli in Eclogis subodorari, atque hinc, Calpurnius an Nemesianus castigatior et venustior esset, quærere voluerunt. Imaginariam esse hanc styli differentiam, ipse judicantium dissensus et contrariæ sententiæ produnt. Vossius Calpurnium Nemesiano castigatiorem esse notat, *Instit. poet. lib. III, c. 8, p. 34*; Scaliger contra Nemesianum Calpurnio, *Poet. lib. VI, c. 5, p. 824*. Mihi quamquam non perspicacissimo, nec obtuso tamen ingenio, nihil plane occurrit in Eclogis, quod aliquam styli diversitatem, diversosque adeo auctores arguat, nec, puto, aliter sentient, qui Bucolica ista vel semel attentius lecta comparaverint inter se, et subacto his in rebus sint iudicio (1).

(1) Placet hoc loco addere iudicium Casp. Barthii, *Advers. lib. XLIII, cap. 4*: « Porro nec de illo nobis satis constat, undecim illæ Eclogæ, quarum IV Nemesiano, VII Calpurnio adscribuntur, utrum his auctoribus junctim, an vero omnes Calpurnio soli debeantur. Sane stylus

VII. Janus Vlitius ad argumenta pro vindicandis Calpurnio XI Eclogis etiam hoc refert, quod in iis omnibus æqualis Virgiliani Bucolici imitatio observetur, tum œconomia singularum semper aliquam Eclogam Virgilii, quamvis nunquam eadem, exprimat; vid. Vlitius in præfatione ad Nemesiani et Calpurnii Eclogas. Ego vero ut permulta Calpurniam a Virgilio sumpsisse concedo, ita, quod œconomiam et numerum Eclogarum attinet, Theocritum non minus respexisse arbitror. Si a solo pendere Virgilio voluisset Calpurnius, puto eum non plures, quam decem Eclogas fuisse scripturum: tot enim a Virgilio scriptas esse, quod non plures Theocriti essent rusticæ, nec ultra hunc numerum proferri scenarum pastoralium varietas posset, censuerunt veteres Grammatici; vid. Donatus in vita Virgilii, § 23. Itaque, quum undecim Eclogæ Calpurnii numerum Virgilianarum excedant, posset inde contraria Vlitio argumentatio duci, non unum earum, sed duo fortasse auctores esse, quorum uterque aliquas tantum Maronis Eclogas imitari voluerit. Sed salva res est. Numerus Eclogarum ad undecimam prolatus non Virgilii, sed Theocriti imitationem prodit, quæ ubi manifesta est, et certum adeo consilium auctoris apparet, unum etiam Calpurnium earum auctorem esse demonstrat. Decem quidem numero Eclogas Theocriti mere rusticas esse, Grammaticorum fert opinio (vid. Servius in proœm. Bucolicor.), quum tamen, quæ ad rusticas referri possint, undecim omnino reperiantur, de decima et undecima ambigunt eruditi. Quidam enim decimam ex eo numero eximunt, quod ad messorum tota pertineat, ejusque loco undecimam reponunt, qua amores Polyphemi tractantur; alii decimam retinere in eo numero malunt, propterea quod, etiamsi non sit pastoritia, non continuo

earum maxime idem ingenium refert, etsi non negem unum carmen altero elaboratius esse, quod et in aliorum omnium poetarum libris observare licet; et in manuscripto libro Palatino, olim Janotii Maneti, Calpurnio omnes undecim clare vindicantur.

tamen non sit rustica ; undecimam contra rejiciunt , quod in eodem fere argumento , quam sexta , versetur , eoque quasi superflua et supra istum numerum videatur. Franc. Vavassor, de Lud. dict. sect. I, cap. 7, pag. 110, huic fere sententiæ accedit, atque undecim Bucolica Theocriti ita conciliare cum Grammaticorum decreto studet, ut dicat, undecimam, in qua amores Polyphemi tractentur, sextæ, quæ in eodem argumento versetur, merito annumerari, proque una duas haberi. Ego quamquam in hoc plane Vavassori assentio, undecimam Theocriti pro accessoria et alteri Eclogæ annumeranda, propter similitudinem argumenti, haberi posse, in eo tamen dissentio, quod eam non sextæ, sed tertiæ potius similem esse arbitror. In sexta quidem et undecima de Polyphemi amoribus, sed diversa tamen ratione, agitur, quod in ista stolidè superbus erga Galatæam est, in hac ipse de superbia Galatææ queritur. At tertiæ simillima est undecima, ejusque idem fere argumentum, easdem sententias tenet. In tertia enim pastor de superbia Amaryllidis queritur, in undecima Polyphemus de Galatææ, et uterque infelicem amorem suum cantu solatur. Quæ quum ita sint, vides eandem plane rationem a Calpurnio in Eclogis observatam, et manifestam in eo esse Theocriti imitationem. Undecim quidem Eclogas scribit Calpurnius, sed in his duæ sunt, tertia scilicet *Exoratio*, et nona *Domæ* inscripta, quæ argumento ita conveniunt, ut plures sententias integrosque versus habeant communes et facile pro una haberi possint. Atque ut plane intelligas, in iis respici ad exemplum Theocriti, non solum unum ambarum argumentum est, sed et idem, e quo Theocritus tertiam et undecimam deduxit, ita, ut quantum similes inter se sunt duæ Calpurnii, tantum hæ ipsæ duabus Theocriti : nam similiter in iis pastores adversos suos amores decantant. Hoc pacto igitur Calpurnius numerum quidem undecim Eclogarum Theocriti absolvit, ita tamen, ut, duabus similibus una numeratis, dici non possit numerum a Virgilio re-

ceptum et a Grammaticis probatum excessisse. Cæterum e manifesta Theocriti, quod ad numerum Eclogarum attinet, imitatione quum illud certo colligitur, ab uno auctore scriptas esse undecim Eclogas, neque eas inter Calpurnium et Nemesianum esse dividendas; tum vero, quæ e similitudine duarum ejus Eclogarum quibusdam eruditæ sunt dubitationes, eas allata hactenus ratione plane tolli posse et refutari. Fuerunt, qui nimia similitudine rerum et sententiarum in tertia nonaque Ecloga offensi, alteram ut superfluum vel interpolatam ejicere, saltem non eodem in numero et honore cum cæteris habere vellent; alii contra, qui viderent tot versus e tertia Ecloga ad verbum in nona repetitos, plagium hoc esse unius in alterius carmine commissi putarent. In istis sunt duo Trognæsii, horum Bucolicorum editores, Antwerpia, 1608, et Duaci, 1632, qui Eclogam secundam Nemesiani, quæ *Donace* inscribitur, plane omiserunt, asterisco pro lacuna significanda apposito. Hi vero sive ipsi eam Eclogam omiserunt, sive in antiquo codice invenerunt omissam, vix alia ejus facti ratio excogitari potest, quam, quod Ecloga ista valde convenire cum alia et fere eadem esse videretur, hinc pro minus genuina, saltem interpolata et supervacua habitam, qua carere æquo animo lectores possent. A quo ausu vel errore facile revocari potuissent, si quidem rationem perspexissent, quam ipsi ab imitatione Theocriti duximus, quaque factum esse arbitramur, ut consulto vellet Calpurnius idem argumentum duabus Eclogis pertractare, eoque numerum undecim Bucolicorum Theocriti implere.

VIII. Quemadmodum ex ista imitatione Theocriti recte concludi arbitramur, unum omnium Eclogarum auctorem Calpurnium esse, ita inde et error refelli eorum potest, qui repetitione plurium versuum e tertia Calpurnii in nonam, quæ secunda Nemesiani dicitur, translatorum ita offensi sunt, ut inde confirmari opinionem de diversis Eclogarum auctoribus putarent: nam inprimis J. C. Scaliger,

Poetic. lib. VI, cap. 5, et J. A. Fabricius, Biblioth. Lat. tom. I, lib. III, p. 545, ea opinione imbuti, hic quærendum existimarunt, utrum Nemesianus eos versus, an Calpurnius alteri sublegerit. Quod quidem per se minime probabile videri accurate attendenti potest, quum duorum æqualium et nobilium poetarum, quales Calpurnius et Nemesianus fuerunt, vix liceat alterum tam impudentem judicare, ut alterius versibus modo natis et nuper admodum editis suum poema exornare, eosque pro suis venditare velit. Sed neque factum hoc mirari quisquam potest, qui quidem consilium Theocriti exprimendi in Calpurnio perspexerit: nam Theocritus ipse duarum Eclogarum, quas memoravimus, ita alteram ex altera, ob similitudinem argumenti, duxit, ut easdem fere in utraque sententias adhiberet. Quod imitari volens Calpurnius modum quidem egressus est, et integros adeo versus et ipsa verba repetiit, hoc ipsum tamen tantum abest, ut versus ab alio surreptos arguat, ut potius eundem utriusque auctorem Eclogæ esse confirmet: nam etiam Calpurnius aliis locis Eclogarum, quas ipsius esse nemo dubitat, suos ipsius versus repetiit (1), et aliorum etiam præstantissimorum poetarum neminem unquam puduit eosdem versus, eademque verba, rebus iisdem exprimendis adhibere. De Homero res notissima est. Horatius, Sat. lib. I, 6, 74, et Epist. I, 1, 56, bis utitur hoc versu, *Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto*; item hoc, *Dives agris, dives positus in fœnore nummis*, Sat. I, 2, 13, et Art. poet. v. 421. Virgilius sæpius hac libertate usus est. Ecloga III, 87, et Æn. IX, 629, hunc versum iterat, *Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam*. Plura exempla occurrunt Ecl. VIII, 15, coll. Georg. III, 326; Georg. I, 200, coll. Æn. II, 169; item Georg. I, 294, coll. Æn. VII, 14. Vossius, Instit. poet. lib. III, p. 26, hoc fieri a Virgilio aliisque poetis judicat,

(1) Sic versus Eclogæ IV, 161, *Tityron e silvis dominam deduxit in urbem*; iisdem pæne verbis recurrit Ecl. VIII, 83, et IX, 84. Initium Eclogæ II et IX valde simile est. En.

unius ut omnia esse poetæ cognoscerentur, eodemque argumento non absurde colligi existimat, Cirin esse genuinum Maronis opus, quia versus adeo multi e Bucolicis, Georgicis, Æneide in eo poemate reperiantur. Quid igitur dubitemus, duarum eclogarum, quæ versus aliquot repetitos habent, unum auctorem esse Calpurnium?

Sufficere arbitror, quæ hactenus allata sunt, argumenta ad evellendam animis hominum opinionem, quæ discernendas Calpurnii Eclogas, duobusque auctoribus tribuendas putavit. Quod si qui ne his quidem rationibus vinci se, et Nemesiani nomen ab Eclogis removeri patientur, hi tamen æquo, ut spero, animo ferent, quod pristinum Eclogarum ordinem sequutus Aurelianus Calpurnianis subjunxerim. Quum prima illa, quæ dicitur Nemesiani, Ecloga Melibœum vita functum defleat, quem Calpurnii Eclogæ ut vivum et gratia florentem prædicant, neque Cæsarem, qui prima, quarta et septima Ecloga splendide laudantur, ulla in reliquis fiat mentio, manifestum est, quatuor illas, quæ Nemesiani dicuntur, serius scriptas esse Calpurnianis, mortuis jam Caro et Numeriano. Hinc omnes omnino editiones antiquiores, eæ etiam quæ Nemesiano quatuor Eclogas tribuunt, has postponunt Calpurnianis, neque hic ordo ab editoribus mutatus est prius quam in Aldina secunda Gratii et Nemesiani Cynegeticon Bucolicis adjungeretur. Hic scilicet ut Cynegetico Nemesiani Eclogæ adhærerent proxime, consultum putavit editor, has Calpurnianis præponere. Adoptarunt quidem hunc novum ordinem postea et alii, qui separatos a Venaticis Bucolicos ediderunt, præsertim P. Pithæus et Rob. Titius; pristinum tamen nihilominus retinuerunt editio Tigurina Froschoveri, Francofurtana Egenolfi, et Basileensis Oporini. Satis igitur ordo abs me observatus habere videtur rationis et auctoritatis.

Etsi vero certum arbitror, omnes XI Eclogas uni Calpurnio deberi, id tamen nolo pernegare, esse fortasse distinctionem aliquam inter septem priores et posteriores quatuor

antiquitas observatam. Certe ætate discretas esse constat, et quum istæ sub imperio Cariano, hæc paullo serius scriptæ sint, hinc fortasse factum est, ut initio solæ septem Eclogæ, deinde alio tempore eadem reliquis auctæ ederentur. atque adeo codices invenirentur, qui septem tantum Eclogas Calpurnii tenerent. Ex ejusmodi codice forte descriptus est ille, quem bibliotheca Ducalis Gothana servat, qui septem tantum Calpurnii Eclogas exhibet, et in extrema pagina addit: *Hæc sunt, quæ de Calphurnioveniuntur.* Deinde Calpurnium credo Theocriti et Virgiliti imitandi studio permotum esse, ut, quod Grammatici de numero et argumentis Eclogarum utriusque observarunt, ipse in Eclogis elaborandis teneret, et earum quoddam discrimen et intervallum faceret. Itaque quum Grammaticos sciret existimare, septem Virgiliti Eclogas esse proprie bucolicas, quas Theocritus decem haberet (vid. Servius in proœmio commentarii in Bucolica), satis esse putavit, septem Eclogas primo Bucolico complecti, et quamquam nec istæ essent omnes rusticæ, idem tamen licere sibi, quod Virgilio, putavit, qui tribus in Eclogis a Theocriti materia recessisset. Postea quum ex alio intervallo ad istam poesin rediisset, numerum decem Eclogarum Maronis ita explevit, ut, respectu simul ad Theocritum habito, quod supra demonstravimus, unam hujus Bucolici alteri prioris similem argumento esse vellet, adeoque ad undecimam usque procederet.

De natura carminis bucolici, et in quantum Calpurnius virtutes ejus assequutus sit, hic disserendi locus erat. Sed isti argumento præclare dudum satisfacit Christ. Gottl. Heynius, vir ill., acutissimus juxta atque literatissimus harum rerum æstimator, qui in aditu Virgiliti ab se editi de carmine bucolico ita commentatus est, ut nihil in eo genere exactius desideres. Ad Calpurnium vero quod attinet, ipsum me arbitror, quæ in ejus Bucolicis virtutes, et qui nævi reperiantur, quum in argumentis ad singulas Eclogas, tum passim in annotatione subjecta satis monuisse. Universe au-

tem si de carminibus ejus poetæ ferre judicium, et quasi imaginem sistere Musæ ejus pastoralis velimus, videmus eum multo quidem inferiorem Virgilio esse, neque *ιδεο*; carminis bucolici recte experimentem, sed tamen ultra modum ætatis suæ ingeniosum, facundum, elegantem, numerosum, qui dotes ingenii præclaras multa arte et imitatione meliorum poetarum perpoliverit, dignusque sit, judice Burmanno, in præfat. ad Poet. Lat. min., qui post Virgilium in hoc scribendi genere secundum locum occupet. Virgilium quidem, ut par erat, præcipuum auctorem sequutus est, cujus non solum ingenium in fabula et œconomia Eclogarum inveniendâ, sed dictionem etiam sententiasque sæpe expressit; ipse tamen Virgilius quum sæpe totus pendeat a Theocrito, nescio an Calpurnius in iis ipsis quæ dixi, multa alia, et fortasse plura Theocrito quam Maroni debeat, qui honore patriæ communis videtur excitatus, ut in genere carminis, in quo princeps esset Theocritus, elaboraret, atque hunc etiam sibi præcipue imitandum duceret. Certe pastorum suorum mores ad exemplar Theocriti paullo agrestiores durioresque fingit, quam Virgilius; quod autem eos et rerum urbanarum curiosos facit, ut Ecloga VII, et laudes Cæsarium declamatorio ritu decantare jubet, in eo simplicem *ἁπλοῦς* Theocriti multo magis deserit, quam Maro, et plane præceptum Quintiliani migrat, Institut. Orator. lib. X, c. 1, 55: *Musa rustica et pastoralis non forum modo, verum ipsam etiam urbem reformidat*. Etiam hoc commune cum Theocrito habet, quod præter pastores etiam olitores vel horti cultores, ut ille messores et sectores lignorum, induxit loquentes, quod Virgilium videmus ita evitasse, ut pastores ejus subinde quidem horti sui, agri, vineti, immo et venatus, mentionem injiciant, nunquam tamen nisi apud greges et inter pascendum loquantur. In singulis quidem pastorum sermonibus, in quibusdam *μικρολογίαις*, sentiis et affectibus exprimendis Calpurnius rusticam simplicitatem Theocriti subinde assequi conatus est, et occurrunt loca,

quæ ex eo solo adumbrata videantur; sed efficiunt ei haud raro quæsitæ acumina et affectati colores, quibus subinde amœnior justo et luxuriosior videtur. Præter Theocriti et Maronis imitationem, aliorum etiam poetarum lectione in pangendo carmine bucolico adjutus est, et certa mihi vestigia reperisse videor lecti ab eo Horatii, Tibulli, Propertii, Pap. Statii, Juvenalis, quos sibi satis familiares fecisse videtur, quum integros fere quorundam versus exprimat. Dictio ejus plerumque magis elaborata et concinna est, quam ferre exilitas carminis bucolici possit. Eadem tamen et nævis quibusdam sermonis hinc inde adpersa est, qui barbarismi speciem habent, quos mirum sit scriptorem potuisse admittere, qui alias eam bene dicendi curam præ se ferat, ut in elegantioribus censi mereatur. Occurrunt quædam inscitius duriusque dicta, quæ vix dubites vitio carere, et quamdam balbutiem inexplicitamque orationis difficultatem prodere. Vid. Ecl. III, 34, 35; IV, 152 et 153; V, 65, 66, 67, 68; VI, 6, 7, 8; VII, 39, 40. Apparet subinde ταυτολογία et περισσολογία supina, et ingrata ejusdem verbi in re eadem repetitio, ut Ecl. II, 82 et 83; 86 et 89; IV, 43 et 49, 72, 78 et 80, 149 et 150; V, 6 et 8, 19 et 21, 86 et 87; VI, 38 et 42; IX, 11 et 12. Quædam vocabula videtur per negligentiam vitiose eloqui, quædam et plebeia adhibere, quæ certo constet non nisi ab rudi et indocta plebula sic enuntiari solita, a bonis scriptoribus nunquam usurpata. Conf. Ecl. I, 57; II, 44; IV, 20, 153; V, 20. Non videntur hæc omnia posse inscitiae scribentis imputari, qui tot alia præclare et eleganter dixit, neque tantummodo referri ad ætatis ejus, qua scribebat, corruptam latinitatem, siquidem vitare eam aut corrigere haud dubie poterat, ut Claudianus potuit supra ætatem suam elegans, si volebat, tam bene instructus, ut ipse significat, literis, et multa veterum poetarum lectione ad optima exempla conformatus. Libri veteres manuscripti ad emendanda loca, quæ male affecta videntur, nihil afferunt certæ opis, atque ipsa va-

rietate lectionis offensos et hæsitantes in iis librarios produnt; et velle ea sola conjectura ad rectam loquendi rationem revocare, temerarium et inane sit. Relinquitur, ut ea loca quæ vitiosa putamus, a manu ipsius auctoris sic projecta, et de industria mendosum ab eo sermonem subinde usurpatum suspicemur. Qui quum videret Theocritum, ad exprimendum rusticum pastorum sermonem dialecto Dorica, eorum peculiari, quibusdam etiam *διωρολογιαῖς* studiose admissis, ut Grammatici putant, usum esse, hujus imitandi studio eo proventus est, ut dictiones vulgi inquinatius loquentis; vocabula item antiquata et plebeia sermoni pastorum suorum admisceret, ut rusticius loqui viderentur. Nam et antiquitus rustice loqui dicebantur, qui barbare et vitiose (1), et priscae vocis usus exprimere agreste aliquid et rusticanum videbatur; Cic. de Orat. lib. III, c. 11. Virgilium quidem plerique dicunt nihil tale ausum esse, servasseque eum in Bucolicis usum loquendi, quem in aliis, qui, Probo Grammatico iudice, *una lingua loquens sensus rusticos aptare elaboravit, sine reprehensione sermonis*. Sed nescio, an satis accurate judicent, qui Maronem dicant nihil plane rustici sermonis in Bucolicis admisisse. Qui hoc agere consulto, atque Eclogas ejus perquirere eo fine velit, haud difficulter in iis quaedam *κακοσυνθετὰ* et *ἀνακολουθὰ*, quaedam inscitius et frigidius dicta, et sententias minus explanatas, verbo, voluntatem et licentiam discedendi aliquando a legibus Grammaticæ animadvertet. Quæ pro vitiis et fæcibus sermonis haud dubie haberentur, si a poeta minus eleganter admissa essent, nunc a Virgilio usurpata crucem figunt interpretibus. Conferat, si quis exempla requirat, Ecl. I, 54, 66, 70; III, 109; V, 27; VII, 31, 70. Constat, olim jam reprehensum in Virgilio esse, quod priscis verbis subinde usus esset, et Donatus in ejus Vita memorat, quod aliquando

(1) Gellius, Noct. Attic. lib. XIII, cap. 6: « Quod nunc barbare quem loqui dicimus, id vitium sermonis non barbarum esse, sed rusticum; et cum eo vitio loquentes rustice loqui dicebantur ».

cujum pecus dixisset, sic ei, quasi rustice, non latine, loquuto illusum esse : *Dic mihi, Damoeta, cujum pecus ? anne latinum ? Non, verum Ægonis, nostri sic rure loquuntur.* Quin etiam solœcismos in eo Critici veteres ausi videntur notasse; et, quamquam his multo reverentior Servius, aliquod tamen ei σαλοικρανης identidem objicit, aut objectum ab aliis refert, nec purgat ipse semper, neque excusat; sic Fr. Vavassor de Lud. dict. sect. II, cap. 2. Equidem libens fateor, parce admodum et moderate, et quasi docta cum dispensatione talia vitia a Virgilio in Bucolicis admissa, ut qui cultiores suos, quam Theocritus, pastores fingere, et majorem, quam ille, elegantia et urbanitatis habere rationem voluerit; idem tamen affirmare non vereor, nonnulla consulto admisisse Virgilium, ut his quasi notis agrestioris sermonis suas Eclogas adspergeret. Calpurnius, qui has, quamquam raras, labes Virgilii haud dubie animadvertit, idem sibi licere putavit; sed, quum Theocritum sequeretur magis, et rusticiores suos, quam Maro, pastores faceret, modum a Virgilio servatum excessit, frequentiusque iis vitiis indulisit, ut non solum inordinatum et rudem, sed et fœculentum subinde agrestium sermonem assumeret; præsertim quum corruptior ætatis suæ latinitas, per peregrinas gentes in pagos agrosque invecta, haud paullo majorem ejus imitandi facultatem daret. Neque vero nunc affirmo, recte fecisse Calpurnium, et optima ratione usum esse, qui sic voluerit agrestium sermonem adumbrare; illud tantum contendo, esse nævos latinitatis, qui in ejus Eclogis reperiantur, ejusmodi, de quibus dubitari debeat, vitione et errore scriptoris, an potius studio rustici sermonis imitandi admissi sint. Quod si ita est, difficilem juxta ac summe verecundam esse oportet crisin in locis Calpurnii, qui laborare nævo aliquo videntur, emendandis. Quis enim corrigere ea e conjectura audeat, ubi neque codices indicent meliora ab auctore scripta esse, neque certum sit voluisse eum rectam loquendi formam observare? Proinde fateor non usque me assentire

studio, quod docti viri multis locis Calpurnii e conjectura corrigendis adhibuerunt, præsertim ubi dictionem ejus ad rectiorem loquendi legem formare conati sunt; et quamquam ipse ab ea ratione emendandi non abstinuit, ubi commode fieri ad meliorem poetæ intellectum poterat, immo debebat, nihil tamen eorum pro certo constitui, aut contexto inferendum duxi, nisi id videretur veterum codicum fide manifeste approbari.

Tantum de Calpurnio ejusque Eclogis. De titulis, quos singulis præpositos videmus, egi in earum argumentis. Primum eos exhibuit editio Florentina Juntæ 1504, unde transierunt in alias, quæ exemplar illud expresserunt, Viennensem, Aldinam primam, Pithœanam et plures. Ab indocto librario vel monacho ævi mediî profectos esse, ipsi satis per se indicant, septimæ in primis titulus, simulque documento sunt, non melioris notæ et originis habenda esse glossemata, quæ Nemesiani nomen titulo Calpurnianarum Eclogarum vel dedicationis causa, vel pro auctore addiderunt. Ego quamquam nomen istud removendum a fronte Eclogarum censui, ut errorem tollerem, quem ab hac interpolatione invecum certis argumentis demonstravi; istos tamen titulos abjicere nolui, quod et antiquitus traditi nihil ipsi auctori derogarent, et recte intellecti notam cujusque Eclogæ non omnino spernendam suppeditarent.

SERIES EDITIONUM
T. CALPURNII,
ET, QUI HUIC ACCESSERUNT,
GRATII ET NEMESIANI.

Ex quo tempore animum adjeci ad edendum Calpurnium, et diligentius eum tractare cœpi, animadverti hunc poetam, quamvis multis eruditorum curis perpolitum, variis adhuc nævis laborare, quibus extergendis hactenus docti viri haud aliam, quam ab ingenio et conjectura, opem præstare potuissent; esse præterea in hujus poetæ editionibus eam differentiam, quæ auctorem quarundam Eclogarum redderet dubium, easque Nemesiano contra aliarum auctoritatem tribueret. Itaque magno studio investigare ejus poetæ vetera exemplaria manuscripta cœpi, quorum ope et locos male affectos paullo certius constituerem, et rationem invenirem opinionis illius, quæ Eclogas inter Calpurnium et Nemesianum divisisset, aut confirmandæ magis, aut evertendæ. Sed ea res secus cecidit ac speraveram, siquidem præter codices, quos dudum ab eruditis usurpatos et excussos sciebam, vix unum et alterum reperire potui nondum ab aliis occupatum. Quæ autem ex singulis codicibus aut docti viri dudum descripserant, aut annotaveram ipse, ea videbam partim vix meliora excusis esse, præter aberrationes quasdam et arbitrarias correctiones scribarum, plerumque convenire cum aliis et vetustis exemplaribus, partim esse dudum a doctis viris ad castigandum eum poetam usurpata. Res igitur omnis et cura mea redibat ad editiones Calpurnii, in quibus quoniam detegere fontes et propagines varietatum in titulis

et contexto Calpurnii occurrentium volebam, comparare mihi notitiam earum, quotquot exstare didicissem, studui, et conquisitas in ordinemque redactas hoc loco recensere statui. Cujus quidem laboris hunc fructum tuli, partim ut refutare, quod in superioribus feci, errorem inveteratum possem, qui quatuor Eclogas auctori Calpurnio eripuisset, partim ut locos aliquot, quos ingenium editorum temere et præter meritum correxisset, pristino et genuino poetæ sermoni restituerem. Cæterum si quibus hæc opera ob ipsum auctorem, cui data est, non magni adeo momenti videbitur, certe ad historiam literariam hac parte locupletandam non nihil utilitatis habebit. Magnum autem in eo negotio studium et benevolentiam singularem, quam expertus sum virorum clarissimorum, qui magnis bibliothecis præfecti sunt, non possum quin hoc loco gratus agnoscam et magnopere prædicem, præsertim Jul. Car. Schlægeri, in aula Sereniss. Ducis Saxo-Gothani Consil. multis doctrinæ humanioris ornamentis et plurimis de republica literaria meritis illustris mihiq̄ue amicissimi viri, item Gotth. Ephr. Lessingii, qui Ducalem bibliothecam Guelferbyt. curat, viri illustris et celeberrimi, tum Jo. Mich. Franckii, quondam Sereniss. Electoris Sax. a bibliotheca, viri literatissimi, quorum curæ et humanitati notitiam debeo plurimum Calpurnii exemplorum. Prius vero quam ad editiones enarrandas accedam, juvat libros manuscriptos, quos legerim a doctis viris laudatos et recensendo Calpurnio adhibitos, breviter commemorare. In quibus primo loco nominandum puto codicem Palatinæ bibliothecæ, quem describit Casp. Barthius, Advers. XXXIV, 2, et XLIII, 4, aitque olim Janotii Maneti fuisse (1), paullo ante annum 1460 scriptum, et XI Eclogas uni Calpurnio vindicare. Variationes ejus passim citavit idem Barthius in Advers. et Janus Gebhardus in Cre-

(1) De Janotio Maneto agit Welschius in Supplemento ad Bibliothecam Gesnerianam, quod legitur in Schelhornii Amœnitat. literar. tom. VI, pag. 502. Ed.

pundiis, Janus autem Vlitius annotationibus suis inseruit. Quæ fata fuerint hujus codicis, et quo abierit tandem, disturbata bello tricennali bibliotheca, ignoro. Varietates tamen ejus codicis etiam Petrus Burmannus refert accepisse se a Jo. Christoph. Wolfio, e codice Michaelis Richeyi notatas ad exemplar editionis Vlitianæ. Multum scriptis libris usus est Robertus Titius in commentariis ad *Eclogas*, et Franciscus Modius in *Lectionibus novantiquis*, sed qui qualesque illi fuerint, me non memini apud eos legere. Vossianum, item Heinsianum et Dorvillianum codicem P. Burmannus sæpissime allegat, qui etiam ad calcem tomi I *Poet. min. aliarum excerpta variationum curavit excudi*, quas Jac. Phil. Dorvillius Neapoli in bibliotheca Joannis Carbonarii, et ex duobus aliis codicibus in gratiam Burmanni exscripserat. Horum omnium neque ætas neque characteres ita describuntur, ut de eorum pretio vel auctoritate constare possit. Hoc tantum intelligo e multis eorum lectionibus, tum lacunis et aberrationibus, valde similes eos esse prioribus et vetustis editionibus, neque adeo indicium facere Nemesiani auctoris quibusdam *Eclogis* adscripti. Dorvillianorum unus et alter subinde videtur correctiones magis a scriptore tentatas, quam veras lectiones, exhibere. In catalogo *Manuscriptorum Bibliothecæ Regiæ Parisiensis Cod. 8049, num. 4, Calpurnii Eclogæ tres priores, cum quartæ initio, sæculo XIII scriptæ, leguntur, quas a nemine collatas arbitror. Denique bibliotheca Sereniss. Ducis Saxo-Gothani codicem servat in membrana scriptum, octonis, qui post Virgiliti Bucolica, Georgica et Æneidem habet Calpurnii Eclogas septem, nitide scriptus, recens tamen, et vix ante sæculum XV exaratus, præterea mutilus, aut ex mutilo codice descriptus, quandoquidem septima Ecloga in versu 65 finitur, et librarius post spatium aliquod vacuum in extrema paginæ ora hæc subscripsit: *Finis : hæc quæ de Calphurnio inveniuntur. Lectiones ejus quam plurimas vidi quum Vossiano codice a Burmanno citato, tum antiquis editionibus Romana et Da-**

ventriensi convenire. Eas olim a se exscriptas mecum humanissime communicavit Jo. Georg. Meuselius, vir el. Professor in Academia Erfordiensis præclare meritis, cui gratum animum hic lubens profiteor.

Editionum Calpurnii prima prodiit

1. Romæ, 1471, typis Conradi Schweynhemii et Arnoldi *Pannartz*, fol. quæ post Silium Italicum, Eclogas XI sub *C. Calpurnii* nomine sistit, et adjuncta habet Hesiodi Opera et Dies, carmine Latino per Nicolaum *de Valle*. Vid. Mich. Maittarius, Annal. Typogr. tom. I, pag. 92, et p. 303 edit. novæ: exstat in Bibliotheca Electorali Dresdensi. Contulit eam Janus Vlitius, etiam Burmannus ab Academiæ Leiden- sis bibliotheca ex legato Perizoniano subministratam habuit. Jure hanc principem omnium editionum judicavit Vlitius in var. lect. ad Bucol. et Gronovius, Observ. lib. III, cap. 13; quorum post testimonia virorum mirum videtur, ignorari eam a J. A. Fabricio potuisse.

Venetis, anno 1472, fol. editum esse *Calphurnii Bucolicum carmen* una cum Ausonii epigrammatibus, Probæ Centone, Ovidii Consolatione ad Liviam et Publ. Greg. Tiferni hymnis, refert Mich. Maittarius in Annal. Typogr. tom. I, p. 98. Hæc an exstet alicubi, non possum affirmare.

Calphurnii Siculi poetæ Bucolica, Parmæ, 1478, 4, Maittarius, tom. I, p. 387, memorat, Fabricium in Bibl. Lat. Orlandum, p. 148, et Beugh. p. 39, allegans. Atque hanc principem editionem facit Fabricius. Sed qui eam vidisse se testaretur, hactenus inveni neminem. Igitur de ea valde dubito, et potius commixtam esse censeo cum Parmensi recentiore, de qua postea, quæ Nemesiani Eclogas primum venditavit.

2. *Daventriæ*, 1491, 4. Undecim exhibentur Eclogæ hoc titulo: *Titi Calphurnii Siculi Bucolicum carmen*. In fine legitur: *Bucolica Titi Calphurnii Siculi finiunt impressa. Daventriæ*

- Anno Millesimo quadringentesimo nongentesimo (sic) primo, per me Jacobum de Breda juxta scholas. Constat foliis 20. Mendum typographicum in anno signando etiam Maittarius observavit tomo I, p. 534. Hanc editionem nemo hactenus contulit, nec Burmannus nancisci potuit; ipse tamen nactus sum e bibliotheca, quæ olim Jac. Burckhardi fuit, nunc scholæ Holzmindanæ ad Visurgim est. Plurimas lectiones hoc exemplar cum principe Romana communes habet, cæterum satis mendose expressum est, aliquot etiam lacunas, integris versibus omissis, habet.*
3. Aliam Daventriensem, quæ nullum annum impressionis habeat, in copiosissima bibliotheca Serenissimi Ducis Electoris Saxonie Dresdensi exstare comperi. Hæc prioris similis Eclogas XI solo Calpurnii nomine exhibet, et sub finem hæc verba adscripta habet: *Bucolica titi calpurnii Siculi finiunt Impressa Davantricæ in platea episcopi.* Videtur priore aliquando correctior.
4. Daventriensi editioni ætate aut æqualis aut suppar videtur, quæ sine anni et loci nota prodiit forma 4, memoraturque a Fabricio et Burmanno, qui eam exstitisse apud Hulsium, et a se ex librorum ejus auctione bibliothecæ Academicæ vindicatam refert. Atque ego exstare eam scio, ipseque tractavi e bibliotheca publica Academicæ Vitembergensis benevole commodatam. Constat foliis 29. Etiam hæc Eclogas XI Tito Calphurnio tribuit, atque ex asse convenit cum Daventriensi, cujus et lacunas habet, ita tamen, ut paullo emendatius elegantiusque expressa in quibusdam meliorem orthographiam sequatur. Inscriptio eadem quæ in Daventriensi, præfatio nulla. De ætate ejus conjicere nihil aliud licet, quam impressam videri sub finem sæculi XV. Hoc typorum forma quodammodo indicat, et quod adjunctam reperiebam Arti poeticæ Horatii per *Magistrum Hinricum Northemensem* editæ. Hic autem Hinricus de Nordheme teste Trithemio floruit circa annum 1494. Hanc edit. vocare placuit Nordheimensem.

5. *Buccolica canori poete Titi Calphurnii Siculi undecim æglogis jucunditer decantata.* Sine loco et anno. In fine legitur : *Buccolica titi calphurnii siculi poete non mediocriter docti fœlici numino in edibus pie memorie Henrici Quentell prioribus longe castius characterisata consumantur.* Constat hunc Henricum Quentell impressisse Coloniæ circa finem sæculi XV. Exstabat hujus editionis exemplar Norimbergæ in bibliotheca Godofredi Thomasii. Vid. ejus Catal. vol. III, sect. I, num. 2814. Nunc illatum est bibliothecæ publicæ Academiæ Helmstadiensis.

Hactenus Calpurnius solus. Nunc accedit Nemesianus, cui quatuor Eclogæ attributæ.

6. *Bucolica Calphurnii et Nemesiani.* In fine : *Impressum Parmæ per Angelū vgoletū : E vetustissimo atque emendatissimo Thadæi Vgoletti codice e germania allato i quo Calphurni et Nemesiani uti ipressi sunt tituli leguntur.* fol. Hic non solum quatuor extremæ Eclogæ Nemesiano auctori tribuuntur, sed et Calpurnianis prioribus hic titulus præfigitur : *Titi Calphurnii Siculi Bucolicum carmen ad Nemesianum Karthaginensem incipit.* Annus impressionis non additur, sed Maittarius, tomo I, p. 748 affirmat, Ugoletum impressisse Parmæ anno 1493, idemque Ausonii poetæ opuscula per Ang. Ugoletum Parmæ a. 1499 excusa refert p. 689. Vlitius putabat hoc exemplum circa annum 1500 editum, ejusque lectiones in libellum suum variantium transtulit, quas et mihi e bibliotheca Electorali Dresdensi suppeditatas esse fateor. In extremo exemplaris folio, forte ne spatium illud vacaret, additum est epitaphium vetus Romæ inventum, quod Pithœus inter epigramm. et poem. vet. p. 117 vulgavit : *Qui colitis Cybelen, et qui Phryga plangitis Atim, etc.*
7. *Iodoci Badii Ascensii in C. Calphurnii Bucolica facilis commentatio.* Ex officina chalcographa Ascensii, qui in fine hanc operam se navasse dicit M. Durando Gerlerio

Parrhisiensium librario jurato; ad quartum Calendas Decembres anni MDIII, in 4. Hæc editio rursus Eclogas XI sub C. Calphurnii nomine exhibet, et Romanam principem exprimit, paucis exceptis, quæ Ascensius emendasse videtur. Varias ejus lectiones cum commentariis Ascensii repetit splendida editio Venetic. et Bucol. poet. quæ Lugd. Bat. et Hagæ Com. 1728 in 4 prodiit; unde ipse habui.

8. *Eclogæ Vergilii, Calphurnii, Nemesiani, Francisci Petrarchæ, Ioannis Boccacii, Ioann. Bapt. Mantuani, Pomponii Gaurici.* In fine: *Impressum hoc opus Florentiæ opera et impensa Philippi de Giunta bibliopolæ Florentini, Anno salutis Mille. CCCC. IIII. Decimo quinto Calendas Octobris, in 8.* Vid. Maittar. Annal. Ind. p. 329. Hæc quidem Parmensem sequi in Nemesiano nominando, cæterum ex alio codice expressa videtur, quod inscriptiones sive titulos singularum Eclogarum, ut Delos, Crotale, etc. prima exhibet et in lectionibus ab ista multum discedit. Sæpius eam laudat et ad partes vocat alterius Florentinæ anni 1590 auctor Rob. Titius. Recentiorum nemo eam contulit, ne Burmannus quidem, qui serius accepit. Mihi ejus notitiam luculentam fecit Jo. Mich. Franckius e bibliotheca Electorali Dresdensi.
9. *Calpurnii et Nemesiani Bucolicum carmen, cum commentariis Diomedis Guidalotti.* Bononiæ, 1504, fol. Hic prorsus Parmensem editionem sequitur, et divisis libellis commentarios in Calpurnium et Nemesianum distinguit; illum Principi Alexandro Bentivolo, hunc Christophoro Poggio, Secretario ejus, dedicat. Servat hujus edit. exemplum bibliotheca Elector. Dresd. Commentarii Guidalotti cum præfationibus additi sunt editioni Leidensi, 1728.
10. Hoc loco placet ponere veterem illam, quam Casp. Barthius in notis ad Gratium, Nemesianum et Calpurnium sæpe jactavit, et Janus Vlitius Germanicam ἀρχαίαν vocat. Eam Barthius, Longobardico caractere impressam, eo, quo ipse scribebat, tempore sæculi ætatem excessisse dicit

ad Calpurn. Ecl. III, 38; IV, 34 et 40, ita ut ad annum 1513 referenda foret: nactum se eam esse in ruinis veteris cœnobii ad silvam Hercyniam, monet ad Claudian. p. 147 edit. prim. annum nec locum expressum esse, sed in fine adscriptum esse typo, Andream Lotterum architectum esse, quem Lipsiæ habitasse conjicit ex aliis libris eodem caractere ab eo excusis, qui penes eum sint; vid. ad Grat. Cyneg. v. 1, et Nemes. Cyneg. v. 1, 57 et 143. Janus Vlitius hanc editionem nunquam exstitisse, sed fictam et falso jactatam a Barthio censet, quem propterea multis locis acerbissime insectatur. Id certum est, si habuerit Barthius ejusmodi exemplar, quale describit, rem esse miraculo similem, quæ doceat exstitisse in Germania Gratium et Nemesianum cum Bucolicis Calpurnii editos ante, quam Venetiis apud Aldum prodirent, et magno in errore fuisse orbem eruditum, qui eos a Georgio Logo Silesio A.D. 1534 e vetusto exemplari Sannazari primum editos crediderit. Neque repertus est hactenus quispiam eruditorum, qui antiquam illam Germanicam se vidisse testaretur, et, qui Vindicias nominis Barthiani contra Vlitium suscepit, Matthæus Lagius ad hanc criminationem satis jejune et timide respondet, quasi de re agat non certo sibi comperta. Præterea nullum in typographis veteribus Andream Lotterum agnoscunt annales typographici, sed Melchiorem Lotterum, qui Lipsiæ primum, post Magdeburgi impressit. Nisi lectiones, quas Barthius e suo codice profert, valde ab aliis discreparent, suspicarer, forte ejus menti obversatam esse antiquissimam Eclogarum editionem Parmensem, e codice e Germania allato expressam per Ang. Ugolettum, et pro hujus nomine Germanicum et notius Andreae Lotteri ei per errorem memoriae succurrisse, unde et factum sit, ut variantes lectiones Gratii et Nemesiani aliunde excerptas ad istum veterem Eclogarum codicem referret; quoniam vero ille diserte affirmat, Cynegeticos Calpurnio conjunctos in vetusto eo,

quod laudat, exemplari fuisse, idque tum præsto sibi fuisse, quum notas suas scriberet (vid. ad Gratii v. 1, et Nemes. Cyneg. v. 143), nunc mihi omnis ejus excusandi ratio conclamata videtur.

11. *T. Calphurnii Siculi et Aurelii Nemesiani Carthaginensis, Poetarum Æglogæ, decoro diligenter observato, facillique sententiarum ubertate amabiles lectuque dignæ. Subjiciuntur hi versus : Ad Lectorem :*

Prata per, et virides reparatis frondibus agros,
Per nemus umbriferum, per juga celsa simul,
Quid faciat ruris studiis assueta colendi
Simplicitas, docet hoc, candide lector, opus.

Sequens præfatiuncula pauca habet de ætate horum poetarum et Grinito, e recentiores poetas bucolicos laudat. Sub finem Eclogarum Nemesiani legitur : *Hieronymus Victor et Joannes Singrenius impresserunt Viennæ Austriae, Expensis suis. Anno M. D. XIII.* Constat foliis 20 in 4. Possidebat frater meus Wernsdorfius. Expressa est e Florentina Giuntæ, quod tituli Eclogis præpositi et lectiones collatæ docent. Talis etiam est sequens :

12. *T. Calphurnii Siculi Bucolicon, et Aurelii Nemesiani Cartaginiensis Eclogæ.* Subjectæ sunt Joannis Joviani Pontani Operibus collectis. *Venetüs in Ædibus Aldi et Andreae soceri, mense Februario. M. D. XVIII.* in 8. Hanc voco Aldinam primam. Est apud me.

Hactenus sola Bucolica; nunc accedunt Cynegetica Gratii et Nemesiani.

13. *Poetæ tres egregii, nunc primum in lucem editi : Gratii de venatione, lib. I. P. Ovidii Nasonis Halieuticon liber acephalus ; M. Aurel. Olymp. Nemesiani Cynegeticon, lib. I. Ejusdem Carmen bucolicum ; T. Calphurnii Siculi Bucolica ; Adriani Cardinalis Venatio ; cum præfatione Georgii Logi Silesii ad Antonium Fuccarum, Augusta-*

- num. *Venetis in œd. heredum Aldi*, 1534, 8. Est in biblioth. Elector. Dresdensi et in Ducali Guelferbytana. Bucolica in ea expressa sunt ad exemplar editionis Parmensis Ugoletti. Dixi de ea in præmio ad Gratium. Eodem, quo prodiit, anno repetita est, jussu, ut puto, Fucari, cui dedicaverat et miserat Logua.
14. *Augustæ Vindelicorum*, per H. Steynerum, 1534, 8. Plane e Veneta, vel Aldina secunda, sed admodum negligenter et festinanter expressa est, ita ut etiam indices vel custodes paginarum Aldinæ loco non conveniente medios inter versus imperite repetat. Omisit etiam Adriani Venationem. Plene atque per omnia Aldinam refert sequens :
15. *Apud Seb. Gryphium, Lugduni*, 1537, 8. Est in mea supellectile libr.
16. *Tiguri apud Froshoverum*, 1537, 8. Sola tenet Bucolica. Hanc falso a Barthio adductam suspicabatur Vlitius, sed Gesnerus in Bibliotheca memorat, et P. Burmannus possedit ejusque variantes lectiones exegit. Idem testatur, in prima ejus pagina duo disticha illa legi, quæ supra ad num. 11 recitavi. Unde suspicor expressam esse e Viennensi, et lectiones adeo habere Juntinæ. Ipse non vidi (1).
17. *Rerum bucolicarum scriptores : P. Virgilii Eclogæ X, T. Calphurnii Eclogæ VII, Aurel. Nemesiani Olympii Eclogæ IV et Act. Sinceri Sanazarii Eclogæ V*. Francof. apud Christoph. Egenolphum, 1539, 8. Ego nondum vidi, scio tamen exstare in ditissima bibliotheca Electorali Saxonica, et quantum e variis indicis colligere licet, ducta videtur e Juntina, cujus etiam collectionem Bucolicorum imitata est.
18. *Bucolicorum autores XXXVIII, quotquot a Virgilio*

(1) Sed postea ipse ego nactus exemplum hujus editionis sum, vidique verum esse quod suspicatus erat Wernsdorfius, eamque per omnia similem esse Viennensi. Tantum in fine adjectus est Antonii Thylesii Consentini Cyclopa. Ed.

etate ad nostra usque tempora eo poematis genere usi sunt. Farrago Eclogarum CLVI, nunc primum in studiosorum juvenum usum collecta. Basil. ex offic. Jo. Oporini, an. 1546, 8. In his auctoribus primum locum tenent Calpurnii et Nemesiani Eclogæ, sequuntur Ausonii Ecloga, in qua Cupido cruciatur, et ejusdem altera de vita humana, porro Antonii Codri, Jov. Pontani, Fr. Petrarchæ, etc. Calpurnium Oporinus dedit ad exempla primarum editionum Daventriensis, Nordheimensis, Ascensianæ, quarum et lacunas aliquas retinuit; idem tamen multa correxit, in quibus partim judicio suo, partim aliorum auctoritate exemplorum usus videtur. Exstat in bibliotheca Ducali Guelferbytana.

19. *Inter epigrammata et poemata vetera* Petrus Pithœus Calpurnii et Nemesiani Eclogas, sicut et Gratii et Nemesiani Cynegetica, edidit Paris. 1590, 12, et Lugduni, 1596, 8. Fundus editionis est Juntina, sed et hic pleraque collata cum aliis exemplaribus et emendata sunt.
20. *Nemesiani et Calpurnii Bucolica cum commentariis Roberti Titii.* Florentiæ, 1590, 4. Additæ sunt epistolæ Hugolini Martelli, quibus loca quædam poetarum aliter, atque Titius, explicare conatur. Contextum Eclogarum dedisse e Parmensi et Aldina secunda videtur, sed aliis collatis castigatum.
21. *Daretis Phrygii de bello Troiano libb. VI, a Corn. Nepote* (verius Josepho Iscano) *latino carmine donati; it. Lucani Panegyricum ad Calp. Pisonem, Gratii et Olympii Cynegeticon, Rufi Festi Avieni descriptio orbis, Olympii et Calpurnii Bucolicon.* Antwerpia apud Joach. Trognæsium, 1608, 8. Expressa est ad Pithœanam. Nihil in ea P. Burmannus se notavisse affirmat, quod critici oculos aut mentem advertere mereatur; idem tamen ad Eclogam II Nemesiani monet, Eclogam eam in Trognæsiana editione an. 1608 non comparere, sed per asteriscum indicari esse lacunam, et statim sequi Eclogam III, ubi Pan trium

puerorum impulsu modulatur. Id quo spectet, ipse exposui supra in præmio num. VII.

22. In corpore omnium poetarum veterum Latinorum, quod Genevæ et Aurel. Allobrogum, 1611, tomis II in 4 prodiit, Nemesianus et Calpurnius excusi leguntur. Huc simul refero alias ejusmodi collectiones poetarum, quales sunt, quæ Lugduni 1616, 4, et a Mich. Maittario Londini et Hagæ Comitum 1713 et 1721, tomis II, fol. item Mediolani 1731 seqq. cum versione Italica tomis XXVIII, in 4, prodierunt, et hos poetas e melioribus exemplis expressos dedisse feruntur (1).
23. *Venatici et Bucolici poetæ Latini, Gratius, Nemesianus, Calpurnius, cum commentar. Casp. Barthii. Acc. fragmenta Vespr. Spurinnæ.* Hanoviæ, 1613, 8. Poetas hosce ad Pithœanam editionem recensuit, et pleraque solo ingenio se affirmat restituisse, nec editione antiquiore usum, præter Germanicam aliquam ἀρχαίων et Tigurinam. Quamobrem quantopere vapulaverit a Vlitio, qui post eum ad hos auctores accessit, supra memoravimus. Nos Barthii commentarios minime contemnendos, et multa in his feliciter enodata, quam in aliis, candide judicamus. De adjectis Spurinnæ fragmentis videatur iudicium Fabricii, Bibl. Lat. lib. I, cap. 16, p. 284.
24. *Gratius, Nemesianus, Calpurnius, cum Darete Phrygio.* Duaci, 1632, 8. Edidit Alexand. Carol. Trognæsius, Joachimi filius, et plane expressisse ex antiquiore Trognæsiانا, quam num. 21 memoravimus, videtur, quandoquidem et secundam Nemesiani Eclogam, ut illa, omisit. Exstat in bibl. Elector. Dresd.
25. *Jani Vlitii Venatio Novantiqua*, h. e. Auctores rei ve-

(1) Post illos Collectio Pisaurensis omnium poematum, carminum, fragmentorum Latinorum, tomo IV, qui poetas minores et minimos continet, dedit Gratium, pag. 20 seqq. Nemesiani Cynegeticon, p. 139, ejusque Eclogas, pag. 142; et Calpurnii Bucolicon carmen ad Nemes. Carthag. p. 145. Ed.

naticæ antiqui, cum Bucolicis Nemesiani et Calpurnii, cum comment. J. Vlitii. Ex offic. Elzev. 1645, 12. Plenius de hoc libro egi t. I horum poet. in præf. ad Gratium.

26. *Poetæ Latini rei venaticæ scriptores et bucolici antiqui, cum notis integris doctorum virorum.* Lugd. Bat. et Hag. Com. 1728, 4. Sunt in hac omnes, quæ adhuc exstiterunt, notæ, in Venaticos quidem Barthii, Vlitii, Th. Johnsoni, Ed. Brucei, in Bucolicos Ascensii, Guidalotti, Titii, Martelli, Barthii, item in tres priores Calpurnii Eclogas Gerard. Kempferi; quibus accesserunt Fracastoris Alcon, M. Lagii Vindicæ nominis Barthiani, et Jo. Cæii libellus de canibus Britannicis. Editio hæc stæe dubio splendidissima omnium est, et typorum chartæque elegantia figurisque æri incisis ornatissima, quales paucae auctorum veterum prodierunt; adderem etiam consummatissima, nisi Burmanniana successisset. Dicitur adornata consilio Sigeb. Havercampi; quod tamen indigne tulit P. Burmannus, qui tunc ipse eorum poetarum editionem moliebat, atque in bibliopolam et editores, qui eam curaverant, graviter invecus est in præfat. ad Poet. Lat. minores. Modeste ad hæc respondit Havercampus in præfat. ad Eutropium a se editum an. 1729, 8.

27. *Poetæ Latini minores, cum integris doctorum virorum notis, et quorundam excerptis, curante P. Burmanno.* Leidæ, 1731, tomi II, 4. Tomo priore Gratii et Nemesiani Cynægetica cum hujus fragmentis de aucupio, Eclogæ item Nemes. et Calpurnii continentur; tomo II prodeunt Rutilii Numatiani Ister, Serenus Sammonicus et Marcellus de Medicina, Rhemnius Palæmon de ponderibus et mensuris, denique Sulpiciæ Satyra. Præter suas in omnes hos poetas annotationes Venaticis adjecit Rob. Titii ineditas, omisit autem Brucei, ut in Bucolicis Ascensii et Guidalotti commentarios, quos Havercampi editio dederat. Quibus præterea præsidiis usus sit Burmannus in hac editione adornanda, passim ipsi suo loco notavimus.

28. *Les Pastorales de Némésien et de Calpurnius, traduites en français avec des remarques et un discours sur l'Églogue.* Bruxelles, Balth. Winfeld. 1744, in-8.
29. *M. Aur. Olympi Nemesiani, poetæ Carthaginensis, nec non T. Calpurnii Siculi Opera quæ exstant omnia.* Luneburgi, literis Sternianis, anno 1746, in-8. Editor est Henricus Gottlieb Schmid, quamvis non nominatus. In præfatione fatetur, se uti adnotationes adjicere haud necesse esse putaverit, ita satis habuisse contextum verborum purum, nitidum, omnibusque mendis, quoad ejus fieri potuerit, purgatum dare.
30. *Poetæ Latini minores, ex editione Petri Burmanni fideliter expressi.* Glasguæ, 1752, in-8. Nihil nisi textum a Burmanno recensitum exhibet, cæterum chartæ et typorum nitore elegantissima est.
31. *M. Aur. Olymp. Nemesiani Eclogæ IV, et T. Calpurnii Siculi Eclogæ VII, ad Nemes. Carthaginensem, cum notis selectis Titii, Martelli, Vliitii, et integris P. Burmanni.* Mitaviæ, 1774, in-8.

Satis ampla hæc series editionum est Poetarum bucolicorum, et fortasse plures sunt, quæ curam et scientiam meam fefellerint. Neque nunc annumerare iis volo, quas viri docti olim appararunt et promiserunt, nec perfecerunt tamen: nam Franc. Modius *Lectio. Novantiq. epist. xvii* profitetur, velle se Gratii, Nemesiani et Calpurnii poemata scholiis passim explicata, aliorumque poetarum ejusdem argumenti collatione illustrata edere. Præterea Ludov. Carrión, not. ad Valer. Flacc. *Argon. lib. II, 260*, indicat in animo se habere, Calpurnium et Nemesianum ab infinitis mendis repurgare; idemque testatur de eo Barthius, ad Calp. *Ecl. VII, 41*. Denique etiam Jo. Matth. Gesnerum novimus Calpurnio cæterisque poetis bucolicis edendis operam suam destinasse, quod ipse indicat in epistola ad Bayerum, libro I *Sylloges novæ epistol. varii argumenti, No-*

rimb. 1760, 8. Sed hæc eorum virorum omnis opera intra conata et promissa substitit. Et in numerosa editionum, quæ prostant, serie, quantum e diligenti earum recensione didici, haud amplius tres quatuorve reperies præcipua consideratione dignas, et usu critico insignes, cæteras vero ex iis propagatas. Tot enim fere sunt, quæ vel ex diverso manuscripto excusæ, vel cum iudicio critico recensitæ videantur, et reliquarum veluti familias ducant, nimirum Romana princeps, Parmensis Ugoletti, Florentina Juntæ, et Parisiensis Pithœi. Romana Daventrienses duas, Nordheimensem, Coloniensem, Ascensianam sequaces habet, tum plerosque manuscriptos, qui hodiernum reperiuntur, consentientes. Parmensis ducit Bononiensem Guidalotti, Aldinam secundam cum Augustana et Gryphiana, Florentinam secundam Titii; Juntina vero Viennensem, Aldinam primam, Tigurinam, Francofurtensem Egenolphi, denique Parisiensem Pithœi. Basileensis, vel Oporiniana, singularis est, quæ quidem ad vetustiora exemplaria Romanæ aut Daventriensis expressa est, sed pleraque mendosa et hiulca loca tam feliciter restituit et corrigit, ut si emendationes istæ ex alio bono codice, non ex sola conjectura Oporini profectæ sint, certe hæc editio in præstantissimis habenda videatur. Idem fere dicendum de antiquiore Ascensiana; sed quamquam primus Ascensius Calpurnium commentario illustravit, et paullo post Diom. Guidalottus, neuter tamen eorum in notis suis magnum poetæ critice emendandi studium præ se fert. Id primus ei præstitit Franciscus Modius in *Lectionibus Novantiq. Francof. 1584, 8*, et mox Pithœus in Parisiensi editione *Bucolicorum* recensionem cum iudicio et collatione aliorum librorum videtur instituisse; quem deinde alii, maxime Trognæsii, in editionibus anni 1608 et 1632, tum Barthius et Vlitius in multis sequuti sunt. Quædam post Barthium e collatione codicis Palatini tentavit Janus Gebhardus in *Crepundiis*, lib. II, cap. 17. Ex ista editionum omnium ordinatione iudicare de variantibus, quas contexto

Calpurnii subjecimus, licebit, quarum silva nisi ante a me congesta esset, quam mihi satis de earum familiis constaret, certe multo parcior in iis enotandis fuisset. Nunc consultum putavi, nihil in istis minutiis, semel congestis, mutare, quæ tam opportunæ errori et confusione sint (quare nos mutaverimus, vide Præmonitionem nostram huic volumini præfixam. Ed.). Proximum est, ut notas, quibus in enotanda lectionis varietate usus sum, subjiciam.

NOTÆ

EDITIONUM CALPURNII.

- R. Romana princeps. 1471.
 D. Daventriensis. 1491.
 N. Nordheimensis.
 Ug. Parmensis Ugoletti.
 Q. Coloniensis, ex ædibus Henr. Quentell.
 As. Ascensiana. 1503.
 Bo. Bononiensis Guidalotti. 1504.
 F. 1. Florentina prima Juntæ. 1504.
 V. Viennensis. 1514.
 A. 1. Aldina prima. 1518.
 A. 2. Aldina secunda, quæ cum Venaticis prodiit. 1534.
 Gr. Gryphiana. 1537.
 T. Tigurina. 1537.
 O. Oporiniana. 1546.
 P. Pithœana. 1590 et 1596.
 F. 2. Florentina secunda cum comment. Titii. 1590.
 G. Germanica ἀποκρ Barthii.
 B. Editio Barthii, vel ipsius commentarii.
 Vl. Vlitii editio, vel ejus notæ.

MS Pal. sunt variationes scriptorum codicum Palatinæ biblioth. quas Gebhardus et Barthius in *Advers.* citarunt. — **MS Tit.** quas Titius ex scriptis libris allegavit. — *Foss.* quas Burmannus e codice Vossiano. — *H.* quas idem e cod. Heinsii. — *Dorv.* quas idem a Dorvillio accepit. — *Mod. MS,* e quo Modius multa emendavit. — *Goth.* Codex Biblioth. Gothanæ Eclogarum Calp.

II.

DE SEVERO SANCTO

ET

CÆTERORUM POEMATUM

CALPURNIO SUBJECTORUM

AUCTORIBUS.

QUOD in Eclogis bucolicis mihi faciundum putavi, ut, quæ falso hactenus inter Calpurnium et Nemesianum divisæ essent, uni Calpurnio deberi vincerem, idem mihi fere in carmine Severi Sancti evenit, cujus auctori in primis statim editionibus ea nomina attributa sunt, quæ non unius, sed duorum diversissimorumque hominum esse, liquido potest demonstrari. Primus hoc carmen, ab Elia Vineto acceptum, edidit Petrus Pithœus, cum *Veterum aliquot Galliæ Theologorum scriptis*, Parisiis 1586, in 4, hac sub inscriptione, *Severi, Rhetoris et poetæ Christiani carmen bucolicum*. Idem paullo post prodire jussit in collectione *Epigrammatum et poematorum veterum*, Parisiis 1590, iterumque Lugduni 1596, p. 573, ubi sic inscripsit: *Incipit Carmen Severi Sancti, id est, Endeleichi Rhetoris, de mortibus boum*. Utramque inscriptionem deinde repetierunt editores Bibliothecæ Magnæ Patrum, cui idem carmen insertum est. Est autem inscriptio a Pithœo præfixa, sigillatimque Endeleichi nomen additum, ut ex ipsis voculis *id est* intelligitur, non ex antiquo codice, sed ex Pithœi, aut alius qui

supeditaverat, conjectura et opinione profectum: Veterum enim is minime mos fuit, ut diversa unius hominis nomina ita conjungerent. Itaque alii post Pithœum eruditi nomen illud Severo Sancto additum sic acceperunt, ut putarent, Severum Sanctum eundem esse, ac qui alias memoretur Endeleichus. Videamus nunc, ubi is repertus sit. Endelechii, amici sui, meminit Paulinus Nolanus, epistola IX ad Sulpicium Severum, eumque sibi auctorem fuisse scribit opusculi de Theodosio Imperatore componendi. Præterea indicium Endelechii rhetoris facit annotatio vetus in codice Apuleiano bibliothecæ Vaticanæ reperta, quam referunt Sirmondus in not. ad Sidon. Apoll. lib. IV, epist. 8, Geve-rard. Elmenhorstius ad Apuleium; Rosweidus in not. ad Paulin. l. c. Curtius Pichena, præfat. append. not. in Tacitum. Est vero hujusmodi: *Ego Salustius legi et emendavi Romæ feliciter, Olybrio et Probino Coss. in foro Martis controversiam declamans oratori Endelechio. Rursus Constanti-nopoli recognovi Cæsario et Attico Coss. Enimvero nullum hic indicium Endelechii pro Severo Sancto habendi est: neque enim uspiam Endelechio nomen Sancti apponitur, ut neque Sanctis, qui dicuntur; nomen Endelechii. Flavius Sanctum, affinem suum, memorat Ausonius, Parental. XVIII, quem innuit præfectum agri Rutupini fuisse. Et ad Sanctum quemdam epistolam XXVI scribit Paulinus, quem illius Sancti filium fuisse conjicio. Alium Sanctum, cum Gallicino, Burdegalæ episcopatu functum, ut familia-rem suam laudat Sidonius, lib. VIII, epist. II. Atque hi omnes Aquitani fuisse et in Gallia vixisse videntur, siqui-dem et Reinesius epistola VIII ad Daumium, p. 24, Sanctorum gentem illustrem et celebrem inter Gallicas fuisse ostendit, pluribus Gallis ejusdem nominis e veteri memoria productis (1). Nullus horum cognomento Endelechi-*

(1) Antiquioribus jam temporibus Sanctorum nomen inter Gallos usitatum fuisse probat Claudius Sanctus, a Tacito memoratus Hist.

vocatur. Quam autem rationem sequi docti viri in Endelechio cum Severo Sancto commiscendo potuerint, equidem non perspicio, nisi æqualis utriusque ætas fuit: nam Olybrius et Probinus Consules, quibus Romæ docuit Endelechius, fuerunt A. C. 395, cujus anni initio Theodosius Imp. decessit, quem laudandum ille Paulino commendabat. Et Severum Sanctum, carminis bucolici auctorem, Theodosiano ævo vixisse, quum ex argumento ejus carminis demonstrari potest, tum inde colligi, quod idem Sanctus familiaris Paulini fuisse videtur, ad quem epistola XXVI scribit. Præterea rhetoris et poetæ Christiani elogium, si in fronte carminis, quod Pithœus edebat, Severo Sancto vere appositum fuit, forte causam aliquam præbuit doctis viris, ut Endelechium rhetorem huc referrent. Verum Paulinus, qui utriusque meminit, eos clare distinguit, suo quemque nomine proprio appellans. Et reliqua eorum sunt disparia: nam Endelechius Romæ vivebat, Severus Sanctus in Gallia; ille rhetoricam Romæ docebat, hic an rhetor unquam fuerit, dubium est, certe fuit Burdegalensis, non Romanus, seque in Gallia scripsisse, in ipso carmine prodit, ubi *luem boum* scribit ante Belgas vastasse, nunc etiam ad populares suos transiisse. Et si pluribus argumentis discrimen Sancti et Endelechii probare non datur, quod rara utriusque mentio apud Veteres reperitur, satis tamen hæc valebunt ad alteram opinionem, quæ diversorum nomina uni homini tribuit, nec ullo vetustatis testimonio nititur, rejiciendam. Quo magis mirum est, levem conjecturam Pithœi, inscriptione carminis expressam, sic amplecti omnes fere eruditos potuisse, ut non solum qui obiter ejus carminis mentionem injicerent, sed etiam qui data opera de eo agerent, auctorem Endelechium profiterentur. Ad istos referendi Sirmondus l. c. Savaro ad Sidon. Apoll. lib. II,

lib. IV, cap. 62, qui dux viæ dicitur legionibus Romanis datus, quæ se Gallis dederant. ER.

epist. II et XII, 3; Rosweidus ad Paulin. l. c. ad hos Gerh. Jo. Vossius in opere de poetis Lat. Thomas Reinesius l. c. Jo. Weitzius et alii qui carmen illud edendum curarunt. Quamquam nec diffitendum est, anonymum auctorem editionis Lugduno-Batavæ 1715, in præfatione, et Christ. Schoettgenium, vol. VI Bibliothecæ Lat. Fabric. p. 470, hæsitanter de auctore loqui, et dubitare, an forte plures eo nomine appellati perperam pro uno sint habiti (1).

De auctore igitur carminis, Severo Sancto, quæ præterea dici possint verisimiliter, non habeo, nisi eum fuisse Sanctum opinemur, ad quem, unaque Amandum, scripta est Paulini epistola XXVI. Amandum enim quoniam ferunt posthac episcopatu Burdegalensi functum esse, hinc colligas Sanctum cum Amando vixisse Burdegalæ, et, si vere ei rhetoris elogium tribuit inscriptio carminis, ibi Grammatici vel Rhetoris officio functum esse: quod ipsum etiam carminis de mortibus bonum argumentum et œconomia prodit, quandoquidem videtur in exponenda lue jumentorum illustre narrationis vel descriptionis exemplum, Rhetorum more et exercendi ingenii gratia, componere, eoque veterum historicorum et poetarum locos imitari-voluisse. Ex eadem ratione haud temere conjicias, pertinuisse hunc Sanctum ad cognatos et affines Ausonii poetæ, quorum plures vivebant in Aquitania, et fortasse filium fuisse Flavii Sancti, quem Ausonius in Parental. n. XVIII et XIX ut affinem laudat, et filium habuisse memorat. Deorum cultui prius addictum, mox Christo nomen dedisse, innuit Paulinus, epist. cit. Occasionem scribendi carminis habuit a pestifera lue, quæ boves per Pannoniam primum et Ilyricum, deinde Belgas, straverat, tum etiam penetraverat in Galliam. Vid. vers. 22. Luem hanc A. C. 409, Alarico Ita-

•

(1) Th. Reinesius in epist. LXV ad Daunium: « *Severi Endelechii ætatem incertam Vossio, feci certissimam in epist. ad Weitzium, qui eam secundæ editioni suæ accusurus fuit* ». ED.

liam ingresso, perruptis ejus e Pannonia et Illyrico claustris, infudisse se, et longe lateque agros, armenta, viros vastasse, Ruffinus ad Chromatium refert, apud Sigonium, lib. X de Occid. imp. Sed annum ejus calamitatis vix definire licet, neque etiam necesse est. Diu enim multumque, per variasque terras, inter bella et eluviones gentium continuas grassata hæc lues videtur, quod inprimis testatur Ambrosius, ejusdem temporis scriptor, Commentar. in Lucam, lib. X, cap. 21, tomo IV Oper. p. 739: *Quanta, inquit, prælia et quas opiniones accepimus præliorum! Quæ omnium fames, lues pariter boum atque hominum, cæterique pecoris, ut etiam nos, qui bellum non pertulimus, debellatis tamen pares fecerit pestilentia.* Copiose etiam de horum temporum calamitatibus agit Salvianus Massil. lib. V. de Gubern. Dei. In ipso carmine Severus Christum bis memorat ut Deum, eumque nunc solum magnis in urbibus coli perhibet, v. 106. Vim signi crucis summopere prædicat, et fide accedente pestilentiam eo sedatam esse asserit, contra nihil paganorum sacrificia et cæsas victimas profuisse. Quæ sane demonstrant, scriptum esse carmen eo tempore, quo Christiana quidem religio, multa jam superstitione contaminata, invaluisset, superessent tamen et passim celebrarentur sacrificia et ritus gentilium, hoc est, scriptum esse ævo Theodosii, aut ei proximo. Sub Theodosio enim constat paganismum ita sublatum, ut clausis aut destructis Deorum templis in urbibus non alia, quam Christi religio coleretur, gentilium vero cultus exterminatus in agris pagisque subsisteret. Scopus Severi in hoc carmine elaborando fuisse videtur, ut in publica calamitate mortiferæ luis hominibus suis auxilium Christi petendum suaderet, eoque cultum religionemque ejus commendaret. Quum hæc calamitas rem rusticam attingat, putavit sibi id argumentum carmine rustico, vel ad formam veteris bucolici composito exsequendum. Similiter alium fecisse poetam Christianum, ut carmine bucolico et Tityri nomine usurpato, Christum cele-

braret, discimus ab Isidoro Hispal. Orig. lib. I, cap. 38, ubi de centonibus Virgilianis, sigillatim Probæ Adelphii uxoris, loquens, hæc addit: *Sic quoque et quidam Pomponius ex eo demum poemate inter cætera styli sui otia Tityrum in Christi honorem composuit.* Ausonius inter cognatos suos Pomponium Maximum, sororis filium, ab ingenio et facundia laudat, Parental. XVII; et, nisi Pomponius ab Isidoro nominatus hic ipse est, certe ex ætate et cognatione Ausonii, adeoque et Severi Sancti, is fuisse videtur, qui utriusque exemplo et Christum carmine bucolico celebrare et centonibus Virgilianis uti voluerit.

Quod a Pithœo aliisque editoribus carmen Severi bucolicum, item Ecloga bucolica, appelletur, id graviter indignatur, qui editionem Leidensem curavit, in præfatione, existimans, neque auctorem Severum ita appellavisse, neque carmen ipsum dignum esse, quod inter Bucolica veri nominis numeretur, quum neutiquam ad istam dulcedinem, ascendat, quam ratio ejus carminis poscat, ut sub humili rerum agrestium tractatione intelligatur abscondere aliquid mirificum, quod vel in palatiis vel in urbe inter vicinos aut amicos acciderit; sed potius nude enarret atque deploret ea, quæ in agris ex vero contigerant, et præter nomina ab pastoribus aut bubulcis olim usurpata apud poetas, nihil habeat fere, quod ad formam carminis bucolici pertineat. Ego quidem hæc vere dici fateor; immo auctorem hoc magis credo in leges carminis bucolici impegisse, quod, quum alias vitæ pastoritiæ, qualis priscorum hominum fuit, securitas, amœnitas, gaudia et deliciae eo carmine adumbrari soleant, contra in hoc summa ejusdem miseria et calamitas describatur; idem tamen contendo, non magni adeo momenti hanc controversiam esse, potuisseque a doctis viris carmen bucolicum appellari, laxamento ei voci dato, quod qualicumque modo ei simile esset. Deinde vix dubito, tametsi auctor carmen suum ipse non inscripserit bucolicum, quod certo affirmari nequit, scripsisse id tamen ea mente,

ut bucolicum videretur. Nam ea ætate, qua scribebat Severus, recto de literis judicio deperdito, certum est, quum aliorum poematum, tum bucolici præsertim, naturam fere ignoratam et neglectam esse, ita ut ejus generis haberetur, quodcumque agrestium vel pastorum de rebus agrestibus confabulationem teneret. Eum errorem jam in Calpurnio, quamvis haud spernendo poeta, præsertim in ejus Ecloga V, observare licet, in recentioribus autem poetastris, ut in Bedæ Ecloga, quam ipsi dabimus, et in Metelli Tegerseensis, sæculo XII scribentis, Quirinalibus, a Canisio editis, multo magis. Reinesius titulum *carmen bucolicum* probare magis videtur, quam alterum *de mortibus boum*, quum hoc glossema esse insulsi Grammaticastri putet. Ego tamen hunc tenere tutius arbitror, de quo certius constat, e veteri scripto expressum esse. Quod præterea Severus deserto metro, carminis bucolici proprio, choriambicum usurpavit, id rhetorum more fecisse exercitationis causa videtur, ut periculum faceret ejus metri componendi, fortasse etiam cum Virgilio Horatium imitari voluit, qui alternos sermones lyricis etiam versibus expressit, lib. III, od. 9. De cætero carmen Severi sua laude non fraudandum est. Narratio ipsa dulcis est, perspicua et elegans, et plurimis adpersa floribus poeticis, quamquam et aliqui ex ævo scriptoris nævi adhærent, et novi verborum significatus constructionesque insolentiores reperiuntur. Quæ de religione et sacris perverse ineptæque sentit auctor, errori ejus sæculi debentur, et æmulum Paulini auctorem demonstrant, qui pariter in carminibus suis de efficacia signi crucis, de miraculis sanationum et servatis etiam jumentis delirat (1).

(1) In Historia literaria Galliæ, scripta per religiosos Benedictinos e congreg. S. Mauri, tomo II, pag. 56, ea Ecloga de mortibus boum attribuitur Sancto, poetæ Christiano, et hic diversus ab Endelechio esse censetur. Præterea huic Sancto, poetæ Christiano, ibi tribuitur poema de parabola Decem Virginum in Evangelio, idque fuisse inter hymnos existimatur, quos Sanctus ille Paulino, qui desideraverat, mittit,

Superest, ut varias editiones, quibus carmen Severi Sancti evulgatum est, paucis recenseam. Post primas illas Pithœi, supra memoratas; insertum est hoc carmen Bibliothecis Patrum Parisiensibus, et quidem editionis secundæ, anni 1589, tomo VIII, p. 275; tertię editionis, an. 1624, tomo III, p. 579; quartæ, anni 1654, tomo VIII; Coloniensis, an. 1618, tomo V; denique Lugdunensi maximæ per Anissonios elaboratæ et auctæ, an. 1677, tomo VI, p. 376. Jo. Weitzius hoc carmen cum suis notis et Wolfgangi Seberi racemationibus separatim edidit, Francof. 1612, 8. Hanc editionem repetiit, et splendidioribus typis, addita copiosa præfatione, in qua de auctore et inscriptione carminis disputatur, recudendum curavit vir eruditus in Batavis; qui nomen suum non edidit, Lugduni Batav. 1715, 8, e typographia Petri van der Aa, cui nomini deinceps illita fuit alia schedula, in qua impressum est: Apud Samuelem Luchtmanns, 1717. Recensetur in actis Erud. an. 1716, pag. 80 seq. Jac. Gronovius auctor præfationis videtur Ven. Ernesto, Bibl. Lat. Fabric. tomo III, p. 258. Haud multo post G. Outhofius, Embdæ ad Amisiam ecclesiastes, edito libello, cui titulus: *Judicia Jehovæ Zebaoth, seu bellum divinum, quo petit Deus peccatores*, adjunxit carmen Severi Sancti, id est Endelechii, de mortibus boum, eique præter selectas Weitzii et Seberi annotationes nonnulla a semetipso observata adjecit, Groningæ, 1721, 8. Recensetur hic liber in actis Erud. Supplem. tomo VIII, p. 214. Breves castigationes ei recensione pag. 218 subjecit C. A. Heumannus, quas excerptas meis annotationibus addere placuit. Recentissime edidit, et novam præfationem de auctore, editionibus et argumento hujus carminis præmisit M. David Richter, Hamburgi 1747, 4. Denique hoc carmen editor Collectionis

epist. XXVI, sive XLI alterius editionis. Sed eo loco hymnorum quidem missorum mentio fit, et disputatio de parabola Decem Virginum inde petitur; utrum vero totum poema illius argumenti fuerit, non satis clare apparet. ED.

omnium poematum Latinorum Pisarenſis propoſuit tomo V, qui anno 1766 prodiit.

Severi Sancti carmini Pithœus in collectione poematum vet. *Vespæ judicium coci et pistoris, giudice Vulcano*, subjecit, et nos eum sequuti subjecimus. Quod quidem infimæ latinitatis carmen quum non contemnendum putavimus propter aliquam eruditionem et festivum leporem, tum etiam Bucolicis accensere voluimus propterea, quod altercationem et sermones amœbæos duorum e plebe hominum contineret, quales pastorum in Bucolicis frequenter tractantur. Et quum carmen hoc, multis locis hiulcum et pessime depravatum, viderem, aliquanto rectius, quam adhuc factum esset, posse restitui, invitabat me hæc ipsa ratio, ut hac collectione repetitum et plurimis a mendis liberatum sisterem. Caspar Barthius illud passim in Adversariis, præcipue lib. XXX, cap. 4, et lib. LI, cap. 7, 10, et 13, recensuit et emendavit, et carmen *ingeniosum nec illepidum*, quamvis argumento vili et ignobili, auctorem autem *versificem non pessimum* vocat. Pauca in eo Pithœus correxit, quæ cum Barthianis excerptis meis annotationibus adjungam (1). E genere autem carminum ludicrorum, cujus plura in antiquitate exstiterunt, unum hoc superest. Cocus et pistor de prærogativa certantes judicio committuntur, arbitro in litem præsidente Vulcano, quo nimirum ambo illi opifices non possint familiarioribus rebus suis seligere (2). Talis argu-

(1) Post Pithœum, carmen Vespæ integrum solus fere repetiit Andreas Rivinus, qui illud ad calcem *Cœnæ Cypriani dubiæ per Maturum, Lotharii Cæsaris ministrum, compactæ et digestæ*, recudendum curavit, additis notulis et conjecturis suis, Lipsiæ, anno 1644, ubi carmini hunc titulum præposuit: *Vespæ veteris et ob joca ingeniosa suo ævo non incelebris poetæ Judicium disceptantibus inter se de primatu Coco et Pistore sub arbitro Vulcano*. Sine notis id carmen, omisso Vespæ auctoris nomine, repetitur in Collectione Pisarenſi poet. Lat. tomo IV, p. 224. Rivini autem conjecturas et emendationes suis quasque locis nostris animadversionibus inseruimus. Ed.

(2) Argumentum carminis et ratio inductæ altercationis coqui et pisto-

menti et genii olim fuit Aselli Sabini dialogus, in quo boleti et ficedulæ, et ostresæ, et turdi certamen induxerat : pro quo Tiberium Imperatorem ducenta eî sestertia donasse refert Suetonius, in Tib. cap. 42. Genus hoc ortum et maxime celebratum videtur in conviviiis divitum Romanorum, qui inter cœnandum adhibere frequenter histriones, scurras, ludios solebant, convivas exhilarandi caussa. Huc referenda est duorum scurrarum Sarmenti et Messii Cicerri faceta contentio, quam Horatius in itinere suo factam narrat, quum in villa Cocceii Nervæ cum comitibus cœnaret, domino cœnæ haud dubie scurras istos inducente; Horat. Serm. I, 5, 50 seqq. Et Cæsarem Augustum, Suetonius scribit, cap. 74, in cœna *aut acroamata et histriones, aut etiam triviales ex circo ludios interposuisse, ac frequentius aretalogos*. Dicebantur aretalogi, mimi vel ludii, qui joculari ostentatione virtutes et merita sua extollerent ad excitandum risum, qualis Plautinus ille Pyrgopolinices et Terentianus Thraso. Unde et alios, ob loquacitatem notabiles, ita dictos esse, Acro Horatii interpres, Crispini philosophi exemplo docet (1). Erant igitur poetæ, qui ejusmodi aretalogos inducerent carminibus, ipsi dicti aretalogi, et iis re-

ris ducta est a jactantia et gloriatione solita, quæ ferebatur, coquorum apud Veteres, de qua multa lectu digna collegit Th. Crenius, Animadv. Philolog. et Histor. parte III, cap. 2, pag. 32. Ubi inter alia, p. 33 : « Coquorum nationem, quod in libri XX variis lection. cap. 23 observavit Victorius, contumacem gloriosamque apud Veteres fuisse, testimoniis comicorum poetarum intelligitur; qui hujusce modi ipsos in fabulis inducunt. Inprimis autem garrulum vanumque finxit quemdam ejus generis hominem Philemon in Milite, atque artem studiumque suum, supra quam ferri posset, extollentem, etc. » Pag. 34 hæc addit Crenius : *Est et in medio satis eruditum Vespæ poetæ carmen, quo ille Cocum Pistori commisit, et litem apud Vulcani tribunal persequi jussit, apud Barthium, lib. XXX Advers. cap. 3 et 4, col. 1401. Athenio poeta comicus scripsit Encomium coquorum : vid. Athenæum, XIV, cap. 23. Ed.*

(1) Ad Horat. Serm. I, extr. Turnebi de aretalogis sententiam vide, Advers. lib. X, 12.

citandis risum moventes æra mererent, aut cœnas divitum captarent, ut jucundi parasiti. Axius Paulus, rhetorem, Ausonius quasi talem traducere videtur, quem et aretalogum et poetam vocat Epist. XIII, mimosque et carmina scripsisse, et lautioribus cœnis delectatum passim innuit. Sed nostrum Judicii coci et pistoris auctorem in numero aretalogorum habendum, quum totum carminis argumentum ostendit, tum ipse auctor versu 4 confirmat, quo se agyrta et circulatorum, qui populo ludos faciat, profiteatur (1). Neque igitur displicet Casp. Barthii de auctore sententia, Advers. lib. LI, cap. 10 : « Omnem, inquit, summam vitæ mortalium ponit hic poeta in conviviorum ratione; « uti ex omnibus apparet, parasitum aliquem venustiorum « et suaviorem, ut et eruditiorem fuisse ultimis Romanæ « linguæ temporibus, cui rei utique etiam nomen convenit, « Vespæ videlicet, non aliter ei impositum ab urbana juvenute, quam Peniculo illi apud Plautum, cujus Curculio similem omnino Vespæ huic titulum habet ». Nempe ut parasitos Plautus vocavit Peniculum, qui reliquias mensarum extergeret, Curculionem, qui cœnas arroderet quasi frumentum; ita ille Vespam parasitum poetam ab urbanis putat appellatum, quod cœnas circumvolitans liguriret. Quippe vespas carne vesci, contra quam apes, ferunt; vid. Plin. Hist. Nat. lib. XI, cap. 21. Sed fortasse in appellatione Vespæ sola cœnæ, cujus captator est, significatio quærenda: nam, ut Festus tradit, vespèrna olim cœna dicta, et vespillones vespæ, omnes a vespere. Potuit tamen et Vespa verum auctoris, non joco inditum, nomen esse: nam Terentius Vespa exstat apud Ciceronem, de Orat. lib. II, c. 62, ut Lucretius Vespillo in Brut. c. 48, et Aurel. Vict. de Viris illustr. cap. 64. Ætas auctoris in infimam latinitatem conjicienda est, quod et vitia sermonis et peccata in legem Pediam, passim occurrentia, ostendunt, quæ non viden-

(1) Similis argumenti Cœmædias, Pistorem et Plaentam a Pomponio, antiquo poeta, scriptas aliquoties citat Nonius Marcellus. Ed.

tur omnia errori librarii imputanda. Plura hujus carminis similia habet Testamentum ludicrum Marci Grunnii Corocottæ Porcelli, sæpius editum, ut Fabricius refert, Biblioth. Lat. lib. IV, cap. 3, pag. 309, edit. Ernest. cujus jam Hieronymus meminit in Proœmio VIII lib. in Esaiam.

Quæ carmen Vespæ sequitur, *Bedæ Venerabilis Ecloga*, Cuculus inscripta, æque ac illud contentionem duorum, tertio arbitro, continet, atque tum argumento, quod vitam pastoritiam utcumque attingit, tum ipso titulo inscripto satis prodit, propositum auctori fuisse ut carmen bucolicum scriberet. Sed profecto ultimus ejus generis conatus est; qui defectam ingenio et elegantia ætatem ita prodit, ut verear, ne peritos rei poeticæ offendam, qui rude adeo et ineptum carmen sustinuerim longe præstantiorum ordini adjungere, quamvis idem non inelegans esse carmen censeat Polycarpus Lyserus, Hist. poet. mediæ ævi, p. 208. Sed excusat me instituti mei lex, quo volebam singula unius generis carmina e diversis collecta ætatibus, modo non plane barbara essent, in unum conferre, et juvari hac ratione historiam poeseos arbitror, ut illius in quoque genere progressus vel defectus ex ipsis exemplis sequiorum ætatum intelligatur. Petrus Pithœus quidem, ut ipse in emendationibus ad Vetera Epigrammata, ubi de Symposio, declarat, Bedæ Eclogam editione dignam non putavit, idem tamen hanc alteri editioni adjungendam adscripsit exemplari Biblioth. Reg. Paris. quod Petr. Burmannum Sec. permovit, ut operi Anthologiæ Lat. lib. V, carm. LXX inferret. Præterea ediderunt Melch. Goldastus inter Ovidii Erotica et amatoria opuscula, Francof. 1610, pag. 190, et Casim. Oudinus de Script. eccles. tom. II, p. 326. Bedæ auctori tribuerunt plerique codices manu exarati et impressi; sed Miloni, monacho Elnonensi, Oudinus e codice bibliothecæ Colbertinæ. Pithœi manuscriptus liber titulum præferebat, *Virgilii de contentione Veris et Hiemis*. Alii codices tantummodo *Cuculus* inscripserunt; alii *Conflictus*

Veris et Hiemis. Goldastus sub titulo *Bedæ Venerabilis Presbyteri Cuculus* duas edidit Eclogas, et primam *de conflictu Veris et Hiemis* inscripsit; secundam, versibus elegiacis scriptam, *de morte Cuculi*. Sed hanc Alcuino auctori tributam Jo. Mabillonius in codice Elnonensi invenit, imprimendamque curavit Analect. Vet. tomo I, pag. 369, atque ego, quia priore multo deteriore et plane stolidam, nec a Mabillonio Eclogæ nomine insignitam, reperiēbam, nolui hac editione repetere (1). In illa Bedæ recensenda Petr. Burmannus Sec. collatione duorum codicum MSS bibliothecæ Vossianæ et Leidensis, in schedis Nic. Heinsii reperta, item variantibus editionis Francofurtanæ, et Oudini ex codice Colbertino, usus est. Qua opera quum abunde præstitum illi carmini viderem, quod operosiorē curam vix mereri videbatur, paucis ipse defungi volui, satisque habui, Burmanni annotationes excerptas, cum meis quibusdam, contextui carminis, quem ipse ex editione Francofurtana dedi, subjicere. Argumentum poematis hoc est: decertant inter se Ver et Hiems, et sua quisque munera et commoditates extollit, ternis invicem versibus respondentēs; tandem judex Palæmon pro Vere pronuntiat (2). Est in Bionis Smyrnæi Idylliis fragmentum aliquod, quo Myrson a Cleodamo de quatuor anni horis interrogatus, quam earum maxime advenire optet, post commemorata reliquarum incommoda, Veris sibi perpetuitatem optat. Equidem Bedæ, vel quisquis est auctor carminis latini, non audeo tantam vel eruditionem vel diligentiam asserere, ut eum putem Bionis carmen græcum imitari voluisse; sed tamen ea est utriusque similitudo, ut, si non de industria græcum sibi proposuerit exprimendum, certe ha-

(1) Utramque tamen, ita ut apud Goldastum inscriptam, dedit Casp. Dornavius, in Amphith. Sapientiæ Socraticæ jocosæ, pag. 456 et 457. ED.

(2) Comparatio Hiemis et Veris a Maximo Planude græce scripta existare dicitur in codice MS bibliothecæ Cæsar. Vindob. apud Lambec. IV, p. 56, et Fabric. Bibliothec. Græcæ, vol. X, p. 535. ED.

beat in eo exemplum vetustatis, quo poematis sui argumentum et inventionem tueatur. Quum in eo veris maxime laudes decantentur, et cuculus, avis temporaria, sub adventum veris cantare solita, pro ipsius signo habeatur, hinc cuculus ubique pro vere ponitur, ipsumque carmen inscribitur Cuculus. Qua in ave nescio an poeta imaginem satis pulchram et accommodatam amœnitati veris describendæ repererit, præsertim si antiquitatis de ea iudicium spectetur. Antiquis enim cuculus avis pigra et contempta habebatur, convicio etiam et gravi opprobrio inde nato, quod agricolæ et viatores, nomine et cantu ejus alitis imitando, in særos vindemiatores conjiciebant, qui post æquinoctium et vere jam provento vineas putare deprehenderentur; quem ritum et Plinius accurate exponit, Hist. Natur. lib. XVIII, cap. 26, et passim tangunt poetæ; ut Horatius, amarulentum conviciatorem describens, Satir. I, 7, 29.

Expressa arbusto regerit convicia, durus
Vindemiator et invictus, cui sæpe viator
Cessisset, magna compellans voce cucullum.

Quem locum imitatus est Ausonius in Mosella, v. 165. Neminem veterum et elegantiorum poetarum arbitror cuculi cantum inter veris suavitates laudasse, et multo suavius Beda loco ejus lusciniam induxisset. Sed de prisco sensu et more multum mutavit et serior ætas Bedæ, et populi, in quo vivebat, consuetudo.

III.

DE T. CALPURNIO SICULO

TESTIMONIA AUCTORUM AC JUDICIA.

I. FLAVIUS VOPISCUS IN CARO, CAP. VIII.

JUNIUS CALPURNIUS, qui ad memoriam dictabat, talem ad Præfectum Urbis super morte Cari epistolam dedit inter cætera : « Quum, inquit, Carus princeps noster vere carus « ægrotaret, tanti turbinis subito exorta tempestas est, ut « caligarent omnia, neque alter alterum nosceret, etc. »

II. *Jacobus de Cesollis, scriptor sæculi XIII, libro IV de bello Schaccico, inter plura Ovidii, Senecæ, Plinii, Juvenalis testimonia, quibus incontinentiam mulierum probare vult, etiam hoc e Calpurnii Ecl. III, 10, adducit: Mobilior ventis, o femina: ubi Scalpurius vitiose pro Calpurnio allegatur. Casp. Barthius eum locum e libro scripto, qui apud eum exstabat, producit et emendat, Advers. lib. XLIX, cap. 14 (1).*

(1) In quibusdam codicibus opus Jacobi de Cesollis inscribitur *De moribus hominum super ludo Schaccorum*. Locus exstat initio lib. IV, cap. de motu reginæ. Ejus libri in Bibliotheca Ducali Guelferb. sex codices MSS et una editio impressa Viennæ 1505 apud Winterburgium, in 4, exstant. Præterea duæ versiones Germanicæ et una Gallica, manu exarata, Italica vero impressa Venetiis, 1534, in 8. In uno codicum scriptorum Julius Scalpurius nominatur. Codex est sæculo XV exaratus. In editione Viennensi locus Calpurnii non legitur, ut et in uno MSS codicum. Maittaire. in *Annal. typogr.* tom. I, pag. 644, hanc editionem recenset: *Jacobi de Cesollis, Ord. Prædic. Informatio morum, excerpta ex*

III. FRANCISCUS PETRARCHA, LIBRO XXXVIII VARIAR. EPIST.
AD GULIELMUM DE PASTRENGO, VERONENSEM.

Exspecto etiam Calpurnii bucolicum carmen, et tuam
Varronis agriculturam. *Citat Laur. Pignorius, Symbol. epistol.*
Epist. XVI, p. 65 (1).

IV. ANGELUS POLITIANUS IN NUTRIC. PAG. 542 OPER.

..... Quid rustica dicam
Jubila pastorum silvis meditata sub altis?
Ut patrias Moschus non inficietur avenas,
Externasque Bion; ut opaca Tityron umbra
Provocet Ausonio Calpurni fistula cantu?

V. PETRUS CRINITUS DE POETIS LATINIS, LIB. V, CAP. LXXXI.

T. Calphurnius natione Siculus fuit, ut inscriptiones ve-
terum codicum probant. Inter eos poetas relatus est, qui
scripserunt bucolicum carmen. In hoc enim iudicio erudi-
torum magnopere excelluit, quum gratia carminis, tum
elegantia et proprietate. Per eadem tempora floruit, quibus
Diocletianus Cæsar et Constantii Principes Romanum im-
perium moderati sunt, etc.

*modo et ratione ludi Schaccorum, sive de moribus hominum officiisque nobi-
lium; et super eo commentarius. Mediol. 1497, fol. parv.*

Post illa Flavii Vopisci et Jacobi de Cesollis testimonia nescio an plane
veram sit quod Barthius, *Advers. lib. XLVIII, cap. 16*, affirmat: *Cal-
purnium Eclogarum conditorem nemo ullus Veterum appellatione dignatus
est. ED.*

(1) Locus Petrarchæ est in libro Variarum Epist. XXX. Sic scilicet
iuveni in editione Epistolarum Petrarchæ, quæ prodiit Lugduni 1601,
in 8. ED.

VI. ERASMUS ROTEROD. IN PANEG. PHILIPPI, BURGUNDIONUM
PRINCIPIS, TOMO IV OPP. P. 523.

Non dicam regiam oris dignitatem, ac totam faciem sic ex amabili quadam venustate pariter ac majestate temperatam, ut neque gratia minuat reverentiam, neque dignitas officiat gratiæ, qualem arbitror fuisse ille, in quo uno geminos vultus Martis atque Apollinis apparuisse scripsit Calphurnius, idque in rustico quidem carmine, sed quo nihil possit dici minus rusticum. *Respicit Ecl. VII, vers. ult.*

VII. EJUSDEM ERASMI ADAG. CHIL. I, CENT. 8, 83.

Acanthidem superat cornix. Calphurnius bucolicus poeta,
Ecloga VI :

Astyle credibile est, si vincat acanthida cornix,
Vocalem superet si turpis aedona bubo.

Acanthis enim vocalis est avis, et inprimis canora. Cornix obstrepera quidem, sed minime canora.

VIII. GYRALDUS DE POETARUM HISTORIA, DIAL. IV.

Julius Titus Calpurnius, in insula Sicilia natus, unde illi cognomen Siculus. Bucolica hic scripsit, quæ exstant, et a multis leguntur probanturque. Ego certe in eo facilitatem et sermonis volubilitatem, sed parum interdum nervi et concinnitatis offendi. Fuit quidem, quum ego omnes septem Eclogas avidissime legerem, nam et me puero magni quidam professores, ut tunc erant tempora, eas etiam publice prælegebant, etc.

IX. JUL. CÆS. SCALIGER IN HYPERCRIT. CAP. V.

Calphurnio qui post Maronem primas deferant, inveni. Quod judicium neutiquam probatur mihi; laxus enim et

tumidus est. Is tamen quum versus sæpe fundat non contemnendos, permittit me legentem dormitare: nusquam acuit, nusquam tenet; aveoque frequenter absolvere, quæ vixdum occæpi videre.

X. JO. PETR. LOTICHIUS IN BIBLIOTH. POET. P. H. P. 70, DE CALPURNIO SICULO.

Bucolicos inter vates Calphurnius exstat,
 Bucolica vates optimus ipse lyra.
 Qui dum pastores modico contentus amavit,
 A pastorali carmine tantus ovat.

XI. CASP. BARTHIUS, ADVERS. LIB. XXXIV, CAP. II.

In meliori genere censeo bucolicos duos poetas, Nemesianum et Calpurnium, qui licet ad divinitatem Maronis nihil faciant, simplicitate tamen loquendi non sunt indigni, qui diligantur: non enim in iis sunt partibus, qui acutarum sententiarum affectatione Barbaris ingruentibus exemplo et occasione fuere omnem eloquentiam corrumpendi, et velut præcipitio dejiciendi, etc.

XII. RENATUS RAPINUS, DISSERT. DE CARMINE PASTORALI,
 P. 193.

Ambo (Calpurnius et Nemesianus) pro temporum conditione tolerabiles illi quidem, sed cum beata illa Augusti ætate nullo modo comparandi: neuter enim Virgilii succum expressit. Quod de Nemesiano inprimis satis apparet, qui tametsi puri sermonis amans videri velit, vix tamen satis liber est a crepundiis nugisque puerilibus. Gentis suæ superavit quidem indolem vir Afer; sed ingenuitatis quum maxime studiosus videri vult, semper aliquid præ se fert transmarinæ peregrinitatis. Non majori laude dignus est Calphurnius quantumvis Siculus: in eo recognoscas formam

quidem amoenitatis et ingenii aliquam, sed rudem atque imperfectam; suos habuit tamen laudatores, apud quos molli satis et nuda scribendi dulcedine commendabilis habetur, sed nihil ad ingenuitatem simplicitatemque plane mirificam Virgilii.

XIII. OLAUS BORRICHIVS DE POET. LAT. DISS. II, § 45.

Opus Calpurnii ingeniosum, temperatum et a scopulis tumoris et humilitatis alienum.

XIV. PETR. BURMANNUS, IN PRÆFAT. AD POETAS LAT. MINOR.

De ipsis scriptoribus (Calpurnio et Nemesiano) eorumque eruditione et elegantia post judicia aliorum nihil dicam, quum abunde viri docti offenderint, elegantes, acutos et numerosos esse, dignosque, qui post Virgilium in hoc scribendi genere secundum locum occupent, ideoque mereri, ut non tironum modo, sed eruditissimorum manibus versentur: neque male judicasse Clericum, Art. Crit. Part. I, cap. II, § 2, n. 4, qui Virgilii Eclogis addenda horum poemata suadet, fatendum est.

ARGUMENTA
BUCOLICORUM CALPURNII
ASCENSIANA.

Primo divini memorantur carmina Fauni.
Inque *altro* Crotales gemini recitantur amores.
In *terno* Lycidas canit acres Phyllidis ignes.
In *quarto* Augustum Corydon laudat Melibœo.
In *quinto* genitor dat rustica dogmata gnato.
In *sexto* sese rivales voce lacesunt.
Ast in *septeno* spectacula laudat et urbem.
Octavo extincti probitas canitur Melibœi.
In *nono* Donacen canit Astachus et puer Alcon.
In *decimo* Bacchi laudes canit, et bona vini.
Undecimo Meroes puerique canuntur amores.

T. CALPURNII
SICULI
BUCOLICON*.

ECLOGA I.

DELOS.

ARGUMENTUM.

SOLIS ardentis, quamvis declivi jam æstate, calorem ut devitent, umbras captant pastores Ornitus et Corydon, et in silvam deveniunt, ubi antrum Fauni est, densis pini arboribus circumseptum, in eoque fagus Fauno sacra, rivum aquæ bullantis sub ipsa radice protegens. Huc ingressi forte fortuna in ista fago carmen vel oraculum Fauni falce incisum offendunt, quo felicissima tempora sub novo Dei ipsius imperio populis terrarum annuntiat. Quod carmen postquam perlegit Ornitus, ambo pastores sacro numinis horrore tacti Faunum venerantur, et carmen a Deo oblatum repetunt canendo ad fistulam. Manifeste expressa est hæc ecloga ex Virgilio Ecl. IV: ambas vero inter se si conferas, fortasse addubites cui palma inventionis tribuenda. Virgilius oraculum recitat e carminibus Sibyllinis, quæ passim ferebantur incerto auctore, quod meminisse non solum et recitare, sed et applicare ad nobilis pueri natales, paullo doctius,

* Sic Vlitius et Burmannus inscripserunt. *Bucolicum carmen* D. N. Ug. A. 2. B. F. 2. P. C. *Calpurnii Bucolicum*, Voss. R. As. Addunt: *Ad Nemesianum Carthaginiensem* Ug. A. 2. B. F. 2. P. Omittunt tamen, etiam post Parmensem, F. 1. V. A. 1. O. Ipse cur rejecerim, ejus rei rationem reddidi in præf. Vlitius conjiciebat: *Ad Numerianum Cæs.*

quam pro ingenio pastoris, videri poterat. Calpurnius oraculum fingit a pastoribus inveniri ab ipso Fauno in sacra fago descriptum, qui pastorum Deus, et ipse vaticiniis celebris, quondam rex Latii, et Romanorum Deus patrius, aptissime et elegantissime dicitur oraculum pastoribus legendum proposuisse de felicitate Romanorum sub novo Imperatore (1). Sane sic ipse Virgilius oraculum Fauni fatidici, in luco Albunæ celebratum, et fata regni Latini canens, commemorat *Æn.* lib. VII, v. 81 seqq. Consentientem meo iudicio de hac Ecloga habeo Fontenellium, *Discours sur la nature de l'Églogue*, p. 175, qui, quod ad inventionem attinet, eam Pollioni Virgilii præfert. Scriptam esse hanc Eclogam post mortem Cari Imperatoris, in laudem Carini et Numeriani, putant Hugol. Martellus, not. ad v. 84, et Jo. Tristanus, *Comment. histor.* tom. III, p. 313. Sed vero propius, ipsius Cari, qui Probo, apud Sirmium tumultu militari occiso, anno salutis 282 successit, exoriens imperium ejusque filios Cæsares celebrari. Carus certe, nec alius, intelligendus est, qui hac Ecloga bis, v. 46 et 84, præterea *Ecl.* IV, 48, vocatur *ipse Deus*. Hoc enim nomen Carus Imp. sive ipse ambiit et vindicavit sibi, sive oblatum ab adulatione provincialium recepit, sæpe in nummis et monumentis antiquis, ut viri docti monuerunt (2), tanquam solenne et proprium obtinet. Et Nemesianus, *Cyneg.* v. 71, diserte Carum eodem elogio insignit, de Carino loquens:

..... ipso
Pæne prior genitore Deo.

Numerianum filium etiam, ob laudem eloquentiæ, quam ei Vopiscus tribuit, designat Noster, v. 44:

..... Juvenemque beata sequuntur
Sæcula, maternis caussam qui ludit in ulnis.

Insunt præterea in oraculo Fauni, quod hac Ecloga exponitur, quæ optime convenire in illud tempus videntur, quo, ut Vopiscus

(1) Varro de L. L. lib. VI, p. 72: « Fauni, Dei Latinorum, ita ut Faunus et Fauna sint in versibus, quos vocant Saturnios; in silvestribus locis traditum est solitos fari: a quo *fando* Faunos dictos ».

(2) Vlitius ad Nemes. *Cyneg.* v. 64; Cuperus de *Eleph. Exercit.* II, c. 8; Begerus *Thes. Brand.* tom. III, p. 167.

in Probo, cap. ult. et in Caro, c. 1 scribit, interfecto Imperatore optimo, Probo, magna trepidatio incesserat Romanos, qui ex illo ingentem imperii ruinam, et malum successorem, qui novas in republica turbas daret, metuebant. Hoc enim metu eos levare, Caro imperium capessente, videtur Calpurnius, v. 84.

Scilicet ipse Deus Romanæ pondera molis
Fortibus excipiet sic inconcussa lacertis, etc.

Injicit mentionem cometæ tum temporis per viginti amplius noctes placida luce coruscantis, neque tam dira minantis, ut quondam Julio Cæsare interfecto. Hac re non obscure innuit, factam tum æque cædem Imperatoris Romani, ut olim Cæsaris. Qua quidem Probus perit, per tumultum militarem atrociter interfectus, non autem Carus, qui ex morbo decessisse verissime dicitur; vid. Vopiscus in Caro, cap. 8. Illud denique annotandum videtur, quod historici tradunt, multis bellis confectis et pace parta Probum frequenter dicere solitum: *Brevi milites necessarios non futuros*. Vid. Vopiscus in Probo, cap. 20 et 23; Eutropius, lib. IV, c. 11; Aur. Victor de Cæsarib. c. 37. Quod dictum ipse Vopiscus ita accipit, ut Probus felicitatem rei publicæ et pacem perpetuam, et vere aureum sæculum pollicitus fuerit. Hoc autem tum temporis forte multorum sermonibus jactatum commode arripuit Calpurnius, et in laudes Cari successoris vertit, quum totam fere Eclogam annuntiatione aurei sæculi et perpetuæ pacis promissione implet. Sic enim significare videtur, quod Probus jam promiserit et præviderit brevi futurum, sed fato præventus præstare non potuerit, id nunc Imperatorem Carum certo perfecturum esse. His perpensis liquido videtur apparere, hanc Eclogam scriptam esse eo ipso tempore, quo nuntiatum erat, Probum a militibus occisum, Carum autem imperio potitum esse, filiis simul ad Cæsarum gradum evectis. Scilicet novorum Cæsarum gratiam captare hoc carmine voluit Calpurnius, eoque id Augustis tradendum Melibœo in fine commendavit. Inscribitur hæc Ecloga DELOS in editione Florentina Juntæ, ejusque sequacibus. Id vocabulum quem significatum hoc loco habere ex mente inventoris debeat, nemo interpretum hariolari ausus est. Vlitius conjecit, DEUS scriptum fuisse, ex vers. 29, 46, 73 et 84. Sed mutare vocabulum vix necesse est. Sufficit latentem in eo sapientiam scioli, qui argumentum Eclogæ

sic exprimere voluit, indagare. Is forte arripuit ex lectione hujus carminis, exponi oraculum aliquod vel vaticinium, idque in sacrario Fauni, v. 9 et 15. Meminerat bonus homo, auctorem oraculorum perhiberi Apollinem, eumque natum et cultum esse in Delo. Volebat igitur locum oraculo insignem, et pastorem, quasi Delium vatem, hoc carmine celebrari, et inscribebat DELOS (1).

(1) Fortasse tamen ut Vlitius induceretur ad legendum *Deus* fecit quidam codex quo *Delus* scribebatur, ut se scripisse testatur Burmann. ad Anthol. Vet. Lat. epig. et poem. lib. III, ep. VII, not. ad v. 1: adducitur enim Virg. *Æn.* III, 73 et seqq: *Sacra mari medio colitur gratissima Delus*, etc. ubi *Delus* pro *tellus* scripsit ex conjectura Patru ad Ovid. VI, *Fast.* 178, quod firmat nonnihil codex Biblioth. Amstelodamensis, in quo a manu secunda *Delos* superscriptum, sive pro glossa, sive pro varia lectione. Vid. ad hos Virg. vers. nostr. ed. t. II, p. 365 et 456. Cæterum nec inverisimile est Delon pro cujusvis oraculi designatione a sequiore latinitatis ætate adhibitam esse. Ed.

ORNITUS, CORYDON*.

ORNITUS.

NONDUM solis equos declivis mitigat æstas,
Quamvis et madidis incumbant præla racemis,
Et spument rauco ferventia musta susurro.

CORYDON.

Cernis ut, ecce, pater quas tradidit, Ornite, vaccæ
Molle sub hirsuta latus explicuere genista.
Nos quoque vicinis cur non succedimus umbris?
Torrída cur solo defendimus ora galero?

* *ORNITUS et CORYDON fratres.*
D. *Corydon, Ornitus.* R. As. O. Versu 1. CORYDON R. As. O. usque ad v. 8, melius. Ed. — Orniti nomen apud Virg. *Æn.* XI, 677, et Stat. Theb. XII, 142 et 207. Ornitus etiam avus Iphiti Argonautæ.

1. *Declivis* Heins. — *Solis æstus*, quamvis exeunte jam æstate, et incipiente vindemia, nondum remisit. *Solis equi*, non alieni ab humilitate carminis bucolici, ut Theocr. II, 147, hic maxime calorem expriment, quem labore incalescentes efflant naribus. — *Declivis æstas*, quando, ut Lucanus, X, 236, exponit, in autumnum declinat Phæbus. Virgilio est *mollior æstas*, Georg. I, 312, et ibid. II, 321: *Quum rapidus Sol Nondum hiemem contingit equis, jam præterit æstas.* Ed.

2. *Quatenus* Pal. apud Barth. Advers. 34, 8. — *Incumbat præda* Cod. Heins. — *Quamvis et madidis*,

notatio rustica autumnii: Claudian. de Sene Veron. v. 11, *Fragibus alienis, non Consule computat annos.* Ed.

3. *Ferventia musta* intelligo de musto cum fervore defluente in lacum, non de condito in doliis, ut male Titius. Dd.

4. *Et ecce* Dorv. b. *Ornithæ* Asc. et sic passim. — *Vaccas* Dorv.

5. *Molliter hirsuta* Dorv. 2. *genista* Ug. D. A. 2. Pal. Dorv. — *Genista hirsuta* fruticis genus, densum et frondosum, umbram pecori sufficiens. Virg. Georg. II, 434. *Pervigilium Ven.*: *Ecce jam super genistas explicant tauri latus: quæ verba respexisse videtur Noster.*

6. *Cur, quor* R. et ita versu seq. et Voss. et fere semper. *Umbræ* Tit. f. ex vers. 19, *captatæ successivis umbræ.* Virg. Ecl. V, 5, *Sive sub incertis, Zephyris motantibus, umbras, Sive antro potius succedimus.*

7. *Galerus*, pileus, e ferinis pel-

ORNITUS.

Hoc potius, frater Corydon, nemus, ista petamus
 Antra patris Fauni, graciles ubi pinea densat
 Silva comas, rapidoque caput levat obvia soli; 10
 Bullantes ubi fagus aquas radice sub ipsa
 Protegit, et ramis errantibus implicat umbras.

CORYDON.

Quo me cumque vocas, sequor, Ornite; nam mea Leuce,
 Dum negat amplexus nocturnaue gaudia nobis,
 Pervia cornigeri fecit sacraria Fauni. 15

ORNITUS.

Prome igitur calamos, et si qua recondita servas:
 Nec tibi defuerit mea fistula, quam mihi nuper
 Matura docilis compegit arundine Lygdon.

libus, vel junco confectus, gestamen pastorum, venantium, agriculturalum, quo faciem ab æstu solis defendant. Vid. Gratius, v. 430, auctor Moreti sub fin. — Isidorus in glossis: *Galerum, pileum pastorale, quod de junco fit.* Idem Orig. lib. XIX, cap. 30. Ed.

8. *Antra petamus Ista* Dorv. a.

9. *Pater Faunus, quia pastorum et agrestium, populi sui, præses.* Vid. vers. 37, et Ecl. II, 13. — *Pinea*, apposite: pinum enim Fauno, quem eundem cum Pane Arcadico asserit Ger. Kemp. ad h. l. consecravit antiquitas. Ed.

10. *Caput levat obvia soli*, h. e. vertice elato contra solem, hujus se ardori opponit. Sid Ovid. Art. II, 697: *Nec plataueus, nisi sera, potest obsistere Phæbo.* — *Rapidus sol*, torrens, ut ignis. Claud. IV Cons. Hon. 341.

11. *Pro bullantes malebat Heinsius palantes.* — *Bullantes*; i. e. bulas excitantes. — *Fagus rivum aquæ*

radicem suam alluentis protegit; conf. v. 20 et 34.

13. *Sequar* Dorv. a. *mea Lene* R. As. Goth. *Lauce* Dorv. b. *Lerne* Voss. *Laute* Dorv. c.

15. *Pervia fecit sacraria*, h. e. fecit, ut fas mihi sit adire sacrum locum, quod non poterant, qui Venere usi essent. *Sacraria* peculiariter dicuntur interiores silvarum recessus, et Diis agrestibus, Fauno, Pani, Dianæ, sacri. Vid. Epigr. inter erroneos Venereos: *Semicapri quicumque subis sacraria Fauni.* Conf. Propert. III, 13, 47, et Gratius, v. 484 et 534.

16. Hic versus deest in B.

17. *Nova fistula* R. As. O. Voss. Goth. et probat Burmannus.

18. *Matura arundine*, quæ in modum fistulæ aptum excrevit, et sua tempestivitate cæsa est. *Tempus credendorum calamorum* docet Plinius, Hist. Nat. lib. XVI, c. 36. Ed. — *Lydon* R. As. Voss. Goth.

Et jam captatae pariter successimus umbræ.
Sed quænam sacra descripta est pagina fago, 20
Quam modo nescio quis properanti falce notavit?

CORYDON.

Adspicis, ut virides etiam nunc litera rimas
Servet, et arenti nondum se laxet hiatu?
Ornite, fer propius tua lumina; tu potes alto
Cortice descriptos citius percurrere versus: 25
Nam tibi longa satis pater internodia largus,
Procerumque dedit mater non invida corpus.

ORNITUS.

Non pastor, non hoc triviali more viator,
Sed Deus ipse canit: nihil armentale resultat;
Non montana sacros distinguunt júbila versus. 30

19. COR. hic præfigit D. et ad 20 R. et O. usque v. 28, recte.

20. *Descripta pagina* Pal. Ug.

21. *Nescio qui* Dorv. a. — *Properanti falce* notatam pulchre animadvertit pastor, quam mox intelligit a Deo scriptam, v. 29: Dii enim omnia citissime et tanquam momento agunt.

23. *Se lasset* Dorv. c. *laxat* D.

24. *Proprius* Goth. *tu lumina* D. *Altos* Dorv. b.

25. *Citius, ora certius* Pal. Hinc Barth. in Adv. 34, 8, *Percurrere certius orsus.*

26. *Internodia* hic sunt ipsa crura a talo ad genua porrecta. De solo genu vel poplite accipit Ovid. Met. VI, 256.

28. *Rivali more* O. *Tibi vili more* Dorv. a. a. m. s. Calp. Ecl. XI, 3, *Nec triviale sonans*, et IV, 5, *non quæ nemorale resultent.* Manil. II, 41, de Theocrito. *Nec silvis silvestre canit.* — *Trivialis mos* est modus carminis inconditi et extempo-

ralis, quo agrestes homines vel viatores in triviis otium vel laborem fallunt. Ovid. Trist. IV, 1, 5 seq. Juven. X, 22; hinc *triviale carmen* etiam rude et plebeium, Juven. VII, 55.

29. *Deus ipse*, Faunus. — *Nihil armentale*, non tale quid sonat, quale inter armenta a pastoribus fingi canique solet. Vid. Ecl. IV, 5. *Turmalis fremit* Stat. Theb. IV, 10.

30. *Nec montana*, R. As. O. Voss. Dorv. a. b. *Distinguunt* Dorv. b. Ug. et Gebhard. ex MS Pal. *Distringunt nubila* Dorv. a. sed Heins. legebat *destringunt sibila versus.* — *Júbila*, auctore Festo et Varrone, lib. V, p. 58, sunt inclamationes rusticæ, vocabulo ad ipsum earum sonum accommodato: quæ quia crebro repetuntur inter canendum distinguunt versus. — Idem Varro, lib. II, de Lingua Latina scribit *jubilare* esse rusticorum, ut *quiritare* est urbanorum, quod significat fidem Quiritium clamando implorare. Eo.

CORYDON.

Mira refers; sed rumpe moras, oculoque sequaci
Quamprimum nobis divinum perlege carmen.

ORNITUS.

« Qui juga, qui silvas tueor satus Æthere Faunus,
Hæc populis ventura cano: juvat arbore sacra
Læta patefactis incidere carmina fatis. 35

« Vos o præcipue nemorum gaudete coloni,
Vos populi gaudete mei: licet omne vagetur
Securo custode pecus, nocturnaque pastor
Claudere fraxinea nolit præsepia crate;
Non tamen insidias prædator ovilibus ulla 40
Afferet, aut laxis abiget jumenta capistris.
Aurea secura cum pace renascitur ætas,

32. *Prælege carmen* malebat Gudianus. Virgil. Ecl. v. 13: *in viridi nuper quæ cortice fagi Carmina descripsi.*

33. Hoc et carmina sequentia inscripta fagi cortici leguntur ab Ornito. Ed.

35. *Fagis* quidem omnes; malui tamen *fatis* cum Vlitio. Certe abundare *fagis* videtur, quum arbore sacra præcesserit, et *pandere, patefacere, detegere fata* poetis non infrequens. Virgil. Georg. IV, 451: *sic fatis ora resolvit.* Stat. Theb. I, 503: *veterisque exordia fati Detegit.* Ita etiam volebat Heinsius. Ed.

36. *Satus Æthere* Faunus, princeps Deus pastorum, a Cælo, rerum omnium principio, oriundus creditur, quod agrestes, semper sub dio agentes, videbant silvas, agros, prata rigari et fecundari ab æthere. Hinc idem Æther a pastore *omniparens* vocatur Ecl. VIII, 35.

39. *Præsepia* sunt stabulationes clausæ boum et ovium, quas soli-

dis cratibus munire solebant ad luporum et furum rapinas arcendas. Virgil. Georg. III, 214: *Aut intus clausos satira ad præsepia servant.* — Omnia loca clausa et tuta *præsepia* antiquitus vocitata, teste Nonio, p. 49; quas hic Calpurnius *crates* et *præsepia*, aliter describit Statius Theb. VIII, 393: *Perspicuas sic luce fores et virgea pastor Claustra levat, dum terra recens; jubet ordine primos Ire duces,* etc. Ed.

40. *Prædator* non de lupo, sed homine accipiendum, quoniam idem jumenta abigit *laxis capistris*, h. e. immissis habenis, quibus fugiunt insidentes jumentis abigei, quomodo proprie vocantur in legibus, qui pecora ex pascuis abstrahunt. Vid. Scheffer. de Re vehic. p. 176.

42. *Sincera cum pace* conj. Burm. quod modo præcessit *securo*. — Sed item Ovid. Metam. I, 100: « sine militis usu Mollia securæ peragebant otia gentes ». Ed.

Et redit ad terras tandem squalore situque
 Alma Themis posito, juvenemque beata sequuntur
 Sæcula, maternis caussam qui lusit in ulnis. 45
 Dum populos Deus ipse reget, dabit impia vinctas
 Post tergum Bellona manus, spoliataque telis
 In sua vesanos torquebit viscera morsus;
 Et modo quæ toto civilia distulit orbe,
 Secum bella geret: nullos jam Roma Philippos 50
 Deflebit, nullos ducet captiva triumphos.

43. Virgil. Ecl. IV, 6: *Jam redit et Virgo*, etc. — Justitiam quasi e carcere, ubi situm et squalorem contraxit, in lucem et terras reducit poeta, quam alii in cælum regressam inde redire faciunt. Virg. Georg. II, 474; Ovid. Met. I, 150. Talem iconismum servant quidam eorum temporum nummi, qui felicem temporum reparationem expriment figura Imperatoris, aliam e fornice vel carcere, manu prehensam, educens.

44. *Juvenemque beata sequuntur*. Themidis, i. e. justitiæ redituræ hoc præcipuum argumentum est, quod Cæsar juvenis exoritur, qui pæne adhuc puer præmaturis ingenii et eloquentiæ experimentis, regendæ sapienter rei publicæ et justitiæ adeo præclare in foro exercendæ laudibus prælusit. Vid. Excursus primus ad hanc Ecl.

45. *Causam qui vicit* Cod. H. *curam qui lusit* Dorv. a. *In ulnis* F. 1. V. A. 1. O. cæteræ *lusit* *ulnis*. *Caussas* placet Burmanno, de ludicro puerili inter æquales infantes oratorem agentis; ut *ludere ducatus et imperia* dixit Suet. Ner. 35.

46. *Deus* vocatur Cæsar a Bucolicis. Vid. Virgil. Ecl. I, 6 et 19. Carus Imper. etiam in aliis monumentis.

Vid. argumentum. — *Ipsæ Deus* hoc loco et v. 48 signat summum Imperatorem distinctum a filiis Cæsaribus: nam apud Græcos et Latinos ἀὐτὸς et *ille, ipse*, singularis honoris appellatio est et si a servis vel subjectis usurpatur, loco proprii nominis, dominum notat, ut apud Virgil. Ecl. III, 3. Vid. Casaub. ad Theophr. c. 2; Rupert. ad Flor. p. 54. — *Junctas* Ug. A. 2, Bo. F. 2. *Victas* As. O. Dorv. a. b. c. B. edit. Virg. Æn. I, 299: *et centum vinctus ahenis Post tergum nodis*, etc. Unde et reliqua desumpta.

48. *Vesano... morsu* Dorv. a. Lacanus, I, 3: *In sua victrici conversum viscera dextra*.

49. *Distulit*, toto orbe Romano dispersit, diffudit, ut v. 57. — Sed ibi malo interpretari *continui* vel *cessare* fecit. ED.

50. *Nullos Philippos*, nullam eadem civium Rom. qualis ad Philippos, urbem Thessaliæ, primum Pompeii, deinde Bruti et Cassii fuit. Virgil. Georg. I, 490, Hor. Carm. II, 7.

51. *Deest hic versus* in R. D. As. Dorv. b. c. Pal. Voss. — *Nullos ducet captiva triumphos*. Nullas victorias jactabit, quibus ipsa sit victa. — Omnino elegantissime, nam in

Omnia Tartareo subigentur carcere Bella,
 Immergentque caput tenebris, lucemque timebunt.
 Candida Pax aderit, nec solum candida vultu,
 Qualis sæpe fuit, quæ libera Marte professo, 55
 Quæ, domito procul hoste, tamen grassantibus armis
 Publica diffudit tacito discordia ferro.
 Omne procul vitium simulatæ cedere pacis
 Jussit, et insanos Clementia condidit enses.
 Nulla catenati feralis pompa senatus 60

bellis civilibus seipsam triumphavit Roma, et sibi ipsi captiva ignominie fuit. Vid. Lucan. I, 12. ED.

52. *Subdentur* R. et As. etiam Voss. et Goth. *Claudentur* conj. Vliit. Virgil. *Æn.* I, 297: *Claudentur belli portæ*. — *Subigentur carcere*, quasi subacta et constricta compingentur in carcerem, ut hinc movere se nequeant, nedum erumpere. Tali carcer *Æoli*, Virgil. *Æn.* I, 54.

54. *Candida*, sincera, pura, minimeque dubia; quemadmodum candidi homines, qui exterius profitentur, quod intus in corde gerunt. — *Candida vultu*, quæ v. 58 dicitur *simulata*, specie exteriore blandiens.

55. *Profuso* Ug. F. 1. Bo. A. 2. F. 2. et G. *Professo* R. D. As. P. et Mod. et Goth. *Matre* Palat. *Quam* volunt Barth. et Burm. quod forte placeret eo sensu: *qualis fuit sæpe ea pax quam discordia publica, libera marte professo, domito procul hoste, tamen armis grassantibus principum sævitia, diffudit tacito ferro*. Nam accusativum pluralem *discordia*, quem hic docti viri intrudunt, quam ægerime fero. ED. — *Mars professus* est bellum indictum, declaratum, apertum, quod opponitur clandestino, subito tumultui. Sic *arma professa*

Ovid. *Fast.* II, 108; *professus hymen* Stat. *Silv.* I, 2. *Detecto Marte* dixit Lucanus, X, 346; *exserto bello*, Statius, *Silv.* V, 2, 39.

56. *Hoste*, externo nempe. *Hostis* enim apud Veteres idem dicitur qui *peregrinus*: sane ὄστρις, unde ejus vocis est origo, est Græcis *quicumque*, *quisquis est*, quod vulgo usurpatur de peregrinis. Vid. Chr. Becm. *Orig. ling. Latinæ*. ED. — Vid. *Excursus secundus* ad hanc Ecl.

57. *Diffugit* R. Voss. et Goth.

58. *Vitium simulatæ pacis*; περιφραστῶ; pro ipsa pace simulata. Tacitus *Annal.* I, *pacis imaginem* dicit, et id. *Annal.* XIII, 38: *Quum positis loriceis et galeis in faciem pacis veniretur*. Lucan. lib. III, 71: *Agmina victor Non armata trahens, sed pacis habentia vultum*: ED. — *Credere* Dorv. b. *Condere* Pal.

59. *Dementia* R. F. 1. V. O. et MS. Pal. Tit. Goth. Dorv. c. *Contundit* Pal. *Concedit*, et in marg. *truderit* Dorv. a.

60. *Catenati*, catenis colligati et longo ordine ducti ad supplicium. — *Feralem pompam* invidiose dicit, quasi triumphii ad pompam funebrem Romanorum comparati. Quo modo Lucanus, VIII, 733: *Præferat ut veteres feralis pompa triumphos*.

Carnificum lassabit opus, nec carcere pleno
 Infelix raros numerabit curia Patres.
 Plena quies aderit, quæ stricti nescia ferri
 Altera Saturni revocet Latialia regna,
 Altera regna Numæ, qui primus ovantia cæde
 Agmina, Romuleis et adhuc ardentia castris
 Pacis opus docuit, jussitque silentibus armis
 Inter sacra tubas, non inter bella, sonare.
 Jam nec adumbrati faciem mercatus honoris,

65

De Sullanæ victoriæ acerbitate Florus ait, III, 21: *De senatu, quasi de carcere, qui jugularentur, educi.* Similia de Maximino Thrace Capitolinus, cap. 13.

61. *Carnificum opus*, operam, officium, ut Cyprianus de Idol. van. c. 7, de Christo: *Crucifixus, prævento carnificis officio, spiritum sponte dimisit.* Prudent. Perist. XI, 59: *Jam lassatis tortoribus.* — *Lassabit* Pal. et Dorv. sed *lassabis* a. m. s. *Plenos* Goth.

62. *Raros curia Patres* videt, quia carcer plenus multos abstulit. Sic Manilius, V, 123, *raros Quirites*, sc. in Urbe, quia multi in Sacrum montem abscesserunt: *rara juvenus* Horat. Carm. I, 2, quia multi bellis prioribus absumpti; et Lucaeus, I, 27: *Rarus et antiquis habitator in urbibus errat.*

63. *Plena quies.* Idem cum Nostro epitheton habet Claudian. in Panegy. *Concordia fratrum Plena redit*, ad quem locum Barthius recte *plena*, id est, absoluta, perfecta. En.

64. *Revoce*s Ug. *Referet* Dorv. a. Virgil. Ecl. IV, 6: *redeunt Saturnia regna.*

65. *Qui primum* Ug. *Qua* Goth.

66. *Agmina*, vox militaris, de populo assidue belligerante.—*Romu-*

leis castris intelligo de urbe Roma, quæ Romulo regnante, instar castrorum in medio posita videbatur, ad sollicitandam omnium pacem, ut loquitur Liv. I, 21. — *Ardentia*, h. e. bellandi ardore flagrantia. Florus, lib. I, 8: *quid Romulo ardentius?*

67. *Pacis opus*, rerum, quæ tantum in pace possunt recte exerceri, ut sacrorum, legum, judiciorum, agriculturæ studium. Livius, I, 43, de censu instituto: *Aggreditur inde pacis longe maximum opus.* Manilio, II, 24, *pacis opus* est agricolatio. — Lactantius Instit. div. I, 23, de Numa: *Novi populi feroces animos mitigavit, et ad studia pacis a rebus bellicis avocavit.* En.

69. *Adumbrati faciem honoris*, i. e. speciem nomine, titulo, signis externis leviter adornatam; vero colore, ut et potestate carentem, quo sensu deinde *vacuos fasces* et *inane tribunal* dicit. Sic Cicero de Leg. agr. II, 12, *comitia curiata ad speciem per 30 lictores adumbrata.* Idem in Verr. III, 33, *Pippæ vir adumbratus.* — *Mercatus*; illas honorum licitationes jam correxerant optimi Imperatores, D. Claudius, Anrelianus, Tacitus, Probus et sub cuius imperio nunc Romani, Carus.

Nec vacuos tacitus fasces, et inane tribunal
 Accipiet consul; sed legibus omne reductis
 Jus aderit, moremque fori vultumque priorem
 Reddet, et afflictum melior Deus auferet ævum.
 Exsultet quæcumque Notum gens ima jacentem,
 Erectumque colit Boream, quæcumque vel Ortu 75
 Vel patet Occasu, mediove sub æthere fervit.
 Cernitis ut puro nox jam vicesima cælo
 Fulgeat? ut placidum radianti luce cometem
 Proferat? ut liquidum nutet sine vulnere sidus?

Libera etiamnum republica, hono-
 rum suffragia vendita quandoque a
 P. R. arguit Juvenal. Sat. X, 78.
 Lucanus, Phars. I, 178: *Hinc rapti
 pretio fasces*. Ed.

70. *Nec inane D. etiamne R. Goth.
 Voss. Dorv. b.*

71. *Tacitus consul*, qui nec re-
 ferre de omnibus in senatu, nec
 jus dicere audet, potestate omni ad
 Principem delata. Lucanus, III,
 107: *vacuæque loco cessere curules;
 Omnia Cæsar erat*.

72. *Vultum priorem* opponit fac-
 iei, quam ante dixit, adumbratæ.
 Lucan. IX, 207: *Nec color imperii,
 nec frons erit ulla senatus*.

73. *Melior*, faventior et placidior
 Deus, qui confusa ordinat, afflictæ
 restituit, ut Ovid. Metam. I, 21:
*Hanc Deus et litem melior natura di-
 remit*. — *Afferet* cod. H. et Dorv. a.

74. *Notus jacens et erectus Boreas*,
 pars terræ australis depressa, bo-
 realis erecta, opinione Veterum,
 quia hujus sidera nobis semper con-
 spicua sunt, australia latent. Ra-
 tionem clarius exprimit Virg. Georg.
 I, 240, seq. — *Gens in tua jacen-
 tem* Dorv. a.

75. *Ereptumque* cod. H. et Dorv.

a. *Erectum* vole at. Heins. et Kem-
 pferus. *Borean* Goth.

76. *Servit omnes libros habere* ait
 Modius Lect. Novant. epist. CV, p.
 463. Ita certe D. Ug. A. 2. Gr. O.
 Goth. Dorv. b. c. d. Sed *servit* agno-
 scunt F. 1. V. A. 1. T. R. Sic Virg.
 Æn. VIII, 677: *Fervere Leucaten,
 auroque effulgere fluctus. Fervet P.
 et Tit*.

77. *Vicesima* R. et Voss. recte;
vigesima cæteri. — Signum novi
 imperii et felicitatis futuræ ostendit
 esse cometam, per viginti adhuc
 noctes placido et candido, non ar-
 dente et sanguineo, lumine splen-
 dentem. Novum sidus novi regis
 orientis signum erat Veteribus. Sic
 Honorio Augusto declarato stellam
 medio die apparuisse scribit, vel fin-
 git Claud. IV Cons. Hon. 104, seq.

78. *Fulgeat*. Ita enim Plinius,
 Hist. Nat. II, 25: *Fit et candidus
 cometes, argenteo crine, ita resurgens
 ut vix contueri liceat*. — *Radiantem*
 dixit Sybilla in Epigr. Gr.: *πολλὰ
 μὲν ἄστρα καὶ ἀκτίσιντα κομήτην*. Ed.

79. *Nutat* D. Ug. F. 1. G. Bo. V.
 A. 1. Pal. *Nutet* R. As. A. 2. F. 2.
 Goth. *Nitidum nutet* Voss. *Mutat* Dorv.
 a. *Mutet* Dorv. c. *Mittat* P. et Vlit.

Numquid utrumque polum, sicut solet, igne cruento
 Spargit, et ardenti scintillat sanguine lampas?
 At quondam non talis erat, quum Cæsare rapto
 Indixit miseris fatalia civibus arma.
 Scilicet ipse Deus Romanæ pondera molis
 Fortibus excipiet sic inconcussa lacertis,
 Ut neque translati sonitu fragor intonet orbis,
 Nec prius ex meritis defunctos Roma penates
 Censeat, occasus nisi quum respexerit ortus. »

CORYDON.

Ornite, jam dudum velut ipso numine plenus

quod nescio cur receperit Burmanus, nulla fere auctoritate munitum. Ego *nutet* reddendum poetæ censui. *Sine vulnere plentis* cod. H. et Dorv. a. *Nictat* conjicit Barthius, quod quidem de stellis dici possit, vel auctoritate Lucret. *Nictare* enim est quandoque scintillare. Ed.— *Niteat* Vliit. — *Nutare* eleganter dici puto sidus placidum, quod non ardere vehementius, sed leniter moveri et lucere videtur. Sic *titubantia sidera* dixit Manil. II, 14. — *Sine vulnere*, sine aliquo præsigio cædis.

80. *Numquid utrumque* D. Ug. A. 2. Bo. F. 2. Hoc rectum videtur et *τὸ spargit* postulat. *Non per utrumque* F. 1. V. A. 1. O. P. *Non quod utrumque* et *igne comato* B. in Adv. ex MS Pal. *Ignem cremato* R. Goth. et Dorv. b. et Voss.

81. *Spargit* omnes, præter Dorv. a. qui *pergit*: quod et Heinsius malebat. — *Ardenti sanguine*, h. e. rubore sanguineo, qui color sæpe ardere, flagrare, accendi dicitur. Val. Flacc. III, 411: *Ergo ubi puniceas Oriens accenderit undas*. Sil. Ital. I, 126: *Idæoque lacus flagrantem sanguine cerno*. Sic et Auson. in

Cupid. cruc. v. 92 de rosa: *rutilum traxit magis ignea fucum*. Ed.

82. *Et quondam* R. As. A. 2. Voss. Goth. — Inter prodigia, Cæsaris mortem consequuta, præcipue cometes, valde celebratus a poetis Virg. Georg. I, 488; Horat. Carm. I, 12, 47; Ovid. Metamorph. XV, 849; Manil. I, 965.

83. *Induxit* A. 1. et Dorv. c. *Fatalis* D.

84. Vide Excursum tertium.

85. Alludit per transcursum ad fabulam Herculis, qui Atlanti successit in cælo humeris sustinendo. Ed.

8. *Translatum* fuisse Imperium Rom. ad Barbaros; tum crebris irruptionibus, tum Valeriani Aug. captivitate, hic intelligit. Kempfer. Ed.

88. *Sentiat* Dorv. b. c. et Barth. ex conject. Post *occursum* distinguit Gr. et Martellus ad h. l. *Respexeris* Goth.

89. Corydon profitetur, se inter legendum divinum carmen singulari terroris ac gaudii, a Fauni numine profecti, sensu tactum esse. — *Numine plenus*, terror, cui numen inest, qui totus a numine

Me quatit, et mixtus subit inter gaudia terror; 90
Sed bona facundi veneremur numina Fauni.

ORNITUS.

Carmina, quæ nobis Deus obtulit ipse canenda,
Dicamus, teretique sonum modulemur avena:
Forsitan Augustas feret hæc Melibœus ad aures.

profectus et concitatus est. — *Plenus* omnes quos vidi. *Plenum* posuerunt Barth. et Burm. ad *Me* referentes, quod non necesse fuit.

90. *Mixtus subit inter gaudia*, hoc est quod Horatius dicit Carm. II, 19: *mens turbidum lætatur*. Terror est a præsentia numinis; gaudium a declarata ejus benignitate.

91. *Fecundi* Ug. F. 1. A. 1 et 2. P. F. 2. *Veneramur* Goth. — *Facundus* merito Faunus, non solum propter carmen hactenus recitatum, sed etiam quod ipsum nomen habere dicitur a *fando*. Vfd. Macrob. Sat. I, 12, ut n. 1 ad Arg. huj. Ecl.

92. *Vobis* Bo. *Ipsa canenda* Dorv. a. *Colenda* F. 1. et A. 1, vitiose. —

93. *Discamus* Barth. e vet. cod. Advers. XXXIV, 8. — Sonum et modos carmini dabimus accinente fistula. Mallet, si per veteres codices liceret, *teretisque sono modulemur avenæ*, ut Maro expressit Ecl. X, 51: *Carmina pastoris Siculi modulabor avena*.

94. Similiter Eumenius pro rest. sch. in f. *Abs te peto, ut eam professionem literis tuis apud sacras aures prosequi non graveris*. — Virg. Ecl. III, 73: *Divum referatis ad aures*. Græcis εἰς ὄτα βάλλειν.

EXCURSUS I

AD CALPURNIUM, ECL. I, v. 44.

..... Juvenemque beata sequuntur
Sæcula, maternis caussam qui lusit in ulnis.

JUVENEM hoc loco, sicut et Ecl. IV, 137, et VII, 6, juniorem Cæsarem, quisquis ille sit, eminenter appellat, quod et antiquioribus poetis solenne est. Virgilius Cæsarem Augustum *juvenis* designat nomine, Georg. I, 500: Horatius eundem pluribus locis, Carm. I, 2, 41; Serm. II, 5, 62; et Tiberium Neronem Epist. I, 8, 14. Matura eloquentiæ laus, Juveni hoc loco tributa, Cæsari quidem utrique, Cari filiis, convenit; nam Carinum adolescentulum declamasse incertus scriptor apud Suidam tradit; maxime tamen et præcipue Numeriano, quem Vopiscus memorat eloquentia præpollentem fuisse, adeo ut publice declamaverit, et in statua ei posita *Orator suis temporibus potentissimus* sit appellatus. Burmannus quidem *caussas lusit* mavult legere, et de ludo puerili accipi, eo sensu, quo Suetonius *ludere ducatus et imperia* dixit, in Ner. c. 35. Sed vereor, ut hæc digna oraculo laus, et idoneum futuræ felicitatis omen sit, si princeps dicatur aliquando oratorum forensium operas puerili ludo imitatus; et *ludere* potius de progymnasmatibus et meditationibus veræ eloquentiæ existimo accipiendum, ut ludere armis dicuntur, qui se ad prælia exercent, et ludus gladiatorius, ubi tirones præparentur arenæ. Quo sensu ipse Calpurnius, Ecl. IV, 21, *ludere* pro tentare vel meditari carmen dixit. Multum etiam dubito, an lusus ille puerilis, quem vult Burmannus, per ipsam rei illo lusu exprimendæ naturam, et puerilis ingenii facultatem, possit fieri. Certe Martialis, VI, 38, in parvulo Reguli oratoris filio ingenium præcox

et paternæ eloquentiæ amans laudaturus, nullum ei talem lusum affingit :

Adspicis, ut parvus nec adhuc trieteride plena
 Regulus auditum laudet et ipse patrem,
 Maternosque sinus viso genitore relinquat,
 Et patrias laudes sentiat esse suas.
 Jam clamor, centumque viri, densumque coronæ
 Vulgus, et infanti Julia tecta placent, etc.

Hoc igitur vult Calpurnius, Numerianum, ab ineunte ætate, suoapte ingenio ad eloquentiæ studia propendisse, et teneris pueritiæ annis orare caussas et declamare solitum. Ea felicitas ingenii non sine exemplo est, et pluribus contigit, quandoquidem Quintilianus testatur, fuisse inter Romanos, qui prætextati caussas egerint; Instit. lib. XII, 6, 1. Incredibile quidem est, quod Calpurnius dicit, *maternis in ulnis* Numerianum caussam lusisse, sed ea hyperbole non insolita est Veteribus, qua nihil aliud, quam studium admodum præcox et præmaturum exprimunt. Pari enim schemate Manilius Agrippam, ab ineunte ætate amantem militiæ describit, lib. I, 795 :

.....Matrisque sub armis
 Miles Agrippa suæ.

Ubi statim apparet, non *arma* matris sed *armos* sive ulnas intelligendas esse. Petronius adeo, præmaturas et properatas caussarum exercitationes reprehendens, cap. 4, queritur *eloquentiam pueris indui adhuc nascentibus*. Quamquam in hoc verbo enormem figuram esse, facile assentior Pontano, in Annot. ad Macrob. Saturn. VII, 16, cum eoque existimo scriptum ab Arbitro esse *pueris pascentibus*, h. e. a nutrice adhuc altis et cibatis (1). Plane phrasi Calpurnii utitur Themistius in oratione consulari ad Jovianum Imp. quum Varonianum, parvulum Joviani filium, sed assumptum a patre in societatem consulatus, vocat τὸν ἐν ἀγκάλαις ὑπατοῦ, τὸν ἐκ τοῦ

(1) Rejicit tamen hanc Pontani emendationem Meursius in Crit. Arnob. lib. II, cap. 11. Ed.

μαστοῦ πατρῶζοντα ἦδη (1). Ad eandem quoque alludere Sidonius Apollin. Epist. IX, 14, videtur, quum Burgundionem, scholasticum juvenem, dignum esse ait, qui eloquentiæ facultatem, qua adolescens polleat, Romæ majore in celebritate exerceat. *Dignus, inquit, omnino, quem plausibilibus Roma foveret ulnis, quoque recitante crepitantis Athenæi subsellia cuneata quaterentur.* Romam quasi matrem aliquam dicit eloquentiæ, quæ juvenum studia alere et fovere possit plausibilibus ulnis, hoc est, favore et plausu frequentis coronæ, quando, ut in amplexu fit alumni, *concurrit dextera lævæ;* Horat. Epist. II, 1, 205. Sensu igitur verborum *maternis causam lusit in ulnis* sic satis commode exposito, non est, quod lectionem aliam, *maternis lusit Iulis*, quam antiquissimæ Calpurnii editiones, a Romana et Parmensi Ugoletti profectæ, habent, magni faciamus. Quamquam enim in *Iulis* allusum videri potest ad basilicam Juliam in qua centumvirale iudicium et causæ plurimæ agebantur, ut ex Martialis l. c. et Quintil. Instit. XII, 5, 6, patet, et Iulus simpliciter pro Romano ponitur a Prudentio, Peristeph. II, 457, *materni* tamen Iuli qui intelligi possint, neutiquam perspicio.

(1) Similiter Himerius qui sub finem nuperi sæculi editus est, Orat. XXIII, 4, p. 772, de filio suo: *Σὺ δὲ ἦσθα δημηγόρος ἐκ μίσεων σπαργάνων... σὺ δὲ ἐτι τῷ μαστῷ καὶ τῷ γάλακτι προσκείμενος.* Ed.

EXCURSUS II

AD CALPURNIUM, ECL. I, v. 56.

Qualis sæpe fuit, quæ libera Marte professo,
Quæ domito procul hoste, tamen grassantibus armis
Publica diffudit tacito discordia ferro.

VALDE interpretes hoc loco offendit *discordia*, quod si ex usu vulgari accipiatur genere feminino, cum præcedentibus nullo modo cohæret, quia antecedens *quæ* ad pacem referendum est, et *diffudit* quartum casum desiderat. Duplicem illi viam sanandi aut explicandi hujus loci inierunt. Barthius mutata voce legendum censet: *Quam domito procul hoste*, ita ut discordia dicatur pacem diffudisse simulatam, quæ domito quidem hoste fit, sed armis adhuc grassantibus; nec huic interpretationi adversatur Burmannus. Mihi vero dure et inepte dictum videtur *discordia pacem diffundit*. Quamvis enim simulata et falsa sit pax, in qua insit discordia, non tamen hæc ipsa, tanquam caussa, pacem efficit; et consentiens omnium exemplarium lectio *quæ* in *quam* mutari vetat, nec permittit constructionis verborum series, quæ hiulca est et legitima consecutione caret, nisi *quæ* bis positum per anaphoram censeatur. Vlitius, verbis non sollicitatis, commodam interpretationem quærit, et *publica discordia* accipit pro rebus publicis, quæ intestinis armis discordes sunt. At contra Burmannus recte monet, quamvis publicum sæpe dicatur pro republica, plurali tamen numero ita non usos esse Veteres. Et tales quidem interpretationes vel emendationes moliuntur docti viri, quod affirmare verentur, Calpurnium, elegantem alias poetam, barbaro et corrupto vocabulo *discordium* usum esse. Et tamen, rationibus omnibus expensis aliter existimare non possumus: etenim

verba *Publica diffudit discordia* pendent a relativo, non solum proximo, *quæ domito*, sed etiam remotiore illo, *quæ libera*. Quem nominativum necesse esset in quartum casum *quam liberam* mutare, si quidem nominativus, a quo ille pendet, esset *discordia*. Quod si per legem metri fieri nequit, ut legatur *quam liberam*, consequitur, ut *discordia* potius sit accusativus, atque adeo neutrum plurale. Pertinet hoc ad nævos cadentis latinitatis, quales apud Calpurnium occurrunt plures, ut vocabula alia forma, alioque genere, quam melior ætas solebat, efferat. Ipse Ecl. II, 44, *oleastra* dixit pro *oleastros*. Apuleius, Miles. XI, habet *castimonium*. *Oblivium* pro oblivione, *contagium* pro contagione vulgata sunt poetis. In sequioris ætatis et ad barbariem vergentis scriptoribus ea forma nominum frequentior. Venantium Fortunatum *alimonia* et *ceremonia* neutro plurali usurpare, notavit in indice ad eum scriptorem Browerus. Illud Calpurnium quodammodo defendat, quod Juris auctores *concordium* pro concordia vel pacto dicunt, ut *venale concordium* l. 27, ff. de pact. dotal. Plura vid. apud G. J. Vossium, lib. I, de Analog. c. 36, et Phil. Carolum, Animadv. ad Gell. IV, 1. *Discordium* quidem nusquam a se lectum fatetur Modius, Novant. Lect. epist. 105, p. 463; idem tamen refert a Victore Giselino eandem vocem apud Prudentium in sex manu exaratis codicibus inventam esse, pro qua vulgo *discrimina* legeretur. A Calpurnio autem *discordia* neutro plurali usurpatum esse, ex ipsa orationis ejus serie et sententia declaratum ivimus. Intelligit per *discordia* non solum tumultus et seditiones, quæ in cædes publicas abeunt, sed etiam occulta et intestina odia, quibus dissidentes cives clam se invicem petunt insidiis, et tacito ferro. Addit *armis grassantibus*, iisque occulta latronum et sicariorum facinora intelligit: nam grassari est cum dolo et clam ingredi, et invadere alios et spoliare. Unde *grassatores* et *grassaturæ*; Sueton. Aug. c. 32, et Tiber. c. 37. Quæ Calpurnius hic turbarum et inimicitiarum genera, Virgilius *cæcos tumultus*, *fraudem et operta bella* nominat, Georg. I, 465, et, qui hunc pariter expressit cum Nostro, Manilius, I, 893,

subitos tumultus, et clandestinis surgentia fraudibus arma: et alio loco *pacis bella*, V, 124. Optime autem hunc locum illustrat Suetonius, Tib. 37, qui intestina bella partim *grassaturas* et *latrocinia* dicit, quæ dolo et insidiis fiunt, partim *seditiones*, quæ *discordiæ civium* adscribit. *Inprimis*, inquit, *tuendæ pacis a grassaturis et latrociniiis, seditionumque licentia, curam habuit*; et paullo post *seditionis exemplum daturus* pergit: *Cæde in theatro per discordiam admissa*, etc. His disputatis nihil attinet memorare hic *variantem* lectionem quam princeps editio Romana, cum Vossiano et Gothano MSS habent, *Publica diffugit tacito discordia ferro*. Ubi quidem verbum *diffugit* efficit, ut *discordia* pro casu primo numeri singularis possit accipi; ipsum tamen pro *sententia poetæ* aliter hic locum habere nequit, nisi pro *diffudit se, sparsa, divulgata est* positum existimetur. Quo sensu plane dubito, an *diffugere* ullo veteris auctoris loco possit reperiri. Præterea totus horum versuum contextus docet, non hic *publicam discordiam* describi a poeta, sed *pacem* non sinceram, et *solum vultu candidam*. Quæ quidem secum habere *discordiam aliquam civium*, non ipsa dici *publica discordia*, potest.

EXCURSUS III

AD CALPURNIUM, ECL. I, v. 84-88.

Scilicet ipse Deus Romanæ pondera molis, etc.

PERDIFFICILIS hic locus, sed idem maxime illustris, Calpurnii est, quo poeta, Pollionem Virgilii imitatus, pro natura oraculi, quod hic Faunus fundit, perplexam paullo et ambiguum orationem de industria fingit, ipsumque carmen,

quod hactenus satis expedite et clare processerat, gravi aliqua, sed subobscura, sententia finit, ut hoc magis opinionem magnæ rei commoveat, et tanquam aculeum in legentium animis relinquat. Per *ipsum Deum* more Bucolicorum intelligi summum dominum imperii Romani, Carum Imper. ad v. 46 notavimus; hoc ipsum vero significanter et arguta ambiguitate factum, tanquam in oraculo, ut credatur, principem aliquem Deorum oriturum ad tuendam imperii Romani majestatem. *Romanæ pondera molis* gravissimum imperii gubernandi onus, quod postea v. 86 figura orbis vel globi describitur, significant, et expressa sunt e verbis Ovidii, Met. XV, 1: *Quis tantæ pondera molis Sustineat, tantoque queat succedere regi* (1). Sequentium versuum et totius oraculi sententia hæc est: Tanta virtute et fortitudine ipse Deus onus imperii suscipiet, et tumescentes forte seditiones ipso ingressu suo comprimet, ut mutatio imperii salva pace et tranquillitate publica fiat, et neque e translato imperio tumultus aliquis et turbatio existat, neque ipsa Roma defunctum Imperatorem Diis accessisse prius censeat, quam exortum novum Imperatorem viderit. Nunc singulas oraculi partes illustrabimus. In verbis: *fortibus excipiet lacertis* sunt, qui putent allusum ad fabulam Herculis pro Atlante cælum fulcientis. Et frequenter hac comparatione utuntur oratores et poetæ, e. g. Plinius Paneg. X, 6; Claudianus de Laud. Stil. I, 142. Sed hi fere Herculem faciunt cervice et humeris succedere cælo: vid. Ovid. Met. IX, 199; Stat. Theb. I, 98; Noster vero: *excipiet lacertis*. Itaque potius respicere ad eum morem videtur, quem a Persis ad Græcos et Romanos transiisse ostendit Lindenbrogius ad Amm. Marcell. XXI, 14, p. 311, quo statuæ regum fingi solebant globum, imperii symbolum, manu sustententes. Et in num-

(1) Similiter Curtius, X, 5, 37: « Huic regi ducique successor quærebatur; sed major moles erat, quam ut unus subire eam posset ». Pari- ter Symmachus, Epist. III, 47: « Ita volvenda dies attulit, ut Domini nostri Gratiani fortissima simul ac felicissima manu nutantia rei publicæ pondera fulciantur ». ED.

mis Romanorum haud raro cernuntur Imperatores imperium communicantes dextris porrectis globum interpositum sustinere. Plane hunc globum versu seq. exprimit *translatus orbis*. Hujus translati sonitu nullus *intonat fragor*, h. e. nullus e translatione imperii tumultus, nullæ turbæ existunt. Plane in eandem sententiam Velleius, lib. II, c. 124, de Tiberio succedente Augusto loquitur : *Cujus orbis ruinam timueramus, eum ne commotum quidem sensimus*. Fragor, stridor, sonitus de magnis regnorum conversionibus haud raro usurpatur. Vid. Cicero ad Att. II, 21; Horat. Carm. I, 34, 14, et II, 1, 31. Aurel. Victor, cap. 39, de Diocletiano : *Imminentium scrutator, ubi fato intestinas clades, et quasi fragorem quemdam impendere comperit status Romani, curam rei publicæ abjecit*. Sequitur pars oraculi maxime intricata :

Nec prius ex meritis defunctos Roma Penates
Censeat, occasus nisi quum respexerit ortus.

Horum verborum tam difficile et perplexum carmen est, ut fere, quot interpretes ad hunc locum accesserunt, tot sententiæ et explicandi modi reperiantur. Nolo referre Diom. Guidalotti, Hugol. Martelli, Rob. Titii, Gerardi Kempferi ad hunc locum annotationes, Isaaci etiam Vossii in *Observ. ad Catull.* p. 276, qui omnes diversam interpretandi viam ineunt. Solutus mihi Caspar. Barthius recte sensum assequutus videtur, qui de Imperatoris decessu et successoris ejus exortu demum cognoscendo intelligit, neque tamen ipse sententiæ suæ satis fidit, et mox in aliam transit. Gronovius, *Observ.* III, 13, et Burmannus ad h. l. Barthii quidem interpretationem amplectuntur, sed verba ipsa poetæ, quo minus obscura videantur, ita mutant ac refingunt, ut fere nullum vulgatæ lectionis, quam omnia exemplaria retinent, immotum et illibatum maneat. Igitur exponendo et probando singulorum verborum sensu interpretationem, quam supra dedimus, confirmabimus. *Ex meritis* pendere arbitrari *a censeat*, et notare, propter vel secundum merita : *Penates* prædicari de defunctis, ut verborum ordo et sensus hic sit :

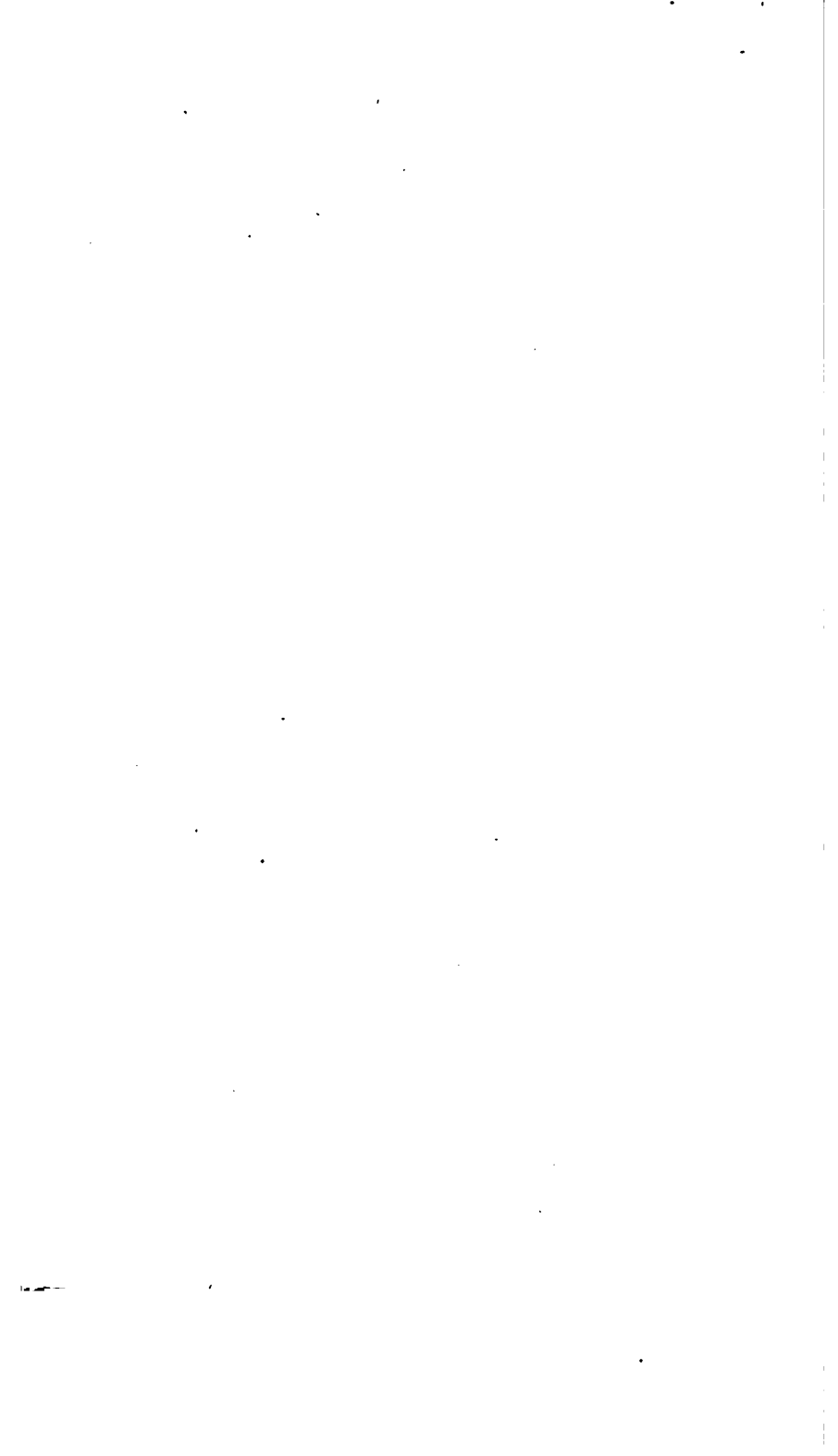
Nec prius Roma defunctos (sc. Imperatores) propter eximia eorum merita censeat Penates esse, vel inter Penates referat. Ad quem modum Florus, IV, 12, 28, de Druso Germanico scripsit: *Non per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam alias, senatus cognomen ex provincia dedit. Merita* eminenter dicuntur facta illustria, quibus res publicæ constituuntur vel servantur. Talibus meritis illustres cælum merebant. Sic enim Semidei in legibus XII Tab. describuntur apud Cic. de leg. II, 8: *Divos colunto et ollos, quos endo cælo merita vocaverint, Herculem, Liberum, Quirinum, etc.* Hos sua quæque gens vocabat Penates, et Romani igitur, quando Cæsares suos ob merita vel commentitia, vel vera, post mortem consecrabant, referebant eos inter Penates vel Lares suos. Cæsari Augusto hunc honorem vivo contigisse, significat Horatius, Carm. IV, 5, 34; et M. Antonini memoriã tam sanctam Romanis esse refert Capitolinus in Marco, c. 18, *ut in multis domibus ejus statuæ consistent inter Deos Penates* (1). Itaque *non prius censeat defunctos Penates* idem est, ac *non prius credat ex meritis suis defunctos accessisse Diis*. *Censere* solenne vocabulum est de Senatus consultis, quo sæpissime utitur Tacitus, e. g. Annal. II, 83; III, 57; et Calpurnius hoc utebatur, quod consecratio Cæsarum Senatus consulto fiebat. *Occasus nisi quum respexerit ortus* de occasu vel decessu Imperatoris, et de ortu successoris intelligendum est, ita ut ortus casu primo, occasus autem quarto accipiatur. *Respici* haud raro dicuntur, quæ facta sunt et præterita, sicut prospici, quæ futura. Præclare hic usus verbi ex hoc versu Ovidii perspicitur, Fast. IV, 678:

Sed jam præteritas quartus tibi Lucifer Idus
Respicit,

h. e. quartus dies post Idus ortus est. Unde hic verborum

(1) De Penatibus et Diis patriis, qui erant vel *publici*, totius populi, consensu traditi a majoribus, ut publice colerentur; vel *privati* singulorum gentium et domorum, accurate agit Gronovius, Diatrib. in Statii Silv. cap. 44, p. 290. Ed.

Calpurnii planissimus sensus emergit : nisi quum ortus novi Imperatoris significet et demonstret occasum vel obitum prioris , ita ut nullum intervallum , nulla mutatio imperii sentiatur. *Ortus*, *oriri*, *Oriens* de successionibus Imperatorum et auspicio imperii frequentissime dicitur. Unum ex multis advocamus Eumenium , Paneg. Constantii, cap. 2, 2 : *Det mihi, Cæsar invicte, hodiernæ gratulationis exordium divinus ille vestræ majestatis ortus*. Ab auctore Epithalamii Maximiano et Constantino dicti, cap. 1, 1, Constantinus modo aggressus imperium , et nomen Augusti adeptus , dicitur *oriens Imperator*. Atque hinc , qui in multis Cæsarum nummis exprimitur, **ORIENS AVGVSTI**, non bellum in Oriente gestum significat , ut plerisque nummorum interpretibus placere video , sed auspicia susceptionemque imperii celebrat. Et alias frequens est Imperatoris Romani cum Sole comparatio , cujus causas hic copiosius exponere non vacat.

ECLOGA II.

CROCALE.

ARGUMENTUM.

Idas pastor, et Astacus horti cultor, ambo Crocalen amantes, nunc torrente solis æstu fessi, sub eadem ulmum ad fontem gelidum conveniunt, et certare invicem cantu et pignoribus decernunt. Thyrsis, iudex certaminis, pignoribus certare prohibet, victoremque solo laudis præmio contentum esse jubet, et ipsum certaminis modum præscribit. Ambo igitur alternatim canentes, amores suos celebrant, ita quidem, ut quisque artes, opes, muneraque sua, quibus Crocalæ placere velit, singula quaternis versibus, laudet, iisque alterum vincere conetur. Vespera appetente, certamen dirimitur, et ambo pares a Thyrsi pronuntiantur. Est hæc Ecloga ex eo genere carminis, quod amœbæum dicitur, quale Virgilii III, VII et VIII, Theocriti Idyllium IV, V, VI est. Virgilii maxime septimam in hac imitatus poeta videtur; insolens tamen, et Theocrito Virgilioque minus usitatum est, quod olitorem Astacum cum pastore inducit; sed idem haud infeliciter cessisse poetæ videtur, materiamque egregiæ comparationis suppeditasse, qua officia et munera hortensia cum pastoritiis ita contulit, ut festivum inde ingenium poetæ, nec spernendum artificium carminis appareat. Quamquam idem nimis operosum aliis, et facilitati carminis pastoralis adversum videri possit, qui subitas atque a diversis rebus arcessitas quæstiones in contentionem adduci, exemplo Virgilii, Ecl. III, malint. Reliqua elaboratio, ut multa habet a Virgilio mutuata, nec infeliciter expressa, ita ad ejusdem castitatem non accedit. Reprehendit Scaliger, Poet. lib. VI, cap. 5, quod pastoralium cantionum admiratores faciat Satyros et Faunos, iudicem constituat Thyrsim, non illorum quemquam. Et certe non satis decebat in caussa adeo levi, quam alius pastor disceptet, omnem

fere naturam rerum, pecudes alitesque, pastores omnes e vicinia, flumina et ventos, et numina adeo agrestia, Faunos, Satyros, Nymphas, ad audiendum attrahere, et magni certaminis exspectatione suspensos facere. Multo moderatior Virgilius, Ecl. VIII, 3, qui nec Faunos auscultantes facit, nisi Sileno de maximis rebus canente, Ecl. VI, 27. At enim hoc commune poetis sequioris ætatis vitium est, quod temperare non possunt ingenio, atque, ubi in locum aliquem a superioribus monstratum devenerunt, imitandi studio ruunt immoderate, et, quum omnia congerere et aptare sibi cupiunt, quæ in eo genere pulchre dicta invenerint, nimia ubertate faciunt, ut jejuni et inepti videantur. Cæterum non desunt huic carmini suæ veneres, quæ poetam ævi sui ingeniis superiorem demonstrant. **CROCALE** inscribitur in Florentina Juntæ et pluribus aliis ex versibus 52, 56. In Salomonis Gesneri Idyllio, quod *Lycas et Milton* inscribitur, ad exemplar septimæ Virgilii expresso, insunt nonnulla, in quibus et hanc Calpurnii comparasse poeta elegantissimus videtur.

ASTACUS, IDAS, THYRSIS*.

INTACTAM Crocalen puer Astacus, et puer Idas,
Idas lanigeri dominus gregis, Astacus horti,
Dilexere diu: formosus uterque, nec impar
Voce sonans; terras hi quum gravis ureret æstas,
Ad gelidos fontes et easdem forte sub ulmos 5
Conveniunt, dulcique simul contendere cantu
Pignoribusque parant: placet, hic ut vellera septem,

* ASTHACUS et IDAS, Ug. A. 2. et cæt. *Astachus* habet D. *Astacus* addito *Thyrsis* F. 1, V. A. 1, et seq: *Poeta incipit* addit O. *Pastores duo, Astacus et Idas æmuli: Poeta inquit.* Rom. et Voss. nisi quod æmuli desit.

1. *Intacta*, non solum integra et casta, sed et durior adversus amantium illecebras. Virg. I, 349: *Quam pater intactam dederat. Sabinas intactas, i. e. severas, dixit Propert.* II, 6. — Vid. quoque Juvenal. Satir. VI, 162: *Intactior omni Crinibus effusis bellum dirimente Sabina.* Ed. — *Crocalen* hic et v. 52 habent Ug. A. 2, cum seq. Dorv. c. etiam Palat. cod. et probabat Scalliger: *Crotalen* F. 1. V. A. 1. O. P. Dorv. a. Goth. Nos *Crocalen* prætulimus cum Burmanno, si quidem hoc nomen non ignotum antiquitati. *Crocale* inter Dianæ comites et nymphas ab Ovidio memoratur Met. III, 169. *Crocalus* inter procos Hippodamiæ numeratur a Scholiaste Pindari, Olymp. I, 126. Κροκύλος nomen Pastoris apud Theocr. Idyll. V, 11. — *Puer primævus* adolescens;

nam pneros vocant qui ætate jam etiam puberes. Virgil. Æn. V, 296: *Nisus amore pio pueri.* Sic *puellæ* dicuntur jam nuptæ. Hor. C. III, 14, 11.

2. *Idas lanigeri*, elegans παλλογία, et ἰπάνοδος, Bucolicis frequens. Virgil. Ecl. VII, 2, 3.

3. *Sed impar* omnes scripti et editi. At *neque impar* vult Martell. *Nec impar* Modius, Vlit. Burm. quia non aliter magnum certamen esse poterat inter impares. In fine hujus Eclogæ, *Este pares*, etc. et Ecl. IX, 16: *Ambo ævo cantuque pares, nec dispare forma.*

5. *Sub umbras* Dorv. a.

7. *Placet*, solenne verbum est de eo, quod convenit inter paciscentes; Terent. Andr. I, 1, 75: *Placuit, respondi.* — *Vellera septem* pro septem ovibus, ut Naso Met. VII, 244: *cultrosque in sanguine velleris atrî Conjicit*; et Virgil. Æn. I, 193, *septem corpora* pro cervis. Solent enim pastores animalia de grege suo pro pignore proponere, caprum, juvencam, et, ut infra Ecl. V, equam, cervam.

Ille sui victus ne messem vindicet horti;
 Et magnum certamen erat sub iudice Thyrsi.
 Aduit omne genus pecudum, genus omne ferarum,
 Et quæcumque vagis altum ferit aera pennis.
 Convenit umbrosa quicumque sub ilice lentas
 Pascit oves, Faunusque pater, Satyrique bicornes.
 Adfuerunt sicco Dryades pede, Naiades udo,
 Et tenere suos properantia flumina cursus :
 Desistunt tremulis incurrere frondibus Euri,
 'Altaque per totos fecere silentia montes.
 Omnia cessabant, neglectaque pascua tauri

8. *Messis*, de quovis fructu colligendo, ut de mellatione Virgil. Georg. IV, 231, et de vindemia, Georg. II, 410. — *Ne vindicet*, h. e. ut alteri concedat, nec jure domini in eam utatur.

9. Virg. Ecl. VIII, 16: *Et certamen erat... magnum.*

11. *Vagis alitum* Ug. A. 2. Bo. F. 2. P. *avium* B. *altum*, R. Dorv. a. b. *Vagis ales*, Dorv. c. *Et quodcumque vagis altum*, conj. Vliit. *alitum* tamen, quod pleræque editiones præferant, non ausim tollere. Poetæ sequioris ævi, et Noster etiam, sæpius id vitii admittunt. — Putant nonnulli Avienum *ales* prima brevi usurpasse, Descript. Orb. Terr. v. 998: *curvis sedet undique ripis Creber ales*: sed dubia est hæc lectio et alii ex vet. cod. reponere volunt *Creber olos*. Legunt autem Brouckus. et Higtius *Crebra ales*, quod mihi arridet. Ed.

12. *Lentas oves*, h. e. lente et tarde errantes inter pascendum Ovid. Met. III, 15: *Incustoditam lente videt ire juvencam.*

14. *Adfuerant*, D. V. *Nayades* Goth. — *Sicco pede*, *Dryades* quia per

silvas errant; *Naiades udo*, quia per udas fluminum ripas. Vid. Nostrum, IX, 20. Nonnus in Dionys. ὑγροβαρεῖς et ὑγροπόρευς, per humida gradientes, appellat.

15. Expressum e Virgil. Ecl. VIII, 4: *Et mutata suos requierunt flumina cursus.*

16. *Incurrere* quasi incursione hostili, qua tremere faciunt frondes arborum. Horat. Sat. II, 1, 37: *Romano incurreret hostis*; et Claud. Stil. I, 216: *Unius incursu tremuit.*

17. *Fecere silentia*, quæsi reverentia, favore, exspectatione suspensæ. Sæpe sic poetæ feras, ventos, flamina facere audientiam jubent. Vid. Virgil. Ecl. VIII, 3; Tibull. IV, 1, 125. Conf. Spanhem. ad Callim. in Apoll. v. 17. — *Montes sæpe pro regione et habitaculis pastorum*; Virgil. Ecl. V, 8: *Montibus in nostris solus tibi cæret Amyntas*, et Noster, IV, 62, 88 et 153.

18. *Neglectaque pascua tauri Calcabant... etiam*, hæc desunt in R. As. D. O. Bo. Pal. Voss. Dorv. c. Goth. Sed et hæc e Virgilio petita, Ecl. VIII: *Immemor herbarum, quos est mirata juvenca*. Guidalottus hos

Calcabant : illis etiam certantibus ausa est
Dædala nectareos apes intermittere flores.

20

Jamque sub umbrosa medius consederat ulmo
Thyrsis, et, « O pueri, me iudice, pignora, dixit,
Irrita sint moneo : satis hoc mercedis habeto,
Si laudem victor, si fert opprobria victus;
Et nunc alternos magis ut distinguere cantus
Possitis, ter quisque manus jactate micantes. »
Nec mora discernunt digitis; prior incipit Idas.

25

I D A S.

Me Silvanus amat, dociles mihi donat avenas,

duo versus *Omnia cessabant, etc.* subditios et expungendos censet.

19. *Ausa est intermittere*, h. e. sustinuit, a se impetravit ut contra morem et ingenium suum intermitteret involare flores, quamvis *dædala*, h. e. artifex et operosa, ne bombo suo ac susurro obstreperet cantanti domino suo, Astaco hortulano; nam alias apes *Invitant croceis halantes floribus hortu.* Virgil. Georg. IV, 109.

21. *Umbrosa... ulmo principes edit. omnes*, R. Ug. F. 1. A. 1. V. A. 2. et seq. cum Voss. *sub umbrosa medius consederat umbra* D. Pal. et unus Dorv. qui in marg. *sub arborea. Sub herbosa* Dorv. c. *annosa* habet Goth. et sic ediderunt Pith. Vlit. Burm. non gravi, ut apparet, ratione. Virgil. Ecl. XI: *Froncosa vitis in ulmo est.*

22 et 23. Permutantur inter se in As. *Satis hic* Dorv. a. *Habento* Dorv. b. *Habere* D. *Habete* malim cum Burm. ut pueris conveniat.

25. Præcipit genus cantandi reciprocum vel amœbæum, quo oportebat alterum alteri certo versuum numero similia respondere. *Versus*

in ordine referre dicit Virgil. Ecl. VII, 20. *Noster vicibus reducere carmen*, Ecl. IV, 80, *invicem dicere*, Ecl. XI, 30. *Ut distinguere possitis alternos cantus* idem est, ac ut meminisse uterque possitis, quot versus sint pronuntiati, quando alteri desinendum, alteri incipiendum sit Virgil. Ecl. VII, 19: *alternos Musæ meminisse volebant.*

26. *Jactare* D. et Goth. — *Manu ter jactata*, et *digitis expansis*, quod micare est, versuum modos et tempora signate inter canendum, ut ordinem observetis alternaudi. *Micatio* erat sortilegii genus, subinde et lusus; hic tantum numerandi et signandi causa adhiberi puto, ut tempora notentur respondendi.

27. *Discrevit digitus* Ug. Bo. A. 2. cum seq. F. 2. Dorv. c. et Mod. *Discernunt digitis* F. 1. A. 1. V. O. Voss. et Goth. Pith. Vlit. *Decernunt* D. Heins. et Neap. et ita Gronov. Observ. III, 13. — *Discernunt digitis restituendum* censui, quia plures libri in hac lectione consentiunt, et versu 25 præcessit *distinguere*.

28. Expressit illud Theocriti, V, 80: Τῆζ Μῶσαι με φιλῶντι, et Virg.

Et mea frondenti circumdat tempora tæda.

Ille etiam parvo hoc dixit mihi non leve carmen; 30

Jam levis obliqua crescit tibi fistula canna.

ASTACUS.

At mihi Flora comas parienti gramine spargit,

Et matura mihi Pomona sub arbore ludit:

Accipe, dixerunt Nymphæ, puer, accipe fontem,

Nam potes irriguis nutrire canalibus hortos. 35

III, 62: *Et me Phæbus amat*. Sylvano se gratum dicit pastor, ut *arvorum pecorisque Deo*. Virg. *Æn.* VIII, 600.

29. *Tæda*, i. e. ramo pini caput meum ornat, eoque sibi me asserit et proprium dicat, quod pinus Sylvano sacra est. Notavit hujus loci causa Calpurnium Scaliger in Hypercrit. sed satis eum Gronovius, *Observ.* III, 13, defendit ex Plinio, lib. XVI, 10.

30. *Parvo mihi*, h. e. puero adhuc singulari oraculo promissum dedit non leve, h. e. magni momenti, quamvis de levi fistula, quæ sequitur. — *Hoc abest* in Dorv. a. idem debebat Heins. et seq. versu legebat *crescat*, quod et Dorv. a. præfert.

31. Vid. *Excurs.* primus ad hanc Eclogam.

32. *Et mihi* R. Ug. A. 2. Bo. F. 2. Voss. *Et mihi flore* Dorv. b. Palat. Goth. *Gramine jungit* Dorv. a. quod valde placet. *Fundit* optabat Titius. — *Flora mihi*, mea causa, comas, flores comantes, parienti, fecundo in gramine, in caulibus et foliis, spargit, diffundit et largiter procreat. Perperam comas de capite Astaci accipiunt: *comantes auro Ramos*, h. e. florentes, dicit Sil. Ital. VI, 183; *flore comantem purpureo* Virgil. *Æn.* XII, 413; *gramen flo-*

reum Martial. IX, 91, 1. *Pariens gramen*, ut *parturit arbor*, Virgil. *Ecl.* III, 56. — Antonius de Rooy in *Spicilegio* crit. cap. 17, vult *pallenti gramine*, sicut infra *Ecl.* V, 6, *gramina cana* dixit. Fb.

33. *Matura Pomona sub arbore ludit*, h. e. poma matura excussa sub arbore catervatim discurrunt in solo, et exsultant. Sub arboribus etiam Fauni et Dryades ludere et lascivire dicuntur, Martial. IX, 61, 11 sqq. et Pomonam inter Hamadryadas refert Naso, *Met.* XIV, 625. — *Mihi peramæna* R. D. N. Dorv. b. Goth. Voss. *Et Matura mihi peramæna* As. *Et mihi matura Pomona* O. optime, idque jam Burmannus vidit. Et sic defenditur hic locus a censura Scaligeri in Hypercritico.

34. *Accipe, dixerunt Nymphæ*, h. e. Nymphæ mihi uberem fontem aquæ, horto meo irrigando, concesserunt. — *Fontes* Dorv. omnes, Voss. Pal. et ita Guidal.

35. *Mutare canalibus*, R. As. Ug. — *Irriguis* h. loco active capiendum pro irrigantibus. Sic Virgil. *Ecl.* IV, 34: *Irriguumque bibant violaria fontem*; et Noster, *hæc Ecl.* v. 49. — Addenda vox *irrigui* iis quæ observat Agellius, duplicis potentia, lib. IX, c. 12.

IDAS.

Me docet ipsa Pales cultum gregis, ut niger albæ
Terga maritus ovis nascenti mutet in agna,
Quæ neque diversi speciem servare parentis
Possit, et ambiguo testetur utrumque colore.

ASTACUS.

Non minus arte mea mutabilis induit arbos 40
Ignotas frondes, et non gentilia poma.
Ars mea nunc malo pira temperat, et modo cogit
Insita præcoquibus subrepere persica prunis.

IDAS.

Me teneras salices juvat, aut oleastra putare,

36. Gloriat, se pastorem ab ipsa Pale edoctum esse artificium e nigro ariete et alba ove versicolores procreandi agnos. *Cultus gregis* constat pastione et fetura. Virg. Georg. I, 3: *quis cultus habendo Sit pecori*. Conf. Calp. V, 38. — *Ut niger albæ*, etc. dictum sane breviter et luculente, ut Maro ipse non melius. De ipsa re variati per genituram coloris consulendi Colum. VII, 2; Pliu. VIII, 47, et XXXII, 2; Varro, II, 2; Virgil. Georg. III, 384.

39. *Ambiguo testetur utrumque colore*, maculis variegato ex utroque parente. Locum fere similem tangit Lucretius, lib. II, v. 730: *Ne forte hæc albis ex alba rearis Principiis esse, ante oculos quæ candida cernis, Aut ea quæ nigrant, nigro de semine nata*. Ambiguus, proprie inter utrumque dubius; vox enim ab ἀμφὶ circum, circa, unde plures apud Latinos compositæ. — *Testari parentes*, phrasis Ciceroni usitata et Juridicorum propria. Ed.

40. Argute hortulanus insitionem opponit arti pastoris, variandi coloris in pecore. Modum et leges

insitionis persequuntur Colum. V, 11, et Plin. XVII, 14 seq. — *Mutabilis arbor*, quæ insitionem recipit, quam non omnes ferre dicuntur.

41. *Ignotas frondes peregrinas et adoptivas* dicit Pallad. XIV, 20 et 39, *novas frondes et non sua poma* Virg. Georg. II, 82. — *Genitalia poma* R. As. V. A. 1. O. P. et Vlit. *Gentilia*, alii omnes. Vid. Nemes. Cyneg. v. 260.

42. *Malo pira temperat*, h. e. piro arbori inserit mala. Sic Propert. IV, 2, 17: *Insitor hic solvit pomosa vota corona, Quum pirus invito stipite mala tulit*. Ed.

43. *Præcoquibus* O. *Surrepere* F. 1. — *Præcoqua*, h. e. quæ sætate maturescunt, pruna appellat, quia et autumnalia sunt, quæ Propertius nominat, IV, 2, 15. Similiter de persicorum insitione Martial. XIII, 46: *Filia maternis fueramus præcoqua ramis, Nunc in adopivis persica rara sumus*. — *Subrepere* est quasi furtim se applicare, et alterius locum occupare. Tibull. IV, 3, 31: *quæcumque meo subrepat amori*.

44. *Teneræ salices* ovibus et ca-

Et gregibus portare, novas ut carpere frondes 45
 Condiscant, primoque recidere gramina morsu,
 Ne depulsa vagos quærat fetura parentes.

ASTACUS.

Et mihi, quum fulvis radicibus arida tellus
 Panditur, irriguo perfunditur area fonte,
 Et satiatur aqua, succos ne forte priores 50
 Languida mutata quærant plantaria terra.

IDAS.

O si quis Crocalen Deus adferat! hunc ego terris,
 Hunc ego sideribus solum regnare fatebor;
 Decernamque nemus, dicamque, sub arbore numen

pris gratissimæ. Virgil. Ecl. I, 79 :
 Noster, Ecl. VIII, 6.—*Oleastra* nove
 positum pro *oleastros*, quos pecori
 gratos affirmat Lucret. VI, 970.

45. *Novis*, ut ita Vlitius, et Dorv.
 a. *Novas ut carpere* omn. edit. —
Novas frondes, teneras et virides,
 pabulum pecori. Vid. Noster, Ecl.
 V, 99 et 106.

47. *Depulsa fetura*, agni lacte
 depulsi. *Fetura est proventus ovium*,
 inquit Servius ad Virgil. Ecl. VII,
 36. — *Quærat parentes*, ut Horat.
 Carm. I, 23: *quærenti pavidam*
montibus aviis Matrem. — *Vagas* ma-
 lebat Scaliger.

48. *Altera tellus* R. As. O. Goth.
 atque ita vult Vlit. quia postea dicit
mutata terra; sic etiam Dorv. Pal.
 Voss. reliqui omnes *arida*. *Panditur*
tellus, effossa recipiendis intra scro-
 bes plantariis.

49. *Pangitur* F. r. V. A. r. cit.
 Tit. et Scaliger sic legit. *Panditur*
 sensus requirit; nam sermo est de
 transplantatione, qua herba qui-
 dem *pangi* dicitur, non terra. *Quum*
vulsis radicibus altera tellus Panditur,
 sic Burm. — *Area* est quadratum

terræ bene subactæ spatium in hor-
 tis. Colum. X, 152: *cumulatis aræ*
glebis Emineat.

51. *Languida mutata*. Sic Virgil.
 Georg. II, 268: *Mutatam ignorent*
subito ne semina matrem. Ed. —
Plantaria sunt, quæ ex seminibus
nata cum suis radicibus et propria terra
transferuntur. Ita Servius ad Virg.
 Georg. II, 27.

52. *Hunc ego terris*. Hunc ego fa-
 tebor maximum pastorum numen
 esse. Pastoritia hæc Dei descriptio,
 quia pastores et agricolæ terræ et
 sideribus omnia tribuunt, a quibus
 et fruges et bonas tempestates ex-
 spectant. Similiter Virgil. Georg. I,
 27, Cæsarem Deum pronuntians,
 agriculturalum more, *auctorem frugum*
tempestatumque potentem facit.

54. *Dicam namque nemus* R. Ug.
 As. F. r. A. r et 2 cum seq. Bo. F.
 2. Goth. *Decernamque* primus dedit
 Pith. quem seq. Vlit. et Burm. *Se-*
cernam vult Gronov. Obs. III, 13.
 — *Dicam namque nemus*, quod edit.
 vetustiores omnes præferunt, vix
 ferri potest propter inamœnam re-
 petitionem, neque tamen *decernam*

Hoc erit, ite procul, sacer est locus, ite profani. 55

ASTACUS.

Urimur in Crocalen: si quis mea vota Deorum
Audiat, huic soli, virides qua gemmeus undas
Fons agit, et tremulo percurrit lilia rivo,
Inter pampineas ponetur faginus ulmos.

IDAS.

Ne contemne casas, et pastoralia tecta: 60
Rusticus est, fateor, sed non est barbarus Idas.
Sæpe vaporato mihi cespite palpitat agnus,

satis se auctoritate tuetur. *Secernam* Gronovii aptum quidem huic loco, sed ex illo demum recentius inducto *decernam* inventum. Igitur ἰσχύω. Fortasse poeta de industria huic rusticius et inscitius loqui voluit. *Nemus* Deorum agrestium sacrarium est, quale supra Ecl. I, 15; et *Sacellum* apud Virgil. Ecl. III, 9. Id Deo se dedicaturum promittit solenni et rituali formula. — Retractanda mihi videtur correctio hoc loco facta, et omnino rectam arbitror nec mutari debuisse vulgata veterem scripturam *Dicam namque nemus, dicamque*; nam ex hoc loco maxime apparet affectata a Calpurnio plebeia τρυφολογία, et rustica simplicitas variandæ orationis nescia. *Et dicam, dixi, dixerunt* pro *statuerunt, cogitarunt*, adeo solenne Calpurnio est, ut videatur illud verbum proprium pastoralis sermonis habuisse. Vid. Ecl. IV, v. 100 et 106. En.

55. *Sub arbore nunen* Hac erit Vlitius vult. Hac δεικτικῶς. Ita *sacra fagus* Ecl. I, sub qua sacrarium Fauni. Imitatur Persium Sat. I, 113: *Pueri, sacer est locus extra Meite.*

56. *In Crotale*: ita Heinsius atque

Modius. Quisquis mea legit Kemph.

57. *Huic soli Deo*, dedicato loco horti mei, inter ulmos vitiferas sacra faciam, cratere posito ex more agricolarum. Vid. Excursus secundus ad calcem hujus secundæ Eclogæ. — *Viridis* O. Goth.

58. *Percurrit* Goth.

60. *Ne contemne casas, et pastoralia tecta.* Locus expressus ex Marone, Ecl. II, 28, ubi Corydoun. *O tantum libeat mecum tibi sordida rura, Atque humiles habitare casas; neque aliter ipse Polyphemus apud Ovid. Met. XIII, fab. 8, rus commendat, quod ex Theocriti Cyclope mutuatus est, qui Εἰδύλλ. κ., Galatheam invitans: Ἄδιον ἐν τῶντρῳ παρ' ἐμὴν τὰν νότρα διαξῆς. En.*

61. *Rusticus*, qui rus colat, et boves pascat. Vid. Ecl. IX, 70, et Virgil. Ecl. II, *Rusticus es, Corydon*, etc. — *Non barbarus*, non experta humanitatis, religionis, amoris. In quam sententiam Ovid. Am. III, 10, 17, de Cerere: *Nec tamen est, quamvis agros amet illa feraces, Rustica, nec viduum pectus amoris habet.* Et Heroid. IV, 102: *Si Venerem tollas, rustica silva tua est.* — *Sed non et* Nic. Heins. Dorv. a. h.

62. *Vaporato cespite*, facto suf-

Sæpe cadit festis devota Palilibus agna.

ASTACUS.

Nos quoque pomiferi Laribus consuevimus horti

Mittere primitias et fingere liba Priapo;

Rorantesque favos damus, et liquentia mella;

Nec fore grata minus, quam si caper imbuat aras.

fitu in ara cespititia, quæ solet esse agrestium: *palpiat mihi*, mactatur pro me; i. e. sæpe adorare deos soleo, atque iis sacra facere. Vid. Ecl. V, 25; Horat. Carm. III, 8, 3.

63. *Palilibus* P. Vlit. idque defendit Kemph. rel. o. *Palilibus*. Totus hic v. abest in Davent. N. et Q. ejusque loco hic legitur: *Perfundens aras divorum sanguine largo. Agna*, quum præcesserit *agnus*, insuave est. — *Devota Palilibus*, h. e. vota et promissa in Palilibus, ut per annum, variis diebus, immoletur. Hinc ait, *sæpe cadit*. De Palilibus, Pali Dæ pastorum actis XI Cal. Mai. vid. Ovid. Fast IV, 721, seq. Tibul. II, 5, 87, seq. Propert. IV, 1, 10. Cæterum prædicanda religione sua pastor, carum se Diis vult ostendere; et dignum adeo, qui a Crocale ametur. In quam sententiam Horat. Carmin. I, 17, 13: *Di me tuentur*, etc.

64. *Laribus horti*, propriis horti mei custodibus, ut *Lares suos pauperis agri custodes* vocat Tibullus, I, 1, 20. His primitiæ mittebantur hortorum, ut domesticis cœnarum, nempe poma, baccæ, olera, flores. Vid. Tibullus, II, 1, 59. Priapus communis hortorum custos.

65. *Farrea liba* D. N. *Fundere liba* R. As. V. A. 1. O. Misc. Tit. *Figere* Ug. A. 2. cum seq. Bo. F. 2. *Fingere* habet Tig. et Pith. idque præferunt Mod. et Casaub. ad Suet.

Aug. 4. *Funders vina Priapo* Dorv. *Fundere liba* Palat.

66. *Rorantes fagos* Ug. F. 1. A. 1 et 2, cum seq. V. *Portantesque favos* D. N. *Atque liquentia* D. N.— *Rorantesque favos*. Tibullus, I, 10, 23: *Atque aliquis voti compos liba ipse ferebat, Postque comes parum filia parva favum*. Apposite dicit *Rorantes* quemadmodum Græcis est *μυλισταγής και υδροσος κήρος*; rorans enim est rore distillans. — *Liquentia mella*, id est pura, ut Servius exponit ad Virgil. *Æn.* I, 436, et quum *liquentia mella* *Sipant*. Ed.

67. *Nec fere* R. Voss. Goth. Dorv. b. *Nec fore* N. Ug. F. 1, cum seq. A. 2, cum seq. et defendit Barth. *Nec sunt* Dorv. a. *Nec fero* P. Mod. *Nec fors* conj. Heins. *Nec fert*, scil. Priapus conj. Burm. — Sinceram, nec inelegantem puto esse, quam et plures editiones præferunt, lectionem: *Nec fore grata minus*. Qui in *fere*, *fero*, *fors*, *fert* mutare voluerunt, hos, puto, fugit vel offendit frequens alias, nec ingrata, verborum *spero*, *credo*, *puto*, omissio, in continuatione sententiarum, ante infinitivos, præsertim *fore*. Tale est illud Virg. *Æn.* I, 444: *sic nam fore bello Egregiam, et facilem victu per sæcula gentem*. Idem, IX, 232: *Rem magnum, pretiumque moræ fore*; et Horat. Carm. III, od. 16, vers. 7: *fore enim tutum iter et patens, Converso in pretium Deo*.

IDAS.

Mille sub uberibus balantes pascimus agnas;
 Totque Tarentinæ præstant mihi vellera matres:
 Per totum niveus premitur mihi caseus annum; 70
 Si venias, Crocale, totus tibi serviet hornus.

ASTACUS.

Qui numerare velit, quam multa sub arbore nostra
 Poma legam, citius tenues numerabit aristas.
 Semper olus metimus; nec bruma, nec impedit æstas,
 Si venias, Crocale, totus tibi serviet hortus. 75

IDAS.

Quamvis siccus ager languentes excoquat herbas,
 Sume tamen calathos nutanti lacte coactos.

68. *Palanteis* Rom. F. 1. As. V. A. 1. P. Goth. *Pallentes* D. *Ballantes* Ug. *Balantes* A. 2, seq. F. 2. Barth. et Heins. ex Virgil. *Æn.* IX, *tuti sub matribus agni Balatum exercent.* — Ut v. 62, pietatem suam erga Deos, ita nunc divitias extollit. *Mille* pro numero magno, ut Virgil. *Ecl.* II, 21; Calp. IX, 35. De præstantia ovium Tarentinarum Colum. VII, 2, et Plin. VIII, 47.
 69. *Vellera* R. Ug. A. 2. F. 2. Dorv. b.

71. *Venies* hic et infra R. Ug. Dorv. b. c. *Mihi serviet* Ug. A. 2, alizque; quasi ut, se felicem futurum adventu ejus, dicat. Sed hanc lectionem infirmat v. 75. *Tibi* D. A. 1. *Serviet annus* Ug. Bo. *Ornus* Voss. Goth. *Hornus* F. 1. V. A. 1. P. — *Hornus*, scilicet *caseus*, quod præcessit, sive omnis proventus lactis et pecoris, ut *hornæ fruges*, *horna vina* Horatio, *horni agni* Propertio dicuntur. — *Tibi serviet*, tuo usui et honori impendetur. Apud Ovid. *Met.* XIII, 821, Polyphemus: *omnis tibi serviet arbor.*

Qui totus locus comparandus cum Nostro.

73. *Numerabit arenas* R. F. 1. V. A. 1. *Aristas* Ug. cum reliquis.

74. *Semper olus metimus.* Olus sive holus, quasi ab ὄλος, est omnis herba sativa cujus vel caule vel foliis vescimur. Vid. Valla, *Elegant.* III, 9. De variis olerum generibus vid. Moretum, vers. 72, seqq. — *Nec bruma nec impedit æstas*, ut respondeat antagonistæ qui dixerat *per totum annum.*

75. Petron. *Fragm.* 1: *Ac totus tibi servit honor.*

77. *Sume* R. As. Goth. Bo. Dorv. a. b. c. O. *Sumo* Ug. F. 1. A. 2, seq. — *Sume* necessario legendum, non *sumo*, quod habent plerique. *Sume*, inquit, accipe calathos, quos tibi offero, *nutanti lacte coactos*, h. e. refertos et gravatos, quamvis æstus sitiens ager exsiccare herbas, et pabulo fraudare pecus videatur. — *Nutanti*, i. e. ita pingui et concreto ut semper labundum videatur. Igitur copias suas et liberalitatem jactat. Quale est illud Nostri, VI,

Vellera tunc dabimus, quum primum tempus apricum
Surget, et a tepidis fiet tonsura Kalendis.

ASTACUS.

Et nos, quos etiam prætorrida munerat æstas, 80
Mille renidenti dabimus tibi cortice Chias,
Castaneasque nuces totidem, quum sole Novembri
Maturis nucibus virides rumpentur echini.

IDAS.

Num, precor, informis videor tibi? num gravis annis? 85
Decipiorque miser, quoties mollissima tango

34: *Quamvis hunc Petale mea diligit, accipe victor.*

78. *Vellera*, lanam. Majora etiam promittit. — *Tempus apricum*, quod sole multo sudum, modico tamen æstu est. Tale tondendis ovibus aptum, auctore Varrone, II, 11, 6, est inter æquinotium vernum et solstitium.

79. *Surget tonsura* R. Goth. Voss. — *Tepidæ Kalendæ* dicuntur, quæ tempus medium inter æstum et frigus afferunt, Apriles aut Maiæ, vel potius, quia gravi ætate hæc loquuntur pastores, v. 4, Septembres aut Octobres.

80. *Etiam* respondet Idæ sua æstiva dona jactanti. — *Munerat*, i. e. dicit, locupletat. *Munero* et *muneror* pariter agnoscit Priscian. lib. VIII.

81. *Renidenti* F. 1. V. A. 1. P. Martell. Vlit. *Renidenti* Goth. R. Asc. Ug. et rel. o. — *Chias*; ficorum genus præstantissimum ex insula Chio in Italiam translatum, laudat Varro de Re Rust. I, 14; Plin. XV, 18. Illæ sunt optimæ, si *renidentem*, lævem et splendens corticem (corium appellat Plinius) habent ex-maturitate.

82. *Castaneæ nuces* in deliciis pa-

storum. Virgil. Ecl. II, 52; Ovid. Metam. XIII, 819. Has promittit sole, mense, Novembri, ubi maxime maturescunt. — *Sole Decembri* Dorv. a.

83. *Echini*, cortices earum hirsuti (unde *castaneæ hirsutæ*, Virg. Ecl. VII, 53), ab aculateo animali et pisce marino dicti, quemadmodum *spinosior histrice barba* Ecl. VI, 13. — *Rumpentur*, laxabunt se jam aridi et sicci, v. Ecl. I, 23, et nucleï copiam facient. Vid. Plin. XV, 23, 1. — Similiter Ovidius in Nuce, v. 67: *At quum maturas fisso nova cortice rimas Nux agit.* ED.

84. *Num, precor, informis videor tibi?* frequens hæc amantium querela: Ita Theoc. Cyclops, Eιδωλλ. x, v. 20: *Αὐτὸς ἐγὼ δοκίω λαιώτατος ἤμας;* nec non Corydon Virgil. Ecl. II, 25: *Nec sum adeo informis*, etc. Huc conf. lepidissimam Anacreontis odam, XI, de se ipso: *Δέγνων αἰ γυναῖκας, Ανάκτιον, γέρον εἶ,* etc. — Nec paucam ἐνεργίαν addit sermoni verbum *precor*; ita interrogat Idas ut negari velit. ED.

85. *Decipior miser, o quot.* F. 1. V. Barth. *Decreptusque miser* R. As. O. Goth. Voss.

Ora manu, primique sequor vestigia floris
Nescius, et gracili digitos lanugine fallo?

ASTACUS.

Fontibus in liquidis quoties me conspicio, ipse
Admiror toties; etenim sic flore juventæ
Induimus vultus, ut in arbore sæpe notavi
Cereæ sub tenui lucere Cydonia lana.

IDAS.

Carmina poscit amor, nec fistula cedit amori;
Sed fugit ecce dies, revocatque crepuscula Vesper.
Hinc tu, Daphni, greges, illinc agat Alphesibœus.

86. *Sequor vestigia*, tangendo investigo erumpentem primum florem, h. e. primam barbam, quæ signum est ineuntis juventutis. Vid. Virgil. *Æn.* VIII, 160.—*Gracili digitos lanugine fallo*, h. e. gracilis adeo lanugo est, ut digitis eam tangens vix sentiam. Jactantiam formæ et juventutis h. l. expressit e Theocr. XX, 19; Cyclope Ovidii, *Met.* XIII; Corydone Virgil. *Ecl.* II. Conf. Nostri *Ecl.* IX, 74.

87. *Fragili* R. As. O. Gronov. Obs. IV, 22.

88. *Conspicor esse* R. A. 2, cum seq. F. 2 et Goth. Dorv. b. c. *Ipsè* D. F. 1. V. A. 1. P. et Martell. ex MS.

90. *Induimur* volebat Nic. Heinsius. Sic Noster *Ecl.* IX, 77: *Quod vidi nulla tegimur lanugine malas.*

91. *Pulchrius olitor florem juventæ suæ*, primam barbam, comparat cum malis *Cydoniis*, ut Martial. X, 42, quæ cerea colore, ut cerea pruna apud Virgil. *Ecl.* II, 53, sub tenui lana, vel lanugine, lucent, læves, speciosæ sunt, ut lucentes malæ dicuntur a Nostro *Ecl.* XI, 45. Contra in epigr. Alcimi, *Anthol.* Burmann. tom. I, epigr. 211.

Sunt velleribus hirsuta Cydonia canis. — Sidonia Pal.

92. *Sistit amori* R. Goth. Voss. *Carmina spernit amor nec fistula flectit amorem* O. — *Nec fistula cedit*, minus sufficit longo carmini, quo amores meos decantem; sed tempus non sufficit.

93. *Fugit ecce dies*, et ingruit vesper. Solennis pastorum παρασκευή, ut decentem cantui finem imponant. — *Revocat crepuscula Vesper*, quia idem Vesper et Lucifer, qui crepusculum matutinum induxit. — Dicitur enim crepusculum quasi lux crepera, id est, dubia, veteri vocabulo. Accius inter Vett. fragm. in Telepho, *in re crepera quid capias consilii vide.* Ev. — Conf. Horat. *Carm.* II, 9, 10. — *Revocat crepuscula* D. Ug. Dorv.

94. *Illinc vocat* R. As. Vocet Dorv. c. — Mercenariis suis mandat ut gregem compellant. Notio rustica, vespertinum tempus significans. Per figuram ζεύματα dixit agat, quæ constructio cum Alphesibœo tantum cohæret. Alphesibœus itidem nomen pastoris apud Maronem, *Ecl.* V, 73, et VIII. Ed.

ASTACUS.

Jam resonant frondes, jam cantibus obstrepat arbor, ⁹⁵
 I procul, o Dorida, primumque reclude canalem,
 Et sine jam dudum sitientes irriget hortos.

Vix ea finierant, senior quum talia Thyrsis:
 Este pares, et ob hoc concordēs vivite; nam vos
 Et decor et cantus, et amor sociavit, et ætas. 100

95. *Jam cratibus* R. Goth. Voss. — Ex alia re descriptionem vespere ingruentis petit, ut superiori respondeat, ex ventorum strepitu, quem Veteres cum solis ortu et occasu augeri credebant. Vid. Plin. II, 47. — *Cantibus obstrepat arbor*, ut Ecl. VIII, 30: *vento garrula pinus Obstrepat*.

96. Pro *Dorida*, *Doryla* a *Dorylas* scribendum patat Burm. quo nomine Centaurus occurrit apud Ovid. *Metam.* XII, 380, et alius v. 129; et apud Stat. *Theb.* III, 13; et *Dorida* exhibent Dorv. a. b. c. *Canale* Dorv. a. — *Reclude*, aperi, primum illum et maximum canalem, ex quo ceteri in hortum immittuntur rivuli, quoniam tempus irrigandi

horti est. Horas rigandi esse matutinam et vesperam, docet Plin. XIX, 12, 60. Aliter Maro Ecl. III, v. ult. *Claudite jam rivus, pueri*.

98. *Finierat* R. Voss. Goth. — Formula usitata. Judicem inducit præmia, βραβεία distributurum. Ed.

99. TH. Præponunt V. et A. 1. *Ab hoc*, i. e. ab hinc R. et Voss. idque probat Vlitius, et recepit Burmannus; sed *ob hoc* alii omnes. — Neutrum victorem pronuntiat, sed utrumque collaudat et mutuo hortatur. Ita Theocrit. *Eidyll.* 5. v. 46, Νίκη μὲν οὐδ' ἄλλος, ἀνάσσει δ' ἐγένοντο. Vid. quoque Virg. Ecl. III, 108. Ed.

100. *Decor*, sc. forma; respicit id quod dixit v. 3, *formosus uterque*. Ed.

EXCURSUS I

AD CALPURNIUM, ECL. II, v. 31.

Jam levis obliqua crescit tibi fistula canna.

OBLIQUA et CRESCIT plerique explicant de ordine cannarum in fistula compacta, ab infimis crescente ad summam, ut adeo Silvanus dixerit : *Fistula obliqua, i. e. imparibus compacta cicutis tibi servatur apud me. Verum non hanc sententiam poetæ esse reor ; hoc potius vult : Jam arundo levis et tenera crescit meo jussu, canna e radice vel stipite oblique fruticante, quæ tibi destinata tecum adolescet, et matura olim cantanti tibi fistulam suppeditabit. His significat, in fatis esse, ut Idas aliquando inter pastores cantando excellat, et magis hæc digna sunt oraculo Silvani, qui Deus silvarum et palustrium adeo arundinum potens est, quam si is modo fistulam cannis imparibus conjunctam Idæ promississet. Obliqua cur dicatur canna, nemo interpretum animadvertit, sed docet Plinius, lib. XVI, c. 36, *Est et obliqua arundo, non in excelsitatem nascens, sed juxta terram fruticis modo se spargens.* Forsitan etiam exprimere voluit cannam *obliquæ fistulæ* aptam, quam a Mida inventam idem Plinius memorat, lib. VII, c. 56. Compares, licet, hoc cum loco, quod Suetonius in Galba, cap. 1, de ramo lauri refert, fataliter depacto in villa Cæsarum, unde adulto laureto Cæsares triumphaturi laurum petebant. Forte et respicitur ad morem veterem, quo pueris nascentibus depangere termitem arboris in solo natali solebant, ut ex hoc bene succrescente augurium caperent de futuris pueri fatis; cujus moris exemplum refert Donatus in Vita Virgilii. Vid. Bartholinus de Puerperio, p. 134.*

EXCURSUS II

AD CALPURNIUM, ECL. II, v. 57-59.

...Huic soli, virides qua gemmeus undas
Fons agit, et tremulo percurrit lilia rivo,
Inter pampineas ponetur faginus ulmos.

Quod quædam exemplaria hic legunt, *huic simllis*, id nonnulli defendunt interpretes, et relatum ad *faginus*, versu 59, indicare putant simulacrum Dei ex fago dolatum. Sed *soli*, quod meliores editiones habent, præferendum, ut versui 53 respondeat, et Idæ dicenti: *hunc solum regnare fatebor*. Et frustra se torquent eruditi annotatores in vocabulo *faginus* explicando. Non enim hic fagus Deo sacrata, quæ in horto vix locum habet, nec Deus, aut ejus simulacrum e fago intelligendum, sed e celebratissimo pastorum et agricularum ritu faginus crater vel scyphus, quo oblato vel posito sacrum fieri Diis agrestibus solebat. Apud Theocritum, V, 53, Lacon Nymphis cratera magnum lactis et olei ponit:

Στασῶ δὲ κρητῆρα μέγαν λευκοῖο γαλακτος
Ταῖς νύμφαις· στασῶ δὲ καὶ ἀδείος ἄλλον διαίω.

Similiter apud Virgil. V, 67, Menalcas Daphnidi consecrato:

Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duo statuam tibi pinguis olivi.

Hunc locum sine dubio respexit et imitatus est Calpurnius. Fagina vero pocula ita celebrantur inter pastores, ut facile hic Calpurnius faginum dicere potuerit sine adjecto nomine. Virgilius, Ecl. III, 36:

..... Pocula ponam
Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis.

Erantque illa in antiquissimo, quem pastores retinent, cultu, *Faginus adstabat quum scyphus ante dapes*. Tibull. I, 10, 8. Ad quem locum plura testimonia conguessit Broukhusius (1). Igitur faginum cratera Deo suo vult ponere Astacus olitor, hoc est, sacrum facere more pastorum et agricolarum. Sacro eo destinat regionem horti sui, qua fons gemmeus, i. e. pellucidus, tremulo rivo lilia, i. e. areas horti, liliis aliisque floribus consitas, percurrit, et quidem inter pampineas ulmos, h. e. inter ulmos vitibus maritatas, quæ sunt hortorum. Nam loca fere ea sacrari Diis solebant, quæ fonti vicina et umbrosa arboribus essent, quomodo sacrarium Fauni descripsit Noster Ecl. I, 9, seq. Egregie votum hoc Astaci olitoris illustrat tabella antiqua, quam Vinc. Chartarius in Imaginibus Deorum vulgavit, ex eoque repetiit Matth. Broverius *de Niedeck*, libello de populorum vet. et recent. adorationibus, p. 57. Quæ delubrum Deæ Pomonæ arboribus undique cinctum exhibet, in cujus limine homo agrestis genu nixus adorat, femina autem sacerdos Pomonæ, nisi potius uxor est agricolæ, frondibus caput cincta, dextra manu cratera, altera ejus operculum, vel aliud poculum gestans, accedit. En! sacrificium hortulani, quale et hic promittit Astacus. Juvat etiam huc referre gemmam a Gortæo, Part. II, n. 8, prolatam, qua rusticus frugum pomorumque primitias in cornu Deo hortorum custodi offert; juxta magnus crater est in cippo positus.

(1) Et addatur locus Ovidii, *Fast. V, 522*: « Terra rubens crater, pocula fagus erat ». Sen. *Hercul. OEt. v. 652*: « Pectora pauper secura gerit: Tenet e patula pocula fago, Sed non trepida tenet illa manu ». En.

ECLOGA III.

EXORATIO.

ARGUMENTUM.

Iolas pastor, quum de juvenca, quam a grege suo deerrantem diu quæsiverat, Lycidam interrogat, invenit eum gravi dolore ob offensam a se Phyllida oppressum. Ille miratus tam inopinatum dissidium, Tityrum ad quærendam eo loco, quem Lycidas designat, juvencam dimittit, ut Lycidam jurgii sui causas narraturum audiat. Quibus expositis suadet ei, ut carmine aliquo iratæ Phyllidis animum placare conetur. Se conciliatoris et internuntii partes acturum, et preces ejus perlaturum ad Phyllida. Reliqua igitur Ecloga Lycidas querelas suas et preces, quibus iratam Phyllida exoret, miserabili carmine effundit, unde et quibusdam in exemplaribus EXORATIO inscribitur. Actionis principium et occasio e Virgillii Melibœo, v. 6 sqq. expressa est; alia quædam e Pharmaceutria. Sed Theocritum a se lectum hac præcipue Ecloga ostendit Calpurnius: nam argumentum ipsum Eclogæ fere totum ex Idyllio III Theocriti petatum est, et quæ de jurgio et fuga Phyllidis narrat pastor, manifeste expressa sunt e Theocriti Idyllio XIV, ubi Cyniscam, perfidia ejus deprehensa, male mulctatam fugisse a se, et apud alium manere narrat Æschines. Quæ præterea Lycidas de laqueo sibi nectendo ab ilice, sub qua primum læsos amores suos senserat, deque causa mortis eidem inscribenda, minatur, non tam similia Virgilianis, VIII, 59, quam Theocriteis sunt, Idyll. XXIII, ubi desperabundus in limine amasii sui se suspendit, sibi que ante epitaphium scribit. *Merum rus, idque inficetum*, hanc Eclogam vocat Scaliger; sed paullo asperius judicat. Si qua enim agrestius ac durius hoc carmine dicuntur aut fiunt, sunt sane simplicitati pastoritiæ sic satis accommodata, et, nisi a Virgillii, certe a Theocriti imitatione profecta. Phyllida suam pastor cum

alio consuescentem verberibus mulctat, impotenti ira abreptus, v. 28: fur deprehensus in ovili suspenditur, v. 73. Ab ingratis hujusmodi rebus Virgilius quidem abstinuit, et si fures arguit, astutiores tantum fingit, qui minus deprehendi convincique possint, Ecl. III, 16 seq. At Theocriti exemplo facile se Calpurnius tuetur, apud quem pastores se non solum probris et criminationibus fœdis, sed verberibus etiam incessunt; vid. Idyll. V, 2, 4, 116, 119; XIV, 34. Cæterum in querimonia Lycidæ non exigua dulcedo est, in qua, si quid velis, hoc possis reprehendere, quod meditata nimis et elaborata videatur.

IOLAS*, LYCIDAS.

IOLAS.

NUMQUID in hac, Lycida, vidisti forte juvencam
Valle meam? solet illa tuis occurrere tauris,
Et jam pæne duas, dum quæritur, eximit horas;
Nec tamen apparet; duris ego perdita ruscis
Jamdudum et nullis dubitavi crura rubetis
Scindere, nec quidquam post tantum sanguinis egi.

LYCIDAS.

Non satis attendi: neque enim vacat: uror, Iola,
Uror, et immodice; Lycidan ingrata reliquit
Phyllis, amatque novum post tot mea munera Mopsum.

IOLAS.

Mobilior ventis o femina! sic tua Phyllis?

* IOLLAS R. D. As. Voss. Goth. Dorv. semper.

2. *Solet occurrere tauris.* Quærens marem, ut Virg. Ecl. VIII, 85.

3. *Eximit horas,* aufert, consumit. Livius, I, 50: *quia ea res exomisset illum diem.*

4. *Duris oho* (i. e. heu!) *perdita ruscis Jamdudum nullis,* etc. Virg. Ecl. VIII, 87: *viridi procumbit* (bucula) *in ulva Perdita.* Vlit. — Ego crura mea, quamvis jamdudum perdita ruscis, non dubitavi spinosis etiam rubetis, quæ perrumpenda erant quærenti, scindere.

5. *Et nullis merito reposui e præstantissimis exemplaribus.* — *Ruscus* vel *ruscum* virgultum breve, acutis foliis et pungentibus. Sic Serv. ad Virg. Ecl. VII, 42: *oxymyrsine*

Græcis. Plin. XXIII, 9. Pari sententia Tibul. IV, 3: *latebras intrare ferarum, Candidaque hamatis crura notare rubis.* Imitatus est Theocr. Idyll. IV, 50. — *Nullis dubitavi crura rubetis.* Petron. cap. 136: *Non dubitavit crus meum ferrato vezare morsu.* Ed. — *Jamdudum nullis* R. P. Voss. Burm. Heinsius malebat *nullus.*

7. *Uror,* amore juxta ac zelotypia, idque supra modum; *uri* de stimulis invidiæ frequens.

8. *Immodice Lycidan ingrata:* ita Barth.

9. *Tot mea vulnera.* R. As. Op. Voss. Goth. Dorv.

10. Solennis inconstantiae comparatio. Vid. Horat. Carm. I, 5, 6; Propert. II, 9, 31 seqq. Sic etiam

Quæ sibi, nam memini, si quando solus abesses,
Mella etiam sine te jurabat amara videri.

LYCIDAS.

Altius ista querar, si quando vacabis, Iola.
Has pete nunc salices, et lævas flecte sub ulmos.
Nam quum prata calent, illiç requiescere noster 15
Taurus amat, gelidaque jacet spatiatus in umbra,
Et matutinas revocat palearibus herbas.

IOLAS.

Non equidem, Lycida, quamvis contemptus, abibo.
Tityre, quas dixit salices pete lævus, et illinc, 20
Si tamen invenies, deprensam verbere multo
Huc age; sed fractum referas hastile memento.

Prudent. Hamartig. v. 739: *At levis uxor Mobilitate animi torsit muliebre retrorsus Ingenium.* Ed.

12. Sine te nihil sibi dulce esse, jurabat. Conf. v. 51, seq. et IX, 44.

13. *Vocabis* V. et P. Barth. *Si quando vacabis* Ug. F. 1. V. A. 2, seq. As. Vlit. *Si forte vacabis* O. Dorv. a. b. c. Burm. *vacabit* R. Voss. Goth. — *Causas doloris mei altius repetam a principio, si vacabis; nunc te non morabor. Pete igitur has salices, etc. Viam demonstrat, et locum designat, ubi forte juvenecam suam reperire possit.*

14. *Levis*, i. e. læves, R. Voss. *Lævos* Dorv.

16. *Spatiosus* Dorv. a. et cod. Heins. et sic volebat Burm. *Satiatus* conjiciebat Heinsius.

17. *Matutinas herbas, mane comesas, revocat palearibus*, h. e. ruminat, quod facere boves saturi, ut plurimum jacentes, solent, auctore Plinio X, 74; conf. Virg. Ecl. VI, 53.—*Palearia*, propria boum, sunt pellis vel cartilago a collo bovis crurum tenuis dependens. Vid.

Virg. Georg. III, 53, exterius quidem ad eum locum pectoris, ubi rumen, seu pars ea colli est, qua fit ruminatio. Itaque non erat, cur tantopere reprehenderet hoc verbum Scaliger, si quidem Calpurnius eadem ratione palearia dicere pro collo vel rumine potuit, qua præcordia pro ipso corde dicimus. Plenius ruminationem descripsit Ovid. Am. III, 5, 17.

18. *Quamvis contemptus*, h. e. repudiatus et dimissus, quo sensu et *spernere* usurpavit Hor. A. P. 46: *Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.* Respicit hoc ad vers. 14, quo Lycidas eum abire jusserat. — *Contentus* D. Dorv. a. c. Pal. et sic conj. Vlit.

19. *Dixi* R. Goth. Dorv. c. *pete solus* Ug. A. 2, seq. Bo. F. 2. Vlit. Dorv. b. c. *pete lætus* F. 1, seq. O. Dorv. a. Goth. P. cod. Heins. *lævus* volunt Barth. et Burm. *solus pete solus* Vlit. nescio unde: nam *salices* omnes.

20. *Deprehensam*. Goth. F. 1. V. P.

21. *Fractum hastile*, baculum vel

Nunc age, dic, Lycida, quæ vos tam magna tulere
Jurgia? quis vestro Deus intervenit amori?

LYCIDAS.

Phyllide contentus, solus tu testis Iola es,
Callirhoen sprevi, quamvis cum dote rogaret. 25
En sibi cum Mopso calamos intexere cera
Incipit, et puero comitata sub ilice cantat.
Hoc ego quum vidi, fateor, sic intimus arsi,
Ut nihil ulterius tulerim; nam protinus ambas
Diduxi tunicas, et pectora nuda cecidi. 30
Alcippen irata petit, dixitque, relicto,

fustem, quem festinans alicunde defregerat, ut eo juvencam redigendam verberaret. A Græcis *καλαυρόπια* vocatum, monet Scheff. de Re Veh. lib. I, cap. 14. In monito, *fractum referas hastile* sedulam simplicitatem et leviusculæ rei curam observes, quam amant Bucolici suis pastoribus tribuere. Tale est Theocriti, IV, 50, de spina in calcaneo hærente, et Idyl. VIII, de saucio Daphnidis digito; et Virgillii, Ecl. IX, 24: *Occurrere capro, cornu ferit ille, caveto*. Conf. Vavass. de lud. dict. c. 7, p. 112.

22. *Tulere*, abstulere et in diversa traxere.

23. *Jurgia* proprie sunt amantium; Terent. Eunuch. IV, 1; Ovid. Amor. 11, 9: *modo blanditias dicat, modo jurgia nectat*. Ed.—*Quis vestrum Deus intervertit amorem* MS Tit. *Quis deus, iratus vobis, intervenit, diremit amorem vestrum*. Vid. Catull. Carm. xli, 3; et Stat. Theb. XII, 402: *extremas sed quis Deus egit in iras*.

24. *Tu solus* R. As. Ug. et Heinsius malebat: *Phyllide contentus sola, tu testis Iola*.

25. *Calyricen* Ug. A. 2, seq. Bo.

F. 2. *Calliroen* R. Voss. Goth. D. Notum hoc nomen. Vid. Ovid. Remed. Am. 456, et in Ibi 350. Burm. — Dotem obtulisse Virgines nupturas apud Antiquos notum. Virg. huc alludens Georg. I, 31: *Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis*. Ed.

26. *En* indicat, rem inexpectatam et indignam accidisse. — *Cera* F. 1. V. A. 1; *cæra* Ug. A. 2 sq. — *Cera intexere*, h. e. cera tamquam glutine jungere et connectere. Ed.

27. *Puero*, invidiosæ de rivali: hæc enim vox quandoque pro rudi vel etiam stulto accipitur. *Oppido puer et peregrinus es* Apulei. Metam. 11; Catull. Carm. XVI: *Insulsissimus est homo, nec sapit, pueri instar*, etc. Ed.

28. *Protinus* Dorv. in margine.

29. *Alterius* D. — *Ut nihil ulterius*, ut extremam hanc injuriam reputans non amplius talia videre et pati potuerim. Horat. Carm. III, 14: *non ego hoc ferrem calidus juventa*.

30. *Deduxi* Ug. R. F. 1. *Deduxit* Pal. et Dorv. *Diduxi* D. P. *recidi* Voss. Goth. R. As. — *Deduxi*, quod principes editiones habent, malo, quam *Diduxi*, quod etiam huic loco

Improbe, te, Lycida, Mopsum tua Phyllis amabit.
Nunc penes Alcippen manet, ac ne forte vagetur,
Ah! vereor; nec tam nobis ego Phyllida reddi
Exopto, quam, quod Mopso jurgetur anhelo.

35

IOLAS.

A te cœperunt tua jurgia: tu prior illi
Victas tende manus; decet indulgere puellæ,
Vel quum prima nocet: si quid mandare juvabit,
Sedulus iratæ contingam nuntius aures.

LYCIDAS.

Jamdudum meditor, quo Phyllida carmine placem: 40
Forsitan audito poterit mitescere cantu:
Et solet illa meas ad sidera ferre Camenas.

IOLAS.

Dic age, nam cerasi tua cortice verba notabo,

vindicavit Burm. ad Ovid. Am. I, 7, 48, ubi et differentiam ejus a diducere ostendit. Similiter Ovid. Met. III, 480: *Dumque dolet, summa vestem deduxit ab ora, Nudaque marmoreis percussit pectora palmis.* — Idem Metam. VI, 404: *humeroque suas ad pectora postquam Deduxit vestes.* Ed. — *Ambas tunicas*, interiorem et exteriorem. Cæterum hoc expressum esse e Theocr. Id. XIV, 34, jam monui in argum.

33. *Movet R. negetur* Cod. Heins. — *Ne forte vagetur*, ne in alios atque alios amores transeat, vulgarium puellarum modo. Hinc *vagæ puellæ* Propertio, I, 5, 7: *vagus villicus*, Colum. XII, 1, adulter et libidinosus; γυνῆ περιδρόμος Theognidi versu 581.

34. Videatur Excursus ad calcem hujus Eclogæ.

35. *Jurgetur* R. Ug. A. 2, seq. F. 1. Bo. F. 2. P. Vlit. *jungetur* Goth. Dorv. V. A. 1. T. *jungetur*, *anhelo*,

i. e. suspiro, quod Mopso jungetur. Barth. Heinsius volebat, *quam ne Mopso jungetur anhelo.*

37. *Vinctas* Ug. F. 1, seq. A. 2, seq. Bo. T. F. 2. *Junctas* Mod. *puellis* Barth. ex G. — *Tende manus*, more supplicantium, qui se victos fatentur. Vid. v. 71. Tibull. III, 4: *tumodo cum multa brachia tende prece.* — *Indulgere* est cedere, parcere, obsequentem se præbere. Martial. I, 105, 3: *Tigres indulgent patientiam flagello.* Confer. Nemesian. Cyneg. v. 192.

38. *Nocent* R. Ug. A. 2. Gr. Bo. G. T. Voss. Dorv. Pal.

39. *Iratas* malebat Heinsius. — *Contingam*, est accedere, appropinquare ad aliquid. Ovid. Trist. IV, x, 87: *Fama, parentales, si vos mea contigit, umbræ.* — *Sedulus*, fidelis, quasi *sine dolo*: *fidus* verborum minister. Ed.

43. *Cerasi* R. Goth. Voss. — *Notato* Dorv. a. *mea cortice* cod. Heins.

Et decisa feram rutilanti carmina libro.

LYCIDAS.

Has tibi, Phylli, preces jam pallidus, hos tibi cantus
 Dat Lycidas, quos nocte miser modulatur acerba,
 Dum flet, et excusso dispergit lumina somno.
 Non sic destricta macrescit turdus oliva,
 Non lepus, extremas legulus quum sustulit uvas,
 Ut Lycidas, domina sine Phyllide, tabidus erro.

— *Cerasi*, in cortice hujus arboris scripsisse Veteres, præter alia testimonia, liquet ex Nostri Ecl. VIII, 28. Ed.

44. *Decisa carmina*, h. e. corticem arbore decisum, qui carmina inscripta habet. — *Rutilanti libro*, quia liber, interior corticis pars, vel membrana, deciso cortice rubra apparet, in qua scribebatur. Male Kemperus in *libro* intelligit tabellas sive paginas e cerasi ligno factas. Elegantior ille tabellarum usus, Romanis quidem in re amatoria frequens, apud rudes incultosque pastores non quærendus.

45. *Jam pallidus*, mœrere et turis confectus. Vid. Ecl. IX, 41. — *Cæterum pallor fere semper color amantium*: signate Hor. Carm. III, 10, et *tinctus viola amantium*. Ed.

46. *Dat Lycidas* ita intelligo, ut epistolæ dicuntur dari. Mittit tibi hos cantus Lycidas, per Iolam reddendos. — *Modulatur amara* MS Tit.

47. *Excluso disperdit lumina somno*, cod. Heins. — *Dispergit lumina*, evigilans huc illuc conjicit oculos inquietus, et amicum suam quærit. Bene huc adduxit Burmannus locum Senecæ in Troad. vers. 475: *Mihi gelidus horror ac tremor somnum excussit*. Adumbrata sunt hæc e Virg. Ecl. VIII, 17, seq.

48. *Destructa* R. Ug. A. 2. Gr. Bo.

F. 2. Dorv. b. c. Goth. Voss. *districta* F. 1. V. A. 1. P. T. et MS Tit. *marcescit* Dorv. a. b. — *Stringere, destringere et strictores* propria verba sunt de olivis, glandibus et aliis id genus baccis manu carpendis. Vid. Virg. Georg. I, 305; Cato, c. 64 et 144; Colum. XI, 2. — *Turdus* maxime olivis pascitur. Vid. quæ diximus ad carmina de aucupio. — *Macrescere* quoque Varro dixit, de R. R. III, 5, aves inclusas, ad spectu ac desiderio aliarum.

49. *Leguli* dicuntur, qui uvas extremas, h. e. ultimas et post vindemiam relictas in racemis decerpunt et sublegunt. Vid. Ecl. V, 97. Horum opera designatur extremum vindemiæ, totiusque anni, tempus, quo omnis agrorum proventus collectus et sublatus est, et lepori adeo alimenta omnia deficiunt.

50. *Turbidus erro* Ug. A. 2, seq. Bo. F. 2. P. talibus Goth. — *Domina* appellatio vix apta videtur pastoribus et bucolico carmini, et Virgilius, nisi fallor, abstinuit. — *λεσπείνας κλωῦσαι τὰς ἰταίρας εἰ ἐρῶντες*. Achill. Tat. in Leucipp. — Quæ sequuntur, *Te sine*, etc. non solum ipse repetiit auctor Ecl. IX, 44; sed imitatus etiam videtur Ausonius, Epist. XXIV, 99: *Te sine sed nullus gratu vice provenit annus*, etc.

Te sine, vae misero! mihi lilia nigra videntur;
 Nec sapiunt fontes, et acescunt vina bibenti.
 At si tu venias, et candida lilia fient,
 Et sapient fontes, et dulcia vina bibentur.
 Ille ego sum Lycidas, quo te cantante solebas 55
 Dicere felicem, cui dulcia sæpe dedisti
 Oscula, nec medios dubitasti rumpere cantus,
 Atque inter calamos errantia labra petisti.
 Ah dolor! et post hoc placuit tibi torrida Mopsi
 Vox, et carmen inops, et acerbæ stridor avenæ? 60
 Quem sequeris? quem, Phylli, fugis? formosior illo
 Dicor, et hoc ipsum mihi tu narrare solebas.
 Sum quoque divitior; certaverit ille tot hædos
 Pascere, quot nostri numerantur vespere tauri?
 Quid tibi, quæ nosti, referam? scis, optima Phylli, 65
 Quam numerosa meis siccetur bucula mulctris,

51. *Vel misero* As. O. Dorv. c.

52. *Sapient* V. A. 1. *dulcia vina bibenti* hic et v. 54 habent R. Goth. Voss. Dorv. — Eadem fere et latinus prosequitur Ecl. IX, 44: ubi hic ad verbum repetitur versus. Ed.

53. *Jam candida* Ug. A. 2, seq. Bo. F. 2. *fiant* Ug. — Respexit Virgilium, Ecl. VII, 59, seq. cum eoque Theocr. Idyll. VIII, 41.

55. *Tu cantante* R. As. Ug. A. 2, cum seq. Goth. Dorvil. et Heins.

58. *Errantia labra*, currente huc illuc spiritu per calamos, quibus compacta est fistula pastoralis, varios excitantia sonos. Hos etiam v. repetiit Ecl. IX, 37-38. Amplificavit hoc Claud. in Epithal. Pall. v. 36.

59. *Post hæc* D. et Kemph. — *Torrida vox*, sicca, rauca, stridula: amplius eam describit Ecl. VI, 23: contraria huic est *liquida*. Horat. Carm. I, 24, 3, et Noster IV, 150.

Malim, h. l. cum Kemphero *post hæc*, ut Ecl. IX, 69, exstat; nempe post tanta, quæ commemoravi, amoris mutui documenta.

60. *Carmen inops*. Pauperis *venæ cantilena*, nullius artis ac veneris. Hor. A. P. 323: *versus inopes rerum, nugæque canoræ*. Ed. — *Kt crebræ stridor* Dorv. a.

61. Vide etiam, quantum discrimen, quoad formam et divitias, sit inter me, quem fugis, et Mopsum, quem sequeris.*

63. *Certaverat* R. As. Goth. Voss. O. — *Certaverit*, h. e. an contenderit ille et comparaverit se mecum, vel numero, vel magnitudine pecoris? Nos plures pascimus taurros, quam ille hædos habet.

64. *Numerantur vespere*, respicit ad morem pastorum, quo rediens vespere ad stabula pecus numeratur. Vid. Virg. Ecl. III, 34, et VI, 85.

Et quam multa suos suspendat ad ubera natos.

Sed mihi nec gracilis sine te fiscella salicto

Textitur, et nullo tremuere coagula lacte.

Quod si dura times etiam nunc verbera, Phylli, 70

Tradimus ecce manus; licet illæ et vimine torto,

Scilicet et lenta post tergum vite domentur,

Ut mala nocturni religavit brachia Mopsi

Tityrus, et medio furem suspendit ovili.

Accipe, ne dubita, meruit manus utraque pœnas. 75

His tamen, his isdem manibus tibi sæpe palumbes,

Sæpe etiam leporem, decepta matre, paventem

67. *Suspendit* R. As. Pal. Voss. Goth. *ab ubere* f. Vlit. *suas natas* Dorv.

68. *Gracili* Ug. A. 2. Gr. Bo. F. 2. — *Sine te*, h. e. quod sine te sum, languidus desiderio tui, ad necessaria etiam opera nauseo, et neque fiscellam aliquam recipiendo lacti, nec adeo caseum e coagulo conficere sustineo. — *Fiscella*, vas vimineum, per quod defluit serum, alias calathus. Quod pastores crebro dicuntur contexere propter necessarium ejus usum, Theocr. I, 52; Virg. Ecl. X, 71; Georg. I, 266; Tibull. II, 3, 19; et Noster, VIII, 1; IX, 33.

69. *Nulla tremuere coagula lactis* R. As. Ug. F. 1, seq. A. 2, seq. G. T. Bo. F. 2. Voss. Goth. Dorv. *nullo tremuere coagula lacte* primus Pith. quem sequuti sunt Vlit. et Burm. — *Nullo tremuere coagula lacte*, per hypallagen, pro *nullo coagulo tremuit lac*. — Videtur servanda lectio, omnibus antiquis exemplaribus firmata: *nulla tremuere coagula lacte*. Ultima in *nulla* longa est, propter cæsuram et sequentes duos consonantes. Ed.

71. *Tradimus manus*, solennis est formula cedentium, et alterius arbitrio se permittentium. Vid. Ovid. Am. I, 7, 1; Prop. IV, 2, 18; Hor. Epod. 17, 2. — *Illæ verberare* MS Tit.

72. *Quin licet*, Heins. *Si libes*, Burm.

73. *Vi mala* Ug. et V. — *Mala brachia*, nocentia, furacia, ut *mala manus*, Tib. III, 5, 20; *mala falx*, Virg. Ecl. III, 11, ipsique *fures mali* Horat. Sat. I, 1, 77. — *Nocturni*, qui noctu furtum fecit, ut *nocturni advocati* apud Petron. c. 15, et *se matutinus agebat*, Virg. Æn. VIII, 465. — Similiter Cicero ad Atticum XII, epist. 1: *Nocturnus ad me venit cum epistola tua tabellarius*. Ed.

75. *Aspice ne dubita* O.

76. *His inquam* Ug. D. F. 1. V. A. 2, seq. *iisdem* R. Heins. Voss. *his idem* Pal. *palumbos* R. Bo. O. As. Voss. Goth. — Quum pœnam se meruisse fassus est hactenus, nunc ad eam avertendam vel minuerendam beneficia sua allegat; et sane mollis et blandus est ad ea transitus.

77. *Palumbes et lepores* inter

Misimus in gremium; per me tibi lilia prima
Contigerant, primæque rosæ; vixdum bene florem
Degustabat apis, tu cingebare coronis.

80

Aurea sed forsán mendax tibi munera jactat,
Qui metere occidua ferales nocte lupinos
Dicitur, et cocto pensare legumine panem:
Qui sibi tunc felix, tunc fortunatus habetur,
Vilia quum subigit manualibus hordea saxis.

85

Quod si turpis amor precibus, quod abominor, istis

delicias et munuscula amantium. Si-
gillatim de lepore testatur Mart. V,
epigr. 29; et leporem a Phanio
puella nutritum et fotum, et sepul-
cro honoratum narrat Meleager,
ep. 120. Ed.—*Paventem*, non solum
natura sua; sed etiam quod matrem
amisit. Sequutus hic est Theocr.
XI, 40, seq. Virg. Ecl. II, 40; Ovid.
Met. XIII, 832.

78. *Misimus, in gremio per me*
V. A. 1. G. probat Martell. et Vlit.
Misimus in gremio R. Ug. F. 1. A. 2.
Bo. F. 2. Goth. Voss. Pal. Dorv. et
Heins. — *Prima*, quia rara et pre-
tiosa. Hinc Mart. IV, 28, 4: *Rara*
juvant, primis sic major gratia pomis,
Hibernæ pretium sic meruere rosæ.

80. *Degustarat* malebat Heins.
probat Burm.

81. *Aurea*, hic usurpatur de
vana specie et ostentatione, ut ab
Hor. Carm. I, 5, ad Pyrrham: *Qui*
nunc te fruitur credulus aurea. Ed.

82. Furem esse Mopsam, et ex-
tremæ paupertatis hominem, insi-
mulat, qui necesse habeat, legu-
mina ex alieno agro furari, iisque
pro pane vesci. — *Occidua*, h. e.
summa nocte et ad finem vergente,
ubi maximum silentium, et summa
omnium quies.—*Ferales* vocat lupi-
nos, quos Maro Georg. I, 75, tri-

stes, quod in feralibus cœnis ap-
ponebantur mortuis, quas sæpe
pauperrimi homines rapiebant. Vid.
Catull. epigr. 60; Tibul. I, 5, 53.
Alio pertinet, quod Columella scri-
bit, II, 10, 12: *Silente luna fabam*
vellito, ante lucem.

83. *Pinsare legumine panem* Ug. A.
2. Bo. F. 2. *pinsero* F. 1. V. A. 1. *pen-*
sare legumina pane R. As. O. Voss.
Goth. — *Pensare legumine panem*,
h. e. legumine vesci pro pane; ut
Ecl. IV, 141, *pensare palatia cælo*;
est, habitare cælum pro palatio.

85. *Hordea sulcis*, h. l. vult Scal-
liger ad Manilium p. 375. — Du-
plex est in hoc versu exprobatio
egestatis, quod ex hordeo sibi pa-
nem conficiat, et quod hoc ipse
manuali saxo molat. Hordeum vi-
lius frumentum Antiquis, pabulum
jumentorum et egentissimorum ho-
minum. Vid. Plin. XVIII, 7, 14. —
Manualia saxa sunt molæ, quas
Cato, c. 10, manuaris, Plinius
XXXVI, 18, versatiles vocat, quod
manu versabantur ab uno homine
servo plerumque, et infimæ sortis.
Utitur Simulus rusticus in Moreto.
— *Subigere saxo* est subditum saxo
conterere. Manil. V, 281, dicit *sub-*
dere fracturo silici frumenta.

86. *Turpis amor*, scil. *lucris*, qui

Obstiterit, laqueum miseri nectemus ab illa
Ilice, quæ primum nostros violavit amores.

Hi tamen ante mala figentur in arbore versus :

« Credere, pastores, levibus nolite puellis : 90

« Phyllida Mopsus amat, Lycidas habet ultima rerum ».

Nunc age, si quidquam miseris succurris, Iola,
Perfer, et exora modulato Phyllida cantu.

Ipse procul stabo, vel acuta carice tectus,

Vel propius latitans vicina, ut sæpe, sub ara. 95

merito *turpis*. *Quod abominor*, aversantis formula. Ovid. de Pont. III, eleg. 1 : *Sic mea sors redimenda tua, quod abominor, esset*. Ed.

87. *Miseri innectemus* R. As. O. Voss. Goth. Dorv. c. *miser innectemus* Dorv. b. — Respicere videtur Theocritum, III, 9, ἀπάγγασθαι με ποιήσεις. Quod Virgilius quidem, Ecl. II, 7, reddidit *mori me denique coges*, sed Noster expressius *laqueo vitam finiam*. Quare valere hic locus potest ad controversam significationem verbi ἀπάγγασθαι Matth. 27, 5, definiendam.

89. *Hic* Gr. et cod. Heins. *figentur* Pal. *signentur in arbore* volebat Heins. — In carmine, quo caussam mortis suæ perscriptam vult Lycidas, morem sequitur aliorum infelicitium ex antiquitate, ut Theocritei amantis, XXIII, 46 ; Ovid. Phyllidis, Her. II, 145 ; Didonis, Her. VII, ult. — In *mala arbore*, in illa infelici ilice, quæ amores suos violaverat, v. 27.

91. *Mopsus habet* conj. Tit. cum Vlit. et *Lycidan habet ultima rerum* sc. inors, Scriverius et Burin. et sic Dorv. a. *Lycidas obit ultima* placebat Heinsio. *Mopsus Phyllis amat* Mod. — Nihil hic mutò, quamvis argutius quædam eloqui voluerint

conjecturæ doctorum virosum. — *Habet ultima rerum*, h. e. extrema necessitate coactus occubuit. Fortasse allusum ad formulam, qua gladiatori, ubi letale vulnus acceperat, adversarius acclamabat : *hoc habet*. Vid. Turneb. Advers. XVII, c. 10.

93. *Præfer* R. et Goth. *Profer* O. et ore tuo *modulabor Phyllida* Ug. Bo. et Martell. ex vet. cod. — *Perfer* hoc carmen meum ad Phyllida, idque canendo modulare ; fortasse audito eo Phyllis, ut olim solebat, delectata exorabitur.

94. *Carex acuta*, sicut et Virgil. Georg. III, 231, junci genus acuti et durissimi, simile sparto. Virg. Ecl. III, 20, *tu post carecta latebas*. — *Carectum* enim est locus carice abundans. Sed ad rem magis facit Salmacis apud Nasonem quæ amore capta puerum speculabatur, Met. IV, 339 : « Fruticumque recondita silva Delitait ». Priap. c. 88 : *Villulamque palustrem Tectam vimine junceo, caricisque maniplis*. Ed. — Non asparago, ut perperam in Lexicis sub Calepiai nomine habetur. Græcis ὄβυς est, juxta Plinium.

95. *Vicina sæpe sub* R. As. Ug. F. 1. Goth. *sub ora* D. *vicinæ pibus ara* legit Vlit. — *Ara* quoque

IOLAS.

Ibimus, et veniet, nisi me præsagia fallunt;
 Nam bonus a dextro fecit mihi Tityrus omen,
 Qui redit inventa non irritus, ecce, juvenca.

hoc loco est quilibet cespitis suggestus, vel agger, qui termini, mensæ, aut cujusvis monumenti loco esse poterat agrestibus, de qua notione vid. Scaliger ad Anson. Epist. II, 13, et Salmas. ad Tert. de Pall. p. 427. Sub hac ara sæpe latuerat Lycidas, fortasse Phyllidis observandæ causa. Non igitur huc sepes horti arcessenda, ut corrigebat etiam Oudendorpius, referente Burm. ad Anthol. tom. I, p. 716.

96. IOL. deest in Ug. A. 2. O. venies R. Goth. Pal. Voss. Dorv. b. c. — *Præsagia. Præsagire*, inquit Pompeius, est prædivinare, præsi-pere. Notissima cæterum formula.

Ovid. in peroratione Metam. « Si quid habent veri vatum præsagia ». Ed.

97. *A dextra* R. V. A. 1. O. P. Goth. *en dextrum* conjectat. Vlit. — *Bonus, fidelis, sedulus*, vel quod faustum Tityrus referret omen. E juvenca inventa omen capit redituræ ad se amicæ. An, quod juvenca et juvenca de bubus et hominibus dicitur? vide Horatium, Carm. II, 8, 21, et Damalis nomen amicæ est apud Horatium, Carm. I, 36? Certe in somnio Ovidii, Am. III, 5, 37, vacca significat puellam.

98. *Qui venit* R. As. Goth. Dorv. a. b. c. et cod. Heins.

EXCURSUS

AD CALPURNIUM, ECL. III, v. 34-35.

.....nec tam nobis ego Phyllida reddi
Exopto, quam quod Mopso jurgetur anhelō.

Hunc locum, quia vulgata exemplarium scriptura facilem explicationem e consueta loquendi ratione non admittit, varie interpretari, immo corrigere et refingere conati sunt docti viri. Præcipua difficultas interpretandi oritur ab insolito usu τῷ *quod*, cujus causa Modius et Barthius *anhelō* pro verbo accipere, Heinsius id mutare in *ne jungatur*, Burmannus in *quo jurgetur*, maluerunt, alii aliam viam ingressi. Mihi non vacat, rationes omnes, quibus quisque interpretum suam sententiam firmet, aliamque convellat, recensere; sufficit, quid ipsi mihi optimum videatur, exponere. Itaque quum τὸ *quod* codices scripti et excusi ad unum omnes exhibeant, id nulla ratione convellendum arbitror. Quod si retinendum est, etiam *jurgetur* præferendum τῷ *jungetur*, quod quidam libri, forsitan ex emendatione, dederunt: nam videtur omnino Lycidæ invidiæ et zelotypiæ consentaneum esse, ut quæ sibi cum Phyllide jurgia inciderint, v. 22, eadem rivali suo eveniant. Si *jungetur* non admittendum est, nec *anhelō* accipi pro verbo potest, quod metum, anxietatem aut dolorem notet, sed est tertius casus adjectivi nominis, quo Mopso, invisio sibi homini et rivali, convicium facit, non insolitum inter pastores, et conveniens aliis de eodem Mopso dictis, veluti infra v. 59: *torrida Mopsi Vox, et carmen inops, et acerbæ stridor avenæ*, et Ecl. VIII, 16: *Risisti calamos et dissona flamina Mopsi*. Etenim anhelus is est, cui nec spiritus sufficit inflandi fistulam, nec vox liquida ad canendum. Nihil

autem inepto cantore inter pastores magis ridiculum. Hæc igitur quum vera lectio Calpurnii esse appareat, reliquum est, ut *quod* inter nævos et sordes, quas poeta ab ævo suo traxit, et quales alibi jam notavimus in Nostro, numeremus, idque pro *ut* existimemus positum hac sententia: non tam illud exopto, ut ad me redeat Phyllis, quam, ut ne cum Mopso sit, et quam primum cum illo jurgetur. Vidit id dudum Vlitius, et Kempferus amplexus est: nam cum cadente latinitate frequens usus *quod* invaluit, idque non solum, ubi infinitivus cum accusativo, sed adeo, ubi *ut* requirebatur, poni cœptum est. Hoc quidem maxime in scriptoribus sequioris ævi, iisque Christianis, observare est, sed etiam in antiquioribus, licet rarius, idem occurrit. Vexatus locus Ovidii, Trist. V, 1, 16, suspitione vitii non caruit:

Præmoneo, nunquam scripta quod ista legat.

Quamquam eum a barbarie defendit Perizonius ad Sanctii Min. lib. III, c. 14, n. 19; certe insolens tamen et dura constructio inest, quæ, si in poeta elegantissimo toleratur, Nostro saltem excusationem pariat. Nam in hoc talia multo minus miranda sunt, cujus ætas a perpetua illa et recta dicendi forma cœpit deflectere. Jam Commodò imperante usum *quod*, loco *ut* posito, invaluisse, e quibusdam inscriptionibus Fabretti probat Cannegieterus, in Rescriptis Boxhornio pro Catone, cap. 21, p. 95: sed in scriptoribus deficientis latinitatis et barbariæ proximis hic usus multo magis increbuit. Dabimus ejus exemplum luculentissimum e Corippo Africano, qui lib. I, de Laud. Just. v. 240 seq. loquens de corpore Justiniani defuncti:

Ipse videbatur cunctis plangentibus unus
Effigie gaudere pia, diademate comptus,
Purpureaque in veste jacens; requiescere somno
Credere *quod* posses, non duro funere, corpus.

Conf. lib. II, v. 263. Contra sæpe *ut* positum est, ubi *quod* erat necessarium. Exempla in Avieni fabulis plura observavit Cannegieterus, isque adeo in Calpurnio nostro,

Ecl. VI, 6, *ut pro quod* esse dictum existimavit, ad Avien. fab. III, 12. Nec alia nunc exempla e fœcibus inferioris ætatis conquiremus, quæ largius conguessit Funccius de decrep. sen. Ling. Lat. cap. XII, § 29. *Jurgetur Mopso* cum tertio casu positum est per græcismum, quem in eodem verbo admisit Ammianus Marcellinus, lib. XXVIII, 5, p. 586: *Burgundii salinarum finiumque caussa Alamannis sæpe jurgabant.*

ECLOGA IV.

CAESAR.

ARGUMENTUM.

NON inepte hæc Ecloga a grammaticis CÆSAR inscripta est, quod in ea laudes Cæsaris, quem aliquoties nominat, a Corydone et Amynta decantantur, hortante et judicante Melibœo. Res agitur ad ripam fluminis, sub platano, v. 2, hora fere meridiana, v. extr. ubi Corydonem sedentem, altiusque cogitatione defixum, accedens Melibœus invenit. Huic de caussa tam altæ meditationis quærenti Corydon, gravius parare se carmen dicit, quo Deus, populos et urbem togatam gubernans, et felicitas horum temporum celebretur, idemque meditari Amyntam, fratrem suum, non procul inde sub pinu sedentem. Deinde magnis Melibœi erga se beneficiis commemoratis, quibus se ad carmina pangenda magis excitatum profitetur, rogat hunc ut carmen, quod meditatus sit de laudibus Cæsaris, benigne audiat. Promittit favorem suum Melibœus, et, Amynta etiam accedente, ut utrique alternis canant, hortatur. Ambo canentes videntur duorum Cæsarum laudes inter se partiri, quamquam tenuia et obscura indicia, quibus uterque cognoscatur, in ipso carmine sunt. Juvenem uterque appellat suum Cæsarem, v. 85 et 137, sed v. 87 laudari in altero eloquentiæ vel poetices studium videtur. Hæc satis conveniunt in Cæsares juvenes, Carinum et Numerianum, oratoria facultate insignes, quos Melibœus *magnæ numina Romæ* v. 10 vocat. Sed quem extremo carmine solus Corydon, Amynta nihil respondente, alloquitur, tamquam Jovem in his terris, v. 142, ipsum Carum Imperatorem esse arbitror, et propterea scriptam puto hanc Eclogam altero anno imperii Cariani, quo Carus absens et in Persis agebat, uterque vero filiorum jam Augusti honore fulgebat. Cæterum de hac Ecloga rectissime judicavit Scaliger, qui *immodicam* dixit, et ad pauciores versus reducendam putavit. Pulchrum esse et magni-

ficum carmen faterer, nisi a pastoribus recitaretur. Tantum scilicet a brevitate simplicitateque carminis bucolici recedit, tantumque a Tityro Virgilii, quem hic imitari poeta voluit, abest, ut nisi argumentum laudis plerumque a rusticatione et vita pastoritia sumeretur, putares, non pastores rure loquentes, sed rhetorem in schola declamantem audire. Immodica verborum affluentia diluta fiunt et exilia. Per multas ambages et inanes excusationes dubitationesque tum Corydonis, tum Melibœi, circumducta vix tandem se explicat oratio, et ad laudes Cæsaris decantandas defertur, in quibus ipsis et multum redundat. Lege sic a v. 50 ad 82. Felix et illustre ingenium etiam hoc carmine ostendit Calpurnius, sed declamatoria vanitate et aliis ævi sui vitiis corruptum.

MELIBŒUS, CORYDON, AMYNTAS*.

MELIBŒUS.

QUID tacitus, Corydon, vultuque subinde minaci,
Quidve sub hac platano, quam garrulus adstrepat humor,
Infesta statione sedes? juvat humida forsā
Ripa? levatque diem vicini spiritus amnis?

CORYDON.

Carmina jam dudum, non quæ nemorale resultent,
Volvimus, o Melibœe; sed hæc, quibus aurea possint
Sæcula cantari, quibus et Deus ipse canatur,
Qui populos Urbemque regit, pacemque togatam.

* In Voss. et R. *Interlocutores sunt Corydon et Melibœus, amici pastores.*

1. *Vultu subinde minaci, vultu meditabundi, qui subinde cogitata aliqua et reperta promittere videtur.* Horat. Sat. II, III, 9: *Atqui vultus erat multa et præclara minantis.*

2. *Qua F. 2; cui O. Obstrepat A.* I. V. T.

3. *Insueta conj. Heins. Intecta Vlit. — Infesta stations, h. e. pronus et imminens undæ præterfluenti sedes, qualis fere est habitus cogitantium: sicut infestus dicitur alteri, qui in eum conversus imminet et instat; arma, signa infesta. Eo habitu sedentem juvat, delectat, humida ripa, dum humidus rivi exhalationes excipit, et levat diem, æstum diei vel solis mitigat spiritus, aura gelidior, quæ sentiri ad vici-*

num amnem solet. — Sic Rutilius Itin. I, 105: Frigidus cæstivas hinc temperat halitus auras. ED.

5. *Nam dudum R. Pal. Voss. Goth. — Resultet Goth. Supra Ecl. I, 29: nihil armentale resultat.*

6. *Volvimus D. Goth. Possunt Goth. Dorv. Pal. Voss.*

7. *Deus ipse, Imperator Cæsar.* Vid. Ecl. I, 46.

8. *Urbesque R. F. I. V. A. I. O. P. Goth. Voss. Urbemque Ug. cum rel. Urbemque regit, plebemque togatam conj. Vlit. — Togatam, Romanam; pacis enim æquivoca est toga, proprium Romanorum vestimentum, quo domi tantum utebantur. Togatus Romulus apud Ansonium, et gens togata Virg. Æneid. I, 282. Carmen togatum, quo res Romanæ cantantur, Stat. Silv. II, 7, 53.*

MELIBORUS.

Dulce quidem resonas, nec te diversus Apollo
 Despicit, o juvenis; sed magnæ numina Romæ 10
 Non ita cantari debent, ut ovile Menalcæ.

CORYDON.

Quidquid id est, silvestre licet videatur acutis
 Auribus, et nostro tantum memorabile pago;
 Dum mea rusticitas, si non valet arte polita
 Carminis, at certe valeat pietate probari. 15
 Rupe sub hac eadem, quam proxima pinus obumbrat,
 Hæc eadem nobis frater meditatur Amyntas,
 Quem vicina meis natalibus admovet ætas.

9. *Diversus Apollo*, aversus et iratus, ut aversas Musas dicunt. Vid. Markl. ad Stat. Silv. V, 3, 12, ubi verso *Apolline* legendum.

10. *Respicit* R. D. P. Mod. *Despicit* Ug. F. 1, seq. Bo. et Barth. recte atque hoc prætulimus. *Munera* R. Ug. et G. *mænia* Tit. *numina* P. Barth. Vlit. — *Despicit*, ut v. 72: *quam te non aspernetur Apollo*. Auctor Perv. Ven. in fine: *nec me Phæbus despicit*.

12. *Quidquid inest* Ug. et alii; *id est* D. R. P. et Mod. — *Silvestre*, ut v. 5 nemorale, et aliis locis armentale, pastorale, rusticum. — *Acutis auribus*, delicatis, teneris, ut *acuta nares* Horat. Serm. I, 3, 29. *Persio uncæ nares*, Sat. I, 54; et sic *acutas manus* dat Cupidini Apul. lib. V *Metam*. *Contrariæ aures obesæ* v. 148. — *Proprio sensu* Noster Ecl. X, 32: *digitis aures adstringit acutas*. Ed.

15. *Valet a pietate* Barth. in Adv.

16. *Melibœum* hic præscribit R.

17. *Eadem nobis*, i. e. nobiscum; Græcismus. Sic *eadem sorori* Claud. Laud. Stil. II, 30. Ovid. Met. XIII, 50: *Et nunc ille eadem nobis juratus in*

arma. — *Eadem* est ablativus, sed vox duarum syllabarum. Ed. Virgilius, Ecl. II, versu 35: *Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas*. — *Meditatur* F. 1. V. P. *Meditatus* reliqui.

18. *Vicina meis nat. adm. ætas*, omnes, quos vidi. *Ætas* G. *Quem vicina meis natalibus amovet ætas*; ut nondum vicesima venerit ætas; Barthius in Adv. Heinaius legebat *quem bis dena... ætas*. Barmannus mavult *vicina ætas*. Gronovius in omiss. ad diatr. Stat. p. 415 legit, *Quem vicina meis natalibus admonet ætas*. — *Quem vicina*. Vult eum fere æqualem sibi esse, et exprimit versum Virgilii, *Æneid. IX, 275: Te vero, mea quem spatiis propioribus ætas Insequitur*. Constans omnium codicum, eaque plana lectio, quam dedi, sine omni necessitate convellitur a viris doctis. Nam quod versu 21 dicitur, *fronte paterna*, id non Corydonis provectionem ætatem, ut fratri patris loco esse possit, sed austeritatem patriam significat, ut Horatius, Carm. III, 12, 3, *patruam linguam dixit*.

MELIBŒUS.

Jam puerum calamos et odoræ vincula ceræ
 Jungere nunc cohibes, levibus quem sæpe cicutis 20
 Ludere conantem vetuisti fronte paterna.
 Dicentem, Corydon, te non semel ista notavi:
 Frange, puer, calamos, et inanes desere Musas,
 Et potius glandes rubicundaque collige cœrna:
 Duc ad mulctra greges, et lac venale per urbem 25
 Non tacitus porta; quid enim tibi fistula reddet,
 Quo tutere famem? certe mea carmina nemo,
 Præter ab his scopulis ventosa remurmurat echo.

CORYDON.

Hæc ego, confiteor, dixi, Melibœe; sed olim:
 Non eadem nobis sunt tempora, non Deus idem. 30
 Spes magis arridet: certe ne fraga rubosque

19. *Calamos odoratæ* Voss.—*Odo-*
ræ, i. e. mellis odorem servantis. En.

20. *Nunc cohibes* omnes, i. e. per-
 mittis. Glossæ: *cohibet*, κερτύει, πα-
 θῆναι, pro connivet. *Nunc cogis* MS
 Tit. fortean: *non cohibes*. Vlit. Hunc
 sequitur Burm. idem præfert Dorv.
 a. — *Nunc cohibes*, h. e. non per-
 mittis, consentis. Vid. Excursus pri-
 mus ad calcem istius Ecl.

21. *Non te semel* R. Dorv.

23. *Collige Musas* D.—Formulam
 hanc ab antiquioribus mutuatus
 est, Mart. IX, 74; Juven. VII, 27.

24. *I potius* Dorv. a. venuste. —
Corna etiam rubicunda in Horatio
 Epist. I, 16, 8. *Victum infelicem*,
baccas, lapidosaque corna dicit Virg.
 Æn. III, 649.

25. *Lac venale* fortasse idem quod
caseus venalis, infra Ecl. V, 37, et
 Virgil. Ecl. I, 35.

26. *Non tacitus*, vociferans et pro-
 clamans vendibile: cujus moris
 exemplum refert Plin. XV, 19.

27. *Tuere* Vlit. *solere* Nic. Heins.
Quo tacere Dorv. b. *tutare* Dorv. c.
 —*Tutere*, defendas, arceas, ut VI,
 70, *sonitum tutabimur*. — Ita Claud.
Extremam defende famem. En.

28. *Præter ab his* ita omnes. *Præ-*
terquam his As. P. et Mod. — *Re-*
remurmurat. Papin. Statius, Silv. V, 1,
 153: *Silvarum gloria pinus Deficit, et*
nulli spoliata remurmurat auræ. Ev.
 — Vid. Excursus secundus.

30. *Non eadem enim nunc* Barth.
 in Adv. Hor. Epist. I, 1, 4: *Non*
eadem est ætas, non meus. — *Non*
Deus idem. Sc. alius Imperator, stu-
 diis faventior.

31. *Rubi* pro baccis ruborum,
 vel moris. Ovid. Met. I, 105, *Cor-*
naque et in duris nascentia mora ru-
beis. Fraga, mora, corna colligere,
 pastorum antiquorum opus et vi-
 ctus. Hieronymus ad hæc Amosi
 proph. verba, c. 7: *amentarius*
sum, vellicans sycomoros: — Vide-
 tur nobis rubos dicere, qui adfe-

Colligerem, viridique famem solarer hibisco,
 Tu facis, et tua nos alit indulgentia farre.
 Tu nostras miseratus opes, docilemque juventam,
 Hiberna prohibes jejunia solvere fago. 35
 Ecce nihil querulum per te, Melibœe, sonamus;
 Per te secura saturi recubamus in umbra,
 Et fruimur silvis Amaryllidos; ultima nuper
 Litora terrarum, nisi tu, Melibœe, fuisses,
 Ultima visuri, trucibusque obnoxia Mauris 40
 Pascua Geryonis, liquidis ubi cursibus ingens
 Dicitur occiduas impellere Bætis arenas.
 Scilicet extremo nunc vilis in orbe jacerem,

runt mora, et pastorum famem et penuriam consolantur ».

32. *Hibiscus* ex herbis agrestibus esse dicitur. Apud Nostrum pabuli genus est, apud Virgil. virga et vimen, Ecl. II, 30; X, 71.

33. *Alit*, ad satietatem, et lautius: antea vix famem solabar.—*Farre*, ex quo panis optimus fit, non hordeo, ut supra III, 85. Vid. procem. nostrum de Calpurn. — Iis verbis significat annonam sibi præbitam esse Romæ. Ed.

34. *Tu nostri G. Tu nostri miseratus ope es* Barth. — *Nostras opes*, exiguas scilicet, et inopiam potius. — *Docilem juventam*, deditam bonis artibus, atque hoc magis dignam præsidio: infra v. 165 *meritam juventam* dicit. — *Fago*, ut supra rubos, dicit pro glandibus e fago concussa. Virg. Georg. I, 159: *Concussa que famem in silvis solabere quercu.*

35. *Jejunia pellere* R. D. As. O. Goth. Dorv. Voss. et MS Tit. *solvere* reliqui.

37. Respicit Virg. Ecl. I, 1 et 31.

38. *Amaryllidis* Ug. A. 2. F. 2. Gr. — Per Amaryllida Romam intelli-

git, cum veteribus Grammaticis, qui Virgilianam sic acceperunt. Silvas tamen ab ipsa urbe distinguit infra v. 161, et VIII, 83.

40. *Ultima* repetitum, affectum indicat. Intelligit Hispaniam Bætiam, cujus idem et orbis Romani extremus finis Gades habebatur et Erythia, insula feracissima, e qua Geryonis armenta ab Hercule abducta, poetæ fabulantur.—*Visurus* D. O. *Trucibus* R. O. Dorv. a. G. Voss. *trucibus quæ* Barth. in Adv. — *Obnoxia Mauris* ob vicinam Hispaniam Mauritaniam.

41. *Pascua germani* R. As. D. Goth. Voss. Dorv. b. *Geryonis* Ug. A. 2, seq. P. *Gerionis* F. 1, seq. Heinsius malebat *Geryonæ*, quem vid. ad Ovid. Epist. VIII, 9. Hunc sequutus est Burm.

42. *Dicitur*, aptum pastori, qui remota et longinqua per se ignorat. — *Occiduas arenas*, maris Hesperii vel Atlantici. — *Bætis*, Hispaniæ fluvius. — *Impellere Bactrus* R. As. D. Goth. Dorv. c. Pal. Voss. *Bethys* V. A. 1. T. *Bety*s A. 2, seq. P.

43. *Vilis jacerem*, contemptus et miser viverem. Ovid. Pont. I, 3,

Ah dolor! et pecudes inter conductus Iberas,
 Irrita septena modularer sibila canna: 45
 Nec quisquam nostras inter dumeta Camenas
 Respiceret: non ipse daret mihi forsitan aurem
 Ipse Deus vacuum, longeque sonantia vota
 Scilicet extremo non exaudiret in orbe.
 Sed, nisi forte tuas melior sonus avocet aures, 50
 Et nostris aliena magis tibi carmina rident,
 Vis hodierna tua subigatur pagina lima?
 Nam tibi non solum venturos noscere nimbos
 Agricolis, qualemque ferat sol aureus ortum,
 Attribuere Dei; sed dulcia carmina sæpe 55

49: *Orbis in extremi jaceo desertus arenis.*

45. *Sibila de rudi et ingrato carmine.* Vid. Ecl. X, 10.

48. *Ipse Deus, Cæsar.* Vid. supra Ecl. I, 46.

49. *Non exaudiret omnes. Nunc exaudiret,* quod Burm. nescio unde, recepit, ἰσαυρούς; accipiendum.

50. *Melior sonus,* pulchrius et gravius carmen. — *Advocat* Ug. F. 1, seq. A. 2, seq. Dorv. b. *avocat* As. O. Goth. Dorv. a. *avocat* R. Voss. *avocet* P. Frut. Mod. et Barthius. — *Advocat* plures libri habent; *avocat* aptius est: ambo ea sæpius permutari a librariis, notant Drakenb. ad Silium, X, 86; Brunemann. ad Lactantium, lib. II, c. 3 §. 11, et Burmann. ad Anthol. Lat. tomo I, p. 491. Sic Suetonius in Nerone, c. 33: *Ac ne quid circa hæc occupatum avocaret, deinneretve.* Ed.—Hor. Epist. I, 2, 5: *nisi quid te detinet, audi.*

51. *Rident,* pro arriident, ut Virg. Ecl. IV, 62, *cui non risere parentes;* et Lucr. I, 8: *tibi rident æquora ponti.*

52. *Vis aliena Ug. Bo. hodierna* F. 1. V. P. — *Hodierna pagina,* quæ hodie abs me recitabitur, ut *nocturnus* Mopsus dicebatur Ecl. III, 73. — *Limam* dicit ipsius aurem, namque Veteres recitationem convocatis amicis pro recensione habebant, ut ex Seneca Patre Suasor. et Plinii Epist. omnibus notum. Ed. — *Subigatur,* emendetur, ut terra *subigendo,* fodiendo, arando mollior et melior redditur. Tale est Petronii c. 4, *verba stylo atroci effodere.*

53. Sententia est: nam tu non solum naturæ scientia, sed et carminum variorum facultate polles.

54. *Agricolis omnes. Agricola* quod unus Dorv. habet, recepit Burm. — *Agricolis omnes libri præferunt,* idque manifeste referunt ad *venturos:* Tibi, inquit, Dei attribuerunt *noscere* et prædicere *nimbos venturos,* observandos, agricolis. — *Ortum* intelligo tempestatum: neque enim solum ortum solis, sed et occasum observabant agricolæ. Vid. Virgil. Georg. I, 438 seq.

Concinis, et modo te Baccheis Musa corymbis
 Munerat, et lauro modo pulcher obumbrat Apollo.
 Quod si tu faveas trepido mihi, forsitan illos
 Experiar calamos, here quos mihi doctus Iolas
 Donavit, dixitque: Truces hæc fistula tauros
 Conciliat, nostroque sonat dulcissima Fauno.
 Tityrus hanc habuit, cecinit qui primus in istis
 Montibus Hyblæa modulabile carmen avena.

MELIBŒUS.

Magna petis, Corydon, si Tityrus esse laboras;
 Ille fuit vates sacer, et qui posset avena
 Præsonuisse chelyn, blande cui sæpe canenti

56. *Concinis et medio plus pulcher obumbrat*, R. Goth. Voss. Pal. — *Corymbus* est fructus vel uva hederæ. Hæc Baccho sacra, et laurus Apollini, poetarum, sed diversorum, insignia. Unde hic variorum carminum facultas indicatur: tragica præsertim poesis *Baccheis corymbis*. Quod optime convenit in Junium Tiberianum, quem Melibœi nomine significari probavimus in præcæ. nam hic fabulam *Promætheum* scripsit, teste Fulgentio.

58. *Quod tui si Rom. O. Voss. Goth.*

59. *Et heri quos Dorv. h. c. heri quos doctus R. Voss. Pal. heri quos mihi G. O. here quos electus Iolas Pal.* — Donata ab Iola sibi fistula significat, se viri cujusdam hortatu excitatum esse ad carmina scribenda, et Virgilium in Bucolicis imitandum; per Iolam fortasse doctum grammaticum aut poetam intelligit. Ipso autem hoc commento imitatur Virgilium, Ecl. II, 36, et VI, 67 seq.

60. *Truces hæc.* Est commendatio muneris, vim et dulcedinem carminis bucolici exprimens, alludit-

que ad fabulam Orphei. Cæterum erat inter artes pastorum veterum armenta sono fistulæ mulcere et regere. Vid. Virgil. Ecl. II, 23; Longus Pastoral. lib. I, p. 24.

62. *Tityrus*, h. e. Virgilius, quem Ecl. I, in persona Tityri cecinisse, ipsi Veteres crediderunt, Martial. VIII, 58; Sidon. Apoll. præf. ad paneg. Majorian.

63. *Hyblæa avena* est Sicula, quam *pastoris Siculi* dicit Virg. Ecl. X, 51. Intelligit carmen bucolicum a Theocrito acceptum.

65. *Vates sacer*, Diis imprimis carus. Ovid. Am. III, 9, 41: *At sacri vates et Divum cura vocatur.*

66. *Personuisse chelyn omnes. Chelym* Vlitius. *Præsonuisse* Dorv. a. Barth. ex G. et Nic. Heins. qui et conj. *blande cui*, quod est in D. Utrumque probavit Burm.; ego vero relinquo *blande*. F.D. — *Præsonuisse chelyn* est vincere sono. Mart. VIII, 3, 2: *Dum tua multorum vincat avena tubas.* Habent quidem omnes *Personuisse*; sed hoc nullius sensus, et e compendio scripturæ librariis usitato ortum est.

Allusere feræ, cui substitit advena quercus,
 Quem modo cantantem rutilo spargebat acantho
 Nais, et implicitos comebat pectine crines.

CORYDON.

Est, fateor, Melibœe, Deus; sed nec mihi Phœbus 70
 Forsitan abnuerit, tu tantum commodus audi;
 Scimus enim, quam te non aspernetur Apollo.

MELIBŒUS.

Incipe, nam faveo; sed prospice, ne tibi forte
 Tinnula tam fragili respiret fistula buxo,
 Quam resonare solet, si quando laudat Alexin. 75
 Hos potius calamos, magis hos sectare canales,
 Per me qui dignas cecinerunt consule silvas.

68. Nymphæ, Tytiri cantu delectatæ, caput cantantis et floribus spargunt, et pectine comunt, quod est genus honoris habendi rusticum simul et puellare, cum lascivia conjunctum, quæ Nymphis tribui solet. Vid. Virg. Ecl. VI, 21, et conf. Ecl. II, 14.

69. *Implicitus comebat pectine comas* R. Goth. Voss. Pal. mendose.

70. *Et fateor* R. Voss. Goth. *Sed nunc... annuerit* R. Goth. Voss. Dorv. et cit. Mod. *sed non O. sed si mihi* A. 2. Gr. F. 2. *sed nec D. F. 1* et rel. — *Est ille, quem vatem sacrum appellasti, plane divinus et excelleus.* Cicer. de Orat. I, 23: *Te in dicendo semper putavi Deum.*

72. *Dicimus en quia te* R. Goth. Voss. *Scimus enim quia te* R. Ug. F. 1. A. 2, seq. Bo. F. 2, et Mod. Dorv. b. c. *Non spernatur* F. 1. A. 1. O. *quam te non aspernetur* V. P. et Barth. ex G. et T.

73. *Respice* Dorv. *perspice* in not. Guidal. — *Sed prospice.* Si Maronem vis imitari, cave, ne hoc tempore humile vel amatorium carmen,

quale est ejus Alexis, usurpes, sed grandius, quo Cæsar possit laudari.

74. *Tinnula fistula*, cujus exilis sonus est.—*Respiret*, strideat, quasi gemitum ciens angusto pectore. — *Fragili buxo*, quia tenui, ut fractam vocem dicimus.

75. *Quæ resonare* Ug. A. 2, seq. Bo. F. 2. Dorv. *Qua* R. Voss. As. Goth. *Quo* Pal. *Alexis* R. Ug. A. 2, seq. Goth.

76. *Hoc potius calamos, magis hoc* Ug. A. 2, seq.

77. *Per me* Ug. A. 2, seq. O. P. Vlit. *Pro me* R. F. 1, et Barth. ex G. Pal. Dorv. Voss. Goth. et ed. Tit. *Pro re qui dignas* conj. Burm. vid. infra Ecl. V, 11. *Et preme quæ dignas* Dorv. a. Virgil. Ecl. IV: *silvas sint consule dignas*. — Alludit ad Virgil. Ecl. IV, 3, adeoque argumentum carminis illi simile poscit. — *Per me* et *Pro me* fere parem auctoritatem a codicibus habent. Ego præferam *Per me*, h. e. meo hortatu et patrocinio, ut respiciat ad Eclogam I Calpurnii, laudibus Cæsarum dicatam, quæ a Melibœo tra-

Incipe, ne dubita: venit en et frater Amyntas;
Cantibus iste tuis alterno succinet ore.

Dicite, ne mora sit, vicibusque reducite carmen;
Tuque prior, Corydon, tu proximus ibis, Amynta.

CORYDON.

Ab Jove principium, si quis canit æthera, sumat,
Si quis Atlantiaci molitur pondus Olympi:
At mihi, qui nostras præsentî numine terras
Perpetuamque regit juvenili robore pacem,
Lætus, et Augusto felix arrideat ore.

AMYNTAS.

Me quoque facundo comitatus Apolline Cæsar
Respiciat, montes neu dedignetur adire,

dita et commendata Cæsari est, et sub ipso ejus Consulatu scripta. — *Pro me* esset meo loco, ut infra Ecl. V, 11: *Jam pro me gnavam potes exercere juventam*; qui sensus huic loco vix convenit. Ed.

78. *Nec dubita* Ug. A. 2, seq. Bo. F. 2. *En quoque frater* O.

79. *Succinat* R. O. Voss. Goth. *succinit* Ug. A. 2, seq. *serviat* D.

80. *Ducite* Barth. *nec mora sit*, Ug. A. 2, seq. Dorv. — *Reducite carmen*, alternis incipite, ut partes canendi semper ad alterum redeant. *Ducite et reducite* vult Barthius; sed hoc argutius est. Ovid. Met. V, 335: *Ne dubita, vestrumque mihi refer ordine carmen*.

81. *Amyntas omnes*. Burm. dedit *Amynta*. — Virg. Ecl. III: *Incipe, Dameta, tu deinde sequere, Menalca*.

82. *Ab Jove*. Sumpsit a Virg. Ecl. III, 60, et hic a Theocrito Idyll. XVII, 1, et Arato, qui in principio Phænom. Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα.

83. *Atlantiacum* Barth. *Pondus molitur* Dorv. a. b. c. — *Atlantiacum cælum* vocat cæli sidera descri-

pta, quod Atlantis fuit celebris astrorum scientia, e qua orta est fabula portati ab eo cæli.

84. *At qui nunc* Ug. A. 2, seq. *At nunc qui* R. Dorv. Goth. Pal. Voss. O. As. — *Præsentî numine*, ut Horat. Carm. III, 5, 2.

85. *Regit pacem*, ut supra v. 8. — *Juvenili robore* indicat, Carium hic respici, non Carum. — *Vivendi robore* R. Voss. Goth. *Robore partem* Pal.

86. *Lætus in Augusto* F. 1. V. A. 1.

87. *Te quoque* R. Ug. A. 2, seq. Pal. Goth. Dorv. *Me* F. 1, seq. P. et Mod. — *Comitatus Apolline*. Sumpsit a Pap. Statio, Silv. V, 1, 14: *Modo dexter Apollo, Quique venit juncto mihi semper Apolline, Cæsar Annuat*. Ut hic Domitiani studium poetices respexit, sic Noster Numeriani.

88. *Montes, silvas et rura pastorum, humilesque casas, neu dedignetur adire*, ad humilitatem eorum se submittere, eosque benigne audire. Vid. Virgil. Ecl. V, 8, et que nos ad Ecl. II, 17.

Quos et Phœbus amat, quos Juppiter ipse tuetur:
 In quibus Augustos visuraque sæpe triumphos 90
 Laurus fructificat, vicinaque nascitur arbos.

CORYDON.

Ipse polos etiam qui temperat igne geluque,
 Juppiter ipse parens, cui tu jam proximus ipse,
 Cæsar, abes, posito paullisper fulmine sæpe
 Cressia rura petit, viridique reclinis in antro 95
 Carmina Dictæis audit Curetica silvis.

AMYNTAS.

Adspicis, ut virides, audito Cæsare, silvæ
 Conticeant? memini, quamvis urgente procella,
 Sic nemus immotis subito requiescere ramis,

90. *Visurus sæpe* R. As. Pal. Goth. O. *visuris* Ug. O. A. 2, seq. Bo. Dorv. c. *visuri* F. 2; *visuræ* B. *visuraque* F. 1, et rel.

91. *Fructiferat* R. Goth. Pal. Dorv. b. *Vicinaque* omnes. *Divinaque* vel *et civica* pro *quercu* conj. Barth. *Unitaque* vel *vicinaque* de palma conjuge; idem in *Advers. vitisequa* pro *hedera* E. Swarth. *Erycinaque*, i. e. *myrtus* conj. Vlit. — *Vicina arbor*, quercus Jovi sacra, ut *laurus Apollini*. Vid. *Excursus tertius*.

92. *Quo temperat*. Ug. A. 2. Gr. Bo. F. 2.

93. *Quoi tu* R. Voss. Goth. *quo* Ug. A. 2. F. 2; *eui* Mod. F. 1, seq. O. P.

94. *Habes* R. Goth. *abis* al. omnes; *abes* posuit Vlit. *Cui tu jam proximus ipsi Cæsar agis* conj. Heins. *Cæsar ades* Burm. *Proximus esse Cæsar aves* conj. Dorv. *Flumine* A. 2, seq. et Goth. *mendose*. — *Posito fulmine*. Sepositis gravioribus curis Jupiter subinde Cretam petit, ubi natus est, ibique carminibus Curetum audiendis se oblectat.

95. *Reclusus* R. Goth. Pal. Voss. *reclivus* Ug. A. 2, seq. F. 2. *reclivis* F. 1, seq. O. P. *reclinis* Barth. et Burm.

96. *Currentia* R. Pal. Voss. Goth. *Curetica* D. F. 1, seq. O. P. — *Curetica carmina*. *Curetes* videntur antiquissimi Cretæ et Dictæi montis agrestes fuisse, quorum mos erat saltare et æra concrepare in numerum. Hic ritus deinde in sacris Jovis servatus est, quod Curetes olim nati Jovis vagitum strepitu occultasse ferebantur. Vid. *Lucret. II, 633*, seq. *Lactant. Inst. I, 21, 40*. Quando Jupiter dicitur Cretam petiisse, sacra ejus annua notantur: nam sacris suis adesse Dii credebantur. Pari fere sententia, ac *Calpurnius*, de sacris Jovis *Catullus*, *Epithal. Pel. et Thet. ad fin. Sæpe pater Divum*, etc.

98. *Conticeant*, vento subito quiescente, ut *Plinius* ait *Epist. II, 17: ibi omnes silent venti*. Solent poetæ in adventu et præsentia Deorum religiosum totius naturæ silentium, ut *reverentiæ signum*, pingere. Mul-

Et dixi: Deus hinc, certe Deus expulit Euros,
Nec mora, Pharsaliæ solverunt sibila cannæ.

100

CORYDON.

Adspicis, ut teneros subitus vigor excitet agnos?
Utque superfuso magis ubera lacte graventur?
Et nuper tonsis exundent vellera fetis?
Hoc ego jam, memini, semel hac in valle notavi,
Et, venisse Palem, pecoris dixisse magistros.

105

AMYNTAS.

Scilicet omnis eum tellus, gens omnis adorat,
Diligiturque Deis: quem sic taciturna verentur
Arbuta, cujus iners audito nomine tellus

tus est in hac re Spanhem. ad Callim. Apoll. 13, Pallad. 102, et de Præst. num. diss. V. — Confer. similia locus Tibulli, IV, 1, 124 seqq. Ed.

100. Simul atque subito silere silvas animadverti, auguratus sum, certe adesse Deum aliquem. Nam tempestas paulatim remittens, naturæ, subito autem compressa, Dei opus videtur.—*Dixi, dicam*, de eo, quod mente conceptum, cogitatum est, solenne Nostro nec inelegans est. Conf. v. 106, et Ecl. II, 54.

101. *Nec mora*, etc. Vid. Excursum quartus. — *Pharsaliæ*, h. e. Pharsales, R. Goth. Voss. ita et Nic. Heins. et recte, quod secunda in *Pharsaliæ* semper producitur a Luciano. *Pharsaliæ* omnes rel. *Sonuerunt* Ug. A. 2, seq. F. 2; *solverunt* rel. ita et Mod. et Tit. ex MS.

103. *Superfuso*, redundante, exuberante, ut sponte effluat. — *Lactant*. Inst. div. IV, 17, 19: *Animantes quædam lactis copia exuberant*. Ed.

104. *Exsudent* R. Ug. A. 2, seq. F. 2. Goth. Pal. Voss. *exundent* D.

F. 1, seq. O. P. *exundent ubera* R. As. O. Pal. Goth.— *Exsudent* nonnulli, non inepte: siquidem oves, quum sudare inceperunt, tondeudas præcipit Varro, lib. II, 2. At hic non de tonsura sermo, sed *nuper tonsis exundant vellera*, h. e. lana nova copiose succrescit. — *Pro fetis*, ed. Rob. Tit. *setis* inepte. — *Fetis*, h. e. matribus. Similiter de ortu Bacchi Avienus in *Descript. orb. terr.* v. 1123: *Villosum subitus tenuit pecus incrementis*.

106. *Palem* R. Goth. *Pateras dixisse* D. *Magistris* D. As. — Præsentiam Deorum Veteres ex abundantia suarum rerum subito orta divinabant. Jove et Mercurio hospitio exceptis Philemon et Baucis *sponte sua per seque vident succrescere vina*. Ovid. *Met.* VIII, 682. Plutarchus in fine libri, cur Pythia, etc. memorat, Bæotos aliquando adventum Dei ex incredibili abundantia lactis intellexisse.

108. *Diligiturque Deis*. Claud. III *Cons. Hor. O dilecte Deo*. — *Taciturna*, ventis non agitata, ut paullo ante *audito Cæsare silvæ conticeant*. Ed.

Incaluit, floremque dedit; cui silva vocato
Densat odore comas, stupefacta regerminat arbos.

CORYDON.

Illius ut primum senserunt numina terræ,
Cœpit et uberior, sulcis fallentibus olim,
Luxuriare seges, tandemque legumina plenis
Vix resonant siliquis: nec præfocata malignum
Messis habet lolium, nec inertibus albet avenis.

AMYNTAS.

Jam neque damnatos metuit jactare ligones
Fossor, et invento, si fors dedit, utitur auro.
Nec timet, ut nuper, dum jugera versat arator,
Ne sonet offenso contraria vomere massa;

110. *Quoi R. Voss. Goth. cui Ug. A. 2, seq. qui silva F. 1, seq. quo P. Vlit. Novato D. As. O.—Incaluit, calorem concepit ad generandum, tellus, quæ natura sua iners, frigida erat.*

111. *Densat honore D. odora con-jicit Vlit. — Heinsius vel odora vel honora volebat. In odore et honore sæpe variant scripturæ codicum. Sic in loco Persii Sat. VI, 35, urnæ ossa inodora dabit, scholiastes legit inhonora. Ed.—Densat odore comas, h. e. densis ubique frondibus subito enascentibus majorem odorem spargit. Odora gratius esset, si codices haberent, et frondis odoræ occurrit Ecl. VIII, 64. Daventriensis scriptura: novato densat honore comas, a correctione esse videtur, etsi valde placet. — Stupefacta arbos, est jam arida et exsucca. — Stupefactaque germinat As. D. O. Dorv.*

113. *Succis fallentibus As. Ug. F. 1. A. 2, seq. Bo. F. 2. Dorv. Voss. sulcis V. P. Vlit. Goth. — Sulcis fallentibus olim, h. e. spei agricolæ non*

respondentibus. *Spes sulcis credit aratis Semina, Tibul. II, 6, 21. Spem mentita seges, Hor. Epist. I, VII, 87.*

115. *Vix resonant siliquis, quia grandia et densa sunt. Genera leguminum silvam sonantem vocat Virgil. Georg. I, 76. — Perforata Dorv. prævocata. V.*

116. *Expressit Virgil. Georg. I, 152: Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.*

117. *Dentatos metuit As. — Damnatos ligones accipio pro infelicibus, laboriosis, ut invisam fossori terram dicit Horat. Carin. III, XVIII, 15. Claudiano, Bell. Get. 43, damnati fato populi, et Idyll. de Nilo, 17, loca solis damnata vapore. Virgil. Georg. II, 355: duros jactare bidentes. — Apposite Plinius, lib. XVIII, 3: At nunc eadem rura vincti pedes, damnatae manus, inscripti cultus exercent. Ed. — De cætero vid. Excursus quintus.*

119. *Verset Ug. A. 2, seq.*

120. *Ne sonet. Ne invento auro*

Jamque palam presso magis ac magis instat aratro.

CORYDON.

Ille dat, ut primas Cereri dare cultor aristas
 Possit, et intacto Bromium perfundere vino,
 Ut nudus ruptas saliat calcator in uvas,
 Ut quoque turba bono plaudat saginata magistro, ¹¹⁵
 Qui facit egregios ad pervia compita ludos.

AMYNTAS.

Ille meis pacem dat montibus : ecce per illum
 Seu cantare juvat, seu ter pede læta ferire

invidiam, calumnias, insidias aliorum experiatur. *Massam* de auri et argenti pondere quasi proprie dici, pulchre ostendit Burmannus. — *Contraria massa* est obvia et obstans vomeri.

121. *Presso* Heins. in ora codicis. *Jam pallam presso* Pal. *Arator* V. F. 1.

122. COR. deest usque ad v. 133, in Ug. A. 2. Gr. Bo. F. 2. — Religiones etiam hoc Imperatore salvas esse, pastorali more ostendit, nominatis quibusdam agrestium sacris, primitiis Cereri et Baccho rite datis, vindemiæ et compitalitiis feriis.

123. *Intacto*, nondum delibato, cujus nihil defusum est. — *Intacta apotheca*, unde nihil promptum, Horat. Serm. II, 5, 7. — *Perfundere* de libatione capiendum. A Tibullo ob eandem rationem *lacte madens Pan* dicitur lib. II, 5, 27. Ed.

124. *Psallat* R. As. *psalat* Dorv. a. *psallat calcator ad uvas* conj. Vlit. Heinsius tentabat *ruptas calcet vindemitor uvas*, quod nimis longe abit. Burm. — *Psallat*, quod priores codices habent, non alienum quidem ab hoc loco est, et defenditur a Gronovio, diatr. in Stat. p. 416; quod tamen plurium meliorumque

exemplarium auctoritate destituitur, ab ingenio librarii potius, quam ipsius Calpurnii manu esse videtur, qui *saliat* haurire e Virgillii Georg. II, 384, potuit. Fortasse monacho librario inter scribendum occurrebat locus Jerem. 48, 33, aut alius similis sacrorum libr. *calcator ure solitum celeusma cantabit*. Igitur et hic putabat legendum *psallat calcator in uvas*.

125. *Saginata* R. As. Bo. A. 2, seq. F. 1, seq. Voss. Pal. Dorv. *saturata* aut *satiata* legit Demster. ad Rosin. I, cap. 11. Heinsius tentabat *Sicana* vel *pagana*, vel *sic grata*, alii *sagmata*. Dederunt *signata* posteriores edit. T. P. Vlit. *Utque bono plaudat paganida turba magistro* Dorv. a. quæ lectio ferri potest, si *paganica* legatur. Vid. Vlit. ad Nemes. Cyneg. 166. — Vid. Excursus sextus.

127. *Motibus* MS Tit. male. — *Montibus*, regionibus pastorum. Vid. huj. Ecl. vers. 63 et 88.

128. *Lenta* R. F. 1, seq. MS Tit. Goth. Pal. Voss. et Barth. ex G. et T. — *Ter pede læta ferire*. De saltatione hæc verba intelligenda, ex oppositione apparet. Difficile dicta est, *gramina* hic legendum sit, an

Carmina; non nullas licet hic cantare choreas,
 Et cantus viridante licet mihi condere libro, 136
 Turbida nec calamos exsurdant classica nostros.

CORYDON.

Numine Cæsareo securior ipse Lyceus
 Pan recolit silvas, et amœna Faunus in umbra
 Securus recubat, placidoque in fonte lavatur
 Nais, et humanum non calcatura cruorem 135
 Per juga siccato velox pede currit Oreas.

AMYNTAS.

Dii, precor, hunc juvenem, quem vos, nisi fallor, ab ipso
 Æthere misistis, post longa reducite vitæ
 Tempora, vel potius mortale resolvite pensum,

carmina. Si *gramina*, sola saltatio significatur et firmatur ab Horat. Carm. III, 18, 15: si *carmina*, saltatio cum cantu conjuncta, ubi cantum percussione pedum metimur, quæ est sequens *cantare choreas*; licet de solo carmine dicat Hor. Sat. I, 1, 43, *pede ter percusso*. Distinctius Virgil. Æn. VI, 643: *Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt*.

129. *Gramina* As. A. 2. Gr. P. et Mod. *Carmina* D. F. 1. V. A. 1. O. *Non nullas*, i. e. *nullas non leg.* Bart. *Non nullas* F. 1. V. A. 1. *Licet et R.* As. A. 2, seq. B. F. 2. *et deest* in Ug. F. 1. V.

130. *Condere libro*, carmina scribere. Vid. Ecl. III, 44.

131. *Exsurgant D. exsurdant* Ug. N. A. 2, seq. *exundant* Dorv. *jam surdat* Dorv. a.

132. *Lyceo* Barth. ex G. *Lyceo* R. Ug. F. 1, seq. A. 2, seq. T. Voss. Goth. *Lycæas* Nic. Heins.—Pulchra sane quietis et securitatis descriptio, per Deorum agrestium, in sua cibusque re, delicias, carmini buco-

lico hoc magis apta, quod Dii rustici familiarius versari inter pastores et facilius conspici, quam alii, dicuntur.

134. *Levatur D.* non male, nam balneo membra defatigantur. Ed.

136. *Siccata D.* — *Siccato*; vid. ad Eclogam II, versu 14, *Adfuerunt sicco Dryades pede*.

137. *Hunc Juvenem*, accipio Carinum, qui tum Italiam Galliasque regebat, ut v. 142, ipsum Carum Imp. qui tum bello aberat adversus Persas. Respexisse videtur Virgilium, Georg. I, 500: *Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo Ne prohibete Dei.* — *Non fallor As. neque faller* Dorv. a.

138. *Reducite* ex Horat. Carm. I, 2, 45: *Serus in cælum redeas.* Similiter alii.

139. *Mortale resolvite pensum*, h. est, vitam immutate, ut e mortali fiat æternus. Sic contra de Chirone in mortalem mutando usus est Ovid. Met. II, 653: *Teque ex æterno patientem numina mortis Efficient, triplicesque Deæ tua fila solvent.*

Et date perpetuo cælestia fila metallo :
Sit Deus, et nolit pensare palatia cælo.

CORYDON.

Tu quoque, mutata seu Juppiter ipse figura,
Cæsar, ades, seu quis superum sub imagine falsa
Mortalique lates: vivas atque hunc, precor, orbem,
Hos, precor, æternus populos rege; sit tibi cæli
Vilis amor, cœptamque, pater, ne desere terram.

MELIBŒUS.

Rustica credebam nemorales carmina vobis
Concessisse Deos, et obesis auribus apta;
Verum, quæ imparibus modo concinuistis avenis,
Tam liquidum, tam dulce canunt, ut non ego malim,

140. *Purpureo Dorv. c. — Metallo de auro accipias, sed perpetuum est perpetuo filo ductum, nunquam interruptum. — Conf. Senec. in Ludo de morte Claudii: Mutatur vilis pretioso lana metallo: Aurea formoso descendunt sæcula filo. Ed.*

141. Vid. Ecl. III, 83; Lucan. I, 46: *prælati regia cæli.*

142. Horat. I, Od. II, v. 41: *vive mutata juvenem figura, etc. unde et reliqua petita. Vlit.*

144. *Vivas et hunc R. F. 1. A. 1. Voss. Goth. et tunc As. O. lates: etenim hunc deprecor Ug. A. 2. Gr. Bo. F. 2; vivas atque et hunc V. T. Æternum hunc, te precor D. et Mod. vivas, atque hunc P.*

145. *Æternos Ug. F. 1, seq. A. 2, seq. et Dorv. æternus R. D. O. P. Mod. et Mart. Stat. Theb. I, quem Æternam sibi Roma capit.*

146. *Captam curam conj. Vlit. Heinsius emendarat spretamque. Guidalottus testatur captam legi in al. cod. et hoc præfert D. et probat Burm. Gudius legebat cœptamque pati. Calpurn. Ecl. VIII, 81: cœ-*

ptam tibi jam ne desere carmen; sed desere pacem Dorv. a. — Terram, quod male mutat Vlitius, requirit cæli præcedens oppositio. Captam terram, pro cœpto imperio terræ; asserit huic loco Heinsius ad Ovid. Art. I, 234. Horat. Carm. I, II, 50: Hic ames dici pater atque Princeps.

147. *Nobis D. O. — Nemorales Deos, agrestes qui lucos habitant, cujus generis sunt Faunus, Pan, Sylvanus, Satyri, Pomona. Ed.*

148. *Obesis, pinguibus minus scutis. Auris Batava Martial. VI, 82, 6. Respondet autem ei, quod Corydon initio dixerat, v. 12: Quid quid id est, silvestre licet, etc.*

149. *Quam paribus R. Quæ paribus conj. Vlit. et sic O. Goth. Pal. Voss. Quæ imparibus Ug. F. 1, seq. A. 2, seq.*

150. *Cadunt conj. Burm. — Canunt, post concinuistis, hic merito offendit: sonant præter Modiam duæ habent vetustæ edd. D. et Asc. idque requirere videtur responsio Corydonis, quæ huc respicit, v. 153; nolui tamen inferre in textum.*

Quod Peligna solent examina, lambere nectar.

CORYDON.

O mihi quam tenero decurrunt carmina versu!

Tum, Melibœe, sonent, si quando in montibus istis

Dicar habere larem, si quando nostra videre

Pascua contigerit; vellit nam sæpius aurem

155

Invida paupertas, et dixit, ovilia cura.

At tu, si qua modo non aspernanda putabis,

Fer, Melibœe, Deo mea carmina; nam tibi fas est

Sacra Palatini penetralia visere Phœbi :

151. *Legunt examina* D. O. Mod. *Pelvina sonant* R. Dorv. b. *Fovent* volebat Heins. — Hic Theocritum tantum non transtulit, Idyll. VIII, 83: Κρίσσον μάλπομίνω τῷ ἀκούμεν, ἢ μάλι λείγειν. Sic etiam Plautus, Cas. II, 8, 21: *Mel mihi videor lingere.*

152. *Quæ tenero* O. et Dorv. *Olim quæ tereti decurrent* Dorv. a. *Quam, tenero quæ currunt* Barth. ex G. — Vid. Excurs. septimus, p. 479 et sq.

153. *Tunc* R. O. Goth. Dorv. a. *Sonant*, i. e. sonabunt, Mod. *sonant*, R. Goth. Dorv.

154. *Dicat* Rom. A. 1. Goth. — *Si quando* domum et propria pascua habere contigerit. Supra enim dixit Corydon, vers. 31 et 44, se hactenus ob paupertatem aliena vivere quadra coactum fuisse. Solent autem poetæ bucolici, Theocritus æque ac Virgilius, pastores alios, dominos gregis, inducere, alios servos, qui pascant, et servitute tenuiorem fortunam hominis, libertate lautio-rem expriment. Conf. Virgillii Ecl. I, 33.

156. *Dicit* D. O. et B. ex G. *Vilia rura* Ug. A. 2, seq. F. 2. *vilia cura* D. F. 1. V. A. 1. O. P. *ovilia* Heinsius emendaverat, et Burmannus

vidit. — *Ovilia* hic legendum esse, quum vers. 25 et 162 declarat, tum manifesta imitatio Virgillii, Ecl. VI, 3: *Cynthius aurem Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pingues Pascere oportet oves.*

157. *Et tu si qua tamen* R. Aa. Voss. Pal. Goth. *At tu si qua tamen* O. Dorv. b. *si qua mihi* Dorv. c. *si qua modo* Ug. F. 1, seq. A. 2, seq. T. F. 2. B. P. Huic versui R. et Voss. præscribunt personam Amyntæ, usque ad v. 164, ubi Melibœum iidem, et præterea D. et P. habent, continuantque ad finem.

158. Horat. II, 6, 52: *O bone, nam te Scire, Deos quoniam propius contingis, oportet. — Fer, Melibœe, Deo mea carmina.* Similiter Martialis Parthenium, cubicularium Domitiani rogat, ut carmina sua Cæsari tradat, Epigramm. V, 6, et XII, 11: *Parthenio dic, Musa, tuo nostroque salutem... Tradat ut ipse Duci carmina nostra, roga.* Ed.

159. De Cæsare, quasi de Apolline, loquitur, qui carmina poetæ in bibliothecam sibi dicatam recipiat. Horat. Epist. I, 3, 17: *Scripta Palatinus quæcumque recepit Apollo. Domus Cæsarum in Palatio contigua templo Apollinis.* Ad Magistri

Tu mihi talis eris, qualis qui dulce sonantem
Tityron e silvis dominam deduxit in urbem,
Ostenditque Deos, et spreto, dixit, ovili,
Tityre, rura prius, sed post cantabimus arma.

160

AMYNTAS.

Respiciat nostros utinam Fortuna labores
Pulchrior, et meritæ faveat Deus ipse juventæ!
Nos tamen interea tenerum mactabimus hædum,
Et pariter subitæ peragemus fercula cœnæ.

161

MELIBŒUS.

Nunc ad flumen oves deducite : jam fremit æstas,
Jam sol contractas pedibus magis admovet umbras.

Officiorum munus hic respici, monuimus in Proœmio.

160. *Tum mihi Ug.* A. 2. Gr. Bo. F. 2.

161. Hic Mæcenatem intelligit qui Virgilio ad Cæs. Aug. amicitiam aditum fecit. Ed. — *A silvis Dorv. Calp. Ecl. VIII, dominam perducit ad urbem.* — *Dominam urbem Romam appellat, ut alii, Horat. Carm. IV, 14, 44; Mart. III, 1, 5, et Noster rursus Ecl. VIII, 83.*

162. *Deis Heinsius, non male:— Ostenditque Deos, h. e. favore et præsidio Cæsaris oblato ad majora canenda excitavit. Spectasse hic videtur, quæ Martialis de Marone dicit, VIII, 56, 9, sqq.*

164. Hic adhuc Corydon loquitur in Ug. In aliis ut et in Vlit. Melibœi persona præfigitur. — Apud Virgil. Ecl. I, 28, *libertas respicit,*

quæ hic fortuna est. Et proprie Fortuna Respiciens dicitur.

165. *Mente faveat R. Goth. pro faveat habet fuerat August.*

166. *In terra D. sed quæ hanc in cæteris exprimit N. recte interea.— Interea, dum Melibœus mea carmina fert Deo, hædum mactabimus; subitam paraturi cœnam, quam nos et Melibœus una sumamus. Exitum Eclogæ I Virgilio, v. 80, ut plura ejusdem, hic imitatur.*

168. *Æstas conj. Vlit. Jam premit æstas Heins. — Æstas, quæ ardentior est meridie.—Fremis sumptum a feris, quæ ira et rabie excanduerunt; hinc de Leone, signo cælesti æstivo Claud. Stil. II, 460: Non torvo fremat igne Leo.*

169. *Admonet Ug. — Rustica meridiei denotatio, qualis apud Ovid. Met. III, 50 et 144.*

EXCURSUS I

AD CALPURNIUM, ECL. IV, v. 19, 20.

Jam puerum calamos et odoræ vincula ceræ
Jungere nunc cohibes.

OMNES libri hoc loco præferunt *nunc cohibes*. Id vero verbum a scriptoribus sequioris latinitatis sensu connivendi et permittendi usurpari, ostenderunt Salmasius ad Lampriidii Alex. Severum, c. 54, et Cangius in Glossar. med. et inf. Lat. voce *cohibere*. Igitur hoc minus dubitavi vulgatam codicum scripturam hoc in loco Calpurnii servare, quod in rarioribus vocabulis minor metus est vitii a librario commisi, et *jam nunc* etiam sæpe conjungi solet, ut a Nemesiano, v. 3, et 191, ab ipsoque Calpurnio, Ecl. VI, 12. Antiquiores quidem scriptores fere contrario significato *cohibere* dicunt, veluti Horat. Carm. I, 1, *si neque tibiæ Euterpe cohibet*, i. e. retinet, vel denegat; sed tamen aliis verbis ab *habere* derivatis id jam antiquitus accidit, ut a quibusdam medio ambiguoque sensu adhiberentur. Unde sequiore ætate facile fieri potuit, ut *cohibere* subinde in sensum contrarium permittendi abiret. *Inhibere*, quod usitatus coercere vel retinere vocat, contrario sensu ponere solet Livius, ut *inhibere imperium, damnum, supplicium*, pro adhibere vel infligere, lib. III, 38; IV, 53. *Prohibere* Lactantius, Epit. Instit. c. 64, 6, ad duo commata refert duplici diversoque sensu: *Non solum corrumpere alienum matrimonium prohibemur,..... verum etiam prostitutis corporibus abstinere*. In *cohibere* sequiore ætate alienam significationem confirmabat ejus permixtio cum verbo *conniveo*, a corrupta ejusdem pronuntiatione profecta: nam quum *connivere* pronuntiarent, et scriberent *cohibere*, vel *cohibere*, hinc connivendi vel indulgendi significatio cum verbo *cohibere* com-

municata est. Usus igitur hujus verbi, eo quidem, quem retulimus, sensu, pertinet ad naves deterioris latinitatis, qui Calpurnio ex ævo suo adhæserunt. Quippe eodem sensu id verbum apud Aurel. Victorem et Martianum Capellam occurrere, Cangius l. c. adductis eorum locis demonstravit (1). Equidem putabam aliquando, Calpurnium fortasse meliore verbo usum sic scripsisse: *Jam puerum calamos..... Jungere connives*, quod quum pro corrupta recentioris ævi pronuntiatione scriptum esset *conhibes*, alius librarius, qui versui deesse syllabam putaret, addebat *nunc*, quod redundat. Sed quia incerta hæc conjectura est, satius putavi inhærerere scripturæ, quæ tot codicibus confirmatur. Cæterum, quod eodem versu sequitur, *levibus cicutis*, h. e. tibia simplici, *ludere*, ab eo, quod præcesserat, *calamos cera jungere*, ita distingui a poeta existimo, ut illo levia carmina et rudimenta poseos, hoc graviora intelligantur: levia, inquit, carmina olim eum ludere vetuisti, nunc graviora adeo permittis exsequi. Mirum hoc sane.

(1) In Caroli Magni de impio imaginum cultu, lib. I, pag. 11 extr., *cohibentia sacerdotum* dicitur pro *conniventia*, quod recentior Heumanni editio isti pristino vocabulo, sed perperam, ut opinor, substituit. Hoc quidem juvat Rob. Stephani Thes. ling. Lat. ad vocem *cohibentia*, ubi Gloss. Lat. Gr. *παύσια* sed ad vocabulum *conniventia* allegatur lex I de Fundibus et saltibus rei dominicæ, lib. II, C, quæ Heumanni opinionem confirmare videtur: « Quod si venalis procuratorum *conniventia*, ut id deinceps tentetur, admiserit, eos gravissimo jubemus supplicio subjacere ». Ed.

EXCURSUS II

AD CALPURNIUM, ECL. IV, v. 28.

.....Certe mea carmina nemo,
Præter ab his scopulis ventosa remurmurat echo.

PAULLO curatius hic locus exponendus est, quem in pulcherrimis et elegantissimis Calpurnii numero. *Præter* aperte positum, ut alibi sæpe fit, pro *nisi* vel *præterquam*. Hinc vitiosa quorundam exemplarium lectio, *Præterquam his*, sine dubio a correctione librariorum orta est, qui illum usum *roû præter* ignorarent. *Ventosa* dicitur echo, quod vento vel aura fertur, et aere sono vocis percusso et resultante efficitur. Hinc pulchre Ausonius *Echo aeris et linguæ filiam* dixit, Epigr. XI, 3. Simul hoc respicitur, quod echo res vana, inanis et evanescens est, sicut eam Ovidius in ipsa fabula Met. lib. III, describit. *Ab his scopulis* dicitur remurmurare, quia quibus scopulis vento illisa vox est, ab his resultat. Quomodo descripsit Virg. Georg. IV, 49 :

.....ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

Præcipue attendendum est ad *remurmurat*, hoc est, vicem vocis reddit. Eo verbo ita utitur Calpurnius, ac si velit *remunerat* dicere. *Nemo*, inquit, *carmina mea* remunerat, præterquam Echo, quæ nihil aliud quam *remurmurat*, h. e. verba verbis, sonum sono, reddit, præterea nihil. Neque enim carminibus meis quidquam, præter inanes sonos laudum, plausus et acclamationes publicas, reporto (1). Quas

(1) Quemadmodum de recitationibus Saleii Bassi, optimi poetæ, refert auctor Dialog. de Orat. cap. 9 : « Non aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cujusquam beneficium, sed clamorem vagum, et voces inanes, et gaudium volucre ». Ed.

quoniam sæpe echo refert, vid. Horat. Carm. I. 20, 6, hinc ipsius etiam imagine optime laudes et applausus exprimuntur, ad quam similia favoris publici vocabula expressa sunt, ut si *aura popularis*, et, quidquid est populare, *ventosum* dicitur. Cic. Phil. XI, 7; Hor. Epist. I, 19, 37. Pulchra igitur et acuta sententia hujus versus est, non minus tamen apta bucolico carmini. Non decebat pastorem, qui fere solus in silvis et inter scopulos canit, de favore populi loqui; at decebat, echo suorum carminum mercedem dicere. Quæ quidem canenti pastori delectabilis est, at in se ventosa, vana, sine re et corpore, atque hinc infrugifera, ut ipsi, a quibus redditur, scopuli.

EXCURSUS III

AD CALPURNIUM, ECL. IV, v. 90, 91.

In quibus augustos visuraque sæpe triumphos
Laurus fructificat, vicinaque nascitur arbor.

DE *vicina* arbore tanta est sententiarum varietas et pugna, ut locus hic interpretum opera vexatus magis, quam illustratus videatur. Barthius præcipue, qui in commentario ad Calpurn. et in Advers. XII, 10, hunc locum tractat, ultra modum hic fluctuat, et, quamvis pluribus interpretationibus prolatis, in nulla pedem figere audet. Hæreret tandem in ea sententia videtur, quæ *vicinam arborem* respicere ad quercum Palatinam, sive coronam quernam domus Palatinæ Cæsarum, putat; atque ante jam Rob. Titio, notis ad Calp., placuit, mihique, si quid judico, verissima videtur. Scilicet hic singularis Cæsarum honos erat, Augusto olim Senatus decreto delatus, teste Dione Cassio, lib. LIII, ut ante ædes Cæsareas in Palatio lauri positæ, et super eas co-

rona querna in fastigio domus, apposita inscriptione *ob Cives servatos*, suspensa esset. Crebram hujus coronæ mentionem injiciunt Romani scriptores, præsertim Ovidius, Valer. Maximus, Seneca, Martialis, Suetonius, ita quidem ut sæpe simpliciter quercum nominent, unaque conjunctas ei lauros ante fores domus. Plures eorum locos excussit, et de querna illa corona accurate egit Gisb. Cuperus, in *Explic. gemmæ Aug. ad Apoth. Hom.* p. 215. Unum tantum hic locum ponamus Ovidii, qui *Metam. lib. I, 562*, sic de lauro:

Postibus augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis, mediamque tuebere quercum.

Quum plures ejusmodi loci occurrant, præsertim apud Ovid. *Fast. IV, 953*, et *Trist. III, 1, 39*, ubi quercus lauro conjuncta in Palatio memoratur, ad eos Calpurnius, eruditus poeta, qui multam ubique lectionem Veterum ostendit, haud dubie respexit, et *vicinam* lauro arborem quercum dixit, quam Ovidius *mediam* inter lauros. Hac ratione interpretatus hic locus bene respondet præcedenti versui: *Quos et Phœbus amat, quos Juppiter ipse tuetur*. Decebat enim quercum, arborem Jovis, nominare post laurum, quum Apollini Jovem modo subjunxisset (1). Totus item hujus loci contextus eam interpretationem juvat. Scilicet pastor, quem inducit Calpurnius, Cæsarem Carinum, quem pro Jove colit, exorat, ut facundo Apolline, h. e. Numeriano fratre, facundissimo juvene, comitatus, de monte Palatino decedens suos montes et lucos adire dignetur, h. e. de fastigio suo se paullum demittens, pastoralis humilique Musæ suæ faventem aurem accommodet. Hoc ut aliqua, et rustica quidem, ratione persuadeat, addit, suos montes et lucos æque gratos Phœbo et Jovi esse debere, ac montem Palatinum, propterea quod, quæ in hoc conspiciantur, lauri et vicina iis quercus, ibi pariter inveniuntur frequentes, Jovis et Apollinis deliciae. E quercu suorum montium, locum Jove dignum esse, perinde colligit, ut Ovidius, *Trist. III, 1, 35*,

(1) Ita quoque sentit Barthius, sed statim hanc conjecturam deserit, ut *divina* scribendum esse asserat. Ed.

e querna corona ante fores Cæsaris, hunc esse Jovem, col-
legebat :

En, domus hæc, dixi, Jovis est, quod ut esse putarem,
Augurium menti querna corona dabat.

Alludere vero poetam ad Palatium et montem Palatinum in
carmine bucolico, hoc minus dubites, quod idem paullo
post et Palatii et Phœbi Palatini mentionem injicit, ut
v. 141,

Sit Deus, et nolit pensare palatia cælo ;

et iterum v. 159,

Fer, Melibœe, Deo mea carmina; nam tibi fas est
Sacra Palatini penetralia visere Phœbi.

Itaque pluribus hujus carminis momentis ad stabiliendam
hanc sententiam veluti conspirantibus, ut quæ probabilior
sit, vix reperiunda videatur, memorabimus tamen atque
cum hac comparabimus alias doctorum virorum, ut, quam
præferenda hæc sit cæteris, intelligatur. Et Barthii quidem
leves aliquot conjecturas, quibus ipse non satis confusus
est, vix attinet commemorare, ut quum *unitaque* legere vult,
pro palma conjuge, quæ amet vicina sive unita esse suo
pari, aut *vitisequa* pro hedera, Advers. lib. XII, 10. Majo-
rem speciem habet alia Barthii sententia, Advers. XIV, 1,
quam Vlitius defendit, et Burmannus adoptavit: qua myr-
tum a poeta vicinam dici putant, eo quod *proxima lauro* a
Virgilio dicatur Ecl. II, 54, eaque coronentur ovantes, ut
triumphantes lauro, sæpe etiam laurus et myrtus jungan-
tur a poetis. At si pastor Virgilianus myrtum honore et
odore proximam lauro dixit, quod ex ambabus nectere ser-
tum volebat; num ex eodem intelligetur, myrtum arborem,
e qua folia carpebat, vicinam lauro stetisse? Certe proxima
et vicina non sunt eadem. Quod myrtus subinde jungitur
lauro, et unus tantum locus succurrit Horatii, Carm. III,
4, 19 (1), parum hoc efficere potest, ut, quæ simpliciter

(1) Est tamen alius Calpurnii locus, Ecl. IX, v. 46 et 49, ubi myrtus et
laurus propter similes suavesque odores junguntur. Ed.

vicina lauro arbor dicitur, myrtum intelligamus, siquidem et hæc tum apio, tum hederæ jungitur ab Horat. Carm. I, 25, 18, et II, 7, 24. At laurus tamen *visura triumphos* dicitur, et propterea bene ei jungitur myrtus, quæ ovantibus concedebatur. Ego vero rationem, cur *vicina arbor* dicatur, in verbis *visura triumphos* non quærendam esse arbitror. Nuda in iis descriptio lauri est, qua Cæsaribus accepta laurus significetur, non declaretur sequens *vicina*. At concedamus etiam, inesse hanc rationem, tum vero sub vicina arbore multo commodius quercus, quam myrtus, intelligatur, quia honos servati civis, quem quercus significat, cum triumpho, quem laurus, conjunctissimus est, et esse maxime putabatur in Cæsaribus. Ego præterea aliam multoque aptiorem rationem ejus conjunctionis dedi, quod nempe quercus in foribus Palatii Cæsarum conjuncta et vicina lauro esset. Unde apparet, nisi Calpurnius alluserit ad quercum Palatinam, vix aliam et magis propriam causam, cur appellaverit *vicinam*, posse exquiri. Hanc tamen contra sententiam exoritur Thom. Reinesius, Var. lect. lib. III, cap. 17, p. 629, et quercum quidem a Calpurnio laudari fatetur, at Palatinam respici, contra Barthium, qui hoc in Advers. XII, 10, affirmaverat, negat, quod homo ruri affixus, et pompæ urbanæ ignarus, minime cogitare, quid in Urbe et ante fores ædium Palatinarum cum lauro et quercu fiat, potuerit. Itaque constituendam potius veram lectionem esse contendit, et *divina arbor* legendum esse, ut quercus divinatrix, divina, et oracula fundens, intelligatur, quod ipsum Barthius, contra quem disputat, statuit in comment. ad Calp. Sed nescio, qui epitheton *divina* tam proprium esse quercui possit, ut eam ab aliis arboribus, maxime a lauro, satis distinguat. Certe hujus appellationis nullum exemplum adduxit, et laurus, quod pluribus Diis sacra est habita, ejusque usus in auguriis, sacrificiis, oraculis frequens fuit, multo magis divina dici meretur. Præcipitis censuræ est, ideo verbum mutare contra omnes libros velle, propterea quod id mori et decoro, quod observandum a poeta fuisse fingimus, non convenire putemus. Certe Calpurnius res

urbanas a scientia pastoris non alienas putavit, qui ipsum Palatium et Phœbum Palatinum, ut annotavimus, in eodem carmine diserte nominavit. Ne Virgilius quidem abstinuit, qui Urbem non solum sed et Consulem Romanum celebrat. Et Calpurnii pastores quam curiosi adeo pompæ urbanae sint, facile ejus Ecloga VII declarat, qua venationes in Amphitheatro editæ copiose a pastore narrantur. Quod denique addit Reinesius, non quercum in vestibulo regiae lauro conjunctam, sed quernam coronam in lauro media suspensam fuisse, in eo adoptasse opinionem Paschali, de Coronis lib. VII, cap. 9, videtur, qui coronam querceam, quæ ornatat postes domus Augustæ, lauro ait fuisse circumdatam, et propterea *mediam* ab Ovidio appellatam. Sed in eo falsum esse utrumque convincunt diserta Veterum testimonia, qui coronam in fastigio Palatinæ domus affixam, lauris ab utroque forium latere stantibus, memorant. Iidem vero si subinde eam synecdochice quercum vocant, potuit etiam Calpurnius, eo alludens *vicinam arborem* dicere, e qua corona vicina lauro esset (1).

(1) Ultimam Barthii conjecturam addere non e loco est. Suspiciatur rescribendum fuisse: « Laurus fructificat et civica nascitur arbor »; et putat correctores *et in que* mutavisse, ac voci *civica* subjunxisse quod ultimum *cat* in cæsuram productam non intelligerent. « Civica autem arbor post triumphalem optime nominata foret, quæ quidem est quercus, ut enarravit Agellius, lib. V, cap. 6 ». Judicent otiosiores atque eruditiores. Ed.

EXCURSUS IV

AD CALPURNIUM, ECL. IV, v. 101.

Nec mora, Pharsaliæ solverunt sîbila cannæ.

PAULLO abstrusior hoc in versu poetæ mens sic mihi videtur explicanda : Vixdum Deum adesse sensi ex subito silvæ silentio, atque illico cannæ Pharsaliæ, e quibus fistulas conjungunt pastores, sua sponte sibilum vel sonum edere cœperunt, quasi, Deo aliquo inspirante, Dei adventum cantu excepturæ, quod fieri adventu Apollinis debere docet Callimachus, in Apoll. v. 8. In *Pharsaliæ* syllabam secundam communem esse contendit Vossius ad Catull. LXV, 38, ubi Catullus : *Pharsaliam coeunt, Pharsalia tecta frequentant*. Sed hoc loco Pharsaliam esse trisyllabum, nota synæreseos figura, contendit Mitscherlich., v. cl., Lect. in Catull. p. 29. *Cannæ* autem *Pharsaliæ* dicuntur, ut supra v. 63, *Hyblæa avena*, nempe a regione pascuis et pastoribus celebrata. Quamquam enim de appellatione Pharsaliæ incerti admodum ambigunt interpretes, mihi tamen rem omnem expedire Hesychius videtur, qui : Βουκολῶν, Φαρσαλίας πόλις, ἢ Θρακίας. Urbs Bucolo Pharsaliæ, quæ pars Thessaliæ est, nomen suum manifeste a re pecuaria et pastorum frequentia accepit, qua tota Thessalia æque celebris olim, ac Arcadia, fuit. Vel unus hoc Claudiani versus ostenderit, in Ruf. lib. II, v. 43,

Thessalus ardet ager, reticet pastore fugato
Pelion,

qui alias pecorum vocibus et pastorum cantu personabat. Hinc facile liquet, quæ bucolicæ sint cannæ, h. e. pastorales, eas etiam Pharsalias dici potuisse.

EXCURSUS V

AD CALPURNIUM, ECL. IV, v. 117-121.

Jam neque damnatos metuit jactare ligones
Fossor, et invento, si fors dedit, utitur auro, etc.

NOLIM hunc locum Calpurnii pro testimonio habere factæ a Caro et Carino Impp. novæ constitutionis de thesauris inventis, ut Jac. Gothofredus, comment. ad Cod. Theod. lib. X, tit. 18 de thesauris, l. 1, existimavit. Quæ si aliunde probari nequit, certe e poeta nostro frustra probatur. Etenim, ut priori Corydonis sermoni respondeat Amyntas, jam felicitatis, qua sub Cæsare utantur homines, hoc argumentum subjicit, quod unusquisque possessionum suarum, laboris item et industriæ suæ fructibus, sine ullo metu alienæ injuriæ vel calumniæ, fruatur. Hoc autem, ratione poetica ad morem rusticum accommodata, exprimit singulari exemplo thesauri ab agricola in agro inter arandum inventi, quo ille tutus utitur ut suo, atque hoc emolumento magis ad strenue laborandum incitatur. Tale exemplum ut usurparet Calpurnius, non demum lege aliqua Imperatoris recentius data admonendus erat, sed subjicere hoc animo eruditissimi poetæ Veterum lectio poterat, qui defossi in terra auri et ab aliis inventi crebro mentionem faciunt, ut avara hominum vota, et subito accrescendi cupiditatem pingant. Horatii locum Serm. II, 6, 10, Calpurnio lectum fuisse, ipsa ejus verba demonstrant :

O si urnam argenti Fors qua mihi monstret ! ut illi,
Thesaurο invento, qui mercenarius agrum
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule.

Idem alio loco Serm. I, 1, 41, testatur, frequentem anti-

quibus morem fuisse collecti ab avaris auri terra defossa deponendi :

Quid juvat immensum te argenti pondus et auri
Furtim defossa timidum deponere terra?

Et quod Calpurn. hoc versu 118 dicit, *invento, si fors dedit, utitur auro*, iis verbis plane retulisse videtur quod Attico, Herodis sophistæ patri, contigisse narrat Philostratus, Vit. Sophist. lib. II, cap. 1. Qui quum in ædibus suis ingentem thesaurum invenisset, idque nuntiasset Nervæ Cæsari, hic rescripsit: « *Utere eo quod invenisti* ». Plura thesauri reconditi et inventi exempla præstant Persius, Sat. II, 10; Plautinus Euclio in Aulularia, ejusque imitator Auctor Queroli; Luciani Timon; Avianus, fab. XII; Auson. Epigr. 23; Petronius, Satir. cap. 88.

EXCURSUS VI

AD CALPURNIUM, ECL. IV, v. 125.

Ut quoque turba bono plaudat saginata magistro,
Qui facit egregios ad pervia compita ludos.

MALUNT hic legere eruditi *plaudat saturata* aut *satiata*, bona quidem ratione ducti, quoniam agricolæ omnino saturi et genio indulgentes ludos celebrabant, idque notare etiam alii poetæ in pari materia solent. Sic in primis Tibull. lib. II, El. 1, 23:

Turbaque vernarum, saturi bona signa coloni,
Ludet.

Confer. ejusdem loci vers. 53, et Martial. Epigr. II, 90: *Sit mihi verna satur*. At eandem significationem præfert vetustarum editionum fere omnium lectio, *saginata*, neque in syllaba secunda, contra consuetudinem meliorum

correpta, satis causæ erat, cur eam repudiarent eruditi. Connivere Nostrum subinde solere in quantitate, quam posterius sæculum multo magis neglexit, ex aliis ejus locis suspicari licet, e. g. supra v. 101, et VI, 50. Et fortasse, ut alia vocabula, omisso *i*, sæpe contrahunt boni poetæ, e. g. *tegmen* pro *teginen*, *lamna* pro *lamina*, *perviglata* in *Pervig. Ven.*, ita Noster *sagnata* pronuntiari voluit. Quod repertum in antiquis exemplaribus quum vitiosum putarent recentiores editores, Pithœus, Vlitius, mutarunt in *signata*. Hoc autem ut idonea auctoritate non nititur, ita neque sensum satis commodum habet. Justis igitur rationibus motus, restituendum *saginata* auctori puto. Conf. Vlit. ad Nemes. Cyneg. v. 166. Sæpe profecto miror interpretes Calpurnii, qui eum tractare tamquam optimæ latinitatis auctorem, nihil dare ejus sæculo, nec nævos agnoscere volunt, sed quæ dicere vel potuisset vel debuisset ex optimæ ætatis lege constituunt. Cæterum hic de ludis Compitalitiis agi non dubito, siquidem a magistro et ad compita fieri diserte dicuntur, non illis quidem urbanis, qui mense Maio et Decembri fieri solebant, vid. Casaub. ad Suet. Aug. c. 31, et quos longo temporum tractu per vicorum magistros curari solitos, deinde pæne abolitos renovavit L. Piso, ut scribit Asconius ad Cic. Orat. in Pisonem; sed de rusticis illis antiquis, qui urbanis quidem originem dederunt, sed, his pro Urbis ratione paullo aliter institutis, apud agrestes in pagis et compitis rustica hilaritate celebrandi permanserunt. Vid. Scaliger Poetic. lib. I, cap. 28. Compitalia in sacris agrestium præcipue nominat Cato, cap. 5, de villico agens: *Rem divinam, nisi Compitalibus in compito, aut in foco, ne faciat*. Unde eorum mentionem a Calpurnio, ut supra Palilium, factam ne mireris. Junius Philargyrius ad Georg. II, 382, Virgilium de Compitalibus intelligit, sed ibi de Dionysiis ruralibus aut Lenæis agi certum est. Describit autem Noster Compitalia agrestia iis verbis, quibus alias ludi urbani solent, quippe magistrum ait facere ludos ad compita, et turbam ei plaudere tamquam editori egregii spectaculi. Magistrum scilicet vici intelligit, non urbani, sed

rustici, qui convocatis unius pagi vicinis et choreas ducentibus præit, ut recte observavit Turnebus, Advers. lib. XXI, c. 3. Errare igitur Vlitium puto, ad Nemes. Cyneg. v. 166, qui, quod *turba saginata* dicitur, propterea Calpurnium existimat de ludis gladiatoriiis ab Imperatore ad compita exhibitis loqui.

EXCURSUS VII

AD CALPURNIUM, ECL. IV, v. 152.

O mihi quam tenero decurrunt carmina versu!
Tum, Melibœe, sonent, etc.

ETIAM hic locus ex iis est, qui vitio deterioris latinitatis laborant: nam neque verborum consecutio recte procedit, neque verbum *sonent* positum ex lege grammatica videtur. Etsi sensum aliquantum juvat Oporinianæ editionis lectio *quæ tenero*, et magis adhuc Barthianus codex, qui scriptum habuit: *O mihi quam, tenero quæ currunt carmina versu*; hæc tamen magis emendantis editoris conatum, quam sanæ lectionis auctoritatem ostendunt, et, his etiam admissis, *sonent* manet in mendo. Proinde parum abest, quin mihi persuadeam, consulto hæc vitia admissa ab auctore esse, et affectatam ab eo rusticitatem impoliti sermonis, præsertim eo loco, quo Corydon finitis Cæsaris laudibus rursus de se dicere incipit: nam illas meditata a se ante dixerat v. 5, adeoque sermone politiore exponere debuit; nunc de se loquens, redit ad sermonem rustico aptiorem, quem ipse sibi tribuerat v. 12, seq. Ipsius versus propositi non alia mihi sententia videtur, quam si sic perscriptus esset: *O mihi quam tenero currentia carmina versu, Tum Melibœe, sonabunt, si quando*, etc. *Sonent* hoc loco positum esse pro *sonabunt*, dudum alii observarunt. Antiquè hoc dictum esse

putat Modius, Novantiq. Lect. epist. 17, ut Ecl. I, 67, *fervit*; sed rectius ad scabram rubiginem deficientis latinitatis refertur, cujus hoc maxime inter alia solenne vitium fuisse videtur, ut in futuris verborum formas conjugationum permutaret, et præsertim formas futurorum in *abo* et *ebo* desinentes raro adhiberet. Hæc primo rusticorum et plebeiorum hominum consuetudo fuisse videtur, mox latius fusa ipsam scriptorum orationem inquinavit. Apicius Cælius, quem nemo negabit cum coquis loqui, in præscribendis opsoniorum formulis fere semper verborum futuris utitur. In his bene attendens observabit, raro ab eo futura verborum poni, quæ sunt primæ et secundæ conjugationis, sed pleraque efferri forma præsentis temporis, quædam adeo, ut *misces* et *commisces*, nunquam aliter, ita ut formæ præsentis et futuri temporis in eadem formulæ continuatione misceantur, quasi mera futura essent. E multis aliis, ubique obviis, unum tantum locum declarandi causa apponam, lib. II, cap. 5, de farcimine: *Elixato tolles pinguedinem, concides..... in se omnia commisces. Teres piper..... hæc omnia in mortario permisces..... liquamen suffundes, intestinum imples, elixas et subassas, vel elixum tantum appones.* Ad eundem modum Nemesianus, quamquam nobiliore in argumento, quum dixisset v. 63, *Mox vestros memorare triumphos Accingar..... Atque canam*, etc. subjicit, v. 69, *Nec taceam*, pro tacebo. Nec inique huc referri potest locus Calpurnii, IX, 50: *Nam dum Pallas amet turgentes sanguine baccas,..... Idas te diligit unam. Amet pro amabit*, quod in simili oratione posuit Virg. Ecl. v. 16: *Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit.* Nec tamen plane insolitam melioribus etiam poetis hanc formam fuisse, fortasse colligas ex his Ovid. Met. II, 646.

..... Animas tibi reddere ademptas
Fas erit; idque semel Dis indignantibus ausus,
Posse dare hoc iterum flamma prohiberis avita.

Pro *prohiberis*. Quamquam Crofanus in antiquiore codice invenit *prohibebere avita*, Burmannus tamen *prohiberis*, quod omnes fere codices habent, defendit, propterea quod

vates futura, quam præsentia, sibi fingere et videre soleant. Posterioris ætatis scriptoribus familiaris hæc forma esse cœpit. Prudentius poeta haud raro e secundæ conjugationis verbis tertiæ verba facit, quod monere, ad veras hujus poetæ lectiones constituendas, non intermisit N. Heinsius ad Perist. V, 10 et 60, et Hamartig. v. 626. Augustinus, de doctr. Christ. lib. II, cap. 13, refert, suo tempore in ore cantantis vulgi Africæ fuisse *floriet* pro *florebit*. Venantius Fortunatus habet *miscam* pro *miscebo*, contra *servibunt* pro *servient*, ut notat Browerus in indice ad hunc scriptorem. In Theoduli Ecloga, v. 23, *non, me vicisse fateris* legitur pro *fateberis*, et v. 320, *Trojanum lauderis scire secretum*, pro *laudaberis*. Atque hæc exempla satis, opinor, docebunt, non temere me fecisse, qui verbum *sonent* et reliquum versum inscite conceptum ad latinitatem rusticiorem retulerim.

ECLOGA V.

MYCON.

ARGUMENTUM.

HAC in Ecloga senex Mycon, patula sub arbore sedens, inducitur Cantho, alumno suo, varia præcepta exponens de universa re pecuaria, de ratione pascendi oves et capellas, item mulgendi, tondendi, curandi et intra ovile cibandi, de diligentia lanificio adhibenda, et de tempore cujusque rei observando. De ea meliori jure Scaliger dixerit, *merum rus* esse. Solus Mycon loquitur perpetua oratione: nulla actio; et tantum farrago et veluti libellus præceptorum rusticorum recitatur a sene opilione. Nulla hic suavitas vitæ pastoritiæ, aut aliqua imago tranquillæ libertatis adumbrata, qualis ex ævo antiquiore peti solet a carminis bucolici poetis; sed inducitur senex opilio, qui ordinem et tempora laborum in grege curando describit, et vitam pastoris, tamquam mercenarii, satis ærumnosam, qualis est hodie, pingit. Itaque carminis pastoralis legem hic non observavit Calpurnius, nec Virgilii aliquam Eclogam imitatus videtur, sed potius Georgica, quorum e libro III pleraque præcepta hausta esse, facile apparet. Plura etiam hac in Ecloga, quam in aliis, reperio loca incompositæ et incultæ dictionis. Quæ quoniam opilioni seni, tremulo, obliuio, sic satis convenit, ita in sermone ejus, quasi suo loco, adhibita a poeta de industria videtur. Sub nomine Myconis, quo inscripta est Ecloga, ἀλλογορικῶς ipsum Imperatorem Carum, ὡς τὸν ποιμένα λαῶν, intelligi, infelici sane conjectura suspicatus est Kempherus ad Calpurn. Ecl. I, 63. Est quidem hoc nomen pastoris apud Virgilium Ecl. III, 10; VII, 30; Calpurnius autem apte inprimis eo usus videtur hoc loco, senem recalvum inducturus loquentem: nam antiquo proverbio calvi dicebantur Myconii, ideo quod insulæ *Myconi omnis calva juvenus*, ut ait Lucilius apud Donatum in Terent. Hecyr. III, 4, 26. Vid. Plin. lib. XI, c. 37. Cæterum ad hanc Eclogam expressus est Hieron. Fracastorii Alcon, sive Carmen de cura canum &c.

nat. quod Johnsonius editis ab se Gratii et Nemesiani Cynegeticis adjunxit (1). Etiam Gesnerus v. cl. simile huic Idyllium composuit in *Tityro et Menalca*, quo praecepta filio impertit senex. Sed profecto meliora multo et dulciora hæc sunt, quam Myconis Calpurniani.

FORTE Mycon senior, Canthusque Myconis alumnus,
 Torrentem patula vitabant arbore solem,
 Quum juveni senior praecepta daturus alumno,
 Talia verba refert tremulis titubantia labris :

« Quas errare vides inter dumeta capellas, 3

Canaque lascivo concidere gramina morsu,
 Canthe puer; quos ecce greges a monte remotos

Cernis in aprico decerpere gramina campo,
 Hos tibi do senior juveni pater : ipse tuendos

Accipe; jam certe potes insudare labori, 10

Jam pro me gnavam potes exercere juventam.

Adspicis, ut nobis jamdudum mille querelas

(1) Et nos hujus tomi primæ Parti ad calcem Venaticorum inserendum putavimus. En.

In præsentî Ægloga dantur præcepta pastoralia filio a patre, et est didascalica; unus enim pater tantum loquitur. R. Mycon pater et Canthus filius, didascalica Ægloga. Ug. MYCON et CANTHUS D. F. 1, seq. Personas omittit P.

1. *Cantus D. et Dorv. male.* Inter Argonautas Canthus nominatur a Valer. Flacco, I, 166.

4. *Verba titubantia.* Senectutis incommodum, tremens et vacillans loquela. Juven. X, 198 : *Una senum facies, cum voce trementia membra.* Petron. in fragm. *Anus recocta vino, trementibus labellis.*

6. *Cana gramina, albicantia pruinis.* Virg. Georg. III, 325 : *Dum*

mane novum, dum gramina canent.

—*Lascivus morsus*, qui fit inter saliendum et lasciviendum, ut mos est capellarum. — *Cana gramina* hoc loco melius videntur exponi de pallentibus, i. e. viridibus, ut *hederam pallentem* Virgilius Ecl. III, 39, et *pallentes herbas* Ecl. VI, 54, dicit: neque enim *cana* ob pruinas matutinas hoc loco dici possunt propter versum 2. En.

7. *Reductos* Barth. ex G. — Greges proprie ovium sunt, et hic distinguuntur a capellis. Vid. v. 29.

11. *Jam pro me*, vid. not. ad Eclogam præcedentem, v. 77.

12. *Aspicis et D. Aspice ut V.* G. T. et Barth. multis rationibus

Adferat, et baculum premat inclinata senectus.
 Sed qua lege regas et amantes lustra capellas,
 Et melius pratis errantes mollibus agnas,
 Percipe. Vere novo, quum jam tinnire volucres
 Incipient, nidosque reversa lutabit hirundo;
 Protinus, hiberno pecus omne movebis ovili.
 Tunc etenim toto vernanti gramine silva
 Pullat, et æstivas reparabilis inchoat umbras;

defendit. *Jam pridem Ug. A. 2. Gr. F. 2. Ut nobis ætas jam mille Dorv.* — *Mille querelas*, ob tot incommoda senectutis Horat. A. Poet. 169: *Multa senem circumveniunt incommoda*. Conf. Juven. X, 218; Columbanus, epistola ad Hunald. v. 21: *Multa senem fragilis vexant incommoda carnis, Sic baculo nitens artus sustentat inertes.*

13. *Inclinata senectus*, incumbens, innixa bacule. Apul. Met. VIII, p. 166: *Senex gravatus annis, totus in baculum pronus*. Maxim. Gallus, Eleg. I: *baculo incumbens ruitura senectus*. — Statius, Theb. IV, 582: *Nec jam firmanti baculo, nec virgine fida Nititur*. ED.

17. *Incipiunt et habitabit R. As. Goth. Dorv. b. c. D. Incipiunt et lutabit O.* — *Lutabit*, h. e. ut Ovid. Fast. I, 157 exprimit, *luteum celsa sub trabe figet opus*. Proprie *lutare* est luto oblinere, ut explicat Cato R. R. c. 92, qui et *delutare habitationem* dicit cap. 128. Pers. Sat. III, 104: *crassisque lutatus amomis*.

18. *Movebit Goth. Dorv. c.* — *Movebis*, educes in pascua. Hor. Carm. I, 4: *Ac neque jam stabulis gaudet pecus*. Præceptum hoc sumptum e Virgilio, Georg. lib. III, versu 322.

19. *Tota R. As. D. F. 1. V. A. 1. Goth. Voss. Dorv. B. ex G. Tunc*

etenim melior vernanti Dorv. a. Tunc etenim nobis vernanti germine conj. Burm. — *Descriptio incipientis veris*, multum ab aliis, præsertim Lucretio, I, 10. seq. et auctore Pervigilii Ven. picta, quorum loca non compilamus. — *Toto vernanti gramine*, duplici epitheto, merito offendit, et varie emendatum est ab Heinsio et Burmanno. Nos relinquimus intactatum, et referimus inter ea loca, quæ Calpurnius more suo non satis expolita reliquit. — *Haud aliter tamen Statius Silv. IV, 5, 9, e conjectura Marklandi: Nunc cuncta vernans frondibus annuis Crinitur arbor*; et Nemes. in fragmento de aucupio: *Quum nemus omne suo viridi spoliatur honore*. ED.

20. *Bullat Dorv. c. Pullulat æstivas reparabilisque D. Sed Pullat, et N. Inchoat undas erat in Palat. forte induit umbras.* — *Pullat*, quod alii *pullulat*, hoc est, *regerminat*. Videatur Eclogæ IV versus 111. Nam germina vel stolones, quos arbores emittunt, et *pullos* vocari ostendit Rutgersius, Venus. Lect. cap. XI, p. 293, ubi de verbo *pullat*. — *Reparabilis*, quæ frondes suas reparat et renovat unoquoque anno, ut apud Pers. I, 102. — *Æstivas inchoat umbras*, h. e. incipit frondes emittere, quæ æstate umbram præbeant.

Tunc florent silvæ, viridisque renascitur annus;
 Tunc Venus, et calidi scintillat fervor amoris,
 Lascivumque pecus salientes accipit hircos.
 Sed non ante greges in pascua mittito clausos,
 Quam fuerit placata Pales; tum cespite vivo ²⁵
 Pone focum, Geniumque loci, Faunumque, Laremque
 Salso farre voca: tepidos tunc hostia cultros
 Imbuat; atque etiam, dum vivit, ovilia lustra.
 Nec mora; tunc campos ovibus, dumeta capellis
 Orto sole dabis, simul hunc transcendere montem ³⁰
 Cœperit, et primæ spatium tepefellerit horæ.
 At si forte vaces, dum matutina relaxat

21. *Tum Ug. A. 2, seq. ða et adversu seq. — Florent silvæ; modo adfuit silva pullat.* Ingrata ista ταντολογία sæpius peccat Calpurnius, ut supra, v. 6 et 8, in voce *gramina*, et infra v. 86. Fortasse indoctam verborum senis opilionis exprimere voluit.

22. *Scintillat fervor*, exardescit, et accedente fomite flammam rapit: σπινθηρας ἐρωτων Nonnus in Dionys. aliquoties nominat.

23. *Salientes accipit*, pro isto Ovid. Art. am. II, 485, *læta salitur ovis*.

24. *Clausas V. et B. ex Germ. Mitte reclusos* malebat Heins. et sic Dorv. a. — Virg. Georg. III, 323: *In saltus utrumque gregem, atque in pascua mittes.*

25. *Tu' cespite Ug. A. 2. Gr. Bo. F. 2. vid. Virg. Georg. III, 294. Tunc O. Voss. — Non ipsa Palilia, solennia pastorum mense Aprili acta, hic videntur intelligi, sed sacrum privatum et lustrale, quod quisque pastor faciebat pro grege Pali Deæ, et Diis agrestibus, vere novo. Comparet cum hoc loco Ti-*

bull. I, 1, 21, seq. et Horat. Carm. I, 4, 9, ubi tamen Palilia intelligit Rutgersius.

26. *Geniumque foci R. Goth. Pal. Voss. Dorv. b. c. Laresque Dorv. a.*

27. *Salso farre, l. mola salsa. — Hostia mactari solebat agna. Vid. Tibull. loc. cit.*

28. *Ac etiam R. As. D. O. Goth. Pal. Voss. hac et dum vivat Dorv. a. Inde hac etiam, dum vivit conjunctum Dorv. et Burm. — Ovilia lustra. Vid. hæc Ecl. v. 90, et Ecl. VII, 12. Videtur lustratio facta quum fumo e succensis herbis, tum circumductione hostiæ vivæ: hinc addit, dum vivit, antequam mactetur.*

30. *Orto sole*, intelligendum est de verno tempore, ex v. 16: nam, æstas ubi venerit, aliud præcipit, *ante diem pecus exeat*, v. 52. — *Ascendere Goth. transcendere F. 1. V. A. 1. P. — Simul hunc*, etc. rustica temporis notatio.

31. *Ut primæ Ug. V. A. 1. G. T. ut primum Dorv. Spatium perfecerit horæ* malebat Heins.

32. *Ac si F. 1. V. A. 1. Goth. Pal. Vacet Goth.*

Frigora sol, tumidis spument tibi mulctra papillis,
 Implebis, quod messe fluat; rursusque premetur
 Mane, quod occiduae mulctura redegerit horæ. 35
 Parce tamen fetis: nec sint compendia tanti,
 Destruat ut niveos venalis caseus agnos;
 Nam tibi præcipuo fetura colatur amore.
 Te quoque non pudeat, quum serus ovilia vises,
 Si qua jacebit ovis partu resoluta recenti, 40
 Hanc humeris portare tuis, natosque tepenti
 Ferre sinu tremulos, et nondum stare paratos.
 Nec tu longinquas procul a præsepibus herbas,
 Nec nimis amotæ sectabere pabula silvæ,
 Dum peragit vernum Jovis inconstantia tempus. 45

33. *Capellis* R. Voss. Goth. — Virgilius, Georg. III, 309: *Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra*. Calpurnius *mulctra* plerumque neutro genere accipit, vid. Ecl. IV, 25, ut Horat. Epod. XVI, 49.

34. *Quod massa* G. quo *As. quod mane* Dorv. a. quo *massa fluat* Barth. *Inde premet, quod mane fluat*, conj. Vlit. — Vid. Excursus primus ad calcem hujus Eclogæ.

35. *Mulctura* novum vocabulum. — *Coegerit* edit. Barth. — *Redegerit* omnes libri, et pro *coegerit*, quod Barthius edidit, positum existimat Gronovius, Observ. IV, 3, sensu colligendi. In re pecuniaria idem usurpavit Horat. Epod. II, 69.

36. *Neu sint* Ug. A. 2, seq. ne Dorv. b. et Palat. — Idem vetat Virg. Georg. III, 176, et Varro de R. R. II, 2.

37. *Et niveos* D. *teneros* Dorv. non male.

38. *Fetura* est propagatio pecoris, novi fetus. Hic videatur Eclogæ II, v. 47. Severus Sanctus de Mort. homin. v. 59: *Si fetura daret poste-*

rior mihi, Quod pressens rapuit lues.
39. *Ne pudeat* V. solus edidit.

41. *Natosque parenti* Gr. T. F. 1, seq. et Mod. *patenti* Dorv. c. *tepent* R. P. Goth. et al. MS. — Sic Tibullus, I, 1, 31: *Non agnamve sinu pigeat, fetumve capella Desertum, oblitam matre, referre domum.*

42. *Nondum stare paratos. Sic* Stat. Theb. VII, 396, de pastore: *Ipsæ levat gravidas, et humum tactura parentum Ubera, succidnasque adportant matribus agnas.* Ed.

43. *Ne tu* V. T. — *Præsepia* sunt stabula, ut Virg. Georg. I, 354, de eadem re: *Quid sæpe videntes Agricole propius stabulis armenta teneant.*

44. *Amotæ* R. D. O. P. et Mod. *admotæ* Ug. A. 2, seq. F. 1, seq. Goth. — *Nec minus admotæ* Dorv. b. c. *Et minus amotæ* Pal. *Sectare* ad R. Goth.

45. *Dum peragit vernum Jovis inconstantia tempus*, i. e. dum veris tempus transit, quo durante, aer inconstans, mutabilis et sæpe pluvius esse solet. Virg. Georg. I, 313:

Veris enim dubitanda fides; modo fronte serena
 Blandius arrisit, modo cum caligine nimbos
 Intulit, et miseras torrentibus abstulit agnas.
 At quum longa dies sitientes adferet æstus,
 Nec fuerit variante Deo mutabile cælum; 50
 Jam silvis committe greges, jam longius herbas
 Quære; sed ante diem pecus exeat: humida dulces
 Efficit aura cibos, quoties fugientibus Euris
 Frigida nocturno tinguntur pascua rore,
 Et matutinæ lucent in gramine guttæ. 55
 At simul argutæ nemus increpuere cicadæ,
 Ad fontem compelle greges, nec protinus herbas,
 Vel campos permitte sequi: sine protegat illos
 Interea veteres quæ porrigit æsculus umbras.
 Verum ubi declivi jam nona tepescere sole 60

ruit imbriferum ver. Juven. V, 78: *fremet scava quum grandine vernus Jupiter.* — Et Lucan. V, 415, « Perfidia nubiferi vetat inconstantia veris »; Claud. IV, Consul. Hon. 425, « Fraus infida Sereni ». Ed.

48. *Tondentibus* R. V. Bo. et cit. Tit. *condentibus* Voss. — Talia fere Maro Georg. I, 322.

49. *Longa dies*, æstatem significat, qua longissimi sunt dies. — *Sitientibus* R. As. O. *Adferat* Dorv. et Pal. Horat. IV, od. 12, 13: *Ad duxere sitim tempora Virgili.*

50. *Variante Deo*, Jove, cujus inconstantiam modo nominavit.

51. *Silvis committe*, amotis scilicet et longinquis, ex v. 44. Supra v. 29, *campos ovibus dabis*; et Ecl. VIII, 7, *viridique gregem permittere campo.*

52. Conf. Virg. Georg. III, 324, seq. usque ad 338, unde desumpta quæ sequuntur ad v. 62. Varro, II, 2, 10.

53. *Effugit* Goth. *Sufficit* malebat

Heins. *Quoniam fugientibus As.* — *Fugientibus*, flare desinentibus Euris, quod fit circa solis occasum, 108 cadit:

55. *In germine* Dorv. a.

56. *Arbutæ* R. et Goth. Virgilio, l. c. *cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ*, f. hic *inrupere*. Vlit. — *Streperere cicadæ* incipiunt, ubi dies incaluit, circa horam quartam, ut notat Virg. Georg. III, 327, seq. unde totum hoc præceptum haustum est.

57. *Ne protinus* As.

58. *Et campos* R. Goth. Voss. Pal. Dorv. a. O. *Sed protegat* Dorv. a.

59. *Projicit* volebat Heins.

60. *Declivo jam nova tepesc.* Dorv. c. — *Nona hora*, sole jam declivi, ad occasum vergente, *tepscere*, calore mitiore esse, incipit. Vid. Ecl. I, 1. — Ita sup. 31: *primæ spatium tepescerit horæ.* Palladius f. hinc compilavit Novembr. tit. XIII, *de pascendi ordine*: *Quarta*

Incipiet, seræque videbitur hora merendæ;
 Rursus pasce greges, et opacos desere lucos,
 Nec prius æstivo pecus' includatur ovili,
 Quam levibus nidis somnos captare volucris
 Cogitet, et tremuli tremebunda coagula lactis. 65
 Succida jam tereti constringere vellera junco
 Quum jam tempus erit, maternas demere lanas,

hora calescente, &c. quæ his comparanda sunt. Vlit.

61. *Feræ et ora Goth. serique videbitur hora premendi* Dorv. a, quæ longe diversum sensum faciunt. — *Merendam* recte Jos. Scalig. in conj. ad Varr. de R. R. p. 247, dicit esse cibum, qui mercenariis, seu iis, qui ære merebant, dabatur antequam labore mitterentur. — Aliter Festus, qui a *mero die* dictam putat, vel Nonius quod post *meridiem* detur. Isid. Orig. lib. XX: *Merenda est, qui declinante die sumitur, cibus, quasi post meridiem edenda et proxima cæna; et eodem lib. cap. 3: Hinc et merenda, quod antiquitus id temporis pueris operariis, quibus panis merus dabatur, aut quod meridiem eodem tempore, id est soli ac separatim, non utique in prandio aut in cæna ad unam mensam.* Sed arripet conject. Scaligeri. Ed. — Hinc sera dicitur Nostro. Confirmat glossa: *Merenda ἀριστον διαιτόν.* Calpurnius hac notatione vesperi hoc aptius usus est, quod hac Ecloga fere tantum mercenarii operam describit.

64. *Levibus ac nidis* Bart. ex G. ac *levibus* R. — *Quam levibus nidis.* Est descriptio vesperi, ad quam intelligendam faciunt versus Siliii Italici lib. II, 215: *Sicut agit levibus per sera crepuscula pennis E pastu volucres ad nota cubilia Vesper.*

65. Barthius sic distinguit: *volucris vel volucres: Cogitet et tremuli As. tremulo tremebundo fruiat ore* Dorv. a. Heinsius varie tentavit: *Cogitet: i tremuli preme munda coagula lactis vel Cogitet, et tremulis premere uda coagula lactis; sed Burm. hinc tremuli preme munda coagula lactis.* — Vid. Excursus secundus ad hanc Eclogam.

66. *Vinco, i. e. vincolo R.* Hunc versum post sequentem ponit Dorv. a. *Constringito As.* — *Succida quum tereti constringere vellera junco, Et jam tempus erit.* Burm. — Sequentes tres versus, novi præcepti, male coherentes melius respondebunt, si duce Daventriensi et Ascensiana *constringito* legas, vel *constringes*, hoc sensu: *Jam, eodem tempore, nempe vesperi, inter alia, quæ tum commode agi possunt, etiam vellera, lanas detonsas, junco constringes in fasciculos, si quidem id tempus jam erit, quo demere lanas et hircorum jubar cædere fas est. Succida vellera sunt recentes lanae. Causam reddit Varro R. R. II, 11, 6: Tonsuræ, inquit, tempus inter æquinoctium vernalium et solstitium, quum sudare cæperint oves, a quo sudore recens lana tona succida est appellata.* — Et scribit idem Varro non inulto post: *quam (lanam) demptam et conglobatam alii vellera, alii velamina appellant.* Ed.

Hircorumque jubas, et olentes cædere barbas,
 Ante tamen secerne pecus, gregibusque notatis
 Consimiles include comas; ne longa minutis,

70

Mollia ne duris coeant, ne candida fuscis.
 Sed tibi quum vacuas posito velamine costas

Denudabit ovis, circumspice, ne sit acuta

Forfice læsa cutis, tacitum ne pustula virus

Texerit occulto sub vulnere; quæ nisi ferro

75

Rumpitur, ah! miserum fragili rubigine corpus

Corrodet sanies, et putrida contrahet ossa.

Providus (hoc moneo) viventia sulphura tecum,

Et scillæ caput, atque intacta bitumina porta,

Ulceribus laturus opem: nec Brutia desit

68. Virg. Georg. III, 311. Quod etiam confirmat Elian. de Hist. Anim. ἐν Λυκίᾳ λίγυ Καλλιθένης ὁ Ὀλύμπιος κείρεσθαι καὶ τὰς αἰγὰς, ὡσπεροῦν πανταχῆ τὰ πρόβατα γίνεσθαι γὰρ δασυτάτας καὶ εὐτριχὰς δεινῶς τὰς αἰγὰς, ὡς εἰπεῖν βοστρύχου, ὡς τινα Ὠκεῖας κόμης ἐξηρτῆσθαι αὐτῶν κ. τ. λ. Ed.

69. Quod ejusdem lanæ est pecus, secerne a cæteris, tamquam diversos greges, et quod e quoque grege genus lanæ habes, hoc eodem fasce colliga et include.

70. *Coma* Bart. *comis* Burmannus vult, nempe oves, inter se ejusdem coloris.

75. Resecandum ulcus ferro esse, pro præstantissima medicina præcipit Virg. Georg. III, 452, seq. et ex eo Columella VII, 5, 10, quorum loci conferendi cum Nostro.

76. *In miserum* Ug. Bo. A. 2, seq. Voss. Dorv. *ah miserum* R. F. 1. V. A. 1. O. P. et MS Tit. *en miserum* Dorv. *Porrigine* mal. Heins. — *Rubigine* pro putredine et pure

posuit, quod solidum corpus, quasi ferrum rubigo, consumit.

77. *Contrahet ossa*, h. e. comminuet. Maro Georg. III, 484, quem hic respexit Noster, sic exprimit: *Omniaque in se Ossa minutatim morbo collapsa trahebat*. Idem versu ult. *contractos artus sacer ignis edebat*. Columella l. c. morbum, qui alias sacer ignis dicitur, *pusulam*, et pecudem eo correptam *pusillosam* vocat.

78. *Hæc moneo* R. Voss. Goth. O. *Liventia* F. 1. V. A. 1. T. et MS Tit. — In his etiam ante oculos habuit Virg. Georg. III, 448, seq. fortasse et Gratium, v. 416. — *Providus*, nempe in eventum lædendæ inter tendendum cutis. — *Viventia sulphura* lege; namque Virgilius *viva* habet. — *Intacta bitumina* sunt nova et nondum tractata.

79. *Squilla* D. *Et virosa* Dorv. a. *et vittata* Dorv. b.

80. *Brutia* pix est omnium probatissima, teste Plinio, XVI, 11; XXIV, 7; est enim pinguisissima et resinosisissima.

Dura tibi, et liquido simul unguine terga, memento,
 Si sint rasa, linas; vivi quoque pondera melle
 Argenti coquito, lentumque bitumen aheno,
 Impressurus ovi tua nomina: nam tibi lites
 Auferet ingentes lectus possessor in armo. 85
 Tunc etiam, dum siccus ager, dum fervida tellus,
 Dum rimosa palus, et multo torrida limo
 Æstuat, et fragiles nimius sol pulverat herbas,
 Lurida conveniet succendere galbana septis,

81. *Cura tibi As. pura* maluit Burm. — *Et deest* in Ug. A. 2, seq. T. Pal. Dorv. *Picis unguine* Mod. *simul unguine* R. F. 1. As. V. A. 1. P. et MS Tit. cum Goth. — *Liquido simul unguine*, intellige *unguine*, quod ex præcedentibus sulphure, scilla, bitumine, pice, *simul* congestis constat, atque *liquidum*, vel ad ignem liquefactum est. Gratius l. c. *expresse, et summam complectitur ignis in unam*. Virgilius autem *misceri ea omnia* jubet.

82. *Si sunt rara linas dura quoque pondera massæ* Dorv. a. *vini quoque pondere molle Argentum* R. Voss. Goth. *vivi quoque pondera in olla Argenti coquito, lentumque bitumen ahena*. Sic Vlit. conj. *Pondera amellicis Argenti incoquito*, Heins. corrigebat. *De amello* Salmas. Exerc. Plin. 71. — Virgil. *et spumas miscet argenti*, loc. cit. v. 449. Ed.

84. *Impressurus ovi*. Mos ille pecora signandi antiquus et notus. Meminit Festus in *signare*. Et Maro Georg. III, 158, de bobus: *Continuoque notas et nomina gentis inurunt*. — Anacreon, ἰν ἰσχιόις μὲν ἴπποι Πυρὸς χάραγμα' ἔχουσι. Ed.

85. *Afferet* Ug. F. 1, seq. A. 2, seq. Bo. F. 2. *Auferet* R. P. Goth. *In arvo* Ug. A. 2, seq. F. 2. P. in

arvo elegantissime correxit Fruterius, Modius et Tit. et sic Dorv. a. c. *Ingenti lectus possessor ovili* Voss. Pal. *certus possessor in arvo* volebat Heins. in *aure* Argol. ad Onuphr. Panv. de Circo, p. 25.

86. *Quom siccus* R. Goth. cum O. *Nunc etiam* F. 1. V. A. 1. Dorv. a. — *Descriptio ferventis æstatis, tracta per tres versus, molesta magis et onusta verbis est, quam pulchra et expressa*. Non satis placet *rimosa palus*, pro quo melius dixit Virg. Georg. III, 432: — *Postquam exusta palus, terræque ardore dehiscent* —.

87. *Turbida* Tit. ex MS *Lino* V.

88. *Nimium* R. Goth. Pal. Voss. *Vulnerat* volebat Heinsius. — *Volebat scribere, fragiles pulverat glabas*, hoc est, in pulverem comminuit, sed versus recusante *pulverat herbas* posuit, hoc est, pulvere conspergit; tum epitheton *fragiles* ineptum est. Talis negligentiae exempla in Calpurnio plura occurrunt. — *Pulverat* videtur esse, pulvere obducit, sicut usurpavit de æstu Stat. Theb. IV, 687: — *Stagnaque et errantes obducite pulvere rivos* —. Ed.

89. *Tectis* Dorv. c. — *Abigendis serpentibus galbani et cedri fumus, cornu cervini et capilli muliebris*

Et tua cervino lustrare mapalia fumo:
 Obsuit iste malis odor anguibus; ipse videbis
 Serpentum cecidisse minas; non stringere dentes
 Ulla potest uncōs, sed inani debilis ore
 Marcet, et obtuso jacet exarmata veneno.
 Tunc age, vicinæ, circumspice, tempora brumæ
 Qua ratione geras: aperit quum vinea sepes,
 Et portat lectas securus vinitor uvas,
 Incipe falce nemus vivasque recidere frondes.

90

95

nidores, ut maxime idonei, commendantur ab omnibus, qui hanc materiam attigerunt, scriptoribus, præcipue Virgilio, Georg. III, 414, seq. cujus vestigia, præter Nostrum, presserunt Columella VII, 4, 6 et VIII, 5, 18; Plin. VIII, 32, seu 50, X, 70, et XXVIII, 9; Pallad. I, 35, 11; Geopon. XVIII, 2. Ipse Virgilius ante oculos habuit Nicandrum Theriac. 51-53.

90. *Et sua malebat Heins.*— *Mapalia* vox est peregrina et Afrorum verisimiliter propria: ea utitur Virg. *Æn.* I, *Raris habitata mapalia tectis.* Idem pollet vox *magalia*, *Æn.* I, 425, et IV, 259. Ed.

91. *Obsuerit malus iste odor. R. Goth. Voss.*

93. *Inani ore*, eodem sensu quo inertī, h. e. morsu nullam vim habente nocendi; ut *lacrymæ voluntur inanes*, Virg. *Æn.* IV, 449.

94. *Exarmari* dicuntur serpentes, quum vis nocendi adimitur. Silius I, 401: «Nec non serpentes diro exarmare veneno Doctus Atyr». — *Et Virg. ferrum armare veneno.* Justinianus in proœmio Instit. «Imperatoriam majestatem, inquit, ... etiam legibus oportet esse armatam». Ed. — Apud Lamprid. in Heliog. *exarmati leones*, h. e. mansuefacti.

95. *Nunc age R. As. O.*— *Vicinæ*, ubi bruma erit vicina. Ed.

96. *Quæ* Burm. *Feras* malebat Heins. — *Aperit vinea sepes*, h. e. præbet uvas jam maturas vindemiæ, et legendas vinitoribus. Initium vindemiæ. Sic apud Colum. X, 401, *canis Erigones Arboreos aperit fetus*, h. e. tempus esse indicat colligendi fetus arborum.

97. *Securus*, vel tempestatis iniquæ, quæ maturis etiam uvis metuenda erat, vid. Virg. Georg. II, 419, vel furum uvis imminentium, contra quos vinea sepe et custode munienda erat. — *Circitor uvas* legit Dorv. a, non male. Nam circitor erat custos, qui fundum frequenter obibat, et fruges servabat, ne mala manus raperet, ut ostendit Scaliger ad Priap. 16, et Burm. ad Petron. 53. Hic igitur primus observabat uvas maturas, iisque adportandis et monstrandis tempus esse vindemiæ nuntiabat.

98. *Nimiasque* Heins. — *Vivas frondes*, virentes recentesque, pabulum pecudis hiemale. Intelligit autem herbitum ut vocat Isid. in libris Etymolog. Vid. Colum. VII, 3, 21. Qui recidit, frondator. Virg. Ecl. I, 57: «Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras».

Tunc opus est teneras summatim stringere virgas,
 Tum debes servare comas, dum permanet humor, 100
 Dum viret, et tremulas non excutit Africus umbras.
 Has tibi conveniet tepidis fenilibus olim
 Promere, quum pecudes extremus clauserit annus.
 Sic tibi nitendum est; labor hoc in tempore noster,
 Gnavaque sedulitas venit, et pastoria virtus. 105
 Nec pigeat ramos siccis miscere recentes
 Et succos adhibere novos: ne torrida nimbis
 Instet hiems, nimioque gelu, nivibusque coactis,
 Incurvare velis nemus, et constringere frondes.
 Tu tamen aut læves hederas, aut molle salictum 110

99. *Summatim*, ex summa parte vel cacamine, nam ibi teneræ sunt virgæ.

100. *Tum debes servare comas*, h. e. asservare, et reponere hiemi, dum humor, succus, permanet in frondibus, nec eas ventus excutit: nam quæ aridæ decidunt, sunt inutilis.

101. *Expuat O.* — *Tremulas*. Ita Virg. Ecl. V, 5: «Sive sub incertis Zephyris motantibus umbras». ED.

102. *Ast ubi Ug.* *Ast tibi Dorv.* R. O. *Tepidas P.* atque *Vlitius*. — Has frondes in fenilia congestas conveniet inde promere hieme, et pecudi inclusæ objicere. Virgilius Georg. III, 320: «Victumque feres, et virgea lætus Pabula, nec tota claudes fenilia bruma».

103. *Ponere Dorv.* — Extremus clauserit annus, sc. hiems, quo tempore pecus intra præsepia clausum haberi solet. Hor. Carm. I, 4, 3.

104. *Dic tibi D.* et sic *Modius. Hic Bart.* ex G.

106. Ne te pigeat siccis ramis continuo novos addere, quamdiu poteris, ne forte opinione citius in-

gruat hiems, et tu, jam nimio gelu urgente et nivibus coactis, ramos velis cum magna molestia inflectere, et frondes constringere, h. e. stringendo colligere. Sic optime constabit sensus horum versuum, nec ulla correctione, quam varie hic tentant interpretes, opus est.

107. *Sulcos Heins.* vid. supr. IV, 113. *Non Ug. A. 2,* seq. F. 2. *licet horrida legit Martell. ne, ut torrida nimbis Instat hiems*, i. e. quando hiems est, ne *Incurvare velit*, etc. *Vlit. ne, turbida nimbis Quum stet hiems... Incurvare velit* Burm.

108. *Coactus Palat.*

109. *Velis omnes. velit* correxerunt Mart. Vlit. Burm. *velis vimen* F. 1. V. R. Voss. Goth. et MS Tit. *vimen et stringere* Nic. Heins. ex Virgilio, Æn. III, 31. — *Velis*, quod omnes veteres editiones præferunt, ad frondatorem referendum est, qui et *incurvare nemus* dicitur, ubi carpere vel stringere frondes vult. Sic versus *Laberii* apud Macrob. Saturn. II, 7: «Non flexibilem concurvastis, ut carperes».

110. *Tum tamen F. 2.* — Si aliarum

Valle premes gelida; sitis est pensanda tuorum,
 Canthe, gregum viridante cibo; nihil aridus illis,
 Ingenti positus quamvis strue, prosit acervus,
 Virgea si desint liquido turgentia succo,
 Et quibus est aliquid plenæ vitale medullæ. 115
 Præcipue gelidum stipulis et fronde caduca
 Sterne solum, ne forte rigor penetrabile corpus
 Urat, et interno vastet pecuaria morbo.
 Plura quidem monuisse velim: nam plura supersunt.
 Sed jam sera dies cadit, et jam, sole fugato, 120
 Frigidus æstivas impellit Noctifer horas. »

arborum frondes stringere, per gelu et nives, non liceat, poteris tamen aut leves hederas, semper virentes, aut salictum, quod molle, lentum et flexibile est. — *Premes*, h. e. falce succides. Sic Hor. Carm. I, 31, 9, « Premant Calena falce, quibus dedit fortuna vitem ». — Et Virg. Georg. I, 156 : « Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci Falce premes umbras ». Ed.

111. *Premens* Pal. *Premes media* Dorv. a. *Satis est* R. Voss. Goth. As. O. — *Valle premes gelida*. Ubi nimium felicius hederæ proveniunt. Ed.

113. *Quamvis pontus* Dorv. c. *Pro-situs* F. I. V. *possit* F. I. V.

115. *Vivæ frondis adhuc plena medulla* est, h. e. succulenta et tur-gida, quæ implet corticem. Contra ossa arida *vacuis exsucta medullis* vocat Juven. VIII, 90.

116. *Stipulæ cum fronde* Dorv. a. — Præceptum sumptum a Marone, Georg. III, 297, seq. et Colum. VII, 3, 8. — *Fronde caduca*, quæ arida cecidit. Virg. Georg. I, 368.

117. *Penetrabile corpus*, quod facile penetratur frigore. Frigoris impatientissimum pecus vocat Colum. l. c. Virgilio, Georg. I, 93, ipsum frigus penetrabile est, h. e. facile vel vehementer penetrat. — *Pen-tralia* R. D. Pal. Voss. Dorv. *pen-trabile* Goth. ex versu præc. *Et ex-tremo vastet præcordia* Dorv.

118. *Pecuaria*, greges pecorum, neutro genere poetæ usurpant. Vid. Græcius, v. 435 et 533. Prosaici, ut Varro R. R. II, præf. 6, libentius feminino *pecuarias* dicunt.

119. *Meminisse velim* Dorv. a.

121. *Noctifer*, idem qui Hesperus. — Vocem Græcam expressit ut sic latine respondeat huic contrariæ *Lucifer*: eadem usus est Catull. Carm. 63, 7, *Nimirum æthereos ostendet Noctifer ignis*. Ed. — *Æstivas impellit horas*, h. e. æstivum diem finit. *Frigidus Hesperus* infra, Ecl. IX, 89. — *Sed impellit horas* rectius inter-preteris præcipitat vel accelerat, ut Eclog. VIII, 47, « florentes mors invida pelleret annos ». Ed.

EXCURSUS I

AD CALPURNIUM, ECL. V, v. 34.

Implebis, quod messe fluat; rursusque premetur
Mane, etc.

VERBA *quod messe fluat* corrupta videntur, et messi hic nullus locus, nec sensus est. Si sententia Virgilii, Georg. III, 400, e qua hæc expressit Calpurnius, conferatur, legendum videtur *quod nocte fluat*, et *fluat* idem est ac sequens *premetur*; nec tamen istud in ullo codice apparet. Barthius aliquantum juvat, qui in suo invenit *massa*, atque hinc legendum putat *quo massa fluat*; et *quo* confirmatur ab Ascensiana. Nempe apparet de caseo premendo sermonem esse, qui *lactis massa coacti sæpe* a poetis dicitur. Igitur verba sic capies: *Implebis* eo lacte, quod mane mulsum est, fiscellas vel calathos, *quo massu*, vel concreta pars lactis, sero per imposita pondera expresso, *fluat*, et *rursus mane premetur*, vel pressum fluet, quod hora vespertina redactum fuerit. Occurrebat etiam hæc emendatio: *Implebis, quæ pressa fluant*, eaque bene congruit sequentibus, *rursusque premetur Mane*: sed tot aliorum conjecturas quid juvat novis cumulare? Forsan et hic fluit et vacillat indoctus rustici sermo.

EXCURSUS II

AD CALPURNIUM, ECL. V, v. 65.

Cogitet, et tremuli tremebunda coagula lactis.

HIC versus, quamvis manifeste vitiosus, in nullo fere codice, scripto vel excuso, aliter legitur; et, si sequentes versus conferantur, totus locus tam hiulcus et incompositus apparet, ut medela difficillima videatur, fortasse etiam unum et alterum versum excidisse conjiciamus. Ascensiana quidem editio et unus Dorvill. ut in variet. lect. notavimus, vulgarem scripturam mutat, sed nihil aliud quam conatum librarii ostendit, ita refingendum versum, ut sensus aliquis et connexio cum superioribus existat. Heinsii et Burmanni emendationes propius ad veteris similitudinem scripturæ accedunt, sed eædem nescio quid invenustum et coactum retinent, præterea medio in versu novi præcepti initium faciunt, qui mos esse poetæ nostri non solet. Itaque, desperato quasi in loco, putavimus, non esse in vera ejus lectione investiganda fatigandum ingenium, versumque talem esse, quem auctor conceptum quidem et inchoatum, sed, stylo non satis succedente alioque properante, imperfectum et impolitum ipse reliquerit. Ne tamen hinc recedam plane ἀσύμβολος, placet hic monere, quod ab interpretibus non satis observatum esse arbitror. Quum in verbis: *Quam levibus nidis..... Cogitet*, aliqua notatio insit temporis vespertini, sane apparet, continuato in versu voluisse poetam aliam ejusdem notam addere. Et certe non alia est, quam quæ a Calpurnio, Ecl. X, v. ult. disertius enuntiatur:

Sparsas donec oves campo conducere in unum
Nox jubet, uberibus suadens siccare liquorem
Lactis, et in niveas adstrictum cogere glebas.

Hinc existimo, voluisse poetam hoc etiam loco vesperam a mulgendi caseique conficiendi negotio describere; et tum veteri scripturæ simillimum hunc versum reperio:

Cogitet, et tremuli dent mulctra coagula lactis.

Sane, si Columellam, ubi casei faciendi rationem describit, lib. VII, 8, 3, audimus, statim e mulctra concreti lactis liquor in fiscellas aut calathos transferebatur. *Sed mulctra*, inquit, *quum est repleta lacte, non sine tempore aliquo debet esse, et confestim quum concrevit, liquor in fiscellas aut in calathos vel formas transferendus est.* Idem paullo post: *Nonnulli virides pineas nuces in mulctram demittunt, et mox super eas emulgent, nec separant, nisi quum transmiserint in formas coactam materiam.* Sic scilicet ipsa mulctra dabant coagula. Conf. hujus Ecl. v. 34, seq. Nemo non perspicit, sic, ut posui, aut simili modo, scribi a poeta debuisse, immo et potuisse facillime, si quidem sententiam recte constare voluerit. Jure igitur quivis intelligens miretur, versum tam insulsum et horridum, qui prorsus aures offendat legitis, a poeta relinqui potuisse; idem vero non injuria suspicetur, consulto id factum a poeta, ut sermonem indocti opilionis juxta et obliviosi senis imitaretur, qui et imprudens per similis soni et sensus vocabula, *tremuli tremebunda*, oberraret, et finire sententiam, subjecto verbo ad complendam eam necessario, oblitus esset. Nam et tres sequentes versus male compositi, et vitio ἀνακολουθίας laborantes eandem loquendi imperitiam produunt. Et plura similis perversitatis exempla in hac Ecloga occurrunt, suis locis indicanda, quæ nisi credere velimus de industria accommodata designandæ imperitiæ rustici sermonis, necesse erit, id auctori crimen incitiæ vel negligentiae impingere, quod cum cæteris ejus virtutibus vix possit conciliari.

ECLOGA VI.

LITIGIUM.

ARGUMENTUM.

ASTILUS Lycidæ refert, modo certamen inter Nyctilum et Alcona fuisse, se judice, et Alcona victorem pronuntiatum. Lycidas mirabundus Alcona spernit præ Nyctilo, et Astili adeo iudicium reprehendit. Hic inscitiam carminis objiciens Lycidæ ab hoc ipse in certamen provocatur. Quod quamquam ille superbo differre convicio et a se amoliri tentat, tamen interveniente Mnasylo adigitur a Lycida, ut hunc certaminis arbitrum adsumat. Constituunt uterque pignora, Astilus cervum mansuetum, Lycidas contra equum velocem. Mnasylus accepto arbitrio, ne vicini amnis sonitus cantibus obstrepat, in remotius antrum deducit certaturos, et, ut lite seposita carmina vicibus sibi reddant, hortatur. Sed hic novo Lycidæ convicio jurgium redintegratur, quod quum exardescere vehementius et ad pugnos spectare videtur, Mnasylus, eorum insaniam indignatus, discedit, atque hanc litem aliis dirimendam relinquit. Merito hæc Ecloga **LITIGIUM** inscripta est, quod plena est conviciorum et rixarum. Ideo parum grata est, nec honesti decorique cam rationem habet, ut valde placere possit. Videtur quidem poeta in tractando argumento proposuisse sibi Theocriti Idyll. V, et Virgilio Ecl. III, unde et multa traduxit. Sed in istis concertatio pastorum, quamvis acerba, exitum habet decorum, resque ipsa ita geritur, ut admixta hilaritate acerbitas jurgii mitigetur. Hic nihil nisi impotentia animi et rixandi libido cernitur, convicia jactantur acerba, atque ex jurgio susceptum certamen novo jurgio abrumptur, re infecta disceditur. Facile igitur assentior Barthio ad vers. 4 judicanti, hanc omnium Calpurnii Eclogarum infelicissimam esse; et miror hanc præterisse Jul. Scaligerum, quum reliquas tam rigide notet.

ASTILUS, LYCIDAS, MNASYLUS*.

ASTILUS.

SERUS ades, Lycida; modo Nyctilus et puer Alcon
Certavere sub his alterno carmine ramis,
Judice me, sed non sine pignore: Nyctilus hædos
Juncta matre dedit; catulum dedit ille, lænæ
Juravitque genus: sed sustulit omnia victor.

LYCIDAS.

Nyctilon ut cantu rudis exsuperaverit Alcon,
Astile, credibile est? ut vincat acanthida cornix,

* *Litigium* inscribunt F. 1, seq. et P. *Hastilus* R. Voss. Goth. *Manasylus* Ug. *Mnasyllus* Gr. seq. *Mnasyllus* F. 1. V. P. Sic et apud Virgil. Ecl. VI, 13, in hoc nomine variant codices.

1. *Ectus ades* R. omissa priori littera, ita et Voss. et Goth. In Romana Burmannus rubro appictum R vidit, ut esset *Rectus*. Vide hunc ad Ovid. Epist. I, 66. *Lentus* Burmannus malit, ex Ecl. VII, 1. *Lætus* D. — *Alcon* nomen pueri vel servuli apud Horat. Sat. II, 8, 15. Ed.

4. *Laconum Juravitque* MS Tit. *Laconem* vel *Lacana* conj. Heins. Quidam distinguunt, *catulum dedit ille lænæ, juravitque genus*, id est, natum ex lænæ. Burm.

5. *Juravit esse procreatum e lænæ*. Canes quandoque lupis, tigribus, vulpibus, aliis concipere, tra-

dit Plin. VIII, 40, et Xenoph. de Venat. *Semiferum* vocat Grætius, v. 253. Pollux, V, 5, affirmat Hyrcanos e canibus et leonibus nasci, appellarique λεοντομυγῆς.

6. *Lyc.* abest et in versum seq. rejectum in Ug. Vi. et O. Voss. Et *cantu* R. O. Voss. Goth.

7. *Si vincat* D. Dorv. a. ut *vincat* reliqui. *Candida cornix* Dorv. Distingue: *credibile est? ut vincat acanthida cornix?* ἀπὸ κοινῆς repetendo. Vlit. Heinsius volebat *credibile est?* sic *vincat a. c.* *Vocalem s.* sic *durus a. b.* scil. *ita vincat*, vult Canngieter ad Avien. fab. III, 12. — Ego vero sententiam vix recte procedere puto, nisi sublata interrogatione legatur: *si vincat*, quoniam et sequitur *si dirus*. Ed. — Hoc loco Noster expressisse Theocritum videtur, V, 136: Οὐ θεμιτὸν ποτ' ἀπὸ δού κί-

Vocalem superet si dirus aedona bubo. ,

ASTILUS.

Te potiar, Petale, qua nunc ego maceror una,
Si magis aut docili calamorum Nyctilus arte, 10
Aut cantu magis est, quam vultu, proximus illi.

LYCIDAS.

Jam nunc decipior, te judice: pallidus alter
Venit, et hirsuta spinosior histrice barba;
Candidus alter erat, levique decentior ovo,
Et ridens oculis, crinemque simillimus auro, 15
Qui dici posset, si non cantaret, Apollo.

σας ἐπίοδον. Οὐδ' ἑποικας κύκνοισι.
Virgil. Ecl. VIII, 55: *Certent et cynis utulæ.* — *Acanthis* avicula, alias carduelis. — *Aedon*, luscinia, *vocalis*, h. e. musica. Cf. Ecl. IX, 61. Martialis I, 54, *multisonam* vocat. De utraque avi Plin. X, 19 et 42. — *Dirus bubo*, quia cantus ejus feralis, et mali ominis. De eo Plin. X, 12: *non cantu aliquo vocalis, sed gemitu.*

8. *Si turpis* Dorv. c. *si turpior aedona* R. Voss. Goth. Dorv. b.

9. *Te potiar* R. D. O. P. *Ne potiar* Mod. As. *Non potiar* Dorv. a. *Te patiar* Ug. F. 1. V. seq. A. 2, seq. T. *Petale* As. P. *Crotale* R. F. 1. A. 2, seq. Voss. Goth. *Crocale* D. Ug. Bo. T. Dorv. a. *Torqueor una* As. O. — *Te potiar*, quod adhuc editum est, vix stare potest cum mente pastoris, et præferendum, quod Modius putavit, *Ne potiar Petale*, quod ipsum Ascensiana confirmat: nam infortunium sibi imprecatur, si Nyctilus ullo modo comparari possit Alconi. *Te patiar*, quod alii habent, ferri potest, hoc sensu: te diutius duram et adversam experiar. — *Ne potiar* legendum mihi

videtur, ut est apud Martialem VI, 64, 18, *Ne valeam, si multo sapit alius istud*, etc. Ed.

10. *Si magna aut* Dorv. a.

11. Confirmat, tantum dispares arte et cantu esse, quantum vultu.

12. *Panetas alter* R. Goth. Voss. fortasse *panicus* Panos forma. — Id ipsum, quod de vultu dixerat Astilus, carpit, σπῶνιζῶς assentiens, Nyctilum deformem et hispidum esse, candidum et levem Alcona. Formarum observatio inter pastores frequens. — *Squalidus* legerem cum Heinsio, si codices addicerent. — *Histrice* animal est e genere erinaceo, aculeis prælongis, de quo Salmas. ad Sol. p. 277. Sic *spinosi corporis erem* dicit Nemes. Cyn. 57. Similiter Hor. Epod. V, 27: *Horret capillis, ut marinus, asperis, Echinus, aut currens aper.*

14. *Lævique* R. D. F. 1, seq. O. *lenique* Ug. A. 2, seq. *Ævo* D. Dorv. c.

15. *Viridans oculis* R. As. Goth.

16. *Posset dici* R. As. Pal. Voss. Goth. Dorv. — Irridet Astilum cum suo Alcone. Profecto ita formosus est Alcon, ut Apollinem simulare

ASTILUS.

O Lycida, si quis tibi carminis usus adesset,
Tu quoque laudatum posses Alcona probare.

LYCIDAS.

Vis igitur, quoniam nec nobis, improbe, par es,
Ipse tuos iudex calamos committere nostris?
Vis conferre manus? veniat licet arbiter Alcon.

ASTILUS.

Vincere tu quemquam? vel te certamine quisquam
Dignetur, qui vix stillantes, aride, voces
Rumpis, et expellis male singultantia verba?

LYCIDAS.

Fingas plura licet; nec enim potes, improbe, vera
Exprobrare mihi, sicut tibi multa Lycotas.
Sed quid opus vana consumere tempora lite?
Ecce venit Mnasyllus: erit (nisi forte recusas)
Arbiter; insta nunc non credulus, improbe, verbis.

possit coma et facie, modo non cantaret.

19. *Improbe, pares*, R. Ug. Virg. Ecl. III, 28: *Vis ergo inter nos, quid possit uterque, vicissim*, etc.

20. *Judex*, qui tam bonus iudex fuisti in commissione Nictyli et Alconis. — *Calamis* Voss. parum refert. *Nostros* Burm. edit. vitiose.

21. *Manum* Ug. A. 2, seq. F. 2. *Haud nunc erit arbiter Alcon* As. — *Arbiter Alcon* quem tu tantopere laudas, qui quae idcirco iure mihi suspectus esse deberet, nisi multo melior essem. Ed.

22. *Vinces tu*, Dorv. a. — *Vincere tu quemquam?* Virgiliana *Ὀλαψας*, *Cantando tu illum?* Ecl. III, 25. Ed.

23. *Aride* R. *Arida* reliqui omnes, quos vidi. *Qui vis* Dorv. a. — *Aride*, cui *torrida vox*, ut supra Ecl. III, 59, h. e. aspera et sicca. Unde *stil-*

lantes tantum voces, et *singultantia*, intermiscisa, interrupta verba. *Burmannus* malit *stillantes fauces*, quod sane probabile est.

24. *Rumpit et expellit* Dorv. c. *Mala sing.* Gr.

25. *Improbe, verbo* R. Voss. Goth. *As. verba* omnes reliqui, quod ex praecedenti versu irrepsit, sed *vera* germanum esse Titius dudum et Barth. viderunt.

26. *Lycotas* R. Voss. Goth. *Lycotas* est apud Propert. IV, 3.

28. *Recuses* Ug. A. 2, seq. F. 2. *Sic* Virgil. Ecl. III, 29: *ne forte recuses*. Sed *retusus* Pal.

29. *Inflatus non credulus* Dorv. a. *Insta nunc, non credimus, improbe, verbis* conj. Burm. — Nulla hic mutatione opus, quam Heins. et Burm. tentarunt, sed bona interpretatione. *Insta nunc*, h. e. iusta ipse et urge,

ASTILUS.

Malueram, fateor, vel prædam nactus abire, 30
 Quam tibi certanti partem committere vocis:
 Nec tamen hoc impune feres: en adspicis illum,
 Candida qui medius cubat inter lilia, cervum?
 Quamvis hunc Petale mea diligit, accipe victor.
 Scit frenos, scit ferre jugum, sequiturque vocantem 35
 Credulus, et mensæ non improba porrigit ora.
 Adspicis ut fruticat late caput? utque sub ipsis
 Cornibus, et tereti lucent redimicula collo?
 Adspicis ut niveo frons irretita capistro

ut re probem, quæ de me jactavi, non credulus verbis, si quidem tam difficulter verbis credis. Similiter enim hic nominativus *credulus* explicandus, ut v. 30 *judex*.

30. *Præda* F. 2. *præda victus* Ed. quam citat Tit. *prædem* vult Barth. *Malueram fateor, nec prædam nactus, abire, Quam*, etc. vel *nec præda nactus* Heinsius tentabat. *Nactus abires* D. non male. — *Vel prædam nactus*, h. e. si vel in paratum præmium incidissem, nulla contentione obtinendum, malueram tamen dimisso præmio abire, quam te dignari parte aliqua certaminis mecum inendi. *Præda* hoc loco est res exposita et paratissima, quæ prohibente nullo cedit occupanti; ut de Roma Lucan. I, 513: *facilem venturo Cæsare prædam Ignavæ liquere manns*.

31. *Tibi partem committere vocis* interpretor tecum partiri vices cantandi, ut *dividere carmina* Horatius dicit Carm. I, 15, 15.

32. *Non tamen hoc impune feres*. Quominus et ipse quoque aliquid contra deponas; legem dat certamini, unde infra, v. 47: *Dum sciat hic se non sine pignore vinci*. Ed.

33. Vid. Excurs. primus ad calcem hujus Eclogæ.

34. *Diligit hunc mea Pectale, accipe*. Ug. Bo. Dorv.

35. *Frenos, et ferre* R. As. Pal. Goth. Dorv. a. b.

36. *Non improba*, h. e. obsequenter et blande. Gratius v. 398 de cane: *Blanditur mensis, cereremque efflagitat ore*.

37. *Fruticat* Ug. A. 2, seq. B. F. 2. Voss. Pal. Dorv. b. sed *fruticat* sequentia exigunt. *Fruticem late capit* Dorv. a. — *Fruticat*, quod proprie de arborum ramis dicitur, hic aptum cornibus cervi, quæ quasi ramos diffundunt. Unde v. 42 *ramosa tempora*, et Virgil. Ecl. VIII, 30, *ramosa cornua*; et Æn. I, 194, *Cornibus arboreis*. Vid. quoque Card. Adriani Venat. v. 87, *Arboream vertens subinde frontem*. Ed.

38. Hic et sequens versus deest in R. et Goth. *Tereti pendent redimicula* Dorv. a. Sic Ovid. Met. X, 113, de cervo Cyparissi: *Pendebant tereti gemmata monilia collo*.

39. *Frons capistro*, h. e. loris ad capistrum pertinentibus, *irretita*, lucet propter bullam argenteam, quæ super frontem loris vincta mo-

Lucet, et, a dorso quæ totam circuit alvum, 40
 Alternat vitreas lateralis cingula bullas?
 Cornua subtiles, ramosaque tempora molles
 Implicuere rosæ, rutiloque monilia torque
 Extrema cervice natant: ubi pendulus apri
 Dens sedet, et nivea distinguit pectora luna. 45
 Hunc ego, qualemcumque vides in valle, paciscor
 Pendere, dum sciat hic se non sine pignore vinci.

LYCIDAS.

Terreri, Mnasye, suo me munere credit;
 Adspice, quam timeam: genus est, ut scitis, equarum
 Non jugale mihi, quarum de sanguine ponam 50

vetur, ut dicit Ovid. Met. X, 114, quem exprimere voluit Noster.

40. *Lucet* ingrante repetitum ex v. 38; descriptio certe verbosior, et cervus oneratus magis quam ornatus. ED.

41. *Vitreas*, quæ scilicet conveniunt pastoribus. Cyparissus apud Ovid. cervo suo argenteas indidit. ED. — *Cingula* hominum, *cingulas* animalium esse tradunt Servius ad Virgil. Æn. IX, 360, et ex eo Isid. Orig. XX, 16. — Sic Ovid. Remed. 236: *Ut nova velocem cingula lædat equum*. FD. — Neque tamen semper hoc discrimen observatur. — *Alternat*, alternatim in utroque latere posita habet.

42. *Sutiles* in vet. exempl. reperit Titius, quod aptissimum esset, nisi syllaba repugnaret. Corruptum videtur *subtiles*, et sub eo genus florum diversum a rosis latere. Burm.

43. *Rutilo* ad metallum referendum est, e quo plerumque fiebant torques. — *Monilia* hic vix alia videntur esse, quam quæ v. 38 jam dixit *redimicula* colli. — Vid. Claudian. de equo Honorii v. 9: *Luxurient tu-*

mido gemmata monilia collo. Et Virg. Æn. VII, 278: *Aurea pectoribus demissa monilia pendunt*. ED.

44. *Notant* omnes, præter D. et Dorv. a. in quo *natant*, idque unice verum. *Nitent* conj. Vlit. — *Natant*, fluitant laxa. — *Ubi*, sc. in parte infima monilis pendet apri dens, forma lunulam referens. Hunc morem fuisse in torquibus brutorum, observat Schefferus de Torq. §. 13. Hinc torquem Philodemi Epigramma in Anthol. VI, 2, 1, vocat *κόσμον ὀδοντοπόρον*; et Statius Theb. IX, 688, de equo Parthenopæi: *nemorisque notæ sub pectore primo Jactantur niveo lunata monilia dente*. Quo loco Lactantius *nemoris notas* interpretatur signa venationis; nempe quod dens iste spoliū est feræ pugnacissimæ. Apparet tamen et lunula in pectore jugalis equi, in monumento Columbarii Livisæ, tab. XI.

46. *Vides Mnasye paciscor* Dorv. a.

47. *Perdere* Pal. Dorv. a. *Non se sine* R. As. O. Goth.

49. *Quem timeam* Dorv. a. *Et scitis* Nic. Heins.

50. *Non vulgare* Dorv. a. *Noniji-*

Velocem Petason, qui gramina, matre relicta,
 Nunc primum teneris libavit dentibus; illi
 Pes levis, adductum latus, excelsissima cervix,
 Terga sedent, micat acre caput, sine pondere cervix,
 Et tornata brevi substringitur ungula cornu, 55
 Ungula, quæ viridi sic exsultavit in arvo,
 Tangeret ut fragiles, sed non curvaret aristas:
 Hunc dare, si vincar, silvestria numina juro.

gale ut quadrijugum et talia, vel non junctum ante, Barth. Non subigale Gebh. Crepund. II, 17. Non jugale Buchn. ad Venant. hym. pasch. v. 29. Conjugiale, id est, feturam tantum exercens, Vlit. Non venale Burm. — Non jugale, etsi hoc vitiosum in syllaba, quia tamen codices nihil melius suppeditant, retinendum; h. e. quod non soleo jugo subdere, aratro aut plastro trahendo, utpote generosum. Fortasse hoc opponere voluit dicto Astili de cervo, v. 35, scit ferre jugum.

51. *Veloci R. As. Goth. Voss. Pegasus D. — Petasos, nomen a velocitate, ex πταόματι. Nomina olim equis generosis apposita, vulgatum. — Simile Petaso nomen habebat Volucer, equus L. Veri Cæsaris, et Incitatus, equus Caligulæ; de quibus vid. Jul. Capitol. in Vero, cap. 6, et Sueton. in Caligula, c. 55. Ita apud Tassum, Gierus. lib. cant. VII, Stanz. LXXXV equus Raimundi ob pernicipitatem dicitur Aquilino. Aquilino, a cui diè 'l nome il corso. ED.*

53. *Hic vers. abest in R. As. Voss. Dorv. sequenti postpositus in O. — Formas speciosi equi, his similes, habes in Virgil. Georg. III, 75 seq. Grat. 497 seq. Nemes. Cyneg. 243 seq. Columella, VI, 29. — Pes levis, aptius Virgil. mollia crura. — Adductum latus, Virgil. brevis alvus.*

54. *Terga sedent, h. e. desidunt, sedendo apta; Ovid. Met. XII, 401, tergum sessile. — Micat a. caput; Virg. Argutumque caput, et micat auribus. — Sine pondere cervix, Virgil. ardua cervix; Stat. Theb. IX, 687, Colla sedent; Nemes. Plurima se validos cervix resupinat in arnos. — Micat aure, caput sine pondere curvum, vel cernuum. Tò cervix ex præcedenti male repetitum. Vlit. Heinsius legebat, sine pondere pernix. An, sine pondere venter? Vid. Nemes. Cyn. 244. Burm. Sic Horatius, Satir. I, 2, 89: Quod pulchræ elunes, breve quod caput, ardua cervix. Vid. Virg. Georg. III, 79. Hic versus deerat Palatino.*

55. *Ut tornata vetus liber B. Curvata Dorv. Ungula collo Pal. — Tornata ungula, h. e. rotunda, modica, elegans; Ovid. de mutata in equam Ocyrhoe, Met. II, 671, Perpetuo cornu levis ungula.*

56. *Qua viridi Ug. A. 2, seq. F. 2. Quæ reliqui.*

57. *Non et B. Si non curvaret Dorv. a. Hic versus et 58 deest. in R. Goth. Voss. — Celebrata poetis ratio exprimendæ equorum levissimæ celebritatis. Vid. Homer. de equis Erichtonii, Iliad. Virg. Georg. III, 194; Æn. VII, 808; Claud. III, Cons. Hon. 198. — Tass. loc. cit. Stanz. LXXVII. ED.*

MNASYLUS.

Et vacat, et vestros cantus audire juvabit.
 Iudice me sane contendite, si libet; istic 60
 Protinus ecce torum fecere sub ilice Musæ.
 Sed, ne vicini nobis sonus obstrepat amnis,
 Gramina linquamus, ripamque volubilis undæ:
 Namque sub exeso raucum mihi pumice lymphæ
 Respondent, et obest arguti glareæ rivi. 65

ASTILUS.

Si placet, antra magis vicinaque saxa petamus,
 Saxa, quibus viridis stillanti vellere muscus
 Dependet, scopulisque cavum sinuantibus arcum
 Imminet, exesa veluti testudine, concha.

MNASYLUS.

Venimus, et tacito sonitum tutabimur antro. 70
 Seu residere libet, dabit ecce sedilia tophus:

60. *Sani*, non insani et furentes, vult Burm. *Contendere D. Ista* Heins. malebat.

61. *Torum fecere*, locum graminosum, ubi residere possint cantu certaturi, pararunt, commonstrant nobis. Musas quasi ministrantes sibi faciunt poetæ bucolici. Tale est illud Virgilii Ecl. III, 85: *Pierides, vitulam lectori pascite vestro.*

62. Præfigit huic HAS. et v. 66 LYC. R. Voss. et As.

63. *Umbrae* Dorv. — *Volubilis undæ*. Horat. Carm. IV, 1, v. extr. *Te per aquas, dure, volubiles; et amnis volubilis* Epist. I, 2, 43. Ed.

66. *Magis*, i. e. potius. Antri descriptio hic satis festiva, sed multo venustior est apud Ælianum, ib. XIII, πoix. cap. 1. Ed.

67. *Muscus stillanti vellere* est, quia hispida quadam lanugine constat, quæ humores facile imbibit,

et declivi in saxo guttatim reddit.

68. *Scrupisque malebat* Heins. — *Scopulis sinuantibus*, h. e. quum scopuli introrsum sinuati arcum efficiant.

69. *Imminet*, impendet fornix vel tectum, quod, exeso et scabro topho, instar conchæ striatæ est. Sic Ovid. Met. III, 159: *pumice vivo Et levibus tophis nativum duxerat arcum*. Prudent. Psychom. 873: *sinuamine subter Subductus conchæ in speciem*. — *Exesum*, Pal. *exesa veluti testudine conchæ malebat* Heins.

70. Huic versus HAS. et 73 MN. et 79 LYG. et 81 HAS. præponitur in R. et Voss. *Sonitum mutavimus* Dorv. a. *turbabimur* Dorv. b. *sonitus ructabimus* R. As. Voss. *Hic tacito sonitum vitabimus antro volebat* Heinsius. — *Sonitum tutabimur*, defendemus, arcebitur, ut supra IV, 27, quo *tutere famem*.

Ponere seu cubitum, melior viret herba tapetis.
 Nunc mihi seposita reddantur carmina lite;
 Nam vicibus teneros malim cantetis amores:
 Astile, tu Petalen; Lycida, tu Phyllida lauda.

75

LYCIDAS.

Tu modo nos illis jam nunc, Mnasye, precamur,
 Auribus excipias, quibus hunc et Acanthida nuper
 Diceris in silva iudex audisse Thalea.

ASTILUS.

Non equidem possum, quum provocet iste, tacere.
 Rumpor enim merito: nihil hic nisi jurgia quærit. 80
 Audiat, aut dicat, quoniam cupit; hoc mihi certe
 Dulce satis fuerit, Lycidan spectare trementem,
 Dum te stante palam sua crimina pallidus audit.

72. *Fidet herba* Goth. *Lapillis* R. As. D. Ug. A. 2, seq. Bo. Goth. *Mediis viret herba lapillis* conj. Vlit. Sed *tapetis* habent F. 1. V. A. 1. P. — Seu placet recumbere, posito cubito, viret hic gramen, quod torum meliorem tapetis præstat. Tapetis insternere solebant toros, quibus accumbebant. Ovid. Met. XIII, 639: *Positæque tapetibus altis, h. e. toris altis, veste stragula intectis, Munera cum liquido capiunt cerealia baccho.*

76. *Nos ipsi* As. Ug. D. Bo. A. 2, seq. Goth. Dorv.

77. *Accipias q. h. et Acontida* Dorv. a. *Acontida* Gr. T. *Acanthis* nomenclaturæ apud Propert. IV, 5, 61. — Vid. Exc. secundus, et illius supplementum, ad calcem hujus Ecl.

78. *Thalia* R. Voss. Goth. *Thalæa* T. forte *Theloni*, quod est nomen fluminis apud Ovid. Fast. VI, 565. Tit. *Galesa* a fluvio Galeseo conj. Heins.

80. *Rumpor enim et merito* conj.

Burm. et sic habet D. — *Rumpor*, ira et indignatione. Virgil. Ecl. VII, 26: *invidia rumpantur ut ilia Codro.*

81. *Audiat et dicat* Tit. ex MS. *audiat aut dicat* B. Heins. *legebat, audeat; audiri quoniam cupit.* — Quoniam ita cupit, et nihil nisi jurgia quærit, accipio conditionem: *audiat nunc, quæ vult, aut ipse dicat; nihil ei criminando concedam.* Nec tamen inepta est Barthii lectio: *Audiat, ut dicit; ut allusum sit ad verba Terentii, Andr. V, 4, 17: Si mihi pergit, quæ vult, dicere, ea quæ non vult audit.*

82. *Lycidam exspectare* Ug. A. 2, seq. N. Bo. Barth. cit. *spectare* R. F. 1. O. P. Goth. Mod.

83. *Testante* Barth. cit. et conj. *testem ante; sed testata palam* Vlit. *Dum te teste palam* Heins. *Dum te astante* Burm. *Sua crimina* F. 1. V. A. 1. et Tit. ex MSS. *carmina* R. Ug. Bo. A. 2, seq. Voss. Dorv. c. — *Te stante, præsentem et audientem, veluti iudice, pro tribunali.*

LYCIDAS.

Me, puto, vicinus Stimicon, me proximus Ægon
 Hos inter frutices tacite risere volentem
 Oscula cum tenero simulare virilia Mopso.

85

ASTILUS.

Fortior o utinam nondum Mnasyllus adesset!
 Efficerem, ne te quisquam tibi turpior esset.

MNASYLLUS.

Quid furitis? quæ vos insania tendere jussit?
 Si vicibus certare placet? sed non ego vobis
 Arbiter; hoc alius possit discernere iudex.
 Et venit ecce Mycon, venit et vicinus Iolas:
 Litibus hi vestris poterunt imponere finem.

90

84. *Strymicon* Gr. *Symicon* D. persona ex Virgilii Ecl. V, translata, *Ægon* ex III. — Respondet, non purgando ante objecta, sed obijciendo alia, quod rustico more ita fieri observat Servius ad similem Maronis locum, Ecl. III, 10: *Tum credo, quum me arbustum videre Myconis, etc.*

86. *Simulare vipilia*, qualia viris dantur sine ulla libidinis suspitione, quum tamen essent Venerea, ait Titius; sed Burmannus, quum essent puerilia, nec viri partes peragerent.

87. *Judex Manasyllus* R. Goth. Voss. *Abesset* conj. Vlitius.

88. *Ne te tibi quisquam* R. Voss. Goth. O. *necte* B. e G. D. V. A. 1, et Dorv. a. Imitatio est illorum Vir-

gilii Ecl. III, 51: *Efficiam posthac, ne quemquam voce lacessas.* — Videtur pugnos minari homini, quod, ut ait Barthius, nimis rusticum est. Ed. Stat. Theb. IV, 106: *Hercules turpatus gymnade vultus.*

89. *Quid facitis* R. O. Voss. Goth. As. *Quo vos* Dorv. a. et Vlit. Virg. Æn. V, 670: *Quis furor iste novus? quo nunc, quo tenditis, inquit? — Tendere, contendere l. consurgere ad pulsandum.*

90. *Si vicibus.* Porro velim: *Sic vicibus*; ut Virgil. Æn. I, 253: *Sic nos in sceptris reponis?* — *Sic non Barth.* Virgil. Ecl. III, 108: *Non nostrum inter vos tantas componere lites.*

92. *Venit en vicinus* Heins.

93. *Hi nostris* Pal. — *Lis, pugna.* Ed.

EXCURSUS I

AD CALPURNIUM, ECL. VI, v. 33, sqq.

.....En adspicis illum,
Candida qui medius cubat inter lilia, cervum?

PIGNORA certaminis, a duobus pastoribus proposita, cervus mansuetus, et equus nobilis, tanta verborum ambitione et luxuria describuntur, ut poeta videatur insignibus Veterum locis, quibus eadem imagines pinguntur, imitandis exercere ingenium, et picturæ amœnitate argumentum carminis, quod propter convicia et rixas paullo tristius videbatur, exornare voluisse. Habebat earum descriptionum exemplaria sane luculenta, ut cervi apud Virgilium et Ovidium, equi item apud Virgilium, Horatium, Gratum, alios, quos sane habuisse ante oculos et exprimere voluisse, manifestum est; sed tamen non ea felicitate expressit, ut iis æquiparari mereatur. Nam dum studio imitandi provectus, non solum assequi exemplar vetus, sed superare etiam ornatu et copia vult, incidit in illud vitium, quod sæpius in Calpurnio, præsertim in descriptionibus rerum, observavimus, ut *ταυτολογία*, verbositate superflua, et minuta partium expositione peccet. Cervo mansueto a Marone *Æn.* VII, 483 seqq. descripto nihil exactius et expressius: Ovidius, *Metam.* X, 110, seqq. eandem imaginem luxuriosius pingit, sed temperantior tamen est Calpurnio, qui tot ornamenta in cervum suum congerit, ut mirari subeat elegantis lautitias pastoris, et cervus ipse oneratus magis quam ornatus videatur. De equo, quem pro pignore laudat Lycidas, adhuc dubito, an recte fecerit poeta, qui eum produxerit e grege pastoris. Nam prisca illa ætate, e qua deduci carmina bucolica solent, rarus equorum usus, et nullus omnino pastoribus fuit; et agricolatio adeo, vita

pastoritia posterior, terræ arandæ non nisi boves adhibuit; neque in Bucolicis Theocriti et Virgiliti ullam equorum mentionem ita meminisse fieri, ut peculio vel possessionibus pastorum accenseantur. Sed Calpurnius hic, ut aliis in rebus, simplicitatem pastorem deseruit, et villicos magis, quam pastores, ex ætatis suæ moribus, instituit. Cervo omnino plus loci esse potuit in carmine bucolico: nam pastores antiqui non solum pecoris custodiam, sed et venandi studium præ se ferunt. Adonidem et pecus pascere, et feras persequi, ait Theocritus, I, 110. Apud Maronem, Ecl. III, 75, et V, 60, venationis mentio, et Ecl. VII, 29, pastor aliquis setosi caput apri, et ramosa cervi cornua Dianæ dedicat. Mansuefacti et cicuris cervi plura exempla ab antiquitate memorantur, ut Cyparissi apud Ovidium l. c. Sertorii et Mithridatis apud Plutarch. in Sertor. c. 11, et Ælian. de Animal. lib. VII, c. 46: item cervæ candidæ Capuanorum, quam captam Dianæ immolat Fulvius, dux Romanus, apud Silium Ital. XIII, 115, seqq. Gratum scilicet multis hoc bellum animal habebatur, quo condocofacto et exornato sibi delicias facerent, et pastorum maxime hoc negotium fuisse, ut cicuratos in pascuis ac tectis suis alerent, præter hunc pastorem Calpurniani, ille Tyrrhi, regii pastorem, cervus apud Virgil. Æn. VII, 483 seqq. probat, qui ab Ascanio temere interfectus belli Latini causa et initium fuit. Nempè mulceri eos fistula pastorali et cantu, atque ubi procul audierint modulatum tibiæ sonum, accedere propius atque ita capi, scribunt Aristoteles, Hist. Anim. lib. IX, c. 5; Plutarchus de solertia Animalium, tomo X Oper. p. 10, edit. Lips.; et Plin. Hist. Nat. VIII, 32, s. 50. E Virgiliti imitatione Papin. Staius Theb. VII, 564 seqq. tigres Bacchi mansuefactas finxit bello Thebano auspiciam fecisse, postquam rabie recrudescente, et hominibus aliquot prostratis, telis confixæ essent.

EXCURSUS II

AD CALPURNIUM, ECL. VI, v. 77.

..... quibus hunc et Acanthida nuper
Diceris in silva iudex audisse Thalea.

Hoc loco valde obscuro convicium aliquod vel jocum a pastore in adversarium jaci, e responsione Astili, qui eo commotus pristinum jurgium renovat, intelligitur. Sed res oblique et parcis adeo verbis significatur, ut mirum non sit, si interpretum conjecturas adhuc valde frustrata est. De nequitiae sensu hic cogitare, quod Barthius volebat, ineptum putat Burmannus, neque tamen ab aliis certa afferri interpretatio potuit. Hoc apparet, de jurgio vel alio negotio, quod Astilo cum Acanthide fuerit, sermonem esse, cujus nomen e Propertii libro IV, 5, 61, ut ipsum Petalæ, amica Astili, ex eodem lib. IV, 7, 43, sicut et Lycotæ versu 26 nominati, e Propertii lib. IV, 3, 1, sumptum esse videtur. Est autem Acanthis apud Propertium lena malefica, quam queritur incantamentis et malis consiliis impedire, quo minus ab amica recipiatur. Hoc mulierum genus a poetis bucolicis valde celebratur, ut Pharmaceutriæ Theocriti et Virgilio, et Nostri Ecl. XI, v. 62 et 69 testantur. Licet igitur, immo convenit, Acanthida Calpurnii veneficam existimare. Quo pacto credibile est, hic vel jurgium respici cum Acanthide factum, quo conquestus sit Astilus, se illius devotionibus petitum, et Petalæ, qua se macerari supra v. 9 dixerat, animum ab se aversum esse, vel ipsa intelligi carmina magica Acanthidis, quibus vel nocere Astilo, vel huic ipsi operam navare voluerit, a Mnasylo forte audita. *Silvæ Thaleæ* simul mentio fit, quod devotiones illæ plerumque in silva secretiore fiebant. Quam Thaleam hic appellari arbitror, quod iis arboribus esset consita, quarum

rami sacris adhiberi solebant, ut lauri, myrti, oleæ. Tales enim termites, qui alias verbenæ, Græcis vocantur θαλλοί, ut ii, qui termitem ejusmodi ad sacra ferunt, θαλλοφόροι. Α θαλλός est θαλίω, et θαλαίος *virens*, hinc et *thalea*. Virgilius nomine *thalli* utitur in ipsa incantationis vel sacri magici, ab anu facti, enarratione, in Ciri, v. 376 :

Pergit, Amyclæo spargens altaria thallo,
Regis Iolciacis animum defigere votis.

Et quoniam thallus de sacris magicis quasi proprie usurpatur, hinc silva Thalea videtur esse, quæ iis sacris apta et dicata est. *Virentem* latino vocabulo dicere, quamvis metro permittente, non æque licebat, ac græco ejus rei proprio, sicut Virgilius *thallum* dicere maluit, quum æque *ramum* posset. Itaque Thaleæ juxta atque Acanthidis nomen ad rem magicam spectare arbitror, atque adeo, quæ ab Astilo et Acanthide dicuntur acta in silva Thalea et Mnasylo audita, ad devotiones magicas, poetis bucolicis valde celebratas, pertinere. Qua ratione obscura et insolens Thaleæ appellatio paullo melius declarari videtur, quam aliis, quas hactenus docti viri attulerunt, conjecturis. Si quis tamen nec hanc satis probabilem explicationem existimet, optimum factu esse puto, habere Thaleam pro silva quadam Siciliæ, siquidem hic loquitur pastor Siculo, dicta ab nympha Thalia, quam fabulæ veteres narrabant juxta Symæthum, Siciliæ fluvium, a Jove compressam, duo infantes, Palicos, edidisse; vid. Macrob. Sat. V, 19. Et ad Symæthum celebrem fuisse lucum innuit Virg. *Æn.* IX, 584, quem a nympha Thalia nominatum suspicari possumus. Vide sequens supplementum.

SUPPLEMENTUM

EXCURSUS II

DE VOCE *THALEA*, CALPURN. ECL. VI, v. 77.

POSTQUAM hunc locum perquam obscurum repetita accurataque consideratione multum versavi atque perpendi, intellexi interpretationem ejus ab *silvæ Thaliæ* notitia præcipue pendere, ex eaque inventa nunc mihi videor maxime probabilem convicii a pastore facti significationem eruisse. Nam omnino videtur Calpurnius, silvam Thaleam nominando, rem aliquam memorabilem, et tanquam notam Siciliæ, patriæ suæ, peculiarem designare voluisse, quemadmodum Ecl. IX, 57, cum monte Eryce fecit, qua satis cognita res ipsa, de qua hic sermo est, facile intelligi posset. Erat autem Thalia celeberrima nympa Siciliæ, quæ et Ætna dicitur, Vulcani, sive, ut alii volunt, Oceani, ut alii, Cæli et Terræ filia (vid. Dorvillii Sicula, cap. 14, pag. 246), mater Palicorum fratrum, quorum templum vetustissimum non procul a Symætho fluvio, ubi editi ferebantur, exstabat, juxtaque crateres vel lacus quidam, breves quidem, sed immensum profundi, aquarum ferventium scaturigine semper ebullientes, quos incolæ nomine *dellos* appellabant, ad quos solennia jurajuranda fiebant, insigni et memorabili miraculo, et numine Palicorum imprimis efficaci. Describunt illud luculente Aristoteles de Mirab. Auscult. n. 55; Diodorus Sic. lib. XI, cap. 89; Macrobius Saturn. V, 19; Steph. Byzant. voce Παλιή et breviter Silius Ital. lib. XIV, 220:

Et qui præsentī domitant perjura Palici
Pectora supplicio.

Mentionem etiam lacus Palicorum injicit Ovidius, Metam. V, 406, et de Pont. II, 10, 25. Nullum dubium est, juxta,

vel circa templum Palicorum et dictos lacus silvam fuisse, quæ a nympha Thalia vocaretur, esseque eum lucum, quem Virgilio vulgares editiones, *Æn.* IX, 584, *Martis*; sed Macrobius, eum Virgilio locum exponens, conspirantibus quibusdam codicibus, rectius *Matris lucum* nominat; Matrem autem hic intelligi non Cererem Ennæam, ut forte quidam opinentur, sed Thalam nympham, Deam Ἰγχερίων, quæ iis locis, ubi maxima veneratio Palicorum erat, Mater κατ' ἔξχιν, nempe Palicorum, vocabatur. Ad eos lacus, atque adeo in silva Thalia, Macrobius narrat jusjurandum esse exactum, si furti negati, vel ejusmodi rei fides quæreretur, adductosque eos, qui litigarent, ad crateras, accepto prius fidejussore a persona, quæ juratura esset, de solvendo eo quod peteretur; tum numine loci invocato juratorem, si vere jurasset, discessisse illæsum; si falso, in lacu amisisse vitam; sive, ut Aristoteles scribit, perjurum igne correptum. Diodorus etiam certos amicos et arbitros adhibitos esse memorat, qui disceptatores adducerent, litem componerent, et jurejurando de conventis adigerent. Quum igitur Thalia silva vix melius, quam de silva et lacu Palicorum possit intelligi, et jusjurandum apud eos exactum plerumque de furto negato fuerit, fidejussores etiam aut arbitri vel iudices adhibiti dicantur; sane locus Calpurnii eximiam inde lucem accipit, et apparet significari a Lycida, litem Astilo fuisse cum Acanthide ob furtum commissum, in eaque judicem adhibitum Mnasyllum, et Astilum convictum esse, quod fortasse jurare timuerit. Frequenter pastores in bucolicis carminibus solent invicem crimen furti objicere, ut videre est apud Virgil. *Ecl.* III, 10 seqq. e quo loco ipsum hoc litigium ductum est, et apud Nostrum *Ecl.* III, 73 et 82. Hoc loco crimen illud Calpurnius solo silvæ Thaleæ nomine significat, propterea quod in Sicilia ea silva ob frequens iudicium furti celeberrima erat, et fortasse in proverbium abierat, ut, qui furti reus vel suspectus esset, is in silva Thalea auditus diceretur. His disputatis, facile lector intelliget, loco Virgiliano, quem supra produxi, novam lucem e Calpurniano, quem comparavi, accedere, et *lucum Ma-*

tris in Sicilia, a Virgilio appellatum, vix alium haberi posse, quam lucum *Thaliæ*, *Nymphæ Siculæ*, vel, uti Calpurnius appellat, *silvam Thaleam*. Et poterat hoc; si propositi ratio tulisset, amplius ex ipso Virgilio demonstrari, qui ubi lucum *Matris* esse dicit *circum Symæthia flumina*, et *ubi ara Palici*, manifeste eam regionem designat, quæ *Thaliæ Palicorum* matri sacra erat. Hæc autem sententia mea, etsi suis satis defensa auctoribus, nescio quod fatum sinistrum experta est in Heynii, viri clarissimi, annotatione ad *Æneida*, lib. IX, v. 584(1), ubi, tacito Calpurnii loco, qui ejus fundus est, præter rationem ita exornatur simul et extenuatur, ut in fabellam et commentum ingenii abeat. Nam quæ ipse non nisi e certis auctoribus, Calpurnio, Macrobio, ipsoque Virgilio deduxi, hæc ibi quasi solo ficta ingenio, et sine auctore prodita dicuntur; contra adduntur alia sine auctore, quorum mihi nihil in mentem venit, nihil ad rem meam pertinebat, quale est illud de *Thalia Arcenti* iterum nupta. Ego vero discutiendis iis operam insumere non necessarium duco, quum quæ aliena a sensu meo ibi dicta sunt, ipsa disputationis meæ lectione refutentur; quam igitur, lectores meos rogo, ut cum Heyniana annotatione conferant.

(1) Vid. nostra Ed. Virgil. tom. IV, p. 58. Ed.

ECLOGA VII.

TEMPLUM.

ARGUMENTUM.

CORYDON pastor, ab Urbe, ubi diu commoratus fuerat, ad silvas et pascua sua rediens, Lycotæ sodali suo caussam diuturnæ absentiæ, et quæ in Urbe viderit miranda, ad exemplum Tityri Virgiliani exponit, et longam narrationem de venatione, quam Cæsar in amphitheatro ediderit, de ejus forma totoque apparatu, et feris exhibitis, ipso denique Cæsare a se conspecto, textit. Argumentum itaque plane urbanum, et a naturâ carminis pastoralis valde sejunctum est, et, si paucas imagines a rure et ruris instrumentis sumptas excipias, nihil fere habet, quod conditionem vitæ pastoritiæ attingat. Meliore judicio Sal. Gesnerus in simili Idyllo, *Menalcas et Æschines venator*, usus est, ubi Æschines quidem pastori opes, artes et lautitias urbis recenset et commendat, sed ita, ut pastor his omnibus cognitis simplices et inemptas ruris delicias præferat. Propterea tamen præstantioribus Calpurnii Eclogis hanc septimam accensere non dubitem: nam argumento electo, in quo maxime locus laudandi Cæsaris et sui commendandi esset, nomine etiam Corydonis usurpato, quo in pari materia Ecloga I et IV ad se signandum usus erat, videtur hoc carmine gratiam captasse Cæsaris, in eoque elaborando non mediocrem operam posuisse. Quod pastorem rure viventem, et Urbis ignarum, inducit spectacula amphitheatri enarrantem, facit hoc ad luculentioris hujus argumenti expositionem. Namque ille, quum ignota omnia et nunquam sibi visa mirabundus spectat, singula perlustrat diligentius, et per partes ostiatimque persequitur, atque adeo multo curatius describit, quam scriptor urbanus, qui spectacula et ludos publicos, quasi quotidiana et plurimis visa, vix paucis verbis indicat. Itaque illustris plane hic locus Calpurnii de amphitreatro Romano, quo non alius luculentior in antiquitate exstat, ab eruditis viris, qui hanc partem attigerunt, Lipsio, Panvinio, Bulengero, Salsasio, Spanhemio, Cupero, aliisque multum versatus et excussus est.

Vocabulum **TEMPLUM**, quod antiquitus huic Eclogæ a stolido literatore præfixum est, multos lectores offendit. Duacense Trognæsii exemplar hic in margine notatum habet: *potius amphitheatrum*; sed hoc est ex notis Pithœi sumptum. Alius vir doctus, cujus manum in Tigurinæ editionis margine vidit Burmannus, censuit illud *Templum* ab imperito librario factum esse ex *Theatrum*. Sed hic potius inscitia hominis, qui titulos istos invenit, accusanda est. Hic antiquitatum Romanarum, ludorum præsertim et venationum, plane ignarus, quid rei hoc carmine describeretur, nescivit; finxit tantum ipse sibi aliquid e versibus aliquot Eclogæ, quos intelligere sibi videbatur, atque ex ætatis suæ ritibus interpretari poterat. Videbat sermonem esse de magna aliqua mole ædificii, versu 23, seqq. videbat versu 25 memorari *Divos lone jacentes* (sic enim editiones antiquiores fere omnes habent), denique legebat v. 26:

Venimus ad sedes, ubi pulla sordida veste
Inter femineas spectabat turba cathedras.

Hic plane imaginabatur templum describi, quale Christianorum visitur, ubi multa hominum et sordida turba convenit, femine suis consident sedilibus, quædam etiam Divorum, scilicet Sanctorum statuæ visuntur. Igitur, quod melius nihil inveniebat, inscribebat *Templum*. De tempore, quo editi, et a quo Cæsare, fuerint ludi, qui a Calpurnio describuntur, varia est eruditorum disputatio. Lipsius de Amphith. Scaliger in Animadvers. ad Euseb. Tristatus Comment. histor. tom. III, p. 313, a solo Carino editos existimant: Vlitius ad Nemes. Cyneg. v. 65, et Salmasius ad Vopisci Carin. c. 19, a Caro Imp. et filiis Cæsaribus Carino et Numeriano: quibus sententiis tertiam adjungit Cupe-
rus, de Eleph. exercit. II, cap. 8, et commissos hos ludos ait a Caro et Numeriano tum, quum profecturi una in expeditionem Persicam essent, Carino absente et ad Galliam tuendam a patre misso. Et quidem recte referri eos ludos ad illud tempus quo Carus imperium, filiis Cæsaribus nominatis, tenuit, nemo negat. De hoc enim affirmat Vopiscus l. c.: *Memorable maxime Cari et Carini et Numeriani hoc habuit imperium, quod ludos Romanos novis ornatos spectaculis dederunt*. Et paulo post de iisdem prædicat, *multum placuisse Principes illos causa ludorum theatralium, ludorumque circensium*. Unde Calpurnius tum maxime probabilem et gratam Cæsari laudando materiam arri-

puit. Jam si de auctoritate et nomine quæritur, quo editi ludii sunt, facile dederim e Salmasio, nomine ipsius Cari et filiorum editos esse; at si, quis horum præsens ediderit, et præederit ludis, quærat potius, tum ex ipso Calpurnii carmine satis apparere arbitror, Carinum solum præsedisse. Diserte enim spectacula laudat v. 6, *quæ patula juvenis Deus edit arena*. Quibus verbis etsi Numerianum etiam significare potuit eo quod Ecloga I et IV liberos Cari, Cæsares a patre nuncupatos, *juvenes* appellet, eoque nomine a Caro Imperatore distinguat, hic tamen Carinum intelligendum, Cari historia et temporis ratio evincit. Nam Carum, Vopiscus c. 7 narrat, ubi primum accepisset imperium, bellum Persicum aggressum esse, ita quidem ut Carinum ad Gallias tuendas destinaret, Numerianum secum duceret. Hic Carum, devictis prius Sarmatis, Romam rediisse, ibique antequam in Persas iret, cum Numeriano ludos edidisse, absente in Galliis Carino, Cuperus nullo auctore sumit. Carinus potius Romæ fuit, et, Caro Numerianoque in Persia agentibus, ludos fecisse Romæ censendus est. Nam quod Carinus primum in Galliam missus est, quis inde colligat, toto tempore expeditionis Persicæ eum Romam non venisse? Hunc potius Vopiscus alio loco, c. 16, scribit, *decretis ut Cæsari Galliis atque Italia, Illyrico, Hispaniis ac Britannii et Africa, relictum a patre Cæsarianum imperium tenuisse*; et Georgius Syncellus in Chronographia tradit, eum a patre in Persas moturo Romæ relictum, et gravem Romanis fuisse. Totum igitur Occidentis, et Italie præsertim, imperium qui teneret, absente patre, qui fieri potuit, ut Romæ nunquam esset? Præterea pastor Calpurnianus, actis Romæ ludis, unum tantum Cæsarem se conspexisse, testatur in fine Eclogæ :

..... utcumque tamen conspeximus ipsum
 Longius, ac, nisi me decepit visus, in uno
 Et Martis vultus et Apollinis esse putavi.

Falso hic Cuperus vitiosam quorundam codicum lectionem *utrumque* arripit, ut Carum cum Numeriano indicari probet: nam *utcumque* meliorum pluriumque codicum auctoritate firmatur, et ad sententiæ continuationem plane necessarium est. Longius quidem, pastor, quum in extremis gradibus consisteret, se dicit abfuisse, quam ut Cæsarem spectaculo præsentem recte cernere posset, vidisse tamen ipsum *utcumque*, h. e.

quomodocumque et quantum potuerit. Unus autem hic Cæsar, quem vidit pastor, Numerianus fuisse non potuit, qui quando Romæ fuit, non sine patre fuit, et postquam in Orientem profectus est, inde nunquam rediit. Carinus igitur fuit, qui absente patre solus regnavit Romæ. Nihil plane huic sententiæ officit, quod poeta paullo ante plurali numero loquitur : *dic, Corydon, quæ sūt modo forma Deorum, et v. 81, vidissem propius mea numina*. Loquitur enim poetarum more, et intelligit genus Deorum, non plures, quemadmodum et Tityrus Virgilianus, Ecl. I, v. 42, *præsentes Divos* Romæ se cognovisse dicit, licet alibi Deum, Augustum, nominet. His satis, ut puto, approbatis, reliquum est ut statuamus, ludos, quos laudat Calpurnius, Romæ actos, ipsamque hanc Eclogam scriptam esse annò altero imperii Cari, a C. N. 284, quum Carus et Numerianus bellò Persico occupati in Oriente agerent, et inde victoria nuntiata, saltem bellum feliciter profligatum esset.

LYCOTAS, CORYDON*.

LYCOTAS.

LENTUS ab Urbe venis, Corydon; vigesima certe
Nox fuit, ut nostræ cupiunt te cernere silvæ,
Et tua mœrentes expectant júbila tauri.

CORYDON.

O piger, et duro jam durior axe, Lycota,
Qui veteres fagos, nova quam spectacula, mavis
Cernere, quæ patula juvenis Deus edit arena!

LYCOTAS.

Mirabar, quæ caussa foret tibi tanta morandi,

* **TEMPLUM** præscribit F. 1. et P. **AMPHITHEATRUM** mavult Pithœus, idque etiam Duacensis editio 1632 in margine adscribit. In hac Ecloga tractatur magnificèntia Urbis et ludorum Imperatoris R. LYCORAS D. et Ug. semper. *Lycotam* etiam Propert. habet, IV, 3. Vid. et Ecl. VI, v. 26 supra.

1. *Vigesima* Goth. O. Dorv. a. — *Vigesima nox*, h. e. dies, quia Romani a media nocte dies numerare incipiunt, teste Varrone apud Gell. III, 2. — Et in lib. *Rer. Hum.* « Homines qui ex media nocte ad proxime mediam noctem....nati sunt, uno die nati dicuntur ». Ed. — *Aliter* Ecl. I, 77.

2. *Nox ruit* malebat Heins. *te visere* Voss. — *Silva*, silvarum incolæ.

3. *Ut tua* Dorv. a. — Pro *júbila* Heinsius maluit *sibila*, minus recte. *Sibila pastoria*, ut ex Ovid. *Metam.* XIII, 784 videre est, fiunt fistula; *júbila* voces pastorum, tauris hor-

tandis et increpandis. Conf. Ecl. I, 30, et IV, 45.

4. *O piger*, hebes, stultus, ita enim exponit Servius voc. *tardus*. Virg. *tardi venere bubulci*. Ed. — *O duro* Ug. A. 2, seq. — *Axe* Ug. A. 2, seq. *Non mollior axe* Dorv. a. ore F. 1. V. A. 1. G. B. *osse* R. O. P. *Durior ære* malèbat Heins. — *Axe* hic merito prætulimus cum Burmanno: quoniam ex ilice, vel alio ligno durissimo, fiebant axes, vid. Plin. XVI, 43, et rustici maxime plaustris utebantur, hinc aptius rustico est *axe*, quam *ore* vel *osse*. Similis comparatio infra, v. 56, dentis magni cum aratro.

5. *Veteres fagos* sumptum ex Virg. Ecl. III, 12: facete his opponuntur *nova spectacula*,

6. *Munus Deus* D. — *Juvenis Deus*. Carinum intelligendum probavimus in Argum. — *Ardet arena* Goth. Pal. Dorv. b. c. R. *As. f. audet* Vlit.

7. *Quæ tanta foret tibi caussa* R.

Cur tua cessaret taciturnis fistula silvis,
 Et solus Stimicon caneret pallente corymbo;
 Quem sine te mœsti tenero donavimus hædo. 10
 Nam, dum lentus abes, lustravit ovilia Thyrsis,
 Jussit et arguta juvenes certare cicuta.

CORYDON.

Scilicet invictus Stimicon, et præmia dives
 Auferat, accepto non solum gaudeat hædo,
 Verum tota ferat, quæ lustrat ovilia Thyrsis: 15
 Non tamen æquabit mea gaudia; nec mihi, si quis
 Omnia Lucanæ donet pecuaria silvæ,
 Grata magis fuerint, quam quæ spectamus in Urbe.

LYCOTAS.

Dic age, dic Corydon, nec nostras invidus aures
 Despice: non aliter certe mihi dulce loquere, 20

As. O. Goth. Voss. Dorv. a. — Virg. Ecl. I, 27, «et quæ tanta fuit, etc.» Ed.

9. *Symicon* R. Voss. Ug. A. 2, seq. semper. — *Caneret pallente corymbo* insolens et ἀξυρον videtur. Fortasse volebat *pallente cicuta* l. *canali*, ut Ecl. IV, 20 et 75, X, 13, et imprudenti occurrebat *corymbo* ex veris Virg. Ecl. III, 39, et Culic. 404. Nisi intelligere malis redimitum corymbo, atque hoc ornatu canentem, quia carmine certantes hedera ornari solebant. Virg. Ecl. VII, v. 26. — *Fallente corymbo* R. Pal. Voss. Goth. Dorv. b. *palante* mal. Heinsius.

10. *Sine te mœsti*; Διαιπτικῶς; *mœsti* quia *sine te*, non quia hædo donaverimus. Ed. — *Tenero*, recens nato, qualem significat Horatius Carm. III, 13, 3. Ed.

11. *Dum lentus abes*, dum diu cessas reverti. Ovid. Remed. v. 243: *Nec satis esse puta discedere,*

lentus abesto. Varias *lenti* significationes exhibuit Scioppius, Verisimil. lib. III, c. 14: hanc tamen non attigit. Add. Propert. III, 22, 12: *Irascor, quoniam es, lente, moratus heri*. Ed. — *Lustravit ovilia*: greges de more purgavit. Ed. — *Thyrsus* R. Goth. et sic deinde.

12. *Jussit certare*, dum lustrat ovilia; quia in lustratione gregis, ut in Palilibus, vel sacro ambarvali, plures conveniebant pastores.

13. *Sit licet* vult Barth. et Burm. *Scilicet omnes. Invitis Stimicon, ut præmia Divis Auferat, accepto nec solum* tentabat Heins. *Nec solum cum* Heinsio probat Burm. — *Dives auferat*, h. e. inde dives futurus; sic Ecl. VI, 29: *insta nunc, non credulus, improbe, verbis*.

15. *Tuta* R. Goth. Pal. As.

17. *Lucania silvis et pascuis* frequens. Horat. Epist. II, 277, et Epod. I, 28.

18. *Spectavimus Urbe* Nic. Heins.

Quam certare soles, quoties ad sacra vocatur
Aut fecunda Pales, aut pastoralis Apollo.

CORYDON.

Vidimus in cælum trabibus spectacula textis
Surgere, Tarpeium prope despectantia culmen,
Immensosque gradus, et clivos lene jacentes. 25
Venimus ad sedes, ubi pulla sordida veste
Inter femineas spectabat turba cathedras.

21. *Cantare* legebat Gudius, et sic Dorv. a. *Solet* R. Goth. Dorv. a. b. Pal. Voss. *Solent quoties ad sacra vocantur* Ug. F. 1. A. 1. A. 2. Bo. F. 2. T. — *Quoties ad sacra*; in solennibus pastorum sacris, quibus certamina cantus inire solebant.

22. *Facunda* Pal. Dorv. b. *Secunda* Ug. — *Pastoralis*. Ut Pales pascentium, sic Apollo pastoralis, Græcis Νόμιος, a pastione cantantium pastorum peculiaris tutela, quod ipse olim Admeti greges pascens fistula pastorali se solatus erat. Vid. Ov. Met. II, 684; Callim. Hym. in Apoll. 47; Macrobr. Saturn. lib. I, et Serv. ad Virg. Ecl. V, 35; Noster Ecl. IX, 55. — Sed vocat quoque *rualem* Ecl. VIII, 65. Ed.

23. *Spectacula*, h. e. amphitheatrum, in quo eduntur spectacula. E sola materia lignea confectum, noli ex hoc loco colligere. Pastor pro captu et opinione sua describit. — Lignea tamen ea fuisse non solum temporaria, sed perpetuo etiam mansura constat, tum ex aliis, tum præsertim ex Corn. Tacito, Annal. IV, 62, qui Fidenatis Placentini quoque lignei amphitheatri meminit; et M. Scauri amphitheatrum memorat Plinius. Ed. — De altitudine ejus non nimium dixit, quam tantam esse ait Ammianus,

ut ad ejus summitatem ægre visio humana conscendat.

25. *Divos* R. As. Ug. A. 2, et plures alii. *clivos* F. 1. V. A. 1. T. O. P. Mod. Lips. Barth. — *Clivo* assimilatur moles amphitheatri pedetentim et per gradus in altum excrescens. — *Jacentes* ut v. 31 *resupinæ silvæ*, et apud Hor. Carm. I, 17, *Usticæ cubantis lævia saxa*, ubi fortasse et *lenia* legendum. Nam *lene*, h. l. opponitur præcipiti, aspero, pendenti. Livius V, 24: *lenis ab tergo clivus erat*. Plura vide ab Ouden-dorpio congesta ad Lucan. IV, 11.

26. *Ad sedes*, in summam caveam ascendimus, unde pullatorum turbam cum feminis spectare jussit Augustus, teste Snet. c. 44. Hunc locum tectum fuisse, versus 28 declarat. — *Pallas* Lipsius Elect. I, 13, vocat omnes plebeias vestes, lacernas et pænulas, quia togæ proprius color albus erat; et Noster v. 29 *niveos tribunos* dicit.

27. *Cathedræ*, quæ alias sellæ femineæ sunt, vid. Mart. XII, 38, hoc loco ipsam sessionem vel seriem mulierum sedentium notant, non quasi mulieres sellas suas in theatrum attulerint; quamquam hoc fortasse colligatur ex Juven. VI, 353. Eodem sensu *sellas virorum* dicit Mart. Epist. V, 14, 4.

Nam quæcumque patent sub aperto libera cælo,
 Aut eques, aut nivei loca densavere tribuni.
 Qualiter hæc patulum contendit vallis in orbem, 30
 Et sinuata latus, resupinis undique silvis,
 Inter continuos curvatur concava montes;
 Sic tibi planitiem curvæ sinus ambit arenæ,
 Et geminis medium se molibus alligat ovum.
 Quid tibi nunc referam, quæ vix suffecimus ipsi 35
 Per partes spectare suas? sic undique fulgor
 Percussit; stabam defixus, et ore patenti,
 Cunctaque mirabar, necdum bona singula noram.

28. *Potent* exhibet Ug. *Petant* B.

29. *Densa habuere* volebat Heins.

— *Intelligit* Equestria, sive XIV gradus. — *Nivei*, quia togati, et diversi a pullata turba. — *Tribuni* militares, qui jus habebant in quatuordecim sedendi. Vid. Ovid. *Fast.* IV, 383, et Lips. de *Amph.* c. 14.

30. *Concedit vallis* Dorv. a. — *Contendit*, hoc est, porrigitur, procurrat. Formam amphitheatri, ut rusticus bene capiat, comparat cum valle ista, in qua colloquuntur, silvis et montibus cincta. Frequens hæc comparatio poetis. Vid. Senec. *Troad.* 1123; Stat. *Theb.* VI, 255; Auson. *Mos.* 156. Ipsam caveam Circi *cavam vallem* dicit Claud. VI *Cons. Hon.* 615 et 620.

31. *Resupinis undique silvis*, acclivibus; quo modo Horatius *Tibur supinum* appellat, *Carm.* III, 4, 23. Vid. annot. ad v. 25. Ed.

32. Hic versus cum duobus sequentibus desunt in R. As. D. N. Pal. Voss. Goth.

33. *Sic ibi* Dorv. a. b. c. Bart. et Nic. Heins. — *Sinus*, h. e. sinuatus et circumductus clivus theatri ambit *planitiem* subjectam, quæ *arena* dicitur. — Ammian. *Marcell.* XXI,

10 : *camporum planities resupina et panda*. Lactant. in *Phœn.* v. 5 : *Planities tractus diffudit apertos*. Ed. — *Tibi παραδου* et rei communicandæ servit.

34. *Geminæ moles* sunt duo theatra, quæ uti per se semicirculi formam habent, ita conjuncta amphitheatrum efficiunt in formam ovi. Vid. Lips. l. c. cap. 8. Sic Statius *Silv.* III, 5, 91 : *Et geminam molem nudi tectique theatri*.

35. *Non suffecimus* Dorv.

36. *Is me undique* As.

37. *Stabam defixus*. Val. Flacc. V, 639 : *Stant ora metu, nec fessa recedunt Lumina*. — *Ore patenti*, h. e. hianti. Lucret. I, 36 : *Pascit amore avidos inhians in te, Dea, vultus*. — *Observat* Petr. *Scriverius* in *Anecd.* *Philolog.* num. 73, ritum fuisse standi in theatro, ubi quid mire ad gustum agebatur et placebat. *Propert.* III, 16, 18 : *I nunc, tolle animos, et tecum finge triumphos, Stantiaque in plausum tota theatra juvent.* Ed.

38. *Necdum bene singula* Heins. *nec enim nova singula* Burm. *Virg.* *Georg.* II, 448, *sua si bona norint*. — *Necdum hæc per partes* considerave-

Tum mihi, tunc senior lateri qui forte sinistro
 Junctus erat, quid te stupefactum, rustice, dixit,
 Ad tantas miraris opes, qui nescius auri,
 Sordida tecta, casas, et sola mapalia nosti?
 En ego tam tremulus, tam vertice canus, et ista
 Factus in Urbe senex, stupeo tamen omnia: certe
 Vilia sunt nobis, quæcumque prioribus annis
 Vidimus, et sordet, quidquid spectavimus olim.
 Balteus en gemmis, en illita porticus auro
 Certatim radiant; nec non, ubi finis arenæ
 Proxima marmoreo peragit spectacula muro;
 Sternitur adjunctis ebur admirabile truncis,

ram, ut, quid in singulis boni es-
 set, nossem. — *Bona sæpe sunt res*
delectabiles, electæ, mirandæ. Pe-
tron. c. 33: Hic nescio quid boni
debet inesse.

39. *Tu mihi dum* R. Voss. Goth.
Tum mihi tum senior Dorv. a. b. c.
Dum senior F. I. V. A. I. O. *Quum*
mihi, qui senior latere tum forte sini-
stro Burm. — Similiter *Naso senio-*
rem contiguumque loco in spectaculis
 secum colloquentem inducit Fast.
 IV, 378. — *Tunc senior*, optimum
 videtur, legere, juvante edit. Ug.

40. *Quid me* R. As. Goth. Pal.
 Voss. f. *quid tu stupefactus.* Vlit.

41. *Mireris* R. Voss. Goth. Dorv.
 Heinsius tentaverat *quo te stupefa-*
ctum, rustice, dixit? Quid tantas mi-
raris opes? Sed Burmann. *Ad tantas*
non mirer opes. Recte se habere vi-
 detur vulgata, et *ad tantas* pendet
 a *stupefactum.*

42. *Tesqua* vult Burm. *Dabas pro*
casas R. Voss. Goth. *vides* As.

43. *Jam tremulus* Dorv. a.

47. *Balteum* Lipsius, c. 13, accipit
 de gradu quodam latiore altioreque
 in discriminibus orchestræ, eque-

strium et popularium, qui reliquos
 minores veluti præcingeret. *Præ-*
cionem Vitruvius vocat. Hic la-
 pide pretioso instratus videtur. —
Porticum Vitruvius dicit in summa
 gradatione, tectam, e qua tenuio-
 res spectabant.

48. *Ubi finis arenæ.* Sensus est:
 ubi extrema pars arenæ est, et,
 quæ peraguntur spectacula, proxi-
 ma sunt muro marmoreo, qui sedi-
 lia præcingit.

49. *Spectacula* nempe hoc loco
 sunt ipsæ venationes, quæ spectan-
 tur. Quod de locis et sedibus, e
 quibus spectatur, accipiebat Bur-
 mannus, hinc concoquere illud
spectacula peragere non poterat.

49. *Peragat* Dorv. *præbet* Dorv. a.

50. Dicuntur ante murum illum
 marmoreum fuisse *trunci, strati*
 vel inducti *ebore*, vel laminis ebo-
 reis, iique coeuntes in rutulam, qui
 facileolvebatur circa axem, ut si
 feræ adsilientes injicere unguis vel-
 lent, glabritie eboris et volubilitate
 axis excuterentur. *Rutulam* Salmasii
 facile admittit scriptura *codicum;*
rotulam, quia notius est, nec incon-

Et coit in rutulum, tereti qua lubricus axe
 Impositos subita vertigine falleret ungues,
 Excuteretque feras; auro quoque torta refulgent
 Retia, quæ totis in arenam dentibus exstant,
 Dentibus æquatis, et erat (mihi crede, Lycota,
 Si qua fides) nostro dens longior omnis aratro.
 Ordine quid referam? vidi genus omne ferarum,
 Hic niveos lepores, et non sine cornibus apros,
 Manticoram, silvis etiam quibus editur, Alcen

55

veniens, substituerunt alii; sed minus ei respondet, quod sequitur, *lubricus*.

51. *In rutulum habent veteres edd. pluteum: teres hic, quo lub. B. cogit in rotulam, tereti qui lubricus Dorv. a. rotulam teretem, vel ruplum Lips. ex glossis: ruplus, στροφιῶς γαλαῖ-γρας.* Cl. Salmasius ibi legit *rutlus*, et hic *rutulum, tereti qui lubricus ax;* et late exponit ad Vop. Prob. cap. 19; et Exerc. Plin. p. 167. *In rotulam. O. Axem Ug. F. 1, seq. A. 2, seq. Bo. Angues Dorv. a. Vers. 52, 53, 54 desunt in R. As. D. Q. N. Pal. Goth.*

52. *Sabita vertigine.* Hinc theatrum eive theatri partem aliquam versatilem fuisse intelligit Titius, cujusmodi C. Carionis et M. Scauri theatrum a Plinio describitur. Sed hoc refellit not. 50. *Ed.*

53. *Auro torta retia muro illo marmoreo prætenta erant ad feras excipiendas.* Similem per luxum retia arcendis feris podium protegentia succino nodata esse, quodam munere Neronis scribit Plin. XXXVII.

54. *Quæ exstant, prominent et propendent in arenam, totis, h. e. integris et magnis elephantorum dentibus, summo muro affixis, suspensa.* Hi dentes erant *æquati*, h. e.

æquali magnitudine per intervalla dispositi. Ovid. Met. VIII, 288, de apro Calyd. *dentes æquantur dentibus Indis.*

55. *Dentibus auratis* conj. Vlit.

56. *Aratra cum quibus hic comparantur dentes elephantum, ipsa vocantur dentes poetis.* Lucanus, lib. VII, 859: *Pluraque ruricolis feruntur dentibus ossa;* et Virgil. Georg. I, 172, de aratro: *duplici aptantur dentalia dorso.* *Ed.*

58. *Nivei lepores rari, hinc spectaculo digni.* Plinius refert, candidos lepores in Alpibus visi, lib. VIII, 55. Idem, cornutos apros inveniri in India, VIII, 52.

59. *Hic raram silvis Dorv. a. Ast ursam in D. Q. Nycticanam R. As. Goth. Voss. Dorv. b. Manticoram rigidam, et silvis quibus O. Manticoram silvis cinctam quibus, leg. Barth. ad Claud. Cons. Mall. 293. Spanh. Manticoram, et silvis etiam, quibus editur, Alcen. et Hercyniam silvam intelligit. Burm. — Manticoram, sic enim rectius scribitur, e Ctesia Cnidio descripsit Aristot. lib. II de Anim. c. 11, et ex hoc Plinius VIII, 21; Ælian. IV, 21; Photius Cod. 73. Nomen ejus Indicum dicunt Græca lingua notare ἀνθρωποφάγον. Pausanias Bæot. c. 21, non aliam es:c,*

Vidimus, et tauros, quibus aut cervice levata
 Deformis scapulis torus eminent, aut quibus hirtæ
 Jactantur per colla jubæ, quibus aspera mento
 Barba jacet, tremulisque rigent palearia setis.
 Non solum nobis silvestria cernere monstra
 Contigit; æquoreos ego cum certantibus ursis
 Spectavi vitulos, et equorum nomine dignum,
 Sed deforme pecus, quod in illo nascitur amni,
 Qui sata riparum venientibus irrigat undis.
 Ah! trepidi quoties nos descendens arenæ

quam frigidem, et, quæ de ea narrentur, pleraque fabulosa esse putat. — *Alcen* plures, quamquam paullo diverse, descripsit, Cæsar Bell. Gall. VI, 27; Plin. VIII, 15; Paus. l. c. Vid. Spanhem. de pr. num. diss. IV, p. 197.

60. *Cervice levata*. Hæc descriptio sane tauris Syriacis convenit, vid. nota ad vers. sequentem; sed forte etiam camelis aut camelopardis: conf. Dio, XLIII; Plin. VIII, 18; Strabo, XVI. Ed.

61. *Scopulis* Dorv. Pal. — *Deformis scapulis torus eminent*. Tauros Syriacos aut Caricos intelligere videtur, de quibus Plinius, lib. VIII, c. 45: *Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiae fædi visu, tubere super armos a cervicibus eminente*.

62. *Per colla jubæ*. Describit bioscentes jubatos, ut appellat Plin. VIII, 15, genus boum silvestrium et ferorum, hirta jubarum densitate deforme, quos cum uris, ejusdem generis, sæpe conjunctos et in spectaculis exhibitos legimus. Seneca Hippol. v. 64; Martial. Spect. 23, 4; I, 105, 8. Falluntur, qui cervi figura esse, et a Cæsare Bell. Gall. VI, 26, describi putant. —

Quis aspera R. Pal. Voss. Dorv. b. c. Virgil. *Æn.* VI, cui plurima mento *Canities inculta jacet*.

66. *Nomine dictum* conj. Vlit. et sic Dorv. a. — *Phocas* designat, quas vitulos marinos dixerunt, quia vocem edant bovis voci persimilem. Post Aristotelem de iis exponunt Plin. IX, 13, et *Ælian.* IX, 9 et 50. Cum ursis hic commissas memorat. — *Equorum nomine dignum pecus* est hippopotamus, vel equus marinus, Nili incolæ, segetibus exitialis, cuius formam et naturam aperuit Plin. VIII, 25; Solinus, c. 31 et 36, et Achilles Tat. lib. IV, init. Hinc Nili et *Ægypti* signum sæpe in nummis est. Vid. Spanh. diss. IV, p. 172.

67. *Quod Nilo pascitur* R. As. O.

68. *Veniantibus* Dorv. a. quod et Heins. volebat. — Rustica Nili descriptio, quæ nomen ipsum nescit, et notam ejus a fecundatione agrorum petit. — Imitatio Virgil. *Ecl.* III, 45: *et quis fuit alter*, etc. Ed. — *Venientes undæ*, quæ influunt. Ovid. *Met.* VIII, 164 de *Mæandro*: *Occurrensque sibi venturas adspicit undas*.

69. *Discedentis* legit Lipsius Amph. cap. 10. *Noctem cedentis arenæ* Barth. ad Claud. Cons. Mall. 329. Burn. — Sensus est: ah! quoties me tr-

Vidimus in partes, raptaque voragine terræ 70
 Emersisse feras; et eisdem sæpe latebris
 Aurea cum croceo creverunt arbuta libro.

LYCOTAS.

O felix Corydon, quem non tremebunda senectus
 Impedit? o felix, quod in hæc tibi sæcula primos,
 Indulgente Deo, demittere contigit annos! 75
 Nunc tibi si propius venerandum cernere numen
 Sors dedit, et præsens vultumque habitumque notasti;
 Dic age, dic, Corydon, quæ sit modo forma Deorum.

CORYDON.

O utinam nobis non rustica vestis inesset!
 Vidissem propius mea numina; sed mihi sordes, 80
 Pullaque paupertas, et adunco fibula morsu

pidatio incessit, quum in eas partes, eum locum, prospicerem, ubi descendebat subito arena, et vorago terræ aperiebatur.

70. *In pratis O. Vidimus absorptas l. immersas* conj. Burm. — Oporinus edidit *Vidimus in pratis*. Sed nihil mutandum censeo, et insolentem potius phrasin noto, *videre in partes* pro convertere oculos et prospicere in partes. Potest etiam *descendens arena* haberi pro declivi, vel profunda, ei scilicet, qui de summo despicit, ut Ovid. *Fast.* III, 835, dicit: *Cælius ex alto qua mons descendit in æquum*. — *Rapteque* R.

71. *Foras* D. *et in iisdem* R. Voss.

72. Emersit ex eodem specu subterraneo amœnissima silva, ad recreandum post horrenda ferarum spectacula visum. — *Aurea* fortasse ornata aureis pomis, et croceo cortice picta: qualis, apud Mart. *Spect.* XXI, 3, in amphitheatro Domitiani *miranda silva cucurrit, Quale fuisse nemus creditur Hesperidum*. Sed silvas

etiam genitales ferarum, quæ edebantur, invectas indicat versus 59, et spectaculum Probi, quod Vopiscus c. 19 memorat.

74. *Impetit mavult Modius; in hoc tibi* Pal. — *Primi anni* non simpliciter de ætate ineunte accipiendi sunt, sed ætate adhuc vigente et florente.

75. *Dimittere* F. 1. Gr. P.

77. *Et referens* Ug. A. 2. Gr. B. F. 2. T. Dorv. *præsens* D. F. O. — Hic locus aliquam fert imaginem illius Horatiani *Sat.* II, 6, 51: *O bone, nam te Scire, Deos quoniam propius contingis*, etc. Ed.

78. *Quæ sit mihi* R. As. Voss. ut pendeat a *dic*. Burmannus tentat *nova forma*.

79. *O utinam me rustica vestis non coegisset in summo et extremo gradu theatri considerare*. Cæsares enim e podio spectabant.

80. *Vidisset* As.

81. *Nudaque paupertas* R. As. Voss. *O. et adeso* conj. Vlit. — *Pulla pau-*

Obfuerunt; utcumque tamen conspeximus ipsum
 Longius, ac, nisi me decepit visus, in uno
 Et Martis vultus et Apollinis esse putavi.

portas, quæ pulla veste utitur. Vid. v. 26.—*Fibula* hoc loco nota paupertatis est, quod pullatorum vestes, lacernæ, lænæ, chlamydes, quæ tunicæ injiciebantur, ne defluerent, vel in humero, vel ad pectus fibula nectebantur. Vid. Ferrar. Rom. Vest. P. II, lib. 1, c. 16. Pastores in gemmis antiquis pelle tecti, ad formam chlamydis e tergo et humeris pendente, apparent, quam certe necesse fuit fibula in pectore constringere. Vid. Goriæus, n. 138 et 166. Corippus de Laud. Just. II, 121: *Aurea juncturas morsu præstrinxit adunco Fibula*. De fibulis vestiariis multi; sed qui diserte ad pauperum vestes retulerit, hactenus neminem, præter Calpurnium, re-

peri. Figuras earum proposuit Jo. Rhodius de acia, p. 62 seq.

82. *Obfuerant* Ug. F. 1. A. 2. Bo. F. 2. *utrumque* R. D. *Obfuerint utrumque* Dorv. b. *Obfuerunt* recte Modius. — *Obfuerunt*, ne propius videre possem. E longinquo tamen ipsum contemplatus sum, ut potui.

84. *Putatur* R. As. O. Voss. Dorv. a. b. *putare* Pal. — In unius Cæsaris vultu juvenilem gratiam mixtam cum severitate militari mihi videre visus sum. Similis fere phrasis est Ausonii in Gratianum Epigr. I: *Bellaudi fandique potens Augustus honorem Bis meret, et Geticum moderatur Apolline Martem*. Supra Ecl. VI, 16, ironice pastorem pulchrum assimilabat Apollini.

ECLOGA VIII.

(ALIIS NEMESIANI I.)

EPIPHUNUS.

ARGUMENTUM.

TIMETAS, dum otium esse Tityro videt, hortatur eum, ut carmen aliquod ad fistulam compositum canere incipiat. Tityrus senectutem suam excusat, et omisissæ dudum se genus id carminis, quod ille maxime expetere videatur, lusus et amores, fatetur; Timetæ contra vegetam ætatem et recentem e carminibus famam esse. Revocat simul in memoriam vetera senioris Melibœi in eum merita, qui Timetam quondam judicio suo ornaverit, et summis extulerit laudibus. Hujus, nunc vita functi, piis Manibus, æquum esse, ut carmine aliquo, ejus memoriæ dicato, gratiam referat. Timetas, qui omni laude dignum virum, et optime de se meritum agnoscit, ostendit dudum se cogitasse de Melibœo celebrando, et habere se carmen super hac re cerasi libro inscriptum. Hoc igitur, jussus a Tityro, profert Timetas, et laudes Melibœi defuncti multis versibus decantat, Tityro valde approbante. Argumentum, quod in laudibus honorati pastoris, vita functi, versatur, nobile imprimis et vetustis carminis bucolici auctoribus valde celebratum est, nec infeliciter tractatum a Calpurnio. Virtutes et facta illustris viri, quem laudat, imaginibus et coloribus e re pastoralis et prisco ævo ductis exprimit, religiones etiam vetustas et opiniones de animorum perennitate et beatis piorum sedibus admiscet, pro natura carminis bucolici, quod antiquissimorum hominum mores et placita refert. Habebat ejus generis exemplaria Theocriti Idyllia I et VII, Moschi et Bionis Epitaphia, imprimisque Virgilio Daphnidem Ecl. V, quem præcipue ante oculos habuisse videtur. EPIPHUNUS inscriptio sciolo cuidam et insulso scholastico, ut aliæ, debetur. Ille funebre hoc carmen

esse intelligebat super morte Melibœi. Meminerat, solere carmen hujusmodi Græco vocabulo appellari ἐπιπέδιον vel ἐπιτάφιον, sed, quod græca nesciret, totum non succurrebat. Igitur latinum apponebat, et hybridam barbaramque formabat vocem *epifunus*. Tollendum esse a fronte hujus Eclogæ Nemesiani nomen, ita ut neque auctor ejus et sequentium habeatur, neque etiam Melibœi nomine hic defletus putetur, id in Proœmio ad Calpurnium latius ostendi, simulque Junium Tiberianum, Præfectum Urbis, sub persona Melibœi latere docui. De tempore adhuc moneo, videri hanc Eclogam cum sequentibus aliquanto serius, quam præcedentes, et fortasse extremis Diocletiani annis, scriptam. Nam Melibœum hic extrema ætate et in novissimo ævi humani circulo mortuum esse dicit, quem Ecloga IV, quæ Caro imperante scripta est, nondum valde senem indicat. Et Tityrus, qui hoc carmine senectutem suam excusat, ipse poeta videtur esse, qui prioribus Eclogis I, IV et VII, juvenis adhuc, sub Corydonis nomine commendare Musam suam Cæsaribus studebat. Etenim verisimile est, Corydonem, qui Ecloga IV favorem Melibœi implorabat, seque profitebatur studio canendi ad laudem et fortunam Tityri adspirare, v. 64, nunc ætate et studio proventum, quum gratiam referre Melibœi meritis vult, Tityri nomen adsumere, quod felicitatem Tityri Virgiliani sibi adsequutus videtur. Et sane has quatuor posteriores Calpurnii Eclogas paullo castigatiores reperio prioribus, ut mihi videantur maturiore auctoris ætate et ingenio exercitatiore scriptæ.

TIMETAS, TITYRUS*.

TIMETAS.

DUM fiscella tibi fluviali, Tityre, junco
Texitur, et raucis resonant tua rura cicadis:
Incipe, si quod habes gracili sub arundine carmen
Compositum; nam te calamos inflare labello
Pan docuit, versuque bonus tibi favit Apollo. 5
Incipe, dum salices hædi, dum gramina vaccæ
Detondent, viridique greges permittere campo
Et ros, et primi suadet clementia solis.

* EPIPHUNUS præfigunt F. 1. V.
A. 1. P. de qua voce egimus in argu-
mento. In hac Ecloga tractantur
laudes Melibæi vita defuncti. Interlo-
quutores Amyntas et Tityrus amici.
R. et AS. Cantantur laudes Melibæi
vita functi: Amyntas et Tityrus amici.
Sic Vossius in aliis omnibus *Timetas*
et *Tityrus*.

1. Respexit Maronem, Ecl. X,
71: « Dum sedet et gracili fiscel-
lam textit hibisco »; et vid. Ecl.
III, 68.

2. *Imitatur rura cicadis* R. Voss.
imitantur As. Barthius ex scripto
suo; quod habebat *immitua*, legebat
invitant rura. Heinsius, *resonant sua*
rura. MSTit. *tua regna*. Virg. Ecl. II,
13: *raucis resonant arbusta cicadis*.
— Cicadarum strepitus alias signum
meridiani caloris; hic tempus matu-
tino paullo serius intelligendum est,
quod v. 8 vocatur *primi clementia*
solis. Vid. Ecl. V, 56.

3. *Si quid habes* R. Voss. As.

I.

Dorv. Virg. Ecl. IX, 32: « Incipe,
si quid habes, et me fecere poetam
Pierides ». — *Gracili sub arundine*,
hoc est, ad modos fistulæ. Auctor
Coppæ, v. 2, « Crispum sub crotalo
docta movere latus ».

4. Virg. Ecl. V: « Tu calamos in-
flare leves, ego dicere versus ».

5. *Pan docuit*. Virg. Ecl. II, 32:
« Pan primus calamos cera conjun-
gere plures Instituit ».

7. *Detrudent...promittere* R. Voss.
— *Detondent*, decerpunt, pascun-
tur. Virg. Cul. « Tondentur tenero
viridantia gramina morsu ». Ed. —
Gregem F. 1. Ug. seq. P. — *Huic*
et sequenti versui illustrando conf.
Ecl. V, 29 seq.

8. *Dum ros* F. 1. A. 1. O. — *Pri-
mus sol est matutinus*, ut *medius*,
meridies, Phædro, III, 19, *supre-
mus*, *vesper*, Horatio, Epist. I, 5, 3.
— *Clementia solis*, moderatus calor.
Columella, lib. IX, c. 13: « Quam
clementia diei suaserit ». Ed.

TITYRUS.

Hos annos, canamque meam, mihi care, senectam
 Tu juvenis, carusque Deis in carmina cogis? 10
 Viximus, et calamis versus cantavimus olim,
 Dum secreta hilares ætas ludebat amores.
 Nunc album caput, et veneres tepuere sub annis:
 Jam mea ruricolæ dependet fistula Fauno.
 Te nunc rura sonant; nuper nam carmine victor 15
 Risisti calamos et dissona flamina Mopsi,
 Judice me; mecum senior Melibœus utrumque
 Audierat, laudesque tuas sublime ferebat.
 Quem nunc, emeritæ permensum tempora vitæ,
 Secreti pars orbis habet mundusque piorum. 20
 Quare age, si qua tibi Melibœi gratia vivit,
 Dicat honoratos prædulcis tibia manes.

9. *Canamque comam vicine Time-
 ta* Dorv. a. — *Mihi care*. Theocr.
 III, 3: Τίτυρ' ἐμὴν τὸ καλὸν περι-
 λαμύεις.

10. *Carus Deis*, nempe Poetarum,
 Musis, Apollini et Baccho. — *In
 carmina cogis*. In simili querela Ho-
 ratius, Ep. I, 1, 3, «quæris antiquo
 me includere ludo».

11. *Diximus F. 1. A. 1.* — *Vixi-
 mus*. Virg. Æn. IV, 653: «Vixi, et
 quem dederat cursum fortuna per-
 egi». — *Et calamo et versu* Barth.
Calamis versus mandavimus olim ma-
 lebat Heins.

13. *Stupuere R. D. Q. tepuere F.*
 1. Ug. præferunt Vlit. et Burmann.
 — Cum juvenili calore etiam fer-
 vor ingenii et lepores remisere.
 Vid. Hor. Carm. II, 11, 6. — *Te-
 puere*, languere, frigescere cœpe-
 runt. Sic Ecl. V, 60: «declivi nona
 hora tepescere sole Incipit». De
 frigusculo in amore accipi docet
 Burmannus in hoc Ovidii, Rem.

Am. 7, «Sæpe tepent alii juvenes,
 ego semper amavi».

14. *Nam mea* Dorv. a. b. c. —
Dependet fistula, more eorum, qui
 arma et instrumenta sua in signum
 desitæ et intermissæ artis Deo suo
 suspendunt; vid. Hor. Carm. III,
 26, 3, et Epist. I, 1, 5; Virg. Ecl.
 VII, 24; Tibull. II, 5, 29.

15. *Et nunc rura* R. As. sonent G.
 infra Ecl. XI, «me souat omnis
 Silva». *Carmina* D. Pal. Dorv. a.
jam carmina Ug. V. victos Dorv. a.

16. *Diss. carmina* R. As. Voss.
 Barth. in Adv. XXXIV, 2. Hor. III,
 19, «Berecynthiæ flamina tibiæ».

19. *Emeritæ p. t. v.* — Tibull. III,
 3, 9, «Tunc quum permensæ de-
 functus tempora lucis». Claud. Ruf.
 II, 473, «Huc post emeritam mor-
 talia sæcula vitam Deveniunt». —
 Vid. Excursus ad calcem hujus Ecl.

21. AMYN. præfigit R. et v. 23
 TIT. et 30 AMYN.

22. *Honoratos quod dicit manes*

TIMETAS.

Et parere decet jussis, et grata jubentur.
 Namque fuit dignus senior, quem carmine Phœbus,
 Pan calamis, fidibusque Linus, modulatibus Orpheus 15
 Concinerent, atque acta viri laudesque sonarent.
 Sed quia tu nostræ musam deposcis avenæ,
 Accipe, quæ super hæc cerasus, quam cernis ad amnem,
 Continet, inciso servans mea carmina libro.

TITYRUS.

Dic age; sed nobis ne vento garrula pinus 30
 Obstrepat, has ulmos potius fagosve petamus.

TIMETAS.

Hic cantare libet; virides nam suggerit herbas
 Mollis ager, lateque tacet nemus omne: quieti,
 Aspice, ut, ecce, procul decerpant gramina tauri.
 Omniparens æther, et rerum caussa liquores, 35

Melibœi, honoribus publicis functum satis indicat. — *Tibiæ* mentio opportuna, quod in funeribus adhiberi consuevit. Ovid. Trist. V, 1, 48, « Tibia funeribus convenit ista meis »; et Fast. III, « Cantabat mœstis tibia funeribus ». Ed.

23. *Decet*, quia grandior natu adolescenti jubet; *grata jubentur*, quia Melibœi memoria illi quoque grata accidit: Virg. Ecl. V, « Tu major, tibi me est æquum parere, Menalca ». Ed.

25. *Fidibus Linus* R. As. *fidibus Siclis aut OEagrius Orpheus* Dorv. a. — Pana, Linum, Orpheum jungit exemplo Virgilii, Ecl. IV, 55.

28. Deest hic versus in R. As. D. Dorv. et in sequenti pro *servans est quercus*.

29. Expressit Maronem, Ecl. V, 13: « Immo hæc in viridi nuper quæ cortice fagi Descripsi, expe-

riar. » Vid. et Nostræ Ecl. III, 44.

30. *Vento garrula pinus*, h. e. ramis et nucibus pineis vento agitatis et collisis magis stridet, quam ulmi et fagi. Theocr. I, 1. Virgil. VIII, 22, « argutum nemus, pinusque loquentes » vocat.

32. *Subigit* R. et MS Barth. unde ille *subjicit*. Virg. Ecl. X, 74, « viridis se subjicit alnus ». Sed *sufficit herbas* est in As. — *Hic cantare libet*. Formulam Theocriti expressit Idyll. V, 60: Αὐτόθι μοι ποτῆρισθε, καὶ αὐτόθι βωκολιάσθευ. Ed.

34. *Deflectant flamina Cauri* MS Tit. — *Quietum pascunt tauri*: ergo otium nobis faciunt ad cantandum.

35. TIT. hic præfigit R. et Voss. nam v. 32 persona deest: ita et D. et N. — *Invocat quatuor elementa*, quod ex iis constare hominem, ad eaque reverti putat. — *Æther*, Maroni Georg. II, 325, *pater omnipotens*,

Corporis et genetrix tellus, vitalis et aer,
 Accipite hos calamos, atque hæc nostro Melibœo
 Mittite, si sentire datur post fata quietis.
 Nam si sublimes animæ cælestia templa
 Sidereasque colunt sedes, mundoque fruuntur:
 Tu nostros adverte modos, quos ipse benigno
 Pectore fovisti, quos tu, Melibœe, probasti.
 Longa tibi, cunctisque diu spectata senectus,
 Felicesque anni, nostrique novissimus ævi

hic igneum principium significat, quocum conjuncti *liquores*, h. e. aquæ, humidum principium, generare omnia credebantur. Vid. Ovid. *Metam.* I, 430.

36. *Corporis genetrix tellus*, h. e. omnium corporum, sed humani præcipue. Lucret. II, 598, « Quare magna Deum mater, materque ferarum, Et nostri genetrix hæc dicta est corporis una ». — *Vitalis aer*, quod per eum spiramus et vivimus. — Sic omnes et recte, *tellus vitalis, et aer R.*

37. *Accipite hos cantus* Dorv. a.

38. *Mittite*. Quoniam omnia reditura ad sua elementa creduntur, potestis vos et hæc carmina communicare cum Melibœo, cui dicata sunt, ubicamque sit ille. — *Si sentire datur*, non conditio est, sed affirmatio, certe enim datur sentire. Sic Seneca in *Octav.* 12, « si quis remanet sensus in umbris ». — *Quietis*, nulla cura et sollicitudine affectis, beatis. Hinc *quieti ordines Deorum* Horat. III, 3, 35, et *quietum Elysium* Valer. Flacc. I, 649. Sic Maro, *Ecl.* V, 61, « amat bonus otia Daphnis ». — *Quietem* Dorv. c. — Sed malo nunc *quietis* interpretari, iis qui sunt mortui et compositi. Virg. *Æn.* I, 249, « nunc placida compositus pace quiescit »; et *Æn.* IX,

445, de Euryalo et Niso, « Tum saepe exanimem sese projecit amicum Confossus, placidaque ibi demum morte quievit ». Ed.

39. *Sublimes animæ*, sumpta a Virgilio *Æn.* VI, 720, quæ se altius extulerunt supra cætos vulgares, post obitum creduntur in cælum evolare. — *Templa*, i. e. fastigia.

40. Imitatur hoc loco *Manilium*, I, 756: « Fortes animas dignataque nomina cælo, . . . Æthereos vivunt annos, mundoque fruuntur. » *Mundus sæpe est cælum*. Sen. in *Œd.* 45, « Tristisque mundus nubilo pallet novo ».

41. *Heu nostros As.* — *Adverte pro animadverte* positum; rariorem loquutionem hic notat Burmannus, quod *advertere* alias casui tertio, aut præpositionibus *in* et *ad* jungi solet. Et sane Calpurnius novare phrases solet. Quæ hic deest præpositio *in*, abundabat supra *Ecl.* VII, 70: *Vidimus in partes*. *Davestriensis* tamen et hic legit *In nostros adverte*.

43. *Spectata*, i. e. probata. Hor. *Epist.* I, 1, 2, *spectatum satis*, ubi *Comment. probatum*. Lucret. III, « hominem in dubiis spectare periculis Convenit ». Ed.

44. *Animi R. B.* Dorv.

Circulus, innocuæ clausurunt tempora vitæ. 45
 Nec minus hinc nobis gemitus lacrymæque fuere,
 Quam si florentes mors invida pelleret annos.
 Nec tenuit tales communis caussa querelas:
 Heu! Melibœe, jaces letali frigore segnīs
 Lege hominum, cælo dignus, canente senecta, 50
 Concilioque Deum: plenum tibi ponderis æqui
 Pectus erat; tu ruricolū discernere lites
 Adsueras, varias patiens mulcendo querelas.

45. *Circulus novissimus*, pars vitæ humanæ, quæ summa et extrema esse solet. Est hic imago vitæ, tanquam catenæ, ex pluribus circulis connexæ, et respici eo nomine videntur gradus ætatis humanæ et anni climacterici, de quibus Censorin. cap. 14. Pari similitudine Seneca epist. 12, ætatem totam hominis majores minoraque orbis habere dicit; quem vide; et Tertull. Apol. 19, concatenationes temporum dixit; *areas vitæ* Martial. X, 24, 9. — *Clausurunt tempora*, ut Hor. Carm. II, 4, 23, « Cujus octavum trepidavit ætas Claudere lustrum ».

46. *Nec minus acerba nobis tua mors fuit*, quam si florente ætate raptus esses. Conf. Pap. Stat. Silv. III, 3, 8, seq.

47. *Mors invidiæ*, præmatura, quæ tibi longiorem vitæ usuram invidisset. — *Pelleret est truderet*, impelleret, præcipitaret. Mors florentes annos pellit, quia clausula annorum est, ut, qui agmen cogit, impellit. Sic supra Ecl. V, ult. *æstivas impellit Noctifer horas*. — *Carperet annos* Dorv. b. *talleret* malebat Heins. *perderet* vel *rumperet* Burm.

48. *Hæc tenuit* Ug. A. 2. *Nec F.* 1. et reliqui. *Nec tenuit* Hug. Martell. ita et Heins. legebat. — *Nec*

tenuit, h. e. fecit, ut continere non possemus tales querelas, vel jussit tales querelas effundere. — *Communis caussa* non videtur esse æqua omnium conditio moriendi, quæ mox lex hominum vocatur, sed boni publici ratio.

51. *Consilioque Deus* R. As. Voss. sed *concilio* legendum esse ostendit Heins. ad Ovid. Met. XIV, 812. — Non displicet, quod antiquiores codices habent, *Consilioque Deus*. Mortuus es lege hominum, sed cana et diu spectata senectute meritis es, qui consilio Deus videreris inter homines, cælo vivere dignus. Supra Ecl. IV, 70: *Est, fateor, Melibœe, Deus*. — *Pondus æquum* est æquitas vel æqua ponderatio, quæ suum cuique jus quasi æqua lance appendit. Lucan. VIII, 280: *mentisque meæ quo pondera vergant*; et paullo audacius Claud. Stil. I, 75: *Per populos animi cunctantis libra cucurrit*. — *Saleius Bassus* Carm. ad Pisonem, v. 56: *Quis regit ipse suam, nisi per tua pondera mentem*. Ed.

53. *Assuetus* D. et B. Ed. *pariens*, Pal. Unde conj. Gebhard. lib. III, Crepund. 17, *paviens*, sed præfert vulgatam et confert cum Statii Theb. lib. I, v. 481. *Sapiens mulcere* malebat Burm. — *Patiens mulcendo*,

Sub te ruris amor, sub te reverentia justī
 Floruit, ambiguos signavit terminus agros. 53
 Blanda tibi vultus gravitas, et mite serena
 Fronte supercilium, sed pectus mitius ore.
 Tu calamos aptare labris et jungere cera
 Hortatus, duras docuisti fallere curas.
 Nec segnem passus nobis marcere juventam, 60
 Sæpe dabas meritæ non vilia præmia Musæ.
 Sæpe etiam senior, ne nos cantare pigeret,
 Lætus Phœbea dixisti carmen avena.
 Felix o Melibœe, vale; tibi frondis odoræ
 Munera dat, lauros carpens, ruralis Apollo: 65
 Dant Fauni, quod quisque valet, de vite racemos,
 De campo culmos, omnique ex arbore fruges:

h. e. quum varias querelas patienter audires, easque placares et componeres. Vid. Nemes. Cyneget. 258. Ultimam in gerundiis sæpe corripiunt hujus sæculi poetæ.

54. *Sub te juris amor* mallet Martell. et ita legebat Heins. *Venerantia justī D. N.* — *Ruris amor*, studium agriculturæ.

56. *Vultu gravitas* R. As. Et hoc videtur sequens *fronte* exigere Burm. *Severa* malit Martell. et Burm. quia præcessit *blanda gravitas*.

58. *Aptare labris*, admotos labris inflare. Maro, Ecl. II, 34, *Nec te pœniteat calamo trivisse labellum.* — *Conjungere* R. As. Ug. *cera* O. Inf. Ecl. X, 14, *cera conjungo sub antris.*

59. *Oratus* As. Ug. O. *gratus tu crudas* volebat Heins. — *Fallere curas*; ita et Statius, Achill. *Elicit extremo chelym, et solantia curas Fila movet.* Ed.

60. *Marcere juventam.* Haud aliter Virg. Georg. I, 124: *Nec torpere gravi passus sua regna veterio.*

61. *Sedabas meritæ* R. *Sedabas meritæ* Dorv. a. d. — *Dabas præmia*, quibus industriam excitares.

63. *Duxisti* F. 2, G. et B. vide hunc ad Nemes. Cyneget. 22. Præfert etiam *duxisti* Marklandus, ad Stat. Silv. V, 3, 92.

64. Solennis hæc formula, qua mortui dicebantur *felices*, Græcis *μακαρίτας*, atque his *Vale* acclamari solebat. Hor. Serm. IX, 28: *Omnes composui, felices.* Virg. Æn. XI, 97: *Salve æternum mihi, maxime Palla, Æternumque vale.* Quæ sequuntur, *tibi frondis odoræ*, etc. respiciunt ritum exsequialem sepulcra mortuorum frondibus floribusque spargendi. — *Odore* R. Ug. F. 1.

65. *Laurus* R. et Voss. ἀργυράκος. — *Ruralis Apollo*, Græcis ἄργυρος, *pastoralis* Ecl. VII, 22, et IX, 55.

67. *De messe culmos* F. 1. V. A. 1. *De messo*, h. e. de frumento messo conj. Burm. — *Omnique ex arbore fruges.* Jurisconsulti, qui verborum proprietati maxime student, negant *fruges* dici de arboribus, nec *poma*

Dat grandæva Pales spumantia cymbia lacte,
 Mella ferunt Nymphæ, pictas dat Flora coronas.
 Manibus hic supremus honos: dant carmina Musæ, 74
 Carmina dant Musæ; nos te modulamur avena.
 Silvestris nunc te platanus, Melibœe, susurrat,
 Te pinus; reboat te, quidquid carminis Echo:
 Respondent silvæ, te nostra armenta loquuntur.
 Namque prius siccis phocæ pascentur in arvis, 75
 Hirsutusque freto vivet leo, dulcia mella

fruges appellari vult Julianus: sed hæc lex non poetas semper tenet; ita Columella, *curvatis frugibus arbor.* Ed.

68. Lac, mel, vinum, aquam, oleum, flores, ut partes inferiarum, et mortuorum μελιχτήρια, enumerat Æschylus in Pers. 612, seq. Hic tanto major honos Melibœo, quod ista ab ipsis Diis, quibus earum rerum potestas est, afferri dicuntur. Virg. *Æn.* III, 66, « Inferimus tepido spumantia cymbia lacte ». — *Grandæva Pales* a Statio, Theb. VI, 111, *cana* dicitur, forte quod a vetustissimis hominum pastoribus culta est.

69. *Mala ferunt N. As. Pietas dat flore coronas R. festas dat Flora coronas Pal. flore Ug. V. A. 1.*

70. *Manibus* honorem datum sparsis floribus; vid. apud Virg. *Æn.* V, 79, et VI, 884; et hunc peculiariter exposuit Pag. Gaudentius de funere heroum, cap. 15. — *Coronis* autem cingi sepulcra instar supremi officii solita notissimum: idque faciebant et Christiani veteres quoseo nomine reprehendit Vigilantius. Ed.

71. *Carmina dant Musæ.* Ἀνὰ δὲ κλωσίδι. Sic Terent. « negat esse hanc sibi cognatam Demipho? Hanc

Demipho negat esse cognatam ». Ed. — *Nos quæ conj.* Burm.

73. *Te, quidquid carminis, Echo:* supple *reboat.* Ita bene disting. B. *Te quidquid carminis Echo; Respondent silvæ* Gebhard. III, Crepund. 17. Pessime. Fortean: *te, quidquid carminis exit, Respondent silvæ* Vlit. *Reboat te, quidquid carminis Echo respondet silvæ* Burm. Virg. *Ecl.* I, 39: *Ipsæ te Tityre pinus*, etc. et *Ecl.* VI, 10, *te nostræ, Vare, myricæ, Te nemo omne canet.* Nos distinctionem Barthii in *Advers.* aptissimam putamus, quamvis rejectam a Vlitio, eamque sequuti sumus.

74. *Respondent silvæ* omnes, quos vidi, idque tenendum est. Virg. *Ecl.* X, 8: *respondent omnia silvæ.* — *Armenta sequuntur* R. As. Ug. *loquuntur* Modius in *Novant. lect.* 93, et F. I. V. — Sequitur Noster Virgilium *Ecl.* V, 27: uterque vero respexit Theocr. *Idyll.* I, 71, seq. Moschum *Epitaph. Bion.* 26, et *Bion. Idyll.* I, 32 seq.

75. *Nascentur omnes; pascentur* G. et B. — *Phocæ pascentur in arvis.* Assertio ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου, poetis frequentissima, potissimum expressa e Virg. *Ecl.* I, versu 60, *pascentur in æthere cervi.*

76. *Vestitusque . . . leo* D. Ug. Bo.

Sudabunt taxi, confusis legibus anni
 Messem tristis hiems, æstas tractabit olivas,
 Ante dabit flores autumnus, ver dabit uvas,
 Quam taceat, Melibœe, tuas mea fistula laudes. 80

TITYRUS.

Perge puer, cœptum tibi jam ne desere carmen.
 Nam sic dulce sonas, ut te placatus Apollo
 Provehat, et felix dominam perducatur urbem.
 Namque hic in silvis præsens tibi fama benignum
 Stravit iter, rumpens livoris nubila plena. 85
 Sed jam sol demittit equos de culmine mundi,
 Flumineos suadens gregibus præbere liquores.

A. 2, seq. F. 2. *Insuetusque freto* volebat Heinsius. — *Hirsutum leonem* etiam Ovidius dicit Met. XIV, 207; *hirsutas feras* Propert. I, 1, 12.

77. *Taxo pastæ apes mel amarum* conficiunt. Hinc Maro, Ecl. IX, 30: « Sic tua Cynræas fugiant examina taxos ». Aliter Virg. Ecl. IV, 30, « Et duræ quercus sudabunt roscida mella ».

78-79. *Transponunt R. As. D. O. Voss. Pro tractabit forte jactabit* scribendum. Burm. *nec dabit R.*

81. AMYN. R. *cœptumque tibi ne* Dorv. a. — *Ne desere carmen*: studium carminum feliciter cœptum.

82. *Placatus*, bonus, propitius; vid. supra v. 5, et Ecl. IV, 9. Apollinis nomine hic Cæsarem insinuat.

83. *In urbem* Dorv. a. — *Dominam ad urbem, Romam.* Hor. Carm. IV, 14, 44. Similia his vid. Ecl. IV, 161, et IX, 84.

84. *Jamque hic* Heins.

85. *Stravit iter*, majores progres-

sus spondet. Versus est Statii Theb. XII, in fine. — *Livorum jubila* D. Q. *rumpens livorum nubila plene* leg. Barth. Advers. XXXIV, 7. — *Livoris nubila*, ex eodem loco Statii est. — *Rumpens*, h. e. discutens tenebras, iter impediens, quas invidia objiciebat. Sic *nebulam erroris remove* dicit Juven. X, 4; *tenebras disputat calumniæ*, Phædr. III, 10, 43; *nubem superioris invidiæ abstergere*, Symmach. II, 83; et Claudian. Bello Get. 40, *quos ante pares effecerat una Nube timor.* Ed.

86. *Dimittit* Pal. Voss. *Demittit equos*, declive iter tenet ad occasum. Vid. Ecl. V, 60; Virg. Ecl. II, 67, « Et sol crescentes decedens duplicat umbras ». — *Mundi*, pro cæli, vid. v. 40.

87. *Fulmineos* Ug. vitiose. *fluminibus* Voss. — *Præceptum Maronis*, Georg. III, 335: « Tum tenues dare rursus aquas, et pascere rursus Solis ad occasum. »

EXCURSUS

AD CALPURNIUM, ECL. VIII, v. 19.

Quem nunc, emeritæ permensum tempora vitæ,
Secreti pars orbis habet mundusque piorum.

DIVINI versus, bonam piamque recordationem mortui, quam Tacitus Ann. IV, 38, appellat, egregie exprimentes. *Emerita vita* dicitur cum allusione ad emeritam militiam, quæ præmia sua accipit in campis Elysiis, quo tamquam *fessus in acceptos miles deducitur agros*. Ovid. Am. II, 9, 19. Sic omnibus vitæ humanæ stipendiis functum dicit Seneca, epist. 93, et eodem respectu Claudianus, de III Cons. Hon. 106:

Quamvis emeritum peteret Natura reverti
Numen, et auratas astrorum panderet arces.

Secretus orbis sunt insulæ beatorum, ab orbe reliquo, tamquam mundus alius, sejunctæ, quas sedes piorum animis assignabant, per mortem, tamquam interjectum Oceanum, illuc transeuntibus. *Mundusque priorum* legit antiquum Ugoletti exemplar cum Bononiensi, non inepte. Solent enim Veteres mundum illum alterum præcipue majoribus suis et auctoribus gentis adsignare. Ut Horat. Carm. IV, 7, 14:

Nos ubi decidimus,
Quo pius Æneas, quo Tullus dives et Ancus.

Frequentius tamen et magis proprie secreti pars orbis *piorum* esse dicitur. Sic Horat. Epod. XVI, 63: *Jupiter illa pia secrevit litora genti*. Idem Carm. II, 13, 23, *sedes discretas piorum* vocat. Vetustissima æque ac perpetua hominum opinio fuit, a poetis maxime tradita, defunctorum animas alium mundum ab hoc orbe sejunctum inhabitare. Quumque Oceanum, qui orbem terrarum ambit, omnium rerum finem esse crederent, quem ultra nihil reperitur ad vitam

hominum vivendam pertinens, hinc eum etiam mortis et inferorum imaginem statuebant, per eumque credebant animas defunctorum ad sedes et regiones alterius vitæ transire. Quod Homerus dudum non uno loco significavit, quum et homines bene meritos post mortem trans Oceanum et ultimos terræ fines proficisci dicit, *Odyss. IV, 563 seq.* et animas defunctorum tradit deductas *καρ' Ὠκεανῶ ῥοὰς καὶ λευκάδα πύργην. Odyss. XXIV, 11.* Hinc quum aditus Oceani crederent immanibus petris muniri, ne absorberet terras, has innuebant esse *πύλας ἔδου, portas Mortis vel Orci*, quas sacræ literæ et veteres æque poetæ nominant. Ipsa quidem terra et habitatio piorum quænam esset, et ubinam invenienda, Veteres nunquam definire potuerunt, Elysium et insulas beatorum nominare contenti, quum tamen trans Oceanum esse omnes crederent, quidam curiosiores, ubicumque fama esset ad extremum orbis habitabilis litus insulas ultra Oceanum sitas, ibi mundum piorum sive Elysium collocare audebant. Hinc alii ad extrema Africæ litora, alii ad occidentale litus Hispaniæ posuerunt: alii alias insulas, Canarias præsertim et Cassiterides, Plinii, Melæ, Plutarchi testimonio subnixi, et Britanniam adeo, Elysii honore ornarunt, ut latius exposuit Gesnerus de Navig. extra col. Herc. Prælect. II. p. 1, § 2 et 3. Multum quidem ab his opinionibus dissensit philosophorum aliorumque doctorum ratio; hæsit tamen illa persuasio de migratione animarum per Oceanum, poetarum carminibus commendata, in animis hominum, et vulgo recepta in sepulcrorum aliisque monumentis, ad designandam perennitatem animorum, variis imaginibus expressa est. Quo pertinet, quod papilio, animæ symbolum, aquis h. e. Oceano, innatans sistitur in gemma apud Goriæum *Dactyl. P. II, n. 485*, et in quibusdam sarcophagis Nymphæ, quæ et ipsæ animas significant, Tritonibus insidentes per æquor vehuntur; cujus generis monumenta producunt Begerus in *Spicil. antiq. p. 105*, et Gorius in *Columbar. Livii, tab. XIII.* Sed nolo jam plura disputare de argumento, quod me copiosius meminisse exponere in *Memoria Reg. Acad. Fabricii nostratis, anno 1772 edita.*

ECLOGA IX.

(ALIIS NEMESIANI II.)

DONACE *.

ARGUMENTUM.

IDAS et **Alcon**, pueri, rudibus adhuc annis, amore **Donaces** incensi, quum illa forte per vallem spatiosa flores colligeret, apprehensam invadunt, et primis ejus amplexibus fruuntur. Quod ubi parentes **Donaces** intellexerunt, domi eam inclusam tenent. Sed pueri e primo ejus congressu flagrantius amantes **Donacen**, desiderium ejus ferre nequeunt, et quum diu frustra eam quæsivissent, tandem impatientiam amoris cantu et versibus solari conantur, et querelas suas uterque carmine effundunt, quod reliquam Eclogam implet. Pastores induci videntur **Siculi**, propter vers. 56. Hujus Eclogæ argumentum et oeconomia adeo similis est Eclogæ II et III, ut ex utraque conflata videatur, e tertia vero plures integrique versus huc transcripti apparent. Quod quo consilio et qua ratione factum ab auctore videatur, ostendere conatus sum in proœmio. Hic tantum observo, id parum feliciter auctori cecidisse: nam versus illos, quos inde a v. 35 ex tertia Ecloga repetiit, attentius legenti facile apparet, non recte cum affectu querentis, non personis et factis antequam memoratis, congruere, et tamquam alieno loco positos esse. **Donacen** sæpe secum fuisse, sæpe cantus suos osculis interruppisse dicit pastor, v. 37, quam vix aliquoties visam, et semel tantum deprehensam in valle, memoravit poeta. Contemni se a **Donace** queruntur pastores, v. 40 et 69, divitias suas, sua dona et bene merita laudant, ut amorem ejus concilient sibi, cujus tamen nullam superbiam antea experti erant, et **Venerem** adeo abstulerant pastores, ipsamque a duris parentibus inclusam, et invi-

(*) **Titius**, in comment. ad hanc Eclogam, putat hoc nomen **Donaci** inditum videri e calamo, de quo **Plin.** lib. XVI, cap. 36.

tam abesse, non poterant ignorare. Apte hæc dici poterunt Ecloga III a Lycida, qui, desertus a Phyllide, offensam et iratam flectere querelis suis et reducere volebat: hic a persona Donaces et pastorum aliena sunt. Equidem non dubito, Calpurnium, ut duabus Eclogis par simileque argumentum persequeretur, exemplo Theocriti adductum esse, cujus tertium et undecimum Idyllium in iisdem fere querelis amantium versatur. Sed frustratum successu esse poetam nostrum in argumento tum eligendo, tum exsequendo, arbitror, et quum nimiam similitudinem ejus cum Ecloga III sero animadverteret, neque id novis sententiis satis exornare valeret, necesse habuit, plures versus ex ista Ecloga repetere. Cæterum, alia multa elegantia et pulchra inesse, non diffiteor (1).

(1) Animadvertendum in hac jam Ecloga corruptiores quam in cæteris septem quæ Calpurnio vulgatiore opinione adscribuntur, mores pastorum describi; unde de diverso auctore injici animis suspicio posset, ni rem tam doctè et laculenter in præcipio confirmavisset Wernsdorfius. Notandum tamen ad hanc præcipue et undecimam Elogam istam morum nequiorum expositionem a doctissimis viris iniquo animo latam esse, præcipue a viro cl. *Crevier*, *Histoire des Em-pereurs*, liv. XXVII, § 6, tom. VII, p. 129. ED.

IDAS ET ALCON*.

FORMOSAM Donacen puer Idas, et puer Alcon
Ardebant, rudibusque annis incensus uterque
In Donaces venerem furiata mente ruebant.
Hanc, quum vicini flores in vallibus horti
Carperet, et molli gremium completeret acantho, 6
Invasere simul, Venerique imbutus uterque

* DONACE præscribunt F. I. V. A. I. Vlitius et Burm. omiserunt. In hac Ecloga cantantur amores pueriles inter amicos pastores Idan, qui et Hastacus, et Alconem. In qua etiam poeta ipse loquitur. Sic R. et Voss. similiter, nisi quod ultima verba omittit. Occurrit apud Gruter. in lapide Junia Donace p. XVI, 2; et CVI, 13, et Pompeia Donace p. DXCV, 10. ASTACUS et ALCON, ut et versu 1 Puer Astacus omnes Veteres habent. Sed errorem esse, qui ex consimili initio Eclogæ secundæ manaverit, jam Titius et Martellus notarunt, et IDAS primus posuit Pith. Idas et Alcon apud Statium occurrunt et plerumque conjunguntur, Theb. VI, 553 sqq. et IX, 121.

1. Idas puer et Dorv. a.

2. Factum ad exempl. Maronis Ecl. II, 1, Formosum pastor Corydon ardebat Alexim.—Intensus D. V. Firmata mente D.—Rudibus annis, puerili ætate, amoris inexperta. Ovid. Met. IX, 719: Hinc amor amborum tetigit rude pectus.

3. Furiosa Dorv. a. Ruebat R.

As. — Venerem, concubitum. Propert. Denique ubi amplexu venerem promiseris empto, Fac similes puros Isidis esse dies. Ed.

4. Pertinet ad puellarum mores, studium florum legendorum. Atque in hoc plerumque occupatas fingunt, dum insidiæ iis ab amatoribus fiunt. Vid. Ovid. Met. IV, 393; Claudian. Rapt. Proserp. II, 128 seq. Horat. Carm. III, 27, 29; et infra v. 24.

6. Venerisque imbutus R. As. F. I, seq. P. Voss. — Venerisque immitis, dedit Burmannus cum Vlitio, intelligitque de puella adhuc immatura, quam immitem uvam dixit Horatius, Carm. II, 5, 9. Sed merito præfero, quod plures et primæ editiones habent, Venerique imbutus, h. e. qui primum ejus usum haberet. Nam de initiis et rudimentis rerum imbuere elegantissime dici, notum est. — Sigillatim imbuerere de primitiis Veneris dixit Silius, lib. III, 64: Virgineis juvenem tædis, primoque hymenæo Imbuerat conjux. Ed.—Gaudia de furtiva venere inprimis usitatum: hinc bene jungit furto. Lu-

Tum primum dulci carpebant gaudia furto.
 Hinc amor, et pueris jam non puerilia vota;
 Quis anni ter quinque hiemes, et cura juventæ.
 Sed postquam Donacen duri clausere parentes, 10
 Quod non tam tenui filo de voce sonaret,
 Sollicitumque foret linguis onus, improba cervix,
 Suffususque rubor crebro, venæque tumentes:
 Tum vero ardentes flammati pectoris æstus
 Carminibus, dulcique parant relevare querela. 15
 Ambo ævo cantuque pares, nec dispare forma;
 Ambo genis læves, intonsi crinibus ambo;
 Atque sub hac platano mœsti solatia casus

cretia apud Liv. I, 58: *mihî sibi que pestiferum hinc abstulit gaudium* — Valerius Cato in Diris, v. 167, de Jove: *Cum Junone prius, conjux quam dictus uterque, Gaudia libavit dulcem furatus amorem.* Ed.

8. *Hinc amor*, a primo congressu. Vid. Gratius, v. 283. — *Jam nunc puer.* R. Pal. — *Non puerilia*, sed juvenilia, virilia, *vota eadem sunt*, ac *cura juventæ*, desiderium conjugii et concubitus. Ovid. Fast. V, 525: *conjux, primæ mihi cura juventæ.* — Prudent. in præfat. ad Psychom. v. 48: *Munus juventæ mater exsanguis stupet*, ubi munus juventæ est vis pariendi et generandi. Ed. —

9. *Queis* Ug. Gr. F. 2. *Quis actæ ter quinque hiemes* conj. Heins. — *Queis anni*, h. e. quorum ætas esset quindecim hiemes. Vid. Ecl. XI, 36.

11. *Et non* Ug. F. 1. *de more N.* D. Q. *sonarent* Ug. Bo. *sonaret* F. 1. seq. — A textura subtili, quæ tenuissimo stamine fit, omnes res tenues, et teneræ habere *tenuæ*, molle *filum* dicuntur. Hinc *filum virginale* Gollio, XIV, 4; *scitum filum mulieris* Plauto, Merc. IV, 4, 15; *te ne*

filum orationis Ansonio in Griph. v. 67; et in Mos. v. 396, *Mollia subtili nebunt mihi carmina filo Pierides.* Ed. Itaque *tenuæ filum vocis* h. l. est vox acuta et tenuis virginis, quam amisisse Donace cum virginitate videbatur, quia mulier gravius loqui virgine putatur.

12. *Sollicitumque foret linguis onus*, sic omnes edit. excepta tantum F. 1. et A. 1. Primus Vliuius emendavit *Sollicitusque foret linguæ sonus*, quem sequutus est Burm. A consensu veterum edd. discedere mihi religio fuit. — Vid. Excursus primus ad hanc Eclogam.

15. *Revelare* Ug. F. 1, seq.

16. *Dispari* V. T. — Vid. Ecl. II, 3. Expressit Virgil. Ecl. VII, 4; et hic Theocr. VIII, 3.

17. *Genas leves* R. As. Ug. Bo. F. 1, seq. D. O. P. *genas lenes intonsi, crinibus* Dorv. a. *genis* As. 2, seq. F. 2. *Intonsi* Ug. Bo. A. 2, seq. F. 2. *intonsi* F. 1, seq. O. P. Virg. Ecl. VII, *ambo florentes ætatibus, Arcades ambo.*

18. *Atque hic sub* Dorv. a. — *Sub hac platano*: ita etiam Ecl. IV, 2.

Alternant; Idas calamis, et versibus Alcon.

IDAS.

Quæ colitis silvas, Dryades, quæque antra, Napææ, 20
 Et quæ marmoreo pede, Naiades, uda secatis
 Litora, purpureosque alitis per gramina flores,
 Dicite, quo prato Donacen, qua forte sub umbra
 Inveniam, roseis stringentem lilia palmis?
 Nam mihi jam trini perierunt ordine soles, 25
 Ex quo consueto Donacen exspecto sub antro.
 Interea, tamquam nostri solamen amoris
 Hoc foret, aut posset rabidos medicare furores,
 Nulla meæ trinis tetigerunt gramina vaccæ
 Luciferis, nulloque biberunt amne liquores; 30
 Siccaque fetarum lambentes ubera matrum

Sed ibi designat, quam platanum intelligat; hic nulla ejus descriptio præcessit. Hæc non insolita est Calpurnii incuria.

19. *Alternant solatiâ*, h. e. carmina alternis canunt, quibus casum suum solentur.

21. *Marmoreo pede*, candido, nitente: sic *marmoreum* pollicem tribuit puellæ Ovid. Met. XIII, 756; *marmoreos pedes* Amor. II, 11, 15. — *Uda secant litora* Naiades, quod aquæ sæpe litora excedunt, et in iis perpetua humiditatis vestigia relinquunt. Hinc *udum pedem* iis tribuit Noster, Ecl. II, 14. — *Secantes litora purpureos alitis* R. P. *Uda secatis gramina purpureosque alitis per litora* B. ex G. Sed in Adv. a se ipso dissentit. *Purpureos quæ alitis* malebat Gud.

23. *Quo pacto* R. Voss. — Nymphæ inerrant pratis, silvis, præterea flores amant, et alunt, igitur norunt et observant puellas, quæ forte iisdem colligendis delectentur.

Hinc earum in comitatu Proserpina flores legit apud Claud. Rapt. Pros. II, 55. Pulchre igitur a Nymphis pastor indicium Donaces postulat. Similis huic phantasia in sacro Cantico Salom. I, 7; V, 8.

24. *Stringentem*, h. e. carpentem Virgil. Georg. II, 368: *Tunc stringe comas; tunc brachia tonde*. — *Roseis* alludit ad Græcicum ῥοδόδακτυλος. Ed.

25. *Nam me jam trini petierunt* R. Ug. Bo. T. *me jam terni* As. *pepulerunt ordine* Dorv. c.

26. *Consueto sub antro*. Conf. Ecl. XI, 8, ubi *condictas ulmos, fagos placitas, promissa antra* nominat.

28. *Rapidos* R. As. Voss. Dorv. b.

29. *Nulla mihi* R. ex G. *ternis* As. — *Sumpsit a Virgilio* Ecl. V, 24, *Non ulli pastos*, etc. et Ecl. X, 16. Vid. notata ad Ecl. VIII, 74.

30. *Nulla lamberunt* R. T. Pal. *nulloque libarunt* Dorv. a. *Forte: nullos libarunt* Vlit. Virg. Ecl. V, *nulla neque amnem Libavit quadrupes*.

Stant vituli, et teneris mugitibus aera complent.
 Ipse ego nec molli junco, nè vimine lento
 Perfeci calathos cogendi lactis in usus.
 Quid tibi, quæ nosti, referam? scis mille juvencas 35
 Esse mihi: nosti nunquam mea mulctra vacare.
 Idas ille ego sum, Donace, cui sæpe dedisti
 Oscula, nec medios dubitasti rumpere cantus,
 Atque inter calamos errantia labra petisti.
 Eheu! nulla meæ te tangit cura salutis: 40
 Pallidior buxo, violæque simillimus erro.
 Omnes ecce cibos, et nostri pocula Bacchi
 Horreo; nec placido memini concedere somno.
 Te sine, vae misero! mihi lilia nigra videntur,

32. *Atria complent* R. As. Voss. — *Mugitibus implent* Virg. Ecl. VI, 48; et Sever. Sanct. de Mort. boum, v.

74. Solenne hoc pastoribus, ut greges suos, immo etiam silvas, valles circumjacentes sui vel doloris vel gaudii participes faciant, eodemque sensu, quo ipsi, affectos putent. Satis hoc accommodatum naturæ hominum, præsertim solitudini pastorum, qui a rerum hominumque commercio retrusi in arva et nemora, quidquid extra se vident vel audiunt, ad se pertinere arbitrantur.

33. *Molli junco*. — Virg. Ecl. II, *Mollique paras detexere junco*. — Vid. Ecl. III, 68, ubi eadem sententia.

35. Virgil. Ecl. II, *mille meæ Siculis errant in montibus agnæ*. — Hæc repetita ex Ecl. III, 65, non satis convenire huic loco dixi in argum. — *Scis mille juvencas*. Hic Antonius de Rooy in Spicileg. crit. cap. 17, p. 110, *mille bidentes* vult legere pro *mille juvencas*, quia hoc incredibile, et quia Virgilius quem imitatur, Ecl. II, 21, *mille agnas* ponit, ut

et Calpurn. Ecl. II, versu 68. Ed. 36. Virgilio, ibidem, *Lac mihi non æstate novum, non frigore desit*.

37. Hi decem versus majori ex parte leguntur Ecl. III, 50.

40. *Eheu* A. 2, seq. F. 2. *Heu heu* Ug. F. 1, seq. *En heu nulla meæ te tangit causa* R. et Gebhard. eMS. Pal. Crepund. III, 20.

41. *Simillimus atræ* As. O. et superscr. *atris* Voss. — Buxi lignum pallore insigne indicat exsanguem vultum. Ovid. Met. IV, 134; *Pallentes violæ*, Virgil. Ecl. II, 46; et *tinctus viola pallor amantium*, Horat. Carm. III, 10, 14. *Tabidus erro* Ecl. III, 50.

42. *Noti* leg. Broukh. ad Tib. I, 9, 64; et ita Heins. in ora codicis: *sed nostri* citat idem Broukh. ad Tib. I, 6, 1. *Nec ego quidquam moveo*. Burm.

43. *Concedere somno*, labi in somnum. Claud. Laud. Ser. 91: *si placido cessissent lumina somno*.

44. *Væ misero* R. Voss. *me misero* Ug. Bo. *lilia fusca videntur* Dorv. a. — Hæc sumpta et amplificata ex

Pallentesque rosæ, nec dulce rubens hyacinthus, 45
Nullos nec myrtus, nec laurus spirat odores.

At tu si venias, et candida lilia fient,
Purpureæque rosæ, et dulce rubens hyacinthus,
Tum mihi cum myrto laurus spirabit odores.

Nam dum Pallas amet turgentes sanguine baccas, 50
Dum Bacchus vites, Deus et sata poma Priapus,
Pascua læta Pales, Idas te diliget unam.

Hæc Idas calamis: tu, quæ responderit Alcon
Versu, Phœbe, refer; sunt aurea carmina Phœbo.

ALCON.

O montana Pales, o pastoralis Apollo, 55
Et nemorum Sylvane potens, et nostra Dione,

Ecl. III, v. 51. Plura hic opposita.

46. *Nullos hæc myrtus* F. I. V. — Lauri myrtique conjunctarum odor inprimis suavis pastoribus. Vid. Virgil. Ecl. II, 54.

47. Tres hos versus deesse MSS, notaverat viri docti MS. Burman. — *Candida lilia fient*, ita ut revera sunt, mihi apparebunt. Lilia peculiari epitheto candida dicuntur, utpote Junonis lacte prognata, velut fabulantur poetæ. Ed.

48. *Tum dulce rubens* Ug. et dulce R. F. I. seq. Virg. Ecl. III, *lauri et suave rubens hyacinthus* eodem prorsus hiatu. — Multa de non elisis vocalibus notavit Barthius, Ecloga V, v. 12. Ed.

49. *Tunc mihi* R. O. Voss. *Hunc mihi cum myrto laurus spirabit odorem* Dorv. b.

50. *Nam Dea Pallas amat* R. *Nam mea Pallas amat* Voss. *amat etiam* D. *As. turgentes unguine* D. et sic correxerat Heins. ex Arnob. I, *lapidem ex olivi unguine sordidatum*. — *Turgentes sanguine*, h. e. oleo.

I.

Sanguis omnis succus herbarum. Manil. V, 212: *Et viridis nemori sanguis decedit et herbis*. Sanguinem uvæ vinum dici, notum. Sed et oleum *αἶμα ἰλαίνης* a poetis dictum, aliaque plura hujus generis, observavit Casaub. ad Suet. Aug. 76. Arnob. I, p. 2: *Olearum ex baculis cruor teter exprimitur*.

51. *Vites Deus, et sata poma* R. T. P. et Voss. *vites, Deus et sata, poma* Pr. Vlit. forte: *vites, Ceres et sata, poma* Pr. Vlit. *Dum Bacchus vites meus, et sata poma* Pr. leg. Burm. *sua vel rata poma* Heins.

52. *Idas quoque* As. *quoque diliget uvam* R. et Voss.

53. *Nunc quæ* R. As. POETA præfigit R. Ug. Voss. — *Quæ responderit Alcon, etc.* Virg. Ecl. VIII, 62: *Vos, quæ responderit Alpheisibæus, Dicite Pierides; non omnia possumus omnes*.

55. Vide notata ad Ecl. VII, 22.

56. *Nemorum Sylvane potens*, hinc arboris truncum generis passim conspicitur in antiquis monumentis, et dendrophorus dicitur. Vid. Virgil.

Quæ juga celsa tenes Erycis, cui cura jugales
 Concubitus hominum totis connectere sæclis,
 Quid merui, cur me Donace formosa reliquit?
 Munera namque dedi, noster quæ non dedit Idas; 4
 Vocalem, longos quæ ducit, aedona, cantus,
 Quæ, licet interdum contexto vimine clausa,
 Quum parvæ patuere fores, ceu libera ferri
 Novit, et agrestes inter volitare volucres;
 Scit rursus remeare domum, tectumque subire 6
 Viminis, et caveam totis præponere silvis.
 Præterea tenerum leporem, geminasque palumbes
 Nuper, quæ potui, silvarum præmia misi.

Georg. I, 20; Grat. v. 20.—*Dione*, Venus. — *O nostra Dione D. Diane* Pal.

57. *Quæ juga celsa tenes Erycis*, nam Veneri in Eryce, monte Siciliae, celebris sedes. Vid. Virg. *Æn.* V, 759. Unde *Erycina* vulgatum ejus nomen. Similiter Theocritus, *Idyl.* XV, 100. Quia *nostra* dicit, Siculus pastor loqui videtur. — *Jugales*, h. e. conjugales, concubitus hominum amore nectis, ad omnes generationes et ætates propagandas.

58. *Convertere* Pal. — *Sæcla* summo, sensu Lucretiano, pro γενεαίς. Nam ipsum sane Lucretium respexit, qui lib. I, 20, de Venere: *Efficiis, ut cupide generatim sæcla propagent* — Inversio est verborum: nam sententia est, quæ concubitu omnium hominum sæcla connectis.

59. *Quor me... relinquit* R. Voss.

61. *Quæ duceret aedona* R. Voss. As. *quæ ducat* Dorv. c. *quæ non ducit* Ug. Bo. *quæ non canit aedona* D. — *Longos ducit*, de longo tractu spiritus, quo lusciniæ in canendo utitur, intelligo; nam lusciniæ noctu diuque pæne indefatigabilis in

cantando. Plinius, X, 29, de cantu lusciniæ: *Nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto*; et vid. *Ælian.* de *Anim.* lib. III.

62. Vid. Excursus secundus ad hanc Eclogam.

64. Pro *novit* legendum puto *norit*, quia pendet a *licet* v. 62. *Licet* interdum *norit*, ceu *libera*, ferri; scit tamen remeare domum.

65. *Rursus remeare*, pleonastice, ut *rursus rediisse* dicit Ammian. *Marcell.* XXV, 4. Ed.

66. *Notis præponere* malebat Heinsius, sed male.

67. *Geminasque palumbos* R. As. — *Geminasque palumbes*. Imitatur Virgil. *Ecl.* III, 69: *notavi Ipse locum aeriæ quo congessere palumbes. Quod potui, puero... Aurea mala decem misi*. Ed. — Vid. *Ecl.* III, 77.

68. *Silvarum præmia*, prædam e silva ex arbore ablatam. Sic enim expriment Theocr. *Idyll.* V, 97, et Virgil. loc. cit. unde hæc transtulit Calpurnius. *Propert.* III, 11, 14: *Sive petas calamo præmia, sive cant.*

Et post hæc Donace nostros contemnis amores!
 Forsitan indignum ducis, quod rusticus Alcon 70
 Te cupiam, qui mane boves in pascua ducam:
 Dii pecorum pavere greges, formosus Apollo,
 Pan doctus, Fauni vates, et pulcher Adonis.
 Quin etiam fontis speculo me mane notavi,
 Nondum purpureos Phœbus quum tolleret ortus, 75
 Nec tremulum liquidis splenderet lumen in undis.
 Quod vidi, nulla tegimur lanugine malas:
 Pascimus et crinem; nostro formosior Ida
 Dicor, et hoc ipsum mihi tu narrare solebas,
 Purpureas laudando genas, et lactea colla, 80
 . Atque hilares oculos, et formam puberis ævi.

69. *Tu post hæc* R. As. O. Voss.—
Et post hæc, sc. munera mea: Epi-
 phonema. Ecl. III, 9: *amatque no-
 vum post tot mea munera Mopsum.*

70. Sunt hæc male congrua per-
 sonis. Contemni se metuit a puella,
 quam imminuerat. Sed studio imi-
 tandi abreptus est poeta. Eodem
 enim argumento utitur pastor apud
 Virgil. Ecl. III, 56 et 60, « Rusti-
 cus es, Corydon, etc. »

71. *Te peream* Dorv. a.

72. *Apollo* Admeti boves pavit.
 Tibull. II, 3, 11.

73. *Pan doctus* canere calamis.
 Vid. v. 82, et Ecl. XI, 2. — *Fau-
 nusque pater* vult Vlit. ex Ecl. II,
Faunusque pater, Satyrique bicornes.
Sed facundus Faunus dicitur Ecl. I,
 91. — *Fauni vates*, h. e. fatidici.
 Vid. Ecl. I, 91. De *Adonide* pastore
 Theocr. I, 109, et Virgil. Ecl. X, 18.

74. Conf. Ecl. II, 88. Bene No-
 ster, quod *fontis speculo* dixit. Nam
 in Virgilio reprehensum est, quod
 pastorem in mari se speculantem
 induxit, Ecl. II, 25: *Nec sum adeo*

*informis, nuper me in litore vidi,
 Quum placidum ventis staret mare.*
 Polyphemo Theocriti, VI, 34, id
 magis conveniebat, Cyclopi imm-
 ni, qui mare ipsum intraret.

75. *Ortus* R. F. 1. et *aliæ*; *orbes*
 N. Ug. P.

76. *Lumine* Ug. F. Bo. *tremulo
 splenderet lumine* MS Tit. *lumen re-
 liqui.* — Tremulus splendor lumi-
 nis incidentis commovet aquæ pla-
 nitiem, atque impedit, quo minus
 imago pure appareat.

77. *Tegimus* B. — *Nulla tegimur
 lanugine malas.* Imitatio Theocr.
 Καὶ κατὰ μὲν τὰ γόνυα. Ed.

78. *Pascinur* D. Ug. F. 1, seq. N.
 Bo. G. B. *crines* O. — *Pascinus
 crinem.* Qui mos puerorum apud
 Antiquos præsertim inpuddicorum,
 sed hic tenerata ætatem indicat,
 nam ex ephebis egresso comam præ-
 cisam alicui Deo consecrare moris
 fuit. Ed.

79. *Idem versus* adfuit Ecl. III,
 62. *Jurare solebas* Dorv. a.

81. *Ridens oculis* dixit Ecl. VI,

Nec sumus indocti calamis: cantamus avena.
 Qua Divi cecinere prius, qua dulce loquutus
 Tityrus, e silvis dominam pervenit ad urbem.
 Nos quoque, te propter, Donace, cantabimur Urbi; et
 Si modo coniferas inter viburna cupressos,
 Atque inter pinos corylum frondescere fas est.
 Sic pueri Donacen toto sub sole canebant;
 Frigidus e silvis donec descendere suasit
 Hesperus, et stabulis pastos inducere tauros.

15. Quam ibi formam Alconis cavillatur Lycidas, hanc ipse Alcon hic jactat: si utrimque eadem persona hujus nominis est.

82. *Indocti, calamis cantamus avenæ* R. As. *cantare et avena* D. N. — Virgil. Ecl. II, 23, *Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat, Amphion Dircaeus.*

83. Deest hic versus in R. D. Dorv. b. et d.

84. *Tityrus*, Virgilius. Vid. Ecl. IV, 62 et 161.

85. *Cantabimus* vett. omn. præter As. et P. quæ *cantabimur* præferunt. — Parum abest, quin reducendum putem, quod omnes veteres libri habent, *cantabimus Urbi*. Vult enim, quod ante de Tityro dixerat, e silvis pervenire ad Urbem. Hac mente ait: Nos quoque, te propter, studio placendi tibi, majora tentabimus canere, ut famam et celebritatem Urbis consequamur. — *Cantabimur*, h. e. celebrabimur. Ovid. Am. I, 3,

25: *Nos quoque per totum pariter cantabimur orbem*; et Trist. IV, 10, 60.

86. *Corniferas* Dorv. c. *consertas* D. *inter urbana* Ug. — Comparatio Virgiliana; Ecl. I, 26, « Quantum lenta solent inter viburna cupressi ». Idem *coniferas cyparissos* dicit Æn. III, 680. Sic Paulinus Nol. epist. 3 ad Aus. « Castaneis corylos æques, viburna cupressis ».

87. *At inter Ug. Aut inter* F. 1. P.

88. POE. præfigit A. 1. O. — *Toto sub sole*, tota die hæc atque alia in eandem sententiam canebant. Ed.

89. *Descendere* Ug. F. 1, seq. G. A. 2, seq. T. *discedere* R. As. O. P. — *Descendere*, quod recte hic asseritur, simpliciter est abire, vel venire. Virg. Æn. XI, 450, « Tyrrenamque manum totis descendere campis ». Extremi versus ad exemplum Maronis formati, Ecl. VI, ult. « Cogere donec oves, etc. »

90. F. *includere* Burm.

EXCURSUS I

AD CALPURNIUM, ECL. IX, v. 12.

Sollicitumque foret linguis onus, improba cervix.

Quod dudum in multis Calpurnii locis, manifeste mendosis, observavi, plerumque in iis conspirare exemplaria vetera, et medelam adeo ab ingenio profectam incertam esse, auctoremque ipsum videri ea, sive industria, sive incuria et festinatione, sic mendosa reliquisse; idem præsentis de loco mihi affirmandum est. Omnia, quæ vidi, exemplaria, vix uno alteroque excepto, hic legunt: *Sollicitumque foret linguis onus*. Neminem autem fore puto, quem non offendat *linguis*, numero plurali, quum de sola Donace sermo sit, nec ullus veterum poetarum locus proferri poterit, qui linguas unius hominis dixerit. Propterea Heinsius, aptius plurali *linguis* vocabulum quærens, legendum putavit, *insoliturumque foret linguis onus*; quemadmodum Virgilius loquitur in Ciri, v. 356: *multus ineptæ Virginis insolito sermo novus errat in ore*. Quæ a communi plurimorum codicum lectione recedunt, exemplar Florentinum Juntæ, atque hoc exprimens editio Aldina prior, *pinguis* habent pro *linguis*, et Dorvillianus codex plane *pinguis sonus* scribit, quod sane speciem habere bonæ emendationis videtur, siquidem eadem locutione Cicero, pro Arch. c. 10, usus est, quum affirmet, Cordubenses poetas *pingue quiddam sonare*. Enimvero eadem exemplaria, quæ *pinguis* præferunt, simul retinent *sollicitumque* et *onus*, quamvis metro et sententia recusante, eoque vulgatam reliquorum lectionem confirmant magis, quam elevant. Nam ostendunt, librarium quidem vel editorem offensum esse, sicut nos, plurali voce *linguis*, cætera tamen antiquæ lectionis verba temerare non ausum, quod sic in veteri libro plane scriptum reperisset.

Omnino enim Calpurnius tardum et interruptum Donaces sermonem, et linguam sollicitudine, quasi onere aliquo, suppressam indicare voluit, idque phrasi Horatiana, quæ ex Epist. I, 5, 18, succurrebat: *Sollicitis animis onus eximit*. Unde, quum *linguæ* esse *onus* dicere deberet, metro contactus *linguis* esse dixit, idque excusari Horatiano *animis* putavit. Et hæsitantem sermonem solliciti animi indicem esse, Calpurnius eodem Horatio auctore norat, qui Carm. IV, 1, 35:

Cur facunda parum decoro
Inter verba cadit lingua silentio?

Cæterum illud plurale nomen *linguis* minus offendet, siquidem verba ista non de sola Donace, sed una de pastoribus, qui cum ea consueverant, accipiamus, et parentes illius putemus in pastoribus æque ac filia sua signa animi solliciti et furti commissi animadvertisse. Adjuvat hanc sententiam, quod superiore etiam versu pleræque editiones plurale verbum *sonarent* præferunt. Solet quidem *improba cervix*, quæ recte exponitur de crassiore et tumida, inter signa referri, quibus noscitur puella virum experta, quod latius exposuit Is. Vossius ad hoc Catulli in Epith. Thet. p. 248:

Non illam nutrix orienti luce revisens
Hesterno collum poterit circumdare filo.

Eadem tamen signa pubertatis et juventæ in maribus haberi possunt, ut Noster significat Ecl. XI, 35:

Et tibi jam tumidæ nares, jam fortia colla.

Hæc sunt, quæ mihi persuadeant, servandam esse Calpurnio, quamvis parum elegantem, lectionem quam codices omnes perhibent: *Sollicitumque foret linguis onus*. Vlitius quidem, cum eoque Burmannus, rejecta illa, emendatiorem substituit, inque contextum recepit: *Sollicitusque foret linguæ sonus*. Ego vero, quamquam minime improbarem illam, usurpare tamen nolui, qui in edendo auctore, non quæ rector elegantiorque meo iudicio esset, sed quæ vera et genuina auctoris, quærendum existimarem. Alias, si in consensu veterum codicum conjecturæ indulgendum puta-

rem, maluissem equidem rescribere, *sollicitusque foret pinguis sonus*. Hæc enim lectio et auctoritate aliqua nititur codicum, qui *pinguis* diserte exhibent, et sententiam poetæ probe declarat, qui quum ante *filum non tenue vocis*, h. e. crassum vel pinguem sonum, dixisset, nunc addit, pinguem eum sonum etiam *sollicitum* fuisse, h. e. titubantem, timidi et æstuantis animi indicem.

EXCURSUS II

AD CALPURNIUM, ECL. IX, v. 62.

Vocalem, longos quæ ducit, aedona, cantus,
 Quæ licet interdum, contexto vimine clausa,
 Quum parvæ patuere fores, etc.

CONTEXTUM VIMEN est cavea, vel ædicula vimine contexta; *λυγοταιχία κέρπον* vocat epigramma Philippi in Anthol. Gr. lib. I, c. 60; *ολκίσκον* Ælianus de Animal. lib. III, c. 40; domum cum foribus, tectum, carcerem Pap. Statius, Silv. lib. II, 4, 11 seqq. ubi elegantem caveam psittaci describit, quæ pro vimine virgis argenteis cum testudine et ebore constructa erat; ut caveam eboream taceam, quæ inter apophoreta Martialis est, n. 77. Aviculæ vulgo in maximis deliciis puellarum sunt. Hinc et in munusculis amantium pastorum frequenter memorantur, ut ad Eclog. III, 76, vidimus, et Propertius, lib. III, 13, 32, inter dona, quibus agrestis juvenus olim puellarum amores emerit, refert et *variâ plumæ versicoloris avem*. Hic pastor munusculum suum, lusciniâ, non tam a cantu et natura ejus, quam ab arte et disciplina sua commendat, qua eam adsueverit evolare interdum in silvas, et sponte redire in caveam, tamquam ad certam domum: solent enim pastores dona sua

maxime ab opera, difficultate, et periculo, quibus ea quæsiverint, commendare; vid. Virg. Ecl. II, 40. Neque minus in arte et usu pastorum veterum est, cicurare silvestria animalia, et domui mensæque suæ adsuefacere. Leporem et cervum sic pastum domi vidimus apud Nostrum, Ecl. III, 77, et VI, 35. Theocriti Polyphemus hinnulos et ursas educat Galatææ suæ, Idyll. XI, 41; et de mansueto cervo Tyrrii pastoris Virgilius, Æn. VII, 491, plane, ut de lusciniâ Calpurnius:

Errabat silvis, rursusque ad limina nota
Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.

Enimvero mirabile est, quod de lusciniâ sua hic prædicat pastor, et valde dubitandum esse existimo, an, quod in cervo aliave fera fortasse fieri potest, in avi effici ulla arte vel dolo possit, ut e cavea dimissa, et silvam nacta, sponte iteratoque domum redeat. Universe enim minus dociles aves sunt quadrupedibus, et naturaliter, quæ in silvis nidulantur, silvas et libertatem amant, eumque amorem, quamvis diu inclusæ cavea, nunquam deponunt. Quod de omnibus avibus docuit elegantissimis versibus Boethius, Consol. Phil. lib. III, metr. 2, v. 17 seqq. sigillatim de lusciniâ Ovidius ex vero et natura ejus pronuntiat, Pont. I, 3, 39:

Quum bene sit clausæ cavea Pandione natæ,
Nititur in silvas illa redire suas.

Et Ælianus l. c. affirmat, eam omnium avium vehementissime libertatis retinentem esse. Juvat tamen hic referre iconem gemmæ antiquæ e Goriæi Dactyl. P. II, n. 480, quæ mihi videtur artificium, quod hic pastor jactat, exprimere, eoque versus Calpurnii egregie illustrare. Cernitur cavea viminea ab ramo arboris dependens; et Cupido alatus sub arbore stans aviculam ramo insidentem porrecta arundine compellere vel allicere in appensam caveam studet. Aptissime Cupido hoc agens pingitur, quod, ut pastor Calpurnianus probat, captæ et cavea inclusæ aves amantium dona et deliciæ sunt, atque apud Claudianum, Epithal. Pallad. v. 14, Amores, Veneris comites, *scrutantur nidos avium*,

ut pastor Virgilianus, Ecl. III, 69. Scio equidem gemmæ propositæ argumentum ita posse et solere exponi, ut intelligatur de aucupio, quod per arundinem, vel virgam viscatam fit, et avem illicem cavea inclusam. Sed si fuerit ars quædam et consuetudo agrestium, qua docerent aves evolare subinde e cavea in silvas, in eamque redire, et si fuerit id studium præcipue amantium, quo amasiis suis delectabile donum pararent, nihil aliud mihi ea gemma æque commode significare videtur, quam artem eam, qua Amor avem in ramum arboris exspatiatam admota cavea condocet in eandem reverti.

ECLOGA X.

(ALIIS NEMESIANI III.)

BACCHUS.

ARGUMENTUM.

TRES pueri pastores, ubi Pana, venatu fessum et somno oppressum, sub ulmo recubare vident, fistulam ejus e ramo pendentem furto auferunt, quasi facilius aliquod carmen Panos fistula meditaturi. Sed successu non respondente, Pan stridore avenæ male tractatæ excitatus, quum carmen aliquod posci videt, ipse cantaturum se promittit, atque igitur ortum et laudes et munera Bacchi deducto carmine orditur. Ab hoc argumento *Bacchus* hæc Ecloga inscripta est. Locus, ubi hæc canuntur a Pane, sub ulmo est in valle Arcadiæ ad montem Mænalum, v. 3, 14, 66. Et pastores igitur, quos docet, sunt Arcades. Manifesto poeta Silenum Virgiliti, Ecloga VI, expressit. Quod autem non Silenum, sed Pana, venatu fessum et somno indulgentem meridie, dicit a pastoribus conspici, id a Theocrito, Idyll. I, 16, petiisse videtur, qui tamen Pana secreto utentem et excitantibus acerbum timendumque ostendit; Noster contra indulgentem et facilem, sequutus fortasse id, quod Virgilius affirmat, Ecl. II, 32:

Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit; Pan curat oves, oviumque magistros.

Cæterum Bacchi laudibus, quales hic describuntur, nihil frequentius apud poetas Græcos et Latinos, quorum sane plures locos habuit Calpurnius, quos imitaretur. Quæ speciatim de Bacchi incunabulis, nutritore Sileno, pubescentibus cum eo vitibus et prima vindemia hac Ecloga narrantur, tam graphice et quasi ad vivum depicta sunt, ut poeta videatur antiquam tabulam ejus argumenti, aut gemmam sculptam, quales hodie plures supersunt, Bacchi imaginem, sacra et chorum referentes, ante oculos habuisse. Celebris inprimis est gemma, olim sigillum

Michaelis Angeli, Parisiis in Museo regio asservata, quæ a Baudelotio, *de l'utilité des voyages*, p. 327, et aliis descripta est, passim etiam imitamentis reddita in Musæis, ut in Ebermayerriano, tab. VII, reperitur, et de sententia plurium eruditorum solenne sacrum in memoriam nativitatis Bacchi celebratum præsentat. Et fateor, plura ejus gemmæ posse ex hac Ecloga commode illustrari, inesse tamen alia, quæ minus videantur ad nativitatem Bacchi pertinere. A Nymphis nutritum ostendere videtur gemma Gorkæi, Dactyl. P. II, n. 679; pubescentis jam Bacchi comitatum et orgia jaspis ab Is. Casaubono erudite explicata, de Satirica Poesi, lib. I, cap. 2. E poetis præcipue nascentem Bacchum cum eoque exortam ubertatem terræ descripsit Dionysius Perieg. v. 491 seqq. et Avienus ejus interpres, v. 1117 seqq. Primam vindemiam, torcular ex petra factum, inebriatos Satyros, et lascivientes in Nymphas, pari ratione ac Calpurnius, et verbosius etiam describit Nonnus, Dionys. lib. XII extr. qui cum Nostro conferri meretur. Valde probatur hæc Ecloga Fontenellio, *Discours sur la nature de l'Églogue*, p. 177, qui elegantiolem adeo inventionem ejus prædicat, quam Sileni Virgiliani. — Cui judicio et aliis ejusmodi, quæ jam supra retulimus, nemo unquam obsequi voluerit, dummodo veræ poetæ et simplicis naturæ gustu tantisper imbutum gerat animum. Ed.

PAN*.

NYCTILOS atque Mycon, nec non et pulcher Amyntas
Torrentem patula vitabant ilice solem;
Quum Pan venatu fessus recubare sub ulmo
Cœperat, et somno lassatas sumere vires;
Quem super ex tereti pendebat fistula ramo. 5
Hanc pueri (tamquam prædam pro carmine possent
Sumere, fasque esset calamos tractare Deorum)

* BACCHUS. *Pan trium puerorum impulsu modulatur.* F. I. V. P. Sic et Ug. sed Bacchus, et ultima vox deest. *Ægloga decima* addit D. et A. 1. In hac Ecloga Pan inducitur cantare laudes ac munera Dei Bacchi, Nyctilo et Mycone audientibus cum Amynta. R. Pan Nyctili, Myconis et Amyntæ impulsu loquitur. O.

1. PO. præponit V. Nyctylus O. Nyctilus ac Mycon R. sed Virg. Ecl. III, 10, et VII, 30, primam in Mycon corripit. Myconis Atheniensis meminit Serv. ad Georg. I, 212. Burm.—Exordium fere simile Eclogæ quæ hanc consequitur.

2. Vid. Ecl. V, 2, ubi idem pæne versus. Sic fere Pap. Stat. in Hercule Surrentino: *patula defendimus arbore solem.* Ed.

3. *Pan venatu fessus.* A venatu quiescentem Pana etiam Theocritus facit, Idyll. I, 16; et Pan θηρητήρ vocatur ab Orpheo, hymn. 10; θῆραζ ἑταίρων ab Hom. in Pana, 13; vide notata ad Gratii Cyneg. v. 19.

4. *Lassatas* R. As. Voss. *lassatus*

alii omn. *laxatus sumere vires* Heins. *ex somno lapsasque resumere vires* volebat Burm.

5. *E tereti* R. As. et tereti Ug. Bo. — *Pendebat fistula*, qua canere solet, perpetuum ejus gestamen. Sic quiescente Sileno apud Virg. Ecl. VI, 17, « *gravis attrita pendebat cantharus ansa* ».

6. *Tanquam per prædam carmina possent Sumere*, Gudius in margine libri. — *Prædem* rescribendum esse contendunt Titius et Barthius, nec ab eo alienus est Burm. At *prædam*, quod omnes libri habent, retineo, quia sequitur *invadunt furto*, quod de præde dici nequit. Vid. Ecl. VI, 30. — *Pro carmine poscunt* D. — *Pro carmine* interpreto ad carminis conficiendi facultatem. *Tanquam* ad canendum satis esset, instrumentum ejus fistulam, quasi prædam, rapere; quod certius facit reliquus versus, unde apparet pastores ipsos calamos tractare velle; non tantum, pignore arrepto, Pana ad canendum adigere. Ed.

Invadunt furto : sed nec resonare canorem
 Fistula , quem suerat , nec vult contexere carmen ;
 Sed pro carminibus male dissona sibila reddit. 10
 Tum Pan excussus sonitu stridentis avenæ ,
 Jamque videns : « Pueri , si carmina poscitis , inquit ,
 Ipse canam ; nulli fas est inflare cicutas ,
 Quas ego Mænaliis cera conjungo sub antris.
 Jamque ego , Bacche , tuos ortus et semina vitis 15
 Ordine detexam : debemus carmina Baccho » .
 Hæc fatus , cœpit calamis sic montivagus Pan .
 « Te cano , qui gravidis hederata frõte corymbis

8. *Canorem fistula quem suavit R. As. quem suerat D. Dorv. b. Martell. canorum fistula quem suavit F. 1. V. T. canorum fistula quem fuerat Ug. Bo. F. 2. canorum subintellecto tam, quam suerat Vlit. Heinsius malebat, sed nec resonare canorum fistula, ceu suerat.*

10. *Male sibila dissona Ug. A. B. Dorv. a. b. d. — Dissona sibila ; vid. Ecl. VIII, 16, dissona flamina Mopsi.*

11. *Quum Pan Dorv. a. — Excussus, sc. somno, excitatus. — Acerbæ stridor avenæ, Ecl. III, 60 ; et Virg. stridentem stipulam dixit quod idem valet.*

12. *Jamque videns, evigilans, et fistulam abreptam videns. Sic Maro de Sileno, Ecl. VI, 21 : « Jamque videnti sanguineis frontem moris », et « Carmina quæ vultis cognoscite, etc. »*

14. *Cera compingo D. Hic versus deerat in Dorv. c.*

15. *Jamque ortus Lenæe tuos R. As. O. et Gronov. Observ. III, 13, f. Jamque ego Baccheos ortus ex Ecl. IV, 56. Vlit. Virgil. init. Georg. II : Nunc te, Bacche, canam. — Semina*

vitis, serendæ vitis et vindemiæ initia.

16. *Post hunc versum in Dorv. a. sequebatur alter : Atque hilares oculos et formam pulchrior ævi. Est versus Ecl. IX, 81. — Debemus carmina Baccho, quia vinum exhilarat sensus et ingenium movet in carmina. Tibull. I, 8, 37, « Ille liquor docuit voces inflectere cantu ». Inde Horatiûs Bacchum in remotis carmina rupibus Nymphas et Satyros docentem inducit, Carm. II, 19.*

17. *Montivagus, οὐροπόρος Græcis, et sic Seneca Hippol. v. 784. Homerus in Pan. 12 : Πολλάκι δ' ἀργινόντα διείδραμεν οὖρα μακρά. — Catullus nemorivagum usurpavit in Galliambo : « Ubi cerva silvicultrix, ubi aper nemorivagus ». Ed.*

18. *Hederata, hederæ fronde cincta, quæ sacra Baccho erat, nempe ob vim quæ illi tribuitur ebrietatem medendi. — Corymbi hederæ racemi. In ornatu Bacchi apud Tibull. I, 7, 45, sunt « varii flores et frons redimita corymbis ». Hinc κισσοκόμης Hom. Hymn. in Bacch. 1. — Plura de Baccho vid. ap. Macrob. Saturn. lib. I, cap. 18. Ed.*

Viteaserta plicas, qui comptas palmite tigris
 Ducis odorato perfusus colla capillo,
 Vera Jovis proles; jam tunc post sidera cæli
 Sola Jovem Semele vidit Jovis ora professum.
 Hunc pater omnipotens, venturi providus ævi,
 Protulit, et justo produxit tempore partus.
 Vos etiam et Nysæ viridi nutristis in antro

19. *Viteaserta plicas*, h. e. vitis et hederæ racemis complicatis sertum tibi conficis. Tali corona etiam conspicitur in nummis et monumentis antiquis. — *Qui comptos* As. O. P. quod fortasse correctorum est, judice Barthio: nam *qui quando omnes reliqui*, tantum *quique udo palmite* Dorv. a. forte *qui ovantes*, ut *τὸ qui non elidatur*. Vlit. Heinsius legebat *comptas* quod *tigres* masculino genere vix occurrit. — Optimum hujus loci lectionem servavit codex Dorv. *quique udo palmite*: unde levissima aberratione *qui quando* ortum ad omnes libros pervenit; hoc demum in *comptos* mutarunt correctores. — *Uda*, vino madida, Bacchi sunt omnia: hinc etiam palme, vel virga vitea, qua tigris moderatur. Statius, Theb. IV, 758, «*uda mero lambunt retinacula tigris*»; nam tigris vini appetentes dicuntur. Seneca, Hippol. 755: *tigres pampinea cuspideterritans*. Conf. Ovid. Met. IV, 24.

20. *Odoratis capillis* F. I. V. P. *odorato capillo* reliqui. *odoratu perfusus* Palat.

21. *Post fulmina cælo* As. O. — *Post sidera cæli*, post Deos cælestes, qui assidue Jovem intuentur, sola Semele vidit Jovem, ut Jovem: aliæ, occultatum aliena forma.

22. *Jovis ora professum*, propria

Jovis forma manifestum. Vid. Ecl. I, 55. — Et apud Statium, Theb. I, 257, Juno ad Jovem de urbe Thebarum: «*Illam odinus urbem, Quam vultu confessus adis*». — *Sidera* aliquoties vocat Deos Lucilius Junior in Ætna, ut v. 33: «*Non est tam sordida Divis Cura, neque extremas jus est demittere in artes Sidera*». Sic et vers. 44 et 51. ED.

24. *Pertulit* Dorv. a. et ita conjecterat Burm. *jusso* Dorv. a. *Similes* versus apud Nemes. in Cyneg. 20, *justi complevit tempora partus*. — Necessario legendum *pertulit*; nam, quod sequitur, *produxit ταυτολογῆν*, et illud confirmatur a Dorv. — *Pertulit* autem est, gessit fetum ad maturitatem partus: *τὸ per enim rem integram* indicat. Sic Plinius, VII, 13, «*quædam non perferunt partus*». Cf. Ovid. Met. III, 310, seq.

25. *Nosque etiam Nymphæ viridi nutrimus* R. Voss. Dorv. b. c. *Vos etiam et Nymphæ* D. atque hæc altero versu caret. *Nos etiam Nysæ* Vlit. et Burm. *Vos etiam et Nysæ viridi nutristis in antro* Hunc *Nymphæ*, etc. Ug. F. I, seq. Bo. Barth. Atque hæc rectissima planissimaque lectio, quæ merito revocatur, Romanæ et aliarum e contractione duorum versuum, et permutatione vocum *Nysæ* et *Nymphæ* orta est. Pithœus, qui primus supplevit, erravit in locando. — Fortasse eji-

Hunc Nymphæ, Faunique senes, Satyrique procaces.
 Quin et Silenus parvum veneratus alumnum,
 Aut gremio foveat, aut resupinus sustinet ulnis,
 Et vocat ad risum digito, motuque quietem
 Allicit, aut tremulis quassat crepitacula palmis. 30
 Cui Deus arridens, horrentes pectore setas
 Vellicat, aut digitis aures adstringit acutas,
 Applauditve manu mutilum caput, aut breve mentum,
 Et simas tenero collidit pollice nares.
 Interea pueri florescit pube juventa, 35

ciendum est *et* : sed hoc et aliis locis
 Nostri abundat. — *Nysam* felicis
 Arabiæ urbem Diodorus Sic. tradit.

26. *Nymphæ* Bacchi nutrices a
 poetis passim memorantur. Conf.
 Ovid. Fast. III, 769.

27. *Silenus* altor, custos, famu-
 lus Bacchi, et hic ejus alumnus.
 Ovid. Met. XI, 99, 101. Τροφὸν
 Βάχχου καὶ τῆρηνὸν vocat Orpheus
 in hymno. Disputationem de Sileno
 Perizonii habes ad Ælian. III, 18.

28. *Resupinus* D. Ug. A. 1. Dorv.
 quod rectum puto. *Resupinis* dede-
 runt Pith. Vlit. Burm.

29. *Digito* petens et pungens pro-
 vocat ad risum, et brachiorum,
 quibus infantem gestat, tamquam
 cunarum, motitatione *quietem*, som-
 num invitat.

30. Hic versus deest in R. As. D.
 Pal. Voss. Dorv. b. c. — *Crepitacula*
 ad placandos vel sopiendos pueros
 quassata ostendit Barthol. de Puerp.
 p. 105. *Mystis*, famula Bacchi, hoc
 agit apud Nonnum, lib. IX, p. 256.
 Apposite Arnobius, lib. II, p. 70:
 « tum ad silentium pavidæ nutricia
 motibus, et crepitaculis adducerentur
 auditis ».

31. *Vellicat*, sic Diana pectus Cy-
 clopis vellicare per lusum puellarem

dicitur apud Callim. in Dian. v. 75.

— *Aures astringere acutas* Ug. *sub-*
stringit Dorv. sic Horat. Sat. II, 5;
 95, *aurem substringe loquaci*. — *Acu-*
tas aures, acuminatas et erectas,
 quales esse dicit Horat. Carm. II,
 19, 4: *aures Capripedum Satyrorum*
acutas. — *Adstringit*, prensando
 comprimit et radit.

33. *Applaudit caput*, palpo per-
 cutit. Silius, XVI, 356: *nec qui*
cervicis amaret Applause sonitus. —
Mutilum caput esse calvum et depile
 ostendit Heinsius ad Ovid. Art. III,
 249. Et Plautus *admutillare* pro ton-
 dere dixit, Capt. II, 2, 19. — *Breve*
mentum R. P. *leve* alii omnes; *mul-*
tum caput Dorv. c.

34. *Et simas* F. 1. V. A. 1. P. *Et*
summas reliqui, et MSTit. *Aut sum-*
mas tenero sustulit pollice R. cum
 Voss. qui tamen superscr. *sustollit*.
Et summas tenero subducit pollice As.
 O. — *Collidit*, comprimit, atterit,
simas nares, in quibus alterum Si-
 lenii vultus proprium ponit Lucia-
 nus in Concil. Deor. Φαλακρὸς γί-
 ρων, σιμὸς τὴν ῥίνα. Talitrum, quod
 hic exprimi putat Titius, alienum
 a proposito poetæ est.

35. *Juventas* malebat Heins. *puero*
 etiam Burm. — *Flos juventæ* est pu-

Flavaque maturo tumuerunt tempora cornu.
 Tum primum lætas ostendit pampinus uvas.
 Mirantur Satyri frondes et poma Lyæi;
 Tum Deus, « O Satyri, maturos carpите fructus,
 Dixit, et ignotos, pueri, calcate racemos ».
 Vix hæc ediderat, decerpunt vitibus uvas,
 Et portant calathis, celerique illidere planta
 Concava saxa super properant; vindemia fervet
 Collibus in summis; crebro pede rumpitur uva,
 Nudaque purpureo sparguntur pectora musto.
 Tum Satyri, lasciva cohors, sibi pocula quisque
 Obvia corripunt: quod sors dedit, hoc capit usus.
 Cantharon hic retinet; cornu bibit alter adunco:
 Concavat ille manus, palmasque in pocula vertit:

bertas; sic primam lanuginem barbæ dicit Noster, Ecl. II, 89, et *flos juvenilis* est barba Claudiano, Cons. Olybr. 69.

36. Vid. Excursus ad calcem hujus Eclogæ.

37. *Lenes* Ug. Bo. A. 2, seq. F. 2. *læves* Mod. *lætas* F. 1, seq. O. P.

38. *Dona Lycei* Ug. *dona Lyæi* A. 2. Gr. F. 2.

39. *Tunc Deus O. fetus* Dorv. a.

40. *Ignotos racemos*, quod primus eorum usum monstrat. Sic Tibull. I, 7, 32, de Osiri, « Primus poma non notis legit ab arboribus ».

41. *Vix hæc audierant* R. As. Voss.

42. *Illidere planta*; calcando rumpere. Vid. Ecl. IV, 234. *Elidere* hac de re usitatus. *Vina prelis elisa Falernis*, Propert. IV, 6, 73.

43. *Saxa superponunt* O. — *Concava saxa*, excavata ad modum torcularis. Vid. Nonn. Dionys. XII, p. 346. — *Vindemia fervet*; vid. Ecl. I, 3; et expressius Virg. Georg. II, 6: *spumat plenis vindemia labris*.

45. *Udaque* R. O. *Rubraque* Dorv. a.

47. *Corripunt* F. 1, seq. O. P. *corripuit* Ug. Bo. A. 2. *Fors* Ug. Palat. vid. Ecl. IV, 118; *hoc capit omnes*; *occupat* Vlit. *hoc capit unus*, vel *hic capit urceum* leg. Heins. *Locus sanus est, nec quidquam mutandum. Quod cuique sors obtulit, hoc capit, arripit, ad usum. Et Dorv. a. quod fors dedit, arripit usus.*

48. *Cantharus*, poculum ansatum, Bacchi, Sileni, et Satyrorum adeo, gestamen in gemmis, nummis, vasis antiquis. Vid. Virg. VI, 17. — *Cornibus bubulis Satyros hausisse mustum*, tradit Nonnus l. c. indeque mixto vino nomen factum $\kappa\epsilon\rho\alpha\nu\nu\mu\iota\nu\phi$.

49. *Convocat ille manus* D. Ug. Bo. — *Deficiente alio poculo cava palma utitur ad hauriendum. Propert. IV, 9, 36: Et cava suscepto flumine palma sat est. Hic primus agrestium et incultorum hominum potandi modus perhibetur, qualis et ille, qui sequitur, procumben-*

Pronus at ille lacu bibit, et crepitantibus haurit 50
 Musta labris: alius vocalia cymbala mergit;
 Atque alius latices pressis resupinus ab uvis
 Excipit, at potis saliens liquor ore resultat,
 Spumeus inque humeros et pectora diffluit humor.
 Omnia ludus habet; cantusque chorosque licentes, 55
 Et venerem jain vina movent: raptantur amantes
 Concubitu Satyri fugientes jungere Nymphas,
 Jamjamque elapsas hic crine, hic veste retentat.
 Tum primum roseo Silenus cymbia musto
 Plena senex avide non æquis viribus hausit: 60
 Ex illo venas inflatus nectare dulci,
 Hesternoque gravis semper ridetur Iaccho.

tium ad rivos et lacus. De quo Sulpicia in Sat. v. 17: *Glandibus et puræ rursus procumbens lymphæ. Conf. Ovid. Fast. II, 293.*

50. *Lacus* est vas magnum vel receptaculum, quo mustum recens expressum excipiebatur, de quo Burmannus ad Petron. c. 70. Hic ipsum cavum saxum est, quo uvæ exprimuntur.

51. *Vernalia cymbala* R. As. O. *vocabula cimbula* Dorv. a. *vocalia cymbia* Ug. Bo. A. 2, seq. F. 2. — *Cymbala*, æra concava, quæ alias *vocalia* sunt, hoc est, pulsantur ad sonum edendum, nunc merguntur ad hauriendum mustum. Eorum usum in comitatu et sacris Bacchi multa demonstrant Veterum monumenta.

52. In antiquioribus edit. omnibus hic versus postpositus sequenti legitur. Prima sic posuisse, ut nunc sunt, videtur A. 2, vel Gr.

53. *Ac potus* R. Ug. Bo. *Excipit ad potus*, Vlit. et Barth.

54. *Evomit inque* Dorv. a. *pectore* D. *defluit* R. O. Pal. Dorv.

56. *Raptantur jungere*, Græcismus, h. e. raptim discurrunt, apprehensuri Nymphas fugientes, ut concubitu sibi jungant.

57. *Concubitum* Dorv. a. — Sic Horatio Carm. III, 18, 1, Faunus est *Nympharum fugientum amator*. Fere omnia hæc de Satyris Nymphas persequentibus leguntur apud Nonnum, lib. XII extr.

59. *Primum* R. F. P. *primus* Ug. Bo. Dorv. b. c. *roseo Sileneus tibia musto* Dorv. a.

60. *Non æquis viribus* interpretor cum Burmanno, non iis æque, ac Satyri, viribus ad bibendum ferendumque vinum. — *Avidum* vini Silenum intelligas ex Euripidis Cyclope, v. 140 sqq.

62. *Hiaco* Pal. *Hyacho* D. F. 1. V. *Iacho* Voss. Talem etiam Silenum fingit Euripides in Cyclope, Tit. — *Hesterno Iaccho*, vino quod pridie hauserat. Manifeste imitatur versum Virgilii, Ecl. VI, 15: *Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho. Inflatum et torpentem vino manibus Satyrorum ferri videmus*

Quin etiam Deus ille, Deus Jove prosatus ipso,
Et plantis uvas premit, et de vitibus hastas
Ingerit, et lynxi præbet cratera bibenti.

Hæc Pan Mænalia pueros in valle docebat,
Sparsas donec oves campo conducere in unum
Nox jubet, uberibus suadens siccare fluorem
Lactis, et in niveas adstrictum cogere glebas.

in urna marmorea apud Sponium, Miscell. p. 28.

63. *Natus ab ipso* As. O. Ug. Pal. Dorv. c. *prosatus ipso* R. F. 1, seq. P.

64. *Vitibus haustas* D. *haustus* MS Titii, ipso non probante. — *Hastas de vitibus* appellat thyrsos, confectos de vite, et pampino hederaque vestitos. Ovid. Met. III, 667: *Pampineis agitat velatam frondibus hastam*. Hos thyrsos, quibus tacti in furorem aguntur, dum uvas premit; ingerit, vibrat, emittit, h. e. vino præbito corda hominum movet. Phrasin Calpurnius a Statio petiisse videtur, qui Theb. IX, 708: *sævas miserantibus ingerit hastas*. — Sed sic etiam Virgil. Æneid. IX, 763: *hinc raptas fugientibus ingerit hastas In tergum*. ED.

65. *Integit et* Dorv. a. *luci* Dorv. c. *bidenti* Dorv. D. — *Lynxes*, ut pantheræ et tigres, Baccho sacræ et perpetuo adjunctæ, quia hæ bestiæ vini avidissimæ censentur. Vid. Oppian. Cyneg. III, 80; Claud. Stilich. III, 368. Plane, ut hic, ita vulgo apud Veteres depictus est Bacchus, nempe una manu thyrsus vibrans, altera scyphum vel cratera præbens pantheræ, quæ vi-

num ore hiantem excipit. Exempla gemmarum et nummorum passim prostant.

66. POETA præmittit V. O.

67. *Sparsus* P. vitiose. — *Conducere in unum*. Virgilius *cogere oves stabulis* dixit Ecl. VI, 85.

68. *Uberius* F. 1. V. A. 1. *liquorem* R. O. P. Voss. *fluorem* Ug. F. 1, seq. A. 2, seq. Bo. F. 2. B. Etiam Nemesianus Cyneg. v. 227 *lactis fluorem* dixit, et Arnobius sæpius hoc vocabulo usus est. Usitatum igitur ævo Calpurnii vocabulum, et auctoritate codicum præstantissimorum munitum facile alteri prætuli. *Lignorem*, quod notius est, a librariis profectum videtur. — *Siccare fluorem uberibus*, pro *siccare ubera fluore*, sicut Ecl. III, 66, dixit *siccare buculam*. Est hypallage non insolens; sic enim Horat. Carm. I, 31, 10: *anreis mercator exsiccet culullis vina*.

69. *Adstrictum* coagulo lac cogere, densare et premere, ut gleba, massa, caseus fiat. — *Glebas turis* dixit Lucret. III, 328, *glebularum nivis* Scribon. Larg. comp. 199. Casei conficiendi tempus erat post solis ortum et occasum. Vid. notata ad Ecl. V, 34 et 65.

EXCURSUS

AD CALPURNIUM, ECL. X, v. 36.

Flavaque maturo tumuerunt tempora cornu.

CORNUA Baccho ab antiquitate tribui, pervulgatum est. Quamquam id frequentius a poetis, quam a sculptoribus pictoribusque factum est: nam præter nummos quosdam Thasiarum et Maronitarum pauca me veterum exempla operum reperire memini, quibus cornutum Bacchi caput expressum sit⁽¹⁾; ratio tamen ejus rei nondum ita ad liquidum perducta videtur, quin accuratius de ea quæri constituique possit. Quum varias ejus moris rationes e pluribus veterum scriptorum locis enarraverint Gyraldus, *Hist. Deor. Syntagm.* VIII, p. m. 241, et Anton. Borremansius, *Variar. Læct.* cap. 19, p. 245 seqq. mihi videtur ex hoc loco Calpurnii paullo melior certiorque posse erui. Quoniam cum cornu Bacchi succrescere pampini et uvæ dicuntur, hinc cornu primario videtur pro signo et symbolo fruticantium silvarum et vitium acceptum, quod eodem modo, quo germina arborum, protrudi in pecore, et adolescentem ejus ætatem significare videtur; vid. Calpurn. Ecl. VI, 37. Certe ut turgescere in arbore ramus, ita turgere cornu in fronte hædi dicitur. Ovid. *Trist.* III, 12, 15; Horat. *Carm.* III, 13, 4. Et de cornibus cervorum Dianæ Claudianus, lib. III *Laud. Stil.* v. 290: *Frons discolor auro germinat.* Hinc videmus non Baccho solum, sed cæteris etiam Diis, silvarum et pecorum custodibus, ut Pani, Satyris, Faunis, cornua attri-

(1) Caput Bacchi cornutum, cornibus in vertice exstantibus, in nummo Naxi, urbis Siciliæ, agnoscit P. Burmannus, *Siculorum* tomo II, ad tab. XII, n. 9; atque id frequens in nummis esse docet Spanhæmus, *tom. I*, p. 392 seq. Ed.

bui (1). Erant præterea cornua pecorum prisca illa ætate, omnium artium rudi, pro vasis et mensuris, quibus homines et potum ministrarent sibi, et fruges opesque ruris servare et admetiri aliis solerent. Unde cornua simul provenitum omnem ruris et abundantiam significant, et Baccho igitur tributa, ubertatem earum rerum, quibus ipse præest, uvarum atque pomorum. Hinc intelligitur, quid sibi velit Propertius, lib. III, 17, 21 :

Quod superest vitæ, per te et tua cornua vivam,
Virtutisque tuæ, Bacche, poeta ferar.

Et quod in proverbium abiit cornu Copiæ, primario de frugibus terræ et copiis ruralibus accipitur. Horat. Carm. I, 17 :

.....hinc tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.

Et Epist. I, 12, v. ult. *Aurea fruges Italiæ pleno diffudit copia cornu*. Calpurnio auctore vites et pampini adulescunt, ut Bacchus pubescere et maturare cornu incipit. Hoc Virgilius, a quo sumpsit ille, ita exprimit, ut dicat vinearum copias provenire, quocumque Bacchus adspexerit, vel caput et cornu suum converterit, Georg. II, 390 :

Hinc omnis largo pubescit vinea fetu,
Complentur vallesque cavæ, saltusque profundi,
Et quocumque Deus circum caput egit honestum.

Honestum enim caput vocat, ut Horat. Carm. II, 19, 29, *aureo cornu decorum*. Paulo aliter Dionysius Perieg. ubertatem fructuum terræ late diffusam ait, ubi Bacchus arriserit, v. 949 :

Μαιδίσιον, και πολλὸν ἐπ' ἀνδράσιον ἔλαβον ἔχαις.

Habent hoc poetæ ex antiqua religione petatum, qua putabant, ubi Dii adspexerint, vel arriserint, vel quocumque modo se præsentibus exhibuerint, agrorum ubertatem et om-

(1) Quam etiam Cereris caput cum spicis et cornibus eminentibus apparuit inter numismata Sicula Dorvillii, Tab. I, n. 7. Ed.

nium bonorum affluentiam sequi, omniaque ridere, progerminare, florescere. Luculentum ejus opinionis exemplum dedit Calpurnius Ecl. IV, 102 seqq. ubi inter alia lac pecudum exuberare ad Palis Deæ adventum dicit. De omnibus quidem Deorum apparitionibus id affirmabant Veteres, ut probat Spanhemius ad Callim. Apoll. v. 10 seqq. præcipue tamen de Apollinis et Bacchi adventu vel præsentia, in effectis suis omnium maxime conspicua. Valde celebratæ sunt Apollinis ἐπιδημῖαι apud Delios, Milesios, Hyperboreos, a quibus magna felicitas exspectabatur; vid. Spanhem. ad Callim. in Apoll. v. 13, in Dian. v. 226, in Delum v. 281 seqq. De Baccho vero plena sunt poetarum carmina enarratione ubertatis omnium rerum, Bacchum ubique comitantis, adeo ut præsentem eo frondescere silvas, serpere vites, fragrare odores, vini fontes erumpere, lactis et mellis rivos currere dicant. Vid. Homeri hymn. in Bacch. Horatii Carm. II, 19, 10; Seneca OEdip. 491 seqq. Silius Ital. VII, 192 seqq. Avienus Descript. orb. terr. v. 1120 seqq. ne nunc sigillatim Nonni Dionysiaca laudem, lib. XXII initio. Præsentiam Deorum salutarem impetrari credebant sacrificiis, hymnis, ludis. Itaque agrestes Palilia, Ambarvalia, Lenæa, Pali Deæ, Cereri et Baccho celebrabant, ut his ad sacra vocatis, et præsentibus propitiisque, largum agrorum pecorumque proventum experirentur. Quem ipsum sacrorum eorum finem indicant Virgil. Georg. II, 388 seqq. Tibull. lib. II, 1, v. 3, et Calpurn. Ecl. VII, 21.

ECLOGA XI.

(ALIIS NEMESIANI IV.)

EROS.

ARGUMENTUM.

SISTUNTUR duo pastores, Lycidas et Mopsus, perditæ amantes, hic puellam Meroen, ille puerum Iolam, qui ab amasiis suis diu lusi, nunc forte una considerentes in umbra populi, miserum animi sui affectum, et desperati amoris querelas, invicem canentes, et paribus versibus, exponunt. Proinde recte EROS inscribitur Ecloga, quod insani amoris æstum depingit. Argumentum et plures sententiæ e Theocriti Idyll. XI et XXIII, atque Virgilio Alexi sumpta sunt, œconomia e Pharmaceutriis Theocriti et Virgilio. Voluit haud dubie Calpurnius hoc argumentum legere, ne eam partem poseos bucolicæ, quæ rudis sæculi veterumque pastorum æstuantes amores pingit, intactam relinqueret, a Græco et Romano poeta multum tractatam. Qui propterea libidinis dicam scribere Calpurnio vellet, æque eum injuria afficeret, ac Virgilium, quem propter Alexin hoc passum esse a grammaticorum pruritu notum est. Nolim equidem affirmare, tanto Nostrum artificio et ingenio usum esse, quantum in Alexi Virgilio apparet, qui hoc egisse videtur, ut flagrantissimum pastoris amorem, animique emoti et furentis æstum exprimeret. Sed fortasse ne voluit quidem hoc Calpurnius, et quod istum furorem multo magis videret ab ætatis suæ moribus abhorrere, studio moderatiorem pinxit amorem, quemadmodum Virgilium videmus multo castiorem esse Theocrito. Cæterum non exigua suavitas est hujus carminis, certe tantam eam reperit Casp. Barthius, ut affirmare non dubitet, prima annotatione, hanc Eclogam omnium Calpurnii, ut loco postremam, ita dignitate et elegantia primam esse.

LYCIDAS, MOPSUS.

POPULEA Lycidas, necnon et Mopsus in umbra,
Pastores, calamis ac versu doctus uterque,
Nec triviale sonans, proprios cantabat amores:
Nam Mopso Meroe, Lycidæ crinitus Iolas
Ignis erat; parilisque furor de dispare sexu
Cogebat trepidos totis discurrere silvis.
Hos puer ac Meroe multum lusere furentes,
Dum modo conductas vitant in vallibus ulmos,

ÆGLOGA UNDECIMA. Ug. quamvis has quatuor Nemesiano tribuerit. Quo id pertineat, diximus in proœmio. EROS, hoc est, Amatorius, sive Amor, titulus est in F. 1. V. A. 1. P. Sic Theocriti Idyll. XXIII inscr. Ἐρασις ἢ Δύσπως. In hac Ecloga Lycidas et Mopsus amores suos querelis desperati prosequuntur, Meroes Mopsus, et Lycidas Iolle. R. MOPSUS et LYCIDAS præponunt Ug. A. 2. Gr.

2. Ecl. IX, 82: «Nec sumus indocti calamis».

3. Nil triviale Scriver. — Triviale, rude quiddam et inconditum, ut qui in triviis canunt; vid. Ecl. I, 28. Virg. Ecl. III, 26: «Non tu in triviis, indocte, solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen.»

4. Iollas R. Pal. et ita codices etiam apud Virg. Ecl. III, 76 et 79. — Crinitus Iolas. Coma inter indicia mollitudinis; vid. quæ supra anno-

tavimus ad Eclogam IX, v. 78. Ed.

5. Ignis erant vol. Heins. Virg. Ecl. III, 66, meus ignis Amyntas.

6. Post hunc vers. in A. 2. Gr. et aliis perperam inculcatus est versus, qui deinceps loco 13 occurrit, Inque vicem dulces, etc. — Discurrere silvis, impatientia amoris, atque forte inventuri uspiam delicias suas. Supra Ecl. III, 50, tabidus erro. Virg. Ecl. II, 3: «Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos Assidue veniebat.»

7. Luxero parentes Dorv. a. — Luxere, fefellerunt, falsis promissis duxerunt. — Sic Tibullus I, 8, 71: «Hic Marathua quondam miseros ludebat amantes». Ed.

8. Conductas R. Voss. Dorvil. omnes; conductas F. 1, seq. A. 2. Gr. — Conductas, quas uterque dixit, ut sub iis convenirent. Ovid. Met. IV, 95: dictaque sub arbore sedit. Condicere est promittere invicem, et tempus locumque desi-

Nunc fagos placitas fugiunt, promissaque fallunt
 Antra, nec est animus solitos alludere fontes. 10
 Tum tandem fessi, quos lusus adederat ignis,
 Sic sua desertis nudarunt vulnera silvis,
 Inque vicem dulces cantu dixere querelas.

MOPSUS.

Immitis Meroe, rapidisque fugacior Euris,
 Cur nostros calamos, cur pastoralia vitas 15
 Carmina? quemve fugis? quæ me tibi gloria victo?
 Quid vultu mentem præmis, ac, spem fronte serenans,
 Tandem dura negas? possum non velle negantem?

gnare : *condicere canam*, ex Veterum more notum. — De usu verbi *condicere* agit fusiis, Gronov. Observat. lib. I, cap. 1, p. 15. Ed.

9. *Placidus* R. Ug. Bo. MS Tit. et Voss.

10. *Antrum consuetum*, dixit Ecl. IX, 26. — *Alludere fontes* pro ludere ad fontes, ut Ecl. X, 33, *applaudit caput*.

11. *Dum vult Barth. lusus et edit et ignis*, As. D. O. *lusus ederat* Ug. Bo. A. 2, seq. F. 2. *luzus ederat* Pal. Dorv. b. *adederat* F. 1. V. A. 1. *durus adederat* Dorv. a. Virg. *Æn.* IV, 66, *est mollis flamma medullas*. — *Lusus ignis*, amor sæpius deceptus, et hinc magis urens, *adederat*, lente maceraverat. Virg. *Æn.* IV, 2 : *cæco carpitur igni*. Hor. Carm. I, 13, 8 : *quam lentis penitus macerer ignibus*. Ovid. Am. I, 15, 41 : *quum me suprenus adederit ignis*.

12. *Desertis*, quia mœrentes solitudinem amant. Propert. I, 18 : *Hæc certe deserta loca et taciturna querent*. Virg. Ecl. II, 4 : *ibi hæc incondita solus Montibus et silvis studio jactabat inani*. Vid. notata ad Ecl. IX, 29. — *Vellera* R. As. Voss.

sed hic superscr. *vulnera*. — In primis huc facit locus Ciceronis Tuscul. Quæst. lib. III : «Sunt autem alii, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat, ut illa apud Ennium nutrix : *Cupido capit miseram nunc Me, proloqui cælo atque terræ Medææ miserias* ». Ed.

13. *Vicem* omn. edit. *VICES* MS Tit. *dulces luxere* Dorv. a. *duxere* Pal. Dorv. b. Heins. — *Dulces querelas*, quæ mœrorem levant. Sic Ecl. IX, 15 : «Carminibus dulcique parant relevare querela».

15. *Et pastoralia* Ug. Bo. *rites* D.

17. *Quid vultum veniens præmis, ac spem fronte serenans* R. As. D. Barth. Dorv. *Quid vultu mentem* Ug. A. 2. P. *mente* Ug. Bo. *Imitatus est versum Virgil. Æn.* IV, 477 : *Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat*. — *Spem fronte serenans*, h. e. spem lætiores fronte serena et explicita ostendens. Virg. *Æn.* I, 213 : *spem vultu simulat*. Silius XI, 369 : *tristia fronte serenat* — Similiter Petron. Satir. 101 : «Poteris hanc simulationem et lacrymis et vultus confusione obumbrare». Ed.

18. *Tandem, dura, nega* : pos-

« Cantet, amat quod quisque : levant et carmina curas. »

LYCIDA 8,

Respice me tandem, puer o crudelis Iola ;
 Non hoc semper eris : perdunt et gramina flores,
 Perdit spina rosas, nec semper lilia cudent,
 Nec longum tenet uva comas, nec populus umbras ;
 Donum forma breve est, nec se tibi commodat annis.
 « Cantet, amat quod quisque : levant et carmina curas. » 15

MOPSUS.

Cerva marem sequitur, taurum formosa juvenca,
 Et venerem sensere lupæ, sensere lænæ,
 Et genus aerium volucres, et squamea turba,
 Et montes silvæque : suos habet arbor amores :

sum nunc velle negantem : sic vult Vlit. *possum non velle* R. V. Pal. Dorv. a. et ex MSS Martell. *non possum non velle* Ug. Bo. *non possum nolle* Q. A. 2, seq. P. Burm. — *Possum non velle negantem*. Sincera hæc lectio antiquiorum et meliorum, cui signum interrogandi apposui, hoc sensu : Etsi tu negas, num inde fieri potest, ut te minus amem ? Alteram lectionem *non possum nolle* pedetentim esse e correctione ortam, ipsa variantium series a me proposita prodit. *Felle aliquam* pro amare et desiderare dici, Burmannus e Tibull. IV, 5, 10, Mart. IX, 33, V, 83 demonstrat. — Similiter Tibull. I, 2, 64 : *Nec te posse carere velim*. Ed.

19. Vid. Ecl. IX, 15. Hor. Carm. IV, 11, 35, « minuuntur atræ Carmine curæ ». Versus hic intercalaris sæpius repetitur, more Bucolicorum, Theocriti pluribus locis, Virg. Ecl. VIII.

21. *Nec hoc . . . et germina* Dorv. a. Virg. Ecl. II, 17, *O formose puer*, etc. — Totum hoc expressum e

Theocriti Idyll. XXIII, 28, quod totum cum hac Ecloga conferendum in Argum. diximus.

24. *Forma bonum fragile est*, Ovid. Art. II, 218. Sic et Seneca Hippol. 761. — *Nec se tibi commodat*; comodo tuo servit, tibi se utendam præbet, *annis* augmentibus, *profecta* ætate; vid. Ecl. IX, 9. — *Annis* Ug. Bo. Barth. Pal. *annos* R. Voss. *annus* P. Vlit. Dorv. a. in *annis* pronior est Burm.

26. Allusit ad Virgilianum hoc Ecl. II, 63, *Torva læna lupum sequitur*. Conf. Virg. Georg. III, 242 seq. Ovid. Art. II, 483.

29. *Suosque habet* malit Burm. — Plinius XIII, 4, s. 7, post observationem de palmarum amore, « Arboribus, inquit, immo potius omnibus, quæ terra gignit, herbisque etiam utrumque sexum esse, diligentissimi naturæ tradunt ». Et ita Linnæus, in Syst. Plant. Apposite Claud. Nupt. Hon. 66 : « Vivunt in venerem frondes, omnisque vicissim Felix arbôr amat : nutant ad mutua palmæ Fœdera etc. »

Tu tamen una fugis; miserum tu perdis amantem. 30
 « Cantet, amat quod quisque : levant et carmina curas. »

LYCIDAS.

Omnia tempus alit, tempus rapit: usus in arcto est.
 Ver erat, et vitulos vidi sub matribus istos,
 Qui nunc pro nivea coiere in cornua vacca.
 Et tibi jam tumidæ nares, jam fortia colla, 35
 Jam tibi bis denis numerantur messibus anni.
 « Cantet, amat quod quisque : levant et carmina curas. »

MOPSUS.

Huc, Meroe formosa, veni; vocat æstus in umbram :
 Jam pecudes subiere nemus, jam nulla canoro
 Guttire cantat avis, torto non squamea tractu 40
 Signat humum serpens; solus cano, me sonat omnis
 Silva, nec æstivis cantu concedo cicadis.
 « Cantet, amat quod quisque : levant et carmina curas. »

30. *Spernis* maleb. Heins. — *Perdis*, fugiendo facis, ut irritò amore consumatur. Sic *perdita* apud Virg. Ecl. VIII, 88, Servius exponit amore consumpta.

32. *In arte est* R. Voss. *in arcto* Ug. A. 2, seq. Virgil. Ecl. IX, 51, *Omnia fert ætas, animum quoque.* — *In arcto est*, angusto temporis spatium inclusus, quod cito elabatur. Occasio præceps.

33. *Sub matribus*, lactentes. Severus in carm. de Mort. B. 71, de vitulo : *ut matrem subiit.*

34. *Coiere in cornua*, h. e. in prælia cornibus exercenda. Sic Claud. in Ruf. I, 152 : *Scythicæ vernant in carmina rupes*; ibid. v. 301 : *cornipedes in pocula vulnerat audax.*

35. *Quod tibi* Palat. *timidæ* As. Dorv. c. — *Tumidæ nares*, forti et virili spiritu plenæ. — *Fortia colla*, ut improba cervix Ecl. IX, 12. Signa

virilis ætatis ponit, tamquam juveni, quocum satis digne comparaverat puerum, seu pullum potius. Tauri *cervicem validam* laudat Sev. Sanct. Carm. bucol. v. 82.

36. *Deni . . . mensibus* Dorv. c. Pal. et sic citat Barth. in Comment. ad Stat. Silv. II, 1, 52. Hic versus totus abest a D.

39. *Nam nulla* R. F. 1. V. A. 1. T. non ulla Ug. B. Dorv. b. — *Pecudes subiere nemus*, propter æstum meridianum; vid. Ecl. V, 58. Aves medio diei æstu canere non solent, sed cicadæ.

40. *Tractus est* serpentium motus, qui *tortus* dicitur, quia tortis spiris et sinuato corpore trahuntur. *Æstu tecta latet serpens*, nec facile procedit. Vid. Virg. Ecl. II, 9; Georg. III, 418; auctor Copæ, v. 28.

42. *Tantum concedo* R. Voss. *canum* Dorv. b. Virg. Ecl. II, 12 : *At*

LYCIDAS.

Tu quoque, sæve puer, niveum ne perde colorem
Sole sub hoc; solet hic lucentes urere malas. 45

Hic age pampinea mecum requiesce sub umbra:
Hic tibi lene fluens fons murmurat; hic et ab ulmis
Purpureæ fetis dependent vitibus uvæ.

« Cantet, amat quod quisque: levant et carmina curas. »

MOPHUS.

Qui tulerit Meroes fastidia longa superbæ, 50
Sithonias feret ille nives, Libycósque calores,
Nerinas potabit aquas, taxique nocentis
Non metuet succos, Sardoaque gramina vincet,
Et sua Marmaricos coget juga ferre leones.

mecum raucis... resonant arbusta cicadis. Vid. Ecl. VIII, 2.

44. *Nactum ne* R. Voss. *natum* Pal. Dorv. b. c. *notum* D.

45. *Sed te huc lucentes vertito malas* R. As. D. *sed et hic* Voss. Dorv. b. c. — *Lucentes malæ* sunt læves, nitidæ, pulchræ, ut *nitentes genæ* apud Stat. Silv. III, 4, 65: *Lipareni tor Hebrî*, Hor. Carm. III, 12, 6: candidas tamen interpretatur Burmannus, quia *nivens color* præcessit.

46. Virgil. Ecl. VII, 10, *requiesce sub umbra*; iisdem verbis, sed hic amatorio sensu dici videtur. Ed.

47. *Leve fluens* P. et Pal. *hic et abundas* Dorv. a. — Virg. Ecl. X, 42, « Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori, Hic nemus ».

48. *Fetus* Pal. — *Fetis vitibus*, h. e. uvæ ferentibus, ut *gravidis corymbis* dixit Ecl. X, 18.

50. *Fastidia lenta* Dorv. a.

51. *Sythonias* R. D. Voss. *Sythonias* O. — *Sithoniæ nives*, Thraciæ frigora, a *Sithonibus*, Thraciæ populo. Sic etiam Hor. Carm. III,

26, 10, et Virg. Ecl. X, 66: *Sithoniasque nives hiemis*, etc. unde totus hic locus petitus.

52. *Nerinas* R. Dorv. a. b. et conj. Barth. id. est, salsas, marinas. *Nerines* al. omnes. Auson. Epist. IV, 53, *nodosas vestes animantum Nerinorum*. Vlit. — *Taxi nocentes* etiam Virgilio dicuntur Georg. II, 257, propter noxiam earum naturam. Plin. XVI, 10, s. 20; vid. Ecl. VIII, v. 77.

53. *Salebrosaque gramina* R. Voss. *Sardorum gramina* Ug. Bo. et G. et Pal. — *Sardoa gramina*, i. e. venena, quorum Sardinia maxime ferax dicitur. — Virg. Ecl. VII, 41, « Sardois videar tibi amarior herbis ». — Præcipue volunt intelligi apianstrum, vel apium rusticum, σέλινον ἀγριον, de quo Plin. XX, 11, s. 45, et XXV, 13, s. 109: herbam Sardoniam vocat Solinus. — Pro *vincet* Heius. malebat *junget*.

54. *Marmaricos* R. Dorv. b. *Et juga Marmaricos coget sua* Dorv. a. *perstringet virga leones* D.

« Cantet, amat quod quisque : levant et carmina curas. » 55

LYCIDAS.

Quisquis amat pueros, ferro præcordia duret,
 Nil properet, discatque diu patienter amare,
 Prudentesque animos teneris non spernat in annis,
 Perferat et fastus : sic olim gaudia sumet,
 Si modo sollicitos aliquis Deus audit amantes. 60

« Cantet, amat quod quisque : levant et carmina curas. »

MOPSUS.

Quid prodest, quod me pagani mater Amyntæ
 Ter vittis, ter fronde sacra, ter ture vapore
 Lustravit, cineresque aversa effudit in amnem,
 Incendens vivo crepitantes sulphure lauros ; 65

56. *Ferro præcordia duret*, ad duri-
 ritiam animi et omnem tolerantiam
 se comparet. Tibull. I, 1, 63, « non
 tua sunt duro præcordia ferro Vin-
 cta, nec in tenero stat tibi corde
 silex ». — Desunt hic et quinque
 versus sequentes in R. et Voss.

57. *Lubens patienter As.* — *Patienter amare.* Sic Ovid. Her. XX, 88 :
 « Quum bene se, quantumque volet
 satiaverit ira, Ipsa tibi dices : Quam
 patienter amat ! » Idem, Art. Am.
 III, 565 : « Ille vetus miles sensim
 et patienter amabit, Multaque tiro-
 ni non patienda feret ». Ed.

58. *Prudentes animos*, circum-
 spectos, cunctantes et paullum se-
 veros.

59. *Proferat* Dorv. Virg. Ecl. II,
 15, *atque superba pati fastidia*, et
 Æn. III, 326. — *Sumat* D.

62. *Quid prodest.* Virg. Ecl. III,
 74, *Quid prodest, quod me ipse animo
 non spernis, Amynta ?* — Ergo nihil
 mihi profuerunt incantamenta, qui-
 bus lustrare et purgare me voluit
 mater Amyntæ. His enim amores

tum sopiri, tum arcessi, credebant.
 Hausta omnia, quæ sequuntur, ex
 Pharmaceutriis Theocriti et Maro-
 nis, item Ciri Virgiliana.

63. *Ter victis* F. 1. V. *vitis* D. Ug.
vittis P. Heins. *ter fronte vaporem* R.
 — Virgilius hæc explicet, Ecl. VIII,
 v. 64 : « Effer aquam et molli cin-
 ge hæc altaria vitta, Verbenasque
 adole pingues, et mascula tura. —
 Masculum tus, præstantissimum,
 nec aliud vaporum, quod multum
 vaporem edit. Hinc *cespitum vapora-
 tum* Noster, Ecl. II, 62, vocabat
 aram, in qua tus adoletur.

64. *Lustravit mireque adversa* Dorv.
 b. c. Pal. — Lustrantes purgamenta
 retro et aversi abjiciebant in flumen.
 Virg. Ecl. VIII, 101, « Fer cine-
 res, Amarylli, foras, rivoque fluenti,
 Transque caput jace : ne re-
 spexeris ».

65. *Crepitantes lauros* vocat, quod
 igni impositis crepitum edere so-
 lent, e quo omen capiebant ; vid.
 Tib. II, 5, 81. Eodem sensu *fragilis* :
lauros dicit Virgilius, Ecl. VIII, 82.

Quum sic in Meroen totis miser ignibus arsi?

« Cantet, amat quod quisque: levant et carmina curas. »

LYCIDAS.

Hæc eadem nobis quæ versicoloria fila,

Et mille ignotas, Mycale, circumtulit herbas;

Cantavit, quod luna timet, quo rumpitur anguis, 70

Quo currunt scopuli, migrant sata, vellitur arbor:

Plus tamen ecce meus, plus est formosus Iolas.

« Cantet, amat quod quisque: levant et carmina curas. »

66. *Meroem Dorv. Meroe emendabat Heins. totis miser ossibus G. Barth. quod et probabat Broukhuis. ad Tibull. I, 2, 61. — Totis ignibus, quantumcumque habet amor. Idem vult, quod Hor. Carm. I, 19, 9: In me tota ruens Venus; qui propterea et ture verbenisque mitiorem eam reddere cupit, ut hic Mopsus. Non igitur est, cur, quod e codice suo ingerit Barthius, totis ossibus, magni faciamus.*

68. *Versicoloria D. Dorv. a. varieque coloria R. P. Vossius; diversicoloria vult Vlitius. — Sequor lectionem, quam primariæ et duces reliquarum editiones dederunt, quæ versicoloria. Vocabulo colorius nescio an, præter sequioris ætatis scriptores, quisquam bonorum auctorum usus sit. — Secundum usum aliorum debebat scribere versicolora. Prudent. lib. II contra Symm. v. 56, habet versicolorus paries, et in Hamartig. v. 819: Sic animas cæli de fontibus unicoloras; et Hymno III, καθήμαρ. multicolora præta. Antiquis versicolor usitatus est, recentioribus versicolorus. Ed. — Hoc loco respexit ad Virg. Ecl. VIII, 73: « Terna tibi hæc primum triplici diversa colore Licia circumdo ».*

69. *Mychale. Ug. Bo. Michale F. 1. V. Mycale saga, Centauri mater, nominatur Ovidio Metamorph. lib. XII, 263. Ed. — Artes Ug. Bo. A. 2, seq. F. 2.*

70. *Tumet Dorv. a. colubrina tumet R. et Voss. corrumpitur anguis R. Voss. Virg. in Pharm. Ecl. VIII, 71, cantando rumpitur anguis. — Hæc sunt consuetæ teratologiæ magicarum artium, quæ passim celebrantur a poetis tantum non omnibus. Exempla exstant apud Virgil. l. cit. v. 69; Hor. Epod. XVII; Tibull. I, 2; Lucan. VI, 420 seq. Claud. in Ruf. I, 145 seq.*

71. *Concurrunt R. Quod currunt Dorv. b. magice sata vellitur R. et Voss. Virgil. ibid. v. 99, satas alio vidi traducere messes.*

72. *Ecce minus Q. fastuosus Iolas B. ex G. — Quamquam hæc magna sunt artis magicæ miracula, nihil tamen effecerunt in me. Major est vis pulchritudinis Iolæ, eaque plus quam magica incantatione me devovet. Optime huc traxit Titius locum Tibulli, I, 5, 43, « Non facit hoc verbis: facie tenerisque laceris Devovet, et flavis nostra puella comis ».*

73. *Cantat hic habent Ug. Bo. F. 2, quum in cæteris cantet.*

CITERII SIDONII

SYRACUSANI

EPIGRAMMA DE TRIBUS PASTORIBUS *.

ALMO, Theon, Thyrsis, orti sub monte Pelori,

* Breve hoc epigramma, non abs re visum est, Calpurnii Eclogis subjungere, quum quia rerum in carminibus bucolicis obviarum brevem veluti summam complectitur, tum quod poetæ Siculo, Calpurnio, comode adjungi videbatur popularis ejus, poeta Syracusanus, qui eo poematio, quamvis exili, par studium poseos bucolicæ ostenderet. Ferretius in Mus. lapid. lib. II, p. 119 et 121, id primum in vetustissimo lapide in Sicilia repertum, atque in codicibus Virgilianis ante Bucolica legi memorat. — Invenio etiam Bucolicis præfixum in editione Virgilii, quæ cum Melanchthonis scholiis prodiit Haganæ, per Jo. Secerium, anno 1531, in-8. Ibi vero versus quintus deest. Etiam hic dicitur in lapide antiquissimo in Sicilia repertum. En. — Edidit illud sub eadem inscriptione Vinetus ad calcem Ausonii; legitur deinde in Ausonio Scaligeri, apud Pithæum, Epigr. vet. lib. IV, p. m. 132; Scaligeri Catalect. lib. I, p. 231; denique Petri Burmanni, v. cl., Anthol. Lat. lib. II, ep. 257. Facile assentior Vineto et Scaligero, qui auctorem ejus Citerium eundem esse

putant ac *Citarium Siculum Syracusanum*, quem in professoribus memorat Auson. Ep. XIII. Idem tamen merito distinguitur a Cytherio, ad quem carmen iambicum bene longum scripsit Paulinus Nolanus. Citarium illum Ausonius ut grammaticum Græcum simul et poetam laudat, cujus carminibus a juvene scriptis, ipsa concedat Cei Musa Simonidis. Præterea natum in urbe Siculo, h. e. Syracusis, scribit Burdigalam adiisse, eamque urbem excoluisse studiis, conjugium femine nobilis et locupletis nactum, sed sine liberis mortuum esse. De multis, quæ scripsisse videtur, carminibus solum hoc epigramma existat, quod, bene judicante Burmanno, singularis potius quam elegantis artificii est: nam acumen ejus totum in eo versatur, quod de tribus pastoribus multa, sed omnia terna, et de singulis singula et diversa, brevissime referuntur. Cujus generis alia epigrammata, ut Hadriani Imper. de trium Amazonum pugna, in collectionibus supra allegatis leguntur.

1. *Sub colle Pelori.* Cod. Voss. — Pelorus, promontorium Siciliæ. Er-

Semine disparili, Laurente, Lacone, Sabino,
 Vite Sabine, Lacon sulco, sue cognite Laurens.
 Thyrsis oves, vitulos Theon egerat, Almo capellas.
 Almo puer, pubesque Theon, at Thyrsis ephebus.
 Canna Almo, Thyrsis stipula, Theon ore melodus.
 Nais amat Thyrsin, Glauce Almona, Nisa Theonem.
 Nisa rosas, Glauce violas dat, lilia Nais.

go tres isti pastores patria Siculi.

2. Laurentes et Sabini, gentes Italiae, Lacones Peloponnesi. His tribus gentibus orti trium pastorum parentes.

3. *Sabine* et *cognite* pro nominativis suis ponuntur. Pro *sue cognite* Scaliger scribendum putat *scrobe cognite*, ut Almo vinitor, Theon arator, Thyrsis fossor intelligatur: nam ridiculum esse, eum subulcum facere, quum ex sequenti versu appareat, pastorem ovium fuisse. Sed fallitur Scalig.: nam hoc versu non de ipsis pastoribus, sed de eorum patribus sermo est. Laurens igitur

pater Thyrsidis subulcus, id est, suibus dives dicitur, quamvis ipse sequente versu pastor ovium sit. Defendi etiam *sue cognite* potest ex Ovid. Fast. II, 231, ubi apri in silvis Laurentibus nominantur.

5. Et *Thyrsis* in Ausonio Scaligeri et apud Vinetum et Ferretium est. Scriverius voluit *pubeda Theon*. In Glossis antiquis legitur: *Pubeda, adolescens, juvenis sine pube*; videndus est Grotius ad Martian. Capell. p. 12. Græcis βούπαις dicitur, puer grandior.

6. *Melodes* Cod. Voss. habet, et sic Scriverius.

SEVERI SANCTI,

RHETORIS ET POETÆ CHRISTIANI,

CARMEN DE MORTIBUS BOUM.

ARGUMENTUM.

GRASSANTE per orbem Romanum mortifera pecorum lue, Severus Sanctus ejus describendæ occasionem arripuit eo fine, ut auxilium in calamitate publica a Christo petendum suaderet, eoque religionem Christianam reliquis Deorum cultoribus, passim per pagos et agros degentibus, commendaret. Inducit igitur duo pastores Ægona et Buculum cum tertio adveniente Tityro colloquentes, quorum nomina ideo elegisse videtur, ut altero caprarium, altero bubulcum significaret. Ex his Buculum commemorare facit stragem boum suarum, qui subtristior visus Ægoni, et causam ægritudinis animi rogatus, ordine enarrat subitas mortes et clades, quæ sibi ex vehementissima lue, tum in tauris singulis, plastrum vel aratrum trahentibus, tum in universo armento acciderint. Ægone calamitatem Buculi dolente, et mirante simul, hoc fatum vicinos alios invadere, transilire alios, supervenit Tityrus, homo Christianus, hujus cladis immunis, qui interrogatus, quo pacto tantam pestem effugerit, commendat eis, quasi certum remedium, crucis signum et cultum Christi. Nec mora, Buculus cum spe avertendæ ab armento suo luis, amorem Christianæ religionis concipit, et invitatus a Tityro in Urbem properat ad Christum adorandum, comite Ægone. Obiter observo, Tityri nomen et personam ei homini tribui, qui meliore cæteris fortuna utitur, quod exemplo Virgilii etiam Calpurnium Ecloga VIII fecisse, alibi notavimus. Alium quoque fuisse poetam Christianum, qui sub eodem Tityri nomine in carmine bucolico induceret cultorem Christi, dudum monuimus in præmio.

ÆGON, BUCULUS, TITYRUS.

ÆGON.

QUIDNAM solivagus, Bucule, tristia,
Demissis graviter luminibus, gemis?
Cur manant lacrymis largifluis genæ?
Fac, ut norit amans tui.

BUCULUS.

Ægon, quæso, sinas alta silentia
Ægris me penitus condere sensibus:
Nam vulnus reserat, qui mala publicat;
Claudit, qui tacitum premit.

1. *Solivagus*, solus oberrans et hominum consuetudinem vitans. Gloss. et Onomast. *μονήρης* et *φιλόρημος*. Mæsti solitudinem amant. Vid. notata ad Calpurn. Ecl. IX, 29, et XI, 12. Cicero de Offic. I, 44, *solivagam* cognitionem dicit, quæ societatem hominum tuendam non spectat, nec usibus publicis accommodata est.

3. Petron. c. 137, « Gurgite sic pleno facies manavit ». Sed Horat. Carm. IV, 1, 34: « Manat rara meas lacryma per genas ».

5. Paulo durius vel pleonastice dictum *silentia condere sensibus*: nam alii solent, *rem silentio condere, tegere*. Similiter tamen Prudentius, præfat. ad libr. in Symm. v. 55: *Subter comprimere clausa silentia*. Clauso, condito, compresso silentio contrarium est, quando silentia *rumpi* dicuntur. Et *condunt*

oblivia mentem habet Claudianus, Cons. Olybr. v. 166.

7. *Reserat, rumpit*, et renovat. In quam sententiam Ovid. Trist. IV, 4, 40, « At sine me fati non meminisse mei, Neve retractando nondum occurrentia rumpam Vulnere ». — *Commisssa reserare* occurrit in fragmento Petronii, quod propositum est tomo III Poet. minorum, p. 75, v. 6; nostræ vero edit. tomo secundo. Ed.

8. Ne dubitari quidem potest, reponendum esse *tacitus*. HEUM. At ego non arbitror. *Tacitum* intelligit vulnus, quod tacetur, non revelatur: *tacitum virus occulto sub vulnere* dixit Calp. Ecl. V, 74; et Claud. Idyll. VI, de Ap. 9, « Indictum neque enim fas est tacitumque reliqui ». — *Tacitus* tamen legere vult Antonius de Rooy in Spicileg. crit. cap. 21, p. 155. Juvat

ÆGON.

Contra est, quam loqueris; recta nec autumas.

Nam divisa minus sarcina fit gravis;

Et quidquid tegitur, sævius incoquit.

Prodest sermo doloribus.

BUCULUS.

Scis, Ægon, gregibus quam fuerim potens;

Ut totis pecudes fluminibus vagæ

Complerent etiam concava vallium,

Campos, et juga montium.

Nunc lapsa penitus spes opis est meæ,

Et, longus peperit quæ labor omnibus

Vitæ temporibus, perdita biduo:

Cursus tam citus est malis.

ÆGON.

Hæc jam dira lues serpere dicitur.

Pridem Pannonios, Illyricos quoque

Et Belgas graviter stravit, et impio

locus Ovidii ab eo adductus, *Trist.* V, 1, 50, « At poteris, inquis, melius mala ferre silendo, Et tacitus casus dissimulare tuos ». Ed.

11. *Sævius incoquit*, urendo pervadit, macerat. Proprie est verbum tinctorum, qui coquendo penitus inficiunt pannos coloribus. *Virg. Georg. III*, 307, « Vellera mutentur Tyrios incocta rubores ». *Persius*, II, 74, « incoctum generoso pectus honesto ». *Simplici* verbo usus est *Boethius*, lib. II, pros. 4: « Sed hoc est, quod recolentem vehementius coquit ».

12. *Ovid. Trist. V*, 1, 59: « Est aliquid fatale malum per verba levare ». — *Nec alterius mentis est Chrysost.* hom. 5, περί τοῦ ἀκαταλήπτου: « quasi diffusio quædam malorum per ipsam narrationem ageretur ». Ed.

15. Rescribi oportere *complerint*, vel præmissum τὸ fuerim ostendit HEUM.

17. *Nunc lapsæ* edidit *Pithæus*: at idem in vet. codice legi annotat *lapsa*, et sic reposuit *Weitzius*, quamvis metro non satis fiat. Quid si scribamus *Nunc lapsa at penitus*? *Opis meæ* videtur positum pro *opum mearum*.

20. *Claudian.* in *Eutr.* II, 568: « Hei mihi, quas urbes... uno raperunt prælia cursu! » — *Hoc versu mali pro malis* vult *Anton. de Rooy*, in *Spicil. crit.* p. 156, quia *mali* vocabulo morbus pestilens et contagiosus dici solet, de quo mox incipit memorare: *Hæc jam dira lues*, etc. Sic *Lucretius VI*, 1176: « Nec requies erat ulla mali; defessa jacebant Corpora ». Ed.

Cursu nos quoque nunc petit.
 Sed tu, qui solitus nosse salubribus 25
 Succis perniciem pellere noxiam,
 Cur non anticipans, quæ metuenda sunt,
 Admosti medicas manus?

BUCULUS.

Tanti nulla metus pervia signa sunt,
 Sed quod corripit, id morbus et opprimit; 30
 Nec languere sinit, nec patitur moras:
 Sic mors ante luem venit.
 Plaustris subdideram fortia corpora
 Lectorum, studio quo potui, boum;
 Queis mentis geminæ consona tinnulo 35

24. *Cursu nos quoque nunc petit*, ita omnes; sed Corn. Valer. Vonck. in Lect. Lat. lib. II, cap. 5, legere mavult et impio *Morsu nos quoque nunc petit*, atque id quidem quia præcessit versu 20, *Cursus tam citus est malis*. ED.

25. *Solitus nosse*. Virg. Æn. XII, 396: « Scire potestates herbarum usumque medendi ». Ovid. Fast. III, 827: « Phœbea morbos qui pellitis arte ».

27. *Anticipans*, ante cogitans et præcipiens animo. Virg. Æn. VI, 105: « Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi ».

29. *Pervia*, apparentia, perspectu facilia.

30. *Corripit, id*, insuavis alliteratio. Forte, *quod corripuit morbus, id opprimit*. In eandem sententiam de lue mortifera Lucanus, VI, 99: « Nec medii dirimunt morbi vitamque necemque, Sed languor cum morte venit ».

33. *Plaustro*, h. e. jugo ad plaustrum, *subdi*, subjungi, subire boves dicuntur, frequenti formula,

cujus plura exempla dedit Schefferus de Re Vehic. lib. I, cap. 10, p. 111. — *Fortia corpora* bobus imprimis solent tribui. Ovid. Pont. I, 4, 11: « Cernis ut in duris, et quid bove firmissus, arvis Fortia tauro-rum corpora frangat opus ».

35. Nulli dubitandum, poetam sic scripsisse: « Queis frontes geminæ, consona tinnulo Concentu crepitacula, Ætas consimilis ». Describit enim per frontes geminas, similem formam boum similemque adspectum; eodemque modo inferius v. 82 laudat *taurum frontis arduæ*. HEUM. Ego nihil mutandum puto, aliter tamen explicanda verba, ac Seberus fecit, qui *mentis* trahit ad crepitacula, et sonum intelligit, quo fiat, ut crepitacula vivere ac tantum non mente prædita videantur. — *Mentis* antiqua scriptura est pro *mentes*. Quo vocabulo poetæ nonnunquam abutuntur ad indolem et naturam brutorum designandam. Virg. Georg. III, 266: « furor est insignis equarum, Et mentem Venus ipsa dedit ». Similiter Claud.

Concentu crepitacula;

Ætas consimilis, setaque concolor,
Mansuetudo eadem, robur idem fuit,
Et fatum: medio nam ruit aggere

Par victum parili nece.

Mollito penitus farra dabam solo:
Largis putris erat gleba liquoribus:
Sulcos perfacilis stiva tetenderat;

Nusquam vomer inhæserat.

Lævus bos subito labitur impetu,
Æstas quem domitum viderat altera.

IV, Cons. Hon. 233, e Platonico-
rum commento, præter mentem il-
lam propriam hominis, *geminas*
alias ei tribuit, quas communes
cum brutis habet, iram et cupiditatem.
Severus igitur bobus hisce
mentes geminas tribuit, h. e. parem
indolem, ut cætera paria, consona
crepitacula, ætatem consimilem,
etc. — Etiam Vonckius Lect. Lat.
loco ad v. 24 citato legendum cen-
set *quis mentes geminæ*. Ed.

36. *Crepitacula* pro tintinnabulis
posuit, quæ aptare collo pecorum
solebant pastores, non solum, quod
eorum sono pecora duci credebant,
sed etiam, quo facilius, quo loco
oberrarent, deprehendi posset. Vid.
Hier. Magius de Tint. cap. 8. Pau-
linus Natali VI Fel. « Ut præsepia
vidit Nuda boum, et nullos dare
tintinnabula pulsus, Excussa ut cer-
vice boum crepitare solebant ». Si-
don. Apoll. lib. II, epist. 2 : « Inter
greges tinnibulatos per depasta hu-
ceta reboantes ». Etiam insequi ju-
galis collo tintinnabula visuntur in
monumento Columbarii Livie, ta-
bula XI.

38. Per mansuetudinem intelligit
patientiam jugi et laboris. Propert.

II, 3, 47 : « Primo taurus detrectat
aratra, Post venit assueto mollis ad
arva jugo ».

39. Legendum esse videtur, *robur*
idem fuit. Heu fatum! HEUM. Aggre-
rem hoc loco non sulcum, sed viam
stratam et publicam notare, obser-
vat Cannegieterus ad Avien. fab.
17, p. 117, et recte. Non enim ara-
tro sed plastro juncti erant hi bo-
ves, commorientes in via publica.
Conf. Grat. v. 63. Plura de hoc ag-
geris significatu dabit Savaro ad
Apollin. I, epist. 5, et IV, epist. 2;
Castalio ad Rutil. Itin. I, 39; Gro-
novius Observ. in Eccles. cap. 10,
p. 108.

41. *Mollito*, rescisso et subacto.
Claud. Cons. Mall. 177 : « duras
sulcis mollire novales ». Jam de
morte boum aratorum incipit.

43. *Sulcos perfaciles* vult legi Von-
ckius loco citato. Ed.

46. *Æstas* pro anno. Val. Flac.
VI, 115 : « eum Scythiæ jam tertia
viderat æstas ». *Domare* juvencos
sic solebant Veteres, ut jugo vincu-
lisque collo impositis pares conjun-
gerent, et sic simul incedere coge-
rent. Reliqua vide ap. Virg. Georg.
III, 166 seqq.

Tristem continuo disjugo conjugem,
 Nil jam plus metuens mali.
 Dicto sed citius consequitur necem,
 Semper qui fuerat sanus et integer;
 Tunc longis quatiens ilia pulsibus,
 Victum deposuit caput.

50

ÆGON.

Angor, discrucior, mœreo, lugeo.
 Damnis quippe tuis, non secus ac meis,
 Pectus conficitur. Sed tamen arbitror
 Salvos esse greges tibi.

55

BUCULUS.

Illuc tendo miser, quo gravor acrius:
 Nam solamen erat vel minimum mali,
 Si fetura daret posterior mihi,
 Quod præsens rapuit lues.

60

Sed quis vera putet, progeniem quoque
 Exstinctam pariter? vidi ego cernuam

47. *Disjugo, disjungo, jugo exsolvo.* Ibi expressit Virgilium, qui Georg. III, 517, de eadem re: « It tristis arator Mœrentem abjungens fraterna morte juvenum ». Similia Ovidius, Met. VII, 538, et Statius, Theb. IX, 82 seq. qui, quem conjugem Severus, consortem laborum dicit: « Amisso qualis consorte laborum Deserit inceptum media inter jugera sulcum Taurus iners ». *Bovem disjunctum* dixit Horat. Epist. I, 14, 28.

49. *Consequitur necem* dixit, ut Terent. Andr. V, 3, *nancisci malum*.

50. In Pithœana *sanus* non estat in contextu, sed, vacante ejus loco, appositum est in margine, sicut v. 79 *morians*. Neque vero video, quid aliud utroque loco scribere auctor potuerit.

51. *Pulsibus*, hoc est, singulis. Apuleius, lib. IV, « Et assiduis singulis ilia quatiens mihi etiam lacrymas excussit ». Lucanus, IV, 756: « Pectora rauca gemunt, quæ creber anhelitus urget, Et defecta gravis longe trahit ilia pulsus ».

59. *Fetura* in pecore dicitur, quod in muliere puerperium, tum ipse fetus animalis. Varro L. L. II, 1, 18. Hinc *fetæ* non solum gravidæ, sed et quæ pepererunt. Vid. Calpurn. II, 47; V, 36 et 38. Statius, Theb. X, 229, « Cui fetura gregem pecoroso vere novavit ». Varro etiam feturam humanam appellat, lib. II, 10, 6.

62. *Cernuam*, h. e. demisso capite proidentem in terram, ut supra v. 52, *victimum deposuit caput*. Sic Virg. Georg. III, 524: « Ad

Junicem gravidam, vidi animas duas
 Uno in corpore perditas.

Hic fontis renuens, graminis immemor, 65
 Errat succiduo bucula poplite,
 Nec longum refugit; sed graviter ruit
 Leti compede claudicans.

At parte ex alia, qui vitulus modo
 Lascivas saliens texuerat vias, 70
 Ut matrem subit, mox sibi morbido
 Pestem traxit ab ubere.

Mater tristifico vulnere saucia,
 Ut vidit vituli condita lumina;
 Mugitus iterans, ac misere gemens, 75

terramque fluit, devexo pondere,
 cervix ».

63. *Junicem gravidam*; at *Junicos*, inquit Schol. Persii, ad Sat. II, 47, « dicuntur teneræ ætatis boves, quæ jam cesserunt vitulis, necdum tamen ad summam magnitudinem pervenerunt ». Gloss. *Junix*, δάμαλις. Becmanno in Orig. p. 643, quasi juvenix, vacca juvenis. — *Animæ* pro vita brutorum. Eadem phrasi utitur Ovidius Fast. IV, 666, de sacrificio gravidæ bovis: « Det sacris animas una necata duas ».

65. Imitatur hic Virgilium Georg. III, 498: « Labitur infelix studiorum atque immemor herbæ Victor equus, fontesque avertitur, et pede terram Crebra ferit ».

66. *Suciduo*, labante, vacillante. Ovid. Met. X, 458: « poplite succiduo genua intremuere ». Claudian. Rapt. Proserp. III, 153: « Succidui titubant gressus ».

68. *Leti compede*, ut Hor. Carm. III, 24, 8: « Non mortis laqueis expedit caput ». — *Mortis catenam* dicit Prudentius Hymn. XI, 47. Ed.

70. *Texuerat vias*. Lascivienti saltu et errore luserat in campo. Ovid. Metam. VII, 320: « Exsilit agnus, Lascivitque fuga, lactantiaque ubera quærit ». Simili phrasi pyrrhicham, ludum armatum, exprimit Claud. VI Cons. Hon. 622: « certa que vagandi Textas lege fugas, inconfusosque recursus ». — Eandemque phrasin de labyrintho usurpaverat Virgil. Æneid. V, 588: « Ut quondam Creta fertur labyrinthus in alta Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque Mille viis habuisse dolum ». Inde sumpsit Pacatus in Panegyri. Theodosii, cap. 38, « Incertum iter ancipiti ambage texebat ». Ed.

71. *Mox ibi* edidit Pithæus. Sed vix dubito hic legendum *sibi*, ut ad oram libri scripserat P. Daniel, et edidit Weitzius.

74. *Condita*, clausa morte. Virgil. Georg. IV, 496: « conditque nantantia lumina somnus ». Male huc Weitzius vocat ritum veterem manu condendi morientium lumina.

75. *Mugit vacca dolore et desi-*

Lapsa est, et voluit mori.

Tunc tamquam metuens, ne sitis aridas
Fauces opprimeret, sic quoque dum jacet,
Admovit moriens ubera mortuo.

Post mortem pietas viget!

80

Hinc taurus, solidi vir gregis et pater,
Cervicis validæ, frontis et arduæ,
Lætus dum sibimet plus nimio placet,
Prato concidit herbido.

Quam multis foliis silva cadentibus
Nudatur, gelidis tacta Aquilonibus:

85

Quam densis fluitant velleribus nives;
Tam crebræ pecudum neces.

Nunc totum tegitur funeribus solum:
Inflantur tumidis corpora ventribus:

90

derio amissi vituli. Ovid. Rem. Am. 183: «Parte sonant alia silvæ mugitibus altæ, Et queritur vitulum mater abesse suum». Idem Fast. IV, 459: «Ut vitulo mugit sua mater ab abere rapto». Vid. Calpurn. Ecl. IX, 32.

76. *Voluit mori accipi potest pro brevi post mortua est.* Nam *velle* alteri verbo adjunctum sæpe eleganter abundare docuit Reinesius et Burmannus ad Petron. cap. 70, et sequioris maxime sævi scriptoribus eam formam usitatam esse ostendit Barthius Advers. XII, 1. Signanter tamen *velle mori* dicunt eos, quos mœrore aut morbo confectos tædium vitæ cepit. Ovid. Met. X, 131, plane ut hic Noster: «Ut sævo morientem vulnere vidit, Velle mori statuit». Idem Trist. I, 3, 99: *et voluisse mori*. Hanc formulam, alias tantum homini aptam, Severus hic bruto, ut supra, v. 35 et 63, *menem et animam*, applicat, non sine

exemplo. Nam et apud Tertullian. Apol. c. 30, *reprobus bos mori optans dicitur macilentus et morbidus*.

81. *Solidi gregis*, totius armenti. Alias grex est ovium, et caper *virque paterque gregis* dicitur Ovid. Art. Am. I, 522.

85. Imitatur Virgilium, Æn. VI, 309, ubi innumeras mortuorum umbras foliis autumnio cadentibus comparat: «Quam multa in silvis autumnii frigore primo Lapsa cadunt folia». Pari similitudine in descriptione pestilentiae utuntur Virgilius Georg. III, 470, et Ovidius Metam. VII, 585.

87. *Densis velleribus*, h. e. lanis, quo sensu et Calpurn. Ecl. II, 78. De nivibus etiam Martial. IV, 3: «Densum tacitarum vellus aquarum Defluit». Et Virg. Georg. I, 397: «Tenuia nec lanæ per cælum vellerera ferri». — Arnob. lib. II: *plumeas crustulas et nives plumeas*. Ed. 90. *Inflantur*, intumescunt cor-

Albent lividulis lumina nubibus:

Tenso crura rigent pede.

Jam circumvolitant agmina tristium

Dirarumque avium; jamque canum greges

Insistunt laceris visceribus frui;

Heu! cur non etiam meis?

95

EGON.

Quidnam, quæso, quid est, quod vario modo

Fatum triste necis transilit alteros,

Affligitque alios? En tibi Tityrus

Salvo lætus agit grege!

100

BUCULUS.

Ipsam contueor. Dic age, Tityre,

Quis te subripuit cladibus his Deus?

Ut pestis pecudum, quæ populata sit

Vicinos, tibi nulla sit.

TITYRUS.

Signum, quod perhibent esse crucis DEI,

105

pora, visceribus intus tabo et sanie diffluentibus.

91. *Albent lumina*, oculorum tristis rigor est, albugine tantum exstante, eademque livore suffusa. — *Nubibus* poetæ fœditatem, tristitiam, ipsamque mortem signant. Apud Claud. Rapt. Pros. I, 81, Plutonis *caput mastissima nubes asperat*. Virg. Geörg. III, 523: « oculos stupor urget inertes ».

93. *Tristes et diræ aves* sunt carnivoræ, corvi, vultures. Statius, Theb. IX, 28, vocat *catervas insectarum avium*. Ammianus Marcell. lib. xxxi: « Reliqua peremptorum corpora diræ volucres consumpserunt ».

95. *Insistunt frui*, instant vorando, avidæque assidueque fruuntur.

96. *Heu! cur?* Plane ad hanc for-

mam Silius, VIII, 82: « Mora testis, et ille, Heu! cur non idem mihi tunc rogus? »

98. *Alteros pro alios*. Virg. Ecl. III, 71: « oves altera mittam ». Vide Festum in *Alter*.

99. *En tibi! tibi tibi captivæ* vid. Calpurn. Ecl. VII, 33.

100. *Salvo grege*, Virg. Ecl. VII, 9, *caper tibi salvus et hœdi*. Observo Tityri nomen a Bucolicis plerumque pastori feliciori dari, qui salva habet pecora, amissa invenit, aliorum greges sine detrimento pascit. Apud Virg. Ecl. I, 51, Melibeus ad Tityrum: « Nec mala vicini pecoris contagia lædent ». Conf. Ecl. V, 11; IX, 23, et Calp. III, 97.

103. *Pestis*. Qui pure Latine loquuti sunt, pestem non dicunt hanc morbum, sed pestilentiam. En.

Magnis qui colitur solus in urbibus,
Christus, perpetui gloria numinis,
Cujus filius unicus.

Hoc signum, mediis frontibus additum,
Cunctarum pecudum certa salus fuit.

110 /

Sic vero Deus hoc nomine præpotens
Salvator vocitatus est.

Fugit continuo sæva lues greges :
Morbis nil licuit. Si tamen hunc Deum
Exorare velis, credere sufficit :

115

Votum sola fides juvat.

Non ullis madida est ara cruoribus ;
Nec morbus pecudum cæde repellitur :
Sed simplex animi purificatio

106. Accommodate hoc dicit tum moribus pastorum, qui agris assueti, quæ in urbibus fiant, tantum fando audiunt, tum verò religionis Christianæ, qui tum erat, statui. Nam Theodosio imperante, eversis, quæ in urbibus erant, templis Deorum, aut in ecclesiis conversis, Deorum cultores pagis tantum continebantur, in urbibus solus colebatur Christus. Hinc religio pagana dici cæpit, et *pago deditos*, *pago implicitos* gentiles vocat Prudent. in Romano, 296, et in Symm. I, 620. Vid. Herald. ad Arnob. lib. I, p. 3, et Rittershus. ad Salvian. de gub. DEI, lib. VI, p. 565.

110. *Pecudum salus*. Seberus ad hæc : *Quid autem crucis signum ad boves, et alia animalia bruta ? μή τῶν βοῶν μάλι τῷ Θεῷ ; quod haud inepte hæc accommodes ex I Cor. IX, 9. Mera igitur, nec expert magna impietatis superstitio est, hominum vel pecudum salutem ex articulo redemptionis deducere.*

111. Sic interpretor propterea, quod Deus ille *hoc nomine*, hac re, nempe salute danda, *præpotens* est. hinc *vocitatus est Salvator*, Ἰησοῦς, Σωτήρ. Sed fortasse pro *sic* legendum est *si*, hoc sensu : Si vero Deus Salvator, hoc nomine præpotens, *vocitatus*, h. e. invocatus est, fugit continuo, etc. — Plane aliter Vonckius in Lect. Lat. lib. II, p. 134, qui putat inepte verba hujus versus, quasi unius rustici sint, connecti, quum duo loquantur. Igitur sic emendat : BUC. *Sic vero ?* TIT. *Deus hoc (vel hic) numine præpotens Salvator vocitatus est.* EN.

116. Ut voti tui damneris, juvabit tantum fiduciam in ejus auxilio posuisse.

117. Non huic Deo victimis cruentis sacra fiunt, ut Diis gentilium.

119. Minuc. Fel. c. 32 : « Litabilis hostia est bonus animus, et parmens, et sincera conscientia ». Similia vide apud Lact. Epist. c. 58 et 65, et Inst. Div. epist. c. 2.

Optatis fruitur bonis.

120

BUCULUS.

Hæc si certa probas, Tityre, nil moror,
Quin veris famuler relligionibus.

Errorem veterem diffugiam libens;
Nam fallax et inanis est.

TITYRUS.

Atqui jam properat mens mea visere
Summi templa Dei; quin age, Bucule,
Non longam pariter congregimur viam,
Christi et numen agnoscimus.

125

ÆGON.

Et me consiliis jungite prosperis.
Nam cur addubitem, quin homini quoque

130

122. Etiam Cicero plurali numero dixit *solennes religiones*, orat. pro Mil. c. 27. HEUM. Lactant. IV, 1, 4: «Deorsum mentes hominum depressæ terrenis ut religionibus, sic etiam bonis, inhærebant».

123. *Errorem veterem*, h. e. Deorum cultum. Sic Prudent. in Symm. I, 507: «Talibus edictis urbs informata refugit Errores veteres». — *Diffugiam* edidit Pith. *defugiam* vult Weitzius. Sed hæc talia, ut diffugere et defugere, diffundere et defundere, distringere et destringere, sæpe permutantur, ut difficilis sit electio. Anthol. Lat. Burm. lib. I, epigr. 85: «Diffugiens pontum silvas Galatea peragrat».

127. *Congredi* pro una pariterque ire positum, ræro significatu. In aliis tamen similibus crebrius hic obtinet, ut in *conferre*, quando significat una cum alio ferre. Virg. Georg. III, 169: «coge gradum conferre juvencos». Statius, Silv. III, 3, 42: «Ipse tuli, quos nunc

tibi confero questus». Et *conferre legem*, pro simul et eodem tempore ferre, dixit Livius, IV, 4, 9. Eodem pertinet, quod est in lapide antiquo apud Fleetwodum, p. 300, *Supremum fati competiere diem*, h. e. simul petiere.

128. Pithæus, quasi pro emendatione, in ora posuit *numina noscimus*, idque in textum admisit Weitzius. Sed *numen agnoscimus* scribendum putat Outhovius ad Carmen Severi Sancti, pag. 846, et nos id merito retinemus. — Quamquam nec male conjecit Vonckius Lect. Lat. lib. II, p. 134 legendum esse *Christi et numina poscimus*; quomodo Virg. Æn. IV, 50: «Tu modo posse Deos veniam». En.

129. Sic rescribendum autumat: «Stat me consiliis jungere prosperis». Stat, hoc est, firmiter decrevi: quo sensu ea vox usurpatur a Cicerone, Nepote et Virgilio. HEUM. — Hoc est quod Cato præscribebat: *Cum bonis ambula*. Ed.

Signum prosit idem perpete sæculo,
Quo vis morbida vincitur?

131. *Perpete sæculo*, h. e. vita æterna. Minuc. Fel. c. 11 : « Beata[m] sibi, ut bonis, et perpetem vitam mortuis pollicentur ». Festus : « Perpetem pro perpetuo dixerunt poetæ ».

132. *Vis morbida* pro morbo, ut supra v. 89 *fatum necis* pro ipsa morte. Aliquoties hac forma utitur Lucretius, ut lib. VI, 1224 : « Extorquebat enim vitam vis morbida

membris »; et eodem libro v. 1090 : « aut unde repente Mortiferam possit cladem conflare coorta Morbida vis hominum generi, pecudumque catervis ». Ibid. v. 1152 : « Morbida vis in cor mœstum confluxerat ægris ». Ita apud eundem *vis flamma* pro flamma ponitur. Et Horatius, Carm. I, 5, « Perrupit Achæronta Hercules labor », id est, Herculis. ED.

VESPÆ

JUDICIUM COCI ET PISTORIS

JUDICE VULCANO *.

EX P. PITHOEI POEMAT. VETER. P. 577, EDIT. LUGD.

TER ternæ varias cunctæ quæ traditis artes,
Linquite Pierios colles et scribite mecum.
Ille ego Vespa precor, cui, Divæ, sæpe dedistis

* Est sane hoc carmen ignobilis et vilis argumenti, præterea multis mendis obsitum, sed ingeniosum tamen, multisque ad res antiquas et fabulas allusionibus refertum, ut si emendatius et planius legi possit, fortasse nec injucundum legenti futurum sit. Plebeius in eo sermo aptus personis, neque minus ferendus æquo lectori est, atque ille scurrarum apud Petronium in cœna Trimalchionis. Quem si magni viri dignum putarunt, cui illustrando operam darent, nec me mirabitur aliquis hoc carmen producere et interpretari voluisse, cui et P. Pithœus locum inter poemata vetera concesserit, et Casp. Barthius emendando haud levem operam impenderit. Annotatio ipsa docebit, inesse mendoso huic carmini haud pauca, quæ recte constituta scientiam juvare plurium rerum, et aliorum scriptorum locis lucem afferre possint.

1. Hunc versum sic legit Andr. Rivinus: « Ter-trinæ varias cunctis

quæ traditis artes ». Ed.—*Terrenæ*, an potius *Tyrrhenæ*? Nam Lydii Tyrrheni. An *Ter ternæ*, ut apud Alcimum Ecclium Avitum, illo versu ad Fuscina sororem: *Quas sibi ter ternas mentitur fama sorores*: ubi et veteres libri nostri *terrenas* habent: ex quo audacius quidam *divinas* fecerunt. PITHOEUS. Omnino scribendum *Ter ternæ*, quod et in textum admisi, et totum versum sic constituo: « Ter ternæ varias, Musæ, quæ traditis artes ». Musas enim hic appellari, sequens versus declarat. Præter Avitum, Sidonius Apoll. Carm. XVI, 1: « Phœbum et ter ternas decima cum Pallade Musas »: qui Statium respexit Silv. I, 4, 20. Similiter Hor. Carm. III, 19, 13: « Qui Musas amat impares, Ternos ter cyathos attonitus petet Vates ». Barthius Advers. lib. LI, c. 10, sic vult legi: « cunctis quæ traditis artes ». Conf. Barth. Advers. XVII, 7.

2. *Scribere* est poema condere, ut de quovis opere generatim dici-

Per multas urbes, populo spectante, favorem.

Scribere majus opus et dulcia carmina quæro: 5

Nec mel erit solum, * aliquid quoque juris habebit.

Contendit pistor, cocus est contrarius illi:

His est Vulcanus judex, qui novit utrosque.

Ad causam pistor procedit primus agendam,

Canitiem capiti toti præbente farina: 10

« Numina per Cereris juro, per Apollinis arcum,

* Moror enim, fateor, et jam vix credere paratus

De cujus manibus semper fit panis, an ullus

Quive sit utilior, audet contendere mecum.

Sunt testes anni, faustæ Janique Kalendæ, 15

tur, quomodo ab Horatio crebro usurpatur et pro poeta scriptor.

4. *Populo spectante.* Ex his apparet Vespam fuisse poetam circulatorum, qui per urbes ludos daret, atque hoc certamen coci et pistoris ludicrum populo ediderit, fortasse etiam comedias.

5. *Melius opus,* Rivin. et hoc quoque versu *dulcia crimina*, i. e. controversiam jucundam. Ed. — *Majus opus et dulcia.* In *opus* syllabam longam fecit, propter cæsuram, ut sapius.

6. *Nec solum mel erit* Riv. Ed. — *Nec mel erit solum, * aliquid.* Interferendam puto particulam *ast*, ut versus suis cum legibus conveniat: *solum, ast aliquid.* Quæ facile fefellit librarium latens in *al* sequentis verbi. BARTH. Advers. lib. XXX, c. 4. Idem alio loco lib. LI, c. 10, sic vult scribi: *Nec solum mel erit, aliquid quoque juris habebit.* In *juris* lusit amphibolia: mel referendum ad pistorem, jus ad cocum.

11. *Apollinis arcum, f. artem,* alludere ad propriam et eminentissimam Apollinis conjicit Riv. Ed.

12. *Moror enim, fateor.* Emendo: « *Rumor enim sat erit: et jam vix cedere parato.* » Ait superbiens pistor, rumorens de se solum satis futurum, ut vix parato cedere necesse habeat cocus. BARTH. — Legit vero Rivinus, *Miror enim, fateor, et sum vix credere pransus*, i. e. promptus et paratus, unde librarium glossema arripuisse conjicit: quod mihi placet. Ed. — Barthius rursus, Advers. lib. LI, c. 10, sic refingit: « *Me moror in fatuo, vix et jam credere promptus.* » Ego retineo, *moror enim*, a *μωρός*, h. e. stultus sum, quod occurrit apud Suet. in Ner. c. 33. Stultus profecto sum, *fateor*, qui in certamen descendam, atque etiam *paratus* certamini *vix credo, an ullus alius mecum contendere audeat*, quum is ego sim, de cujus manibus semper fit panis.

14. *Audet,* Rivin. Ausit. — *Audet* positum pro *audeat* est ex sordibus deterioris latinitatis.

15. Nullas non anno toto Kalendas suis munusculis missitandis occupatas ait homo gloriosus, et ne-

Quique meum studium per Saturnalia norunt,
 Quorum epulas semper rerum commendo paratu.
 Sis memor, o Saturne, tuis quod præsto diebus,
 Et me præ studio trepidum tu numine firma.
 Aurea cœperunt sub te quoque sæcula farre. *
 Denique si Cereris non tu pia dona dedisses,
 Roderet assidue cocus iste sub ilice glandes.
 Nempe opus est cunctis panis, quem nemo recusat,
 Quo sine, quas possunt mortales ponere cœnas?
 Qui vires tribuit, qui primus poscitur, hic est : *
 Quem serit agricola, quem maximus educat æther.
 Hunc pater Æneas Trojanis vexit ab oris.
 Me sine quo tua jura valent, ingrata culmina? *
 Provocor ut dicam miltonem turoso temptas *

mini non horum par scilicet. Kalendis munuscula petita et oblata testatur Martial. X, 75, et aliis non paucis locis. Fuit tamen quum *fastos* hic corruptos esse suspicarer. BARTH. lib. LI, c. 10. — Ritum in Kalendis Jani tangit Martial. VIII, 33, 11 : « Hoc linitur sputo Jani caryota Kalendis, Quam fert cum parvo sordidus asse cliens ». ED.

18. *Sis memor, o Saturne*, sc. ejus studii vel ministerii, *tuis quod præsto diebus*.

20. *Sæcula ferre*. Omnino refinge : *farre*. Ait enim, nisi Saturnus Cereri usum frumenti dedisset, cocum istum adhuc rosorum glandes. BARTH.

21. *Pica dona*. Sine dubio legendum *pia* : nisi forte *pice* scripsit, et respexit Picum, Latinorum, post Saturnum, regem.

27. *Æneas Trojanis vexit ab oris*. Respicere videtur ad adorea liba in litore Laurenti consumpta ab Ænea et sociis. Virg. Æu. VII, 109, sqq.

28. *Ingrate culmina*. Emacula : *Me sine quo tua jura valent, ingrata cylindre ? Culindre*, veteri scriptura, quod nomen coquinum est in comœdiis. BARTH. Proclivius esset legere *ingrata culina*, et ita Rivinus, sed sequentia vix permittunt.

29. *Miltonem turoso temptas*. Desperatus versus. Ego refingam : *Provocor ut dicam miles tarone Saperda*. — Pro hac Barthii emendatione, malit Rivinus : *melitoma ne roder tentas*, non male. ED. — Addit Barthius : « Non est pretium operæ omnia exactius indicare, quid *aro*, *saperda*. Nec movet, quod *saperda* prima producta apud Persium, Sat. V, reperiatur, quum hoc genus poetarum minime in talibus sit religiosum. Optime autem hoc loco ista quadrare sentiet, qui carmen ipsum contemplabitur, licet calidius correctæ ». — *Saperda*, qui alias piscis est non pessimi saporis, a Varrone pro homine sapiente et festivo positus apud Nonium, II,

Quem docuit notus Cerealis fingere panes, 30
 Urbe Placentinus : cunctas qui tradidit artes,
 Pythagoras populo, nescis, quæ suaserat olim,
 Mandere ne vellent mixto cum sanguine carnes?
 Si jugulatis oves, quid erit quod vestiat? inquit.
 Mactentur vituli, nec erit jam vomeris usus; 35
 Nec segetum fecunda dabit sua munera tellus.
 Et temere facio, si te, coce, comparo nobis,
 Quum possim numen quodcumque potest superiorum.
 Jupiter ipse tonat: tono, quum molo, sic ego pistor.
 Mars subigit bello multas cum sanguine gentes; 40
 Pistor ego macto flavas sine sanguine messes.
 Tympana habet Cybele; sunt et mihi tympana cribri.
 Thyrsiger en Satyros, facio et saturos ego plures.

823. Sed hoc loco non sapit mihi *Saperda*. Suspicio sic scriptum fuisse : *Provocor, ut dicam, Milonem tu Thraso tentas*: Milo viri fortis exemplum est, Thraso gloriosi magis, quam fortis. Nihil convenientius. Quamquam et hoc admitti pro Vespæ scriptura potest : *miltonem tu tyro tentas, vel temnis*, ut affectata rusticitate loquendi *miltonem* pro milite dixerit, ut infra, v. 82, *Titonem* pro Tityo. Acumen in eo est, quod pistor se militem dicit a Cereali, noto militum duce, doctum.

30. Lusit nominibus propriis, *Cerealis*, propter Cererem s. frumentum, urbis *Placentiæ*, propter *placentas*, opificium pistorum. Notus *Cerealis*, dux militum *Vespasiani*, e Tacito, Hist. III, 59, et noti *Præfecti Cereales Romæ*.

31. Post *Placentinus* majus inter punctum pono, ut sequentia referantur ad Pythagoram. Fallitur *Barthius*, *Advers. lib. LI, c. 10*, qui *Cerealem* hoc versu indicari putat eorum temporum pistorem fuisse,

Placentinum municipem. — Plane appositus locus est *Plauti in Captivis*, act. I, sc. 2, v. 57, quem *Vespa* omnino respexisse videtur, ubi *Parasito* quæsi duci hi milites accensentur, *pistorienses, panicei, placentini, turdetani, ficedulenses*. *Pistorienses* a *Pistorio* oppido Italiæ denominati, *panicei* a *Pana* urbe *Samnitium*, *placentini* ab urbe *Placentia*, *turdetani* a *Turdetania* sive *Bætica*, regione *Hispaniæ* : etiam *Ficedula* vicus *Romanus*. ED.

34. *Si jugulatis oves*. Sumpsit hæc ab *Ovidio*, apud quem *Pythagoras* *Metam. XV, 470* : *Bos aret, aut mortem senioribus imputet annis : Horri ferum contra Boream ovis arma ministret*. ED.

37. *Scribe : Attemere facio*. Nam se ipsum reprehendit pistor, quum dignitatem suam alterius comparare vilitati velit. *BARTH. Advers. lib. LI, c. 10*. — *Comparo nobis; dat comparo mecum Rivinus*. ED.

43. *Emacula : Tursiger et Satyros, facio et saturos ego plures*. *Thyrsi-*

Illum præcedunt Panes, facio mihi panes.
 Quidve etiam manibus nostris non dulce paratur? ⁴⁵
 Nos facimus populos studiosè compto placentas,*
 Nos adipata damus, nos grata Canopica vobis,
 Crustula nos Jano, sponsæ mustacia mitto.
 Noverunt omnes pistorum dulcia facta;
 Noverunt multi crudelia facta coquorum. ⁵⁰
 Tu facis in tenebris miserum prandere Thyestem:
 Nescius ut Tereus cœnet, facis improbe, natum:
 Tu facis in lucis ut cantet tristis aedon,
 Mœstaque sub tecto sua murmuret acta chelidon.
 Talia si nunquam feci, nec talia suasi, ⁵⁵
 Ordine primus ero dignus quem palma sequatur.»
 Conticuit pistor: cœpit cocus ordine fari,
 Ora niger, studio faciem mutante favilla.

ger Bacchus, cujus comitatum e Satyris, Silenis, Nymphis componit lib. X Strabo, ut Nonnum et poetas cæteros silentio præteream. BARTH. lib. XXX, c. 4. In edito est *Ursit ten Satyros*. Scribo igitur *Thysiger en Satyros*.

46. Legendum arbitror *comptoplacentas et populis*. Κομπὸς Græcis turgens, tumidus, unde cupediarii composuerint hoc genus placentæ. BARTH. Adv. lib. XXX, c. 4. Legendum est: *populo studiosè compto placentas*, ut vidit Heinsius ad Petron. c. 40, ubi occurrunt *porcelli ex comptoplacentis facti*, et apud Athenæum, lib. XIV, c. 19, inter placentas Romanorum refertur κοπτεπλακοῦς; a κόπτω, cædo, ferio. Etiam *compta placentæ* genus legitur apud Martial. XIV, 68.

47. *Adipatum* Charisius I, p. 73, quodvis opus pistorium dici ait, quod adipe conficitur. Habet et Juven. VI, 631. — *Canopica* alias

non invenio. Sed genus crustuli fuisse necesse est, quod ab urbe Ægypti, boni tritici feracissima, ut alia edulia Alexandrina apud Apicium, nomen accepit.

48. *Crustula nos Jano*. Quid si *Caio*? notum omnes sponso Caiorum nomine appellatos, boni ominis ergo. BARTH. lib. XXX, c. 4. — Vocabulo numeri singularis alterum pluralis potentiam conjungi etiam a probatis scriptoribus, ibid. c. 3, demonstrat. — *Crustula* sunt cupediæ operis pistorii. Hor. Serm. I, 1, 25: «Pueri dant crustula blandi Doctores».

51. *Prandere vertem* in edito est. Sed recte Barthius, lib. LI, c. 10, Vera lectio est, inquit, *Tu facis in tenebris miserum prandere Tuestem*, h. e. Thyestem. Nam Sol ad parricidas illas epulas sese abscondisse canitur a poetis.

58. *Faciem mutante favilla*. Sic plane Martialis, X, 56, 2: «Quis jussit fieri te, Theopompe, cocum?»

« Si verbis pistor damnavit jura cocorum,
 Qui semper multis dicit se vendere fumum, 60
 Illi ne credas, aliquid quia fingere novit.
 Stat qui sub saxo quasi Sisyphus atque laborat,
 De nuce qui tantum, de melle et polline fingit
 Has quas jactat opes: nobis quæ copia dicam.
 Silva feras tribuit, pisces mare et aura volucres: 65
 Dat vinum Bromius, Pallas mihi præstat olivam,
 Datque sues Calydon; sepe ego condicio dammas,
 Sæpe etiam perdix jacet, et Junonius ales,
 Gemmantem pinnis solitus producere caudam.
 Certe quem extollit, quem laudat sæpius ille, 70
 Quis me non laudet sternerentem pisce patellas,
 Quum positus madeat deceptus ab æquore rhombus?
 Si similem Superis, ego me magis esse docèbo.

Hanc aliquis faciem nigra violare
 culina Sustinet? has uncto polluit
 igne comas? » Ed.

60. *Vendere fumum* est pervetus
 gnome de iis, qui inania jactando
 alios decipiunt. Vid. Lamprid. in
 Alex. Sev. c. 36, ubi Turinus qui-
 dam fumi venditor fumo punitur.—
 Usurpat phrasim etiam Martialis
 IV, 5, 7: « Vendere nec vanos
 circa Palatia fumos ». Ed. — Quin
fumare etiam dicebant Latini, ut
 Græci *καπνίζω*, mendacia et vana
 loqui. In Glossis est: « Scurra, qui
 fumat: circulator, qui fumat. Pi-
 stor sæpe dixerat, se fumum vende-
 re, alio sensu, quod panes igne
 et fumo facto coquendos venderet.
 Coquus ejus dictum detorquet ad
 notandam ejus fallaciam.—Simili-
 ter Apuleius in Apolog. p. 311,
 Elmenh. « Est quidem Crassus iste
 summus helluo, et omnis fumi non
 imperitus ». Ed.

61. *Quia fingere novit.* Ἀμφιλογία

I.

est in voce *fingere*, quod commini-
 sci aliquid et mentiri notat pariter
 et est etiam pistorum, opere dul-
 ciario aut aliter multa mira *fingen-
 tium*. BARTH. lib. LI, c. 13.

62. *Sub saxo*, respicit ad molam
 trusatilem pistorum, quæ describitur
 in Moreto.

67. Barthius l. c. scribendum pu-
 tat, *ego sæpeque condio dammas*. —
 Rivinus vero vult legi: *sæpe et ve-
 natio damas*, nisi quis præferat
Candavia, qui est mons Epiri salti-
 bus vastis nobilis: quarum alteru-
 tra lectionum magis quam Bar-
 thiana mihi arridet. Ed.

70. Trajiciendum hunc versum et
 postponendum sequenti putat Bar-
 thius, ut ab rhombo æquore desti-
 tuto, et felicitate quadam peculiari
 ipsi tributa, ars coci commendari
 dicatur. Juven. Sat. IV, 68: « Et tua
 servatum consume in sæcula rhom-
 bum. Ipse capi voluit ». Mihi item
 hic versus sua sede exturbatus vide-

Est Bromio Pentheus, est et mihi de bove penteus.
 Uritur Alcides flammis, comburor ad ollas.
 Sicut Neptuno fervent in cacavos* fluctus,
 Novit Apollo suas studiose tangere chordas,
 Et mihi per digitos texuntur quam bene chordæ.
 Et seco sic gallos quasi Berecynthia galles.
 Partes quas tollet... qui cœnat apud me,
 Unguëllam Hydippi, sycotum pono Promethei.

tur; sed ponendus potius est post v. 72, et sic legendus: « Certe quum extollit, quum laudat sæpius ille Se similem Superis, etc. »

74. *Mihi de bove penteus.* Lacera- vit Bacchus Pentheum: se quoque hoves suos ait instar talis Penthei posse concidere. BARTH. Miror Barthium non vidisse, hic scribendum potius esse, *est et mihi de bove pantex*. Pantices significant ventriculum bovis et intestina pelliculata, sive, ut Scalig. ad Catalecta, p. 230, vult, farcimina, quæ coci conficere ex intestinis solet. Martialis VI, 64, 19: « Quod cum panticibus laxis et cum pede grandi, etc. » Singu- lari *pantice* usus est Tibullus Carm. in Priap. et nominativus *pantex* in Glossis reperitur.

76. *In cacavos fluctus.* Non du- bium de vase quopiam loqui Poe- tam. Nec est ut longe accersas: mihi vix dubium trajectionem item nocuisse. Scribam: « Sicut Neptuno, fervet mihi fluctus aheno ». BARTH. l. o. Forte sic: « fervent cacabo mihi fluctus », vel « fervent mihi ca- caba fluctu ». — Tertull. adv. Psych. cap. 17: *Apud te agape in cacabis fervet.* Sed ibi legit Rivinus: *Sic- ut Neptuno, fervent ita concava, flu- ctus*, haud quidem sensui et codi- cum scripturæ inconvenienter. Ed.

78. *Texuntur chordæ.* Cum chor-

dis, h. e. intestinis animantium ne- gotium cocis est.

79. Legendum: « Exseco sic gal- los, quasi Berecynthia Gallos ». — Mavult Rivinus metri gratia: « Qua- si quum Berecynthia Gallos ». Ed.

80. Versus hiulcus, non facile re- stituendus nisi ope codicis. Forsan excidit *sibimet*. — Hunc versum edi- dit integrum, ex conjectura, Riv- inus: « Partes quas tollet, referam, qui cœnat apud me ». Ed.

81. *Unguëllam Hydippi.* Fortasse *Unguëllam Hippolyto*, hoc est, un- guentum. Riv. Ungellæ vel ungulæ suum et pedes in cibis Romanorum fuerunt, et memorantur Apicio, lib. VII, 1. Tribuuntur Hydippo, quisquis ille fuerit, quia ejus no- men ab ὕς, *sus*, descendere videtur. Pro *Hydippi* tamen *Œdipodæ* corri- gebat Heinsius, ut annotavit Bur- mannus vir cl. ad Anthol. lib. V, 166. Sic fuerit Œdipus hic nomi- natus propter solum vocabulum, quod a pedibus tulit. — Hujus etiam sententiæ est Salmasius ad Spartiani Hadrianum, cap. 26, ubi *Idipi* po- situm ait pro *Œdipi*, et pluribus exemplis confirmat, in vocabulis origine Græc. sæpe pro α positum, ut *aulidus* pro *aulædus*, *tragidus* pro *tragædus*. Et adducit vetus epigr. de Sphinge: « Hæc fecit thalamos Idipum conscendere matris ». Ed.

Pentheo pono caput, ficatum do Titioni.

Solus aqualiculum reddi sibi Tantalus orat :

Cervinam Actæon tollit, Meleager aprinam,

Agninam Pelias, taurinam lingulus Ajax.

85

— *Sycotum*, Latinis *ficatum*, est jecur suis fico saginatus, de quo loquitur Apicius, lib. VII; c. 3. — Et hic addantur verba Th. Reinesii, Var. Lect. lib. III, cap. 4, p. 394: « Inventum M. Apicii fico arida saginare sues; quibus jecur in immensum inde crescit, ut de anseribus fartilibus testatur Plin. lib. XXVIII, c. 51. Ab isto pastu nomen omni jecori, unde Latini *ficatum* et *sycotum*; Vespa in carmine, quo cocum de artis præstantia cum pistore contententem introducit, *Sycotum pono Promethei*; post Græci ἀπὸ σύκων, συκώτων, συκώτιον, συκώτι appellarunt ». Ed.

82. *Titioni* pro Tityo dixit, affectata imperitia, tamquam coci, — videlicet melius *itionem* quam *Tityum* cognoscentis. Ed. — Tribuit Tityo ficatum, ut Prometheo, quia utriusque jecur ab aquila apud inferos depasci dicebatur.

83. *Aqualiculum* Tantalò reddit, qui inedia prorsus sit defectus. Nam pro enormi ventre eum usurpant scriptores. Persius: *Pinguis aqualiculum propenso sesquipedè exstat*. BARTH.

85. *Agninam* adsignat Pelias, quod is, in agnum reducto vervece vetere, a filiabus necatus sit, velut a Medea juventuti suæ et viginti ætati restituendus. BARTH. Vid. Ovid. Metam. VII, 310 seqq. — *Lingulum* Ajacem ob impudentiam et imprudentiam, quidvis pro lubitu virium confidentia effutientem vocat. *Lingulaca*, mulier argutatrix,

loquacula, lingus intemperans et immodica, apud Festum. B. *Lingulus Ajax* omnino videtur quasi *Ajax Locutius*, pro linguoso, rixoso, dicaci poni, sed apud alios non legitur. Ajacis rixatio cum Ulysse nota est. — A celebri illa contentione Ajacis cum Ulysse ductum est proverbium, ut quiasque contentiosus et dicax homo *Ajax* diceretur. Et quoniam hic frequentissime a poetis signari ab usu clypei, e septem taurorum coriis confecti, solet, hinc taurinam carnem ei dari a Vespa arbitrator. Fit hoc ab ipso Ovidio, ubi controversiam Ajacis cum Ulysse super armis Achillis narrare ingreditur, Metam. XIII, 1: « Consedere duces; et, vulgi stante corona, Surgit ad hos clypei dominus septemplicis Ajax ». — Ad hæc alludit Juvenalis Sat. VII, 115, caussidicum nomine Ajacis designans: « Consedere duces: surgis tu pallidus Ajax ». Immo, quod magis appositum ad Vespam illustrandum est, Claudianus hominem inter epulas dicacem et gloriosum simul ac gulosum sic appellat, lib. II in Eutrop. v. 380 seqq. « Acer in absentes linguæ, jactator, abundans Corporis, exiguusque animi . . . Tunc Ajax erat Eutropii lateque fremebat, Non septem vasto quatiens umbone juvencos; Sed, quam perpetuis dapibus pigroque sedili, Inter anus interque colos oneraverat, alvum ». Plura de talibus heroibus cœnarum congressit Gebhardus in Crepund. lib. II, c. 15, p. 94. Ed.

Orpheu, tu tollis chordas; Leandre, lacertos.

Me sterilem Niobe, linguam Philomela rogat me.

Pluma Philocteta meruit, rogat Icarus alas.

• Bulbula Pasiphae, Europe bulbula poscit:

Auratam Danae, cygnum bene condio Ledæ. »

Jam finem pugnae faciat sententia nobis,

Utque cocus praesit: vocem sic Mulciber infit:

« Es coce suavis, dulcis sed tu quoque pistor.

86. *Orpheu, tu tollis chordas*; vid. not. ad vers. 78 supra.

87. Forte *Me cerebrum Niobe*, Riv. — Quae pars animantis, aut quod ferculum esse possit *sterilis*, ego non possum assequi aut expendere.

— *Hystera* Graecis matrix seu vulva est, quam utique non dubito Niobe Vespam tribuere, quae scilicet alba scropha fuerit fecundior, ut a Satirico dicitur. Scribe ergo: *Hysteriam Niobe*. BARTH. Nulla opus est correctione. *Steriles vulvas*, de sue virgine, in eduliis laudat Apicius lib. VII, 1; quamquam multi gulae proceres maternam, hoc est, suis gravidæ, vulvam praeferebant. Martial. XIII, 56: « Te fortasse magis capiet de virgine porca, Me materna gravi de sue vulva capit ». — Sic apud Petronium, cap. 35 in repositoerio cœnæ Trimalchionis super signo Virginis *Stericula* imposita fuisse dicitur, qua recte intelligitur virginis porcæ matrix. Ed.

88. *Plumam Philoctetæ* se daturum ait ob sagittandi peritiam, ut is videret pinnas inde sagittis suis aptet. BARTH. Lege: *Pluma Philocteten meruit*. — Melius ego cum Rivino: *Pluma Philocteten amicit*. Ed.

89. Pasiphaen tauro consuevisse, Europam tauro vectam esse, notissimæ suat fabulæ; quare bubulam utrique Vespa noster adsignatam

voluit. Sic enim legendam arbitror: *Bubula Pasiphae, Europe bulbula poscit*. BARTH. Sed idem aliter senserat cap. 7. Forte est, inquit, ut scripserit poeta non ineptissimus *Burbula Pasiphae*. Sunt enim intestina Barbaris eo nomine appellata. Glossariolum minutum vetus: *Burbalia, intestina*, Barth. l. c. c. 7. Ego legendum arbitror: *Bubula Pasiphaen, Europen bulbula pascit*.

90. *Aurata* est piscis, quem Graeci a superciliis aureis *Χρυσόπερον* appellarunt, cujus meminit Plin. IX, 16; Ælian. XIII, 28; Ovid. Halieut. v. 135. Cur aurata Danae tribuatur, notum est ex fabula.

91. Hos versus ita legendos censet Barthius: « Jam finem pugnae faciat sententia; uterque Ut nobis prosit, vocem sic Mulciber infit ». Sed mutatione non opus, si pro ultimis coci verbis accipiantur, qui optat, ut perorata jam causa sententia iudicis finem imponat pugnae, faciatque, ut cocus praesit. Tum vero Mulciber *vocem infit*, h. e. dicere incipit. Rectius solet Virgilius, *his vocibus infit*, vel *ita farier infit*. Æn. V, 708. — Ita sentit Rivin. et versu sequenti rescribere suadet: *Verum sic Mulciber infit*, quod mihi probatur. Ed.

93. Editum est *suavis*. Barthius vult *Es coce sat suavis*. — *Es coce*,

Æquales dimitto Deus, qui vos bene novi;
 Consentite vobis: sine rixa vivere dulce est,*
 Ne frigus faciam, si me subduxero vobis. »

95

suavis homo, Riv. Ed. — Mihi videtur Vespa vocem *suavisator* finxisse.

95. *Consentite bonis* vult Barthius. Sed sententiæ et loco non bene hoc congruit. Ad concordiam enim invicem colendam pistorem et cocum hortatur, quo respectu necessaria videtur, quamvis vitiosa, lectio, *consentite vobis*. Syllabarum quantitatem negligere solet Vespa. Potuisset tamen eodem sensu: *Conveniat vobis*. Non multum abludit sententia iudicis apud Calpurn. Ecl. II,

99: « Este pares, et ab hoc concordetis vivite ». — Re autem accuratius perpensa, hæc sententia rejicienda videtur, legendumque, ratione sensus et quantitatis habita, *Consentite boni*, i. e. benevoli et placidi. Ed.

96. Ambiguum est illud ultimo versu *frigus*, quod simul culinæ et pistrini vastationem innuit, et artium contemptum non admodum seriarum: frigus enim contemptum quempiam rei et a pristino vigore remissionem indicat. BARTH.

BEDÆ VENERABILIS

ECLOGA*.

CONFLICTUS VERIS ET HIEMIS, SIVE CUCULUS.

VER, HIEMS, PALÆMON.

CONVENIUNT subito cuncti de montibus altis
Pastores pecudum vernali luce sub umbra
Arborea, pariter lætas celebrare Camenas.
Aduit et juvenis Daphnis, seniorque Palæmon.
Omnes hi cuculo laudes cantare parabant.
Ver quoque florigero succinctus stemmate venit;

* Reddo hanc Eclogam ex editione Geldasti, in Ovidii *Eroticis*, Francof. 1610, p. 190, quæ mihi aliis castigatior visa est; sed collatis variationibus, quas P. Burmannus v. cl. in *Anthol. Lat.* tom. II, p. 356, e MS Pithœano, codice Colbertino, Vossiano, Leidensi dedit, constitutionem ipse affectis in locis, quæ mihi optima videbitur, lectionem.

1. *Conveniunt.* Calpurn. *Ecl.* II, 12: « Conuenit umbrosa quicumque sub ilice lentas Pascit oves ».

2. *Vernali luce.* Mos fuisse videtur ejus ætatis et gentis, in qua vivebat auctor, ut pastores et agrestes, vere ineunte, convenirent in silvis, et primum cuculi cantum observarent; quo audito, salutare hunc veris nuntium carminibus, non secus ac pueri

in fabula Gellerti, et festos agere dies solerent. Si præ cuculi cantu lusciniam potius admirari isti homines novissent, fortasse poeta, qui ejus cantum celebraret, ex iis melior exstitisset, quam hic Beda, qui propter cuculum suum, non, ut apud Græcos mos erat, ἀδὲν Μουσῶν, sed cuculus ipse suo jure appellari meretur.

3. *Arboreas* habet codex Colbert. et ed. Francof. minus recte. Quartus versus in Colbert. desideratur.

5. *Cantare parati* legit Pith. cum Voss. et Leid. *parabant* Colb. et ed. Franc. *solebant* Voss.

6. *Stemmate venit* Voss. *scemate* Leid. forte *pegmate*. Sed *stemma* Græco vocabulo dicere potuit pro corona. BURM.

Frigida venit Hiems rigidis hirsuta capillis.
 His certamen erat cuculi de carmine grande.
 Ver prior adlusit ternos modulamine versus :

VER.

Opto meus veniat cuculus, carissimus ales.
 Omnibus iste solet fieri gratissimus hospes
 In tectis, modulans rutilo bona carmina rostro.

Tum glacialis Hiems respondit voce severa :

HIEMS.

Non veniat cuculus, nigris sed dormiat antris;
 Iste famem secum semper portare suescit. 15.

VER.

Opto meus veniat cuculus cum germine læto,
 Frigora depellat, Phœbo comes almus in ævum;
 Phœbus amat cuculum crescentem luce serena.

HIEMS.

Non veniat cuculus, generat quia forte labores,
 Prælia congeminat, requiem disjungit amatam, 20.
 Omnia disturbat, pelagi terræque laborant.

VER.

Quid tu, tarda hiems, cuculo convicia cantas?

7. *Hirsuta capillis.* Exprimit versum Ovidii Metam. II, 30 : *Et glacialis hiems, canos hirsuta capillos.* Ed.

8. Alludit ad versum Virgilii Ecl. VII, 16 : - *Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum* - ; et conf. Calpurn. Ecl. II, 9. Unde apparet, voluisse Auctorem carmina veterum bulicorum amœbæa imitari.

9. *Ternos* etiam cod. Colb. cæteri *terno modulamine.* — *Adlusit* est inceptit, h. e. aggressus est ludere; quomodo *adfectum* aliquando dicitur, quod inchoatum est.

10. *Gratissimus ales* Pith. et Voss. sed *carissimus*, quod Colb. et edit. Franc. habet, rectum : nam *gratissimus hospes* sequitur. BURM.

13. *Voce serena* Colb. et ed. Francof. *severa* cod. Leid. quod mihi longe melius videtur.

16. *Gramine læto* Voss.

18. *Crescentem*; sic Voss. Male præfert *erescenti* cod. Colb. et edit. Francof. sed pro *luce serena* in cod. Voss. *severa*. BURM.

19. *Quia. Præfer. qui* Voss. et Colb. 20. *Disjungit amatam*; at *disrumpit* cod. Leid. *amaram* male in Colb.

22. *Convicia captas* Voss.

Qui torpore gravis, tenebrosis tectus in antris,
Post epulas Veneris, post stulti pocula Bacchi.

HIEMS.

Sunt mihi divitiæ, sunt et convivia læta,
Est requies dulcis, calidus est ignis in æde.
Hæc cuculus nescit; sed perfidus ille laborat.

VER.

Ore refert flores cuculus, et mella ministrat,
Ædificatque domus, placidas et navigat undas,
Et generat soboles, lætos et vestiet agros.

HIEMS.

Hæc inimica mihi sunt, quæ tibi læta videntur.
Sed placet optatas gazas numerare per arcas,
Et gaudere cibus simul et requiescere semper.

VER.

Quis tibi, tarda Hiems, semper dormire parata,
Divitias cumulat, gazas vel congregat ullas,
Si Ver vel Æstas ante tibi nulla laborat?

23. *Torpore gravis*, scil. *es*, edidit Burm. recte; *gravi* cod. Colbert. et edit. Francof.

24. *Post epulas Veneris*, sic edit. Francof. alii *veniens*—Versum excidisse, qui hunc exceperit, suspicatur Burmannus, vir clarus. Sed numerus versuum ternarius, qui perpetuo observatur, quartum non admittit.

26. *Pro est ignis* Voss. habet *sit et ignis*; unde *sod et ignis* legebat Heins. BURM.

28. *Ore feret flores*. Legendum cum Heinsio *Ore refert flores*, quod firmatur a cod. Colbert. et *vina ministrat* descripserat Pithæus, vel *mella* cod. Voss. et *mella* Colbert. edit. cum Francof. BURM.

32. *Numerare paratas*, cod. Col-

bert. Sed mox v. 34 redit *parata*. Es.

36. Sic versus hic mendosus in edit. Francof. legitur. *Si Ver vel æstas ante te nulla laborant*, Voss. Leid. et apographum Pithæi: castigatius in cod. Colbert. *Si Ver aut æstas tibi nulla vel ante laborat*. Quia nulla hic autumnii mentio, possis ex emendatione Burmanni legere: *Si Ver, Autumnus, Æstas tibi nulla laborat*; nam *autumnus* ultima longa, sequente licet vocali, hic non obstat, ut v. 42, *cuculus alimonia præstat*; et v. 26 sup., *calidus est ignis in æde*; dein *tibi nulla laborant.*, ut v. seq. *michi multa laborant*. Sed sufficiebat haud dubie *Ver et Æstatem* solam hoc loco nominare, ideoque sic refingendum versum puto: *Si tibi Ver nullum, nulla Æstas ante laborat*.

HIEMS.

Vera refers : illi, quoniam mihi multa laborant,
Sunt etiam servi nostra ditione subacti,
Jam mihi servantes domino, quæcumque laborant.

VER.

Non illis dominus, sed pauper inopsque superbis, 40
Nec te jam poteris per te tu pascere tantum,
Ni tibi, qui veniet, cuculus alimonia præstet.
Tum respondit ovans sublimese sede Palæmon,
Et Daphnis pariter, pastorum et turba piorum.

PALÆMON.

Desine plura, Hiems, rerum tu prodigus, atrox : 45
Et veniat cuculus pastorum dulcis amicus.
Collibus in nostris erumpant germina læta,
Pascua sint pecori, requies et dulcis in arvis,
Et virides rami præstent umbracula fessis ;
Uberibus plenis veniantque ad mulctra capellæ, 50
Et volucres varia Phœbum sub voce saluent.

37. *Vera refers.* Hic versus deest in cod. Voss. *illi nunquam mihi* cod. Colb.

38. MS Pithœi, Voss. et Leid. hunc versum sequenti postponunt, male : edit. Francof. cum cod. Colb. conspirat.

39. *Nam mihi* scribunt, qui hunc versum ante priorem posuerunt. Leidensis in hoc versu desinit.

40. *Superbis.* Male licet ed. Francof. et cod. Colbert. *superbus.*

41. *Veniat* Voss. *quis veniat* Colb.

45. *Desine plura, Hiems.* Sic cod. Colb. cum edit. Francof. neglecta elisione, ut supra v. 22 et 34 ; sed sequitur *rerum tu prodigus* : quare malim *Desine plura amens, rerum tu prodigus auctor.* BURM. Nolim ego movere *Hiems* : nam appellatio Hic-

mis, quam hic alloquitur Palæmon, necessaria est ; et nihil officit sequens *prodigus*, quia Hiems ut persona virilis tractatur, sicut et Ver, v. 6. Quapropter nec illud probo, quod cl. Burm. e MS Pithœi dedit : *Desine plura tuens.* Perplacet vero *prodigus auctor*, dignum, quod in contextum reciperetur, si codices addicerent.

47. *Gramina læta* cod. Voss.

48. *Sint pecori* Burmannus dedit : sunt Voss. sit Colb. et ed. Francof.

49. *Et virides rami*, sic cod. Voss. et Colb. *et dulces rami* edit. Francof. Hunc versum MS Pithœi cum eoque Burm. omittit : codex Voss. hunc et sequentem in unum contrahit : « Et virides rami, venient ad mulctra capellæ ».

602 BEDÆ CONFL. VERIS ET HIEMIS.

Quapropter citius cuculus nunc ecce venito,
Tu jam dulcis amor, cunctis gratissimus hospes;
Omnia te exspectant, pelagus tellusque polusque:
Salve, dulce decus, cuculus, per sæcula salve.

55

52. *Oculus citius*, sic et cod. Voss. et Pith. *citius cuculus* cod. Colb.

53. *Tum jam dulcis amor*. Sic cod. Colbert. — *Gratissimus hospes*. Cod. Voss. *Ales* Vid. v. 10 et seq.

54. *Pelagi tollusque salutant*, cod. Colb. ut supra v. 21, *pelagi terræque laborant*. BURM. — Ad hoc carmen præmonet Burmannus se lubens hoc omissurum esse, nisi Pithæus id suæ editioni adjungendum adscripsisset exemplari Bibliothecæ Reg. Paris. sub Bedæ tanquam auctoris nomine, et in titulo VIRGILII DE CONTENTIONE VERIS ET

HIEMIS, ut passim similibus versibus Virgilii nomen præfixerunt nugatoris librariorum manus. Non meliori jure legitur inter carmina Ovidii, sed supposititia, quæ edita sunt Francof. 1610. Hoc idem carmen ex MS codice Bibliothecæ Colbertinæ, sub titulo MILONIS SANCTI AMANDI ELNONENSIS MONACHI CONFLICTUS VERIS ET HIEMIS edidit Casimirus Oudinus de scriptor. Eccles. tomo II, p. 326. De cæteris videndum est Proœmium quod ad Bedæ Eclogam supra affixum est. Er.

A. SEPTIMII SERENI

MORETUM

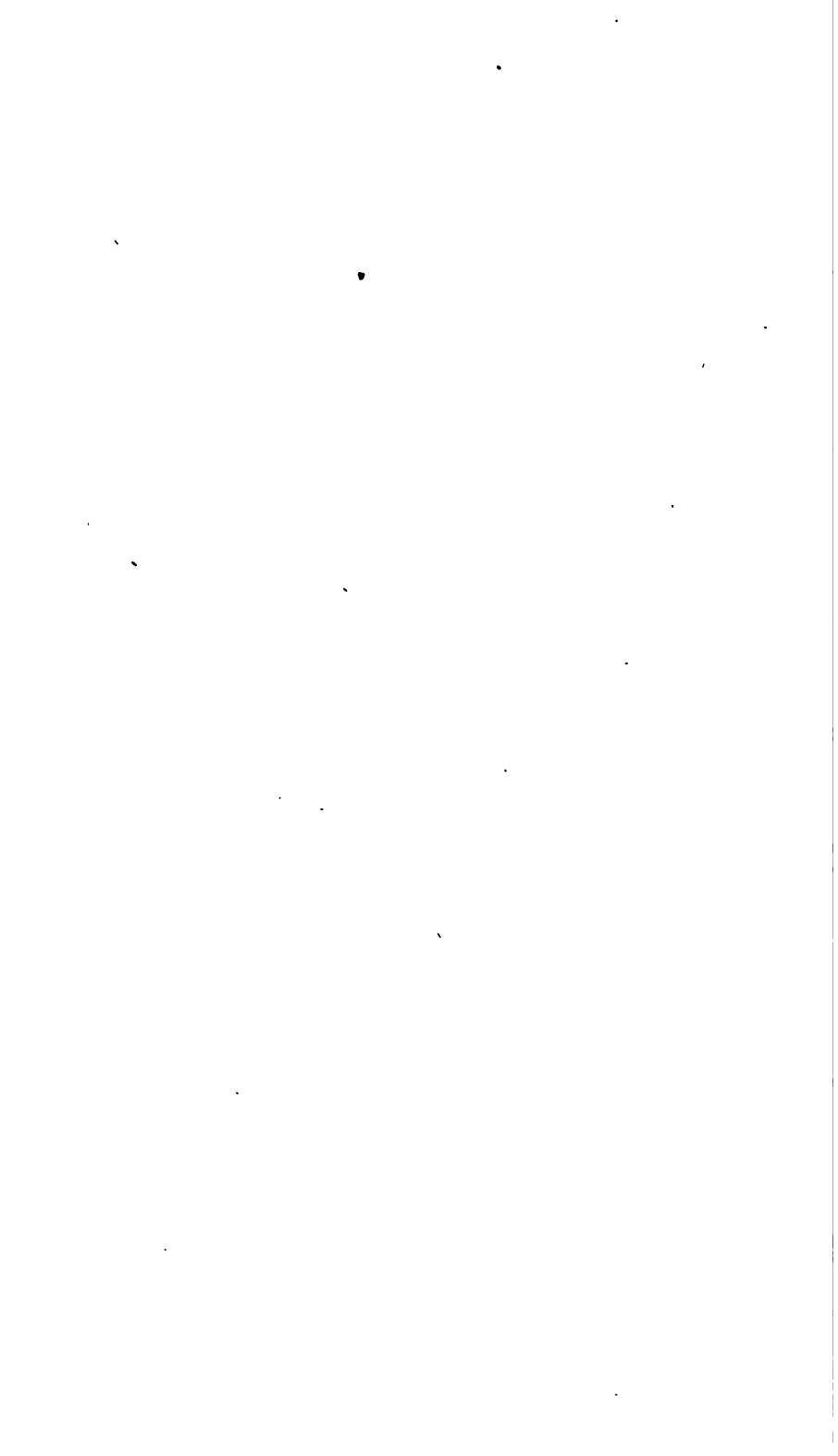
EJUSDEM FRAGMENTA

OPUSCULORUM RURALIUM

INCERTI COPA

AUSONII CUPIDO CRUCI AFFIXUS

CASSII PARMENSIS ORPHEUS

PROOEMIUM
DE A. SEPTIMII SERENI
ET CÆTERIS
QUÆ NUNC PROFERUNTUR
IDYLLIIS.

DE Idylliorum nomine, et quam ratione ductus hæc, quæ hoc volumine prodire jubeo, subjungenda Bucolicis hactenus tractatis putaverim, dixi in Præfatione hujus tomi (1). Nunc agendum de eorum auctoribus et argumentis est. Primam hic merito operam dico A. Septimio Sereno, qui inter veteres poetas, rei rusticæ scriptores, præcipuum nomen habet, et Musam suam ruris deliciis laudandis et describendis totam dicasse videtur. Hunc autem tam parum cognitum habuerunt quidam eruditi, ut non solum de ætate ejus valde ambigerent, sed etiam, quum eum viderent a Veteribus mox Sereni, mox Septimii nomine citari, utrumque divellerent, et diversos poetas censerent. Petr. Crinitus et H. Stephanus alium poetam A. Serenum, alium Q. Septimium faciunt: Gyraldus tertium adjicit, poetam Phaliscum. Sed conjunctis nominibus Septimium Serenum appellant Marius Victorinus (2), et Sidonius Apollinaris, Epist. ad Polem. p. 372, edit. Sirmond, et quem Terentianus toties

(1) Vid. Præfat. ad secundam partem tomi I hujusce edit. Ed.

(2) Art. Gramm. lib. III, pag. 2578, edit. Putsch. Conf. Sirmondus notis ad Sidon. p. 145.

vocat Septimium, hunc idem et alii, iisdem locis allegandis, Serenum dicunt. Auli prænomen fere obtinet apud scriptores. Unde illud petium, et qua auctoritate ei tributum sit, equidem nondum inveni; sed tamen qui Q. Septimium nominare voluerunt, omnino errore inducti sunt, atque hoc nomen vel a Q. Sereno Sammonico, rei medicæ scriptore, vel a Q. Septimio historico, qui Dictyn Cretensem latine vertit, in Nostrum transtulisse videntur. Poeta Phaliscus aliquando nominatur a Terentiano, de Metris, pag. 2423, Putsch. et quidem propter Phaliscam, quæ idem testatur ab eo scripta esse, ibid. pag. 2427, et quibus villarum suarum, quas in Faliscis habebat, amœnitatem descripsisse videtur. In iis Phaliscis usus est novo genere carminum ab se invento, quod tribus dactylis et pyrrhichio constat, et propterea a grammaticis, Servio in Centimetro, p. 1824, Putsch. et Victorino (1) metrum Faliscum nuncupatur. Ipsum Serenum patria Faliscum fuisse contendit Jos. Scaliger (2), et propterea Crinitum castigat, qui Afrum putaverit. Mihi vero haud ita exploratum hoc videtur, ut certo affirmari possit.

De ætate Septimii Sereni conjicere licet e testimoniis Terentiani Mauri, qui de eo ita loquitur, ut proximum sibi ætate indicet, pag. 2424, edit. Putsch.

Dulcia Septimius qui scripsit opuscula nuper,

et versu præcedente *veteres poetas* ab eo distinguit; tum alio loco Septimium inter novellos et juniores scriptores refert, pag. 2427 :

(1) Art. Grammat. pag. 2578, Putsch. Hinc falluntur, qui Serenum dictum esse Faliscum putant a genere carminis Falisco, quo ipse maxime delectatus sit; a qua sententia non alienus videtur P. Burmannus ad Anthol. Lat. lib. I, ep. 27.

(2) In Comment. ad Moretum. Append. Virgil. p. 158. Idem conjicit Jac. Nicol. Loensis, Miscell. Epiphyl. lib. IV, cap. 5, tomi V Supplew. Facis Gruter.

Nemo tamen culpet, si sumo exempla novella;
 Nam melius nostri servarunt metra minores:
 Septimius, docuit quo ruris opuscula libro, etc.

Terentianus autem Maurus, qui supparem se ætate Septimio profitetur, æqualis fuit Valerii Martialis, si quidem admittimus, quod Vossius de poetis Latinis, et Fabricius, *Bibl. Lat.* tom. I, pag. 795, probabile judicant, Terentianum, libelli de Metris auctorem, esse illum Syenes in Ægypto Præfectum, quem Martialis, lib. I, ep. 87, laudat; unde haud infirma ratione colligitur, Septimium Serenum ad Vespasianorum ætatem referendum esse.

De vita et rebus Septimii nihil amplius ex paucis illis, quæ supersunt, testimoniis et fragmentis potest colligi, nisi adoptare sententiam, quæ doctis viris haud paucis, præsertim Lil. Gyrardo de Poet. hist. Dial. X, pag. 500, et J. Frid. Gronovio, *Observat.* lib. III, cap. 16, placuit, velimus, poetam nostrum esse illum Septimium Severum, ad quem carmen lyricum exstat Papinii Statii, *Silv.* lib. IV, 5, ibique Serenum legendum esse; et sane plurima sunt Sereni, quæ in Septimium illum Statianum cadant. Ætas primo utriusque convenit, et ambo Domitiani temporibus floruerunt. Serenus lyricis poetis accensetur a Terentiano, l. c. p. 2427; Servio ad Virg. *Æn.* II, 15; Hieronymo, *Epistola ad Paulinum Presb.* et talem fuisse Septimium suum declarat Stattius in fine allegati carminis. Sidonius, *Carm.* IX ad Felicem, p. 360, edit. Sirm. Septimium Serenum cum Stella poeta et Martiali conjungit, haud dubie, quod eos æquales et familiares inter se fuisse ex ipsorum poematibus norat. Sed de Sereno hoc vix scire potuit, nisi eum a Statio in Silvis, ut Stellam, inter familiares celebratum credit. Septimio suo Stattius Africam attribuit patriam, l. c. versu 9. *Conf.* v. 38 et 45.

Tene in remotis Syrtibus avia
 Leptis creavit?

Inde est fortasse, quod poeta noster a quibusdam Afer est

habitus; neque adversatur huic opinioni, quod a Terentiano poeta Faliscus appellatur: nam de Septimio tradit Statius, eum puerum admodum in Italiam reductum adultumque inter filios Senatorum operam dedisse foro et eloquentiæ, sæpius tamen rusticatum esse, nunc in paternis sedibus et solo Veiente, nunc in aliis, quæ in Hernicis et Sabinis habuerit, prædiis. Veientibus autem proximi Falisci sunt: unde et Falisco poetæ hæc conveniunt, qui natus quidem Lepti Africae, sed origine paterna Faliscus, vitam in patriis prædiis ut plurimum egerit, et rusticationis suæ delicias singulari carmine, quod inscripsit Falisca, celebravit.

Carmina sua Serenus vario metrorum genere, quod e fragmentis patet, conscripsit, præcipue lyrico: unde et lyricis poetis adnumeratus est. Primarium ejus librum, qui sæpissime a grammaticis laudari solet, *Opuscula ruralia* vocat Nonius Marcellus, in cap. 5, n. 35, coll. cap. 3, n. 134; *Opuscula ruris* Terentianus, pag. 2427; alii simpliciter *Opuscula*. In plures libros divisum hoc opus fuisse indicat Nonius, qui *Opusculorum* librum I citat, cap. 14, n. 15. Nomen ipsum significat, constitisse illud minutis carminibus, quæ singula rusticationis opera, ut arationum, hortorum, vinearum, pastionum, admistis etiam deliciis ruris et rebus amatoriiis, vario metri genere et per jucunde describerent. Inde enim *dulcia Opuscula* Septimii vocat Terentianus.

Alium Sereni librum, *Falisca* inscriptum, memorant Grammatici. Id singulare opus, an pars *Opusculorum* fuerit, non constat. Certe singulari metri genere compositum fuisse videtur, quod deinceps Grammatici ab hoc opere Faliscum vocarent. Hoc ipsum enim allegatis Faliscis demonstrat Terentianus, pag. 2427:

Talia docta Falisca legimus;
Nam tibi notius hoc genus erit,
Carminibus si quid ab hoc posuero.

Serenum autem auctorem ejus carminis non solum Teren-

tianus paullo ante citat, sed Servius etiam Honoratus testatur in Centimetro, pag. 1828, ed. Putsch. qui *Faliscum*, inquit, *constat tribus dactylis et pyrrhichio, ut est hoc* :

Docta Falisca, Serene, dederas (1).

Docta vocat Falisca Terentianus, ut *Opuscula* ejus *dulcia*. Id fieri propter artem exquisitam et operosius metrum puto, quandoquidem et Catullum opinor toties doctum appellatum esse, quod multum artificium poeticum varietate metri in carminibus suis ostendisset. Falisca autem Serenus sua carmina inscripsit, quod in iis delicias prædiorum, quæ in Faliscis habebat, descripserat. Et Faliscos populorum Etruriæ præcipue studiosos rei rusticæ, pecuariæ et venaticæ fuisse, ex antiquis scriptoribus constat.

Serenum etiam hymnos Deorum composuisse Jac. Nicol. Loensis existimat, Epiphyll. l. c. pag. 452, eorumque exemplum in fragmento, quo Janus anceps celebratur, sibi videtur reperisse. Ego vero non video, cur illud pro fragmento Opusculorum haberi nequeat, e quibus ipse Terentianus adducit, pag. 2424, Putsch.

Dulcia Septimius qui scripsit opuscula nuper,
Ancipitem tali cantavit carmine Janum.

Fortasse id ipsum principium Opusculorum ruralium fuit, et Serenus initiò Deos agricolarum præsidēs invocavit, sicut Varro sub ingressu operis sui fecit. Et Romani in pre-

(1) Sic scilicet hunc versum legendum arbitror, quem Servius aut ipse composuit, ut metri rationem simul et auctorem monstraret, aut ab alio grammatico eundem in finem compositum adduxit. Putschius edidit *Docta Falisca, Pheronyme, paras*. Sed Serenum hic nominari aliorum codicum auctoritate constat. David Ruhnkenius, v. cel. in notis ad Mallium Theod. de Metris, quem Jac. Frid. Heusingerus edidit, Cap. IV, 4, ex codice Vossiano qui est in bibliotheca Leidensi, sic emendavit: *Docta Falisca, Serene, reparas*. In qua lectione mihi obscurum videtur, cur *reparat* Falisca Serenus. Nic. Loensis l. c. sic allegat hunc versum: *Docta Falisca, Serene, dabis*. Sic autem una syllaba deest pyrrhichio. Itaque collatis variantibus sic putavi legendum, uti scripsi.

cibus ad Deos fundendis primum omnium compellare Janum solebant. Fortasse Serenus alio loco libelli sui sacrum quoddam agricolarum annum, ubi Janum quoque precari mos erat, descripsit, quemadmodum Cato præcipit de Re Rust. cap. 134, ante messem Cereri porcam immolandam, et prius quam id fiat, Jano Jovique supplicandum ea precum formula, quam ipse præscribit.

Fragmenta Opusculorum Sereni ruralium hoc volumine e variis scriptoribus collecta et explicata dabo, ita tamen, ut iis eruditum et politum, ut Scaliger vocat, Idyllium præmittam, quod Moretum inscribitur, et ad easdem Opusculorum reliquias, licet alias Virgilio auctori tributum, a multis refertur solet. Primus illud Septimio Sereno adscribendum censuit Jos. Scaliger in notis ad Append. Virg. pag. 158; Casp. Barthius passim in commentariis ad Statium et Claudianum, item in Adversariis, quasi Sereni opus, citavit; Jo. Weitzius denique et Andr. Rivinus Moretum sub Septimii Sereni, tamquam non dubii auctoris, nomine edidit. Præcipua ratio, ob quam ita statuerent docti viri, ab argumento carminis est, quod partem aliquam vitæ rusticæ, seu primum opus diei, quod rusticus agit diluculo, exsequitur, atque adeo pars Opusculorum Sereni ruralium videri potest. Adversari quidem huic opinioni quodammodo videtur, quod hexametro versu scriptum est, Sereni vero Opuscula lyrico carmine exarata dicuntur; hoc tamen non satis causæ mihi visum est, cur receptam a multis sententiam de auctore Sereno desererem. Nam Virgilii non esse, diversitas styli evincit, et quamquam certum est, Opuscula Sereni magnam partem e lyricis carminibus fuisse composita, quod plurima eorum fragmenta testantur, inde tamen, nullum aliud, heroici aut elegiaci generis, admissum in iis fuisse, quis tuto contendat? quis bucolicum plane exclusum credat, quod in re rustica præcipue usurpatum? Variatione notius omnium metrorum, quorum singula singulis opus-

culis componendis adhibuit, effecisse Septimium puto, ut dulcia et amœna ejus Opuscula dicerentur. Quo pacto sicut initio Opusculorum aptissimum fuit hexametrum genus, natura sua cæteris metris prius et facilius, ita vix dubium est, quin idem metrum auctor aptissimum putaverit, quo primam partem diurni et rustici operis, ut in Moreto fit, describeret. Et sane insunt quædam in fragmentis Sereni, quæ alias hexametri generis reliquias referre videantur. Fortasse et hoc Septimium, qui Afer patria fuit, Moreti auctorem ostendat, quod Simulum rusticum, et Cybalen, ejus famulam, habitu et figura corporis Afrum genus referentes, inducit, quales fortasse plures Septimius ex Africa in villas suas adduxerat. Et qualem fuisse Cybalen Afram, *labro tumentem*, in Moreto dicit, tali forma alium hominem in Opusculis produxisse videtur, ut ex verbis fragmenti XV patet: *labiumque insigne revellit*.

Quoniam Virgilio a plerisque tributum Moretum est, hinc in multis Virgilii exemplaribus, quibus Catalecta adjuncta sunt, et in Appendice Virgilii Scaligerana, tum in aliis poematum collectionibus, ut in Pithœi Epigr. et Poemat. vet. inter epistolia, dialogos, oratiunculas et poematia, ex utriusque linguæ scriptoribus ab Henr. Stephano collecta et edita anno 1577, in-8, pag. 114, Latinorum, tum in Andr. Rivini collect. carminum de re herbaria et hortensi, Lips. 1655, sæpius editum est. Seorsum vero cum Jo. Ruellii scholiis per Hub. Sussannæum collectis prodiit Paris. 1542, in-12; cum commentar. Jod. Willichii junctum Vomani hortulo et Ausonii Rosis, Basil. 1545, in-8; cum commentario Frid. Taubmanni, Vitemb. 1626, in-4; denique cum notis Jo. Weitzii ad calcem Copæ Virgilii, Francof. 1642, in-8, ubi tamen textus Moreti non editur. Nonnulla in Moretum annotavit Casp. Barthius, Advers. lib. IX, 16, et XXXV, 8. Accuratissime castigatum et illustratum est nuper ab Heynio, viro ill. tomo IV Oper. Virgil. qui de inscriptione poematis præclare inter alia monuit, latius patere argumen-

tum hujus Idyllii, quam significare nomen Moreti videatur. Moretum quidem rusticus, qui inducitur, Simulus narratur conficere, quod edulii rustici genus est ex allio, apio, ruta, coriandro, bulbo, additis caseo, oleo et aceto, iisque contritis et commixtis comparatum. Sed ante hujus opsonii confectionem, copiose refert poeta, quomodo panem sibi in eum diem paraverit Simulus. Nam sub gallicinium surgit, hesterni ignis cineres in foco suscitatur, lumen accendit, cellam penuariam recludit, frumentum de acervo tollit, post mola frangit, farinamque cribratam et aqua tepente subtractam format in panem, quem Cybale, famula et custos domus, foco accenso coquit. Hæc omnia mira venustate et lepore, simplici nec quæsito verborum ornatu, et lucido rerum ordine narrantur, minimis etiam totius actionis partibus acute eleganterque expressis, ut ingenium artificiumque insignis poetæ, qui tenuissimæ humillimæque rei copiam et ornatum præstare possit, haud difficulter appareat. Sub finem poematis Simulus, parato sibi pane et opsonio ejus diei, boves in agrum educit ad arandum. Quamobrem plane sentio cum Heynio v. cl. describi hoc poemate primam diei partem vitæ rusticæ, esseque hoc principium majoris operis, quo totum diurnum opus expositum fuerit, aut, quod probabilius mihi videtur, successisse plura Idyllia ejus argumenti, quæ cæteras rustici operis partes, alio fortasse metri genere, exsequerentur. De *Moreti* nomine ejusque etymo multa variaque tradiderunt docti viri, Turnebus, Scaliger, Taubmannus, Weitzius. Moretum dicitur omne *intritum*, Græcis τρίμμα, sicut et glossarium interpretatur. Scaliger a græco μυσωτὸν vel μυττωτὸν venire contendit, unde μυττωτεύειν, quod Aristophanis interpres exponit συγκάπτειν, ἐπικραίνειν, δρμύσσειν, h. e. acri humore inficere. Convenit hoc quidem moreto, quod ex acribus herbis conficiebatur, sed formatio tamen nominis, ut ipse Scaliger fatetur, plurium literarum mutationem duriolem atque insolentiolem requirit. Hinc fere malim cum Hospiniano, de Orig.

Fest. lib. II, c. 14, p. 146, et Martinio, Lex. philol. v. *Moretum*, derivare a μορῆν, quod affligi et laborare, quin et dividere, comminuere, abradere significat. Hesychius, μορῆσαι, μῆσαι, διελῆν, δθῆν· ubi pro extremo lego θῆν. Inde analogice verbale μορῆτὸν, *divisum, contusum, comminutum*, ut *insicium* ab insecando. In moreto certe apparent ejus verbi significationes, quod ex herbis, non sectis modo et divisis, sed et pistillo operose tritis, mixtis et coactis in mortario conficitur. Unde et Hesychius, μορῆντα, μετὰ πολλοῦ καμάτου παπονημένα· nec obscure ad hoc etymon alludere auctor Moreti versu 116 videtur. Etiam *moretarium alliatum* dici monet Donatus ad Terent. Phorm. Act. II, sc. 2. Eodem nomine pilam, qua tunderentur herbæ, moretarium vel mortarium dixerunt, item quod subigitur ex calce, aut arena, aut marmorato. Alliatum, quod Plautus Mostell. sc. 1 vocat, non aliud, quam moretum est. Allium enim herbarum, e quibus confici solebat, præcipuum et usitatissimum. In cæteris quidem variatum est, semper tamen addito caseo. Unde Ovidius, Fast. IV, 371, moretum vocat *caseum elisæ herbæ mixtum*. Idem antiquissimum hoc cibi genus, quo homines uterentur, fuisse docet, et propterea in sacris Cybeles, vetustissimæ Deum, moretum appositum. Quum vetustiorum et rudium hominum mores plerique apud rusticos et pastores remanserint, hinc moretum etiam messorum cibus est apud Virgil. Ecl. II, 10; conf. Horat. Epod. III, 4. Exquisitoris lautiorisque moreti paratum docet Columella lib. XII, cap. 57, et Apicius de Re culin. lib. I, c. 35; quale etiam illud fuisse videtur, quod Suevius, antiquus poeta descripsit singulari Idyllio, cujus fragmentum servavit Macrobius Saturn. lib. II, cap. 14: nam ex eo intelligitur Persicam nucem ei moreto additam esse, quæ olim nux mollusca vocabatur.

Contextum hujus Idyllii, unaque sequentis, quod Copa inscribitur, ad exemplar Scaligeranum recensui, collatis aliis exemplaribus, sigillatim manuscripto, quod in biblio-

theca Academiæ Helmstad. exstat, recente illo quidem, et paullo ante ortum typographiæ exarato, non contemnendo tamen, et interdum satis bonas lectiones exhibente. Equidem meas in Moretum et Copam annotationes ante scripseram, quam Heynii v. ill. in eadem poematia curæ tomo IV Oper. Virg. prodirent. Repetita tamen earum recensione non neglexi addere nonnulla vel retractare, ubi virum eruditissimum intelligebam me meliora vidisse. (Vid. Volum. quintum nostræ Edit. Virgil. pag. 183, 193 et 209. Ed.)

Quod fragmenta Sereni sequitur carmen, Copa inscriptum, poterat a doctis viris eodem jure, quo Moretum, Septimio Sereno tribui, siquidem ratio ejus rei luculente adeo in hoc, ut in Moreto, fuisset perspecta. Habet enim æque ac Moretum narrationem rei ad vitam rusticam et ruris voluptates pertinentis, et si Serenus opusculis suis universas vitæ rusticæ partes, et quæcumque rure observari solent negotia, mores et ritus, persequi voluit, haud negligere in iis cauponarum voluptates potuit, quum tabernæ cauponariæ, qualis hoc carmine describitur, non solum ad vias publicas et ripas fluviorum, sed etiam, quod ex Martialis lib. III, ep. 58, 24, patet, in prædiis nobiliorum, tamquam pars villarum, institutæ essent, in quibus se et peregrini viatores et ipsa villarum turba, vernæ et coloni oblectarent. Enimvero carmen hoc nostrum eam partem ruris et villarum exsequitur, quo copa inducitur, saltatione, cantu et blanditiis juventutem rusticam ad cauponarias voluptates invitans. Ob quam descriptionem idem poema merito ad Idyllia refertur. Copa est mulier cauponam exercens, Græcis *καπηλις*, quæ et cupa et caupona dicitur, sicut caupo, *κάπηλος*, copo et cupo. Quæ de copis et cauponibus ex antiquitate notanda sunt, copiose enarrarunt Turnebus Advers. XII, 3, XXIV, 6; Scaliger ad Copam et ad Varr. de L. L. p. 61; Torrentius et Casaubonus ad Sueton. Ner. c. 27; Weitzius ad Copam; Grævius ad Cicer. orat. in Pis. 27, et

Lampius de Cymbalis, lib. II, c. 23. Quæ hoc carmine copa inducitur, simul crotalistris vel fidicina et saltatrix est, e gente Syrorum, quæ videtur a tabernæ vel villæ domino propter artem, quam callebat, empta in cauponam: nam in tabernis et πανδοχείαις, quæ fere publicarum libidinum stabula erant, haberi solebant hujus generis feminæ, alias Ambubajarum nomine notæ, ut arte sua exercenda hospites et viatores quam plurimos attraherent; videturque Septimius, qui in Moreto aratorem vel villicum Simulum, genere Afrum, et in Copa Syram mulierem produxit, egregie designasse morem Romanorum, qui in agris suis constituere Afros homines solebant, eo quod Africa frumenti ferax bonos etiam præstabat aratores; in cauponis vero, ubi quæstus omnis ex hospitem frequentia est, Syras mulieres, quæ cantu et fidibus peregrinos scirent adlicere et delectare. Erat quoque mulierum istarum cauponam exercentium mos, ad stare tabernæ foribus, et quæsitis illecebris prætereuntes ad se invitare. Quem morem inprimis respicit Suetonius, de Nerone cap. 27 narrans: *Quoties Ostiam Tiberi deflueret, aut Baianum sinum præternavigaret, dispositæ per litora et ripas diversoriæ tabernæ parabantur, insignes ganea et matronarum institorio, copas imitantium, atque hinc inde hortantium, ut adpelleret* (1). Hinc *tabernarias blanditias* dixit Apuleius, Apolog. pag. 329, Elmenh. quæ sane hoc carmine venustissime exprimuntur. Neque aliud videtur poetæ propositum fuisse, quam ut morem ganearum et coparum, a Suetonio memoratum, pingeret, et copæ adeo, hospites in cauponam suam invitantis, hortamina et blanditias imitaretur. Unde prioribus quatuor versibus copam ipsam saltantem et crotalum quatientem a poeta describi arbitror, in reliquo carmine copæ hortantis verba referri.

Editiones hujus poematis varias enumerare nihil necesse est, quum eandem fere sortem hoc poema eumdemque lo-

(1) Vide, quæ præterea hanc in rem annotavit Casaubonus ad Theophr. Charact. cap. 6, et cap. 28, et ad Sueton. l. c.

cum, ac superius Moretum, inter Catalecta Virgilii et in aliis minorum carminum collectionibus meruerit. Præter hæc inter epigrammata Virgilii ethica a Jod. Willichio illustrata, Basil. 1548, inter Errones Venereos ad calcem Petronii, et seorsum cum commentario Jo. Weitzii, Francof. 1642, prodiit; novissime a Petro Burmanno ad finem libri III Anthol. Lat. et a C. G. Heynio, tomo V Oper. Virgil. nostræ Edit. l. c. recensitum et illustratum est (1).

Inter Idyllia etiam huc referre placuit Ausonii Cupidinem cruci affixum, quum propter amœnitatem et præstantiam hujus carminis singularem, ob quam dudum ab aliis vel separatim edi et illustrari, vel præcipuo loco inter Idyllia Latinæ vetustatis censi meruit, tum quod de Ausonio inprimis bene mereri, plura ejus et præstantiora carmina repetendo, volebamus, quum integra ejus opera vix nactura novam editionem videantur. Argumentum hujus Idyllii, ut ipse auctor in præmissa epistola ad Gregorium memorat, exprimit picturam tabulæ, quæ Trevisis in triclinio Æoli, sive, ut alii codices habent, Zoili, in ipso, ut credibile est, palatio Cæsarum conspiciebatur, quaque visebantur Heroides mythicæ antiquitatis, infelicem amorem expertæ, hujus caussa vindicandi Cupidinem in myrtò, tamquam cruce, suspensum plectere. Acta hæc fabula fingitur apud inferos in campis lugentibus, quos Virgil. Æn. VI, 440 seqq. describit, ubi animæ duro amore excruciatæ deductæque ad mortem agunt. Unde totum hunc locum Maronis carmine suo respicit Ausonius, quandoquidem et mulierum amore perditarum eadem, quæ Maro, et plura exempla recenset. Olim jam hoc poema separatim edidit, et farragini Eclogarum veterum post Calpurnium et Nemesianum inseruit Jo.

(1) Recentius etiam Copam eleganti carmine Germanico reddidit Jo. Henr. Vossius, v. cl. in *Musen-Almanach für 1791*, pag. 151 seq. Idem in *Musen-Almanach für 1792*, p. 24 seq. Moretum vertit Germanicis versibus, inscribens: *Das Mörsgericht nach Virgil. Ew.*

Oporinus, Basil. 1546, hac præcipue, ut videtur, caussa motus, quod Ausonius ipse, in præfatione ei carmini præmissa, *Eclogam nominasset* (1). Ob argumentum deinceps ab aliis inter amatoria carmina editum est, ut a Petro Scriverio, qui in collectione variorum opusculorum, quam Baudii Amores inscripsit, cum *Pervigilio Veneris et Ausonii Centone nuptiali*, variorum notis illustratum dedit, Lugd. Bat. 1638, in-12. Inter *Errones Venereos ad calcem Petronii cum variorum animadversionibus exhibuerunt* Simon *Abbes Gabema*, Traj. ad Rhen. 1654, in-8, et Mich. Hadrianides Amstel. 1669, in-8. Denique *Pervigilio Veneris cum viro- rum doctorum commentariis seorsum edito additus est Ausonii Cupido cruci affixus, itidem variorum notis, et in his anonymi cujusdam, illustratus* Hagæ Com. 1712, in-8. Taceo alias, et quidem ipsorum Ausonii Operum, editiones præstantiores, in quibus hoc *Idyllium castigatum explicatumque est. Nobis contextum ejus recensere ad Tollii exemplar visum est* (2).

Eandem ob rationem, quam in præfatione adduximus, *Idylliis Veterum accensemus C. Cassii Parmensis Orpheum*: nam in eo carmine princeps ille lyricen, cantu silvas et scopulos trahens et animalia fera demulcens, quasi sub obtutum ponitur, et quo studio quibusque curis ad tantam carminis perfectionem pervenerit, breviter demonstratur. *Idyllii etiam nomen ei adserit vetus appellatio, qua vocari vel inscribi Cassii istius poemata solebant. Horatius opuscula appellat, Epist. I, iv, 3; opusculorum autem non alia quam Idylliorum*

(1) Sicut etiam Ausonii *Idyllium de ambiguitate vitæ*, cum versione Græca Frid. Jamotii, inter *Bucolica antiqua* post Theocritum, Simmiam, Moschum et Bionem editum est annis 1569 et 1600, in-12. Ed.

(2) Ausonii Cupidini cruciati plane simile, vel potius ejus imitatio est carmen cujusdam Modestini de Amore, quod ex Divionensi codice et schedis Salmasianis produxit Burmannus Anthol. Lat. lib. I, ep. 31, et nos haec Minorum Poetarum nostræ editioni inserendum censuimus hujus tomi pag. 665. Ed.

significatio est (1). Quamquam hoc Idyllium quibusdam eruditius minus genuinum visum est, tamen ad formam veteris Idyllii et modum, qui olim opusculorum Cassii Parmensis fuisse videtur, sic satis aptum et compositum est: nam veteres scholiastæ Horatii pleraque ejus carmina brevia fuisse indicant, quum Acro ad loc. cit. epigrammata ejus laudet, et Cruquianus commentator ad Sat. I, x, 62, versus ejus parvi momenti fuisse scribat. Primus illud poemation edidit Achilles Staius ad Sueton. de claris Rhet. cap. ult. qui in Brutiis inventum indeque sibi missum a Sertorio Quadrimano ait. Sed ipsum Ach. Staium illud confinxisse, plerique eruditorum crediderunt, quorum judicia videri possunt a P. Burmanno ad Anthol. Lat. lib. I, ep. 135, allata. Protulit etiam velut repertum a Petro Victorio Georg. Fabricius ad Senecæ Herc. OEtæum, v. 1034; Lambinus ad Horat. Serm. I, x, 62, et Pithœus inter Epigramm. vet. lib. IV, p. 156. Sigillatim prodire jussit et peculiari commentario illustravit Nathan. Chytræus, Francof. apud Wechelium, 1585, in-8, quocum etiam Fabricius in Bibl. Lat. id prodiisse dicit ad calcem Galatei, quem Italice scripsit Joannes Casa, et Chytræus Latine edidit Francof. 1575, et Rostoch. 1579, et Francof. apud Wechel. 1619, in-8; ego vero in Galatei editione, certe ea, quæ Hanoviæ 1603 prodit, non inveni. Cum Græca metaphrasi Matthiæ Bergii suis notis ad Phædrum inseruit Conr. Rittershusius ad prolog. lib. III. Recentissime id P. Burmannus produxit loco allegato Antho-

(1) Præter opuscula etiam epistolæ quædam Cassii Parmensis a Veteribus memorantur, ut illa quæ ad M. Antonium scripta est, apud Plin. lib. XXXI, c. 2, § 8, item alia incerta, cujus Suetonius meminit in Aug. cap. 4. Ingenium ejus Horatius dicit *rapido ferventius anni*, et famam fuisse eum capsis librisque propriis ambustum esse, Sat. I, x, 62. Unde apparet, promptum assiduamque eum scriptorem fuisse. Epistolam Cassii Severi ad Mæcenatem, item aliam de Dolabella citat Sosip. Charisius, lib. I Institut. Grammat. p. 80 et 99, ed. Putsch. sed hic Cassius Severus orator est, qui extremis Augusti temporibus floruit, et in exsilio mortuus est, cum Cassio Parmensi non confundendus. Ed.

logiæ Lat. Argumentum et summa Idyllii huc redit, ut summæ assiduæque industriæ ad laudem et gloriam contendentis exemplum in Orpheo ostendatur, qui quum ingenio suo ad canendi artem pulsandæque citharæ studium raperetur, et per pueritiam multa in eo genere tentasset, sed inter dura rudimenta sæpe contemptus ab æqualibus esset, mox pudore suffusus et majore æmulandi studio accensus, parentum suorum sedula auscultatione, et diligentiore exercitatione eam tandem vim artis assequutus est, ut movere silvas cantu, trahere rupes, mulcere feras, ipsosque Manes delinire posset. Plane ad eum modum, sed copiosius, id studium Orphei narratur in libello, qui Ciceroni suppositus est, et *Orpheus, sive de adolescente studioso*, inscribitur, editus postremo a Frider. Monavio, Elbingæ 1643, in-8. Quod si probabilius omnino videri debet, Orpheum Ciceronis ex Orpheo Cassii, quam hunc ex isto, expressum esse, si quidem iste copiosior quasi paraphrasin hujus exhibet, et in gaza D. Marci Veneta repertus a Squarcia, primo editore, dicitur; inde non contemnenda conjectura efficitur, Idyllium hoc si non ab ipso Cassio, certe a multo antiquiore auctore, quam Achilles Staius fuerit, qui illud commentus esse dicitur, profectum esse. Aliud simile Palladii poematum, quod Allegoria Orphei inscribitur, alio hujus operis loco proferemus (1).

(1) Distinguendum etiam ab hoc Cassii poemate illud Lucani de Orpheo, quod ab eo scriptum vetustus auctor vitæ Lucani, et Staius, *Silv. II, 7, 57*, his versibus testatur: *Et sedes reserabis inferorum, Ingratus Nero dulcibus theatris Et noster tibi præferetur Orpheus*. In eo poemate Lucanus magno cum ingenii plausu descripserat Orphea, qualis ad inferos Eurydicen repetitum profectus et reversus fuerat. E Lucani Orpheo quosdam versus servavit Servius ad Virgil. *Georg. IV, 493*: *Gaudent a luce relictam Eurydicen, iterum sperantes Orphea Manes*. EN.

I.

A. SEPTIMII SERENI
MORETUM.

JAM nox hibernas bis quinque peregerat horas,
Excubitorque diem cantu prædixerat ales,
Simulus exigui cultor quum rusticus agri,
Tristia venturæ metuens jejunia lucis,
Membra levat sensim vili demissa grabato,

2. *Excubitor ales*, dictus a vigiliis castrensibus, quæ et agi ad cantum gallorum solebant. Plinius, lib. X, s. 24. *Lucis aves* Martiali; *ales diei nuntius* Prudentio. Theognis v. 862: ἀλεκτρούων φθόγγος ἰγερομένων. — *Prædixerat*. Eo loco legendum notaverat *prævenerat* Jo. Christoph. Wolfius, cujus observata ad marginem collectionis veter. poemat. Pithœanæ scripta mecum vir doctus communicavit. Ed.

3. *Simulus*, nomen indidit rustico suo Septimius a forma et vitæ genere; *Simulus* a *simus*, qui est depressis naribus. Ita vero fingere solebant personam rusticorum hominum, immo Deorum, ut Sileni, Satyri, Panos. — Non vero *Panos* ut ibi Wernsd. nam *Pano* curvum et aduncum esse nasum testatur Heynius *Antiquar. Aufs.* P. II, p. 68. Cæterum Pollux *Onomast.* IV, 147, τὸ σιμὸν vel ῥίνα σιμῆν

characteristicam formam esse dicit corporum rusticorum. Ed. — Sic villicus vocatur *Simus* in cantico Atellanæ apud Suet. Galb. 13: *Venit io Simus a villa*. Silenus simis naribus apud Calpurn. X, 34; atque *Simulo* huic *simus* vultus infra v. 107. — *Cultor agri* recte ex veteri membrana Scaliger restituit; alii *horti*: colonum pauperem, non olitorem tantum, fuisse, facile versus ultimus docet.

5. *Membra levat sensim*. *Lentitudinem* hominis rustici, obtusis sensibus et tardo ingressu, *sensim* exprimit. — *Grabatus* vilior humiliorque aliis lectus, pauperiorum hominum, immo servorum. Videatur Mart. VI, 39; IV, 53; XII, 32. — *Demissa* dicit, quod humilis grabatus esset, *cubile humi positum*, ut Seneca appellat. Χαμυρῆν Græci dixerunt. — Torum ex herbis et ulvis factum; v. Ovid. Met. VIII, 658. Ed.

Sollicitaque manu tenebras explorat inertes,
Vestigatque focum, læsus quem denique sensit.

Parvulus exusto remanebat stipite fumus,
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ:
Admouet his pronam, submissa fronte, lucernam,
Et producit acu stupas humore carentes,
Excitat et crebris languentem flatibus ignem.
Tandem concepto tenebræ fulgore recedunt;
Oppositaque manū lumen defendit ab aura,
Et reserat clausa, quæ prævidet, ostia clavi.

15

6. *Inertes*, quæ tuto moveri, incedere, aut opus facere non permittunt. Sic *undæ inertes*, æquora *inertia*, quæ navigationem impediunt, Lucano, V, 448; VI, 107. Ovidius, Met. X, 455: *Altera* (manus) *motu Cæcum iter explorat*; et Tibullus, II, 1, 77: «Et pedibus prætentat iter, suspensa timore, Explorat cæcas cui manus ante vias». Ed.

7. *Læsus*, sc. offenso pede ad focum. — *Sentit* MS Helmst.

8. *Remanebat fumus*. Scaligero placet *fomes*; sed vulgatum præfero. Fumus est index latentis in cinere ignis, quem rusticus requirit. Nec *emanabat*, quod Barthius vult, apertius puto, quam *remanebat*, quod hesterni ignis reliquias exprimit.— Ovid. Fast. V, 506: «Ignis in hesterno stipite parvus erat». Ed.

10. *Submissa fronte* accipit Barthius de fronte lucernæ, scil. eminente ejus apice, cui inditus est funiculus. Sed *pronam* quum dixisset, quid opus erat addere *submissa fronte*. Hoc igitur de fronte viri in focum se inclinantis, ut ignem admoveat, capiendum.

11. *Acu* adhibita paullo longius protrudit stuppam lucernæ, cujus

humor hesternæ lucubratione consumptus erat, ut prunæ admota, ignem conciperet. Plane aliter hæc exponit Scaliger: stupas aridas produxit in acum ad lucubrum, et *acum* dici h. l. putat pro acia, seu filo ex carpta lana vel stupa ducto ad excipiendum ignem, ut sunt sulfurata. Sed hæc doctius et argutius disputantur, quam res poscat. Sic tamen et Dalechampius explicat ad Plin. XVI, 40.

14. *Lumen defendit*. Similiter Silius Ital. lib. VI, 76: «Procedit, renovata focus et paupere Vesta Lumina prætendens». Ed.

15. *Et reserat clausa*. Mendosum esse hunc versum, varietas lectionis a Scaligero relata, ostendit. Ex ea emendare conatur *et reserat calæ*, mox aliter, *et reserat casulæ*, quod etiam Salmasius amplectitur in Exercit. Plin. p. 656. Quoniam vero in quadam membrana Pithœi, quam Scaliger allegat, lectum est: *Et reserat clave, quæ pervidet ostia clavis*, et tres membranæ veteres habuerunt *qua pervidet*, hinc ita constituendum versum arbitror, «Et reserat cellæ, qua pervidet, ostia clave»; et sic postea reperi Wolfium censuisse legendum. Facit huc

Fusus erat terra frumenti pauper acervus;
 Hinc sibi depromit, quantum mensura petebat,
 Quæ bis in octonas excurrit pondere libras.
 Inde abit adsistitque molæ; parvaque tabella,
 Quam fixam paries illos servabat in usus,
 Lumina fida locat; geminos tunc veste lacertos
 Liberat, et cinctus villosæ tegmine capræ
 Perverrit cauda silices gremiumque molarum.
 Advocat inde manus operi, partitus utrimque:

locus Heliod. lib. VII: Καὶ διακίψας
 διὰ τῶν ὀπῶν καθ' ἄς δίνουχο τῶν
 κλισίῳων ἢ Φουσις. Ed.—Tenet Simu-
 lus lumen accensum, quod quum ab
 aura manu defendit, qua pervidere
 et prospicere per objectas tenebras
 et obtectum lumen potest, ostium
 cellæ alicujus reserat clavi: neque
 enim hic ipsius casulæ, in qua ha-
 bitabat, ostium potest intelligi, sed
 distinctæ a cubiculo et foco, a quo
 digressus erat, cellæ sive penuarii,
 unde frumentum capere volebat.

17. *Quantum mensura petebat*, ve-
 tustæ edd. cum Scaligero; alii cum
 MS Helmst. *petebat*. Nec hoc con-
 temnendum. Videtur habuisse pro-
 priam et suis aptam usibus mensu-
 ram, non exactam ad modum et
 pondus publicum.

18. *In octavas* vet. edd. et *occur-
 rit* MS Helmst. Scripta lectio Scali-
 geri: *Quæ bifido octonas*. Intelligo,
 mensuram illam sedecim libras fru-
 menti cepisse. Accedebat igitur ad
 modium, qui sedecim heminas, vel
 viginti libras ponderales frumenti
 capiebat.

19. *Adsistitque molæ*; molam in-
 telligit trusatilem, quam et inter
 supellectilem rusticam refert Cato,
 de R. R. cap. 10. Eam trudere pau-
 perimorum fere hominum erat, ut

videre est ex hoc Calpurn. III, 85:
 «Vilia frangentem mannaibus hor-
 dea saxis». Vid. Goetzius de Pistrin.
 cap. 3, § 12.

21. *Veste lacertos Liberat*, et *cin-
 ctus*, etc. ut expeditior sit ad mo-
 venda brachia. Sic apud Ovid. Met.
 VI, 59, Pallas et Arachne: «Utra-
 que festinant, cinctæque ad pectora
 vestes Brachia docta movent». Ed.

22. *Tergore capræ* Scaliger ex ve-
 teri scriptura reposuit, quod etiam
 Aldina edi. 10 exhibet. Ex capra-
 rum pellibus pastorum et agricola-
 rum vestes. Casaub. ad Theophr.
 Char. cap. 4. Et inter vestes familiæ
 rusticæ *pelles manicatas* refert Co-
 lum. I, 8, 9.

23. *Perverrit* plurimæ ed. *Perver-
 rit* MS Helmst. habet, et Pithæus
 edidit, Aldinam sequutus. Cauda
 vel peniculo animalis villosa pulve-
 rem excutere vel mensas extergere
 solebant Veteres. Hic lacinias vestis
 villosæ intelligi nihil impedit, quas
 etiam peniculamenta vocatas Scali-
 ger e fragmento Ennii probat.

24. *Advocat inde* Aldina et vul-
 gatæ edd. *Advocat* aliæ plures, cum
 scripto Scaligeri et Helmst. Et sic
 ediderunt Pithæus et Taubmannus.
 Barthius distinguit: «Advocat inde
 manus, operi partitus utrimque».

Læva ministerio, dextra est intenta labori; 25
 Hæc rotat assiduis gyris, et concitat orbem.
 Trita ceres silicum rapido decurrit ab ictu.
 Interdum fessæ succedit læva sorori,
 Alternatque vices; modo rustica carmina cantat,
 Agrestique suum solatur voce laborem. 30
 Interdum elamat Cybalen; erat unica custos,
 Afra genus, tota patriam testante figura,
 Torta comam, labroque tumens, et fusca colore;

Scaliger *partiri manus barbarismum* putat, et legi ex MS vult *partius utrique*, scil. opus et manus suum. Fortasse et hoc possis: *partitus utrumque*, sc. opus tum ministrandi, tum rotandi in ambas manus, ita ut altera alteri in utroque succederet e v. 28; quemadmodum Phædr. III, 9, in *ambos caritatem partiens*. Sed tutissimum arbitror, quod Heynius amplexus est, *partitus utrinque*, sc. opus ut ab utraque manu tractaretur. Hoc ei offerebat MS Koeler. et favet scriptum Scalig. *utrique*. Sic etiam MS Helmst. habet ab altera manu. — Wolfius in margine libri distinguit: « Advocat inde manus, operi partitus utrique ». Ed.

26. *Assiduum gyris* Scalig. e MS. Hoc rectius puto, ut ad orbem referatur. Et ita edidit Taubm. Sic Tibull. II, 1, 51: « agricola assiduo satiat aratro ». Pro *conciat* Helmst. *concutit*.

27. Scal. e MS et Taubm. *Tusa Ceres*. Pithæus *Tunsa*. Pro *ictu* Scaliger vult *actu*. Et mihi hoc aptius videtur. Petronius, c. 135, *quæ facili vilis rota sinxerat actu*. — *Rapido silicum* habet Helmst.

29. *Dehinc rustica* MS Helmst. idem *carmina canit*, vitiose.

30. *Solatur voce laborem*. Molam

agentes, laboris levandi causa, certum carmen decantare solebant, Græcis ἐπιμύλιον ἔσμα dictum, de quo vid. Perizon. ad Ælian. V. H. VII, 4. Ed.

31. *Interea clamat* habent vulgatæ. *Interdum* præfert Scaliger, et dedit Taubm. quod et ego malo, ut respondeat præcedenti modo: nam alternat Simulus cautum et inclamationem, ut inter opus excitet famulam somnolentam. — *Cybele* expressit Willichius cum aliis. *Cybalen* pleræque vet. *Thybalé* MS Helmst. Scaliger in scriptis semper invenit *Scybalen*, idque παρὰ τὰ σκύβαλα ridicule formatum nomen putat, ut stercorem et lutulentam notet. Sed *Cybele* vel *Cybale* notum antiquitati nomen anile est, quo apud Heliodorum, lib. VIII, p. 330 vocatur anus, nutrix Arsaces et ministra rerum amatoriarum. — Wolfius in margine: *Scybalen, erat unica custos*. Et illi videtur *Scybalen* semper esse legendum; nam *Cybale* non est nomen Græcum. Ed.

32. *Tota figura*, h. e. tota specie et figura corporis, quam deinceps per partes describit. — *Tosta* vult Scaliger, de solo colore intelligens.

33. Intorti et crispri crines, labra turgida, et fuscus color sunt vulga-

Pectore lata, jacens mammis, compressor alvo,
Cruribus exilis, spatiosa prodiga planta:

33

Continuis rimis calcanea scissa rigebant.

Hanc vocat, atque arsura focis imponere ligna

Imperat, et flamma gelidos adolere liquores.

Postquam implevit opus justum versatile finem;

Transfert inde manu fusas in cribra farinas,

40

Et quatit, ac remanent summo purgamina dorso:

Subsidit sincera foraminibusque liquatur

tissimi characteres Afrorum, Maurorum, Æthiopum. Vid. Mart. VI, 39, 6 seqq. Spect. I, 3, 10; Anthol. Burm. III, 162. De simili homine sermo esse Septimio videtur in illo fragmento: *labiumque insigne revellit*.

34. Hæc non solum signa patriæ et generis, sed etiam marcidæ senectutis sunt. Talem describit Horatius Epod. 8, 7 seqq. et Plinius Ep. III, 6, de quodam signo Corinthio, « Effingit senem stantem. Pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter ». — *Pectora lata* præfert MS Helms. et dedit Willich. sed concinnius et reliquis congruentius est *pectore lata*; et sic Aldina cum aliis.

35. Exilitas crurum inter deformitates, qualis notata in Germanico, Nerone, aliis; vid. Suet. Cal. 3; Ner. 51. Et *Crusculum formicæ* Martiali, III, 93, 3. — *Prodiga* est magna et enormis: sic *prodiga alvus piscis* apud Ausonium in Mosell. v. 104. Ed. — *Spatiosa planta*, longa et multum porrecta. Ovid. Art. Am. II, 645: « Omnibus Andromache visa est spatiosior æquo ». Gell. I, 1, « modus spatiumque plantæ Herculis ». — *Spatium* ponitur pro magnitudine. Juven. IV, 39, *Adriaci spatium admirabile rhombi*. Ed. — Contra *exiguam pedem* ut partem pulchritu-

dinis laudat Ovid. Am. III, 3, 7, et Art. Am. I, 622.

36. Nervi et varices exstantes continuos in pede quasi perciso sulcos efficiebant, quod fit in macilentis. Plane aberrat Lindenbrogius, qui hunc versum de rupto calcaemento accipit.

39. *Opus versatile*, h. e. mola circumactio, implevit justum finem, plane absolvit, quod agendum erat, ut nihil reliquum esset. Scaliger e membrana: *Postquam implevit opus justo versatile fine*, Simulus scilicet. Quod nescio cur melius existimet vulgato.

40. *Transfert*, h. e. mola effundit in cribrum farinas. Scaliger legere jubet *transfert illa manu*, quasi hoc fiat a Cybale, cujus tamen hic nullæ partes sunt. — Pro *fusas* Wolfius *tusas*. Ed.

41. Pro *et quatit* Scaliger vult *decutit ex Persio*, III, 112, *cribro populi decussa farina*; sed nullus liber suffragatur.

42. *Liquatur*, i. e. percolatur, mundatur. Unde *liquidum* Latinis, quod purum est. Varro de Lingua Latina, VI, 5: « Turbida quæ sunt, deliquantur, ut liquida fiant ». *Fina liquare* quid sit, docuit Gesnerus ad Horat. I, 11, 6.

Emundata ceres. Lævi tum protinus illam
 Componit tabula, tepidas super ingerit undas:
 Contrahit admixtos tum fontes atque farinas; 45
 Transversat durata manu, liquidoque coacto
 Interdum grumos spargit sale. Jamque subactum
 Format opus, palmisque suum dilatat in orbem,
 Et notat impressis æquo discrimine quadris.
 Infert inde foco: Cybale mundaverat aptum 50
 Ante locum; testisque tegit; super aggerat ignes.
 Dumque suas peragit vulcanus testaque partes,
 Simulus interea vacua non cessat in hora;
 Verum aliam sibi quærit opem: neu sola palato
 Sit non grata ceres, quas jungat, comparat escas. 55

46. *Transversat durata manu*, h. e. quæ duriora visa sunt, defectu liquidi, ea transversim manu subigit, liquido miscet et cogit, quæ est pinsendi actio: deinde lego *liquidoque coacta*, ut respondeat τῷ *durata*. *Durare* Virgilius Ecl. VI, 35, usurpat de solidata in primordiis universi terra, secretis aquis. Non valde opus esse videtur correctione Scaligeri: « Transversa durata manu, liquidoque coacta »; neque ista Barthii: *transversat durante manu*. — Wolfius vult « Transversa duratque manu, liquidoque coactos Grumoso interdum spargit sale ». Ed.

48. *Format opus* vulgatæ habent, sed vet. codd. Pithœi, Scaligeri et Helmst. *Lævat opus*, quod recepit Taubm. et Heyn. Mihi vulgatum placet; nam *fornandi* verbum vix omitti in hoc negotio poterat, pro eoque *defingere* dicit Cato, loco mox excitando. — Et *fingere liba*; Calpurn. II, 65. Ed.

49. *Impressis quadris*. Panes Romani in quatuor partes dividere, impressa nota, solebant, quæ qua-

dræ, et panes ipsi quadrati vocabantur. Mart. III, 77: *sectæ quadra placentæ*. Vid. Scal. et Weitz. ad h. l. — Hic Wolfius legit: *impressas æquo discrimine quadras*. Ed.

51. Vulgo editum est *testisque tegens super*; sed Aldina cum MS Koeler. quo Heynius usus est, et Helmst. *testisque tegit*, eamque priscam lectionem esse Scalig. testatur. *Testum* masc. genere Cato de Re Rust. c. 74; et *testum* neutro gen. Plinius, XXX, 12, s. 39, et XXXII, 7, s. 26, vocat vas testaceum seu figlinum, unde nomen, deinde et æreum, cui impositæ prunæ, quod subjectum esset, torrerent et coquerent. Cato, c. 74: « Farinam in mortarium indito, aquæ paullatim addito, subigitoque pulchre: ubi bene subegeris, defingito, coquitoque sub testu ».

52. *Vulcanus Vestaque* est lectio vet. edd. cum MS Helmst. sed Pithœus et Scaliger, Aldinam sequuti, *Vulcanus testaque* dederunt, quod et rectius videtur; Vesta enim, nominato Vulcano, abundat.

Non illi suspensa focum carnaria juxta,
 Durati sale terga suis, truncique vacabant :
 Trajectus medium sparto sed caseus orbem,
 Et vetus adstricti fascis pendebat anethi.
 Ergo aliam molitur opem sibi providus heros.
 Hortus erat junctus casulæ, quem vimina pauca,
 Et calamo rediviva levi munibat arundo;

56. *Carnaria* per appositionem exponuntur, in quibus essent *terga suis et trunci*. Carnarium ex hoc Sereni loco videmus fuisse tabulam parieti affixam juxta focum, cum plurimis uncinis, quibus succidiæ, tomacula, lardum ac quævis alia ad victum necessaria suspendi consueverant. Pendebat simul furca levandis et reponendis in carnarium reliquiis parata. Petronius, cap. 135: « Pannum de carnario detulit furca, in quo faba erat ad usum reposita, et sincipitis vetustissima particula ». Ovid. Met. VIII, 649: « furca levat ille bicorni Sordida terga suis nigro pendentia tigno ». *Fumosum tigillum* vocatur in carmine Petron. c. 13, loco valde affini. Vid. et Varro de Re Rust. II, 4. — Marcellus in carm. de Medic. v. 34: *Quod viride hortus habet, vel quod carnaria siccum*. Lucilii versus est apud Nonium v. *Lurcones*, p. 11: *Ut lurca-retur lardum et carnaria furtim Conficeret*. Ed.

57. *Trunci* sunt pernæ, vel pedes cum pulpis suis detruncati: *ungulas trunculosque suum* vocat Celsus, II, 22. — Verbum *vacabant* quam sententiam h. l. obtinere possit, non videre se ait Scaliger, itaque e vet. edd. *rigebant* mavult. Barthius *vacabant* defendit et interpretatur *otiose pendebant*, qui sensus plane alienus ab hoc loco est. *Non illi vacabant*,

h. e. non illi præsto erant terga suis et trunci, nec per facultates ei licebat offam carnis paratam habere ad opsonium. Propterea moretum ex herbis hortuli sui parabat. Lucan. V, 327: *quot tela vacabant*, i. e. aderunt, parata erunt. Sabinus Epist. I, 127, *interque vacantia vina*, ubi interpretor vina apposita et parata ad bibendum. Sic alias patere, servire cui dicuntur, quæ prompta, parata, obvia ei sunt. — Et *vacua* Horatio est, quæ alteri parata et dedita, nec alio amore occupata est; Carm. I, 5, 10, *Qui semper vacuum, semper amabilem Sperat*; et *vacare* pecunia dicitur, quæ præsto est et in arca servatur, non fenori exposita. Ed.

60. *Herois* nomen h. l. significare statæ ætatis hominem, observat Barthius Advers. XXXII, 12, sed parum εὐστόχος. Mihi comicum et festivum videtur istud nomen esse, ut totum hujus carminis εἶδος, quod confectionem placentiæ et mœreti, quasi egregii et magni operis, describit, adeoque opificem ejus, ut hominem inprimis strenuum et animosum sistit.

62. Vulgatæ edd. *redimita*, nullo sensu idoneo: *rediviva* exhibent MSS et quædam vet. edd. cum Taubmanno, id est, παλιμβλαστίς: *rediviva* Scaliger nil aliud esse censet, quam vestigium corruptum præcæ

Exiguus spatio, variis sed fertilis herbis:
 Non illi deerat, quod pauperis exiguitas usus.
 Interdum locuples a paupere plura petebat. 65
 Nec sumptus erat illud opus, sed regula curæ.
 Si quando vacuum casula pluviæ tenebant,
 Festave lux, si forte labor cessabat aratri,
 Horti opus illud erat. Varias deponere plantas
 Norat, et occultæ committere semina terræ, 70
 Vicinosque apte cura submittere rivos.
 Hic olus, hic late fundentes brachia betæ,
 Fecundusque rumex, malvæque inulæque virebant;

lectionis. Nempe horto Simuli non sepes densa et arte texta, sed fossa circumducta, in eaque virgulta rara et sponte nata, et arundines calanis succrescentibus quotannis redivivæ, pro limite et munimento erant.

64. *Nil illi deerat* MS Helmst. et versu seq. multa petebat.

66. Versus hujus, fortasse corrupti, sensus impeditior præcipue pendere a significatione vocis *regula* videtur, quæ h. l. est causa, ratio, lex, ordo rei. Opus illud, h. e. hortulus a Simulo cultus, regula erat, non sumptus, sed curæ, quum eum non ad majores sumptus faciendos, aut lautius vivendum invitabat, sed ad majorem curam et labores diligentius disponendos. Hoc amplius declarant, quæ sequuntur, atque hac interpretatione contentus, referre supersedeo, quæ Barthius Advers. XXXV, 8, pro emendatione hujus loci tentavit.

67. *Si quando*. Sic Virgil. Georg. I, 259: *Frigidus agricolam si quando continet imber*. Quod hic de horto juxta agricolationem culto ait, ad hoc respicere videntur verba Cice-

ronis de Senectute, c. 16: *Hortum ipsi agricolæ succidiam alteram vocant*. Ev.

69. *Disponere plantas* vulgo editum est: *deponere* Aldina præfert et MS Helmst. quod mihi probatius visum est.

71. *Vicinos apte*, hæc conjungenda arbitror; *apte vicini* rivi sunt propter vicinitatem opportuni ad submitendum. Tales requirit Columella, lib. X, 23: *Vicini quoque sint amnes, quos incola durus Attrahat auxilio semper sitientibus hortis*. Vocabula *durus* et *attrahat* curam et laborem ærumnosum in fodiendo ducendoque canali significant. Unde hic Serenus, *cura submittere*, ut opponat rivo ingenuo et naturali. *Submittere* autem de fecundatione usurpat *apte*, ut Virgilius Ecl. I, 46, *submittere tauros*. Aliter Virgil. Georg. I, 106: « Deinde sativis fluvium inducit, rivosque sequentes »; et Calpurn. IX, 35, *irriguis nutrire canalibus hortos*.

73. Post hunc versum in cod. Helmst. inseritur iste: *Plurima creseit tibi surgitque in acumina radix: eundem MS Scaligeri alio loco,*

Hic siser, et capiti nomen debentia porra;
 Hic etiam nocuum capiti gelidumque papaver, 75
 Grataque nobilium requies lactuca ciborum,
 Et gravis in latum demissa cucurbita ventrem.

post v. 76 exhibebat hoc modo: *Plurima surgit ibi crescitque in acumina radix*. Describuntur radices, h. e. ῥάφακι, et quæ in radicem crescunt, ut siser et porrum. Itaque aptiorem locum versus in MS Helmst. habet, quam in Scaligerano, postquam papaver et lactuca intercesserat: quamquam interpolatum, aut minus sanum esse, vocula *ibi* minus conveniens facile ostendat; rectius tamen, quod Scaligeri codex habet, *crescit in acumina* esse videtur, quam *surgit in acumina*; nam de plantis sermo est, quæ in radicem creascunt inferius, et *acumina* igitur pro radicibus ponuntur, sicut apud Ovid. *Metam.* XI, 72, pro pedibus mulierum in arbores conversarum: « Quippe pedum digitos... Traxit, et in solidam detrusit acumine terram ». Similiter de porro capitato *Priapeia*: « Crescensque semper in suum caput porrum ».

74. *Hic cicer et debentia cepe*, edd. vulgatæ, cum MS Helmst. sed ex veteri scriptura Scaliger, Pithæus, Taubm. Weitzius dederunt *Hic siser et debentia porra*; nam siser inter hortensia, non cicer: deinde capiti nomen debet porrum capitatum, quod dicitur, κεφαλωτὸν πρᾶσον, quod in caput nutritur, eoque distinguitur a porro *sectivo*, quod Noster infra v. 83 *sectum*, Juvenalis *sectile*, Martialis *tonsile* vocat; de quo vid. Plin. XIX, 6, s. 33.

75. Hunc versum abesse a cod. suo testatur Scaliger, nec tamen damnat. Præteriri facile a librario

poterat, ob recurrentem vocem *capiti*, quæ versu superiori legitur.

76. Ex hoc versu Scaliger apparere dicit, eo tempore, quo scriptum Moretum, Romanos adhuc cœnas suas lactucis clausisse, quibus inchoabant ætate Martialis. Vid. hic lib. XIII, 14, et XI, 53, 5. Sed uter usus lactucæ verbis *requies ciborum* indicetur, finiendi an inchoandi dapes, mihi adhuc dubium videtur. Credebatur lactuca ventrem ciere, fastidium stomachi tollere, appetitum irritare; igitur lactuca sumpta cibi reliqui appetentius recipi, meliusque *sedere*, poterant, ut loquitur Horat. *Serm.* II, 11, 73, quod est *requies ciborum*. — Alteram tamen interpretationem quodammodo confirmat Virgil. *Æn.* I, 727: *Postquam prima quies epulis mensæque remotæ*. Ed.

77. *In latum demissa ventrem*, quæ a vertice angustiore in latiore ventrem procedit, excrescit. — Sic Columella, lib. II, 10, 24: *Napus non in ventrem latescit*. Ed. — Pro demisso defosso in *ventrem propulso pondere tergum* dixit Servastus Lupercus, *Eleg. de Cupid. Anthol.* lib. III, 74, p. 516; contra *puteum demissum*, pro defosso, Virg. *Georg.* II, 231. De cucurbita similiter Propert. IV, 2, 43: « Cæruleus cucumis, tumidoque cucurbita ventre »; Colum. X, 384: « globosi Corporis atque utero nimium quæ vasta tumescit »; ib. v. 380 *prægnans cucurbita*, et in Priap. *seminosa*. — Et hanc Juven. XIV, 52, *ventosam* dixit. Ed.

Verum hic non domini, quis enim contractor illo?
 Sed populi proventus erat; nonisque diebus
 Venales olerum fascēs portabat in urbem: 80
 Inde domum cervice levis, gravis ære redibat,
 Vix unquam urbani comitatus merce macelli.
 Cepa rubens, sectique famem domat area porri,
 Quæque trahunt acri vultus nasturtia morsu,
 Intubaque, et venerem revocans eruca morantem. 85
 Tunc quoque tale aliquid meditans intraverat hortum;
 Ac primum leviter digitis tellure refossa,
 Quatuor educit cum spissis allia fibris.
 Inde comas apii graciles, rutamque virentem
 Vellit, et exiguo coriandra trementia filo. 90
 Hæc ubi collegit, lætum consedit ad ignem,

78. *Contractior*, h. e. parcius, frugalior. Horat. Epist. I, VII, 12: *sibi purcet, contractusque leget*. Propertio, II, 23, 18, *adstrictus pater*.

79. *Populi profectus* habebat membrana Scaligeri, *certis quo diebus* Aldina et Scaliger edidit; *noti* vett. edd. cum MS Helmst. inde Pithæus, Scaliger, Barthius coniecerunt *nonis*, idque plane expressum video in edit. Virgīlii Seceriana, Haganoæ 1531: intelliguntur autem nundinæ, quibus rustici in urbem proficisci ad mercatum solebant. Vid. fragm. Sereni XVII.

80. Pithæus et Scaliger ex scripto libro volunt *Venales humero*; sed *olerum* vix videtur abesse posse, ut quæ sit res venalis intelligatur. Hieronymus ad Pammach. *olerum fasciculos* dixit, et conferendus plenior locus Columellæ, X, 314.

81. *Cervice levis*, innuit, ipsum portasse humeris olera sua in urbem, et ne asellum quidem aut caballum habuisse, quibus uti oli-

tores ad earnm rerum vecturam solebant Virgil. I, 273; Hor. Epist. I, XVIII, 36, *olitoris aget mercede caballum*. — *Gravis ære redibat* expressum est ex Catullo, XX, 13; Virgil. Ecl. I, 36; Colum. X, 310; Ovid. Fast. IV, 787.

82. Vetus scriptura Scaligeri: *Vix unquam urbani vacua mercede macelli*, quam non satis intelligo.

83. *area porri*, porrum ex areola horti sublatum.

87. Vetus scriptura Scaligeri *tellure refusa*: error librarii; paullum laxavit et refodit terram digitis, ut allia educeret — Wolfius tamen melius esse ait *refusa*. Ed.

89. *Rutamque virentem* præferunt pleræque edd. vett. Scaliger in veteri scriptura invenit *rutamque rigentem*, h. e. ἀποδοσιαστικὴν et sic habet ed. Secer. 1531. — *Stupraticem rutam* a Martiale vocari notavit ad hunc locum Wolfius, quod non invenio. Ed.

91. *Lætum ad ignem*, quia luce et

Et clara famulam poscit mortaria voce.
 Singula tum capitum numero cortice nudat,
 Et summis spoliat coriis, contemptaque passim
 Spargit humi, atque abicit : servatum gramine bulbum 95
 Tingit aqua, lapidisque cavum demittit in orbem.
 Hinc salis inspergit micæ; sale durus, adeso
 Caseus adjicitur; dictas super ingerit herbas,
 Et læva vestem setosa sub inguina fulcit.
 Dexteræ pistillo primum fragrantia mollit 100
 Allia; tum pariter mixto terit omnia succo.
 It manus in gyrum: paulatim singula vires
 Deperdunt proprias; color est e pluribus unus;
 Nec totus viridis, quia lactea frusta repugnant;
 Nec de lacte nitens, quia tot variatur ab herbis. 105
 Sæpe viri nares acer jaculatur apertas

calore recreat agricolam hiberno die. Focus lucens solitus recreationis et remissionis locus rusticis et vernis. Horat. Epod. II, 65; Mart. III, 58, 22; sic ab Horatio dici puto *renidentes Lares*.

92. *Mortarium* vas rotundum et cavum, in quo herbæ pistillo terebantur, moreto conficiendo, unde nomen; infra v. 96 *lapidis cavus orbis* vocatur.

93. Vett. editiones fere constanter habent *numerosa cortice*; Taubmannus et Rivinus emendant *numero*; vetus scriptura Scaligeri exhibuit *nodoso corpore*. Aldina *nodoso cortice*; MS Helmst. *nodoso vertice*, vitiose.

94. Coria nominat summum corticem ceparum, ut interiores tunicæ dicuntur: unde *tunicatum cepe* Horatio, et Statio, Silv. IV, 9, 30: *replectæ bulborum tunicee*. Petron. c. 135: « At illa dentibus folliculos perite spoliat, atque in terram vel-

uti muscarum imagines despuit ».

95. Pithæus cum quibusdam vet. editionibus hic expressit, *atque adicit servatum gramine bulbum*, quod omnino vitiosum est: neque enim bulbus diversus a cepis, qui iis adjiceretur, est, sed ceparum caput vel nucleus, qui *servatus gramine*, h. e. fibris vel coriis detractis et abjectis reliquus est.

97. Pithæus in margine *adspergit*, et sic legit MS Helmst. *adesa* alias illa dicuntur, quæ sale adspersa sunt, hic ipsum sal adesum. Sed et corpora dicuntur *vesca*, et ipsum sal quoque *vescum*. Sic Scaliger.

98. *Super inserit*, vet. edd. etiam Haganoensis, 1531.

102. *Vires deperdunt proprias*, h. e. sapor colorque perit singulorum, dum mixtus et communicatus cum reliquis fit omnium.

106. *Jaculatur*, h. e. ferit, pungit. Horat. Carm. I, 2: *sacras jaculatus arces*. — *Spiritus* est odor et

Spiritus, et simo damnat sua prandia vultu.
 Sæpe manu summa lacrymantia lumina tergit,
 Immeritoque furens dicit convicia fumo.
 Procedebat opus: non jam salebrosus, ut ante, 110
 Sed gravior lentos ibat pistillus in orbes.
 Ergo Palladii guttas instillat olivi,
 Exiguique super vires infundit aceti;
 Atque iterum commiscet opus, mixtumque retractat.
 Tum demum digitis mortaria tota duobus 115
 Circuit, inque globum distantia contrahit unum,
 Constet ut effecti species nomenque moreti.
 Eruit interea Cybale quoque sedula panem;
 Quem lotis recipit manibus, pulsoque timore

exhalatio. Gellius, Noct. Att. IX, 4: *spiritu florum naribus hausto*. Acrimoniam spiritus e moreto fortasse indicat fragmentum illud Novii apud Non. Marc. III, 182: *lacrymæ cadent, calet pistillus*.

107. *Simo vultu damnat*, hoc est, aversatur vultu contracto, quum propter naturalem ejus habitum, ob quem Simulus dicitur, tum ex nausea odoris. *Simata nares* in Luperci Servasti Elegia, Anthol. Lat. tomo I, p. 516; *simare* autem nares idem est ac *corrugare* Horatii Epist. I, v, 23. *Summo vultu* est in quibusdam edd. vett.

109. *Fumum* Scaliger perperam interpretatur τὴν δριμύτητα. nunc enim sermo est de fumo foci, uda haud dubie ligna urentis, ad quem adstitit Simulus (vid. v. 91), qui et ipse lacrymosus dicitur. Hor. Sat. I, v, 80; Lactant. Sympos. n. 7; Auson. Epist. IV, 5, *piceo lacrymosa colonica fumo*.

110. Cod. Helmst. hic *nec tam salebrosus*, et in seq. *graviter lentus*. Salebrosus initio ibat pistillus, quum

frusta casei integra, et caules herbarum crassiores, comminueret et tereret, sed gravior in lentos orbes, quum comminutæ jam particule tenacius adhærescerent pistillo.

113. *Vires aceti*, h. e. acetum acre et mordax; vid. v. 102.

114. *Mixtumque recurvat*, cod. Helmst.

116. Fundo plano erant mortaria Veterum, ita ut intritum posset in medium contrahi. Colum. XII, 55, 1: «Quum contritum fuerit, totam intritam ad medium mortarium contrahito, et comprimito manu plana».

117. De ratione nominis Moreti dixi in proœmio.

118. *Eruit quædam vett. male: eruit*, nempe e cinere et testa.

119. Scaliger in membrana vet. legit *Quem lotus recipit*, quod non spernendum: sed *lotis recipit* in omnibus vulgatis est: quædam veteres et MS Helmst. habent *recipit lotis*.—Mihî vero non displiceret *totis*, si qui codices addicerent, quod quidem panis istius magnitudo confir-

Jam famis, inque diem securus Simulus illam,
 Ambit crura ocreis paribus, tectusque galero
 Sub juga parentes cogit lorata juvencos,
 Atque agit in segetes, et terræ condit aratrum.

mat, quæ v. 18 conjici potest. Ed.

120. Quædam veteres habent
Hinc famis, minus commode.

121. *Ocreæ* erant calceamenti
 genus, crura ipsa vinciens, quo
 utebantur, qui opus rure faciebant,
 agricolæ, venatores. De his et co-
 thurnis, vid. Virg. Georg. II, 8, et
 Serv. ad *Æn.* I, 336. Etiam Hora-
 tius, Sat. II, III, 234, de venatore,
In nive Lucana dormis ocreatus. Vid.
 Vlitius ad *Cynegetica* Grat. v. 338,
 et Nemes. 90. — *Galerus* quoque

erat rusticum et pastorale capitis
 tegumentum, propulsando solis ca-
 lori; de quo vid. quæ notavimus ad
 Grat. v. 340.

122. *Juga lorata* Vitruvius *subja-*
giorum lora vocavit lib. X: *Eadem*
ratione jumenta, quum juga eorum
subjugiorum loris per medium tempe-
rantur, æqualiter trahunt onera. —
 Cato *subjugia lora* vocat. Lindenb.

123. *Segetes* pro agris, ut Virgi-
 lio, Georg. I, 47: *terræ immitit*
 MS Helmst.

N. B. Iterum monemus, in Virgilii nostra editione, tom. V,
 pag. 193-212, multa occurrere, quæ diversa lectionibus, notis
 Heynianis discussa, contrarios Wernsdorfio sensus præbeant: ne-
 que inanis opera lectori perdetur, si virum utrumque doctissimum
 inter se conferat; si præsertim utriusque textum versione Græca
 Moreti comparata perpendat, in qua Musam Scaligeri ludentem
 eleganter et fideliter canentem inveniet. Ed.

II.

A. SEPTIMI SERENI OPUSCULORUM RURALIUM FRAGMENTA.

E TARENTIANO MAURO.

I*.

JANE pater, Jane tuens, Dive biceps, biformis.
O cate rerum sator, o principium Deorum,
Stridula cui limina, cui cardinei tumultus,

* Hæc e Septimii Opusculis affert Terent. Maurus de Metris, p. 2424 Putsch. Secundum verum, non nominato Septimio, Mar. Victorinus, Art. Gramm. lib. II, p. 2532 Putsch. quartum idem lib. III, p. 2583, quintum ibid. et lib. IV, p. 2594. Retulit Henr. Stephanus inter fragm. poet. vet. Lat. p. 417; Pithæus inter Epigr. vett. lib. I, p. 4; Scaliger in Catal. vet. poet. lib. I, p. 223; Burmannus sec. in Anthol. Lat. lib. I, epigr. 27. Illustravit Boxhornius ad Plutarch. Quæst. Rom. p. 108; Ouzelius ad Minuc. Fel. p. 111; Dempsterus ad Rosin. lib. II, cap. 3.

1. Diis fere omnibus patris nomen additum, sed Jano peculiare est. Arnob. lib. III, p. 117: « Incipiamus solenniter ab Jano et nos Patre, quem quidam ex vobis mun-

dum, annum alii, solem etiam prodidere nonnulli ». Confer. Macrobi. Sat. I, 9. — *Jane tuens*, quia et bifrons et pluribus oculis omnia, quæ a tergo et quæ ante sunt, videt. Ovid. Fast. I, 92, 139 seqq. Mart. VIII, 2, 4.

2. *Rerum sator*, ut Mart. X, 28, 1: *Annorum nitidique sator pulcherrime mundi*. — *Principium Deorum* dicitur tum antiquitate, quia esse Chaos putabatur; vid. Festus voc. *chaos*, et Ovid. Fast. I, 103 seqq. tum honore supplicationis, quod invocari primum solebat in sacris. Et fortasse hoc fragmentum Sereni integræ precatiois Deorum initium est. Vid. Ovid. Fast. I, 171 seq. Mart. VIII, 8, 3.

3. Jano attributam custodiam mundi, ejusque cardinum, referebant æræ stridentesque portæ ejus

Cui reserata mugiunt aurea claustra mundi.

Tibi vetus ara caluit Aborigineo sacello.

5

templi, quod erat Romæ. Vid. Ovid. Fast. I, 119, et Virg. Æn. VII, 607. — *Tumultus* proprie tribuitur cardinibus Jani, quibus apertis bellum incipiebat. Nam tumultus est concurrentium ad arma hominum, et stridor apertarum belli portarum *truce[m] armorum tumultum*, ut Tacit. Ann. IV, 47, ait, referebat. Conf. Virg. Æn. VII, 621.

4. Victorinus rhetor hic legit *aurea templa mundi*. Dempsterus ad Rosin. lib. II, cap. 3, ex eo citat *aurea cæli templa*.

5. Fortasse intelligit *vetus illud et primum Jani templum*, quod Romulus, pace cum Sabinis facta, eo loco posuit, ubi Janus putabatur auxilium contra Tatium tulisse. Ovidius hæc memorans versum Septimii explicat, Fast. I, 275: — *Ara mihi posita est, parvo conjuncta sacello*; Hæc adolet flammis cum strue farra suis. Aborigineum sacellum dicit, ut antiquissimum Jani in Italia cultum, et sacella indicet ei excitata ab Aboriginibus, qui Latii primi incolæ habentur.

II*.

Inquit amicus ager domino,

Si bene mi facias, memini.

Pinea brachia quum trepidant,

Audio canticulum Zephyri.

* Carmen compositum e dactylica hephthemimere tome versus heroi, quod ex libro Opusculorum Sereni proferunt Ter. Maurus, p. 2427, et Mar. Victorinus, lib. III, p. 2578. Uterque, ut ostendat, quomodo inde efficiatur versus hexameter, partem reliquam ex ingenio supplet hoc modo: — *Inquit amicus ager domino, sere, plurima reddam: Si bene mi facias, memini tibi solvere grates*. Sic suppletos a Terentiano inter fragmenta et epigram. vet. retulerunt, duos priores quidem Pithæus, Scaliger, Burmannus ll. cc. omnes quatuor H. Stephanus Fragm. poet. p. 417. Versus hos, quamquam una positos a Te-

rentiano, non esse unius carminis, nec cohærentes, apparet.

2. Agri fertiles dicuntur respondere votis coloni, reddere fideles, quæ sunt credita; steriles contra mendaces esse, mentiri, fallere, eludere. Hoc solenne poetis. Vid. not. Burm. ad h. l.

3. *Dum trepidant* Victorinus. — *Canticulam Loensis* expressit. Huc pertinet *arguta illex* Virg. Ecl. VII, 1; *umbra tremula* Calpurn. V, 102; *trepidanti vertice pinus* Petron. cap. 131. Sic plane Ansonius, Epist. XXV, 15, de pinu: — *Incubuit foliis quotiens levis Eurus acutis, Dindyma Gargarico respondent cantica luco*.

III*.

Quando flagella jugas, ita juga,
 Vitis et ulmus uti simul eant.
 Nam nisi sint paribus fruticibus,

* Hoc e Faliscis Septimii adducit Terentianus, p. 2427, et priores duo versus Mar. Victorinus, lib. III, p. 2578, qui tamen primum ita exhibet: *Quando flagella ligas, ita liga*; sicut et Augustinus de Musica, lib. IV, n. 30, qui *Phaliscum* auctorem nominat. Servium quoque in *Æn.* IV ita scriptum afferre monet H. Stephanus in fragm. poet. Metrum hujus carminis est ex tribus dactylis, accedente ad extimam clausulam pyrrhichio seu iambo. De quo Victorinus l. c. hæc annotat: « Græci Calabron appellat, usurpatum a pastoribus Calabris, qui decantare res rusticas his verbis solent, quod genus metri Annianus phaliscum carmen inscribit, tamquam: *Carmina per varios dare modos* ». Ut Græci Calabron vocarunt, sic Romanos puto Phaliscum dixisse, quod a Septimio in Phaliscis frequentatum noverant.— Sed pro *Anniano* in loco Victorini legendum *Terentianus* putat Fabric. Bibl. Lat. lib. IV, cap. 4, sect. 3, ubi de Putschii Grammaticis et Terentiano Mauro. Et sane versus a Victorino prolatus, *Carmina per varios, etc.* est Terentiani, eadem pagina exstans. Sed fortasse ille versus a Terentiano ex ipsis Faliscis sumptus est, atque adeo Annianus pro auctore Faliscorum carminum, et Falisco poeta, quem alias Terentianus appellat, habendus; is scilicet Annianus, quem A. Gellius, lib. VII, cap. 7, memorat fundum

in agro Falisco possedisse, eoque solitum esse vindemiam hilare atque amoniter agitare. Cæterum notari meretur, genere eo carminis semel usum esse Boethium Cons. Philosoph. lib. III, metr. 1, ubi et ipsos versus Sereni a nobis propositos respexisse et imitatus esse videtur: « Qui serere ingenuum volet agrum, Liberat arva prius fruticibus, Falce rubos, filicemque resecat, Ut nova fruge gravis Ceres eat, etc. » Fn.

1. Vites ita jungito arbori, ut singulis arboris ramis singula vitis flagella comparentur, ideoque putato ante, quantum sat erit. — *Flagella* sunt summæ vitium propagine. — Ita dicuntur Virg. Georg. II, 299: « Neve inter vites corylum sere, neve flagella Summa pete, etc. » ubi Servius *flagella* exponit *summas arborum partes, quia ventorum crebros sustinent flatus*; et in fragm. veteris poetæ, quod affert Heins. ad Ovid. Met. XIV, 669. Ed. — Varro, lib. I, 31, 3, minorem vitem flagellum, item flabellum vocat; majorem, unde uvæ nascuntur, palmam vel palmitem. — *Jugare*, verbum vinitorium, h. l. de junctione alligationeque vitis ad arborum. Proprie jugatio de applicatione vitis ad juga, quæ distinguuntur a pedamento, cujus species est arbor; vid. Varro, I, 8. Præceptum hoc poetæ de vinea latius exponit Columella, V, 6, 18 et 24, et libro de Arbor. cap. 16, 4.

Umbra necat teneras Amineas.

4. Sic in Laberii fragmento apud Macrobian. Sat. II, 7: *Ut hedera serpens vires arboreas necat. Amineas vites, frequentissimæ et laudatissimæ in Italia, quales et quot generum fuerint, Columella docet, III,*

2, 7 seq. Virg. Georg. II, 97; Plin. XIV, 2; Pallad. III, 9. Origo vocis æque ac scriptio dubia et varia. Vid. Jo. Rhodius ad Scrib. Larg. compos. 64, pag. 123 et 325; Harduinns ad Plin. l. c.

IV*.

Uvæ uva sum, et uva Falerna,
Et ter feror et quater anno.
Undæ unde colonus Eoæ

* Distincti et hujus carminis duo priores versus a posterioribus, nec ejusdem loci sunt, ex uno tamen libro Sereni a Terentiano, p. 2423, citantur, puto e libro Faliscorum, quia poetam Faliscum dicit Sere-num. Posteriores duo versus etiam Marius Victor. lib. III, pag. 2579, sine mentione auctoris adducit, et carmen Faliscum appellat, quod constet ex spondeo, duobus anapestis et syllaba. *Ludicra carmina* Terentianus vocat, e quibus istos quatuor versus profert: « Atque ille poeta Faliscus Quum ludicra carmina pangit ». Id ludicri genus apparere arbitror in vocabulis similiter sonantibus, *uvæ uva* et *undæ unde*, quæ quidem Putschius perperam edidit *uva uva* et *unde unde*. In tertio versu genitivus *Eoæ* necessario requirit *undæ*. Stephanus hoc fragmentum Sereni nulla observatione illustravit.

1. De sensu horum versuum vix quidquam dicere, nisi per conjecturam, liceret. Suspicio Serenum *uvæ* quoddam genus laudare, quod diutius servatum ter et quater per hiemem mensis apponi, aut in ur-

bem portari ad mercatum solebat. Erant sane uvarum genera, quæ durabant per hiemem, atque aut in vite diutius tolerabant annos, aut in ollis conditæ servabantur ad escam, indeque escariæ vocabantur et ollares. Plin. XIV, 1, s. 3, et c. 3, s. 4, 9; Hor. Sat. II, iv, 71; Mart. VII, 20, 9. In his referuntur maxime præcoces, duraci, bumasti, quæ et bimamniæ. Plin. l. c. Colum. III, 2, 1, et XII, 43. Bumasti ita dicebantur, quod grandiores aliis *tumebant mammaram modo, atque non racemos, sed uvas alias gerebant*. Plin. l. c. Virgil. Georg. II, 102. De hac sane dicere potuit Noster *Uvæ uva sum*: potuit celeberrima esse agri Falerni, ut Falerna diceretur. Hæc et serius demessa vite, et servata in ollis poterat ter, quater, amplius per hiemem ad mensas secundas, aut in urbem vendenda deferri. Sic Mart. III, 58, 9: « Hic post Novembres, imminente jam bruma, Seras putator horridus refert uvas ». Eodem sensu idem, lib. I, 44, 3. Et Plin. XIV, 3, s. 4, 9, uvas, quæ forenses vocantur, dicit *portatu faciles*.

A flumine venit Oronti.

4. *Orontis* legit Loensis. Fluvius Syriæ Orontes hic et *unda Eoa* dicitur. Loqui videtur de colono vel villico e Syria empto. Sic copæ ple-

rumque in agris Syriæ mulieres. Et videtur innuere Juvenal. Sat. III, 62 et 67 seqq. Syricus liberti nomen apud Mart. V, 70, 2.

V.

Geritque intus in oppidum
Anhelos Panope greges.

Profert Terentianus, pag. 2441, libro non indicato. Loensis legit *Gerit intus*, sed *geritque* lex metri postulat, quod esse tonnen hendecasyllabi, et choriambicum vel bacchicum vocari dicit, in primaque parte spondeum modo, modo iambum habere.—*Panope*, quæ hic nominatur, esse videtur Septimii villica, quam dicit in oppidum gregem ovium ducere ad mercatum. Eadem nominatur fragmento 7. Alias poetis Panope nomen est nymphæ marinæ, aut fluvialis, quæ filia Nerei a quibusdam habetur. Virg.

Georg. I, 437, *Æn.* V, 240 et 825; Albinov. I, 435; Auson. Mos. 176. Sed solenne est poetis, puellas rusticas nominibus veterum heroinarum aut nympharum insignire, ut Galatea, Phyllis, Crocale. — *Gerit intus* paullo insolentius dictum producit, pellit, agit. Nisi fortè hæc eodem sensu accipienda sunt, quo dictum adolescentis apud Plant. Truc. III, 1, 9: « Ego propere minas oves in crumena hac in urbem detuli ». Catullus, XX, 10: « Mcis capella delicata pascuis In urbem adulta lacte portat ubera ».

VI.

Perit, abit avipedis animula leporis.

Versus proceleusmaticus, meris brevibus constans, legitur apud Terentianum, p. 2415, et Mar. Victorinum, lib. II, p. 2546, et IV, p. 2595. Neuter auctorem Septimium nominat, sed Martianus Capella sub Sereni nomine citat lib. V, p. 169, ubi Grotius edidit *Peritavit avipedis*. A Fortunatiano etiam ci-

tari, ut Vossius de Poet. Lat. cap. 8, p. 83, opinatur, quærens licet, non inveni. Videtur esse ex opusculo, quod venationem describebat; et exprimitur leporis a venatore agitati, et inter currendum anhelantis velocitas. *Avipedis* vocabulum rarius; *animula* apte dictum de imbelli animali.

E DIOMEDE GRAMMATICO.

VII.

Cede testula irrita, sol occurrit tibi per speculum, Pa-
nope. (lib. III, p. 511 edit. Putsch.)

Testula est lucerna figlina, ad
cujus lumen lanam ducere, aut opus
nocturnum facere solebant puellæ
rusticæ. Virgil. Georg. I, 391, *tes-
tam ardentem* dicit. Ausonius in
Cupid. cruciato v. 22, *fert fumida
testæ lumina*. Prudentius Cathem.
V, 17, *Seu cava testula Succum lin-
tulo suggerit ebrio*. — Sed *testum*
neutro genere erat vas cui impone-
bantur prunæ. Ed.—Monetur hoc lo-
co villica, ut sole jam orto cedat,
exeat cum lucerna sua. Tolle jam,
inquit, testulam ardentem, quæ
irrita et supervacua est, nam ut vi-
des, jam clarum mane fenestras
intra. Ejusdemque fere sententiæ
hic versus esse videtur, ac ille,

qui a Servio in Centim. p. 1818
Putsch. adducitur, et forte ipsius
Sereni est: « Marcent lucernæ, sol
propinquat, non tamen vacas ». Putschius quidem in Diomede ex-
cudit *testula trita*, sed Stephani
lectio *testula irrita*, merito præfe-
renda. *Sol occurrit tibi per speculum*,
i. e. sol affulget tibi per fenestram.
Et *speculum* h. l. aut notione fenest-
ræ positum est, aut legendum est
specular. De quo Symposius n. 67:
« Nec me transit hiems, sed sol ta-
men emicat in me ». Et Marjal.
VIII, 14: « Specularia pueros Ad-
mittunt soles et sine fæce diem ». *Speculum* et *specular* subinde con-
fundi, docet Salm. ad Solin. p. 771.

VIII.

Animula miserula properiter obiit. (l. c. p. 513.)

H. Stephanus legit: *Anicula te-
nera propter iter obiit*. Sed hæc of-
fendunt ad metrum proceleusma-
tici, et *properiter*, quod est celeriter,
properanter, exemplis confirmat
Nonius Marc. cap. 2, n. 663, qui
et alio loco, XI, 63, hunc versum
sic citat e Catullo: *Animula miserula*

properiter abii. Sed in Catullo hodie
non exstat. Ausonius hunc versum
imitatus est Parent. 27: *Et amita
Veneria properiter obiit*. Priscianus,
p. 869 Putsch. hoc fragmentum
Livii Andronici adducit: *Cupidus
miserulo obito*, quod fortasse respex-
it Noster.

IX.

Culicellus amasio Tulle. (pag. ead.)

Videtur *Tullæ* legendum. *Culicellus* ὑποκοριστικὸν est formatum e culice vel culiculo. Glossa Cyrilli: *Culiculus* κωνοπίσιον. Forte hic simile quid de culice dixit Serenus, ac Lucianus in encomio muscæ, quam matronarum casta delibare oscula fingit, non exsugendi sanguinis, sed amoris ergo. — Verisimilior est hic sensus, et versus lepidissimus. Ipsa musca apud Phædr. IV, 23, 7: *Et matronarum casta delibo oscula*. ED.—*Amasiones* apud Prudent. in Romano, v. 182.

X.

Qui navigium navicula aufers Picenæ marginis acta.
(l. c. p. 516.)

Margo pro litore feminino genere hoc sæpius dici Charisius docet, lib. I, p. 49. — *Acta* est recessus amœnior litoris. — Sed vox tantum ult. casu singulari a bonis scriptoribus usurpata. ED.—*Amœna litorum* Tac. Hist. III, 76, 3; Prudent. in Symm. I, 136, *secreti in litoris acta*.

XI.

Pingere collibitum est, graphidem date, promite volarium. (ibid.)

Stephanus corruptissime exhibet: « Pingere calumbicum est, graphidem dare pentenolata ». Quanto melius editio Putschii. Sed et hic *volarium* valde dubium. Posset intelligi tabella lignea, quam volæ impositam pollice inserto tenent pictores, ut in ea colores temperent, si constaret, usitatam eam fuisse antiquis. Vid. Scheffer. de Art. Ping. § 58. Certe hic latere non men instrumenti pictorii debet. Sed volarium non solum ignotum plane vetustis scriptoribus, sed etiam metro, quod ipse Diomedes dicit esse dimidium elegiaci, non conveniens est. Tentabam e corruptæ scripturæ vestigiis reponere *peniculum, tabalam, vel promite colobium*, nam in tunica pingebant pictores. Sed nec hoc, nec aliud, quod *pingere* possem, satis placet. Itaque *πρωτο*.

XII.

Quod si tibi virgo fervens reseret cita claustra puerperii. (ibid.)

Stephanus dedit: « Quod si virgo fervens reseret, curat claustra puerperii ». Metrum, quod priori fragmento simile est, auadere videtur, ut *virgo favens vel ferens* legatur; et sermo fortasse de Diana

Lucina est, quæ puerperii, virgo licet, præfecta est. Sic Ansonius in Eclogario de Rat. Puerp. v. 35: « Tardi claustra obluctantia partus ». — Cæterum versus mendosus vix interpretationem admittit. Ed.

XIII.

Vis Ioni meo septuennis cadens. (ibid.)

Sunt duo versiculi, monente Diomede, quorum uterque epitrito pede et iambo constat. De sensu admodum laborare, nil profuerit. Suspicor legendum esse *Vas Ioni meo septuennis cadus*. Athenæus ait libro XI, c. 7, Ionas vas fictile cadum appellare. Et de vase vinario sermonem esse Sereno, credibile est. *Ion*

h. l. fortasse servi nomen est. Seruum interdum a regione, ubi emptus est, ab Ionia Ionem vocari, monet Varro, lib. VII de Ling. Lat. — Casp. Scioppius Suspect. lect. lib. V, epist. 26, plane aliter de hoc loco sentit; nam divinat legi posse: *Pusioni meo septuenni cadunt*, scil. dentes. Ed.

E NONIO MARCELLO.

XIV.

Aut Zonulam, aut acum, aut ricam. (c. 14, n. 15.)

Ex Sereni Opusculorum libro I hæc verba citat Nonius, qui et reliqua fragmenta ex ejus opusculis adducit, exceptis tantum duobus postremis, ubi librum non nominat. — *Ricam* Nonius esse docet, quod nunc sudarium dicimus. Inter vesti-

menta muliebria esse, ex hoc ipso loco satis apparet. *Festus ricam* esse dicit muliebri cingulum capitis, quo Flaminica redimiatur pro vitta: hoc sensu a Plinio et Varr. sumitur. — Etiam *zonam* ad muliebria ornamenta refert. *Martialis XIV, 137. Ed.*

XV.

Labiumque insigne revellit. (cap. 3, n. 120.)

Videtur significare hominem loqui incipientem, turgidis labris insignem, qualem in Moreto Cybalen describit Serenus v. 33. Plin. epist. VI, 17: « Non labra didixerunt, non moverunt manum ».

XVI.

Callet senium arte vivendi. (cap. 4, n. 66.)

Stephanus dedit *arte bibendi*, idque rectius esse arbitror, tum ratione metri, quod fragmento IV simile est, tum propter sententiam: nam peculiarem senibus bibacitatem tributam, vetus proverbium, *aquilæ senectus*, indicat, apud Terent. Heaut. III, 2, 10.

XVII.

Ad mercatum eo, villice,
Ecquid vis inde vehi aut agi.

(cap. 5, n. 35, et cap. 3, n. 134.)

Duo sunt hi versus, metro fragmenti V. Nonius altero loco ambo versus citat ex *Opusculis*, altero priorem tantum e *Ruralibus*, unde integer libri titulus apparet. In Nonio Gothofredi exstat *inde evehi*; sed *vehi*, quod Stephanus habet, metrum poscit. Servus in urbem iturus ad mercatum interrogat villicum, numquid sibi velit urbanæ mercis emi atque referri. Solebant enim rustici merces rurales urbanis permutare. Vid. Virgil. Georg. I, 273, et quæ notavimus ad Moret. v. 80, 81. *Vehi* respicere videtur onera caballo vel asino imponenda, *agi* pecudem adducendam. — Hoc respicit Horat. Epist. I, 18, 36: *Aut olitoris aget mercede caballum*. Ed. — Nam vehere de eo, qui collo aut humeris quid impositum gestat, latinitatis cadentis est. Vid. Gronov. Observ. III, c. 5, et ad Senec. de Tranquill. animi, cap. 5.

XVIII.

Rure puella vagat virido. (cap. 7, n. 2.)

Hic idem metrum, quod fragmento II. — *Vagat* pro vagatur, quod ipsum hoc versu probat Nonius. Pro *virido* Stephanus *arido*. Sed *virido* ejusdem formæ, ut *hilarus* pro *hilaris*.

XIX.

Occatio occæcatio est. (cap. 1, n. 306.)

Occationis proprietatem ex hoc loco Sereni ostendit Nonius. Respexisse Serenum, quamquam non

nominatam, videtur Isidorus, Orig. XVII, 2 : *Dicta occatio quasi obcæcatio quod operiat semina.*

XX.

Suave sibilum. (cap. 3, n. 200.)

Sibilum neutro genere, numeri singularis, rarissimum, et fortasse unius Sereni. Nonius non alio loco probavit. Sed est neutrum pluralis

sibila frequens. Charisius, lib. I, p. 61, tribus poetarum locis probat. Et Ovid. Met. XIII, 786 : *Senserunt toti pastoria sibila montes.*

E FL. MALLIO THEODORO DE METRIS,

CAP. IV, 4.

XXI.

Et nihil est, quod amem Flaminia minus.

Mallii Theodori libellum de Metris una cum quibusdam Cornelii Nepotis fragmentis e bibliotheca Ducali Guelferbytana, suis et Dav. Ruhnkenii viri cl. notis emendatum et illustratum, edidit Jacob. Frid. Heusingerus, Lugd. Bat. 1766. — De quo v. cl. Burmannus Anthol. Lat. tom. I, p. 724, in Addend. et Corrig. hoc elogium habet : « Mallium Theodorum, de Metris, quem nuper Heusingerus in rei literariæ bonum luci publicæ donavit. Ed. — Adducit hunc Sereni versum Mallius ut exemplum dactylici pentametri. Corrupta codicis Guelferb. scriptura *flammiamuni* recte ex codice Parisiensi emendata est *Flaminia minus*.

Sermo esse videtur de via Flaminia. Habebat fortasse Serenus villam viæ Flaminis proximam, in qua nihil amabat minus, nihil ferebat molestius, quam viatorum et curruum frequentiam et strepitum. Hinc enim villam Julii Martialis commodiorem prædicat Martialis, IV, 64, quod ex ea Flaminiam prospiciat quidem, sed strepitu non turbetur : « Illic Flaminis Salarisq̄ Gestator patet, essedo tacente, Ne blando rota sit molesta somno ». — Possis fortasse etiam de Flaminica, nempe uxore Flaminis Dialis, intelligere, cujus *ricam* attigit fragmento XIV, ut dicat cultum et velamina Flaminicæ sibi minus placere. Ed.

E COMMENTATORE ANT. PAP. STATII
AD THEB. IV, 502.

XXII.

Inferis manu sinistra immolamus pocula,
Læva quæ vides, Lavernæ, Palladi sunt dextera.
(Affert Barthius in Commentar. ad Stat.)

Fide Casp. Barthii, qui in commentatore suo inedito sic invenisse affirmat, Adv. XXXV, 3, et Claud. Ruf. II, 108, hos versus trochaicos Sereno tributos addimus. Et Barthio assentit Burmannus sec. not. ad Anthol. Lat. lib. I, 27, pag. 14. — *Manu sinistra* in sacro Inferorum Tiresias vinum fundit apud Senecam, OEdip. v. 565 : «Libat

et niveum insuper Lactis liquorem, fundit et Bacchum manu Læva; canitque rursus». Ed.—Lavernam, ut Barthius existimat, Serenus pro Proserpina posuit, a ratione silentii. Sacra enim et preces Lavernæ confiebant silentio, ut annotat scholiastes Horatii, Epist. I, 16, 60. Silentes autem inferos perhiberi, etiam pueri norunt.

E SERVII COMMENT. AD VIRGILIUM.

XXIII.

Ad Æn. II, 15: *Instar* nomen est indeclinabile, licet Probus *instaris* declinaverit, ut *nectaris*; et caret præpositione, sicut *peregre*, quamvis Serenus lyricus *ad instar* dixerit. — Idem ad Æn. XII, 923: *Instar*, ut supra diximus per se plenum est, nec recipit præpositionem, licet Serenus *ad instar* dixerit, quod in idoneis non reperitur auctoribus. (Conf. ad Æn. VI, 865.)

Fallitur Servius, qui *ad instar* recte dici, et in idoneis auctoribus reperiri negat, quamquam in hoc consentientem habet Agrætium, pag. 2269, Putsch. Præter Serenum enim sic loquuti sunt Justinus, Apu-

leius, Solinus; et, si nomen est *instar*, quod ipse Servius et omnes, quotquot inspicere potui, Grammatici veteres affirmant, haud dubie potest admittere præpositionem; neque hoc de *peregre* dici potest.

XXIV.

Ad Æn. V, 116, *remige*: Erit nominativus *remex*.
Serenus: *Semiremex Hercules*.

Audacius et insolentius a Sereno, ut Lyrico, Herculis epitheton *Semiremex* formatum videtur: qua causa et significatione, non succurrit. An fortasse *Semo remex* legendum? quod nomen habuit Hercules, *Semo Sancus Fidius* vocatus. Aut de navigatione aliqua Herculis

loquens Serenus, significare hoc vocabulo voluit, eum remigis quidem cum aliis officio, sed et propugnatoris functum esse. Græci *αὐρηγῆρας* vocabant, qui remiges simul et milites essent. Vid. Schef-ferus de Milit. Navali, lib. II, c. 3, p. 104.

XXV.

Ad Æn. VI, 289: Serenus Gorgones dicit puellas fuisse unius pulchritudinis, quas quum vidissent adolescentes, stupore torpebant: unde fingitur, quod si quis eas vidisset, vertebatur in lapidem.

Fortasse hæc sunt verba Sereni Samnionici, ex libro rerum re-

conditarum, de quo Macrobius, Sat. III, 9.

XXVI.

Ad Æn. IX, 762: Poples *po* correpta est, sicut in Sereno legitur, sed producitur positione.

Plurima similis prosodiæ exempla sunt: Barthius ad Stat. Theb. IV, 430, in Epigr. quod hoc loco producit v. 2, recte legit *juncta columba cygno est*, ubi prima in *cygno* corripitur exemplo Ovidii, Horatii, Ausonii et aliorum: ita enim apud Nasonem, Epist. XVI, 250, in Vossiano codice haberi notat Heinsius, *Complexo matrem candidiora Cygno*; pro *Jove* quod in vulgaribus est. Horat. Carm. IV, 3,

20: *Donatura cygni, si libeat, sonum*. Auson. Epist. XX, 8: *Quid refert, cornix non ideo ante cycnum*. Sic *Progne* in carmine Modestini quod infra edidi, p. 665, *Colchis et orba Progne*, etc. et Heinsius plura ad locum Ovidii in *Daphne, Tecmesse, Polymnestor* et similia exempla addulit, quem vide ad Met. XIII, 430; Fast. V, 5, 9; addatur G. Fabricius ad Terentii Andr. act. II, sc. 3, v. 17. Ed.

DUBIA.

XXVII.

Docta Falisca Pheronyme paras. (Servius Honoratus in Centimetro, p. 1824. Putsch.)

Hoc de versu in proemio egimus. Quum exemplum Falisci generis, a Sereno inventi, dare vellet Servius, videri poterat, id ex ipsis Sereni Faliscis petere. Sed dubium me reddit elogium *docta Falisca*. Quod quum iisdem fere verbis Nostro impertiat Terentianus, Servius potius, vel alius poeta, hoc sumpsisse a Terentiano, quam ipse Serenus sibi tribuisse videtur, quod paullo fuisset jactantius.

XXVIII.

Distractos atque salitos. (Diomedes, lib. I, p. 372.)

His verbis apud Diomedem proponitur Severus. Sed *Serenus* legendum esse, jam notavit Jac. Rovierius, referente Burmanno ad Anthol. I, 27. Pro *distractos* forte legendum *duratos*. In Moreto v. 57, *Durati sale terga suis*. — *Salites* citat Burmann. Ed.

N. B. Sequentes versus, qui passim a Grammaticis sine mentione auctoris citantur, Sereni esse suspicatus sum, eo quod fere res expriment ad culturam agrorum, vitam rusticam et pastoritiam pertinentes, quas Serenus unus omnium maxime in Opusculis suis celebravit; præterea eo metri genere sint compositi, quod lyricum poetam, vario carmine ludentem, qualem Serenum fuisse novimus, facile insinnet. Et alias sæpius e Grammaticis versus Sereni, non nominato eo, citari, ad fragm. I, IV et VI vidimus. — Et hoc confirmat quod scripsit Burmannus, Anthol. Lat. tomo I, pag. 14. Sed in his quæ sequuntur fragmentis, potest ad similitudinem argumenti quod in opusculis tractavisse Serenus perhibetur, accedere, quod Grammatici ea fragmenta iisdem omnino protulerint, a quibus certos jam ejusdem poetæ versus in fragmentis præcedentibus allegatos legimus. Cæterum disserere longius, an recte Sereno adscribantur hæc fragmenta, nec ne, haud magni momenti est; at præcipue referebat ne perirent, aut ignota laterent, quod idem fere est. Ed.

XXIX.

Nemus ave reticuit, ager homine silet.

(Mar. Victor. lib. I, p. 2497; II, p. 2523, et 2546. Putsch.)

Proceleusmaticus, Sereno frequens; vid. fragm. VI et VIII. Citatur una cum altero *Perit, abit*, etc. a Victorino, tamquam ex uno carmine. Videtur autem hoc versu meridianum tempus describi, quando æstu solis maxime flagrante, homi-

nes pecudesque umbram, quietem et silentium petunt. Callim. in Laud. Pall. v. 73; Ovid. Metam. III, 151; Anson. in Mos. v. 180. Calpurn. XI, 38, « Vocat æstus in umbram: Jam pecudes subiere nemus, jam nulla canoro Guttare cantat avis ».

XXX.

Caduca populi coma glauca jam per agros.

(Mar. Victor. I, p. 2504, et III, p. 2568.)

Coma glauca populi Plinio, XVI, 23, est bicolor, superne candicans, inferiore parte viridis. Virg. Georg.

II, 13, « Populus et glauca canentia fronde salicta ». — Hiemem hoc loco videri potest descripsisse. Ed.

XXXI.

Illæ rumpunt teneras uviferæ comas lagei.

(Mar. Victor. II, p. 2523.)

Lageos, vitis. Virgilio, Georgic. lib. II, 93, ubi Abramus λάγειος,

leporaria, quia uva pili leporini colorem imitatur. Plin. *Lagea*, XIV, 3.

XXXII.

Tale, quale vere dulce sibilat teres donax.

(Mar. Victor. II, p. 2530; Atil. Fortunat. p. 2693.)

Donax, fruticosissimus calamus, non nisi in aquaticis natus. Plin. XVI, 36. Versus trochaicus, qui

cohæsisse videtur cum fragm. XX: « Suave sibilum, Tale, quale vere dulce sibilat teres donax ».

XXXIII.

Pastor ille sæpe mane dulce carmen insonat.

(Mall. Theod. de Metr. cap. 6.)

Similis priori versus, et forte ejusdem carminis.—Inde Bucolica quædam inter Serena ruralia opus- cula exstisise non immerito quis conjiciat. Vide notam quæ supra claudit pag. 645. Ed.

XXXIV.

Tibi nascitur omne pecus, tibi crescit herba.

(Diomed. III, p. 513; Victorin. III, p. 2582; Fortunat. p. 2673.)

Forte pastoris ad alium feliciorum adlocutio. Virg. Ecl. VII, 9, *caper tibi salvus et hædi*; vel *παρῶλαι*, ut in Calpurn. Ecl. VII, 33, et in Sev. Sancti carm. de Mort. Boum, v. 99. In hoc versu citando tres Grammaticos conspiravisse, non nominato auctore, sane mirum est. Ed.

III.

INCERTI COPA.

COPA Syrisca caput Graia redimita mitella,
 Crispum sub crotalo docta movere latus,
 Ebria famosa saltat lasciva taberna,
 Ad cubitum raucos excutiens calamos.
 Quid juvat æstivo defessum pulvere abesse,

1. *Copa Syrisca*. Syriæ plerumque cauponæ, ut Ambubajæ, qualis Lucilii Sat. III: *Caupona hic tamen una Syra*. Syrisca ἰξουθενητικῶς vilem mulierculam signat. Sic enim plerumque vernularum et maucipiorum nomina efferi solebant. Syriacus, servus et ganeo apud Mart. V, 70, 2. — *Mitella*, vel mitra, est fascia capitis, non anicularum modo, ut contendit Scaliger, sed mulierum quarumvis, maxime autem meretricium barbararum: de his ipsis Juvenal. III, 66, « Ite, quibus grata est picta lupa barbara mitra ». — Quamtumvis patet ex Apollonio Rhodiensi I, 288, *mitram* fuisse signum virginitatis, unde παρθενικὴν μίτραν nominat Moschus, Idyll. II, 73. Ed. — Græca dicitur, quod ejus usus frequens in Græcia, et magna pars Asiæ Græca.

2. *Crispum*, crispatum, vibratum, succussum; *crispos motus* Ausonius, Mos. 194. — *Sub crotalo*, h. e. ad sonitum et modos crotali. Calpurn. VIII, 3: « Incipe, si quod habes gracili sub arundine carmen ». *Cro-*

talum crepitaculum ex calamo fesso, testa, vel ligno. Martiali *Bætica crumata*, VI, 71: meminit et Juven. XI, 70. Ejus descriptionem vide apud Lamp. de Cymb. I, 4 et 5.

3. *Famosa taberna*, ob quæstum meretricium, ut *meretrix famosissima* Lactantio, III, 15; et *famosus hospes Iacencæ adulteræ* Hor. Carm. III, 3, 25. *Famosa* quod habet Pricæus ad Apul. Apol. p. 30, minus conveniens: sic tamen et MS Helmst. profertur.

4. Sistitur *copa crotalistris*, quæ saltans ante tabernam suam, et brachiis gesticulans æreos calamos, raucum sonantes, h. e. crotalum, excutit. Sic recte hoc interpretatur Salmas. ad Vopisci Carin. p. 821, contra Scaligerum, qui falso hic utricularium delineari existimabat. — *Ad cubitum*, i. e. manu utraque ad alterius brachii cubitum alternatim trajecta. Saltantis crotalistris statuam videas apud Sponium Miscell. cr. ant. Sect. I, art. VI, 43, et Lamp. l. c. p. 268.

5. *Æstivum pulverem* capio de æsti-

Quam potius bibulo decubuisse toro?

Sunt topia et calybae, cyathi, rosa, tibia, chordae,

Et trichila umbriferis frigida arundinibus :

Est et, Mænalia quæ garrit dulce sub antro,

Rustica pastoris fistula more sonans.

Est et vappa, cado nuper diffusa picato;

Est strepitans rauco murmure rivus aquæ.

vo itinere, quod pulvere molestum est, sicut pulvis etiam pro bello et exercitatione campestri poni solet. — Hinc *perfusus pulvere mulio* apud Petron. cap. 126, et Propert. IV, 2, 40: *Sirpiculis medio pulvere ferre rosum*. ED. — *Abesse*, diutius hære in via; nam alloquitur copa viatores et, ut divertantur ad se, invitat: *assum Solem* Ciceronis male huc trahit Scaliger.

6. *Bibulus torus*, qui e roscido humentique cespite, gelida in umbra factus; nam opponitur *æstivo pulveri*. — *Decubuisse* de toro humili, in terra strato: ut in Moreto, v. 5, *membra demissa grabato*.

7. *Sunt topia et calybae*, ita plurimorum codicum auctoritate legendum censet Scaliger ad h. l. et Salmas. ad Vopisci Carin. p. 822, et Bentleius ad Hor. Sat. II, 11, 123. Confirmat MS Helmst. in quo *copia et calibes*; alii MSS et editi *sunt cupæ et calices*. Sunt autem *topia* loca ex arboribus flexibilibus opere topiario arcuatim structa, qualia Spartianus, in Hadr. c. 10, cum particibus et cryptis nominat — *Calybae* sunt pergulae et attegiae, quales in meritoriis tabernis fieri solebant, in quibus ganeones potarent. Hesychius, *καλύβη, σκηνή, πασά;* calybam aucupis vidimus ad Carm. 3 de Auc. — Hujus tomi Part. I, pag. 191. ED.

8. *Trichila* jam Aldus edidit, et vett. cod. admittunt. Helmst. habet *triclina umbrosis*. *Trichila* est pergula arcuata ex arundinibus et vitium, cucurbitarum aut cucumerum, quorum densa sunt folia, jugamento contexta. Inde Græcis *ὑπάμπλος* dicta. Vid. Colum. X, 378 et 394: videtur et describi a Propertio, IV, 8, 35, seqq. Plura Salmas. ad Spart. Hadr. pag. 86; Grævius ad Isid. Gloss. p. 54; Gesnerus ad Colum. l. c.

9. *Mænalia quæ garrit*, est descriptio fistulae pastoritiae, quam ipse Pan inflare in Mænalo cum pastoribus Arcadicis solet. Vid. Calpurn. X, 13 et 66. Et *garrula silvestri fistula sacra* Deo Tibull. II, 5, 30. — *Pastoris more* recte MSS, et probat Barth. Adv. XXXIII, 22: *in oro* Scaliger et Weitzius ediderunt.

11. *Vappa* vinum corruptum, evanidum, et quodvis vile, proprie cauponarum. Horatio, Serm. I, 5, 16: « Multa prolutus vappa nauta atque viator ». Editi plerique *diffusa*, sed *defusa* voluit Scaliger. et Burm. ut Horat. Carm. IV, 5, 34: *merum defusum pateris*. Vid. Turneb. Advers. I, 1; Oudendorp. ad Lucan. IV, 82, et quæ nos notavimus ad Grat. v. 474. — Ita ad Hor. Epist. I, 12, v. ult. « Italiae pleno diffudit copia cornu », ubi Wernsd. legi jubet *defudit*; Exc. ad Calp. Ecl. X. ED.

Sunt etiam crocæo violæ de flore corollæ,
 Sertaque purpurea lutea mixta rosa ;
 Et quæ virgineo libata Achelois ab amne
 Lilia vimineis adtulit in calathis.

15

Sunt et caseoli, quos juncea fiscina siccatur :
 Sunt autumnali cerea pruna die,

Castaneæque nuces, et suave rubentia mala :

Est hic munda Ceres, est Amor, est Bromius.

20

Sunt et mora cruenta et lentis uva racemis :

Est pendens junco cæruleus cucumis.

13. *Sunt et Cecropio junctæ de flore corollæ*, habent quidam codd. unde Burmannus conjicit *Corycio junctæ de flore*.

15. *Achelois* quælibet Nais est, ut *Acheloia pocula* apud Virgil. Georg. I, 16, quælibet aqua. Nais *vimineis in calathis lilia adtulit ab* alluente *amne virgineo*, quem ipsa virgo purum et intactum incolit, quasi delicato osculo, *libata*, i. e. tiffeta, humectata, quod poetæ etiam *lambere, mordere* dicunt. Singula verba comparata sunt ad signandam delicatissimorum florum suavitatem, quos delibare et colligere Naiades, et delicias facere amatoribus solent. Virgil. Ecl. II, 45 : « Tibi lilia plenis Ecce ferunt Nymphæ calathis, etc. » — Eadem fictionis poeticæ elegantia in Epigram. Alcimi de donis a Lesbia missis. Burm. Anthol. Lat. III, 211. Recte autem virgineum os Nymphæ Acheloidi tribuit, ut virginis ora gerere dicuntur Acheloides Ovidio, Metam. V, 557. Ed.

16. Propert. III, 11, 30 : *nunc mixta referre Lilia vimineos lucida per calathos*. Ed.

17. Pro *juncea fiscina* cod. Leid. et edit. Junt. *scirpea fiscina* habent, *scirpea* Ald. sed vulgatum probant

Tibull. II, 111, 15 ; Calpurn. VIII, 1, et IX, 33 ; Colum. XII, 17.

18. *Sunt pruna*, quæ *cerea* atque adeo matura fiunt *autumno*, ut mora rubentia æstate. Propert. IV, 11, 13 : « Hic autumnalia pruna Cernis, et æstivo mora rubere die ». Sic et Virg. Ecl. II, 53.

20. *Munda Ceres* est panis siligineus. Serenus in Moreto, v. 42, sic vocat pollinem, vel farinam cribro succretam : « Subsedit sincera foraminibusque liquatur Emundata Ceres ».

21. *Mora cruenta*, i. e. rubentia, propter succum cruori similem ; unde fabula Pyrami et Thisbes apud Ovid. Metam. IV, 161. Alcimus in Epigr. inter Petroniana : « sanguineo male mora rubentia succo ».

22. *Cæruleus cucumis* etiam Prop. IV, 11, 43. Columella, X, 380, « Intortus cucumis, prægnansque cucurbita serpit ». MS Helmst. *Et pendet*, et fere omnes. Ald. *et pendens*. Unde malim sic legere : *Est lentis... et pendens* ; ut *pendens* si mul ad uva referatur et ad cucumis : nam intelligitur uva pensilis. In *junco* intelligenda videtur fiscella e junco texta. — Joannes de Janna in Catholico : « Fiscina vas ex

Est tuguri custos armatus falce saligna;

Sed non et vasto est inguine terribilis.

Huc Alibida veni: fessus jam sudat asellus:

25

Parce illi; vestrum delictum est asinus.

Nunc cantu crebro rumpunt arbusta cicadæ;

Nunc etiam in gelida sede lacerta latet.

Si sapis, æstivo recubans te proluce vitro,

Seu vis crystallo ferre novos calices.

30

juncis et vimine factus. Inde diminutivum *fiscella*. Ed.

25. *Alibida* pleræque edd. præferunt; et, cum Turnebo *Advers.* XIII, 22, exponitur de Sileno, qui asello vehitur, ex loco quodam veteris prologi ad Plauti *Bacchides*, v. 31, ubi Silenus *Asibidam* se vocat. Sed in membranis vet. quibus Helmst. accedit, legitur *Calybita*, quod probant Scaliger ad h. l. Salmasius ad *Vopisc. Carin.* p. 824, Weitzius ad *Copam*, Gudius ad *Phædr.* III, 20; et plerique intelligunt de Gallo *Matris Deum θαλαμηπόλω*, et *αγύρτα*, a *καλύβη* vel *νατοχω*, in quo servabatur simulacrum *Deæ*. De *Sileno* vix probabile est, quum mythos et mythica tempora hic non tangat poeta. *Calybita* magis placet, sed malo hoc de quovis viatore et agasone intelligere, qui ad instar famuli *Cybeles*, asino impositas merces vectat, et in via, in tabernis et cauponis, unde ei nomen, assiduus est. Nam *calyba* supra, v. 7, sunt pergulæ tabernarum.

26. Facile mihi persuadeo, veram esse lectionem, quam *Burmannus* h. l. adstruit, præeunte *Vossio* ad *Catull.* p. 165, *Vestæ delictum est Asinus*. Probabilis scilicet est ratio, cur parcendum sit asino fatigato, qualis in vulgata *vestrum delictum* vix reperitur. Cur delictum sit *Ve-*

stæ, ejus rei causa legitur apud *Ovid.* *Fast.* VI, 310, seqq.

27. Nunc meridies est et flagrantissimus æstus, quo cicadæ maxime vocales esse solent. Sic *Calpurnius*, *Ecl.* V, 56. — *Rumpunt cantu*, i. e. implent, ut *Virgil.* *Georg.* I, 49; III, 328. — Vid. supra annotat. ad *Calpurn.* *Ecl.* VIII, 2. Ed.

28. Quidam scripti et editi *Nunc vere in gelida, vel vero*; unde *Heins. nunc verna*, *Burmannus nunc viridis gelida*, conjecerunt. *Virides lacertæ* *Horat.* C. I, 23, 7. Sed *Helmst. codex* hic optime *Nunc varia in gelida*, quod sane tenendum arbitror. *In gelida sede* est sub rubo vel spinetis, ut *Virg.* *Ecl.* II, 9, indicat: « Nunc virides etiam occultant spineta lacertos ». *Heinaius* hic malebat *in gelida sepe*.

29. *Te proluce* recte *Scalig.* correxit ex veteri scriptura; vulgati *nunc proluce*. *Virgil.* *Æneid.* I, 742: *pleno se proluit auro*. — *Æstivo*, quia vitrum *æstiva supellex*, ut vocat *Propert.* IV, 8, 37, cujus loci plura sunt hoc poemate expressa; unde ejus auctorem *Virgilium* vix credere licet.

30. *Crystallo* cod. *Helmst.* — *Ferre* h. l. est accipere. — *Seu vis ferre*, accipere ad utendum, *novos calices*, e crystallo recens fabricatos, sive nuper admodum comparatos.

Eia age, pampinea fessus requiesce sub umbra,
 Et gravidum roseo necte caput strophio.
 Formosus teneræ decerpes ora puellæ.
 Ah! pereat, cui sunt prisca supercilia!
 Quid cineri ingrato servas bene olentia sarta?
 Anne coronato vis lapide ista legi?

31. *Pampinea umbra* est ipsa, quam versu 8 vocaverat *trichilam*. Similiter Virgil. Ecl. VII, 10, et Calpurn. XI, 46.

32. *Strophium* est fasciola, qua tempora vinciebant potantes ad gravitatem capitis, ex odore vini vacillantibus, minuendam. Huic quoniam et flores innectebant, strophium pro ipsa corona dicebatur. Festus in voce *stroppus*. Plinius XXI, 2, «Tenuioribus coronis utebantur antiqui, strophia appellantes, unde nata strophiola». Conf. Paschal. de Coron. lib. I, cap. 11; Lindenb. de Strophio not. ad Lotich. V, Ecl. ult. 53, et Vulp. ad Catulli Carm. LXIII, 65.

33. *Formosus teneræ decerpes*. Sic reponendum censui auctoritate ferre omnium membrauarum et edit. quas ad h. l. recenset Burmannus, quibuscum etiam Helmst. facit: *formosum teneræ decerpens*. Nescio cur eam lectionem deseruerint alii, *Candida formosæ decerpes ora puellæ* scribentes. Illud certe multo blandius, et ad ingenium meretriculæ pellicientis expressius. *Decerpes ora*, h. e. carpes, libabis oscula. Sic Statius Theb. VI, 165, *vocis decerpere murmura primæ* dixit; et Catullus in Elegia ad Manlium, v. 127, de columba: «Oscula mordenti semper decerpere rostro». Ed.

34. *Prisca supercilia* sunt severa, tristia. Tale est *conveniens Latio su-*

percilium, nempe severitati prisce Latinorum, Priap. carm. I, et *pondus veteris triste supercilli*, apud Senecam, Hippol. 796. Pluribus hanc *prisci* notionem adstruit Burm. ad h. l. MS Helmst. hic habet: *Ah peoant quibus hæc prisca supercilia!*

35. *Cineri ingrato*; quia cineri nullus sensus, et quod cineri præstatur, viventium non interest. Sumptum ex Virg. Æn. VI, 213. Pertinet huc etiam illud Æn. IV, 34: *Id cinerem et Manes credis curare sepultos?*

36. *Coronatus lapis* est sepulcralis: nam cippus coronis et floribus ornatos, notum est. Vin' tu hæc sarta, hos flores, delicias viventium, te sepulto et lapide coronato demum legi, et ad sepulcrum tuum deferri? Fortasse legendum *coronando lapidi*, ut Virg. Ecl. X, 41: *Sarta mihi Phyllis legeret: sed coronato lapide* etiam accipi potest de monumento absoluto, et ad coronam perducto; ut *vina coronant* apud Virgilium significat, implent ad summum. Propert. III, 16, 23, «sertisque sepulcrum Ornabit custos ad mea busta sedens». Pro *legi* perperam alii *legi*.—Hæc interpretatio verissima videtur: sic etiam Apollonius Rhod. Argon. lib. II, v. 920: *τόμου στεφάνην* summum sepulcrum dicit; scholiastes explicat *τὴν ἀραν*: et apud Latinos corona est summa pars muri vel lapi-

Pone merum et talos: pereat, qui crastina curat!

Mors aurem vellens; Vivite, ait, venio.

deæ structuræ, alias *lorica*. Apud Curtium, lib. IX, 4, occurrit *corona muri angusta*. Ed.

37. *Tali* junguntur vino, quia liberaliores potationes talorum lusionibus diffindebant. Alii *pereant qui . . . curant*. Horat. Carm. I, 9, 13: *Quid sit futurum cras, fuge quaerere*; multo elegantius.

38. *Vivite*, nempe genialiter, et hodie. Frequens hæc est cantilena poetarum. Apud Petronium Trimalchio, larva argentea in mensam projecta, tamquam simulacro mortis, admonitus: «Ergo vivamus, dum licet esse bene». Tibull. I, 1, 84: «Jam veniet tenebris Mors adoperta caput». Martial. I, 16: «Sera nimis vita est crastina; vive hodie». Et

Pers. V, 152: *Vive, memor leti*.—Sed nullus unquam Epicuri discipulus ad vina et ludos, et ad diem lucro apponendum animos vehementiori imagine provocavit. Noster, postquam iis, qui *crastina curant*, diras imprecatus est, adducit ipsam mortem, quæ, sicut Maroni majora Bucolicis canere volenti Phœbus, ita et illis seria vitæ tractantibus aurem vellit, admonetque negotiis occupatos, ut *vivere* properent, quia fatalis hora leti *venit*. Hæc ait ipsa MORS: «Fruamini vita, coram me, quæ vobis hanc raptura venio». De his, et omni Copæ carmine, vide præmium, textum et notas, tom. V, pag. 183-189 nostri Virgiliti. Ed.

IV.

D. MAGNI AUSONII

CUPIDO CRUCI ADFIXUS*.

AERIS in campis, memorat quos Musa Maronis,
Myrteus amentes ubi lucus opacat amantes,
Orgia ducebant Heroides, et sua quæque,
Ut quondam occiderant, leti argumenta gerebant,
Errantes silva in magna, et sub luce maligna
Inter arundineasque comas, gravidumque papaver,
Et tacitos sine labe lacus, sine murmure rivos:
Quorum per ripas nebuloso lumine marcent
Fleti olim regum et puerorum nomina flores,

* Ἐρως βασανισθεὶς, in margine scribit Adrian. Burm. Ed.

1. *Aeris in campis*, i. e. aeriis, non solidis illis et firmo solo præditis, ut alii, sed quasi in aere fluctuantibus, ut cætera apud inferos aeri, auræ, nebulæ, umbræ similia dicuntur. Respicit Virg. *Æn.* VI, 886: «Sic tota passim regione vagantur Aeris in campis latis».

2. *Myrteus*. Sic ipse Virgilius de campis lugentibus, *Æn.* VI, 443, et *myrtea circum Silva tegit*: apta vero silva myrtea campis, ubi amantes degunt, quia myrtus Veneri gratissima, Virg. *Ecl.* VII, 62: «Populus Alcidiæ gratissima, vitis Iaccho, Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo». Ed.

3. *Orgia ducebant*, chorum, cœtum agebant, non honori alicujus

Dei, sed pro more puellarum, ut curas fallant, ludentes cum sociis.

5. *Errantes... sub luce maligna*: Virg. *Æn.* VI, 451.—*Lux maligna*, parca et obscura, ut Virgilius sæpe. Vid. *Æn.* VI, 270.

7. *Lacus sine labe*, quem nihil illapsum turbat. Sic Ovid. *Met.* III, 410, de fonte: «quem nulla volucris Nec fera turbarat, nec lapsus ab arbore ramus». — *Labes* etiam lapsus desidentis terræ notat. Cic. de *Divin.* I, 35: «multis locis labes factæ sunt, terræque desederunt».

8. *Nebuloso lumine*, obscuro et dubio, ut versu 1 Mosellæ. — *Marcent flores* apud inferos ut Papin. *Statius flores* in Elysio *obtaso palentes germine* dicit. Ed.

9. *Fleti*, h. e. fletus et gemitus, quibus olim defleti sunt, notas ser-

Mirator Narcissus, et OEbalides Hyacinthus, 10
 Et Crocus auricomans, et murice pictus Adonis,
 Et tragico scriptus gemitu Salaminius Æas.
 Omnia quæ lacrymis et amoribus anxia mœstis
 Exercent memores, obita jam morte, dolores,
 Rursus in amissum revocant Heroidas ævum. 15
 Fulmineos Semele decepta puerpera partus
 Deflet, et ambustas lacerans per inania cunas
 Ventilat ignavum simulati fulminis ignem.
 Irrita dona querens, sexu gavisiva virili,
 Mœret in antiquam Cænis revocata figuram. 20
 Vulnera siccata adhuc Procris, Cephalique cruentam

vantes. Virg. Ecl. III, 106 : *inscripti nomina regum flores*. Quædam edd. habent *nomine*, minus recte.

10. *Mirator*, spectans se in fonte, de quo Ovid. Met. III, 418 : « Adstupet ipse sibi . . . Cunctaque miratur, quibus est mirabilis, ipse ». — *OEbalides*, OEbali filius, regis Laconicæ, ab Apolline amatus, qui disca recidente percussus, mutatur in florem hyacinthum : in quem et postea Ajacis cruor conversus. Vid. Ovid. Met. X, 210 seqq. Ausonius in Technop. *Solamen tibi, Phæbe, novum dedit OEbalius flos*.

11. *Crocon* in florem versum breviter memorat Ovid. Met. IV, 283. — *Adonin* vocat *anemonen*, quæ ex ejus sanguine nata memoratur ab eodem, Met. X, 735.

12. *Aias Græcis*, qui et Latinis *Ajax*. Scriptus autem *Aias* in hyacintho, quia literæ *ai*, *ai*, heu, heu, qui hic tragicus gemitus vocatur, in ejus foliis scriptæ credebantur, quas alii pro ipso Ajacis nomine habebant. Videatur Ovid. Metam. X, 215.

13. *Omnia ista*, quæ in campis

lugentibus obversantur, infelicis et mœsti amoris documenta, quæ memores dolores, etiam obita morte, exercent, nunc Heroidas quasi in præteritum amissæ vitæ ævum revocant. Quod Gronovius emendare voluit, *experti memores doloris*, non necessarium puto. Barthius in Adv. XII, 7, legi voluit *qua lacrymis et amoribus anxia mœsti*.

16. Vid. Excurs. ad hunc locum.

18. *Fulminis* loco legit *fulguris* Adr. Burm.

20. *Cænis* olim ab Neptuno compressa sexus mutationem impetravit ac Cæneus appellatus est, qui tandem pro Lapithis adversus Centauros pugnans arboreis oppressus trabibus in avem commutatus dicitur. Ovid. Met. XII, 179 seqq. Ausonius eum dicit post mortem pristinæ formæ redditum, Virgilium sequutus, qui Æn. VI, 448 : « Et juvenis quondam, nunc femina Cæneus Rursus, et in veterem fato revoluta figuram ».

21. *Procris*, quam in frutetis latentem pro fera Cephalus maritus interfecit. Ovid. VII, 805 seqq.

Diligit et percussa manum. Fert fumida testæ
 Lumina Sestiaca præceps de turre puella;
 Et de nimbos saltum Leucate minatur
 Mascula Lesbicis Sappho peritura sagittis.
 Harmoniæ cultus Eriphyle mœsta recusat,
 Infelix nato, nec fortunata marito.
 Tota quoque aeris Minoia fabula Cretæ
 Picturarum instar tenui sub imagine vibrat:
 Pasiphae nivei sequitur vestigia tauri;

22. *Testa*, quod in plurimis legitur, ingratum est propter *δμοιοτέλευτα* in *a*, et præfero ei, quod alii habent, *testæ*, cui et favet quorundam libr. lectio *fert fumida testem*. Est vero *testa* h. l. lucerna figulina, qua alias puellæ utebantur pensa nocturna trahentes. Vid. Virgilius, Georg. I, 391, et quæ a nobis dicta sunt ad Sereni fragm. VII.

23. *Sestiaca puella* Hero est, ab urbe Hellesponti Sesto, quæ noctu ad se natanti Leandro lucernam solebat e sua turri ostendere, e qua, postea quam Leandrum suum vidit submersum, se in mare præcipitavit. Videantur Musæus, et Ovidius Heroid.

24. *Leucates* saxum vel promontorium Epiri, unde Sappho desiliisse impatientia amoris dicitur. — *Nimbosum* etiam Virgilius vocat Æn. III, 274.

25. *Masculam* Sappho dicit ex Horat. Epist. I, 19, 28, ob virilem animum vel amorem puellarum. — *Lesbicis sagittis*, amore Phaonis, qui et Lesbius erat, et feminas in sui amorem traherat, notante Servio ad Virg. Æn. III, 279.

26. *Eriphyle*, Amphiarai uxor, Adrastris regis Argivorum soror, qui quum Amphiarum vellet ad bel-

lum Thebanum pertrahere, sororem suam oblato monili, quod Harmoniæ olim fuerat, fatali corrupit, ut maritum suum proderet. Hoc monile olim a Vulcano fabricatum eo fato erat, ut exitiale omnibus esset, qui haberent. Et Amphiarus quidem, ab uxore proditus, bello Thebano periit; ipsa vero a filio Alcmaone, mandato patris, interfecta est. Inde ab Ausonio *infelix nato* et *marito* dicitur, quæ nunc apud inferos nollet illud Harmoniæ monile habere. Legendus Hyginus, fab. 73, et Lactantius ad Stat. Theb. III, 274.

28. *Tota quoque fabula Minoia*, quondam acta in familia Minois, regis Cretæ, nunc quasi *aeris*, h. e. lusu aeris apud inferos simulatæ et effectæ, *tenui sub imagine*, levibus in simulacris, et *picturarum instar*, *vibrat*, hinc inde movetur, quasi vento acta. Hujus fabulæ Minois personæ in sequentibus nominantur, Pasiphae, uxor Minois, Ariadne filia, et hujus soror Phædra.

30. Pasiphaes infandus amor in taurum notus, refertur a Virg. Ecl. VI, 46. — Vid. Pasiphaes fabula, ex omnibus metris Horatianis (hujus edit. tomo II), v. 17: « Inlicitus gaudet Includi stabulis ». En.

Licia fert glomerata manu deserta Ariadne ;
 Respicit abjectas desperans Phædra tabellas :
 Hæc laqueum gerit, hæc vanæ simulacra coronæ ;
 Dædaliæ pudet hanc latebras subissè juvencæ.
 Præreptas queritur per inania gaudia noctes 35
 Laodamia duas, vivi functique mariti.
 Parte truces alia, strictis mucronibus omnes,
 Et Thisbe, et Canacæ, et Sidonis horret Elissa :
 Conjugis hæc, hæc patris, et hæc gerit hospitis ensein.
 Errat et ipsa olim, qualis per Latmia saxa 40
 Endymioneos solita adfectare sopores,

31. *Ariadne licia*, id est, *fila fert glomerata manu*, argumentum et pignus infelicis amoris, quo Theseum olim, Labyrinthum ingressum, servaverat, sed post *deserta* ab eo et in Naxo relicta.

32. *Phædra*, privigni Hippolyti amore capta, *tabellas*, h. e. literas, quas dicitur ad conciliandum sibi Hippolytum scripsisse, *abjectas præ indignatione*, quod nihil effecerant, *respicit* adhuc cum dolore, *desperans* eum vinci posse. Perperam hic quidam legunt *despicit*.

33. *Hæc laqueum gerit*, Phædra, quia se suspendit impatientia amoris : *Ariadne vanæ simulacra coronæ*, quam ei a Theseo relictae Liber dederat, et postea inter sidera collocavit — Vid. Hygin. II Astronomicon, de Corona. — *Figuræ*, dat Adr. Burm. Ed.

34. *Hanc*, Pasiphaen. — *Latebras juvencæ*, vaccæ lignæ machinam, quam Dædalus fabricaverat.

36. *Laodamia*, Acasti Thessaliæ regis filia, uxor Protesilai, *præreptas sibi queritur duas noctes*, unam *vivi mariti*, quando confestim cum aliis ducibus in Phrygiam navigavit, ibique primus periit ; alteram

functi, quando audito, eum periisse, Laodamia petiit a Diis, ut vel tres horas revivisceret, quo videre eum et alloqui liceret : quod quidem impetravit, sed postea ipsa se combussit. Hyginus, fab. 103 et 104 ; Ovid. Her. XIII. — Hanc diem unum petiisse testatur Lucian. in Dialog. mort. Ed.

37. *Strictis mucronibus omnes horrent*, tanquam se denuo interempturæ : *Thisbe* Babylonia, propter Pyramum ; *Canacæ*, Æoli filia, propter fratrem ; *Sidonis Elissa* vel *Sidonia Dido*, propter Æneam. Fabulæ omnium ex Ovidio et Marone notæ.—De *Canacæ* vid. Vinetus ad Auson. Epigr. 84. Ed.

40. *Per Latmia saxa*, in Latmo, monte Cariæ, ubi Endymionem pastorem Luna, amore ejus capta, noctu consopitum dicitur accessisse, ut dormientem oscularetur. Ovid. Heroid. XVIII, 62, et Plin. lib. II, cap. 9.

41. *Adfectare sopores* h. l. est observare et captare tempus somni Endymionis. Cæterum *παρόραμα* Ausonii est, qui h. l. Lunam, quæ Dea est, inter Heroidas in inferis agentes recensuit.

Cum face et astrigero diademate Luna bicornis.
Centum aliæ veterum recolentes vulnera amorum,
Dulcibus et mœstis refovent tormenta querelis.

Quas inter medias furvæ caliginis umbram
Dispulit inconsultus Amor stridentibus alis.
Agnovere omnes puerum, memorique recursu
Communem sensere reum, quamquam humida circum
Nubila et auratis fulgentia cingula bullis,
Et pharetram, et rutilæ fuscarent lampados ignem;
Agnoscunt tamen, et vanum vibrare vigorem
Occipiunt; hostemque unum loca non sua nactum,
Quum pigros ageret densa sub nocte volatus,
Facta nube premunt. Trepidantem et cassa parantem
Suffugia in cœtum mediæ traxere catervæ.
Eligitur mœsto myrtus notissima luco,
Invidiosa Deum pœnis: cruciaverat illic

42. *Luna bicornis*. Plane iis verbis describit Ansonius Lunam ad Endymionem accedentem, ut eam figura exhibet antiquæ gemmæ apud Gorlæum, P. II, num. 408. Ed.

45. *Furvæ*, infernæ, ut Horatio, Carm. II, 13, 21, *furvæ regna Proserpinæ*.

47. *Memori recursu*, pro recurrente memoria. Virg. Æn. IV, 3: *multusque recurSAT gentis honos*.

48. *Communem reum*, h. e. communis infortunii sui ex amore infausto auctorem et propterea reum.

49. *Auratas fulgentia cingula bullas*, sic vulgatæ et priores editiones, quæ lectio potest defendi ut sit ellipsis Græcæ præpositionis *κατά*. Scriverius scriptum voluit, quod et Tollius edidit, *auratis fulgentia cingula bullis*. Virg. Æn. IX, 359: *aurou bullis cingula*. Prudent. Psychom. 476, *fulgentia bullis cingula*.

51. *Vanum vibrare vigorem Occipiunt*, h. e. videri incipiunt vehementer movere se et in hostem concitari, vano tamen conatu. Sic commotos in somnio describit Virg. Æn. XII, 909, «nequicquam avidos extendere cursus Velle videmur, et in mediis conatibus ægri Succidimus». Scriverius hic conjicit, *manuum vibrare vigorem*, vel *librare*, sed parum *εὐρύχως*: nam et supra *vanum simulati fulminis ignem*, et v. 29, *vibrare fabulam tenui sub imagine dixit*. Barthius *rigorem* maluit, nec hoc bonum.

52. *Loca non sua nactum*, h. e. loco alieno nec sibi opportuno apparentem, utpote cui nihil negotii est cum inferis.

54. *Facta nube*, i. e. facto globo et concursu, ut alias *nubes* est densa multitudo; sequenti versu dicitur *cætus mediæ catervæ*.

Spreta olim memorem Veneris Proserpina Adonin.
 Hujus in excelso suspensum stipite Amorem,
 Devinctum post terga manus, substrictaque plantis 60
 Vincula mœrentem, nullo moderamine pœnæ
 Adfigunt: reus est sine crimine, iudice nullo
 Accusatus Amor: se quisque absolvere gestit,
 Transferat ut proprias aliena in crimina culpas.
 Cunctæ exprobrantes tolerati insigniâ leti 65
 Expediunt: hæc arma putant, hæc ultio dulcis,
 Ut quo quæque perit, studeat punire dolore.
 Hæc laqueum tenet, hæc speciem mucronis inanem
 Ingerit; illa cavos amnes, rupemque fragosam,
 Insanique metum pelagi, et sine fluctibus æquor. 70

58. *Memorem Veneris Adonin.* Respicit fabulam, quam Apollodorus refert, lib. III, p. 224, quum Proserpina cum Venere contenderet super Adoni, et Jupiter litem dirimens imperasset, ut de tribus anni partibus unam Adonis apud se ipsum, alteram cum Venere, tertiam cum Proserpina esset, Adonis autem plus declinans in Venerem, huic suam etiam partem tribueret, paullo post Adonin, Proserpinæ invidia, ab apro interfectum esse. Quem eventum hic poeta ita fabulæ suæ accommodat, ut dicat, ex invidia Proserpinæ cruciatum Adonin apud inferos esse in myrto, quod nimium memor Veneris fuisset.

62. Pleræque editiones *adficiunt* præferunt, sed Scriverius maluit *adfigunt*, quod ipse poeta hoc verbum in præfatione usurpavit, et in lemmate suo, quod est *Cupido cruci adfixus*. Idem expressit Tollius et Floridus. Rejicit quidem *adfigunt* anonymus in notis, eo quod suspensum ante dixerat, mihi tamen inscitius dictum videtur *adficere nullo*

moderamine pœnæ; et sententiam igitur Scriverii facile admitto. Tollius, qui Pœnæ edidit, accepisse hoc vocabulum primo casu pluralis videtur, quasi Pœnæ, i. e. Furis ipsæ Heroides vocarentur.

63. Barthius hic legendum censet, *se quæque absolvere gestit*, quum omnes sint sexus sequioris: sed commutandum non esse *quæque*, et Veterum usu probari, dudum ostendit ad h. l. Mariang. Accursius. Sequenti versu quidam legunt *Transfert et proprias*.

65. *Tolerati insigniâ leti*, h. e. gladios, laqueos, et alia, quibus se ipsæ interfecerant, hæc *expediunt*, adferunt in medium cum exprobratione suorum malorum.

69. *Cavos amnes, rupem, æquor ingerunt*, non actu quidem, quod fieri nequit, sed visu et imagine: *cavi amnes sunt vani et inanes, qui congruunt scilicet aeriis campis. — Sine fluctibus æquor*, ut supra versu 7 *sine labe lacus, sine murmure rivos*, h. e. non veros, sed simulatos, et mox *nullo igne faces*.

Nonnullæ flammæ quatiunt, trepidoque minantur
 Stridentes nullo igne faces: rescindit adultum
 Myrrha uterum lacrymis lugentibus, inque paventem
 Gemmea fletiferi jaculatur succina trunci.
 Quædam ignoscentum specie ludibria tantum 75
 Sola volunt: stylus ut tenuis sub acumine puncti
 Eliciat tenerum, de quo rosa nata, cruorem;
 Aut pubi admoveant petulantia lumina lychni.
 Ipsa etiam simili genetrix obnoxia culpæ,
 Alma Venus, tantos penetrat secreta tumultus; 80
 Nec circumvento properans suffragia nato,
 Terrorem ingeminat, stimulisque accendit amaris
 Ancipites Furias; natiq; in crimina confert
 Dedecus ipsa suum, quod vincula cæca mariti
 Depresso Mavorte tulit; quod pube pudenda 85

73. *Lacrymis lugentibus*: sic Tullius et quidam alii, quod non omnino ad palatum est. Ex his libris scriptis, qui *vigentibus* habebant, Mariangelus reponere voluit *lucen-tibus*, assentiente et Scriverio, qui etiam tentavit *urgentibus*; Salmasius voluit *ingentibus*. Mihi fere placet, quod Gabbemæ editio habet, *humentibus*, ut Ovidium respexerit in Myrrhæ fabula, Met. X, 509: *Dat gemitus arbor, lacrymisque cadentibus humet*.

74. *Gemmea fletiferi*, h. e. instar gemmæ lucentia. Scribendum hic *gummea*, id est, gummæ instar defluentia, putat Vlitius ad Gratû 144.

76. *Stylus* hic tenuis et acuminatum ferrum, sive acus, nec de scribendi instrumento intelligendum, quo tamen Cassianum martyrem a pueris interfectum narrat Prudent. Perist. IX, 44: *Adest acutis agmen armatum stylis*, etc.

77. *De quo rosa nata*: de hac fa-

bula vide, quæ notantur ad Pervig. Ven. v. 23.— Huj. ed. tomo II. Ed.

80. *Secura*, imprudens et nihil metuens, ut supra v. 46, *inconsultus Amor*. — *Penetrat tumultus*, immiscet se turbæ Heroidum.

81. *Suffragia* accipe pro auxilio vel consensu.

83. *Ancipites Furias* Vinetus vult esse Heroidas infensas Amori, sed adhuc dubitantes an debeant ulcisci. Tollius contra vult esse ipsas Furias, quas ante Pœnas vocaverit, et *ancipites* interpretatur sævas vel sævientes, quæ significatio haud probata Veteribus videtur. Mihi *ancipites Furie* dici videntur Heroïdes, quæ ita irarum Furiis aguntur, ut dubites, Heroidum umbræ, an ipsæ Furie sint. Sic alibi Ausonius Epigr. 95: *Ancipites patitur Naiadas Eumenidas*.

85. *Depresum Martem vinculis cæcis*, id est, subtilibus et occulte factis, a Vulcano implicitum una

Hellespontiaci ridetur forma Priapi;
 Quod crudelis Eryx, quod semivir Hermaphroditus.
 Nec satis in verbis: roseo Venus aurea serito
 Mœrentem pulsat puerum, et graviora paventem.
 Olli purpureum mulcato corpore rorem 90
 Sutilis expressit crebro rosa verbere, quæ, jam
 Tincta prius, traxit rutilum magis ignea fucum.
 Inde truces cecidere minæ, vindictaque major
 Crimine visa suo, Venerem factura nocentem.
 Ipsæ intercedunt Heroïdes, et sua quæque 95
 Funera crudeli malunt adscribere fato.
 Tum grates pia mater agit, cecidisse dolentes,
 Et condonatas puero dimittere culpas.

cum Venere narrat Ovid. Metam. IV, 189, et Repositianus singulari poemate in Anthol. Lat. Burm. lib. I, carm. 72.

86. *Hellespontiaci Priapi*, qui de Lampsaco civitate, et Liberi Venerisque filius fuisse fertur.

87. *Eryx*, Veneris et Butæ filius, *crudelis*, quod hospites ad cæstum certamen provocasse, et sic trucidasse dicebatur. Vid. Virg. *Æn.* V, 402. — *Hermaphroditus*, Mercurio et Venere genitus; ejus et Salmacidis Nymphæ in unum corpus coalescentium fabulam vide libro IV Met. Ovid.

90. *Mulcato corpore*, i. e. percusso et vulnerato: nam *mulcare* est pugnâ vel calcibus cædere. Phædr. lib. I, fab. 3: « male mulcatus græculus, Redire mœrens cœpit ad proprium genus ».

91. *Sutilis rosa*, nempe serito ex rosis facto, consuto, intexto. Ed.

94. *Venerem factura nocentem*: ita exemplaria omnia, quæ vidi, præter illud editionis Hag. 1712, quæ dedit *fosere nocentem*, male

omnino, quum ista lectio facillima aptissimaque sententia sit. Vindicta major suo crimine videbatur, quia factura erat, ut ipsa Venus, amorum et deliciarum mater, esset nocens. Barthius etiam nulla necessitate mutat: *Venerem facit ira nocentem*.

96. *Malunt adscribere fato*. Solennis hæc ratio apud Veteres, ut fato adscribant, in quo ipsi suam agnoscere culpam verentur. Exemplo satis memorabili hoc exprimit Lucianus in dialogo, quem inter Æacum, Menelaum, Protesilaum et Paridem instituit, tomo IV, p. 37, edit. Basil. Ibi enim Protesilaus, quod vix uxore ducta, ad Trojam occubisset, calamitatis illius causam primum in Helenam, deinde in Menelaum, mox in Paridem, denique in Cupidinem confert; sed monitus ab Æaco, suam ipsius gloriæ cupiditatem causam fuisse immaturæ mortis; tandem omisso Amore, Fato rem tribuit.

98. Gronov. hic scriptum censuit: *Et condonatis puero dimittere culpis*.

Talia nocturnis olim simulacra figuris
 Exercent trepidam casso terrore quietem.
 Quae postquam multa perpressus nocte Cupido
 Effugit, falsa tandem caligine somni,
 Evadit ad superos, portaque evadit eburna.

101. *Simulacra figuris*. dedit auctor
 ait. Itaq. male et contra auctorita-
 tem. Similes huius et sequentis ver-
 sus ante veniunt: Talia simulacra
 vest. nocturnis quandoque observan-
 tur in somniis, et trepidam quietem
 casso terrore turbant: vel, talia
 sunt ante somnium potest, qui de
 nocturnis Herodotum, de quibus
 quoniam somniis, cogitat. Nempe om-
 nia quae hic retulit poeta, ficta et
 visa et passim per somnium acta
 sunt somniis.

103. *Porta eburna*, sumptum e
 Virgillii *Æn.* VI, 894, qui geminas
 Somni portas fingit, unam cor-
 neam, quae veras umbras, alteram
 eburnam, quae falsa somnia emit-
 tat; fictio expressa ex undecimo
 Odysseae. Vid. Macrob. in priore
 commentario ad Somnium Scipio-
 nis. Idemque commentum ex eo re-
 petit Noster in extrema Epheme-
 ride. Hic porta eburna nominata,
 falsa et ficta esse, quae in hoc poe-
 matio narraverit, confirmat.

EXCURSUS

AD AUSONII CUPID. CRUCI ADFIXUM,

v. 16 SEQ.

Fulmineos Semele decepta puerpera partus
Deflet, et ambustas lacerans per inania cunas
Ventilat ignavum simulati fulminis ignem.

HIC locus totius poematii vexatissimus, qui varie a variis tentatus est, vix certo sanari et constitui sine librorum auctoritate potest, qui omnes fere vitiosam aut incommodam lectionem tenent. De fabula Semeles fulminatæ, quæ hic respicitur, vide Ovid. Metam. III, 298 seqq. *Fulminei partus* sunt fulmine effecti. Secundo versu vulgati habent *et ambustas latera per inania cunas*. Scriverius voluit: *et ambustis laterum per inania cunis*. Salmasius: *ambustas late per inania cunas Ventilat ignavo simulati fulminis igne*. Boxhornius conjecit: *ambustas iterum per inania cunas Ventilat ignavo simulati fulminis igne*. Pollius et Floridus dederunt *ambustas lacerans per inania cunas*. Denique anonymus in recenti hujus poematii editione Hag. Com. 1712: *et ambusti lateris, per inania currens, Ventilat ignavum simulati fulminis ignem*, quam conjecturam cæteris præferrem, nisi molesti viderentur duo genitivi, *ambusti lateris*, et *simulati fulminis* ab uno nomine *ignem* pendentes. Tollius in notis probat conjecturam Scriverii, et *laterum cunas* accipit pro utero, quod mihi durum et ἀκυρολογὸν videtur: recte tamen facit, quod in sequente versu nihil mutat. Nam *ventilat ignavum ignem* dictum est, ut a Propertio, IV, 3, 50, *ventilare facem: ignavus* vero *ignis* est lentus et debilis, quia *simulati fulminis*, h. e. umbra tantum et evanida imago fulminis, ut omnia apud

inferos vana. Ego tolerabilem puto lectionem, quæ et antiquæ scripturæ maxime convenit, *ambustas lacerans*, h. e. dum cunas, cunabula, sive pannos, quibus infans exceptus erat, quod ignem concepissent, *lacerat*, discerpit, diripit, et *per inania* (1), per auras, jactat, ignem excutere cupiens, hoc magis eum *ventilat* et excitat, ut rursus eo conflagrare videatur.

(1) Virgilius, Georg. IV, 196, cum *per inania* conjunxit substantivum, vel potius adjectivum substantive positum: *His sese per inania nubila librant*. Auson. in initio Mosellæ, v. 58: *Nec placidi prohibent oculos per inania venti*, ubi *inania* pro *liquida* scilicet fluentia accipiendum. Sæpius tamen singulare *per inane* pro *per auras* apud poetas occurrit. Eo.

MODESTINI

DE AMORE*.

FORTE jacebat Amor, victus puer alite somno,
Myrti inter frutices, pallentis roris in herba;
Hunc procul emissæ tenebrosa Ditis ab aula
Circumeunt animæ, sacra face quas cruciarat:
Ecce meus venator, ait, hunc, Phædra ligemus; 5
Crudelis, Crinem, clamabat Scylla, metamus;
Colchis et orba Progne numerosa cæde, necemus;
Dido et Canace, Sævo gladio perimamus:
Myrrha, Meis ramis; Evadnes, Igne crememus:
Hunc, Arethusa, in aquis; Byblis, In fonte necemus; 10
Ast Amor evigilans, dixit, Mea penna, volumus.

* Hoc elegans epigramma ejusdem ac Ausonii carmen argumenti, ut brevissimum huic subijcere operæ pretium duxi. Editum est a Burm. Anthol. Lat. I, 31. Ed.

1. *Alite*. Sic Divionenses Schædæ, Salmas. *asido*. Tibull. de somno: *Ille venit tacitus nigris circumdatus alis*. Ed.

6. *Metamus*. Heins. legebat *petamus*, Scyllæ fabulæ minus apte. Ed.

7. *Progne* prima correpta; vide

quæ notavimus ad Sereni Fragm. XXVI, supra, p. 644. Ed.

8. *Dido et Canace*, vitium metri: legendum cum Oudendorpio, *Dido ait et Canace*.—Hæ etiam, ut supra in Ausonii carmine videri potest v. 38, pag. 657, conjunguntur. Ed.

10. In *Byblis* ultima male producitur; forte melius cum cl. Oudendorp. *Hunc Arethusa, inquit, Byblisque in fonte necemus*, quia utraque in fontem versa. Ed.

V.

C. CASSII PARMENSIS

ORPHEUS.

ARGUTÆ primum quum plectra parentis, et auro
 Distinctam sumpsit citharam Rhodopeius Heros,
 Ridebant segnes pulsus, digitosque micantes
 Serius, et chordis indoctæ dissona vocis.
 Mox pudor exardens, et gloria dulcis honesti
 Lusibus avertit puerilibus : omnis et illuc
 Perditus incumbens, Musæ pallebat amore.
 Et nunc maternis inhiat, nunc ille paternis
 Cantibus : hinc illinc discens dependet utrimque.
 Nulla Venus faciem cepit mentita dolosis

1. *Argutæ*, h. e. canoræ, *parentis*, Calliopes Musæ : sic Horatio, Carm. IV, VI, 25, *arguta Thalia*, et Epist. II, II, 90, *arguti poeta*.

4. *Dissona vocis indoctæ chordis*, h. e. discrepantes vocis modos, que nondum sciret attemperare se chordarum sono.

6. *Avertis*, avertitur a lusu puer : spernere incipit lusum puerilem, et agnoscit serio accurateque tractandam artem esse. — *Avertit pro avertit se* posuit Lucilius Junior in *Ætna*, v. 150 : *flamma avertit, qua proxima cedunt*. Ed.

7. *Perditus*, ultima experturus, et fere desperans, omni opera consumpta. Virg. Ecl. VIII, 87, *Perdita procumbit*.

8. *Inhiat cantibus*, cupide atten-

teque auscultat, ut plane percipiat et imitetur. *Hiare* dicuntur, qui cupidi mirantesque adspectant vel audiunt, ut pastor apud Calpurn. VII, 37 : *stabam defixus et ore patenti. Cunctasque mirabar*. Virgil. in *Ciri*, v. 132, de *Scylla* : *O nimium cupidus si non inhiasset ocellis*. Idem *Georg.* IV, 483 : *tenuitque inhians aria Cerberus ora*. — Prudentius, *Psychom.* 337 : *Defixis inhiant obtutibus*. Ed.

10. *Faciem mentita*, blanda et ad alliciendum composita facie fallens. — Bene passivo sensu *mentita* aliquando sumitur, ut testatur Barm. Anthol. Lat. lib. II, epigramm. 92. Valer. Flaccus, III, 681 : *Mentitas sortes*. Ed. — Idem de Orpheo *Virg. Georg.* IV, 516 : *Nulla Venus, non ulli animum flexere hymenæi*.

Compedibus: somni fuerat parcusque Lyæi.
 Donec, ridiculus dudum, modulamine silvas,
 Evulsosque suis scopulos radicibus egit.
 Ausus et ire viam viventibus inconcessam,
 Pœnarum oblitos demulsit carmine Manes. 15
 Non levis adscensus, si quis petit ardua: sudor
 Plurimus hunc tollit; nocturno exsomnia olivo
 Immoritur; jactat, quod mox laudaverat in se,
 Qui cupit æternæ donari frondis honore.

12. *Ridiculus dudum*, h. e. postquam diu lusus jocusque fuisset audientibus, qui indoctum ejus carmen et irritos labores deriderent. *Ridiculus* vitiosissimum putat, et varie corrigit Burmannus, sed causa non satis justa.

13. *Convulsosque* ad Senecæ Herc. OEt. dedit G. Fabricius; et versu seq. rectius, ut puto, *viam mortalibus inconcessam*: sed perperam idem G. Fabricius in illo, quod proxime subsequitur, *Pœnarum oblitus*, pro *oblitos*. BURM. Videtur auctor in his et sequentibus sequutus esse narrationem Virgiliti in Cui. 276, seqq.

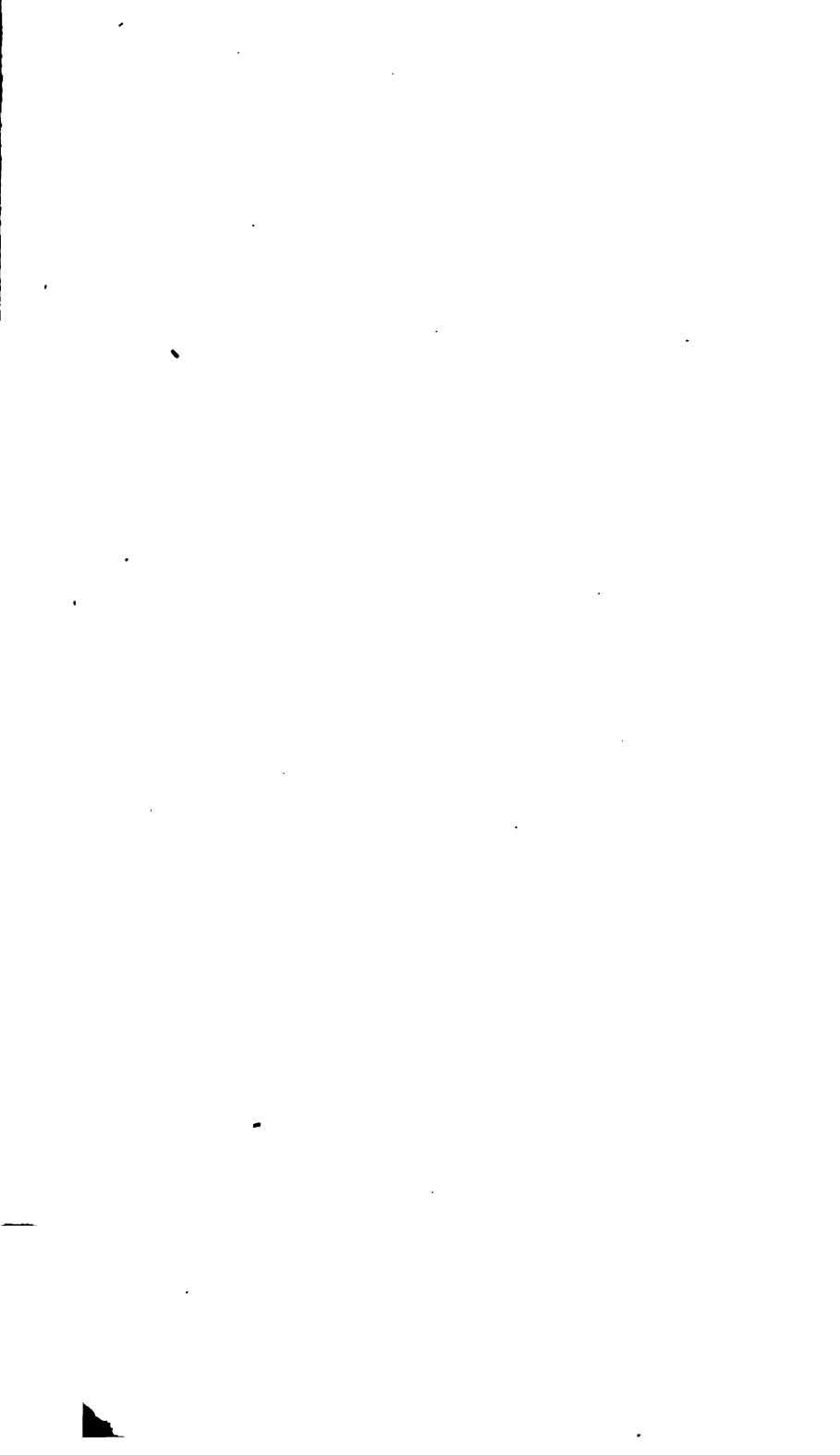
14. Similiter Seneca in Herc. fur. 547: *Audax ire vias irremeabiles*.

15. *Pœnarum*, quas perferre apud

inferos dicuntur, e. c. Ixion, Tantalus, Danaides. Virgil. Georg. IV, 484: *Atque Ixionii vento rota constitit orbis*.

17. *Nocturno olivo*, h. e. studio, et lucubratione. Juven. VII, 99: *petit hic plus temporis atque olei plus*. — *Immoritur*, inhæret ad mortem usque Pers. Sat. V, 62: *At te nocturnis juvat impallescere chartis*.

18. *Jactat, quod mox laudaverat*, ita edidit Pithœus. Fabricius tamen protulit *delet quod mox laudaverat in se*, quomodo etiam dedit Ach. Staius post Sueton. de Clar. Rhet. Burmannus ad Phædr. V, fab. ult. v. 9, sic profert: *jactat modo, quod damnaverat ante*. Heinsius conjecit: *damnat modo, quod laudaverat in se*, quod rectum puto. BURM.

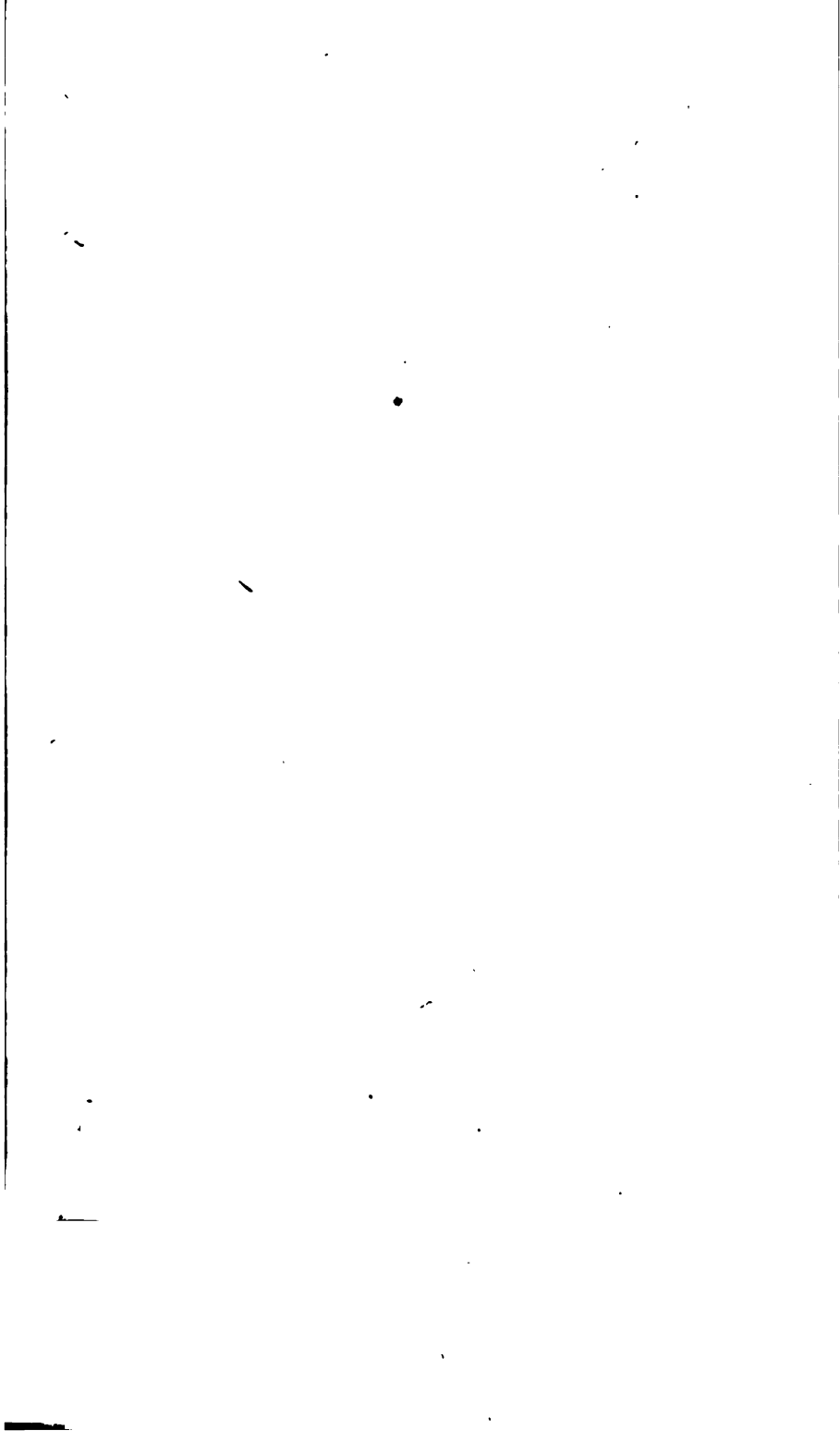

PUBLILII OPTATIANI PORPHYRII
IDYLLIA FIGURATA

ARA PYTHIA

SYRINX

ORGANON

PROOEMIUM
DE VETERUM
IDYLLIIS FIGURATIS
ET DE
PUBL. OPTATIANO PORPHYRIO.

QUUM Idylliis poetarum Græcorum plerumque accenseri adjungique soleant quædam carmina ludicra, quæ certo versuum numero, dimensione, positu, formam aliquam vel figuram efficiunt, et propterea Idyllia figurata nominantur; nonnulla autem hujus generis in Latina antiquitate exsunt, quorum auctor locum in poetis minoribus per se meretur, placuit nunc ea carmina huic tomo, qui Idyllia Latina continet, adjungere.

In Græcis sex hujusmodi poematia hactenus reperta sunt, Theocriti *Syrinx*, Simmiæ Rhodii *Ovum*, *Alæ et Securis*; denique *Ara* duæ: una versus XXVII complectens, quam Dosiadæ cuidam, Veteribus memorato, Salmasius adscribit, Licetus alii ignoto, qui sub nomine Nonarii Terrigenæ latere voluerit; altera versibus XVIII constans, quæ in Theocriti editionibus lecta eidemque subinde attributa est, et a Liceto Dosiadæ potius, a Salmasio nulli certo auctori vindicatur. De singulis videri potest Fabricius, *Biblioth. Græc.* lib. III, cap. 17, § 14, 15 et 16. Edita sunt hæc technopægnia, una Dosiadæ ara excepta, in plerisque Theocriti editionibus antiquioribus, ab H. Stephano et Jo. Crispino adornatis, cum versione et explicationibus Claudii Auberii in Simmiam, Viti Winshemii in *Fistulam*, et G. Canteri in

Aram, item in Heinsianis. Singularem vero iis illustrandis operam impendit Claud. Salmasius edita *Explicatione duarum Inscriptionum veterum; Herodis Attici Rhetoris et Regillæ conjugis honori positarum*, cui subjunguntur *Notæ ad Dosiadæ Aras, Simmiæ Rhodii Ovum, Alas, Securim, Theocriti Fistulam. Lutet. Paris. 1619, in-4*. Hæc commentaria repetita in Th. Crenii Museo Philologico historico secundo, Lugd. Bat. 1700, in-8. Salmasium in his interpretandis sequutus est, qui tamen multum ab eo dissentit, Fortunius Licetus, et singularibus libellis *Encyclopædiam in Aram mysticam Nonarii Terrigenæ, 1630, in Aram Dosiadæ, Paris. 1637, in-4; ad Epei Securim a Simmia Rhodio constructam, Bonon. 1637: in Alas Simmiæ Rhodii, Patav. 1640, et in Theocriti Syringem, Utini, 1655, in-4, evulgavit. Idem in alia ad Latinam Porphyrii Aram Encyclopædia pag. 61 et 63 utramque Dosiadæ Aram cum explicatione Latina exhibuit (1). Obscura et tenebrosa hæc poematia, difficilesque nugæ esse per se patet, quum per tot verborum numerorumque tormenta liber poetæ spiritus fundi nequeat, et eorum auctoribus hoc ipsum propositum fuerit,*

(1) Utramque Aram sub Dosiadæ nomine recentissime proposuit Rich. Fr. Ph. Brunckius in *Analectis vet. poet. Græc. tom. I, pag. 412 seq.* Altera et minor Dosiadæ ara etiam exhibetur et recensetur ab Is. Vossio in *Observ. ad Melam, lib. II, cap. 7, pag. 214, et ab Hug. Grotio in notis ad Aratea, p. 67. Ad Ovum Simmiæ Rhodii etiam commentatum esse Fortunium Licetum, a Fabricio non video memorari. Ipse tamen Licetus Encyclopædiam in illud *καίγνιον*, ut in reliqua, se scripsisse testatur ad *Syringa Porphyrii, cap. 5, pag. 78. Præter hæc *καίγνια* quæ vulgata sunt, alia poematia figurata nominari a veteribus Grammaticis quæ ad nos non pervenerunt, tradunt cl. Salmasius in calce notarum ad *Theocriti Fistulam, et ex eo Licetus ad *Syringa Porphyrii, cap. 3, pag. 74 sq. ut *Sphæram* quam Eustathius Orpheo auctori vulgo adscriptam, et in honorem Lini compositam refert, *Thronum, Labyrinthum et Pepalum* Aristoteli adscriptum. In *Peplo* tamen fallitur Licetus, quod non figuram pepli, sed titulum a peplo habuit, quum duces Græcos et heroes Homericos describeret; idque hodiernum exstat, epigrammata in duces complotens, qui bello Trojano interfuerunt. Ed.****

ut perplexo et veluti conglobato sensuum verborumque textu griphorum exempla darent, et in brevi carmine multa enodanda subministrarent. Inde tam copiosæ eruditorum tamque dissidentes interpretationes.

Græcorum hæc dædalea carmina inter Latinos imitatus est Publilius Optatianus Porphyrius, Constantiniani ævi poeta, qui singulari ingenio instinctus ad carmina difficilissimi lus componenda videtur: nam ille Panegyricum Constantino M. versibus contexit, qui verius complexus et series est plurium minorumque carminum, quæ laudes Constantini decantant, et præmissas habent Porphyrii ad Constantinum, et hujus ad Porphyrium literas. Ea carmina vario difficillimæ structuræ genere, multiplicique artificio ludunt, et literis certo ordine et numero per singulos versus positis, et nunc per initia vel clausulas versuum, nunc per transversos, medios, obliquos decurrentibus, varia nomina, varios versus sensusque efficiunt: quædam etiam certa compositione et mensura versuum in varias figuras formantur, atque ea ipsa sunt, quæ ex eo opere excerpta hoc loco proponere seorsum et explicare volumus: nam carmine II figura *Altaris* composita versibus est, carm. XII *Fistulæ*, et carm. XXIV *Organi hydraulici*. Ob insignem artis, quamvis ærumnabilis, varietatem *volumen insigne* vocat Hieronymus, eoque *ad Constantinum misso Porphyrium exsilio liberatum* memorat in Chron. ad A. C. 328. A Constantino certe laudem singularis epistolæ meruit, quæ ipsi operi adjuncta est: collaudatur præterea a Beda in Art. metr. Rhabano Mauro, de Laud. S. Crucis, in prologo; a Cuspiniano, in Vita Constantini; Gyraldo, de Poet. Hist. dial. IV. Hoc opus repertum Viennæ a Joanne Stabio, et primo editum a Petro Pithœo, inter poemata vet. Paris. 1590, in-12, et Genev. ac Lugd. 1596, in-8. Sed quum is codex, qui primum repertus erat, non omnia illius libelli poematia contineret, certe figurata illa, quæ diximus, Idyllia in eo desiderata videntur; Pithœus altera in editione Lugdunensi quædam

alia ex vetustissimo codice Franc. Jureti addidit, ² quibus *Organon* est. Multo locupletius Publilii opus e bibliotheca Paulli Velseri cum interpretatione prodit, Augustæ Vindel. 1595, in-fol. et ad calcem operum Marci Velseri a Christoph. Arnoldo edit. Norimb. 1682, in-fol. addito spicilegio critico Christiani Daumii, quo Velsariana editio cum Pithœana diligenter confertur. Vid. Fabricii Biblioth. med. et inf. Latin. vol. V, p. 497. Præter hos, quos memoravi, duumviros neminem omnino scio, qui panegyricum illum Porphyrii typis exscribendum curaverit, neque puto futurum facile alium, qui editione nova dignum existimet. Nam propter continuos illos literarum et figurarum lusus ipsis verbis nihil fere recti ingenii et spiritus poetici, quin parum sani sensus inest, et carmina ipsa quum legentibus difficillima intellectu sunt, sensu rerum ubique tot nugis obruto, tot verborum et literarum vinculis illigato, tum minime omnium ad legendum proponi vel commendari merentur. Placet hic apponere judicium Velseri in præfat. ad Henr. Ranzovium: « Carmina
 • dico patientiæ miserrimæ, temeritatis pæne incredibilis,
 • certe, quod constet, nullius ante se exempli; quibus quod
 • reditum impetravit exsul, satis eo superque pœnarum ex-
 • pendisse, nec inimicis quidem invidiam ultra debere vide-
 • tur: nam nulla crux unquam conferenda cum hac cruce ». Post alia pergit: « De reliquo, judicium ferre, lectoris po-
 • tissimum partes: ausim tamen pronuntiare et ego, Auso-
 • nianis propemodum verbis, Esse hic quod mireris (id nemo
 • iniquus adeo negaturus), verum multo magis etiam esse,
 • paucis literis additis, cujus miserearis, neque æmulari
 • velis: nam hoc postremum omnes Musarum pueros, per
 • spem studiorum suorum, oratos volo enixe, etc. » Non aliter de isto Porphyrii opere judicarunt Casp. Barthius, Advers. lib. XXII, 18, et ad Claud. de Cons. Mall. Theod. v. 312, pag. 179; Vossius de Poet. Lat. cap. 4, pag. 54. Equidem vehementer adsentio Velseri judicio, neque adeo insultum puto panegyrico Porphyrii locum aliquem in hac

poetarum collectione tribuere, quamvis in sua tribuerit Pithæus, ne multorum veræ poeseos intelligentium offendam sensum. Id tamen diffiteri nequeo, quæ in eodem volumine occurrunt carmina, positu mensuraque versuum in quamdam speciem, ut Aræ, Syringis, et Organi, formata, ea omnino excusatiore meliorisque notæ videri, et Publilio locum aliquem in poetis sequioris ævi concedere. Etenim quum se Græcæ antiquitatis exemplis, quæ supra memoravimus, et poetarum aliorum imitatione tuentur, tum, præter variantem versuum mensuram, absunt a cæteris puerilibus ineptisque lusibus, quibus alia ejus libelli carmina notantur. Propterea hæc etiam quorundam eruditorum cura repeti et illustrari meruerunt: nam Fortunius Licetus, quam Græcorum figuratis Idylliis operam, etiam Latinis Porphyrii dicavit, et Patavii an. 1630 Encyclopædiam ad Aram Pythiam edidit, an. 1635 ad Syringa Publilianam commentatus est. In Organon quidem Licetus, quantum mihi rescire licuit, nihil scripsit, at Aug. Buchnerus in Animadversionibus ad Venantii Fortunati Hymnum de resurrectione Domini, pag. 27, id typis repetendum curavit, et nonnullis adnotationibus instruxit. Ex parte etiam interpretatus est Casp. Barthius, Comment. ad Claud. de Cons. Mall. Theod. pag. 178.

Epigrammatum etiam auctorem fuisse hunc Porphyrium statuerunt Gyraldus, de Poet. Hist. dial. IV; Jonsius, Histor. Philos. lib. III, cap. 15, § 5, et Fabricius, Bibl. Lat. tomo III, pag. 268. Nituntur autem testimonio Fulgentii, qui de Contin. Virgil. pag. 759 edit. Staver. hoc Porphyrii epigramma adducit:

Pauxillo Fortuna tibi, res perfida, Quinte,

Extulit in frontem grande supercilium.

Nam, ne aliud credam, puteum puto te quoque, Quinte:

Quanto altus magis es, tam mage despiceris.

Idem Mythol. lib. II, cap. 4, hoc fragmentum epigrammatis Porphyrii allegat: *Nudus, egens, Veneris naufragus in pe-*

Laço. Gyraldus citat *naufragus in tabula*. Ambigit Velserus in Præf. an hæc loca Fulgentii ad Porphyrium panegyrici auctorem pertineant, et P. Burmannus in notis ad Anthol. Lat. tom. I, pag. 542 et 555, plane putat Porphyrium epigrammatum auctorem diversi genii et antiquioris ætatis poetam esse, maleque confundi cum Porphyrio Optatiano. Ego vero diversos eos sine ratione satis gravi haberi existimo. Tametsi enim epigramma a Fulgentio relatum paullo melioris notæ esse videtur, quam cæteri Porphyrii lusus, ipsa tamen farrago epigrammatum, quam a Porphyrio scriptam Fulgentius innuit, statim per se poetam prodit, cujus ingenium in lusibus et argutiis totum et assiduum fuerit, neque adeo Publilio absimilem (1). Et exstare præter panegyricum illud alia quædam carmina Optatiani Porphyrii, certo mihi videor posse affirmare. Produxit P. Burmannus Anthol. Lat. lib. III, 89, e schedis Salmasianis et Divionensibus ineditos hactenus *Versus anacyclicos de Amore* inscriptos, quorum initium est :

Blanditias fera mors Veneris persensit amando,
Permisit solitæ nec Styga tristitiæ.

Anacyclici dicuntur versus, quod in cyclum vel orbem circumaguntur, et repetito a fine versuum initio, retrograda lectione pentameter in hexametrum convertitur, hexameter mutatur pentametro, ita ut per duos versus duo alii redeant. Quod genus recentioris artificii Diomedes, lib. III Art. Gramm. pag. 515, ed. Putsch. descripsit. Istorum versuum in schedis Salmasianis titulus erat *IOBFIRI ANACLYICI*, sed adscriptum a manu recentiore *PORPHIRI*. In Divionensibus quidem reperta inscriptio *RVPINI VERSUS ANACYCLICI* emendatior veriorque visa est Burmanno, ab eoque recepta, sed

(1) Idem sentit Th. Reinesius, Var. Lect. lib. III, cap. 3, p. 384: *Porphyrium epigrammatis a Fulgentio citati et Panegyrici auctorem esse. Ed.*

ego falsum potius librarium fuisse existimo, qui ignotiori sibi nomini, eique corrupto, **IOSEPHI** notius Rufini substituit. Et ingenii artificiique Porphyriani hos versus anacyclicos esse, aliud exemplum ejusdem generis ex ejus panegyrico repetendum docet, quod in carmine ejus III legitur, atque etiam a Sirmondo in notis ad Sidon. Apoll. lib. VIII, epist. XI, pag. 91, pro exemplo elegi anacyclici adducitur :

Perpetuis bene sic partiri munera seclis
Sidera dant patriæ et patris imperium.

Omnino igitur tum epigramma illud supra e Fulgentio adlatum, tum hoc anacyclicum de Amore, a P. Burmanno primo editum, Optatiani Porphyrii poematibus accensenda existimo. Atque hoc quidem æque ac illud integrum hoc loco apposuissem pro instituti mei lege, qua unius poetæ singula carmina et carminum fragmenta eodem volumine conjungenda arbitror, nisi viderem hoc carmen æque nugatorium, ac cætera panegyrici, esse, et propter putidum artificium nec intelligi satis, nec placere posse. Equidem inter Petroniana fragmenta quædam esse, quæ Porphyrio tribuant docti viri, refert J. A. Fabricius in Bibl. Lat. lib. IV, cap. 1, pag. 247. Quo fortasse respicit observationem Velseri, qui inter testimonia de Porphyrio refert, in fragmentis Petronii ad illud *Crede ratem ventis*, nescio quem adnotasse : *Nisi sit potius Porphyrii poetæ sub Constantino in exsilium missi, cujus pleraque video Petronio nostro vel a Criticis tribui*. Ego vero præter istud epigramma de mulierum levitate, quod plerumque Q. Ciceroni solet tribui, nihil in Petronianis inveni, quod Porphyrio adscriberetur, neque video qua probabilitate id fieri a quopiam possit, qui, Petronii et Porphyrii quantum distet ingenium et stylus, non ignoret. Sed de reliquiis aut poematibus aliis Porphyrii, si qua forte reperiantur, præter ea quæ commemoravimus, vix tanti erit diligentius quærere. Satis habeamus ea Publilii carmina proponere, quæ figuram Altaris, Fistulæ, Organi

repræsentant (1), quæque haud dubie, si non ob poesiam, certe ob gustum, quem præbent, antiquæ historiæ et eruditionis, omnium Porphyrii præstantissima habenda sunt.

Ante tamen, quam hoc aggredimur, pauca de ipso auctore, ejusque fati præmittamus. Effecisse eum panegyrico suo Cæsari oblato, ut ab exsilio revocaretur, ex Hieronymo supra audivimus. Ipse mulctatum se exsilio vel injuria, vel levi de causa, testatur, quum in Elegia præmissa, qua Thalam suam alloquitur :

Suppliciter tamen ire potes, dominumque precari,
Squalor et hæ sordes conveniunt miseris.
Quum dederit clemens veniam, natumque laremque
Reddiderit, comptis ibis et ipsa comis.

tum carmine VI, quo ipsum Constantinum sic alloquitur :

Respice me falso de crimine, maxime Rector,
Exsulis afflictum pœna, etc.

Quo anno libellum obtulerit, ipse haud obscure significat carmine vel pagina XV, ubi in medio corpore paginæ in codice de minio scriptum fuit AVG. XX. CAES. X. quibus indicat, Vicennialibus Augusti et Decennialibus Cæsaris filii scriptum esse, hoc est, A. C. 326. Quoniam vero eadem pagina, prætereaque carmine XX, Crispum Cæsarem adloquitur, multaque in ejus et fratris Constantini laudem pro-

(1) Licet quidem in comment. ad Aram Pythiam Publ. p. 39, alius poematis, *Navis figuram* referentis, a Publilio elaborati, meminit, eoque respicere ad carmen videtur, quod pag. 4 panegyrici occurrit. Sed hoc minime ad Idyllia figurata referri potest, siquidem non exteriorem formam navis, variata versuum mensura compositam, exhibet, sed ea forma interius, elementorum serie, certos versus efficiente, et per media verba motusque lineas huc illuc transeunte, minioque picta, delineatur, ita quidem, ut singulæ navis partes, rostrum, prora, puppis, remi, gubernaculum, imposito, mali et antennæ vice, monogrammate Christi, rugarum literarum tramite signentur, ærumnabili sane et stupendo labore, ut ab exemplo et ratione Idyllii figurati abest.

fert; Crispus autem novercæ dolo eo ipso anno, quo Constantinus Vicennalia celebravit, occisus est; hinc necesse est, ante hunc annum scripsisse Publilium, ut Vicennalia celebraturo Constantino gratularetur. Quantum cum his rationibus conveniat Hieronymus, qui revocatum ab exsilio A. C. 328 refert, id nunc latius nolo disquirere. Hoc tantum affirmo, non multo post quam rediit Publilius, etiam honore auctum a Constantino esse. Nam admodum probabilis est sententia Tillemontii in Hist. Imperat. tom. IV, p. 364, esse eum ipsum Publilium Optatianum, quem Præfecturam Urbis anno 329 atque iterum an. 333 gessisse indicat vetus scriptor libelli de Præfectis Urbi. Et dignitate non mediocri fuisse hunc Porphyrium, facile comprobatur honos ei a Constantino in epistola habitus, qua eum *Fratrem Carissimum* appellat. Religionem ejus quod attinet, fuerunt etiam inter antiquos qui paganum hominem fuisse crederent, eo quod in poematibus fabulas et familiares poetis ethnicismos minime evitasse videretur, et Beda, de Ratione metrica, cap. de rhythmo, pag. 2379, ed. Putsch. quædam se pagana in ejus volumine reperisse memorat, quæ tangere noluerit. Baronius adeo cum Porphyrio philosopho, qui contra Christianos scripsit, confudit perperam (1), qui tamen ipse errorem suum retractavit ad A. C. 325, et amplius castigatus a Luca Holstenio est, cap. 4 de vita et scriptis Porphyrii. Minime autem alienum a Christi sacris hunc Porphyrium fuisse, quum multa Christianæ pietatis argumenta in ejus carminibus reperiunda, tum in primis demonstrat illa a Juliano in Misopogone irrisa *Chi* littera, et crux Constantiana omnino integra, cum monogrammate nominis Christi, quod carmini IX manifeste insertum est, addita adeo in-

(1) Quemadmodum Franciscus de Fogerolles, in Epistola Porphyrii de Abstinentia libro præmissa, hunc Porphyrium philosophum cum Nostro confundit, eumque dicit misso ad Constantinum Magnum insigni volumine, palinodiam de iis quæ adversus orthodoxos scripserat continente, exsilio in quod pulsus erat liberatum esse. Ed.

vocatione SS. Trinitatis. Quum hoc pacto signum Christianismi a Constantino inventum imitari sollicitè et scripto suo inferre voluerit, nolim equidem valde repugnare, si quis hoc adsentationis genus habere, atque inde colligere veiat, eum Christi nomen non sincere professum, sed Constantini gratiam captasse, et professione ea faciliorem sibi relictam ad suos quaesivisse. Cæterum et hoc adnotasse iuvat. Casp. Barthium, Advers. XXII, 18, suspicari, Porphyrium Africanum hominem fuisse, idque colligere ex quodam loco carminis X, quo Africæ præsentem tranquillitatem accuratius gratuletur :

.....tranquillis carior Urbi
 Africa temporibus potitur servata quiete :
 Nunc se felicem, nunc se sub nominis arce
 Tutam, quod Carthago decus venerabile gestat.

Et sane Optati et Optatiani, quorum memoria exstat, ple-
 rique in Africa floruerunt. Videntur et posteri ejus in Africa
 res et negotia habuisse, quandoquidem Porphyrium Africæ
 Praefectum sub Honorio fuisse, Codicis Theod. lege 38,
 de Episcopis, et l. 41 de Hæreticis, notatur. Carmen XI
 peregrini Publilius Basso cuidam dedicavit versu, qui ex
 versibus per lineas sursum deorsumque currentibus colligi-
 tur : *Omne genus metri tibi pangens optime Basse*. Hic, judi-
 cante hoc Gothofredo in Prosopogr. Cod. Theod. fuit Septi-
 mius Bassus, qui annis 317-319 Consul et Præfectus Urbi
 fuit, et in etiam annis ut Præfectus Præt. memoratur in le-
 gibus. Quum Bassum Porphyrius patronum et adiutorem
 auctoritatis suæ primarium coluisse videtur, et quoniam non
 hoc solum, Basso dedicatum, carmen, sed alia plura, in
 quibus et duo, quæ proponimus, Idyllia sunt, in opere
 Publiliano comparent, quæ ad laudem Constantini minime
 pertinent, recte inde videmur colligere, perperam hoc opus,
 syllogem variorum lusuum poetæ continens, panegyricum
 Constantino dictum inscribi, aut errore librarii factum esse,
 ut ei carmina insererentur, quæ quidem auctor cum

reliquis obtulerit Cæsari, discreta tamen ipse esse voluerit. Imitatorem quidem lusuum suorum Publilius inter recentiores habuit Magnentium Rhabanum Maurum, qui pleraque poemata sola elementorum literariorum artificiosa positione construxit, hominum et aliarum plurium rerum, tum naturalium tum artificiosarum, imagines referentia; habuit etiam sæculo X Abbonem, Floriacensem abbatem, qui epistolam ad Ottonem Imperatorem hexametris versibus, et simili artificio, scripsit, e Porphyriano sibi codice exemplar sumens, ut Aimoinus in ejus vita, atque ex hoc Leyserus in *Hist. poet. med. ævi*, p. 301, scribit: sed tantum abest, ut Rhabani et Abbonis lusus subjungere, et nugamentis hisce diutius immorari velim, ut verear, ne nimium jam operæ Publilii technopægniis tribuerim.

I.

AD PUBL. OPTATIANI PORPHYRII

ARAM PYTHIAM

PRÆFATIO.

ARAM Porphyrii post Velsorum nemo edidit, nisi Fortunius Licetus. In Pithœi exemplari non exstat. Constat autem versibus XXIV, qui omnes sunt senarii, pedum quidem numero æquales, sed literarum differentes, eaque differentia ita vel extendunt, vel contrahunt, vel æquant lineas, ut ad spectui imaginem altaris antiqui repræsentent. Argumentum seu summa poematis hæc est. Ara ipsa inducitur loquens, et initio dicit se dicatam Apollini et a poeta fabricatam, atque in templis locandam, quæ a poetis celebrentur. Deinde loquitur de materia, e qua sit composita; nempe se non ex rupe excisam, non spiculo vel cestro perpolitam coactamque in aræ speciem esse, quæ ipsa a v. 11 ad 18 describitur; sed compositam esse e metris, arte et modo poetico, ita ut versus quidem numerum pedum servant, elementis tamen literarum vel crescant vel decrescant. In fine ipse poeta aram hanc dedicans Phœbo supplicat, ut sibi læto in poetarum choro esse liceat. Ex Græcorum Aris Publilius manifeste eam, quæ Dosiadæ adscribitur, imitatus est. Nam et hujus argumentum vel summa huc redit, ut dicat, non eam esse, quæ victimarum sanguine, aut turis suffimento inficiatur: non esse ex marmore Naxio, aut ex plinthis vel glebis constructam, aut talem, qualem Apollo sibi in Delo struxerit e caprarum cornibus; sed extrui ab Enneade Musarum

(*Εἶνός μ' ἔτιος γαγόνος* : unde Licetus Nonarium Terrigenam commentus est), invitarique adeo poetas, qui Hippocrenen potaverint, ut cum aliqua libatione ad eam aram accedant. Comparata utraque Ara, illa Dosiadæ Græca, et hac Latina Porphyrii, vix addubito, quin Latina Græcæ præferenda sit: multo enim hæc planior illa et elegantior est. Græca non solum vario et insolito metrorum genere utitur, sed in versibus etiam dictionem adhibet usu raram, compositione mirificam, sensu intricatam. Unde olim jam Lucianus dixit in Lexiphane, tomo II, pag. 553, edit. Basil. Aram Dosiadæ misero et infelici sermone compositam (1). Contra Publilii Ara eodem versuum genere tota constat, et diversam eorum mensuram solo numero literarum, nunc majore, nunc minore efficit: ipsa formæ suæ rationem planissime exponit; dictione denique utitur, quæ non nimium difficilis, et nulla parte ænigmatica reperiatur. Brevis tamen et concisa in sententiis est, quod quidem fieri, ut in carmine tot limitibus circumscripto, necesse erat, et propterea vix intelligi a quopiam sine meditata explicatione potest. Cujus quidem nos nunc periculum faciemus, Liceti observationibus, ubi idoneæ videbuntur, usuri interdum, neque minus tamen studium nostrum judiciumque adhibitori. En ipsum carmen.

(1) Inter recentiores Poetas Latinos Hannardus Gamerius Mossæus, Prof. Græcar. liter. Ingolstad. ejusmodi Aram versibus figuratam, qua contemptores sacræ Missæ objurgantur, concinnavit, et Bucolicis Latinis subjectam edidit Antverpiæ, 1568, in-8. Ed.

ARA PYTHIA.

Vides ut Ara stem dicata Pythio
Fabre polita vatis arte musica
Sic pulchra sacratissima gens Phœbo decens
His apta templis quis litant vatū chori
Tot compta sertis et Camenæ floribus
Heliconiis locanda lucis carminum
Non caute dura me polivit artifex
Excisa non sum rupe montis albidi
Luna e nitente nec pari de vertice
Non cæsa duro nec coacta spiculo
Arctare primos eminentes angulos
Et mox secundos propagare latius
Eosque caute singulos subducere
Gradu minuto per recurvas lineas
Normata ubique sic deinde regula
Ut ora quadræ sit rigente limite
Vel inde ad imum fusa rursus linea
Tentatur arte latior per ordinem
Mœtra pangunt de Camenarum modis
Mutato nunquam numero duntaxat pedum
Quæ ducta servat dum præceptis regula
Elementa crescunt et decrescunt carminum
His Phœbe supplex dans metrorum imagines
Templis chorisque lætus intersit sacris.

ANNOTATA

AD PUBL. ARAM PYTHIAM.

Titulus *Arae Pythiae* non e codice manuscripto est, sed a Fort. Liceto, qui sic inscripsit.

1. *Vides ut ara stem dicata Pythio.* In animo forte habuit Noster initium *odæ* 9, lib. I Horatii: *Vides ut alta stet nive candidum Soracte.* — *Stare* de collocata dedicataque ara vel statua usitatum. Virgil. *Æn.* III, 63, *stant Manibus ara Cæruleis mæstæ vittis*; et *Æn.* IV, 509, *stant aræ circum.* De statua Cupidinis dedicanda Virgilius in noto epigrammate: *In morem picta stabit Amor pharetra.* — *Pythio*, h. e. Apollini dicata ara dicitur, quia carminis cujusque compositione colitur Phæbus, poetarum tutelaris, et Porphyrius gratitudinis maxime causa consecrat, quod eo auspice poetices artem difficillimam adiit. Fortasse etiam usurpare hoc versu vestustum morem voluit, aras, tripodes et alia donaria Diis consecrata epigrammate aliquo inscribendi.

2. *Fabre polita*, artificiose venusteque constructa, arte tamen non fabrili, figlina, tectonica et materiali, sed arte *vatis musica*, poetarum propria, qui concentu et numeris verborum delectant, Musarum instinctu et numine agitati.

3. *Sic pulchra sacratissima gens Phæbo decens.* Obscurus et elumbis versus, cujus constructionem vix intelligas, nisi mendum subesse existimes, quod fortasse in verbo *decens* latet. Quoniam cum sequenti versu male cohæret, parenthesi potius includendus et seorsum ponendus videtur, et pro *decens* legendum *docet*, pro *pulchra* scribendum *pulcra*, ut duabus literis major sequente linea, non quatuor, fiat, hoc sensu: *Sic* nimirum *gens Phæbo sacratissima docet pulcra* exstruere. Possis etiam *decent* legere: *Sic* scilicet *pulchra decent* te, quæ *gens es Phæbo sacratissima*. Simili oratione Lactantius Symposium suum orsus est: *Hoc quoque symposium lusi de carmine inepto: Sic tu, Sexte, doces.*

4. *His apta templis quis litant vatium chori.* Ea est ratio hujus aræ, ut non in templis, quibus victimæ et sacrificia offeruntur Diis, locum habere possit, sed in iis, quibus poetarum chori cantu et carminibus litant Apollini: nam hæc ara carminis loco, Apollini dicandi, est. Respicit sine dubio ædem Apollinis et Musarum Romæ, et collegium poetarum, quod in ea convenire et carmina sua recitare solebat. Cujus mentionem facit

Horatius, Sat. I, 10, 38: *Hæc ego ludo, Quæ nec in æde sonent certantia judice Tarpa*; et Epist. II, 2, 93: *quanto molimine circum Spectemus vacuam Romanis vatibus ædem*. Significat igitur Porphyrius, hoc altare, hoc carmen, eo fine confectum esse, ut inferri in ædem Apollinis, recitari et censeri a poetis possit. Propterea et aram Pythiam versu 1 dixit. Etiam Claudianus ædis Apollinis et collegii poetarum a se frequentati meminit in Præf. ad Bell. Get. *Romanis fruitur nostra Thalia choris. Optatos renovant eadem mihi culmina cætus, Personat et noto Pythia vate domus. Nihil hic vidit Licetus*.

5. *Tot compta sertis et Camenæ floribus*. Aras verbenis et corollis ornari solitas, res est notissima. Publilius aram poeticam comptam floribus hoc magis dicere potuit, quod poetici ornatus florum instar habentur, et poetæ, ut apes, sectari eos in Musarum viridariis dicuntur.

6. *Heliconiis locanda lucis carminum*. Luci carminum hoc loco vix alii possunt intelligi, quam quæ alias silvæ dicuntur poeticæ, quales Pap. Statius nominavit, hoc est variorum carminum congeries. *Lucam* vocat, quia de ara sermo est, et luci Diis sacrati erant, in quibus adeo aræ solebant extrui. *Heliconii* sunt musici, poetici, docti. Sententia igitur hæc poetæ est: Se altare hoc, vel poemation, componere, ut aliorum carminum collectioni inseri, vel doctorum cætui promulgari possit.

7. *Non caute dura me polivit artifex*. Non me construxit caute vel lapide duro artificiose poliendo et ad amussim aptando. Hoc malo, quam cum Liceto huc referre morem Veterum, quo lutum ex cinere, aqua vel sanguine victimarum subacto, conficiebant, eoque aras tamquam tectorio oblinebant et poliebant; quod lutum quoniam instrumento quopiam duro subigendum erat, id *cautem durum* fuisse probabile putat.

8. *Excisa non sum rupe montis albid*. Non sum extracta marmore candido, ex rupe montis lapidosi exciso, qui procul adspicientibus albicare cernitur.

9. *Luna e nitente nec pari de vertice*. Meras nugas hic agit Licetus, dum versum hunc accipit de tempore Lunæ plenæ et decrescantis, quo ligna utilissime cædi dicuntur in fabricam; quasi Ara his verbis abneget ab se materiam omnem ligneam, et dicat, se non esse cæsam *Luna emittente*, h. e. valde nitente, *nec pari de vertice*, h. e. Luna in par apicum vel cornuum extenuata. Atqui hic versus non est nisi continuatio sententiæ prioris, et Luna est oppidum Etruriæ, portu nobile, ut vocat Plinius, lib. IV, cap. 5, cujus montes viciui candidissimo marmore abundabant, præterea latissime candere et nitere videbantur.—Hujus quoque mentem facit Statius et *metalliferam* vocat Silv. IV, 4, 23: *Anne metallipetit jam mænia Lunæ, Tyrrhenasque domos*. Silius Ital. VIII, 481: *nos a niveis exegit Luna metallis Insignis portu*. Ev.—Sufficiet huic

AD PUBLILII ARAM PYTHIAM. 687

versui Porphyrii declarando accommodare luculentam promontorii Lunensis descriptionem, quam habet Rutilius Numat. Itiner. lib. II extr.

Advehimur celeri candentia menia lapsu :
 Nominis est auctor Sole corusca soror.
 Indigenis superat ridentia Ilia saxis ;
 Et lævi radiat picta nitore silex.
 Dives marmoribus tellus, quæ luce coloris
 Provocat intactas luxuriosa nives.

Satis hi versus declarant, *nitentem* a Porphyrio vocari *Lunam*, non sidus, sed oppidum, legendumque adeo diviso vocabulo *Luna e nitente*, ut his verbis exemplum ponatur *montis albidii*, qui præcesserat, et *parem verticem*, qui sequitur, de monte alio simili intelligendum. Non sum, inquit, excisa de monte albedo, qualis est Lunensis, marmore abundans, et longe lateque nitens, nec de alio montis vertice, marmoris feraci. — Immo potius in *Pari vertice* intelligendum est *Parium marmor*. Ed.

10. *Non cæssa duro nec coacta spiculo Arctare primos*, etc. Male hic *Licetus spiculum* de cuneo intelligit, quo materia diffinditur. Non de ligno, sed de saxo sermo est, et *spiculum* est cestron vel cælum, quo saxa inciduntur, poliuntur. *Non*, inquit, *cæssa* vel *accisa* sum *duro spiculo*, vel ferramento acuto, *nec eodem coacta sum arctare*, h. e. in eam formam coacta sum, ut arctiores fierent *primi eminentes*, superiores, *anguli* mei. Ab hoc versu usque ad 18 accurate describitur, quæ sit forma exterior hujus aræ, et qui limites angulorum ejus. Nempe superius arctos esse angulos, quod in duobus primis versibus cernitur; mox inferius sequentes latius extendi dicit v. 12, sed eosdem rursus pedetentim et singulos quidem se subducere et introrsum verti, sinum quemdam vel *recurvam lineam* efficientes, v. 13 et 14; deinde æquatis *ad regulam* angulis *oram quadræ*, vel quadrati, effici, recta linea, v. 15, 16, donec eadem se rursus ad imum usque in latius spatium effundat, v. 17 et 18.

15. *Normata ubique sic deinde regula*, h. e. *Deinde sic ubique normata sum regula*, directa et exacta ad regulam, ut inde *ora quadræ sit*, figura quadrangula existat, *rigente limite*, extremitate plane recta, æquali, et nusquam inflexa. — Sic hominem *rigidum*, i. e. rectum et stantem, dixit Lactantius de opif. Dei, cap. 8: *Hunc Deus ad cæli contemplationem rigidum erexit, bipedemque constituit*. Ed.

17. *Vel inde ad imum fusa rursus linea Tendatur*: nempe *linea* extremi anguli, quæ *inde a quadrato* procurrat *ad imum*, *tendatur*, extendatur, *per ordinem*, gradatim. His explicatur figura basis aræ, quæ sex extremos versus comprehendit: qui ea arte invicem se habent ad superiores, ut omnes sint superioribus quidem longiores; sed tres primi gradatim crescant utrimque, additione unius literæ per ordinem, ac tres postremi similiter sint tertio primorum longiores, inter se tamen æquales.

688 ANNOT. AD PUBL. ARAM PYTHIAM.

19. *Me metra pangunt de Camenarum modis.* Ait nunc Ara se compactam esse ex versibus Musarum modos habentibus : nam verum poematum hæc ara est, ex metris constitutum.

20. *Mutato nunquam numero dantaxat pedum.* Dicit, hoc poematum, tantum quod numerum pedum attinet, uniforme et æquale esse; nam constat ex meris senariis.

21. *Quæ docta servat dum præceptis regula, h. e. Quæ metra, æqualia numero pedum, dum per totum carmen servat docta regula, ars ad regulam metri versus omnes dimetiens e præceptis poeseos, elementa tamen vel literarum numerus, in æquali pedum numero, vel augetur vel minuitur prout ædificii lex requirit.*

23. *Has Phœbe supplex dans metrorum imagines.* His verbis ipse Publius hoc poematum, et alia ab se scripta, imaginem aliquam referentia, Phœbo dedicat, eique supplicat, ut deinceps templis et choris ejus sacris lætus interesse possit, hoc est, ut poematum suorum gratia sibi liceat redire Romam et Romanos inter poetas versari. In *supplex* subintellige *tibi est, Phœbe, vel supplicat tibi, ut lætus intersit.*

II.

AD PUBLILII OPTATIANI

SYRINGA

PRÆFATIO.

SYRINGA Porphyrii post Velsorum edidit Commelinus sub finem notarum Jos. Scaligeri ad Theocritum, pag. 29, edit. 1596; deinde Fortunius Licetus cum commentario. A Pithœi editione abest, nec in codice Jureti reperta videtur. *Syrinx* inscribitur Idyllium, quod fistulæ formam refert,

.....cui semper decrescit arundinis ordo;
Nam calamus cera jungitur usque minor,

ut canit Tibullus, lib. II, 5, 31. Instrumentum fuisse musicæ agrestis, inter omnes constat. Figuram ejus breviter descripsit Jul. Pollux, lib. IV, 69, et copiosius Achilles Tattius, de Clitoph. et Leuc. Amor. lib. VIII, pag. 475, edit. Salm. in quo loco nonnulla emendavit J. D. a *Lenep*, Animadv. ad Coluth. cap. 16: recentiorum imprimis Jul. Cæs. Scaliger, Poet. lib. I, cap. 4, et Jan. Broukhusius ad Tibull. l. c. Constabat plerumque septem cannis vel calamis, cera inter se ac lino conglutinatis, in summo, qua inflabantur, æqualibus, in imo, qua exit spiritus, inæqualibus. Et septenarium cannarum numerum exprimit Syrinx Publiliana, quamvis ipsa versibus XV constet. Nam, ut Licetus effigiem Syringis imprimendam curavit, poematum totum ita distinguendum in septem calamos est, ut singulos bini versus conjuncti efficiant, primo tantum et grandiori tres versus assignentur. Sæpe tamen ampliores fistulas,

et ex pluribus cicutis compactas fuisse, nonnulla Veterum monumenta demonstrant. Casp. Bartholinus, de Tibiis lib. III, cap. 6, pag. 378, exempla fistularum cum novem et cum undecim calamis producit, et gemma apud Gortæum, Dactyl. P. I, n. 31, Pana cum fistula exhibet multo majore calamorum numero instructa. Polyphemo Ovidius, ut enormia omnia, ita fistulam centum arundinum tribuit, Metam. XIII, 786. Theocritus Syringem suam decem calamis instruxit, quos totidem versuum paria referunt, atque, ut Salmasius in notis ad illud Theocriti poematum judicat, eo respexit ad decem (1) numero Idyllia sua, quæ rustica sive pastoralia censentur. Quum Theocriti Fistula uno et viginti versibus constet, quidam existimant, primum versum, quasi titulum et inscriptionem, a reliquo carmine separandum, nec ab ipso auctore appositum esse, ita ut decies bini versus formandis decem calamis fistulæ relinquantur. Ego vero idem in Theocriti, quod in Publilii Syringe observatum esse arbitror, atque unum versum ab auctore supra numerum cannarum adjectum, ut prima grandiorque canna tribus versibus designaretur (2). Theocriti Fistula ex eo genere carminum est, quo, qui artem aliquam desierant, instrumentum artis suspendebant et dedicabant Deo. Est enim nihil aliud, quam epigramma vel inscriptio Syringis, quam peracto jam Idylliorum opere dedicat Pani, eique gratias agit; quemadmodum ipsi pastores subinde facere dicun-

(1) Quam Theocritus observasse rationem videtur in numero Idylliorum pastoralium ad consuetum numerum cannarum in fistula pastoritia accommodando, eadem Calpurnio observata videtur, ut, quum fistula alias e septem, alias ex undecim cannis confici solet, idem primo septem Eclogarum seriem ederet, mox eandem auget ad undecim.

(2) Aliter sentit Fort. Licetus ad Syringa Porphyrii, p. 16, *Quum Theocriteæ Fistulæ versus unus et viginti numerentur, et Publilianæ tantummodo quindocim, utriusque totidem sunt calami: nam et Theocritus Fistulam suam efformavit septem cannis, quarum singula tres versiculos continet; et Publilius propriæ Syringi septenas dedit cicutas, quarum prima omnium maxima tres versus complectitur, aliæ singulæ seorsum binos.*

tur. Sic Virgil. Ecl. VII, 24, *Hic arguta sacra pendebit fistula pinu*; et Calpurn. VIII, 17, *Jam mea-ruricolæ dependet fistula Fauno*. Porphyrii *Fistulæ paullo diversa est ratio*. Nam ea est *fistulæ*, quasi jam suspensæ in arbore et dedicatæ, descriptio; atque ejus forma, usus in silvis, choris, orgiis, ejus inventor et celebres pastores, qui ea usi sunt, indicantur. Quamquam palam est, Porphyrium in Syringe componenda Theocriti imitatore fuisse, quænam tamen alteri præferenda sit, Græca an Latina, id difficile ad judicandum est. Theocritus ut carmen ad figuram *fistulæ conformaret*, diversos numerorum et versuum modos adhibuit, et liberiore adeo minusque coactam componendi rationem sequutus est, ut planum et dilucidum poematum efficere posset, si vellet. Sed idem de industria obscurum reddidit, et adhibitis crebris metalepsibus rusticis, brevibus et obscuris allusionibus ad historias ac fabulas, concisis item sententiis, et mutilis constructionibus, operam dedisse videtur, ut mirabile et ænigmaticum totum epigramma efficeret. Porphyrius contra minime affectasse obscuritatem et ænigmata videtur, sed legem sibi compositionis et structuræ tam morosam et difficilem dixit, ut necesse esset obscuriorem, quam ipse vellet, fieri. Nam uno metri genere, hexametro inquam, per totum poematum, quamvis decrescente versuum mensura, usus est, et breviores lineas immutato literarum numero effecit (1). Unde numerandis cujusque versus elementis difficillima electio verborum fuit, quæ si apta numero literarum erant, non erant simul sensui implendo. Hinc angustatæ et constrictæ iis limitibus sententiæ, breves et concisæ sunt, nusquam fere satis explicatæ, non cohærentes. Nos operam dabimus, ut, quæ difficiliora sunt, in subjecta annotatione dilucidemus.

(1) *Artificium Publilii in eo consistit, quod quum omnes versus pariter hexametri sint, semper tamen inferior quilibet superiore suo brevior est una literula, ut ultimus admodum longa mensura, scilicet tredecim elementis, a primo superetur. Ita Fortun. Licetus ad Syringa Porph. p. 17.*

SYRINX.

Praecelsae quercus frondenti in vertice pendens
Testor templa loci Faunos celebrare frequentes
Disparibus compacta modis totidemque cicutis

Dulcisono Panum oblectans modulamine silvas
Naiadum Dryadumque choros arcanaque Bacchi

Orgia et heuantes Satyros per musica Tempe
Me Pan ad thiasos docuit modulamine cantus

Et variata sonis vinxit consortia primus
Attis almus amanstua maxima cura Cybele

E roseo terit ore Deus mollique labello
Accenditque tuos Idaeos mater amores

In me felices animavit carmina musas
Me iudex formae alta gestavit in Ida

Me laeti sociam voti vicina marito
Eoo lucis canit invitata sub ortu

ANNOTATA

AD PUBLILII SYRINGA.

1. *Praeelsae quercus frondenti in vertice pendens.* Sistitur Fistula dicata Fauno, et pro signo pendens in primaria arbore sacrarii ejus. Quod Porphyrius syringem in quercu suspensam dicit, quodque ejus quercus altitudinem et frondium honorem laudat, in eo mysticas significationes quaerit Licetus, quas certe non cogitavit Publilius, qui non alia quam metri et artificii sui ratione adactus est, ut hanc arborem, non aliam, hoc epitheton, non aliud, poneret. Quercus tamen nominata non vana ratio afferri potest. Alias quidem in pinu suspendere pastores fistulas suas solent, ut monumenta quaedam vetera, et Maronis versus supra allatus Ecl. VII, 24, docet. Sed hic non otii causa fistula suspensa a pastore est, sed pendet, tamquam signum sacri luci, in maxima arbore ejus silvae, in qua sacrarium Panos est, et conventus pastorum. Ad sacra Panos vel Fauni maximas umbrosissimasque arbores eligere solebant, inprimis quercus, ilices, fagos, saeculos. Apposite ad hunc locum Tibullus, lib. II, 5, 27:

Lacte madens illic suberat Pan ilicis umbræ,
Et facta agresti lignea falce Pales;
Pendebatque vagi pastoris in arbore votum,
Garrula silvestri fistula sacra Deo.

2. *Testor templa loci Faunos celebrare frequentes.* Ego pendens, inquit fistula, testimonio vel signo sum, Faunos hunc locum, ut templum suum, frequentes celebrare solere. Nam fistula delectantur Fauni, iidemque frequenter versantur in lucis. Quae vero secretiora sunt loca silvarum, vel antra densis obumbrata et cincta arboribus, ea Fauni templa vel sacraria vocari solent. Descripta ea vide apud Calpurn. Ecl. I, v. 9, seqq. ad quem locum plura notavimus. Sic et Propert. IV, 4, 5, *Sylvani ramosa domus.*

3. *Disparibus compacta modis,* h. e. ita composita, ut diversos modos vel sonos, graves et acutos, edat *totidem cicutis*, quae dispari magnitudine et totidem numero sunt, quot soni efficiendi.

4. *Dulcisono Panum oblectans modulamine silvas.* Me saepe Panes, silvestres Dii, sumere, et dulce carmen modulari, eoque oblectare silvas, h. e. homines silvestres agrestesque solent. *Modulari et modulamen de*

fistula et carmine pastorali, quasi proprie usurpatur. Calpurn. IV, 45, *Irrita septena modularer súbila canna*; et v. 63, *Hyblæa modulabile carmen avena*. Valer. Flacc. IV, 386: *Advenit et teni modulatur carmen avena*.

5. *Naiadum Dryadumque choros*. Pergit commemorare, ubi et quos Panos fistula oblectare soleat: non solum silvas, pastores, caprarios, bubulcos, sed et Nymphas. Hæ enim non solum choros agere ad sonum fistulæ, Faunis et Satyris immixtæ, sed etiam pastoribus fistula canentibus adesse et auscultare dicuntur. Platonis quoddam epigramma a Natali Comite, Mythol. lib. V, cap. 6, et ex hoc a Liceto producitur, ubi Pan inducitur canens fistula, et circumstans ei chorus Nympharum:

Αἱ δὲ περὶ θάλαρσι, χόρον ποσὶν ἐστήσαντο
Ἰδριάδες νόμφαι, νόμφαι ἀμαδρυάδες.

Similiter Ovidius, *Metam. XI*, 153:

Pan ibi dum teneris jactat sua carmina Nymphis,
Et leve cerata modulatur arundine carmen.

Canenti pastori apud Calpurn. II, 14, *Adfuerunt sicco Dryades pede, Naiades udo*. — *Arcanaque Bacchi Orgia*. Etiam in orgiis Bacchi, quæ per agros et silvas a viris mulieribusque furore concitatis aguntur, usus est fistulæ, sicut et crotali, tibis, tympani, quia hæc, maxime inter pastores et agrestes recepta, Bacchi comitatum et triumphum referunt, in quo Bacchæ, Nymphæ, Panes et Satyri visuntur. — *Arcana* dici orgia puto propter arcanam vim et significationem, quam habere arma et instrumenta in orgiis usurpata credebantur, ut thyrsi, vites, hederæ, tympana, pelles et vellera; vel propterea quod noctu plerumque celebrari solebant, atque ea divulgare nefas erat. Describit Ovid. *Metam. VI*, 587:

Tempus erat, quo sacra solent Trieterica Bacchi
Sithouis celebrare nurus: nox conscis sacris:
Nocte sonat Rhodope tinnitibus æris acuti;
Nocte sua est egressa domo regina, Deique
Ritibus instruitur, furialiaque accipit arma, etc.

6. *Et heuantes Satyros per musica Tempe*. Satyros inprimis oblectat fistula, qui in comitatu et orgiis Bacchi evantes sunt, h. e. *Evan* vel *Evoe* clamantes, quæ vox erat solennis in sacris Bacchi, qua se sensu numinis tactos et lætitia exsultantes significabant. Vid. Horat. *Carmen II*, 19, 5 et 7; et Ovid. *Metam. VI*, 597: *Exululatque Evoeque sonat*. Virgil. *Æn. VI*, 517: *evantes orgia circum Ducebat Phrygias*. — *Per musica Tempe* interpretor per loca amœna et silvestria, quæ cantu bacchantium et musicis instrumentis personant, vel his choris musicis agendis destinata sunt. *Nemora avia* hoc in ritu dicit Virgil. *Æn. VII*, 580: *Tum quorum attonitæ Baccho nemora avia matres Insultant thiasis*.

7. *Me Pan ad thiasos docuit modulamine cantus*. Dicit Pana primum docuisse canere, dum cantum vel sonum ejus modularetur, certis

modis, vel certa spiritus moderatione temperaret, ad *thiasos*, ad saltationes chori Bacchici. *Thiasus* proprie est turba quæ sequitur Bacchum, in ejus honorem exultans et tripudians. Sic usus est Virgil. loco paullo ante adducto. Idem Ecl. V, 29:

Daphnis et Armenias curru subjungere tigres
Instituit, Daphnis thiasos inducere Bacchi,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.

In codice Velseri expressum fuit *thyasos*, quod rectius *thiasos* scribitur. Licet etiam pro variante lectione *thriasos* apposuit, quod mendosum est, quamquam θρίασιν vocari poeticum furorem Suidas auctor est, ad voc. θρίαμβος.

8. *Et variata sonis vinxit consortia primus*, h. e. vinxit, compegit calamos, consortes quidem unius instrumenti, sed variantes sonis. Nihil aliud hoc versu dicit, quam Virgil. Ecl. II, 32: *Pan primus calamos cera conjungere plures Instituit*. Fabulam, quomodo Pan invenerit fistulam et compegerit e cannis palustribus, in quas mutata fuit Syrinx nympha, ab ipso amata, narrat Ovid. Metam. I, 705 seqq. et Achilles Tatius, lib. VIII, p. 476 seqq. Tertullianus, de Anima, cap. 14, *commercia modorum* vocat, de organo hydraulico loquens.

9. *Attis almus amans tua maxima cura Cybele*. Post Pana, pastorum Deum, et syringis inventorem, ad nobilitatem ejus ostendendam memorat ex heroibus vel Divis pastores quosdam insignes, qui fistula usi fuerint. *Attis*, pastor Phrygius, amoribus Cybeles, Deum Matris, e fabulis notus; quem *almum* vocat, quod ab Arnobio, Macrobio, aliis pro Sole habitus est, qui lumine et calore vivifico creat et alit omnia.

10. *E roseo terit ore Deus mollique labello*. Inconcinne dictum *terit e roseo ore*. Sententia requirebat *me roseo terit ore*, sed impediēbat definitus numerus literarum: *roseum os*, ob juventutem et pulchritudinem, quæ fuisse dicitur Attinia: *Deum* vocat, ut hoc magis adstruat dignitatem syringis ab eo usurpatæ. Cæterum phrasis est e Virgil. Ecl. II, 34, petita: *Nec te pœniteat calamo trivisse labellum*. Lucret. V, 1406: *Et supra calamos unco percurrere labro*.

11. *Accenditque tuos Idaeos mater amores*. Mater intelligitur Deorum, Cybele, quæ et Mater Idæa dicebatur, ut multa monumenta, et Lucret. II, 611, testantur. Itaque et hoc loco non abesse debebat *Idæa* a nomine matris; contra *Idæi amores* minus commode dicuntur; unde suspicor Porphyrium scripsisse *Accenditque tuos, Idæa o mater, amores*. Cæterum de insano amore, quo Cybele deperiisse Attinem dicitur, legi inprimis meretur Arnobius, lib. V, p. 159 seq.

12. *In me felices animavit carmina Musas*. Obscurus versus. Dicitur, quisquis is est, in fistula animasse carmina, reddidisseque Musas felices. Fortasse hoc vult, fistulæ cantu animatum, excitatum eum esse ad

103 ANNOT. AD PUBLILII SYRINGA.

... Sed de quonam sermo sit, vix intelligitur. ... unde facilius sensus redit, ipsumque ... ad Paridem, qui sequitur, quique dici potest ... quod iudex a Deabus electus præmium referre ...

... *Attini a Dea Magna dilecto, et ... subjungit Paridem, regis Priami filium, ... ut, dum pastoralem vitam ageret in ... a tribus Deabus, de pulchritudinis excel- ... deferretur. At quo hoc ipsum mandatum ei esse ... observavit ... Ex lege metrica hic legendum erat *Me ...**

... *Hæc Licetus de OEnone nympha, Paridis con- ... quam Pubilius dicat fistula, quasi voti sui socia, usam, ... a quo in ... Ego vero nullum indicium OEnones ... quid Pubilius referre de ea Nympha voluisset, ... OEnones ad Paridem attigisset. Existimo ... pastoris amica vel conjugæ, quæ primo ... invitatur a pastore, ut se- ... canat fistula, quæ propterea *lati socia voti* ... decantanti succinit et respondet. ... passim Eclogæ bucolicæ Vete- ... quod ad tempus matutinum attinet, quo ...*

... *Lucifer, alnum;*
Nesci deceptus amore
Jam quærit

III.

AD PUBLILII OPTATIANI

ORGANON

PRÆFATIO.

Hoc Idyllium Publilii et memorabili argumento, et compositionis facilitate reliquis ejus poematis palmam videtur præripere. Hinc etiam frequentius edi cæteris, et plurium observationibus illustrari meruit. Ediderunt integrum post Marcum Velsorum Petr. Pithœus, in Poem. vet. ex codice Franc. Jureti, et Aug. Buchnerus, in comment. ad Venantii Fortunati Hymnum paschalem, pag. 27. Adduxerunt partim et illustrarunt Casp. Barthius, ad Claud. de Consul. Mallii, v. 312, et ad Claudian. Fescenn. in Nuptiis Honor. p. 780; Laur. Pignor. de Servis, p. m. 88; Cangius, in Glossar. Latino; Lampius, de Cymbalis, lib. III, c. 17; Andreas Rivinus, in Commentar. ad Pervigilium Veneris, v. 48, et Tristanus, Comment. histor. tomo I, pag. 218 seq. Fere affirmare de hoc Idyllio Porphyrii licet, quod olim de septima Calpurnii Ecloga diximus, ob argumentum, et luculentam rei, qualis vix alibi reperitur, descriptionem, in præstantioribus haberi posse; eaque descriptio satis feliciter auctori cessit, ut, quamvis impredientibus angustiis et limitibus, quibus carmen suum adstrinxit, clara tamen ipsa nec valde impedita esset. Quapropter hoc ei elogium impertit Casp. Barthius l. c. *Quantum Porphyrii ingenium fuerit, facile hinc elucet, quod tam inepte anxius angustiis adstrictus, potuerit tamen tam eleganter et clare hæc proponere.* Organon hydraulicum.

describi, ipsum carmen indicat. Habuerunt autem Veteres duo genera instrumentorum, quæ proprio organorum nomine insignire solebant, pneustica, quæ follibus inspirantur et solo vento aguntur, et hydraulica, quæ concitatione aquarum concipiebant auram, unde ederent sonum. De pneustico elegans et luculentum epigramma Juliani desertoris exstat Anthol. epigr. Græc. lib. I, cap. 86, p. 118 H. Stephani; et sunt, qui id genus organa Juliani ætate primum nata velint. Sed multo antiquius testimonium reperio in verbis Manilii, lib. V, v. 329, quæ certe, uti a Scaligero et constituta et intellecta sunt, organon aere inflatum significare videntur:

Hinc venient vocis dotes, Boreæque sonantis,
Cerrula quæ modulis diverse tibia format,
Et quodcumque manu loquitur, flatuque movetur.

Celebratiora autem apud Veteres hydraulica fuerunt, quæ Vitruvius lib. IX, c. 9, et Plinius lib. VII, c. 37, a Ctesibio Alexandrino, Tertullianus ab Archimede Syracusano inventa dicit. Artifices eorum *hydraulæ* dicti, quorum meminere Petronius, Suetonius, Sidon. Apollinaris. Ipsum organon præter Porphyrium describunt Vitruvius lib. X, c. 13; Corn. Severus, in *Ætna*, v. 295 seq. Athenæus lib. IV, c. 24; Tertullianus, de *Anima*, cap. 14; Claudianus, de *Cons. Mall. Theod.* v. 325 seq. Eadem tamen hydraulica non unius generis, et variata subinde artificio fuisse, patet ex loco *Suetonii*, in *Nerone*, cap. 41, ubi refert, Neronem summo in periculo *partem diei per organa hydraulica novi et ignoti generis circumdatisse*. Ex locis Veterum allegatis rationem et structuram ejus instrumenti declarare, adnisi sunt Turnebus, *Advers.* lib. II, c. 22; Jos. Scaliger, in not. ad *Corn. Sev.* Casp. Barthius, ad *Claud.* l. c. Salmuthus, ad *Panopli.* de *reb. memor.* et *deperd.* tit. 40; Athan. Kircherus *Musurg.* lib. II, pag. 330; Is. Vossius, de *Poem. cantu et vit. theatricis*, p. 90, seqq. Tristanus, *Comment. hist.* tom. I p. 118, *Petr. Marcellanus*, ad *Petron.* c. 36; J. M. Gesnerus,

ad Chrestom. Plin. pag. 403; et A. L. F. Meisterus, de Veterum hydraulo, in Novis commentar. Societ. Scient. Gœtting. ad ann. 1771, p. 158 seq. qui de hydraulicois Veterum luculentissime egit, eaque e doctrina Heronis et Vitruvii accurate descripta, cum organis recentioris ævi contulit (1). Etsi vero scriptores veteres, Vitruvius maxime et noster Publilius, structuram rationemque ejus satis luculenter descripserunt, nummi etiam veteres exstant, a Pantino in Thes. numism. pag. 158, et Tristano l. c. prolati, et a P. Burmanno ad Petronii L. c. repetiti, qui speciem organi exprimunt, unde valde illud simile fuisse pneumaticis, quibus hodie in templis utimur, apparet; totam tamen ejus describendi *rationem non esse facilem, neque omnibus expeditam ad intelligendum*, ipse Vitruvius loco allegato fatetur. Satis igitur habebimus structuræ et partium ejus præcipuarum brevem deformationem dare, eamque reliquæ substernere explicationi, quam ad ipsum Porphyrii poematum dabimus. Summam veluti ejus paucis versibus exhibet Claudianus de Cons. Mallii, v. 315 :

Et qui magna levi detrudens murmura tactu,
 Innumeras voces segetis moderatus ahenæ,
 Intonat erranti digito, penitusque trabali
 Vecte laborantes in carmina concitat undas.

Nimirum fuit arca, sive, ut Turnebus legere apud Vitruvium mavult, ara ex ære fabricata, in basi de materia compacta, cui aquæ infusæ vecte aliquo agitari intus ad spiritum sonumque excitandum poterant. Hanc arcam hexagonon quandoque fuisse, apparet ex nummis Tristani, sed rotundam fuisse indicare Athenæus videtur, qui aræ rotundæ persimile hoc instrumentum affirmat. Supra tabulam arcæ

(1) Secundum Vitruvii descriptionem delineatum organon hydraulicum dedit Casp. Schottus, in Mechanica hydraulico-pneumatica, Parte secunda, classe III, p. 472. Add. Sigeb. Havercampus, Dissert. de nummis contorniatis, p. 70 et 126 seqq. Ed.

est καὶ ἂν μουσικός, in cuius longitudine sunt canales sive calami ex ære facti, ordinatis in transverso foraminibus insistentes. Vitruvius canona organi ad summum octochordon, vel octo canalium prodit: totidem vel novem tiliarum est in nummis: quindecim cicutis aheneis instructum memorat Pseudo-Hieronymus, epistola ad Dardanum, cuius locum profert Barthius ad Claud. l. c. e fistulis sex et viginti quandoque factum esse, docet Optatiani carmen; et multo e pluribus etiam componi potuisse, facile credat, qui Claudianum cogitet *segetem ahenam et innumeras ejus voces* memorare. Inter tabulam et canona Vitruvius dicit regulas esse interpositas, quæ plectra quadrata vocantur a Porphyrio, et digitis percussæ multiplices modorum et vocum varietates excitabant. Plura ad intelligendam hujus instrumenti rationem idonea notare ad ipsum carmen, collatis Vitruvii verbis, habebit. Illud tantum hoc loco addendum existimo, hydraulicum organon a Corn. Severo *cortinam* vocari, in Ætna

Carmineque irriguo magni cortina theatri
 Imperibus numerosa modis canit arte regentis,
 Quæ tenuem impellens animam subremigat undam.

Scaliger quidem *cortinam* hoc loco interpretatur tholum theatri, nec aliter sentire Lipsius, ad dial. de orat. cap. 19, videtur, qui Severum putat *cortinam* pro theatri incurva parte dixisse. Hi enim viri, quod *cortinam* sciunt proprie lebetem esse, ut ostendit Scaliger ad Varronis lib. VI de Ling. Lat. p. 137. propterea putant a rotunda forma lebetis subinde *cortinam* vocari fornicem aliquem aut concameratum vel intervallum locum aedificii. Ego vero etiamsi concedam partem aliquam aedificii *cortinæ* nomen accepisse, in eo tamen non *cortinæ* vel lebetis formam rotundam spectari putar, sed usum *cortinæ* illius, quæ sedes et locus oraculorum erat. In hac enim quod vatum responsa magna voce edebantur, hinc *cortinas* appellatas existimo aedes vel partes aedificii, quæ unus vel plurium vocibus personarent, eique

usui dicatæ essent. Hoc sensu omnino usurpare videtur auctor dialogi de orat. cap. 19, nisi ibi *corona* potius pro *cortina* legendum est: « At hercule, inquit, pervulgatis jam « omnibus, quum vix in cortina quisquam adsistat, qui « elementis studiorum etsi non instructus, at certe imbutus « sit, etc. » Loquitur enim de loco judiciorum, ubi actiones caussarum et crebræ orationes audiebantur. Etsi vero eamdem ob caussam non diffiteor partem aliquam theatri cortinam dici potuisse, eum tamen sensum vocabuli in Severi versu plane locum habere nego. Manifeste enim *cortina* distinguitur a theatro, non ut pars ejus, sed ut supellex vel instrumentum theatri, eaque dicitur *imparibus numerosa modis*, h. e. numerosis instructa tibiis, quæ impares modos efficiunt: dicitur ipsa *canere carmine irriguo*, h. e. quod efficitur undæ irriguæ sonore, et quidem *arte regentis*, illius scilicet, qui ad numerum movet et moderatur voces. Quæ plane est descriptio organi hydraulici. Cortina igitur a Severo vocatur ipsum organon in theatro collocatum, idque fieri arbitror per metaphoram sumptam a cortina Apollinis vel Sibyllæ, quam alias usurpare poetæ solent pro tripode, seu potius operculo tripodis rotundo, quod Græci proprie ἄμυν vocant, unde oracula edebantur. Ea cortina, in oraculis dandis, mugire et vocem reddere dicitur, vento subterraneo e specu, cui imposita est, surgente, ut enuntiavit Virgil. *Æn.* III, 92, *mugire adytis cortina reclusis*; et Ovid. *Met.* XV, 635, *cortinaque reddidit imo Hanc adyto vocem*. Sic instrumentum grande pneumaticum dici cortina poterat, quod tibiis aræ rotundæ insistentibus sonos modosque edebat, flatu intus excitato impleta. Et in sono ejus describendo eadem vocabula a poetis, quæ de Phœbados aut Sibyllæ voce et profatu adhibentur: mugire, murmurare, intonare dicitur. Utriusque enim cortinæ vox spiritu afflatuque excitari creditur. ὄλμοι et ὑφολμία a Polluce et Hesychio dicuntur quædam partes tibiæ, quæ vocabula de ipsa cortina usurpantur. Animadverto etiam, inter partes vel ornamenta organi a Vitruvio

certissimos nominari; qui quidem quid rei fuerint, et quem usumque habuerint, ipse non satis intelligo, quamvis explicare laboret Turnebus Advers. II, 22; sed videtur tamen his esse ratio aliqua, cur eæ machinæ cortinæ adsimulari paterent. Nam cortinæ etiam delphino superposito conspiciuntur in nummis quibusdam, ut notæ sacerdotum Apollinis, sive Quindecimvirum; vid. doctorum virorum annotationes ad Val. Flac. lib. I, 5. Delphinus autem sacer Apollini est, et propterea tum oraculorum, tum musicæ grande instrumentum signat (1). Musicæ quidem hac maxime de causa, quod delphinus, ut Plinius, lib. IX, c. 8, tradit, *musicæ artis animal, symphonix cantu et præcipue hydraulici sonitibus*; oraculorum autem, quod delphinus generatim aquarum, vel oræ maritimæ symbolum in nummis est, et oracula perierumque in locis irriguis vel mari proximis edebantur. Documento sunt Sibyllæ Cumææ et Tiburtinæ sedes, fontes item Albunæ et Clitumni, unde sortes et oracula petebantur; vid. Virg. Æn. VII, 83; Tibull. II, 5, 69; Plin. Epist. VIII, 8, 5: nam ipse aquarum strepitus magnam vim habere ad percellendos et lymphandos animos credebatur. Unde facile apparet ratio, cur instrumento musico, quod commota ex aquis aura inspiratur, et cortinæ nomen impositum, et delphinus signum adjunctum fuerit. Progrediendum nunc pariter, ut, quibus usibus servierit olim organon hydraulicum, paucis ostendamus. Publicum ejus usum præcipue

(1) Nam rationem cur delphinus Apollini sacer sit adducit Servius ad Æn. III, 33. Memorat Icadium, Apollinis et Lyciæ Nymphæ filium, quem Italiam peteret, facto naufragio, delphini tergo exceptum, et prope Parnassum usumque delatum, patri Apollini templum constituisse, et a delphino locum Delphos nominasse. Hinc ergo et delphinum inter sacra Apollinis receptum ejusque rei vestigium esse, quod hodie Quindecimvirum cortinis Delphinus in summo honore ponatur, et, pridie quam sacrificium faciant, velut symbolum delphinus circumferatur, ob hoc scilicet quia Quindecimviri librorum Sibyllinorum sunt antistites; *Sibylla autem Apollinis vates, et delphinus Apollini sacer est.* Hactenus

fuisse in theatris, e Cornelii Severi loco, quem modo explicavimus, apparet, puto ad choreas et voces histrionum moderandas, addo etiam in Circo, ad pugnas athletarum et gladiatorum suis numeris temperandas. Colligo hoc ex verbis Petron. c. 36: *Putares essedarium hydraulæ cantante pugnare.* Burmannus per hydraulen intelligit tibicinem, qui fistula, cujus canales aqua implebantur, canebat, et essedarium quasi classico incendebat. Et cave, inquit, *capias de organis illis, quæ nostris, quorum usus in templis, similia sunt. Quomodo enim talia instrumenta in arenam possent deduci, et essedarium pugnantem et vage discurrentem comitari?* At vero si tali instrumento in pugna gladiatorum opus fuit, quod eum vage discurrentem comitari, et quasi classico incendere posset, equidem non video, cur hydraulos vel tibia adhibenda fuerit, non ipsa tuba, cujus in bello et vera pugna usus erat. Scilicet tantæ pugnantium diversis in partibus turbæ non sufficiebat tuba vel tibia, nec omnino comitari singulos pugnantes sine impedimento poterat, sed requirebatur majus et sonantius organum, quod sejuncto loco positum longissime audiri, magnum etiam hominum strepitum vincere sono, et pluribus diversa in parte Circi pugnantibus signa numerosque pugnæ edere posset. Tantum vero sonitum magnis spatiis sufficientem fuisse cortinæ vel machinæ hydraulicæ, edocet Porphyriani carminis ultimus vs. *Jamque metro et rhythmis præstringere quidquid ubique est.* Hieronymus libello ad Dardanum, quem allegat Barthius, organon describit tam fortis soni *in modum tonitruum concitati, et per mille passuum spatia sine dubio sensibiliter, utique et amplius, audiatur.* Eum igitur hydraulen apud Petronium intelligo, qui cortinam seu magnum organon pulsaverit, cujus boatu omnem Circi strepitum vincente, gladiatorum pugnæ regeantur. Et ludis solennibus, in quibus pugnæ et choreæ edebantur, inserviisse hoc instrumentum, ipse Porphyrius suo carmine significat, quum versu 18 seqq. profitetur, se eo tempore, quo pro victoriis Augusti *vota publica reddan-*

tur theatris et choreis, ipsum absentem sua vota *sonare versu*: carmen autem suum dum in formam organi hydraulici componit, eo ipso indicat, hoc instrumentum votis publicis in theatro solvendis tum maxime adhibitum. Quod etiam similibus ludis destinatum a Nerone fuisse Suetonius memorat, cap. 54, ubi eum *sub exitu vitæ palam vovisse* tradit, *si sibi incolumis status permansisset, proditurum se, partæ victoriæ ludis, etiam hydraulam, et choraulam, et utricularium, etc.*(1). Apud privatos ejus usus deinceps valde adeo invaluit, ut conviviorum delictum omnisque luxuriæ instrumentum esset: Constantii temporibus Ammianus Marcell. lib. XIV, cap. 6, hoc inter alia degenerantis Romæ vitia refert, quod domus non paucæ, studiorum seriis cultibus ante celebratæ, nunc organo hydraulico resultent. In conviviis luxuriosis hydraulica admissa docet Sidonius Apoll. lib. I, epist. 2, ubi Theodoricum Regem, quod non admiserit, laudat. In aula Byzantina usum hujus organi fere perpetuum in omni solennitate fuisse, e libris Cæremoniarum Constantini apparet, Lipsiæ an. 1751 editis (2). In Occidentis regnis hydrau-

(1) In theatro et ludis usum organorum olim fuisse, hic etiam locus Senecæ probat, Epist. 84, p. 351, edit. Gronov. *Quum omnes vias ordo canentium implevit, et cavea aeneatoribus cincta est, et ex pulpito omne tibiarum genus organorumque consonuit, fit concertus ex dissonis.* Et auctor veteris epigrammatis de Pyrrhica, quod Salmasius ad Spartiani Hadrian. cap. 19, et Burmann. Anthol. lib. III, 184 edidit, dicit organa saltantium virorum et mulierum discursus rexisse et finisse: *Nam remeare jubent organa blanda pares.*

Maxime autem organorum usum publicum in Circo et theatro probant nummi contorniatii, in quibus solis conspiciuntur figuræ hujus organi. Hos enim in celebratione ludorum publicorum cunos, athleticis et aurigis victoribus donatos, et propterea figuris rerum ad spectacula publica pertinentiū signatos esse Sigeb. Havercampus in Dissert. de nummis contorniatii passim notavit. Ed.

(2) Jacob. Reiskius in Commentar. ad Constantini Porphy. Cærim. aul. Byzant. p. 44, affirmat hæc organa eadem fuisse ac quæ hodie ita dicuntur. Ed.

licorum usus intercidisse mature, pneumaticorum mansisse, certe magis cognitus et celebratus videtur. Prudent. Apoth. v. 389, ed. Elzev.; Cassiodor. Variar. I, epist. 45; Isidor. Orig. III, cap. 8, id genus organorum describere videntur, quod follibus inspiratur (1). Diserte idem indicat Epithalamium Laurentii, a P. Burmanno, Anthol. Lat. tom. II, p. 633, editum, v. 64: *Jubila folligenis exclamant organa bombis*. Sic enim pro vitiosa codicis scriptura, quæ ibi exstat, legendum existimo. *Bombi* proprie sunt soni organorum, ut declarat Servius ad Virg. Æn. VII, 23: *folligenæ*, sunt qui a follibus oriuntur. Suspicio tamen, hydraulica ipsa Veterum non semper ita fuisse comparata, ut sola aquarum concitatione personarent, sed hausisse etiam aera follibus per aquas immissum. Ex ipso Publilii poematio v. 46 id videtur posse colligi: et in nummis Tristani, imaginem hydraulici præferentibus, ad basin arcæ adhæret figura similis foliorum arboris, quam, quin pro follibus habeam, nulla ratione impedior (2). Vulgo quidem existimant, quod primum in Occidente visum sit organon, idque pneumaticum, Pipino Francorum Regi ab Imperatore Orientis Constantino dono missum esse; vid. Hospinianus, de Templis lib. II, cap. 23; idemque Notkerus, de vita Caroli M. lib. II, cap. 10, memoriæ prodidit, cujus locum adducit Barthius ad Claud. Cons. Mall. l. c. Sed hoc fortasse de majore aliquo et nobilioris artificii organo intelligendum est. Nam et ante cognitum, et aliis locis usitatum fuisse, quum Pseudo-Hieronymi ad Dardanum, aliorumque vetustiorum, quos supra nominavimus, testimonia,

(1) Describit etiam organon pneumaticum Theodoretus, de Provid. orat. III, p. manuscr. 513 tomi IV, de ore et lingua hominis loquens: Ὀργάνῳ γὰρ ἔκειν ἀπὸ χαλκῶν συγκειμένῳ καλᾶμων, καὶ ὑπ' ἀσκῶν ἐκφυσουμένῳ, καὶ κινουμένῳ ὑπὸ τῶν τοῦ τεχνίτου δακτύλων, καὶ ἀποτελοῦντι τὴν ἐναρμόνιον ἐκείνην ἤχην. ED.

(2) Follem omnino ad arcam organi applicatum in nummo magno Valentiniani, qui organi hydraulici figuram exhibet, agnoscit Havercampus, ad nummos contorniatos, p. 131. ED.

tum inprimis Prudentii Trecensis locus, a Barth. in *Advers.* lib. XLIV, cap. 9, memoratus, satis evincunt. Quibus tamen nondum conficitur, in templis etiam usum eorum receptum fuisse, quod quidem falso ex loco Venantii Fortunati, ad quem commentatur, Aug. Buchnerus colligit, quum per *organa* ibi nominata non illa instrumenta majora, de quibus nunc agimus, sed avium guttura musica, quæ cannis pastoritiis se adsociant, intelligenda sint, ut latius docet Burmannus ad Petron. l. c. Affirmamus potius, idque rationibus satis certis constare arbitramur, organa majora, sicut nec alia instrumenta musica, in templis Christianorum vix ante sæculum XIII exaudita esse. Cf. Jos. Bingham. *Orig. eccles.* lib. VIII, cap. 7, § 14 (1).

Deveniendum nunc est ad ipsum Porphyrii Organon carmine descriptum, ut ejus argumentum et compositionem ostendamus. Hoc reipsa duobus e carminibus diversi metri constat, sicut etiam a Velsero duobus sub numeris XXIV et XXV propositum est. Prius illud versibus iambicis dimetris 26 continuatur, et præfationem auctoris continet, qua declarat, quum ob victorias Augusti solennes ludi instituantur Romæ, ipseque per iniquam sortem adesse iis nequeat, voluisse se vota sua versu composito reddere. Inter hoc et alterum carmen a summo ad imum ductus versus legitur: AVGVSTO VICTORE IVVAT RATA REDDERE VOTA. Alterum carmen priori ad latus positum in tabula, sed a nobis propter angustiam spatii separata in pagina ponendum, totidem versibus, sed hexametris, constat, eoque auctor tum propositum suum, carminis per continua versusum incrementa componendi, aperit, tum ipsius organi,

(1) Wilh. Zepperum in *Explanationem legum Mosaicarum*, lib. IV, cap. ix, ubi de musica instrumentali et organis in templis disserit, et Constantini Hugonii de *Organorum in templis usu et abusu* dissertationes, Lugd. Bat. 1640, citat Th. Crenius, *Animadv. Philol.* P. XV, n. 213. Huc etiam pertinet Casp. Calvoer de *Musica*, ac sigillatim de *lesiastica*, eoque spectantibus organis. Lips. 1702, in-12. Ed.

per istam compositionem formandi, figuram, partes et usum describit. Hæc carmina duo, si argumentum spectes, eo ordine, quo hactenus retuli, legenda sunt; sed si formam adspicere organi velis, tabula ita collocanda est, ut prius carmen, iambicum, inferiore loco, alterum superiore conspiciatur. Hoc situ, quod superius est, speciem cannarum 26 imparium sensimque crescentium præbet. Interjectus per medium versus *Augusto victore*, etc. canonem organi, de quo supra diximus, designat; inferior vero pars, brevioribus constans versibus, epitoniorum vel plectrorum, singulis cannis respondentium, instar obtinet. Artificium ipsum ab auctore adhibitum, uti a Pithœo ex ipso cœdice describitur, hoc est. Superioris partis, heroico metro scriptæ, primus versus 25 litterarum est, et inde singuli per ordinem incrementis singularum litterarum ad quinquaginta usque perveniunt; cujus numeri est ultimus versus, qui duplicat numerum litterarum primi, quum sit pari metro. Inferioris partis versus omnes sunt litterarum octodecim. Carminis textum dabo ad exemplar P. Pithœi. In notis id conferam cum Velsiana editione. Addam etiam, quæ Barthius et Buchnerus ad versus quosdam adnotarunt.

Post Martios labores,
 Et Caesarum parantes
 Virtutibus per orbem
 Tot laureas virentes,
 Et Principis tropaea;
 Felicibus triumphis
 Exsultat omnis aetas,
 Urbesque flore grato,
 Et frondibus decoris,
 Totis virent plateis.
 Hinc ordo veste clara
 Cum purpuris honorum
 Fausto precantur ore,
 Feruntque dona laeti.
 Jam Roma culmen orbis
 Dat munera et coronas
 Auro ferens coruscas
 Victorias triumphis,
 Votaque jam theatris
 Redduntur et choreis.
 Me sors iniqua laetis
 Sollemnibus remotum
 Vix haec sonare sivit
 Tot vota fonte Phoebi
 Versuque compta solo
 Augusta rite saeculis.

AVGVSTO VICTORE IVVAT
 RATA REDDERE VOTA

5

10

15

20

25

O si diviso metiri limite Clio 27
 Una lege sui, uno manantia fonte
 Aonio, versus heroi jure manente
 Ausuro donet metri felicia texta, 30
 Augeri longo patiens exordia fine,
 Exiguo cursu, parvo crescentia motu,
 Ultima postremo donec fastigia tota.
 Ascensus iugi cumulato limite cludat,
 Uno bis spatio versus elementa prioris 35
 Dinumerans, cogens aequari lege retenta
 Parva nimis longis, et visu dissona multum
 Tempore sub parili, metri rationibus isdem,
 Dimidium numero Musis tamen aequiparantem:
 Haec erit in varios species aptissima cantus, 40
 Perque modos gradibus surget fecunda sonoris
 Aere cavo et tereti, calamis crescentibus aucta.
 Quis bene suppositis quadratis ordine plectris
 Artificis manus in numeros clauditque aperitque 45
 Spiramenta, probans placitis bene consona rythmis,
 Sub quibus unda latens properantibus incita ventis,
 Quos vicibus crebris juvenum labor haud sibi discors
 Hinc atque hinc animaeque agitant, augetque reluctans
 Compositum ad numeros, propriumque ad carmina praestat,
 Quodque queat minimum ad motum intremefacta frequenter
 Plectra ad aperta sequi, aut placidos bene claudere cantus
 Jamque metro et rythmis praestringere quicquid ubique est.

ANNOTATA AD PUBLILII ORGANON.

1. *Post Martios labores, Et Caesarum parantes, etc.* Martios labores pro Martis dixit, hoc sensu, post Martis et Cæsarum labores. BUCHN. Martii labores, ut certamen Martium apud Horat. Carm. IV, 14, 17, sunt bella. — *Armiferos labores* vocat Statius, Silv. I, 2, 96. *Opus Martium* Ammianus Marcell. XX, 5: *Quo tempore* (hieme) *terra ac maria opere Martis vacant.* Ed. — Series verborum sic explicanda: *Post Martios labores*, post varia bella gesta, quæ et *Caesarum virtutibus tot per orbem laureas virentes, et Principis tot tropæa pararunt.* Intelligit maxime bellum cum Licinio gestum, quo victo Constantinus a continuis fere bellis quievit, quibus et Cæsares, ejus filii, variis terrarum partibus laureas meruerunt, præcipue Crispus, qui Francos pepulit, et postremo Amandum, præfectum classis Licinii, prælio navali ad Callipolim vicit. De quo Excerpta auctoris ignoti de Constantino Chloro et Constantino Magno annexa libris Ammiani Marcellini. Ed.

2. Velsariana editio habet *Et Caesarum perennes*; quod minus probo.

3. Velserus edidit *tropæa*, recte: *Pithœus trophæa*, in quo litera una pro legitimo numero abundat.

6. *Felicibus triumphis Exsultat omnis ætas*, h. e. triumphare et exsultare gaudio videtur. Velserus sic: *Felicibus triumphis Augusta rite saeculis Exsultat*, etc., et versum adeo interserit, quem Pithœana editio ultimum hujus carminis facit. Sed neque hoc, neque isto loco recte positus ille versus, omninoque sua sede exturbatus videtur. Ego locandum post versum quintum censeo: *Et Principis tropæa Augusta rite saeculis.*

8. *Urbesque flore grato, Et frondibus decoris.* Tangit vetus honoris genus, quo honorari victores solebant. Nam quacumque incederent, flores in eos jaculabantur, iisque consternebant vias: de qua re plura Casaubonus ad Suetonii Neronem, et alii viri docti annotarunt. Ovidius, lib. IV, Twist. El. 2, de Augusto triumphaturo:

Quaque ibis, manibus circumplaudere tuorum,
Undique jactato flore tegente vias.

Fuit iste mos vetustissimus; nec Græcis tantum atque Romanis, sed etiam Barbaris usitatus. Q. Curtius, lib. V de dedita Babylone et ingressuro in eam Alexandro victore loquens: *Plures obviam progressi sunt.*

Inter quos Bagophanes, arois et regia pecuniæ custos, ne studio a Mazæo vinceretur, totum iter floribus coronisque constraverat. Sic quum Susis nuntiatum esset, Xerxem Athenis potitum, tantum ex ea re Persas concepissee gaudium, ut vias omnes myrto sternerent, odoresque per vicos incenderent, Herodot. lib. VIII memoriæ prodidit. BUCHN.

10. *Totis plateis est, omnibus; qua ratione hoc nomine præcipue usa est sequior ætas. Porphyrius infra in heroicis, fastigia tota. Sidonius: Ambitosus Hymen totas tibi contulit artes. BUCHN.*

11. *Ordo pro senatorio κκτ' ἔξοχῆν ponitur. BUCHN. Et veste clara pro toga alba vel candida. Velserus legit Hac ordo veste clarus; sed Pithœi lectio melior.*

12. *Purpuras honorum dixit, quia purpuræ dignitatum et magistratuum insignia. Unde Claudiano purpura quævis eminens dignitas dicitur, lib. III, de Laud. Stil. v. 119. Senatores autem et magistratus, quum triumphus ageretur, festo solennique cultu incedebant. Eo respexit. BUCHN.—Hinc Statius, Silv. II, 7, 46: eloquente Cantu purpureum trahes Senatam. Ed.*

15. *Velserus hic legit, Jam alma culmen orbis.*

16. *Dat munera et coronas. Intelligit coronas aureas, vel aurum coronarium, quod occasione victoriæ et triumphii Cæsaribus offerri solebat a provinciis, hic ab ipsa Roma oblatum Porphyrius indicat. Videri de eo ritu potest Jac. Gothofredi Comment. ad Cod. Theod. lib. XII, tit. 13 de auro coron.*

18. *Victorias triumphis. Pro victorias videtur legendum victoriae, alias sensum non video. BUCHN. At hoc necesse non est. Victorias potius referendum ad præcedentem versum: Victorias auro coruscas ferens triumphis, h. e. Victoriarum simulacra aurea una cum coronis offerens triumphorum causa, vel ad triumphum ornandum. Victoriarum aurea simulacra Valentiniano ob imperii primitias a Tripolitanis oblata per legatos, memorat Amm. Marcell. lib. XXVIII, cap. 6. Idem a Romanis Constantino factum ob victorias, hoc loco indicat Publilius.*

19. *Votaque jam theatris. Media in votaue producitur, more illius ævi, quo producebant syllabam, ubi prosodia esset. Sic alteram in utraque productam Ausonio notat Scaliger, lib. I, Auson. Lect. c. 29. Talia apud Prudentium pluribus locis, Paulinum Benedictum, Corippum, et alios, observare licet. BUCHN. Theatris, i. e. ludis scenicis et musicis, in quibus usum organi hydraulici fuisse, ex loco Corn. Severi probavimus. Hinc ratio, cur aucter organon formare versibus voluerit, ex his verbis maxime colligenda est.*

21. *Me sors iniqua, respicit exsilium suum. Velserus: iniqua tantis.—Barthius ad Claud. de Nuptiis Honor. pag. 801, pro remotum imprimi curavit removit, quod tamen sequentia non permittunt. Ed.*

24. *Fonte Phoebi*. Alludit fortasse ad ipsum vas hydraulicum, idque sibi, quasi cortinam Phoëbo sacram, aut Hippocrenes fontem, carmen suppeditatum esse significat.

26. *Augusta rite sacclis*. Notavi jam supra, not. ad v. 6, in Velseri exemplari hunc versum septimum esse. Hoc loco sane alienus est.

27. *O si diviso*. Versus primus heroicorum, quorum Buchnerus vix unum et alterum attigit, quamvis interpretatione maxime indigebant. Constructio verborum hæc est : *O si Clio ausuro mihi donet, diviso limite, separato ordine versuum, metiri, numero literarum, metri felicia texta, una sui lege, uno fonte Aonio manantia, manente versus heroi jure*.

28. *Una lege sui*, h. e. una eademque ratione in versibus componendis observata, ut versui sequenti semper una litera adjiciatur, et sic ex primo versu, tamquam *uno fonte*, omnes sequentes *manent*, et ad extremum procedant, *manente* tamen ubique *metro heroico*.

31. *Patiens*, siquidem patiatur vel permittat, *augeri exordia*, primos versus carminis, *longo fine*, longioribus versibus iis, qui ad finem usque procedunt.

32. *Parvo crescentia motu*, parvo incremento, nempe unius literæ.

33. *Donec postremo ultima fastigia tota*, extremos omnium versuum apices, *cludat*, finiat vel ad summum perducatur, *ascensus iugi*, argumentum versuum continuo quasi clivo ascendens, *cumulato limite*, exaggerato et altius educto.

34. *Ascensus iugi* : τὸ *iugi* per dialysin trium syllabarum est. Neque enim primam produxisse existimandus est. Calpurnius, Ecl. VI, v. 49 : *genus est, ut sciis, equarum Non jugale mihi*. Neque enim ibi scripturæ vitium subesse arbitror, uti credidit acutissimus Barthius. BUCHN. Velserus hoc versu legit *Ascensu iugi et claudat*. Hac lectione *jugi* esset a *jugis*, continuus, et modum legitimum syllabæ longæ teneret. At necessario legendum est cum Pithæo *Ascensus iugi* : alias sententia suo subjecto vel nominativo caret. Neque dubito *jugum* prima producta usurpare solitos sequioris ævi poetas, unde in loco Calpurnii a Buchnero allegato nihil ipse mutare volui, fortasse quia *jugum et iugis, jüge*, vocabula unius fontis existimabant. Immo nequeunt hoc loco duæ breves in *iugi* accipi, ut quidem Buchnerus vult, quia brevis syllaba in *Ascensus* præcessit.— Id autem, ut opinor, non officit, quia ævi sequioris poetæ breves syllabas in cæsuris solent producere. ED.

36. *Cogens æquari lege retenta* : nempe lege unius ejusdemque metri perpetuo servata.

37. *Parva nimis*, pro valde, more recentioris latinitatis. Vid. Nemes. Cyneg. 22, 113, et *visu dissona multum*, quæ visu apparent valde disparis esse magnitudinis, paria tamen sunt tempore et metro.

39. *Dimidium numero refero ad cogens*, v. 36, cogens versum, qui *dimidius* tantum numero literarum est, tamen *aequiparantem*, vel aequalem reliquis esse, *Musis*, i. e. metro et rhythmo.

40. *Haec erit*. Hactenus auctor modum et legem formandæ e versibus figuræ organi exposuit, nunc ipsum, cujus ista figura est, organon describere aggreditur. *Haec species*, inquit, hoc organon, quod speciem hactenus descriptam habet, erit aptissimum in varios cantus.

41. *Perque modos*, vel sonos varios, quorum capax et *fecunda est*, surget, altius procedet, *gradibus*, quos tubi *sonori* faciunt, ab acutis ad graviore. Pro *sonoris* Velserus legit *canoris*.

42. *Aere cavo et tereti*, e quo confecti sunt tubi vel canales. Hinc Claudianus *segetem ahenam* vocat, cui alludit epigramma Juliani: Hieronymus ad Dardanum *cicutas aheneas*. — *Calamis crescentibus*, ut in fistula pastoritia, cui *crescit arundinis ordo*.

43. *Quis* vel *queis*, sc. *calamis*, quum *supposita ordine* sint *plectra quadrata*, tabellæ quadratæ, Vitruvius *regulas* vocat, quibus tactis cietur sonus calamorum. Vitruvius: *Inter tabulam et canona regulæ sunt interpositæ, ad eundem modum foratæ et oleo subactæ, ut faciliter impellantur, et rursus introrsus reducantur*. Julianus in Gr. epigr. *κανόνας* dicit *συμπαράδρομας ἀλλών*, *regulas tibiis respondententes*.

44. *Artificis manus*. Severus *artem regentis* dicit. Julianus: *καὶ τις ἀνήρ ἀγέρωχος*, vir regendi peritus, ut vertit Gesnerus. Claudianus: *detrudens murmura tactu Innumeras voces segetis moderatur aheneæ*.

45. *Spiramenta*. Ducebantur spiramenta illa vel follibus elephantinis, ut ex Pseudo-Hieronymo modo annotatum, vel ventis conceptis ad impellendas undas, juncto ad numerum humano labore. BARTHIUS ad Claud. l. c. Minus recte intelligit spiramenta Barthius. Sunt foramina, epistomia, aperturæ, ut vocat Vitruvius, quibus apertis admittitur spiritus in canales. Hinc Noster: *clauditque aperitque spiramenta*. Et Vitruvius: *Inter tabulam et canona regulæ sunt interpositæ,.... quæ obturant ea foramina, pleuritidesque appellantur, quarum itus et reditus alias obturat, alias aperit terebrationes*. — *Probans placitis*, etc. h. e. probans spiramenta eosdem sonos reddere, quos ipse voluerit. Male hic Velserus edidit *placidis*.

46. Ex hoc versu colligitur et folles adhibitos hydraulicis organis, quibus aquæ concitarentur. BUCHN. Aquæ erant inclusæ arca, quæ subiecta cannis. Hæ ut spiritum conciperent, vel vento per folles immisso excitari, vel vecte aliquo torqueri agitarique solebant. Folles indicare videtur Porphyrius: apertius Julianus, *ταυρίνην σπηλυγγα*, taurinam speluncam, vocans: eosdem in nummo Tristani supra exposito reperire videor. Vectis meminit Vitruvius et Claudianus; nec aliud significat Severus hoc versu: *Quæ tenuem impellens animam subremigat undam*. Athenæus, IV, 23: « Organum rectius dicitur inspiratum, quoniam ab aqua

spiritum accipit: nam in aquam obversa sunt fistulae; et aquam agitant aliquo juvene, axibusque per instrumentum pervadentibus, inflantur fistulae et gratum edunt sonum». ED. Utroque igitur modo, et folle et vecte instructas cortinas antiquitus existisse reor, etiamsi utraeque essent hydraulicae.

47. *Quos vicibus crebris juvenum labor.* Aperte significat, utrimque adstitisse juvenes, qui *crebris vicibus*, et certo numero, *hinc atque hinc* follibus inspirarent ventum, atque ii manifeste apparent in nummo Pantini. In Athenaei loco unius tantum mentio fit. Quin factum fuisse subinde, ut idem qui regulas impelleret, etiam pedibus vectem moderaretur, Barthius ex loco Claudiani colligit, ubi recte legere doctos observat, *pedibusque trabali Vecte laborantes*, etc. Idem Severus innuere videtur versu allegato.

48. *Hinc atque hinc animaeque agitant.* Animae spiritus sunt, sive ventus de follibus spirans. Sic Horatius ventos *animas Thracias* appellavit. Varro de tibia: *Phrygio per ossa cornu liquida canit anima*. BUCHN. Sic animae vocabulum usurpavit quoque Severus: *Quae tenuem impellens animam*. At vitiosa lectio Pithoei videtur *animaeque agitant*, et melius convenit sententiae ista, quam Velserus dedit: *Hinc atque hinc animataeque agitant, angustaque reductas*.

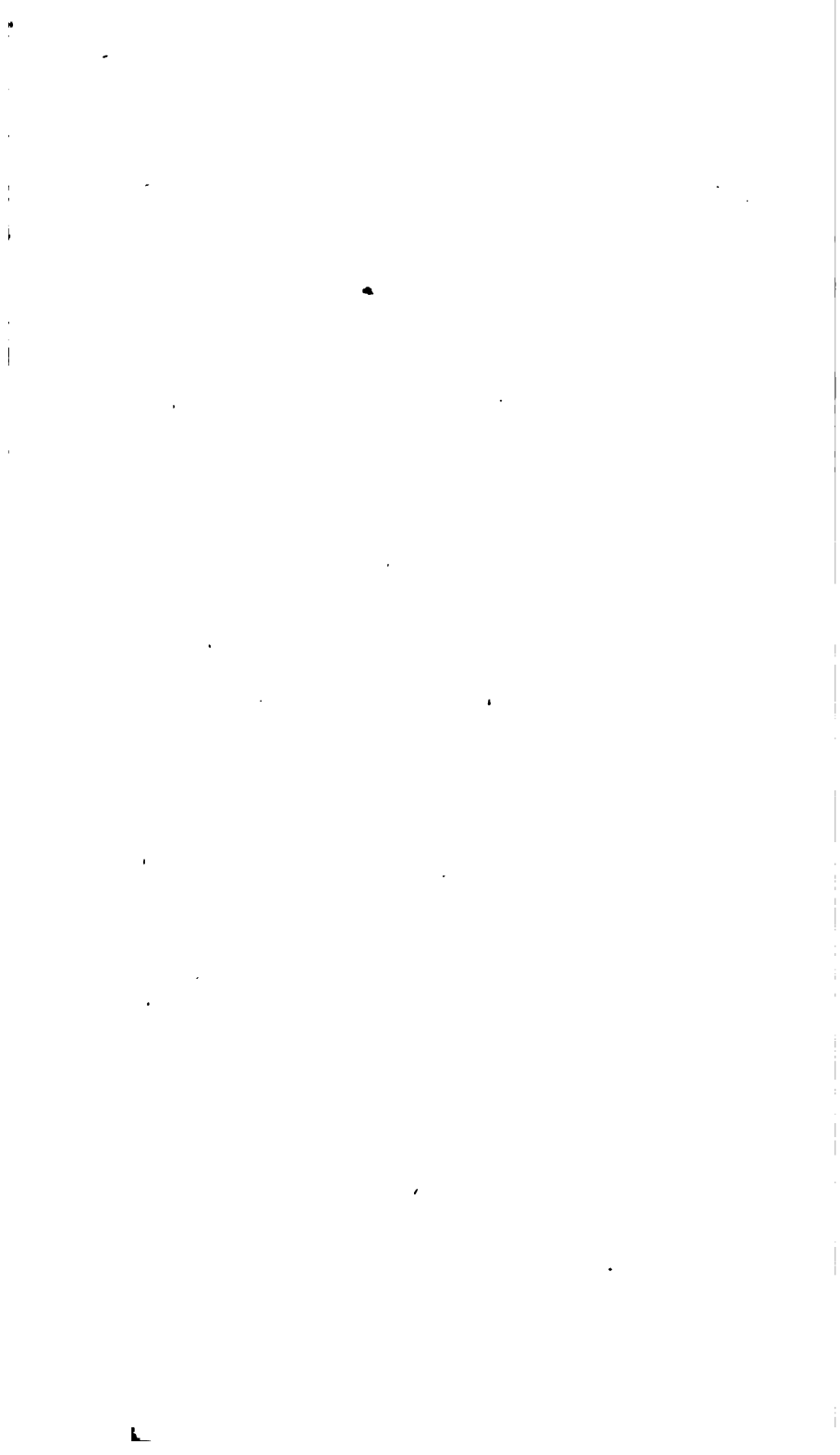
49. *Compositum ad numeros.* Emaculandum *compositum ad numerum*. Nam ab *numeri* voce sic posita dependent omnia. BARTH. Ego vero, haec emendatio quid juret, non video. Praestat referendum ad *unda latens*, versu 30, haec sententia: *Unda incita ventis, quos agitat juvenum labor, haud sibi discors*, respondens sibi invicem, et numerum observans, praestat. efficit, *compositum* aliquod instrumentum *ad numeros* edendos, et *proprium ad curvans*. Aliter vix intelligo.

50. *Quandique quae, h. e. Et quod*, sic *compositum instrumentum, quae* *inter adaperis frequenter*, celerrime, *sequi*, statim edere sonos, quibus *inter adaperis* viam fecerint, ubi *minimum ad motum intremefacta* sint. — *decurrare*, de sono instrumenti musici usurpatur. Petronius de bello *ca. v. 131: decurrere tuba*. Ibid. v. 134 quidam legunt: *et tuba Martem* *adaperis* *transfusa* *est*. ED. — Paulo clarius haec Vitruvius: *Itaque quum* *inter manus inter propellunt et reducunt continenter regulas, alternis obtu-* *rentur* *percutiunt, alternis operiundo, ex musicis artibus, multiplicibus moda-* *rum varietatibus sonantes excitant voces*. Fortasse quod in principio versus *motus accipitur pro et*, ex more sequioris latinitatis de quo egi Excursu *XX ad Calpurnia*. Veneri exemplar hoc versu habet *intremefacta sequentia*, *quae* *inter* *adaperis* *liberari*.

51. *Interque metro et ryalis.* Ingeniose auctor fortissimum longissimumque *interque* *metro* *et ryalis* *longissimo omnium versu expressit. Praestringere.* *interque* *et ryalis*, tanquam fulgure et tonitru: *quidquid ubique est*, *interque* *et ryalis*, quae tanquam in parte audientium. Similiter A. Gellius, lib.

XI, cap. 13: *Ne vos facile perstringeret modalatus aliquis currentis facundiae sonitus*; ubi forte melius *præstringeret* legitur. — Claudianus, Epigr. 73 de equo Honorii, v. 6: *Seu lata solebas Thessalica rapido perstringere pascua cursu*. Ed.

Atque hæc sufficiant illustrando Porphyrio, quæ vereor, ne pro merito ejus fortasse nimia videantur. — Idem sentiet lector, si experto loqui licet, qui ad Publilii versus tantummodo animum adjiciet, et curam perdet in istis; non vero si doctissimas Wernsdorfii elucubrationes meditatur, et hoc duce res antiquitate temporum obscuratas curiosus investigare cupit. Ideo etsi eadem qua Wernsdorfius diffidentia anxii, hæc Porphyrii Idyllia, tamquam appendicem huic tomo subjecimus. Ed.

TABULA

RERUM QUÆ IN HOC PRIMO VOLUMINE CONTINENTUR.

P <small>RE</small> MONITIO ad Lectorem.....	Pag. VII
Præfatio Wernsdorfii	I
Proœmium de Gratio et Nemesiano	13
Notæ editionum Gratii et Nemesiani	28
Elogia ac judicia de Gratio	29
Cynegetici a Gratio scripti argumentum.....	33
Gratii Cynegeticon	35
Excursus I ad Gratium, vers. 63.....	78
Excursus II, ad vers. 103	81
Excursus III, ad vers. 215.....	84
Excursus IV, ad vers. 311	86
Excursus V, ad vers. 402.....	90
Excursus VI, ad vers. 430-434.....	91
Excursus VII, ad vers. 483, seq.....	92
Elogia ac judicia de Nemesiano	97
Cynegetici a Nemesiano scripti argumentum	100
M. Aur. Olymp. Nemesiani Cynegeticon.....	103
Excursus I ad Nemesiani vers. 64	129
Excursus II, ad vers. 91	131
Excursus III, ad vers. 241.....	134
Supplementum Excursus III ad vers. 242	139
Appendix ad poetas Cynegeticos	142
I. Epitaphium Canis venatricis	142

II. In Juvenalem venatorem	144
III. De Apro	144
IV. Ad Dianam	145
N. Martialis de Dama et Canibus fragmentum . . .	146
Jo. Caii de Canibus Britannicis liber unus	149
Hier. Fracastorii Alcon, sive de cura Canum venatorum	171
Prefatio ad Nemesiani duo fragmenta, et quaedam aliorum poemata de Aucupio	177
Ex libro Nemesiani de Aucupio fragmenta duo . . .	182
Carmina de Aucupio.	
I. Martialis, lib. IX, ep. 55.	186
II. Ausonii Epist. III ad Hesperium	188
III. Paulini Nolani carmen I	191
IV. Epitaphium Q. Marii Optati	192
Prooemium ad Halieutica	195
I. De auctore Halieutici	1b.
II. De fragmento Halieutici, quod Columna edidit.	202
III. De fragmento ΠΟΝΤΙΚΩΝ	208
IV. De fragmento Phagesiorum	212
Elogia auctorum ac judicia de Halieuticis sub Ovidii nomine editis	213
Halieutici argumentum	215
Halieutica quibus præmittitur fragmentum Ponticon.	217
Halieuticon cum fragmento quod edidit Columna.	231
Q. Ennii Phagesiorum fragmentum	239
Prooemium ad Ausonii Mosellam	241
D. Magni Ausonii Mosella, Idyllium X	243
Excursus I ad Mosellam, vers. 208-214.	276
Excursus II, ad vers. 316	279

Proœmium ad Ausonii Epist. IX de Ostreis	283
Ausonii Epist. IX de Ostreis	284
Præfatio ad carmen de Laudibus Herculis	289
M. Aur. Olymp. Nemesiani Laudes Herculis	296
Bucolica et Idyllia	307
Præfatio ad secundum tomum Wernsdorfii	309
De T. Calpurnio Siculo ejusque Eclogis	329
Series editionum Calpurnii, Gratii et Nemesiani	356
Notæ editionum Calpurnii	371
De Severo Sancto et cæterorum poematum Cal- purnio subjectorum auctoribus	373
Proœmium de Vespæ carmine	380
Proœmium de Bedæ Ecloga	383
Testimonia auctorum ac judicia de Calpurnio	386
Argumenta Bucolicorum Calpurnii Ascensiana	391
Calpurnii Ecloga I. Delos	392
Argumentum	<i>Ib.</i>
Textus	396
Excursus I ad Calp. Ecl. I, vers. 44	406
Excursus II, ad vers. 56	409
Excursus III, ad vers. 84-88	414
Calpurnii Ecloga II. Crocale	417
Argumentum	<i>Ib.</i>
Textus	419
Excursus I ad Calp. Ecl. II, vers. 31	431
Excursus II, ad vers. 57-59	432
Calpurnii Ecloga III. Exoratio	434
Argumentum	<i>Ib.</i>
Textus	436
Excursus ad Calp. Ecl. III, vers. 34, 35	446

Calpurnii Ecloga IV. Cæsar	449
Argumentum	<i>Ib.</i>
Textus	451
Excursus I ad Calpurn. Ecl. IV, vers. 19, 20	467
Excursus II, ad vers. 28	469
Excursus III, ad vers. 90, 91	470
Excursus IV, ad vers. 101	475
Excursus V, ad vers. 117-121	476
Excursus VI, ad vers. 125	477
Excursus VII, ad vers. 152	479
Calpurnii Ecloga V. Mycon	482
Argumentum	<i>Ib.</i>
Textus	483
Excursus I ad Calpurn. Ecl. V, vers. 34	494
Excursus II, ad vers. 65	495
Calpurnii Ecloga VI. Litigium	497
Argumentum	<i>Ib.</i>
Textus	498
Excursus I ad Calpurn. Ecl. VI, vers. 33, sqq.	507
Excursus II, ad vers. 77	509
Supplementum Excursus II, de voce Thalea	511
Calpurnii Ecloga VII. Templum	514
Argumentum	<i>Ib.</i>
Textus	518
Calpurnii Ecloga VIII (aliis Nemesiani I). Epi- phtus	527
Argumentum	<i>Ib.</i>
Textus	529
Excursus ad Calpurn. VIII, vers. 19	537
Calpurnii Ecl. IX (aliis Nemesiani II). Donace ...	539

Argumentum	539
Textus	541
Excursus I ad Calp. Ecl. IX, vers. 12	549
Excursus II, ad vers. 62	551
Calpurnii Ecloga X (aliis Nemesiani III). Bacchus	554
Argumentum	<i>Ib.</i>
Textus	556
Excursus ad Calp. Ecl. X, vers. 36.....	563
Calpurnii Ecloga X (aliis Nemesiani IV). Eros..	566
Argumentum	<i>Ib.</i>
Textus	567
Citerii Sidonii Syracusani Epigramma de tribus Pastoribus.....	574
Severi Sancti Rhetoris et Poetæ Christiani, carmen de mortibus Boum	576
Argumentum.....	<i>Ib.</i>
Textus.....	577
Vespæ iudicium Coci et Pistoris iudice Vulcano..	588
Bedæ venerabilis Ecloga. Conflictus Veris et Hie- mis, sive Cuculus	598
Proœmium de A. Septimii Sereni et cæteris quæ nunc proferuntur Idylliis.....	605
I. A. Septimii Sereni Moretum.....	620
II. A. Septimii Sereni opusculorum ruralium fra- gmenta	633
III. Incerti Copa.....	648
IV. D. Magni Ausonii Cupido cruci adfixus	654
Excursus ad Ausonii Cupid. cruci adf. vers. 16 seq.	663
Modestini de Amore.....	665
V. C. Cassii Parmensis Orpheus	666

Prooemium de veterum Idylliis figuratis et de Publ.

Optatiano Porphyrio	671
I. Ad Publ. Optatiani Porphyrii Aram Pythiam	
præfatio	682
Ara pythia	684
Annotata ad Publ. Aram Pythiam	685
II. Ad Publilii Optatiani Syringa præfatio	689
Syrinx	692
Annotata ad Publilii Syringa	693
III. Ad Publilii Optatiani Organon præfatio	697
Publilii Optatiani Organon	708
Annotata ad Publilii Organon	710

FINIS TOMI PRIMI.

A.M.

